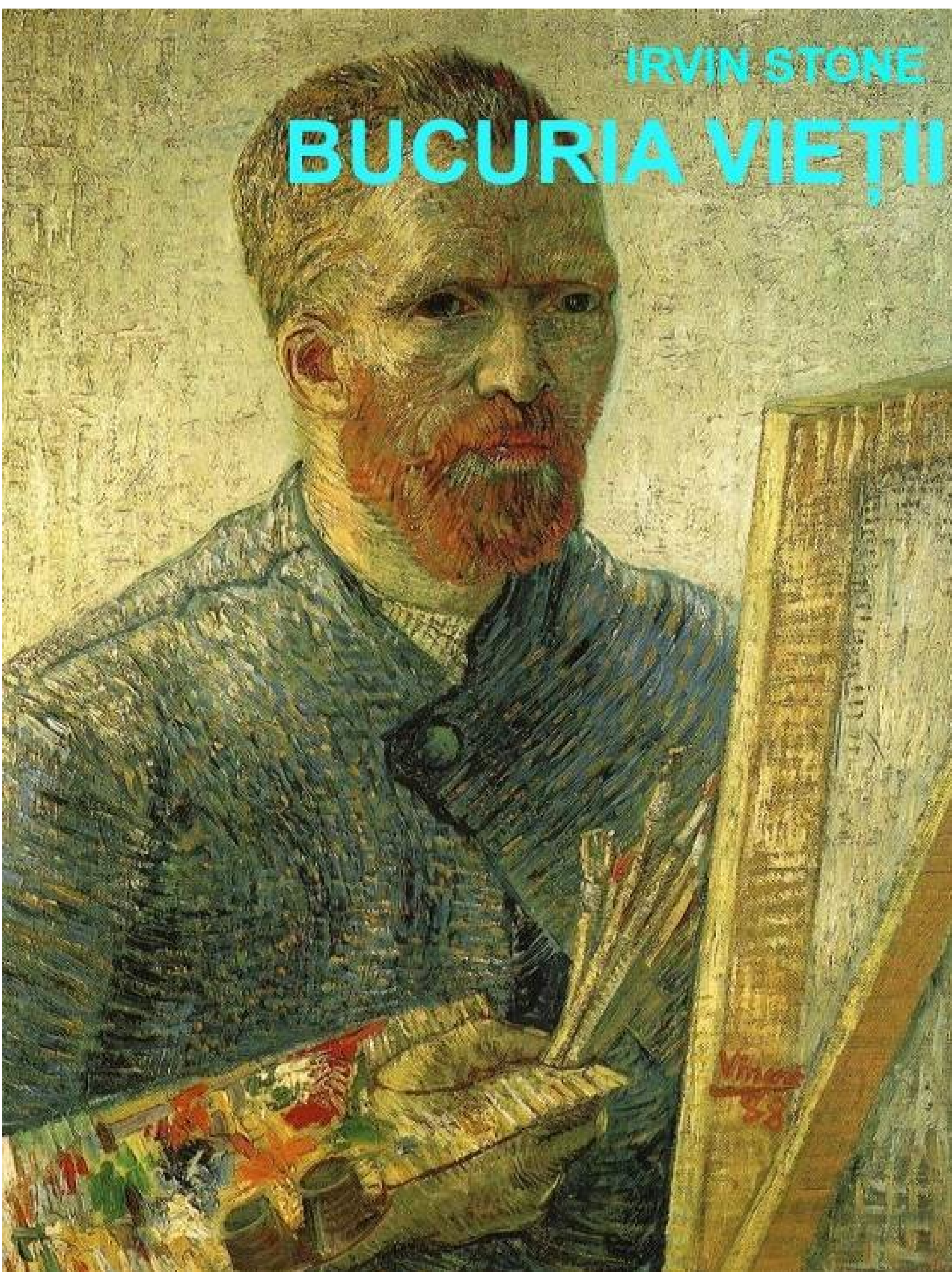

IRVIN STONE
BUCURIA VIEȚII

IRVING STONE
•
BUCURIA VIEȚII

Coperta de *Sergiu Georgescu*

Irving Stone
LUST FOR LIFE
Pocket Books Inc.
International Building Rockfeller Center
New York

Irving Stone

BUCURIA VIEȚII

În românește de
LIANA DOBRESCU și GEO DUMITRESCU

EDITURA PENTRU LITERATURA UNIVERSALĂ
București - 1962

CUVÂNT ÎNAINTE

Povestea dramatică a lui Vincent Van Gogh, tragismul acestei vieți de artist neînțeles, ignorat, strivit de contemporaneitate și glorificat, târziu, de posteritate, a ispitit pana multor romancier biografi, critici amatori și profesioniști.

Alături de dulcegele „biografii romanțate” în care efluviile romanțioase și sentimentaliste năclăiesc puritatea și frumusețea morală a omului și banalizează măreția artistului, au fost scrise și felurite studii psihologice, psihanaliste sau psihopatologice, care-și propuneau să elucideze „misterul Van Gogh” prezentându-l ca un fenomen morbid, demențial, o dezlănțuire a forțelor oarbe ale subconștientului.

Dar cel mai real portret al omului Van Gogh, al luptătorului, al artistului cetățean, ni l-a lăsat el însuși. Așa cum și-a schițat în repetate rânduri, pe pânză, portretul fizic, figura aceea dură, angulară prin care transpare tot clocotul lăuntric al unui om în continuă căutare, Van Gogh și-a desfășurat, fără să știe, și întregul univers psihic, pe firul celor câtorva sute de scrisori adresate fratelui său, Theo, de-a lungul a 15 ani.

Cronologia acestor scrisori reconstituie traiectoria spirituală și artistică a lui Van Gogh, de la tatonările adolescentului și până la revelațiile maturității atât de dramatic curmate, de la scormonirea după adevăr în

subteranele minelor din Borinage și până la elevațiile, la avânturile cosmice, trăite la Arles. Din aceste scrisori se conturează concepția lui Van Gogh despre viață, despre artă, despre rolul social al artistului. Figura pe care ți-o întregește în minte lectura lor nu este aceea a unui morbid, a unui solitar deznădăjduit și ros de scepticism, a unui martir romantic sau a unui psihopat, ci a unui om de o uimitoare luciditate și de un viguros simț al realității, însuflețit de o fierbinte dragoste de viață și de oameni, dârz pe principiile sale și incapabil de cel mai mic compromis, îndrăgostit de artă - arta concepută în cel mai nobil înțeles al ei - până la dăruirea totală de sine, până la sacrificiul vieții.

Viața sufletească a lui Van Gogh a cunoscut vibrații atât de adânci și soarta lui - ilustrare concretă a «Albatrosului» baudelaireian - a fost atât de patetică și atât de tipică, în patetismul ei, pentru condițiile artistului în lumea burgheză, încât orice încercări de romanțare în plus apar de prisos.

Scriitorul american Irving Stone, atras și el de povestea vieții lui Van Gogh, a evitat în bună măsură pericolul unei false aureolări a artistului. Și a izbutit aceasta pentru că a folosit o sursă nemijlocită: și-a extras cea mai mare parte a substanței cărții direct din scrisorile lui Van Gogh.

Faptul că a ales tocmai viața lui Van Gogh pare să răspundă atracției sale spre biografiile unor personalități care, activând în domenii diferite, s-au făcut cunoscute și prin luptă lor pe tărâm social, prin protestul lor împotriva orânduirii capitaliste. În afară de viața lui Van Gogh, Irving Stone a mai scris biografia lui Eugene Debs[1]*, fruntaș al mișcării muncitorești americane, și a lui Jack London,*

[1] *Eugene Victor "Gene" Debs* (Noiembrie 5, 1855 – Octombrie 20, 1926) a fost lider de sindicat american, unul dintre membrii fondatori ai Industrial Workers of the World (IWW or the Wobblies), și de mai multe ori candidat al Socialist Party of America la președinția S.U.A.

„răzvrătitul american”. Cu acesta din urmă, Stone are unele coincidențe biografice: ca și London a dus o viață furtunoasă, marcată de foarte variate ocupații și îndeletniciri. Născut în 1903, la San Francisco, Irving Stone a fost pe rând învățător, steward pe un vas, administrator de teatru și apoi publicist, dramaturg, romancier.

Bazată deci pe documente de prima mână, cartea lui Irving Stone despre Van Gogh ne restituie chipul omului și al artistului în lumina, câteodată crudă, dar totdeauna convingătoare a autenticului.

Stone a știut să surprindă și să redea unitatea organică dintre om și artist nu numai pe plan temperamental, dar, mai ales, pe plan social și ideologic; el subliniază comuniunea dintre condițiile materiale de viață ale lui Van Gogh și creația sa, dintre gândirea lui profund democrată, străbătută de accente revoluționare și mesajul umanist al artei sale.

Cartea nu-l reconstituie numai pe Van Gogh pictorul vastelor câmpii provensale încinse de arșițe incandescente, de la poalele Alpinilor violeți, al neasemuiților aștri solari scânteind în halucinante vârtejuri cosmice, al lanurilor aurii de grâu ondulând sub ceruri de un albastru neînchipuit, al chiparoșilor profilați spectral în lumina stelară, sau al măslinilor contorsionați sub suflarea năprasnică a Mistralului. Irving Stone a vrut să ni-l dăruiască și să ni-l lămurească, în primul rând, pe Van Gogh pictorul și prietenul minerilor sleiți din văgăunile subpământene ale Borinage-ului, pictorul țăranilor din Brabant, contopiți parcă cu glia pe care trudesc, al țesătorilor abrutizați de sclavia unei munci istovitoare.

Și, pentru a-i motiva factura psihică, Stone ține să accentueze și să analizeze acel profund dezacord care a existat între Van Gogh și societatea veacului său, societatea „sacului cu băni” care tinde să-și subordoneze

arta.

Stone particularizează și concretizează aspectele acestui dezacord în conflictele lui Vincent cu familia sa, reprezentanții mentalității burgheze oficiale, cu toți domnii Tersteeg și unchii Van Gogh, reprezentanți ai criticii de artă oficiale, cu toți reverenzii, reprezentanți ai bisericii oficiale, cu Bouguereau și „domnii de la Academie”, reprezentanți ai picturii oficiale. Autorul a reușit să intuiască contradicția imediată dintre artistul pătruns de menirea socială a artei, și societatea burgheză, care nu-i lasă altă libertate decât aceea - așa cum s-a întâmplat literalmente în cazul lui Van Gogh - de a muri de foame. Stone nu a știut să distingă, însă, firele mai îndepărtate care leagă creația lui Vincent Van Gogh de împrejurările istorice și politice în care a trăit.

Cei 37 de ani de viață ai lui Vincent s-au scurs în acel sfârșit de secol, marcat de mari prefaceri sociale, care a urmat după 1848. Este perioada de statornicire a capitalismului în țările dezvoltate - de înflorire a celor din categoria unchilor Van Gogh - și de avânt a mișcării democratice și muncitorești. Mișcări muncitorești au loc în întreaga Europă: în Belgia și în Brabantul natal al lui Vincent, masele se răscoală sub conducerea partidului socialist flamand și a partidului socialist din Brabant, la Londra, unde-și petrece adolescența, foștii luptători chartiști votaseră crearea Internaționalei I-a.

Vincent cunoaște viața de mizerie a muncitorimii londoneze. Să ne amintim de scenele, descrise de Irving Stone, în care tânărul Van Gogh, dând cu piciorul negoțului de artă de la firma unchilor săi - primul așa-zis eșec, dar de fapt prima victorie a omului Vincent - și angajându-se ca institutor la școala reverendului Stokes, vizitează cartierele muncitorești pentru a strânge taxele școlare, dar se întoarce mereu cu buzunarele goale și cu inima sfâșiată de grozăviile văzute.

Contactul cu mizeria, cu lupta socială a maselor îi va influența întreaga concepție asupra vieții și a artei. În minerii din Borinage, în țăranii din Brabant, în țesătorii din Nuenen îi va recunoaște mereu pe frații lor din slums-*urile londoneze.*

*Vincent, generos, plin de abnegație, caută mijlocul de a se dedica celor oropsiți de soartă. „*Vreau să aduc alinare celor umili” *scrie el fratelui său. Orbit de tatăl lui care-i cere să continue tradiția ramurii clericale a familiei, ca și de capii protestanți din Bruxelles care inițiaseră acțiunea de evanghelizare a muncitorilor pentru a-i abate de la lupta politică, Vincent crede o clipă să-și fi găsit vocația în cariera de predicator. Trimis în Borinage, adică în regiunea cea mai revoluționară a Belgiei, în care mii de muncitori cu plămânii ciuruiți și sute de copii sub 14 ani trudesc câte 12 ore zilnic în iadul minelor, expuși celor mai tragice accidente, pentru 2 franci și jumătate pe zi, Vincent înțelege treptat că religia e unealta exploatării și nedreptății sociale.*

*Acest nou „eșec” echivalează cu o nouă izbândă asupra sa, asupra societății. Vincent descoperă eșafodajul de minciună și ipocrizie al clericalismului. „*Trebuie să știi, *grăiesc scrisorile lui din această perioadă către Theo,* că la evangheliști lucrurile stau ca și la artiști. Există o școală veche, academică, respingătoare, tiranică, și oameni care poartă parcă o cuirasă, o armură de prejudecăți și convenționalisme.” *De aci înainte, oroarea lui față de mascarada religioasă se va intensifica până la a-i provoca, mai târziu, crize de nervi și deliruri.*

Dar revelația lui Vincent nu se oprește la mecanismul clerical. În ferventă căutare a adevărului, împărtășind viața minerilor din Borinage, el ajunge să înțeleagă putreziciunea întregii orânduiri care are nevoie de sprijinul activ al religiei. Această latură deosebit de semnificativă a personalității lui Van Gogh nu apare, din păcate, în cartea

lui Irving Stone.

*Vincent simte, și îi împărtășește și lui Theo, necesitatea de a-și determina poziția față de societate: „*Nici tu și nici eu nu ne ocupăm de politică, dar trăim pe pământ, în lume, și oamenii se grupează de la sine în diferite categorii. Fiecare individ face parte dintr-un tot care se numește umanitatea. Și în această umanitate există partide. Încearcă să-ți lămurești, ție însuți, de care parte te afli cu adevărat, așa cum încerc și eu.” *Și Vincent nu întârzie să-și lămurească de „care parte se află cu adevărat”*: „Dacă am fi trăit în 1848, *scrie el,* și am fi rămas consecvenți cu noi înșine, am fi putut să ne găsim, cu oarecare tristețe, în chip de inamici, de o parte și de alta a unei baricade: tu în fața ei, ca ostaș al stăpânirii, eu îndărătul ei, ca revoluționar, ca rebel”.

*Și, de pe această parte a baricadei sociale, pe care s-a situat, Van Gogh izbutește să vadă limpede încotro se îndreaptă istoria: „*Există o societate veche care, după părerea mea, o să piară din propria ei vină. Și există o societate nouă, care a și apărut, care continuă să crească și să se dezvolte. Într-un cuvânt există ceva care pornește de la revoluționari și ceva care pornește de la contrarevoluționari... ne aflăm în ultimul sfert al acestui veac care se va încheia cu o uriașă revoluție... În tot cazul, lumea de azi și toți acești oameni civilizați se vor prăbuși, vor fi sfărâmați ca de un fulger nimicitor de revoluție, de război, de falimentul statului putred”.

Din această lucidă înțelegere a realității, din această avântată gândire a omului Van Gogh, și-a desfășurat aripile arta pictorului Van Gogh. Pașii lui au prins să urce cărarea anevoioasă a creației, după ce s-au îndepărtat brutal de înșelătoria negoțului de artă și de cea a negoțului religios cu conștiințele și năzuințele oamenilor. În creație va afla răspuns la întrebarea care-l chinuie: „La ce-aș putea să fiu și eu bun, n-aș putea și eu să servesc la ceva, să fiu de

folos în vreun fel?”

Și într-o epocă de adulare a mediocrității academice, a unei arte sterile și convenționale, menită să satisfacă spiritul de salon, acest olandez greoi și aspru, hrănit de seva gliei muncite de țăran și îngemănat în năzuințe cu proletarul, încearcă să înalțe o artă pusă în slujba omului, a adevărului vieții. «Nu cunosc o definiție mai bună a cuvântului „artă” decât aceasta: „Arta este omul contopit cu natura, realitatea, adevărul, dar toate acestea cu o semnificație, cu o concepție, cu un caracter, pe care artistul este chemat să le scoată la lumină și cărora le dă expresie, pe care le dezvăluie, le pune în valoare, le descătușează, le luminează.»

*Iar datoria artistului este pentru Van Gogh „*aceea de a se adânci cu totul în natură și de a-și folosi întreaga inteligență pentru ca opera să se pătrundă de simțirea lui și astfel să poată fi înțeleasă și de alții”. *Pentru Vincent arta nu este un „har divin” ci* o muncă îndărătnică și observare continuă, *iar artistul: „*Un inspirat? Eu nu sunt decât un simplu muncitor”.

*Într-o societate de burghezi snobi și suficienți, Vincent ține să nu fie altceva decât unul dintre țăranii lui de pe câmpiile Brabantului și să-și muncească operele așa cum aceștia muncesc pământul. Trimițându-i mamei sale un autoportret îi scrie: „*Privindu-mi portretul… ai să constați că eu continui să semăn mai mult sau mai puțin cu țăranii din Zundert, cu Toon sau cu Piet Prins de exemplu. Uneori îmi închipui că sunt și gândesc ca un țăran, numai că țăranii sunt de mult mai mult folos pe această lume decât mine.”

Pentru Vincent frumusețea înseamnă adevăr, chiar dacă acest adevăr este, de cele mai multe ori, crud. Țăranii pictați de el nu se opresc în atitudini studiate sau în posturi idilice, ci sunt prinși în încordarea, în efortul ancestral al muncii la câmp, în urâțenia dramatică a

chipurilor abrutizate de un trai neomenesc. Vincent pătrunde adâncimile sufletului de țăran, se contopește psihologic cu ei: „Trebuie să pictezi țăranii ca și cum ai fi unul de ai lor, simțind și gândind ca ei”. *Țăranul prins pe pânză trebuie să dea impresia că e pictat cu țarina pe care o însămânțează, că el crește o dată cu roadele, din pământul care-l hrănește. Și când va voi să scruteze chipurile dârze și dur cioplite ale țăranilor, când va voi să le dezvăluie simțirea și să-i surprindă în bucuriile lor elementare, îi va picta mâncând cartofi - fructele pământului*. „M-am străduit să redau ideea - *scrie el în legătură cu binecunoscutul tablou* - că oamenii aceia de sub lampă își duc la gură cartofii cu mâinile pe care le vâră în castron, cu mâinile cu care au muncit pământul. Am vrut ca tabloul meu să slăvească munca mâinilor lor și hrana pe care și-au câștigat-o singuri.”

În tablourile lui se simte, așa cum a dorit, aburul cartofilor și mirosul de slănină.

Dar Vincent Van Gogh nu are numai meritul de a fi făcut loc, în pictura olandeză, muncitorilor și țăranilor, ci de a fi căutat să prindă mișcarea, acțiunea, munca. «Te întreb, *scrie el,* cunoști tu în vechea școală olandeză un singur semănător??? Au încercat ei vreodată să redea „un muncitor”?... În vechile tablouri țăranii nu muncesc. A-l reprezenta pe țăran în acțiune, aceasta constituie, o repet, o figură prin esență modernă, este substanța artei moderne însăși, ceea ce n-au realizat nici grecii, nici Renașterea, nici vechii olandezi.»

E limpede că o asemenea concepție asupra artei era menită să adâncească prăpastia dintre Vincent fi pontifii picturii academice. Specialiștii, directorii galeriilor de artă îi reproșează faptul că refuză să picteze mediocrități vandabile, că-și arogă pretenția, el, „un ratat”, de a căuta drumuri noi în pictură. Nu pot ierta acestui coate-goale, care nu știe niciodată dacă va avea ce mânca a doua zi,

faptul că refuză să cucerească grația celor mari și să-și croiască drum în societatea „bună” și preferă tovărășia celor de jos. Vincent știe că e un exclus și înțelege și cauzele: „Una din pricinile pentru care mă aflu acum la marginea societății, pentru care am fost de ani de zile înlăturat, constă pur și simplu în faptul că nutresc alte idei decât domnii aceia care dau locurile de frunte numai celor care gândesc ca ei. Nu e o simplă chestiune de înfățișare, așa cum mi-au reproșat ei cu ipocrizie, ci este o chestiune mult mai serioasă.”

Și din momentul în care printre cei din clasa lui nu ar putea să-și găsească loc decât trădându-se pe sine, din momentul în care are de ales între compromis și propriile lui concepții, hotărârea e luată. Acel tablou intitulat „Sorrow” - „Durere” - pentru care i-a servit de model Christine, femeia care se prostitua ca să-și hrănească cinci copii, nu a însemnat numai un simbol al durerii celor de la marginea societății, ci o afirmare socială și artistică, o declarație de război, o sfidare aruncată burgheziei, o concepție de viață.

Dar, în ciuda disprețului oficial, Vincent cel izgonit nu este un înfrânt. Vigoarea lui morală, ruptă din simplitatea și robustețea sufletească a țăranilor din Brabant, nu l-a lăsat nici o clipă pradă descurajării: „În loc să mă las cotropit de deznădejde, am ales calea melancoliei active... Prefer melancolia care speră, care aspiră, care caută într-una, decât aceea mohorâtă și stătută, care deznădăjduiește.”

Și în febrila căutare a noului, Vincent îi descoperă, la Paris, prin intermediul lui Theo, pe impresioniști.

Atâta timp cât trăise în Olanda, nici nu auzise de impresioniștii care lansaseră în Franța noi principii estetice și noi procedee artistice pentru a da maximum de strălucire efectelor de lumină și de culoare. Până atunci înaintase orbește în colorit, doar intuind efectele care s-ar

putea obține prin combinațiile de tonuri.

Totul, în tehnica și în spiritul impresionismului, se opune artei olandeze, cu coloritul ei sumbru, cu tușele de pastă densă și atmosfera obturată. Pictura impresionistă este o beție de lumină, de aer, de culoare, de nuanțe rafinate și valori subtile, o pictură a aparențelor, a jocurilor de lumină pe obiecte, a reflexelor irizate și fugare. Spre deosebire de pictura academică, în care preponderența aparține formei obiectelor reprezentate, pentru impresioniști pictura înseamnă esențialmente culoare, culoare în care se diluează forma, dar în care se dizolvă și conținutul. În pictura impresionistă forța de expresie a culorii nu servește decât pentru a surprinde scânteierile de suprafață, pentru a fixa impresiile de moment.

Vincent observă și învață. I se dezvăluie farmecul culorilor aerate, splendoarea tonurilor pure, frumusețea necunoscută a picturii luminoase; descoperă și se entuziasmează de claritatea picturii japoneze. E amețit ca un miner care a ieșit brusc din beznă la soare. Se alătură răzvrătiților din Montmartre și pornește cruciada împotriva domnilor Bouguereau, Henner, Cormon, și a tuturor „oficialilor”.

Dar chiar și atunci când e prins în plin miraj impresionist, Van Gogh nu se îndepărtează de principiile lui legate de rolul social al artei. Iată ce-i scrie el prietenului său Èmile Bernard: „Masele sunt ținute în ignoranță, nu li se oferă decât cromolitografii ieftine. Pictura impresionistă, prin veselia ei, trebuie să le ofere o destindere după muncă, un spectacol încântător care să le facă să mai uite de mizerie.”

Vincent visează ca pictura să atingă „le coeur des masses”, *inima maselor, și din această năzuință ia naștere grupul „Petit Boulevard”, despre care cartea lui Irving Stone povestește în amănunțime.*

Totuși, impresionismul rămâne exterior structurii psihice

și artistice a lui Van Gogh. El nu va fi niciodată pictorul aparențelor, al scânteierilor efemere, al „impresiilor pure pe retină”, ci va rămâne pictorul substanței, al esenței, al caracterului pe care „artistul este chemat să-l dezvăluie”. Vincent Van Gogh rămâne pictorul minerilor din Borinage, al lui „Sorrow”, sau al acelor ghete înnoroiate, scâlciate, care par să fi străbătut cale lungă, cale de viață.

*Impresionismul l-a învățat limbajul culorii, capacitatea de a exprima sentimentele prin culoare. Dar interferența cu impresionismul n-a însemnat pentru căutările lui Van Gogh decât un răspuns provizoriu, un preambul. „*Cred că au dreptate, scrie el, cei care văd în mișcarea impresionistă o tendință spre lucruri mărețe și nu numai o școală care s-ar mărgini la experiențe optice.”

Van Gogh se detașează treptat de impresionism. Simpla „tendință spre lucruri mărețe” nu-l mai satisface. La Arles, eliberat de solicitările impresioniste, se regăsește pe sine. De aci înainte, Vincent Van Gogh se măsoară cu soarele.

*Singur, Vincent făurește proiecte pentru o artă a viitorului, în care artiștii să coopereze, să-și unească forțele creatoare și să realizeze capodopere, roade ale muncii colective. Van Gogh înțelege, cu intuiția care-l caracterizează, că individualismul împinge arta spre pierzanie. El, izolatul, înțelege că artistul singur e neputincios: „*Simt din ce în ce mai mult că tablourile care ar trebui zugrăvite pentru ca pictura actuală să fie ea însăși și să atingă culmile senine spre care s-au înălțat sculptorii greci, muzicienii germani, romancierii francezi, depășesc puterile unui individ izolat: ele vor fi create de grupuri de oameni care se vor uni pentru a realiza o idee comună”.

*

Cele de mai sus reprezintă o încercare de a întregi

imaginea despre Van Gogh pe care ne-o lasă cartea lui Irving Stone.

Tablourile lui Vincent Van Gogh, din care, în timpul vieții lui nu s-a vândut decât unul singur pentru suma derizorie de 400 franci, sunt considerate astăzi ca valori de neprețuit și împodobesc muzeele de artă din toate colțurile lumii.

Din opera lui ne-au rămas 850 de tablouri și un număr aproape echivalent de desene. Se presupune că Van Gogh ar fi pictat peste 1000 de tablouri, dar multe dintre opere, datând din toate perioadele sale de creație, au dispărut din pricina disprețului și indiferenței celor prin mâinile cărora au trecut. Se povestește că un fotograf, pictor amator din Saint Rémy, a răzuit vreo douăsprezece dintre tablourile rămase de pe urma popasului lui Van Gogh la spitalul din acel oraș, pentru a folosi pânza.

*

*Vincent Van Gogh s-a dăruit oamenilor cu ardoarea soarelui atât de drag lui, s-a dăruit artei, așa cum a spus-o singur, „*cu riscul vieții și al rațiunii”.

Lumea intereselor meschine a încercat să înfrângă acest Prometeu modern. Dar izbânda, a arătat-o timpul, a fost și de astă dată de partea lui.

EDITURA

PROLOG
LONDRA

1. „L'ANGE AUX POUPONS”[1]

– *Monsieur* Van Gogh! E timpul să te scoli!

Vincent aștepta parcă prin somn glasul Ursulei, așa că îi răspunse imediat:

— Eram treaz, *mademoiselle* Ursula.

— Ba nu erai, spuse fata râzând. Acum te-ai trezit.

O auzi coborând scările și intrând în bucătărie. Apoi se sprijini în mâini, își făcu vânt și sări din pat. Era lat în umeri, cu pieptul puternic și brațele groase și vânjoase. Se îmbrăcă în fugă, își turnă apă rece din cană și se apucă să-și ascută briciul.

Îi plăcea ritualul zilnic al bărbieritului; începea de sus, de la arsura din dreapta, trăgea briciul ușor în jos, pe obrazul lat, până-n colțul gurii cărnoase, apoi trecea la jumătatea din dreapta a buzei de sus, pornind de sub nară către obraz. Pe urmă venea la rând cealaltă jumătate a

[1] Îngerul cu puișori (în lb. franc.).

feței, iar la sfârșit, bărbia, puternică, enormă, ca o dală rotunjită, cioplită în granit.

După ce termină, își înfundă obrazul în ghirlanda împletită din iarbă de Brabant și frunze de stejar, care se afla pe scrin. O avea de la Theo, fratele lui, care culesese iarba și frunzele de acasă, de pe pajiștea de lângă Zundert și i le trimisese la Londra. Așa, cu miresmele Olandei în nări, ziua parcă începea mai bine.

— *Monsieur* Van Gogh, strigă din nou Ursula ciocănind în ușă, uite, ți-a adus poștașul o scrisoare.

Deschise plicul și recunoscu scrisul mamei sale: *„Dragul meu Vincent,* citi, *aștern pe hârtie câteva gânduri pentru tine”.*

Era încă ud și simțea pe față răceala apei, așa că îndesă scrisoarea în buzunarul pantalonilor, cu gândul de a o citi mai târziu, într-una din multele clipe de răgaz pe care le avea la *„Goupil”.* Își netezi părul blond-roșcat, lung și des, îmbrăcă o cămașă albă scrobită, își înnodă la gât, pe sub gulerul moale și răsfrânt, o lavalieră neagră și coborî să-și ia gustarea de dimineață și să culeagă zâmbetul Ursulei.

Ursula Loyer conducea, împreună cu mama ei, văduva unui vicar din Provența, o grădiniță de copii care funcționa în căsuța din fundul grădinii.

Ursula avea nouăsprezece ani, era o fetișcană surâzătoare, cu ochi mari, un obraz oval gingaș, în culori pastelate, și un trup mărunt și zvelt.

Lui Vincent nu-i venea să-și mai ia ochii de la surâsul ei, care-i scălda fața drăgălașă într-o lumină blândă ca aceea ce răzbate printr-o umbrelă de soare viu colorată. Ursula îl servea cu mișcări sprintene și pline de grație, ciripind cu însuflețire tot timpul. Vincent împlinise douăzeci și unu de ani și era pentru prima oară îndrăgostit. Avea toată viața înainte și se gândea că s-ar putea numi un om fericit dacă ar fi ca tot restul zilelor să-și ia gustarea de dimineață cu ochii la zâmbetul Ursulei.

Fata îi aduse o felie de slănină, un ou și o ceașcă de ceai tare, brun, apoi se așeză în fața lui, la masă, își aranjă cârlionții castanii pe după ureche și, zâmbindu-i într-una, îi întinse pe rând sarea, piperul, untul și pâinea prăjită.

— Garofița dumitale sălbatică a încolțit, spuse ea, umezindu-și buzele cu vârful limbii. Nu vrei s-o vezi înainte de a pleca la slujbă?

— Ba da, răspunse el, dacă vrei... adică... vrei să fii bună... să-mi arăți unde e...

— Curios om mai e și *monsieur* Vincent! Seamănă garofița cu mâinile lui și pe urmă nu-i mai știe locul!

Uneori avea un fel ciudat de a vorbi despre oameni, de parcă ei n-ar fi fost de față.

Vincent înghiți în sec. Gesturile lui erau greoaie, ca întreaga-i făptură, și de fiecare dată găsea cu mare greutate cuvintele nimerite ca să-i răspundă Ursulei. Ieșiră în curte. Era o dimineață răcoroasă de aprilie, dar merii dăduseră în floare. Între casa familiei Loyer și grădinița de copii se afla un petic de grădină unde, cu câteva zile în urmă, Vincent semănase maci și sângele-voinicului. Garofița răzbătuse printre ele. Vincent și Ursula se aplecară, și capetele lor aproape se atinseră. Părul Ursulei răspândea o mireasmă puternică.

— *Mademoiselle* Ursula... începu el.

— Da, făcu fata zâmbind întrebător și ferindu-și capul.

— Eu... eu... adică...

— Doamne, dar de ce te bâlbâi așa, *monsieur* Vincent?! întrebă ea ridicându-se dintr-o săritură.

Vincent o petrecu până la ușa grădiniței de copii.

— În curând vor veni puișorii, continuă Ursula. N-ai să ajungi târziu la galerie?

— Am tot timpul. Până în Strand fac 45 de minute.

Ursula nu mai găsi ce să-i spună. Ridică mâinile să-și prindă o șuviță de păr ce i se desprinsese la spate. Liniile trupului îi erau neașteptat de pline pentru înfățișarea ei

fragilă.

— Ce-ai mai făcut cu peisajul acela din Brabant pe care mi l-ai făgăduit pentru grădinița de copii? îl întrebă ea.

— I-am trimis lui Caesar de Cock![1], la Paris, o reproducere după una din schițe, ca să-ți scrie o dedicație.

— O, minunat! exclamă Ursula bătând din palme.

Făcu vreo câțiva pași legănându-și șoldurile, apoi se opri în fața lui.

— Câteodată, *monsieur* Vincent, dar numai câteodată, ești atât de drăguț!...

Îl privi cu fața inundată de zâmbet și dădu să plece. Vincent o apucă de braț.

— Știi, aseară când m-am dus la culcare m-am gândit să-ți dau un nume. Ți-am spus *L'ange aux poupons*.

Ursula râse cu poftă, dându-și capul pe spate.

— *L'ange aux poupons*! Trebuie să-i spun și mamei.

Se smulse din mâna lui, îi mai râse o dată peste umăr și dădu fuga spre casă prin grădină.

2. "GOUPIL AND COMPANY"

Vincent își potrivi jobenul, își luă mănușile și ieși în Clapham Road. Aici, departe de centrul Londrei, casele erau rare, și grădinile încărcate de tufe de liliac, de păducel și de măcieș în floare.

Era 8 și un sfert, și la *„Goupil"* trebuia să fie abia la 9. Îi plăcea mult să meargă pe jos. Cu cât se apropia de oraș, casele se înmulțeau, și oamenii care treceau grăbiți pe

[1] *Caesar de Cock* (1820-1904), pictor peisagist și gravor flamand; a lucrat mai mult în Franța.

lângă el, în drum spre munca lor, erau tot mai numeroși. Fiecare îi zâmbea parcă prietenos, pentru că, de bună seamă, știau și ei ce lucru minunat e să fii îndrăgostit.

O porni de-a lungul cheiului Tamisei, trecu podul Westminster, apoi o luă pe lângă catedrala Westminster și Palatul Parlamentului și, ieșind în Strand, coti pe Southampton Road, unde, la nr. 17, se afla sucursala londoneză a firmei *„Goupil and Company*” negustori de tablouri și editori de gravuri.

Trecând prin salonul principal, cu draperii grele la ferestre și covoare moi pe jos, zări o pânză care înfățișa un fel de pește sau un balaur lung de vreo șase picioare, deasupra căruia plutea un soi de omuleț ciudat. Tabloul purta titlul *Arhanghelul Mihail răpunând Satana*.

— Ai un colet, e pe masa cu litografii, îi spuse un funcționar pe lângă care trecu.

Din salonul de pictură, unde erau expuse pânze de Millais[1], Boughton[2] și Turner[3], dădeai în cea de-a doua încăpere a magazinului, rezervată gravurilor și litografiilor. Vânzările aveau loc mai ales în cea de-a treia încăpere, singura care semăna într-adevăr a birou comercial. Vincent își aminti de cucoana care cumpărase un tablou cu o seară mai înainte, la ora închiderii, și începu să râdă.

„Nu-mi spune nimic tabloul ăsta, Harry. Ție cum ți se pare? își întrebase ea soțul. Câinele seamănă leit cu ăla care m-a mușcat astă-vară la Brighton.”

---

[1] *Sir John Everett Millais* (1829-1896), pictor englez din școala prerafaelită, care preconiza o artă ruptă de contemporaneitate, închinată evocării trecutului.

[2] *George Henry Boughton* (1833-1905), pictor, desenator și ilustrator englez.

[3] *William Turner* (1775-1051), pictor (în special de peisaje) și gravor englez. În ultima perioadă a creației sale, Turner îi anunță pe viitorii Impresioniști.

— Ascultă, prietene, i se adresase Harry lui Vincent, crezi că-i cazul să cumpăr un câine? De obicei doamna mea se cam sperie de câini.

Vincent știa prea bine că vinde lucrări de proastă calitate și cei mai mulți dintre clienții care intrau în magazin habar n-aveau ce cumpără. Plăteau prețuri mari pentru lucruri lipsite de valoare. Dar ce-l privea asta pe el? Treaba lui era să asigure o vânzare cât mai bună la secția de gravuri, și atâta tot.

Desfăcu pachetul trimis de sucursala „*Goupil*” din Paris. Era schița lui Caesar de Cock și purta dedicația: „Lui Vincent și Ursulei Loyer: *Les amis de mes amis sont mes amis*”.[1]

„Diseară, când îi dau tabloul, am s-o cer în căsătorie, își făgădui el. Peste câteva zile împlinesc douăzeci și doi de ani și câștig cinci lire pe lună. Ce să mai aștept?!”

În încăperea liniștită din fund, de la galeriile *„Goupil”,* timpul trecea pe nesimțite. Vincent vindea cam cincizeci de reproduceri pe zi în numele firmei „*Musée Goupil and Company*” și, cu toate că i-ar fi plăcut mai mult să se ocupe de vânzarea picturilor în ulei și a gravurilor, era mulțumit totuși că realiza încasări mari pentru patronii săi. Se înțelegea bine cu colegii și petreceau multe ore plăcute stând împreună de vorbă despre evenimentele din Europa.

În adolescență fusese cam ursuz și se ferise să lege prietenii. Lumea îl socotea un tip ciudat și original, dar Ursula îl schimbase cu totul. Începuse să simtă nevoia de a plăcea oamenilor din jur, de a fi prietenos cu toată lumea, ajunsese să-și iasă din făgașul lui și să se convingă că mulțumirea poate fi găsită și în viața de toate zilele.

Magazinul se închidea la ora 6. Când să plece, domnul Obach îl opri, spunându-i:

— Am primit o scrisoare de la Vincent Van Gogh, unchiul

---

[1] Prietenii prietenilor mei sunt prietenii mei (în lb. franc.).

dumitale, în care mă întreabă ce mai faci și cum te descurci. M-am bucurat să-i pot răspunde că ești unul dintre cei mai destoinici funcționari ai firmei.

— Ați fost prea amabil, *sir.*

— Ba de loc. Mă gândesc chiar ca după concediul de vară să te trec la salonul din față, la gravuri și litografii.

— O, *sir,* asta mă bucură foarte mult, mai ales acum, când... am de gând să mă însor!

— Adevărat? E o veste interesantă! Și pe când?

— În vara asta, cred.

De fapt, nici nu se gândise încă la o dată anumită.

— Foarte bine, tinere, minunat! Salariul dumitale a fost mărit abia la începutul anului, dar când ai să te întorci din călătoria de nuntă sper să ți-l mai putem mări.

3. IUBIREA INSPIRĂ IUBIRE DUPĂ CHIPUL ȘI ASEMĂNAREA EI

— Și-acum, *mademoiselle* Ursula, mă duc să-ți aduc tabloul, spuse Vincent după cină, împingându-și scaunul într-o parte.

Ursula purta o rochie foarte modernă, brodată, din tafta verde cu ape cenușii.

— Mi-a scris ceva drăguț pictorul? întrebă ea.

— Da. Și dacă poți aduce o lampă, am să-l agăț chiar acum pe perete, la grădinița de copii.

Ursula își țuguie buzele drăgălaș și-l privi cu coada ochiului.

— Acum trebuie s-o ajut pe mama. Dacă vrei, mergem peste o jumătate de oră, da?

Ajuns în odaia lui, Vincent se rezemă cu coatele de scrin și se privi în oglindă. Rareori își pusese întrebarea cum arată. Acasă la el, în Olanda, niciodată nu i se păruseră importante asemenea lucruri. Acum, însă, își dădu seama că, spre deosebire de înfățișarea englezilor, avea o față puternică și un cap masiv. Ochii îi erau înfundați în orbitele care păreau două crăpături într-o stâncă. Nasul proeminent, cu nările răsfrânte în lături, era drept, tăios ca o muchie de cuțit. Fruntea înaltă, boltită era tot atât de mare cât și distanța dintre sprâncenele stufoase și gura senzuală. Maxilarele îi erau late și puternice, iar gâtul scurt și gros dispărea aproape sub bărbia atât de masivă, încât părea o întruchipare a tăriei caracterului olandez.

Se ridică de la oglindă și se așeză gânditor pe marginea patului. Crescuse într-o casă de oameni austeri. Nu iubise până acum nici o fată, nici nu se uitase în chip deosebit la vreuna și nici nu îndrăznise să se lase vreodată furat de jocurile acelea glumețe dintre băieți și fete. În dragostea lui pentru Ursula nu-și aveau loc nici patima, nici dorința. Era tânăr, plin de vise și iubea pentru întâia oară în viață. Se uită la ceas. Abia trecuseră cinci minute. Încă douăzeci și cinci de minute de așteptare - un răstimp uriaș! Desfăcu plicul pe care-l primise de la maică-sa și scoase bilețelul trimis de fratele lui, Theo. Se apucă să-l recitească. Theo era cu patru ani mai mic decât Vincent, și urma să-i ia locul la sucursala *„Goupil”* din Haga. Vincent și Theo se legaseră strâns unul de altul în anii copilăriei, tot așa cum tatăl lor, Theodorus, se împăcase cel mai bine dintre toți frații cu unchiul lor Vincent.

Luă o carte, așternu pe ea o foaie de hârtie și începu să-i scrie lui Theo. Scoase din raftul de sus al scrinului niște schițe făcute în grabă pe malul Tamisei și le introduse într-un plic pentru Theo, împreună cu o reproducere

fotografică a tabloului *Fecioara cu spada* de Jacquet[1].

— Pe cinstea mea, se pomeni strigând, am uitat cu totul de Ursula!

Se uită la ceas; întârziase un sfert de oră. Apucă grăbit un pieptene, încercă să-și descâlcească claia de păr roșu inelat, luă tabloul lui Caesar de Cock de pe masă și, dintr-o smucitură, deschise ușa.

— Credeam că m-ai uitat, îl întâmpină Ursula când intră în salon.

Lipea niște jucării de hârtie pentru puișorii ei de la grădiniță.

— Mi-ai adus tabloul? Pot să-l văd?

— Aș prefera să-l privești după ce-l agăț pe perete. Lampa e pregătită?

— O pregătește mama.

Când se întoarse din bucătărie, Ursula îi întinse un șal albastru ca să-i înfășoare umerii. La atingerea mătăsii, se simți străbătut de un fior. În grădină plutea mireasma florilor de măr. Poteca era cufundată în întuneric, și degetele Ursulei îi atinseră ușor, din mers, mâneca hainei aspre și negre. La un moment dat, se împiedică și-l strânse de braț, râzând și făcând un haz nespus de propria-i stângăcie. Vincent nu înțelegea de ce i se pare ei atât de caraghios că se împiedicase, dar îi plăcea să o urmărească lung cu privirea, să-i vadă trupul mlădios, care se pierdea o dată cu râsul în întunericul de pe potecă. Îi deschise ușa de la intrarea în grădinița de copii, și Ursula, trecând pe lângă el atât de aproape încât fața-i gingaș modelată mai-mai că-i atingea obrazul, îl privi adânc în ochi, părând a răspunde întrebării pe care nu i-o pusese încă. Așeză lampa pe masă.

— Unde-ai vrea să-l agăț?

— Poate deasupra catedrei, ce zici?

---

[1] *Gustave Jacquet* (1846-1909), pictor de gen și portretist francez, influențat de pictura olandeză din secolul al XVII-lea.

În încăperea care fusese pe vremuri un pavilion de vară se aflau vreo cincisprezece pupitre joase. Într-un colț, pe un mic postament, era catedra Ursulei.

Stăteau acum unul lângă altul, căutând locul potrivit unde să atârne tabloul. Vincent era ușor tulburat, și, de câte ori încerca să fixeze o pioneză în perete, o scăpa pe jos. Ursula râdea încet, cu un aer familiar.

— Lasă-mă pe mine, neîndemânaticule!

Își ridică brațele deasupra capului și potrivi tabloul în perete cu multă ușurință, cambrându-și trupul până la ultima fibră de mușchi. Avea mișcări iuți și grațioase. Vincent simți îndemnul s-o ia în brațe, acum, în lumina palidă a lămpii, și să înlăture astfel, cu o îmbrățișare, chinuitoarele lui îndoieli. Dar Ursula nu-i oferi prilejul așteptat, cu toate că, în semiîntunericul încăperii, o simțise nu o dată lângă el, aproape atingându-l în treacăt. Ridică lampa și o apropie de dedicație. Ursula o citi și, de bucurie, bătu din palme, legănându-se pe călcâie. Nu stătea o clipă locului, și Vincent aștepta zadarnic să se afle măcar o dată față-n față cu ea.

— Asta înseamnă că e și prietenul meu, nu-i așa? De mult doream să cunosc un artist!

Vincent încercă să spună ceva drăguț, ceva menit să deschidă drum mărturisirii pe care și-o pregătea în gând. În semiîntunericul încăperii Ursula își întoarse fața spre el. Licărirea lămpii îi aprindea luminițe în ochi; când Vincent îi văzu ovalul feței conturându-se prin întuneric, și buzele roșii, umede, care se desenau pe albul mat al pielii, simți că înlăuntrul lui se tulbură ceva.

Se așternu o tăcere plină de înțelesuri. O simțea parcă aplecându-se spre el, așteptându-l să-i murmure cuvintele de dragoste de care nu mai era nevoie. Își umezi de câteva ori buzele. Ursula întoarse capul, îl privi în ochi peste umărul ușor ridicat și se năpusti afară. Îngrozit la gândul că scapă prilejul, se luă după ea. Fata se opri o clipă sub

măr.

— Ursula, te rog!

Se întoarse și se uită la el ușor înfiorată. Sus, stelele clipeau stins, rece, neputând birui beznele nopții. Vincent nu luase lampa și până la ei nu răzbătea decât o lumină palidă prin fereastra de la bucătărie. Îi stăruia în nări mireasma părului fetei. Ursula își strânse șalul în jurul umerilor și rămase cu brațele încrucișate.

— Ți-e frig? o întrebă el.

— Da. Ar fi mai bine să intrăm.

— Ba nu. Te rog... știi... eu... îi tăie calea.

Ursula își lăsă bărbia în șalul cald și ridică înspre el niște ochi mari, mirați.

— Vai, *monsieur* Van Gogh, nu știu ce vrei să spui!...

— Aș fi vrut doar să stau de vorbă cu dumneata. Vezi... eu... adică...

— Te rog, nu acum. Mi-e frig.

— M-am gândit că trebuie să-ți spun. Azi am fost avansat... Am fost trecut în față... la litografii... mi se mărește leafa... e a doua oară în acest an...

Ursula se dădu puțin înapoi, își desfăcu șalul și rămase așa, în întuneric, dreaptă, plină de hotărâre, simțind dintr-o dată că îi este cald și fără șal.

— Vrei să fii mai clar, *monsieur* Van Gogh? Nu înțeleg ce vrei să spui.

Vincent simți răceala din glasul ei și-i păru rău că fusese atât de stângaci. Dar emoția îl părăsise dintr-o dată și începu să se simtă stăpân pe sine. Încercă în gând mai multe tonuri și-l alese pe cel care-i păru mai potrivit.

— Încerc să-ți spun un lucru pe care-l știi de mult, Ursula. Că te iubesc din tot sufletul și că n-am să fiu fericit decât dacă vei primi să-mi fii soție.

Băgă de seamă cât de mult o tulburase neașteptata lui stăpânire de sine și se întrebă dacă n-ar fi nimerit s-o îmbrățișeze.

— Soția dumitale! Glasul îi devenise ascuțit. O, *monsieur* Van Gogh, asta e cu neputință.

Vincent o privi țintă pe sub arcadele-i boltite și, cu toată bezna, Ursula putu să-i vadă ochii.

— Îmi pare rău, dar acum eu sunt cel care nu...

— Cum se poate să nu știi, *monsieur* Van Gogh, sunt logodită de peste un an!...

Rămase nemișcat o vreme, n-ar fi putut spune cât, fără să scoată o vorbă, fără să gândească ori să simtă ceva. Apoi, cu un glas surd, izbuti să întrebe:

— Cu cine?

— Cum, nu l-ai văzut niciodată pe logodnicul meu? Doar a ocupat înainte de venirea dumitale aceeași odaie în care locuiești dumneata acum. Îmi închipuiam că știi.

— De unde să știu?

Ursula stătea în vârful picioarelor, cu privirea ațintită spre fereastra bucătăriei.

— Dar... am crezut că... poate... poate ți-a spus cineva.

— De ce mi-ai ascuns timp de un an de zile acest lucru când vedeai prea bine că mă îndrăgostesc de dumneata?

Glasul lui Vincent nu mai șovăia.

— Dar bine, ce vină am eu că te-ai îndrăgostit? Am vrut să fim doar prieteni.

— A venit vreodată să te vadă de când sunt eu aici?

— Nu. El locuiește în Țara Galilor. Dar la vară va veni aici, să-și petreacă vacanța cu mine.

— Cum, va să zică nu l-ai văzut de peste un an? Atunci l-ai și uitat! Pe mine mă iubești acum!

Lăsând la o parte și rațiunea, și bunul-simț, o cuprinse în brațe și o sărută brutal pe gură, în ciuda împotrivirii ei disperate. Îi gusta umezeala buzelor, dulceața gurii, mireasma părului, și întreaga lui ființă fremăta de dragoste.

— Nu-l iubești, Ursula! Nu te las, ai să fii soția mea! Nu pot îndura să te pierd! N-am să mă las până n-ai să-l uiți și

n-ai să te măriți cu mine!

— Să mă mărit cu dumneata?! strigă ea. Cum, adică trebuie să mă mărit cu oricine se îndrăgostește de mine? Dă-mi drumul, îți spun, că altfel strig!

Se smulse din brațele lui și, cu răsuflarea tăiată, o luă la fugă pe cărarea cufundată în întuneric. Când ajunse la scară, se întoarse și cu un glas scăzut, dar răspicat, care lui Vincent îi răsună în urechi ca un strigăt, îi spuse:

— Nebun cu păr roșu!

4. „SĂ DĂM TOTUL UITĂRII, CE ZICI?"

A doua zi dimineață nu-l mai trezi nimeni. Se dădu jos din pat ca năuc. Se bărbieri în silă, trăgând o singură dată cu briciul de jur împrejurul feței. În mai multe locuri barba îi rămase întreagă. Ursula nu se arătă la micul dejun. Și Vincent o porni curând în oraș, către „Goupil". În drum, văzu aceiași oameni pe care îi întâlnea de obicei. Dar acum i se părură schimbați, niște biete ființe stinghere, care grăbeau spre treburile lor zilnice, fără nici o noimă.

Nu văzu nici liliacul în floare, nici castanii înșirați de-a lungul drumului. Soarele strălucea mai luminos decât în ajun. Dar el nu vedea nimic.

În ziua aceea vându douăzeci de *épreuves d'artiste*[1], în culori, după Ingres[2], reprezentând pe Venus Anadyomene. Firma *„Goupil"* realiza câștiguri mari de pe urma acestor

---

[1] Exemplare de artist (in lb. franc.).

[2] *Jean Auguste Dominique Ingres* (1700-1867), celebru pictor (de compoziții, nuduri și portrete) și desenator francez, căpetenia clasicismului și ca atare adversar al romantismului.

tablouri, dar pe Vincent nu-l mai interesa să sporească sau nu încasările magazinului. Avea din ce în ce mai puțină răbdare cu clienții. Știa de mult că nu erau în stare să deosebească arta adevărată de lucrările lipsite de valoare. Acum însă îi păreau înzestrați cu un adevărat dar diabolic de a alege tot ce era mai artificial, mai lipsit de gust, mai țipător.

Colegii nu-l socotiseră niciodată un om prea vesel, deși el își dăduse osteneala să se facă simpatic și plăcut celor din jur.

— De ce-o fi atât de prost dispus vlăstarul ilustrei familii Van Gogh? întrebă unul dintre funcționari pe un coleg.

— Pare să se fi sculat azi cu susu-n jos.

— La drept vorbind, are și de ce, când te gândești ce soartă tristă îl așteaptă! Unchiul lui, Vincent Van Gogh, nu e decât coproprietarul galeriilor *„Goupil”* din Paris, Berlin, Bruxelles, Haga și Amsterdam. Bătrânul e bolnav și n-are copii, așa că, după cât se spune, greul moștenirii va cădea pe capul lui Vincent al nostru, săracu!...

— Asta zic și eu ghinion!

— Și stai, că asta nu e tot! Unchiul lui, Hendrik Van Gogh, este proprietarul unor mari galerii de artă din Bruxelles și Amsterdam, iar un alt unchi, Cornelius Van Gogh, este patronul unei alte firme mari din Olanda. După cum vezi, acești Van Gogh sunt cei mai mari negustori de tablouri din toată Europa. Să nu te miri dacă, într-o bună zi, roșcovanul ăsta de-aici o să ajungă să controleze arta de pe continent!

Seara, când Vincent intră în sufrageria familiei Loyer, o găsi pe Ursula vorbind în șoaptă cu maică-sa. Intrarea lui curmă discuția, și vorba rămase în aer, neterminată.

Ursula fugi în bucătărie.

— Bună seara, spuse doamna Loyer, cu o licărire ciudată în ochi.

Vincent mâncă de unul singur la masa mare. Lovitura

Ursulei îl buimăcise, dar nu se dădea învins. Nici prin gând nu-i trecea să socotească răspunsul ei ca definitiv.

Era sigur că, până la urmă, va izbuti să-l izgonească pe celălalt din inima Ursulei.

Se scurse aproape o săptămână până când găsi momentul prielnic să-i vorbească din nou. Mâncase și dormise foarte puțin în tot acest timp, și calmul îl cam părăsise. Devenise nervos. În secția lui vânzarea scăzuse simțitor. Verdele luminos al ochilor îi pălise și se prefăcuse într-un albastru melancolic. Când vorbea, își găsea din ce în ce mai greu cuvintele.

Duminică la prânz, după o masă îmbelșugată, o urmă în grădină.

— *Mademoiselle* Ursula, îmi pare rău că te-am speriat în seara aceea.

Îl privi rece, cu ochii ei mari, parcă mirată că-l aude vorbindu-i iarăși.

— O, nu face nimic! N-are nici o importanță. Să dăm totul uitării, ce zici?

— Cât aș vrea să pot uita că m-am purtat urât! Dar ce ți-am spus atunci rămâne adevărat.

Făcu un pas spre ea. Ursula se dădu înapoi.

— La ce bun să mai vorbim despre asta? întrebă ea. Am și uitat cele întâmplate.

Îi întoarse spatele și porni pe cărare. Vincent o urmă grăbit.

— Totuși, trebuie să vorbim despre asta, Ursula, dumneata nu știi cât te iubesc. Nu poți să-ți închipui cât de nenorocit am fost toată săptămâna. De ce te ferești mereu din drumul meu?

— Aș vrea să intrăm. Cred că mama are nevoie de mine, așteptăm musafiri.

— Nu pot să cred că-l iubești pe celălalt. Nu-i adevărat. Ți-aș fi citit-o în ochi.

— Îmi pare rău, dar nu mai pot să rămân… Când spuneai

că pleci în concediu?

Vincent înghiți în sec.

— În iulie.

— Tocmai bine! În iulie vine și logodnicul meu să-și petreacă vacanța cu mine, așa că o s-avem nevoie de vechea lui cameră.

— N-am să i te las niciodată, Ursula!

— Te rog să încetezi cu prostiile astea! De altfel, mama spune că ai face bine să-ți cauți altă gazdă.

În cele două luni care urmară încercă zadarnic s-o facă să-și schimbe gândul. Ieșiră din nou la iveală toate vechile lui ciudățenii; dacă nu putea fi cu Ursula, prefera să rămână singur, pentru ca nimeni să nu-i tulbure gândurile îndreptate numai spre ea. Devenise ursuz față de colegi. Întregul univers surâzător pe care îl trezise la viață dragostea pentru Ursula apusese, și Vincent devenise iarăși băiatul ciudat și morocănos pe care-l știau cei de-acasă.

Veni și iulie, cu vacanța. Vincent n-ar fi vrut să părăsească Londra în timpul celor două săptămâni de concediu. Era încredințat că dacă rămâne el acolo, Ursula nu va putea iubi pe nimeni altcineva.

Coborî în salon, unde le găsi pe Ursula și pe mama ei. Când dădură cu ochii de el, cele două femei schimbară o privire plină de înțeles.

— Iau cu mine numai o valiză, *madame* Loyer. Las totul în cameră așa cum se află. Iată chiria pentru cele două săptămâni cât voi lipsi.

— Ar fi mai bine să vă luați toate lucrurile, *monsieur* Van Gogh, răspunse doamna Loyer.

— Nu înțeleg, de ce?

— Începând de luni dimineață, camera va fi ocupată de altcineva. Suntem de părere că e mai bine să vă mutați de la noi.

— Suntem?...

Se întoarse spre Ursula și o privi pe sub arcul zbârlit al sprâncenelor. Privirea lui nu exprima vreo dorință, ci punea numai o întrebare.

— Da, suntem, întări doamna Loyer. Logodnicul fiicei mele a scris că vrea să vă știe mutat de la noi. Cred, *monsieur* Van Gogh, că ar fi fost mai bine dacă n-ați fi călcat niciodată pragul casei noastre.

5. FAMILIA VAN GOGH

Theodorus Van Gogh ieși cu trăsura în întâmpinarea fiului său în gara Breda. Purta haine preoțești dintr-o stofă groasă de culoare neagră, vestă cu revere late, cămașă albă scrobită și o uriașă lavalieră, care-i acoperea aproape în întregime gulerul înalt. Dintr-o privire, Vincent prinse cele două semne deosebite ale fizionomiei tatălui său: pleoapa dreaptă lăsată mai jos decât cea stângă, ascunzând aproape în întregime ochiul, și gura, strânsă și subțire ca o linie, în jumătatea ei stângă, plină și senzuală, în partea dreaptă. Ochii: aveau o expresie liniștită, care părea să spună: „Ăsta sunt”.

Locuitorii din Zundert mai cunoşteau şi alt obicei al preotului lor: nu ieșea niciodată fără cilindru pe cap. Până în ultima zi a vieții n-a putut înțelege de ce nu i-a surâs norocul. Era convins că de multă vreme ar fi meritat să fie chemat să predice de la un amvon mai de seamă, la Amsterdam sau la Haga. Avea o educație aleasă, o fire iubitoare, calități sufletești deosebite și era neobosit în „serviciul domnului”. Enoriașii îi spuneau „bunul nostru pastor”. Și totuși, trăia uitat de douăzeci și cinci de ani în

sătucul Zundert. Era singurul dintre cei șase frați Van Gogh, care nu ajunsese să fie cunoscut în toată țara.

Casa de lemn a parohului din Zundert, în care venise pe lume Vincent, se ridica în piață, și avea în spate o grădină cu salcâmi, tăiată de câteva poteci ce despărțeau straturile de flori întreținute cu grijă. Biserica, o clădire mică de lemn, se găsea chiar în fondul grădinii, ascunsă printre pomi. Zidurile laterale aveau câte două ferestruici gotice, din sticlă obișnuită, iar înăuntru, pe podeaua de lemn, se înșirau vreo douăsprezece bănci tari și câteva tipsii pentru jar, prinse în pardoseală, ca să se încălzească enoriașii. În fund, o scară suia până la orga veche. Era un lăcaș de închinăciune simplu și auster, pătruns de spiritul lui Calvin și al reformei lui.

Anna Cornelia, mama lui Vincent, care-l așteptase nerăbdătoare la fereastra din față, îl întâmpină în prag înainte ca trăsura să se fi oprit. Din primele clipe, în timp ce îl strângea drăgăstos la piept, inima ei de mamă simți că băiatul avea ceva pe suflet.

— *Myn lieve zoon!*[1] murmură ea. Vincent al meu!

Ochii ei mari, când albaștri, când verzi, pătrundeau tainele sufletului omenesc, cercetând cu delicatețe și judecând cu îngăduință. Din dreptul fiecărei nări îi cobora spre colțurile gurii câte o cută subțire și, pe măsură ce treceau anii, liniile acestea adâncindu-se, păreau să dea feței o expresie de zâmbet.

Anna Cornelia Carbentus era din Haga, unde tatăl ei se mândrea cu titlul înscris și pe firmă, de „legător de cărți al regelui”. Comerțul lui William Carbentus era înfloritor. Mai cu seamă de când fusese ales să lege în scoarțe de piele prima constituție a Olandei, ajunsese vestit de-a lungul și de-a latul țării. Fiicele lui, dintre care una se măritase cu unchiul Vincent Van Gogh, iar cea de-a treia era căsătorită

[1] Fiul meu drag! (în lb. olandeză.)

cu binecunoscutul reverend Stricker din Amsterdam erau, cum se spune, *bien élevées*[1].

Anna Cornelia era o femeie blândă. Nu vedea și nici nu bănuia că ar putea exista și rău în lume. Știa doar că există slăbiciuni, ispite, necazuri și suferințe. Și Theodorus Van Gogh era un om bun, dar se deprinsese să deosebească răul, sub orice chip s-ar fi ascuns, și-l înfiera ori de câte ori îi ieșea în cale.

Sufrageria era inima casei Van Gogh, și seara, după ce se strângea masa, ea devenea centrul vieții familiale. Aici își petreceau serile cei din casă, adunați cu toții la lumina prietenoasă a lămpii cu gaz.

Anna Cornelia era neliniștită în privința lui Vincent, care slăbise și devenise nervos și nestăpânit.

— Ce-i cu tine, Vincent? îl întrebă ea chiar în prima seară după cină. Nu-mi place cum arăți.

Vincent își roti privirile în jurul mesei către cele trei fetișcane: Anna, Elizabeth și Willemien, care-i păreau niște străine dar care, întâmplător, erau surorile lui.

— Nimic, răspunse el, n-am nimic.

— Îți place la Londra? întrebă Theodorus. Dacă nu, am să vorbesc cu unchiul Vincent. Cred că va putea să te mute la una din sucursalele de la Paris.

Vincent se împotrivi tulburat.

— Nu, nu, nu trebuie… Nu vreau să plec din Londra, eu…

Apoi se mai domoli și adăugă:

— Când unchiul Vincent o să vrea să mă mute, o s-o facă și singur.

— Cum vrei, răspunse Theodorus.

„Tot fata aceea e pricina”, își spuse Anna Cornelia. Acum înțeleg de ce scrisorile lui erau atât de ciudate.

Pe câmpia de lângă Zundert se ivea din loc în loc câte un

---

[1] Bine crescute (în lb. franc.).

petic de pădure de pini și, ici-colo, pâlcuri de stejari. Vincent își petrecea vremea cutreierând de unul singur câmpia, cufundându-și privirea în adâncul iazurilor fără număr, presărate pe întinsul ei. O singură îndeletnicire îl atrăgea - desenul; făcu mai multe schițe ale grădinii, ale târgului de sâmbătă după amiază văzut de la fereastra casei, ale intrării principale din casa parohială. În felul acesta izbutea să mai uite de Ursula.

Theodorus fusese întotdeauna mâhnit că băiatul său cel mare nu călca pe urmele lui. Într-o seară, pe când se înapoiau împreună de la un țăran bolnav, tatăl și fiul coborâră din trăsură și merseră o bucată de drum pe jos, peste câmp. Pe după pini, soarele apunea roșu. Cerul, aprins de vâlvătaia asfințitului, însângerase apele iazurilor, și culorile câmpului se îmbinau fericit cu nisipul galben.

— Tata a fost preot, Vincent, spuse Theodorus, și eu am nădăjduit întotdeauna că și tu vei alege aceeași cale.

— Nu pricep, răspunse Vincent, ce te face să crezi că aș vrea să-mi schimb îndeletnicirea?

— Spuneam doar așa, dacă te-ai fi gândit cumva să... Unchiul Jan te-ar găzdui bucuros câtă vreme ai urma universitatea la Amsterdam. Și reverendul Stricker s-a arătat gata să se ocupe de pregătirea ta.

— Mă sfătuiești deci să părăsesc galeriile *„Goupil”*?

— O, nu, sigur că nu. Dar dacă nu ești mulțumit cumva acolo... Uneori oamenii își schimbă...

— Știu. Dar eu n-am de gând să plec de la *„Goupil”.*

Când sosi în fine și ziua reîntoarcerii la Londra, părinții îl petrecură cu trăsura până la Breda.

— Îți scriem tot la aceeași adresă? întrebă Anna Cornelia.

— Nu, mă mut.

— Îmi pare bine că pleci de la familia Loyer, spuse taică-său. Din capul locului nu mi-au plăcut, au prea multe taine.

Vincent se întunecă. Mama își puse mâna ei caldă peste

a lui și îi șopti cu blândețe, așa ca Theodorus să nu audă.

— Nu trebuie să fii mâhnit, dragul meu. Mai târziu, după ce-ai să-ți faci un rost, ai să te simți mult mai bine lângă o olandeză cuminte. Nu era pentru tine Ursula aia. Nu s-ar fi potrivit cu tine.

Vincent rămase uimit. Maică-sa îi pătrunsese toate tainele.

6. „NU EȘTI DECÂT UN ȚĂRĂNOI NECIOPLIT!”

Întors la Londra, închirie o cameră mobilată în Kensington New Road. Proprietăreasa era o bătrână care se culca o dată cu găinile. Nici cel mai slab zgomot nu tulbura liniștea casei. În fiecare seară în sufletul lui Vincent se dădea o luptă crâncenă. O dorință puternică, arzătoare îl îndemna să pornească pe dată, în goană, spre casa familiei Loyer. Atunci se încuia în cameră și își jura că se culcă. Dar, după vreun sfert de oră, fără să știe cum, se trezea în stradă, grăbind spre Ursula. Când ajungea în preajma casei, se simțea deodată pătruns, tulburat de farmecul ei. Era un chin s-o simtă atât de aproape și totuși atât de departe, dar îi părea un chin și mai mare să stea în Ivy Cottage și să nu se poată apropia măcar în umbră de ființa dragă care-i stăpânea gândurile. Suferința avea o înrâurire ciudată asupra lui - îl făcea simțitor la durerile altora. Nu mai putea să sufere nimic din succesul ieftin și strident al celor din jur. La *„Goupil”* nu mai era bun de treabă. Când clienții îi cereau părerea asupra vreunei gravuri, el le spunea în cuvinte brutale cât de oribilă o

socotea, iar ei, bineînțeles, se lăsau păgubași. Singurele tablouri în care izbutea să găsească adevăr și adâncime de simțire erau cele în care artiștii dăduseră glas suferinței.

Prin octombrie, o matroană corpolentă, cu un piept uriaș strâns într-un pardesiu negru ca de doliu, gătită cu un guler înalt de dantelă și cu o pălărie boltită de catifea cu pană albastră, intră și ceru să i se arate câteva tablouri pentru noua ei locuință din oraș. Nimeri în secția lui Vincent.

— Aș vrea să-mi prezentați tot ce aveți mai bun, spuse ea. Nu mă uit la preț! Iată dimensiunile: salonul are doi pereți întregi de câte 50 de picioare[1], un alt perete cu două ferestre și cu un spațiu între ele...

Vincent pierdu aproape toată după-amiaza încercând să-i vândă câteva gravuri după Rembrandt, o reproducere foarte bună a unui peisaj acvatic venețian de Turner, litografii după Thys Maris[2] și copii după Corot[3] și Daubigny[4]. Dar femeia aceea, dotată cu un instinct sigur în alegerea celor mai proaste realizări picturale, le descoperea fără greș în fiecare grup de tablouri pe care i le arăta Vincent. Tot atât de sigură era și facultatea ei de a respinge, de la prima vedere și cu toată hotărârea, tot ceea ce vânzătorul îi prezenta drept artă adevărată. Astfel încât,

---

[1] Picior - unitate de măsură, aproximativ o treime dintr-un metru.

[2] *Mathys* (Thys) *Maris* (1039-1917), pictor de peisaje și de compoziții cu figuri și grafician olandez ; unul dintre conducătorii - împreună cu frații săi *Jacob* (*Jaap*) (1837-1899) și *Wilhelm* (1844-1910) - școlii din Haga, participant la Comuna din Paris.

[3] *Jean-Baptiste Camille Corot* (1796-1875), pictor de peisaje și de portrete), desenator acuafortist și litograf francez; unul dintre cel mai de seamă reprezentanți ai realismului din pictura sec. al XIX-lea.

[4] *Charles François Daubigny* (1617-1876), pictor peisagist și gravor francez, unul dintre principalii reprezentanți ai grupului de peisagiști realiști de la *Barbizon* (sat la marginea pădurii Fontainebleau în care a luat naștere o școală peisagistică importantă în dezvoltarea picturii realiste franceze).

pe măsură ce treceau orele, matroana buhăită și cu prețiozități neroade devenea pentru el un simbol desăvârșit al lumii negustorești și al stupidității mic-burgheze.

— Așa, exclamă ea mulțumită de sine, cred că am făcut o alegere bună!

— Dacă ați fi întins mâna la întâmplare, cu ochii închiși, spuse Vincent, n-ați fi nimerit mai rău.

Femeia se ridică greoi, smucindu-și într-o parte fusta largă de catifea. Vincent urmări cum sângele împins de undeva din pieptul dolofan i se urcă pe sub gulerul de dantelă în sus, spre gât.

— Oh! exclamă ea, oh! nu ești decât un... un... țărănoi necioplit!

Și ieși ca o furtună, bălăbănindu-și încoace și încolo pana înfiptă în pălăria de catifea.

Domnul Obach era furios.

— Ce te-a apucat, dragă Vincent? Ai jignit grav o clientă și ai stricat cea mai bună vânzare a săptămânii.

— Domnule Obach, v-aș ruga să-mi răspundeți la o întrebare.

— Ce întrebare? Întrebări aș avea eu să-ți pun câteva.

Vincent împinse la o parte gravurile alese de femeia care plecase și-și rezemă mâinile de marginea mesei.

— V-aș ruga să-mi spuneți, domnule Obach, ce justificare poate avea un om care-și irosește singura-i viață vânzând tablouri proaste unor imbecili?

Obach nici nu se osteni să răspundă.

— Dacă se mai întâmplă așa ceva, spuse el, voi fi obligat să-i scriu unchiului dumitale și să-l rog să te mute în altă parte. N-am să pot privi nepăsător cum mă duci la ruină.

Vincent făcu un gest, ca pentru a înlătura răsuflarea gâfâită a lui Obach.

— Oare cum se pot realiza, domnule Obach, câștiguri atât de mari de pe urma unor asemenea porcării? Și de ce

singurii cărora le dă mâna să intre aici sunt tocmai cei care n-au ochi pentru arta adevărată? Oare banii le-au uscat sufletul? Cum se face că oamenii sărmani, care pot prețui cu adevărat o operă de valoare, n-au cu ce să-și cumpere nici măcar o gravură ca să-și împodobească pereții?

Obach se uită la el chiorâș.

— Asta ce mai e? Socialism?

Întors acasă, Vincent luă de pe masă volumul lui Renan[1] și-l răsfoi, oprindu-se la o pagină unde făcuse un semn: „Dacă vrei să fii de vreun folos pe lumea asta, citi el, trebuie să te jertfești pe tine însuți. Omul nu trăiește pe pământ numai pentru fericire sau pentru cinste, el trăiește pentru a dărui lucruri de seamă omenirii, pentru a-și desăvârși noblețea sufletească și a se înălța deasupra josniciei în care cei mai mulți dintre oameni își târăsc viața."

În preajma Crăciunului, familia Loyer așezase un brad frumos împodobit chiar în dreptul ferestrei dinspre stradă. Într-o seară, trecând pe acolo, Vincent văzu toată casa iluminată și niște vecini care intrau pe ușa din față. Larma voioasă de glasuri se auzea până în stradă. Familia Loyer sărbătorea Crăciunul. Vincent alergă acasă, se bărbieri în grabă, îmbrăcă o cămașă curată, își puse o cravată și se întoarse cât putu de repede în Clapham. Se opri câteva minute pe trepte, să-și tragă sufletul. Era noaptea de Crăciun, în aer plutea o undă de blândețe și de împăcare. Urcă scările și trase ciocănelul de la ușă. Auzi niște pași bine cunoscuți apropiindu-se prin hol și vocea atât de dragă care răspundea ceva celor din salon. Ușa se deschise și lumina lămpii îl izbi în față. O privi pe Ursula. Purta o rochie verde, fără mâneci, cu funde mari și valuri de

---

[1] *Joseph Ernest Renan* (1823-1092), istoric al religiilor și filozof idealist francez. A jucat un rol progresist în lupta împotriva obscurantismului catolic.

dantelă. Era mai frumoasă ca oricând.

— Ursula!... murmură el.

Dar expresia chipului ei părea să repete tot ce-i spusese cândva în grădină. Privind-o, îi răsunau parcă din nou în urechi cuvintele de atunci.

— Pleacă! șuieră ea, și-i trânti ușa în nas.

A doua zi de dimineață luă vaporul spre Olanda.

Crăciunul era perioada cea mai aglomerată pentru galeriile *„Goupil".* Domnul Obach îi scrise unchiului Vincent Van Gogh, aducându-i la cunoștință că nepotul său Vincent își luase un concediu fără să-i ceară măcar încuviințarea. Unchiul Vincent hotărî să-l numească pe nepotul său la galeria principală din rue Chaptal, la Paris. Vincent răspunse însă foarte liniștit că a terminat cu negustoria de artă. Unchiul, uimit de această purtare, se socoti jignit din cale-afară și declară că, de-acum înainte, el se spală pe mâini în privința lui Vincent. După sărbători se răzgândi însă și-i făcu rost nepotului de un post de slujbaș în librăria *Blussé și Braam* din Dordrecht. Aceasta fu de altfel cea din urmă oară când cei doi Vincent Van Gogh au mai avut de-a face unul cu celălalt.

Rămase la Dordrecht aproape patru luni, timp în care n-a fost nici copleșit de bucurii, dar nici nenorocit, nu i-a mers nici bine, nici rău. De fapt, parcă nici nu era acolo.

Într-o sâmbătă seara, luă ultimul tren de la Dordrecht la Oudenbosch și, de acolo, făcu drumul pe jos până acasă, la Zundert. În răcoarea înmiresmată, pătrunzătoare a nopții câmpia era tulburătoare. Deși era întuneric, deslușea bine pădurile de pini și landa care se întindea până departe. Totul îi amintea de gravura lui Bodmer[1] care atârna în biroul tatălui său. Cerul era acoperit, dar printre nori răzbătea strălucirea stelelor. Încă nu mijiseră zorile când

---

[1] *Karl Bodmer* (1609-1893), pictor, desenator și gravor elvețian; a lucrat în Franța, mai cu seamă la Barbizon.

ajunse la cimitirul din Zundert. În depărtare, din lanurile întunecate de grâu tânăr se înălța cântecul ciocârliilor.

Bătrânii înțelegeau că fiul lor trecea printr-o perioadă grea. În vara aceea familia se mută la Etten, un târgușor la numai câțiva kilometri depărtare, unde fusese numit Theodorus.

În Etten se afla un parc mare străjuit de ulmi. Un tren cu abur lega târgușorul de orașul Breda. Pentru Theodorus mutarea aceasta însemna totuși un mic pas înainte.

Toamna sosi mai devreme ca de obicei, și Vincent se văzu nevoit să ia o hotărâre. Ursula nu se măritase încă.

— Prăvăliile astea nu sunt pentru tine, Vincent, îi spuse tatăl lui. Tu nu vezi că inima te îndeamnă spre slujirea lui Dumnezeu?

— Știu, tată.

— Atunci de ce nu te duci la Amsterdam să înveți?

— M-aș duce, dar...

— Tot mai stăruie îndoiala în sufletul tău?

— Da. Nu pot să-ți explic acum. Mai lasă-mă puțin.

În trecere prin Etten, unchiul Jan îi spusese: *„Oricând te așteaptă o cameră în casa mea, la Amsterdam, Vincent”*.

— Reverendul Stricker a scris că-ți va găsi preparatori buni, adăugase mama.

În urma suferinței pricinuite de Ursula, se simțea legat de soarta tuturor dezmoșteniților din lume. Știa că la Universitatea din Amsterdam putea să capete o pregătire temeinică. Familiile Van Gogh și Stricker erau gata să-l primească în mijlocul lor cu bunăvoință, să-l încurajeze, să-l ajute cu bani și cărți. Îi venea însă greu să se desprindă pentru totdeauna de amintirea Ursulei. Fata se găsea încă în Anglia, nemăritată. Rămânând departe de ea, în Olanda, simțea că o pierde de tot. Făcu rost de câteva ziare englezești, răspunse la câteva oferte de serviciu și, în cele din urmă, găsi un post de profesor la Ramsgate, un port la mare, la 4 ore și jumătate, cu trenul, de Londra.

7. RAMSGATE ȘI ISLEWORTH

Școala domnului Stokes se afla într-o piață în mijlocul căreia se întindea o peluză mare, împrejmuită cu un grilaj de fier.

Școala avea douăzeci și patru de elevi, băieți între zece și paisprezece ani. Vincent urma să predea franceza, germana și olandeza, să-i supravegheze pe băieți după orele de curs și să-i ducă în fiecare sâmbătă seara la baia săptămânală. În schimb, primea casă și masă, dar nu și salariu.

Ramsgate era un orășel apăsător, care se potrivea cu starea lui sufletească. Fără să-și dea seama, începuse să-și îndrăgească suferința ca pe un prieten apropiat; mulțumită ei, o păstra mereu pe Ursula lângă inimă.

De altfel, ce însemnătate mai avea pentru el locul unde se afla de vreme ce tot nu putea fi împreună cu aceea pe care o iubea?

Tot ce cerea era ca nimeni să nu se interpună între el și Ursula, stăpâna gândurilor și simțurilor lui.

— Nu poți să-mi dai o leafă cât de mică, domnule Stokes? întrebă Vincent. Să-mi ajungă măcar pentru haine și tutun.

— Nu, nici să nu te gândești, îi răspunse Stokes. Pot să găsesc profesori destui numai pentru casă și masă.

În prima sâmbătă după sosirea la Ramsgate Vincent porni dis-de-dimineață spre Londra. Drumul era lung și afară dogorea, iar zăpușeala ținu până la căderea nopții. Ajunse, în fine, la Canterbury și se opri să se odihnească la umbra bătrânilor copaci care străjuiesc catedrala medievală.

După un scurt popas, porni mai departe. Se opri din nou lângă un mic eleșteu și trase un pui de somn, sub un pâlc

de fagi și ulmi, până la 4 dimineața. La ivirea zorilor fu deșteptat de ciripitul păsărelelor. Abia după amiază ajunse la Chatham, unde, în depărtare, dincolo de pajiștile pe jumătate inundate, zări vaporașele de pe Tamisa. Spre seară, intră în periferiile bine cunoscute ale Londrei și, în ciuda oboselii, se îndreptă cu pas vioi spre casa Loyer.

Gândul care-l mânase înapoi în Anglia - dorința de a o revedea pe Ursula - îl năpădi, copleșindu-l aproape, de îndată ce ajunse în preajma casei. Acum, când se afla în Anglia, i se părea că Ursula este încă a lui, o simțea aproape.

Inima i se zbătea cu putere în piept și nu reușea cu nici un chip s-o domolească. Se rezemă de un pom, mistuit de o durere atât de mare, încât nu o putea cuprinde în gând sau în vorbe. Într-un târziu văzu stingându-se lampa din salon, apoi și pe cea din camera Ursulei. Istovit, Vincent se desprinse cu greu și porni cu pași șovăielnici înapoi, pe drumul spre Clapham. Când se depărtă de casa Ursulei, înțelese că a pierdut-o din nou.

Acum, de câte ori visa la căsnicia lui cu Ursula, nu și-o mai închipuia ca soția unui competent specialist în artă, ci ca o credincioasă și modestă nevastă de predicator, trudind alături de el pentru ajutorarea săracilor din mahalalele oropsite.

După ce străbătea pe jos drumul până la Londra, aproape la fiecare sfârșit de săptămână, îi venea greu să ajungă înapoi la timp pentru lecțiile de luni dimineața. Uneori umbla toată vinerea și sâmbăta, ziua și noaptea, numai ca s-o zărească pe Ursula ieșind din casă duminică dimineața, când se ducea la biserică. Pe drum, cum nu avea bani, nu putea nici mânca și nici să se adăpostească pe undeva, și când iarna își arătă colții, începu să sufere și de frig. Într-o luni ajunse la Ramsgate în zori, sfârșit de foame și de oboseală și tremurând de frig. Îi trebui o săptămână întreagă ca să-și vină în fire.

După câteva luni, găsi o slujbă mai bună la școala metodistă a domnului Jones din Isleworth. Domnul Jones era un pastor cu parohie foarte întinsă. Vincent se angajase ca profesor, dar, în scurt timp, domnul Jones îl folosi ca vicar.

Și din nou schimbă imaginile în care se închipuia alături de Ursula. De data asta nu mai era nevasta unui predicator care muncea în mahalalele oropsite, ci, mai degrabă, soția unui preot de țară ce-și ajuta soțul în parohie, așa cum văzuse la părinții lui. Și-o închipuia pe Ursula încuviințând, fericită, hotărârea lui de a părăsi viața comercială lipsită de orizont de la „*Goupil*”, pentru a se dărui binelui omenirii.

Nu bănuia câtuși de puțin că ziua nunții Ursulei se apropia din ce în ce. Celălalt nu existase niciodată în mintea lui ca o realitate. Era încredințat că refuzul Ursulei se datora vreunui cusur al lui, pe care se socotea în stare să-l înlăture oricând, și ce altă cale mai bună se putea găsi pentru aceasta decât slujirea lui Dumnezeu?

Elevii săraci ai domnului Jones erau toți din Londra. Pastorul îl trimitea pe Vincent, pe jos, la părinții lor, să strângă taxele, tocmai în inima cartierului Whitechapel. Acolo străzile duhneau îngrozitor, familii numeroase se îngrămădeau în camere reci și goale, iar foamea și boala se oglindeau în ochii tuturor. Unii dintre părinții elevilor făceau negustorie clandestină cu carnea vitelor bolnave. Vincent găsi familii întregi care dârdâiau de frig, în zdrențe, hrănindu-se cu gunoaie, coji de pâine uscată și carne putredă. Îl apuca noaptea ascultând spovedaniile lor jalnice despre necazuri și mizerie.

Se bucurase la gândul că trebuia să se ducă la Londra pentru că, la întoarcere, avea prilejul să treacă pe lângă ușa Ursulei. Dar ceea ce vedea în mahalalele din Whitechapel îi abătea de obicei gândurile și uita să mai treacă prin Clapham. Se întorcea la Isleworth cu mâna

goală, fără să aducă măcar un singur gologan de aramă pentru Jones.

Într-o joi seara, în timpul slujbei, pastorul se aplecă spre vicarul său, prefăcându-se obosit.

— Mă simt la capătul puterilor astă-seară, Vincent. Dumneata însă ai scris desigur câteva predici de când te afli pe-aici, nu-i așa? Ce-ar fi să auzim una din ele? Aș vrea să văd dacă nu cumva ai putea fi un preot bun.

Vincent se urcă tremurând în amvon. Se înroșise și nu știa ce să facă cu mâinile. Glasul îi suna răgușit și simțea că se îneacă. Se bâlbâi de câteva ori, căutând în memorie frazele frumos șlefuite pe care le așternuse atât de curgător pe hârtie. Dar în cuvintele întretăiate și-n gesturile stângace se simțea izbucnind întreaga căldură a sufletului.

— Ai făcut o treabă bună, Vincent, îi spuse domnul Jones. Am să te trimit săptămâna viitoare la Richmond, în locul meu.

În zilele senine de toamnă, plimbarea de-a lungul Tamisei de la Isleworth la Richmond era o adevărată plăcere. Cerul albastru și castanii uriași, cu puzderia lor de frunze galbene, se oglindeau în apă. Oamenii din Richmond îi scriseseră domnului Jones că predica tânărului olandez le-a plăcut, așa că bătrânul pastor hotărî să-i dea lui Vincent posibilitatea să-și încerce norocul mai departe. Parohia domnului Jones din Turham Green era însemnată, cu enoriași mulți și dezlegați la minte. Dacă și acolo Vincent izbutea să țină o predică bună, atunci, firește, însemna că poate să predice de la orice amvon.

Vincent alese ca text psalmul 119/19: „Sunt străin pe pământ: nu ascunde de mine poruncile tale”. Le vorbi cu simplitate, dar plin de înflăcărare. Tinerețea, focul lăuntric, gesturile, care trădau o forță ascunsă, capul masiv și ochii lui pătrunzători, totul avu un efect puternic asupra credincioșilor.

Mulți veniră să-i mulțumească pentru răsunetul pe care cuvintele lui l-au avut în sufletul lor. Tulburat, le strângea mâinile, zâmbind ca prin ceață. Cum rămase singur, se strecură pe ușa din spate a bisericii și o luă spre Londra.

Pe drum se iscă din senin o furtună. Abia atunci băgă de seamă că-și uitase pălăria și pardesiul. Tamisa venea mâloasă, mai ales în lungul țărmului. La orizont se întrezărea o geană îngustă de lumină, dar deasupra capului se rostogoleau nori grei, cenușii, din care ploaia cădea oblic în pânze dese. Muiat până la piele, alerga ca ieșit din minți.

Așadar, în cele din urmă, izbândise! Se descoperise pe sine. Și această biruință voia s-o pună la picioarele Ursulei, s-o împartă cu ea.

Ploaia răpăia în praful alb de pe cărare și culca tufele de mărăcini. În depărtare apăru un oraș care-i amintea o gravură de Dürer[1], un oraș cu turle, mori, acoperișuri de ardezie și case în stil gotic.

Își croia anevoie drum spre Londra; apa îi curgea șiroaie pe față și-i pătrundea până în ghete. Ajunse la casa Loyer la o oră târzie din după-amiază. Amurgul se lăsa cenușiu, pâclos. De la oarecare depărtare auzi zvon de muzici și de viori și se întrebă ce s-o fi întâmplat acolo. Toată casa era iluminată. Câteva trăsuri așteptau afară în ploaie. Zări perechi dansând în salon. Un birjar bătrân ședea ghemuit pe capră, adăpostindu-se de ploaie sub o umbrelă uriașă.

— Ce se petrece aici? întrebă Vincent.

— E o nuntă, mi se pare.

Se rezemă de trăsură. Din părul roșu i se prelingeau șiroaie pe obraji. După un timp, ușa din față se deschise. În cadrul ei apăru Ursula la brațul unui bărbat înalt, subțire.

---

[1] *Albrecht Dürer* (1471-1528), picior și grafician german (acuarelist, desenator în vârf de argint, cretă, creioane de culoare, xilograf, gravor pe aramă și oțel), personalitatea excepțională a Renașterii și a artei realiste germane din veacul al XVI-lea.

Mulțimea din salon se năpusti afară în prag, râzând, strigând, aruncând cu boabe de orez.

Vincent se furișă în umbra trăsurii. Ursula și soțul ei se urcară, birjarul pocni din bici și caii se urniră încet. Se repezi după trăsură și-și lipi fața de fereastra brăzdată de șuvoaie. Ursula era în brațele soțului ei, cu gura lipită de gura lui. Trăsura se îndepărtă.

Vincent simți că i-a plesnit ceva în piept: ceva plesnise și se mistuise cu totul. Vraja se destrămase. Niciodată nu și-ar fi închipuit că va fi atât de ușor.

Se târî cu greu înapoi spre Isleworth, prin ploaia biciuitoare, își strânse lucrurile și părăsi Anglia pentru totdeauna.

CARTEA I
BORINAGE[1]

[1] Regiune minieră în Belgia situată în partea valonă a provinciei *Hainaut*, la vest și la sud-vest de orașul *Mons*.

1. AMSTERDAM

Viceamiralul Johannes Van Gogh din marina olandeză aștepta pe treptele reședinței sale (scutită de chirie), care se ridica impunătoare în spatele șantierului naval. În cinstea sosirii nepotului său își îmbrăcase uniforma de gală; pe fiecare umăr strălucea câte un epolet de aur. Deasupra bărbiei masive, caracteristică pentru cei din neamul Van Gogh, se profila nasul puternic cu muchie ascuțită, care se întâlnea cu fruntea bombată.

— Sunt bucuros că ai venit să stai la mine, Vincent, îl întâmpină el. Casa e foarte liniștită, mai ales acum, de când copiii mei s-au căsătorit și fiecare și-a luat zborul.

Urcară un șir de trepte late, și Unchiul Jan deschise ușa unei camere. Vincent intră și lăsă jos sacul. O fereastră largă dădea spre șantier. Unchiul Jan se așeză pe marginea patului, străduindu-se să fie cât mai puțin ceremonios, bineînțeles atât cât îi îngăduiau tresele sale de aur.

— M-a bucurat vestea că te-ai hotărât să devii preot, spuse el. Printre cei ce-l slujesc pe Dumnezeu s-a găsit totdeauna și câte un Van Gogh.

Vincent scoase luleaua din buzunar și, fără grabă, se apucă să o umple cu tutun. Era un lucru pe care obișnuia să-l facă întotdeauna când simțea nevoia să reflecteze o clipă înainte de a da un răspuns.

— Știi, unchiule, eu aș vrea să mă fac predicator... M-aș apuca de lucru numaidecât...

— Nu, Vincent, greșești, tu nu trebuie să vrei asta.

Predicatorii sunt niște oameni simpli, fără pregătire și Dumnezeu știe ce fel de învățătură șovăielnică propovăduiesc. Nu, băiete, preoții din neamul Van Gogh au avut întotdeauna pregătire universitară. Dar să lăsăm astea, deocamdată. Acuma, firește, vrei și tu să-ți despachetezi lucrurile. Cina se servește la opt, să știi!

Nici nu apucase să dispară din cadrul ușii spatele lat al viceamiralului, că pe Vincent îl și cuprinse o ușoară melancolie. Se uită în jurul lui. Patul era lat și comod, iar biroul uriaș, scund și neted te îmbia la lucru. Totuși, nu se simțea la largul lui, de parcă s-ar fi aflat printre străini. Își luă șapca și porni grăbit. Pe drum descoperi un librar evreu care oferea trecătorilor frumoase reproduceri înșirate pe capacul unei lăzi deschise. După multă căutare, Vincent alese 13 dintre ele, le făcu sul sub braț și se întoarse acasă de-a lungul cheiului, respirând adânc mirosul puternic de gudron.

Pe când atârna reproducerile pe pereți, cu grijă, ca să nu strice tapetul, auzi un ciocănit în ușă, și reverendul Stricker intră în odaie. Stricker era și el unchiul lui Vincent, dar nu era un Van Gogh; soția lui și cu mama lui Vincent erau surori.

Bine cunoscut în Amsterdam, toată lumea îl socotea un preot destoinic. Hainele lui negre, din stofă bună aveau o croială distinsă.

După ce se salutară, preotul îi spuse:

— Am vorbit cu Mendes da Costa, unul dintre cei mai buni cunoscători ai limbilor clasice, să te pregătească la latină și greacă. Locuiește în cartierul evreiesc. Te vei duce acolo luni după amiază la ora 3 pentru prima lecție. Dar, înainte de toate, rostul vizitei mele este să te invit mâine la noi, la masa de duminică. Mătușa ta, Wilhelmina, și verișoara Kay sunt nerăbdătoare să te vadă.

— Cu multă plăcere. La ce oră să vin?

— Noi luăm masa pe la 12, după ce termin slujba de

dimineață.

— Te rog, transmite salutările mele familiei, spuse Vincent, în timp ce reverendul Stricker își luă pălăria sa neagră și manuscrisul.

— Pe mâine! spuse unchiul lui și ieși.

2. KAY

Keizersgracht, stradă pe care locuia familia Stricker, se găsea așezată într-unul din cele mai distinse cartiere din Amsterdam, și anume, pe cel de-al patrulea canal care pornea, în formă de potcoavă, din partea de sud a portului, ocolea centrul și se întorcea în port, venind dinspre nord.

Canalul era curat și limpede, mult prea central pentru a fi acoperit de *kroos*, ciudatul mușchi verde care, în cartierele mai sărace, așternuse de sute de ani un strat gros la suprafața apei.

Strada era mărginită de case solide, clădite într-un stil pur flamand, înguste, strâns lipite una de alta, de parcă erau un șir lung de oșteni puritani, stând bățoși de gardă.

A doua zi, după ce ascultă predica unchiului Stricker, Vincent porni agale spre casa preotului. Soarele strălucitor topise norii cenușii care par să plutească veșnic pe cerul Olandei și, pentru scurt timp, văzduhul se limpezise.

Mai avea timp până la ora mesei și umbla alene, privind la bărcile împinse pe canal în sus, împotriva curentului. Erau șlepuri pântecoase, lunguiețe, țuguiate la capete, cu scobituri adânci la mijloc, pentru încărcătura lor de nisip. De la pupă la proră erau întinse frânghii lungi, de care atârnau rufele familiei. Tatăl înfigea o prăjină în noroi, o

proptea zdravăn cu umărul și, opintindu-se, împingea barca, apoi cobora de-a-ndăratelea pasarela șerpuită, în timp ce barca aluneca sub el. Nevasta, o femeie greoaie, dolofană, cu fața îmbujorată, stătea neclintită la pupă și manevra cârma grosolană de lemn. Copiii se jucau cu câinele; apăreau și dispăreau când sus pe punte, când în gaura cabinei care le servea drept locuință.

Casa reverendului Stricker era o clădire îngustă, tipic flamandă, împodobită cu ghirlande de arabescuri, și avea trei etaje și un turn înalt, terminat cu fereastra podului. Pe această fereastră ieșea în afară o grindă cu un cârlig lung de fier la capăt.

Mătușa Wilhelmina îi ură bun venit și-l conduse în sufragerie. Un portret al lui Calvin de Ary Scheffer[1] atârna pe perete, iar pe bufet strălucea un serviciu de argint. Pereții erau îmbrăcați în lemn de culoare închisă.

Ochii lui Vincent încă nu se obișnuiseră bine cu întunecimea camerei, când din umbră se desprinse o fată înaltă, mlădioasă, care-l întâmpină cu căldură.

— N-ai de unde să mă cunoști, spuse ea cu o voce plăcută, caldă. Sunt verișoara dumitale, Kay.

Vincent luă mâna care-i fusese întinsă și simți din nou, după multe luni de zile, pielea catifelată și caldă a unei femei tinere.

— Nu ne-am văzut niciodată, continuă fata pe același ton prietenos, și mi se pare destul de curios... Eu am 26 de ani, și dumneata trebuie să ai...

Vincent o privea tăcut. Îi trebuiră mai multe clipe până să-și dea seama că se cuvenea un răspuns.

— Douăzeci și patru, mai tânăr ca dumneata, rosti el repezit, cu o voce stridentă și aspră, ca să-și repare necuviința.

---

[1] *Ary Scheffer* (1795-1858), pictor de origine olandeză. Reprezentant al unei picturi sentimentale, pietiste și chiar mistice, exprimate cu mijloacele limbajului academist.

— Da. Dacă stau să mă gândesc, nu e chiar așa de ciudat. Dumneata n-ai venit niciodată la Amsterdam, și eu n-am fost niciodată în Brabant. Dar văd că nu mă port ca o adevărată gazdă. Nu vrei să iei loc?

Vincent se așeză pe marginea unui scaun tare. Uneori, printr-o ciudată metamorfoză, se preschimba brusc dintr-un țărănoi necioplit și stângaci într-un om de lume, curtenitor.

— Mama a vrut adesea să te invite la noi, se auzi el spunând. Cred că Brabantul ți-ar plăcea. Ținutul e foarte pitoresc.

— Știu. Mătușa Anna mi-a scris și m-a poftit de mai multe ori. Va trebui să răspund invitației cât de curând.

— Da, întări el, trebuie.

Numai un colț îndepărtat din mintea lui o auzea și-i răspundea. Tot restul îi sorbea frumusețea cu setea lacomă a omului care se adăpase prea mult la izvorul singurătății. Kay avea trăsăturile viguroase ale femeii olandeze, dar rotunjite, șlefuite până la gingășie. Părul ei, nici blond ca paiul, nici roșcovan ca al olandezelor, era un amestec ciudat în care jarul unei nuanțe se îmbina cu aurul celeilalte într-o strălucire luminoasă și mângâietoare. Își ferise pielea de soare și de vânt; albul bărbiei se pierdea în trandafiriul obrajilor cu o iscusință demnă de un pictor flamand. Ochii, de un albastru adânc, ardeau de bucuria vieții, pe care gura, rotundă, plină, ușor întredeschisă, părea oricând gata s-o primească și s-o dăruie.

Băgă de seamă tăcerea lui Vincent și-l întrebă:

— La ce te gândești, vere? Pari cufundat în gânduri.

— Mă gândeam că lui Rembrandt i-ar fi plăcut să te picteze.

Kay râse adânc, cu dulceață în glas.

— Parcă lui Rembrandt îi plăcea să picteze numai femei bătrâne și urâte, nu-i așa?

— Nu, răspunse Vincent. A pictat bătrâne frumoase,

femei sărace sau, într-un fel, nefericite, dar pe care suferința le înnobila.

Pentru întâia oară Kay îl privi atentă pe Vincent. Își aruncase ochii doar în treacăt asupra lui când intrase și nu observase la el decât ciuful de păr roșcat și fața cam greoaie. Acum remarcă gura cărnoasă, ochii adânciți, arzători, fruntea înaltă, simetrică a neamului Van Gogh și bărbia puternică, ușor avântată înainte.

— Iartă-mă, am spus o prostie, murmură ea aproape în șoaptă. Înțeleg ce spui despre Rembrandt. Când zugrăvește bătrânii aceia cu fața aspră, pe care sunt întipărite suferința și înfrângerea, el scoate la iveală esența frumuseții. Nu-i așa?

— Despre ce discutați voi atât de serios, copii? întrebă reverendul Stricker din ușă.

— Am făcut cunoștință, răspunse Kay. De ce nu mi-ai spus că am un văr atât de drăguț?

După puțin timp intră în cameră un bărbat zvelt, cu un zâmbet degajat și un foarte plăcut fel de a fi. Kay se ridică și-l sărută drăgăstos.

— Vere Vincent, acesta e soțul meu, *mijnheer*[1] Vos.

Se întoarse apoi, după câteva clipe, cu un băiețaș de vreo doi ani, un copil vioi, cu păr cânepiu, cu față visătoare și ochi albaștri ca ai ei. Kay se aplecă și ridică băiatul, iar Vos îi cuprinse pe amândoi cu brațele.

— Vrei să stai la masă lângă mine, Vincent? îl întrebă mătușa Wilhelmina.

În fața lui Vincent stătea Kay, având-l în stânga pe Vos, iar în dreapta pe Jan, cocoțat pe niște perne. Acum, când soțul ei era acasă, uitase de Vincent. Culoarea obrajilor i se aprinsese. La un moment dat, când soțul îi spuse ceva în șoaptă, se întinse sprintenă înspre el și-l sărută.

Undele iubirii celor doi se răspândiseră parcă până la el,

[1] Domnul (în lb. olandeză).

învăluindu-l. Pentru prima oară după duminica aceea tristă, vechea durere pricinuită de Ursula țâșni din nou la suprafață, de undeva, dintr-un ungher tainic de suflet, năpădindu-i în întregime mintea și trupul. Mica familie din fața lui, atât de unită prin calda lor iubire, îl făcu să înțeleagă că, în tot timpul acestor luni de viață searbădă, fusese însetat, crâncen însetat de dragoste, și că era vorba de o sete care nu se putea potoli ușor.

3. UN PREOT DE ȚARĂ ÎMBÂCSIT

Vincent se scula în fiecare dimineață înainte de răsăritul soarelui și citea din *Biblie*. Pe la ora 5, când se ivea soarele, se ducea la fereastra care dădea spre șantierul naval și privea șirurile de muncitori ce intrau pe poartă - o linie lungă, șerpuitoare de siluete negre. Vaporașele pluteau încoace și încolo pe Zuiderzee; în depărtare, lângă satul de peste Y[1], se zăreau corăbii cu pânze cafenii lunecând cu repeziciune.

După ce soarele răsărea de-a binelea, risipind pâcla care mai stăruia pe grămezile de cherestea, Vincent se îndepărta de la fereastră, mânca o bucată de pâine uscată, bea un pahar de bere și apoi, vreme de șapte ore, se lupta cu latina și greaca.

După patru sau cinci ceasuri de încordare își simțea capul greu; tâmplele îi zvâcneau și gândurile i se încâlceau. Nu-și dădea seama cum va fi în stare să ducă la

---

[1] Golf în Zuiderzee; desparte provinciile din nordul Olandei de cele din sud.

bun sfârșit acest studiu arid, care cerea stăruință și încordare, după anii din urmă, în care nu avusese decât preocupări artistice. Îngrămădea în minte de-a valma reguli gramaticale până când soarele aluneca pe boltă spre asfințit și venea ceasul să plece la Mendes da Costa, la lecție. Îndreptându-se într-acolo, obișnuia să treacă de-a lungul Buitenkantului, înconjura capela Oudezyds și biserica veche, străbătând străzi întortocheate, pe care se găseau multe chioșcuri cu reproduceri, gravuri și litografii.

Mendes îi amintea lui Vincent de *Imitația lui Crist* de Ruyperez. Era tipul clasic de evreu, cu ochi adânci, cavernoși, cu o figură spiritualizată, prelungă și suptă, și cu o barbă moale, ascuțită, ca a celor dintâi rabini. O atmosferă stătută și apăsătoare stăruia în cartierul evreiesc spre mijlocul după-amiezii. Vincent, îndopat cu șapte ore de greacă și latină și cu multe altele de istorie și gramatică olandeză, se apucă să-i vorbească lui Mendes despre litografii. Într-o zi îi aduse profesorului studiul pentru *Botezul* de Maris.

Mendes apucă *Botezul* între degetele lui osoase, subțiate spre vârf, privindu-l în pulberea aurie a razelor ce pătrundeau prin fereastra înaltă.

— E bun, spuse cu vocea lui gâjâită. Izbutește să redea ceva din spiritul universal al religiei.

Vincent simți pe loc că-l părăsește oboseala. Se avântă într-o descriere însuflețită a artei lui Maris. Mendes clătină imperceptibil din cap. Reverendul Stricker îi plătea bani grei ca să-l pregătească pe Vincent la latină și greacă.

— Vincent, spuse el liniștit, Maris e foarte interesant, dar timpul trece și am face mai bine să continuăm lecția, ce zici?

Vincent înțelese. În drum spre casă, după cele două ore de studiu, obișnuia să se oprească în fața curților și să-i privească la lucru pe cioplitorii în lemn, pe dulgheri și pe cei ce aprovizionau vapoarele cu alimente. Putea să

zărească în câte o pivniță mare de vinuri, prin ușile larg deschise, oameni care alergau încoace și încolo, cu lumânări în mână, pe sub bolta întunecoasă.

Unchiul Jan plecă pentru o săptămână la Helvoort. Știindu-l pe Vincent singur în casa cea mare din spatele șantierului naval, Kay și Vos trecură într-o după-amiază, târziu, să-l poftească la cină.

— Ar trebui să treci pe la noi în fiecare seară până se întoarce unchiul Jan, îi spuse Kay. Iar mama ar dori să iei masa cu noi în fiece duminică, după slujbă.

După ce terminau masa, ai casei jucau cărți. Vincent, care nu știa să joace, se așeza într-un colț liniștit și citea *Istoria cruciadelor* de Auguste Gruson. Din ungherul lui putea s-o privească în voie pe Kay, urmărindu-i toate nuanțele zâmbetului fugar, ațâțător. O dată Kay se sculă de la masă și veni lângă el.

— Ce citești, vere Vincent? întrebă.

El îi răspunse arătându-i cartea. Apoi adăugă:

— E o cărțulie frumoasă, aș putea spune că e scrisă cu simțirea lui Thys Maris.

Kay zâmbi. El făcea adeseori astfel de apropieri literare neobișnuite.

— De ce Thys Maris? întrebă ea.

— Citește, să vezi dacă nu-ți amintește o pânză de Maris. Uite aici, unde e descris un castel vechi pe o stâncă, cu păduri de toamnă scăldate în lumina amurgului, iar în prim-plan ogoare negre și un țăran care ară cu un cal alb.

În timp ce Kay citea, Vincent îi aduse un scaun. Când îl privi, ochii ei albaștri erau umbriți, îngândurați.

— Da, spuse ea, e întocmai ca într-un tablou de Maris. Scriitorul și pictorul folosesc mijloace diferite, proprii artei fiecăruia, dar exprimă același gând.

Vincent luă cartea și-și plimbă cu nerăbdare degetul de-a lungul paginii.

— Uite, rândul ăsta poți să-l găsești tot atât de bine la

Michelet[1] sau la Carlyle[2].

— Știi, vere dragă, pentru un om care și-a petrecut atât de puține ore prin școli, ești uimitor de citit. Și acum citești atât de mult?

— Nu. Mi-ar plăcea, dar nu pot. Deși, de fapt, n-ar trebui să tânjesc atâta după asta, căci în cuvântul lui Cristos poți găsi orice lucru mai bine și mai frumos spus decât în orice altă carte.

— O, Vincent, strigă Kay sărind în picioare, cuvintele astea nu ți se potrivesc de loc!

Vincent făcu ochii mari.

— Deși tata spune că ar trebui să te concentrezi și să nu te gândești de loc la astfel de lucruri, totuși eu te găsesc mult mai atrăgător când îl descoperi pe Thys Maris în *Istoria cruciadelor* decât atunci când vorbești ca un preot de țară îmbâcsit.

Vos se apropie și spuse:

— E rândul tău să joci, Kay.

Kay își implântă o clipă privirea în cărbunii vii, arzători de sub sprâncenele stufoase ale lui Vincent, apoi îl luă de braț pe soțul ei și se alătură celorlalți, la joc.

4. LATINA ȘI GREACA

Mendes da Costa știa că lui Vincent îi place să stea de

[1] *Jules Michelet* (1798-1874), istoric burghez de opinii liberale. A scris o Istorie a Franței și o Istorie a Revoluției Franceze într-un stil plin de lirism și culoare.

[2] *Thomas Carlyle* (1795-1881), Istoric și scriitor reacționar englez; a făcut, mai cu seamă în lucrările sale de istorie, elogiul individualității excepționale.

vorbă cu el despre lucrurile cele mai felurite ale vieții, așa că, de câteva ori pe săptămână, după ce se termina lecția, născocea fel de fel de motive ca să-l poată însoți înapoi spre oraș.

O dată îl duse pe Vincent într-un cartier deosebit al orașului, în mahalaua care se întindea de la Leidsche Poort, lângă Vondel Park, până la gara olandeză. Era foarte populat, și casele mărunte, cu câte-un petic de grădină, ale muncitorilor se înghesuiau alături de fabricile de cherestea. Nenumărate canale înguste străbăteau această parte a orașului.

— Trebuie să fie minunat să fii preot într-un cartier ca acesta, spuse Vincent.

— Da, răspunse Mendes în timp ce-și umplea pipa și-i trecea lui Vincent punga conică de tutun, acești oameni au nevoie de sprijin și dragoste mai mult decât prietenii noștri din oraș.

Tocmai treceau peste un podeț de lemn care părea desprins dintr-un peisaj japonez. Vincent se opri.

— Ce vrei să spui, *mijnheer?*

— Muncitorii aceștia, continuă Mendes cu o ușoară mișcare ocrotitoare a brațului, duc o viață grea. Dacă se îmbolnăvesc, de obicei n-au bani pentru doctor. Trăiesc de azi pe mâine din munca lor - și nu e o muncă ușoară. Casele lor, după cum vezi, sunt mici și sărăcăcioase; mizeria îi paște la tot pasul. Au încheiat cu viața un târg păgubos și poate că numai credința în Dumnezeu ar putea să-i mai aline.

Vincent își aprinse pipa și aruncă chibritul în micul canal de sub el.

— Și oamenii ceilalți, cei din oraș?...

— Ei sunt bine îmbrăcați, au situații sigure, bani puși la o parte pentru vremuri grele. Când se gândesc la Dumnezeu, îl văd ca pe un bătrân în plină prosperitate, mulțumit de sine pentru felul minunat în care merg

treburile pe pământ.

— Pe scurt, spuse Vincent, sunt cam mărginiți?

— Doamne ferește! strigă Mendes. Eu n-am spus niciodată asta.

— Nu, eu am spus-o.

În seara aceea Vincent își deschise cărțile de greacă, apoi rămase mult timp cu privirea pironită pe peretele din față. Își aminti de mahalalele nenorocite din Londra, de sărăcia cumplită și de suferința de acolo; își aminti de dorința lui de a se face predicator ca să-i ajute pe acești oameni sărmani. În minte îi veni deodată imaginea bisericii unchiului Stricker. Parohia era prosperă, enoriașii fiind oameni cu stare, simțitori la lucrurile frumoase pe care le oferea viața și gata să și le însușească. Predicile unchiului Stricker erau bine alcătuite și încurajatoare, dar cine din parohie avea nevoie de încurajare?

Trecuseră șase luni de când sosise la Amsterdam și începea, în sfârșit, să înțeleagă că munca încordată nu putea fi decât o palidă înlocuitoare a unei înclinații adevărate spre studiu. Împinse la o parte cărțile de greacă și deschise algebra. Pe la miezul nopții unchiul Jan intră în cameră.

— Am văzut lumină pe sub ușă, Vincent, spuse viceamiralul, și paznicul mi-a spus că te-a zărit plimbându-te pe șantier, azi-dimineață la 4. La urma urmei, câte ore lucrezi pe zi?

— Depinde, răspunse Vincent, între optsprezece și douăzeci.

— Douăzeci!

Unchiul Jan clătină din cap. Dezamăgirea se putea citi foarte bine pe fața lui. Viceamiralul nu putea să se împace cu ideea unui eșec în familia Van Gogh.

— Dar, Vincent, nu e firesc să ai nevoie chiar de atâtea ore de studiu!

— Trebuie să-mi termin temele, unchiule.

Unchiul Jan își ridică sprâncenele stufoase.

— Bine, bine, firește, să le termini... Dar... Eu le-am făgăduit părinților tăi să-ți port de grijă. Acum fă, te rog, bine și du-te la culcare, și altă dată să nu mai lucrezi până la orele astea.

Vincent împinse la o parte exercițiile. N-avea nevoie de somn, n-avea nevoie de iubire, nici de ocrotire și nici de plăceri. În schimb, avea nevoie să învețe latina și greaca, algebra și gramatica, ca să poată trece examenele, să intre la universitate, să se facă preot, și astfel să fie de vreun folos pe pământ.

5. MENDES DA COSTA

Prin mai, abia după un an de la sosirea la Amsterdam, începu să-și dea seama că, până la urmă, lipsa lui de înclinare pentru studiul pur teoretic îl va doborî. Aceasta nu era numai constatarea unui fapt, ci și recunoașterea unei înfrângeri. Ori de câte ori o parte din creierul lui încercase să recunoască acest adevăr, cealaltă parte îl respinsese și căutase să-l dezmintă, cufundându-se într-o muncă istovitoare.

Dacă n-ar fi fost decât munca grea și vădita lui nepotrivire cu ea, încă n-ar fi fost atât de neliniștit. Dar întrebarea care-l chinuia zi și noapte era: voia într-adevăr să devină un popă onorabil și dibaci ca unchiul său Stricker? Dar ce s-ar alege atunci de ținta vieții lui - ajutorarea săracilor, bolnavilor, oropsiților - dacă încă cinci ani de aci înainte va trebui să se ocupe numai de declinări și de formule?

La sfârșitul unei după-amieze de mai, după ce-și terminase lecția cu Mendes, Vincent spuse:

— *Mijnheer* da Costa, n-ați vrea să faceți o plimbare cu mine?

Mendes simțise frământarea care creștea în Vincent, ghicise că tânărul ajunsese la clipa când trebuia luată o hotărâre.

— Da, chiar mă gândeam să fac o mică plimbare. Aerul e foarte proaspăt după ploaie. Te însoțesc cu plăcere.

Își înfășură de mai multe ori un fular de lână în jurul gâtului și-și luă o haină neagră cu guler înalt. Ieșiră în stradă, trecură pe lângă sinagoga în care cu peste două secole în urmă fusese excomunicat Baruch Spinoza[1] și, câteva case mai departe, prin fața vechii locuințe a lui Rembrandt, din Zeestraat.

— A murit în sărăcie și umilință, spuse Mendes pe un ton obișnuit, în timp ce treceau pe lângă casă.

Vincent îi aruncă o privire în fugă. Mendes avea darul de a pătrunde în miezul unei probleme chiar înainte de a i-o fi înfățișat. Era deosebit de sprinten la minte. Lucrurile pe care le spunea păreau să fi fost temeinic cumpănite în adâncurile nebănuite ale judecății lui. Vincent făcea o comparație între el și cei doi unchi ai lui, Jan și Stricker. Când discuta cu ei, cuvintele se loveau parcă de un zid care le răsfrângea curând înapoi, sub forma obișnuită a unui „da!” sau a unui „nu!”. Mendes însă, înainte de a da un răspuns, cumpănea gândul pe care i-l împărtășea

---

[1] *Baruch Spinoza*, latinizat: *Benedictus de Spinoza* (n. 24 noiembrie 1632, Amsterdam - d. 21 februarie 1677, Haga) a fost un renumit filosof evreu olandez de origine sefardă cu strămoși de proveniență portugheză *(d'Espinosa).* Spinoza a fost un raționalist și unul din reprezentanții panteismului în timpurile moderne. Gândirea lui a fost influențată de scrierile lui Thomas Hobbes și René Descartes, însă - spre deosebire de concepția dualistă a acestuia din urmă - Spinoza a avut o reprezentare monistă a lumii, întreaga existență reducându-se la ceea ce el a numit "*Substanță*".

celălalt, cufundându-l în fântâna adâncă a înțelepciunii lui.

— Și totuși, n-a murit nefericit, spuse Vincent.

— Nu, răspunse Mendes, Rembrandt s-a realizat din plin și și-a dat seama pe de-a-ntregul de propria-i valoare. De altfel, a fost singurul om din vremea lui care a recunoscut această valoare.

— Și faptul că și-a cunoscut singur valoarea i-o fi fost oare de ajuns? Dar dacă până la urmă n-ar fi fost așa cum credea el și nerecunoașterea publică s-ar fi dovedit îndreptățită?

— Părerea oamenilor n-avea nici o importanță pentru el. Rembrandt simțea că trebuie să picteze. Dacă picta bine sau rău, îi era totuna; pictura a fost substanța din care și-a plămădit personalitatea și care i-a oferit sprijin moral. Una din trăsăturile cele mai importante ale artei, Vincent, stă în putința pe care i-o dă artistului de a-și realiza propria personalitate. Rembrandt a înfăptuit ceea ce știa că este menirea lui; asta i-a justificat existența. Chiar dacă arta lui ar fi fost lipsită de valoare, el tot ar fi fost de o mie de ori mai răsplătit de viață decât dacă s-ar fi lepădat de menirea lui și ar fi devenit cel mai bogat negustor din Amsterdam.

— Înțeleg.

— Faptul că opera lui Rembrandt aduce azi bucurie întregii lumi nu mai înseamnă nimic pentru el, continuă Mendes, urmărindu-și parcă un gând al său. Totuși, până când a închis ochii, viața i-a fost plină și izbutită, chiar dacă necazurile l-au împins în groapă. Așa s-a încheiat cartea vieții lui, o carte de toată frumusețea. Ceea ce a contat pentru el a fost calitatea stăruinței și devotamentului față de propriul ideal, și nu calitatea picturii sale.

Se opriră să privească oamenii care încărcau căruțele cu nisip lângă Y, apoi trecură prin mai multe străzi înguste, cu grădini îmbrăcate în iederă.

— Dar cum poate ști un tânăr dacă și-a ales bine calea,

mijnheer? El e încredințat că ar trebui să facă un anumit lucru în viața lui și numai acel lucru. Dar dacă după aceea descoperă că nu i se potrivește de loc?

Mendes își ridică bărbia ascunsă în gulerul hainei. Ochii negri îi scânteiau.

— Privește, Vincent, norii aceia cenușii care s-au împurpurat în asfințit.

Ajunseră în port. Catargele vapoarelor, șirul de case vechi și pomii de pe chei se profilau în lumina roșietică, și întreaga priveliște se oglindea în Zee. Mendes își umplu pipa și-i trecu punga de hârtie lui Vincent.

— Mulțumesc, pipa mea e aprinsă, *mijnheer*.

— A, da, așa e. Vrei să ne plimbăm pe lângă dig, spre Zeeburg? În partea aceea e cimitirul evreiesc și am putea să ne așezăm o clipă lângă locul unde odihnesc ai mei.

Umblau în tăcere, ca doi prieteni, iar vântul le spulbera fumul peste umeri.

— De nimic nu poți fi sigur pentru toată viața, Vincent, spuse Mendes. Tot ce poți face este să ai curajul și puterea să încerci ceea ce crezi că e bine. Se poate întâmpla să iasă prost, dar cel puțin ai conștiința că ai încercat să realizezi ceva, și ăsta e lucrul cel mai de seamă. Trebuie să ne călăuzim după cele mai bune impulsuri ale rațiunii și apoi să lăsăm ca Domnul să judece rezultatul final. Dacă ești hotărât în această clipă să-l slujești într-un fel sau altul pe creatorul nostru, atunci această credință trebuie să-ți fie singura călăuză în viitor. Nu trebuie să-ți fie teamă să te încrezi în ea.

— Crezi că sunt în stare?

— Să-l slujești pe Dumnezeu?

Mendes se uită la el, și un zâmbet reținut îi flutură pe buze.

— Nu. Vreau să spun, în stare să devin un preot învățat, ca cei pe care-i promovează universitatea.

Mendes nu voia să discute despre cazul lui Vincent în

speță. Voia să abordeze doar chestiuni generale și să-l lase pe băiat să ia singur o hotărâre.

Ajunseră între timp la cimitirul evreiesc. Era foarte modest, plin de pietre funerare vechi cu inscripții în ebraică, printre care creșteau ici și colo smocuri de iarbă înaltă, de un verde-închis, și tufe de soc. Lângă locul de veci al familiei da Costa se afla o bancă de piatră, pe care se așezară. Vincent scoase pipa din gură și o lăsă să se stingă. La ora aceea de seară cimitirul era pustiu și învăluit într-o liniște pe care n-o tulbura nici un freamăt.

— Orice om are o forță proprie, Vincent, o însușire specifică lui, spuse Mendes, privind mormintele în care odihneau părinții lui și, dacă ține seama de ea, orice-ar face, va ieși bine până la urmă. Dacă te-ai fi ocupat mai departe de artă, forța de caracter care te face să fii așa cum ești te-ar fi ajutat să izbutești în meserie. Același lucru se poate spune și despre cariera dumitale de profesor. Într-o bună zi te vei realiza din plin, indiferent de calea pe care ți-ai alege-o.

— Și dacă aș pleca din Amsterdam, renunțând la această carieră de preot cu titlu universitar?

— N-are nici o importanță. Ai să te întorci la Londra ca predicator, sau ai să lucrezi într-o prăvălie, sau ai să fii țăran în Brabant. Orice vei face, ai să faci bine. Am simțit calitatea plămadei tale, din care va ieși până la urmă un om adevărat. Știu că e o plămadă bună. O să ți se pară, poate, de multe ori în viață că ai dat greș. Dar în cele din urmă vei izbuti să te realizezi pe tine însuți și, în acest chip, îți vei simți viața împlinită.

— Îți mulțumesc, *mijnheer* da Costa. Mi-e de mare folos ceea ce-mi spui.

Pe Mendes îl străbătu un fior. Banca de piatră era rece și soarele pierise în mare. Se ridică.

— Vrei să mergem, Vincent?

6. ÎN CE CONSTĂ FORȚA CEA MARE?

În ziua următoare înserarea îl găsi pe Vincent la fereastra care dădea spre șantier. Aleea scurtă de plopi cu siluete delicate și ramuri subțiri se profila grațios pe cerul cenușiu de seară.

„Dacă nu sunt bun pentru studiul teoretic, își spuse Vincent, înseamnă, oare, că nu pot fi de nici un folos pe lume? La urma urmei, ce-au a face greaca și latina cu iubirea de aproapele nostru?”

Jos, unchiul Jan își făcea obișnuita-i inspecție pe șantier. Vincent zărea în depărtare catargele corăbiilor din docuri. În față era vasul-amiral „Atjeh”, negru în întregime, înconjurat de monitoare roșii și cenușii.

„Ceea ce mi-am dorit într-una a fost să-l slujesc pe Dumnezeu cu fapta, nu să desenez triunghiuri și cercuri. Nu m-am gândit niciodată să am o biserică mare și să țin predici alese. Simt că aparțin celor umili și în suferință. ACUM, ȘI NU PESTE CINCI ANI!”

Chiar atunci se auzi clopotul sunând, și șuvoiul de lucrători începu să se reverse spre poartă, în timp ce lampagiul veni să aprindă felinarul șantierului. Vincent plecă de la fereastră.

Își dădea seama că atât tatăl lui, cât și unchiul Jan și unchiul Stricker cheltuiseră o mulțime de timp și de bani cu el în anul din urmă. Dacă se lăsa de învățătură, toată această cheltuială se putea socoti pe de-a-ntregul irosită.

Dar cine era de vină? Dinspre partea lui, își dăduse toată silința. Mai mult de douăzeci de ore pe zi nu putea să lucreze. Se pare că nu era făcut de loc pentru această viață de studiu. Sau poate că începuse prea târziu. Dar dacă ar pleca mâine ca predicator, muncind cu devotament pentru oameni, ar mai însemna oare aceasta o înfrângere? Dacă

ar îngriji de bolnavi, i-ar încuraja pe cei osteniți, i-ar mângâia pe păcătoși și i-ar aduce pe calea bună pe cei necredincioși tot înfrângere ar însemna?

Familia i-ar răspunde că da. I-ar spune că nu e în stare să facă nimic, niciodată, că e nerecunoscător și lipsit de merite, oaia rătăcită a familiei Van Gogh.

„Orice ai să faci, spusese Mendes, ai să faci bine. În cele din urmă, vei izbuti să te realizezi pe tine însuți, și asta te va face să-ți simți viața împlinită.”

Kay, care înțelegea totul, nu întârziase să descopere în el sămânța unui preot cu vederi înguste. Da, un preot îmbâcsit, asta ar deveni dacă ar rămâne la Amsterdam, unde adevărata lui chemare se făcea din zi în zi mai slab auzită. Își cunoștea limpede menirea în lume, și Mendes îi dăduse curaj să plece. Familia îl va disprețui, dar asta părea să nu mai aibă nici o importanță. La urma urmei, renunțarea la poziția lui însemna o jertfă destul de mică adusă lui Dumnezeu.

Își strânse lucrurile în grabă și ieși din casă fără să-și ia rămas bun.

7. ȘCOALA DE EVANGHELIZARE

Comitetul belgian de evanghelizare, compus din reverenzii van den Brink, de Jong și Pietersen, înființase o școală la Bruxelles unde învățătura urma să fie gratuită, studenții trebuind să plătească doar o mică sumă pentru casă și întreținere. Vincent se prezentă, și comitetul îl primi ca elev.

— După trei luni, spuse reverendul Pietersen, vei fi

numit undeva în Belgia.

— Asta... dacă reușește, adăugă răspicat reverendul de Jong, întorcându-se către Pietersen.

În tinerețe, de Jong își pierduse degetul mare în mecanismul unei mașini, și asta îl îndreptase spre teologie.

— Ceea ce se cere în munca unui evanghelist, *monsieur* Van Gogh, i se adresă reverendul van den Brink, este priceperea de a ține predici simple și atrăgătoare pentru oamenii din popor.

Reverendul Pietersen ieși împreună cu Vincent din biserica unde avusese loc întrevederea și, luându-l de braț, pășiră împreună în lumina orbitoare a soarelui bruxellez.

— Îmi pare bine că ai venit la școala noastră, băiete, începu el. E multă treabă de făcut în Belgia și, judecând după entuziasmul dumitale, aș spune că ești cât se poate de nimerit s-o duci la bun sfârșit.

Vincent nu știa ce-l încălzește mai mult, soarele fierbinte sau neașteptata bunăvoință a reverendului. Mergeau pe stradă, printre casele înalte de șase etaje care se ridicau drepte ca pereții unei prăpăstii, iar Vincent se căznea să găsească un răspuns. Reverendul Pietersen se opri.

— Aici te las, spuse. Iată cartea mea de vizită; când ai o seară liberă, vino pe la mine. O să-mi facă plăcere să stăm puțin de vorbă.

Erau doar trei elevi, cu Vincent cu tot, la școala de evanghelizare. De pregătirea lor se ocupa master Bokma, un omuleț bine legat, cu o față atât de scobită, încât un fir cu plumb, lăsat să atârne de la frunte până la bărbie, nu i-ar fi atins nasul sau buzele.

Colegii lui Vincent erau doi băieți de la țară, fiecare în vârstă de nouăsprezece ani. Cei doi deveniră imediat buni prieteni și, parcă pentru a-și lega și mai strâns prietenia, făcură din Vincent ținta batjocurii lor.

— Scopul meu, spusese Vincent unuia dintre ei, la început, când încă nu le cunoștea gândurile, este să mă

umilesc, *mourir à moi-même*[1].

De atunci, de câte ori îl găseau luptându-se să învețe pe dinafară o predică în franțuzește, sau chinuindu-se cu vreo carte greoaie, îl întrebau:

— Ce faci, Van Gogh, te anihilezi?

Dar cel mai rău o ducea cu master Bokma. Acesta voia să facă din ei buni oratori. În fiecare seară, acasă, trebuiau să pregătească o predică pe care s-o rostească a doua zi în clasă. Cei doi băieți ticluiau tirade curgătoare, tinerești, și le recitau cu ușurință. Vincent lucra cu încetineală la predicile lui, punându-și tot sufletul în fiecare rând. Simțea adânc tot ce trebuia să spună, dar când se ridica, la seminar, cuvintele îi veneau anevoie.

— Eu nu știu, Van Gogh, îl întrebă Bokma, cum te gândești să devii predicator când nici nu ești în stare să vorbești ca lumea? Cine-o să te-asculte?

Dar furia lui Bokma nu mai cunoscu margini când Vincent refuză cu hotărâre să-și prezinte predicile *ex tempore*[2]. Trudea până târziu noaptea ca să dea compunerilor lui cât mai mult înțeles, scriind fiecare cuvânt într-o franceză migălită și clară. A doua zi, în clasă, cei doi băieți vorbeau înaripat despre Isus Cristos și despre mântuire, aruncându-și cel mult o dată sau de două ori ochii pe notițe, în timp ce Bokma dădea din cap în semn de aprobare. Apoi venea rândul lui Vincent. Își așeza foile în față și începea să citească. Bokma nici nu voia să-l asculte.

— Așa vă învăța la Amsterdam? Să știi, Van Gogh, nimeni n-a părăsit seminarul meu fără să poată vorbi *ex tempore,* la comandă, reușind să-și emoționeze auditorii.

Vincent încerca, dar nu izbutea să-și amintească ideile în înlănțuirea lor, așa cum le așternuse pe hârtie cu o noapte înainte. Colegii râdeau pe față de încercările lui șovăitoare,

---

[1] În sensul: să mă anihilez, să nu mai exist (în lb. franc.).

[2] Pe nepregătite.

și Bokma râdea împreună cu el. După anul petrecut la Amsterdam, nervii lui Vincent erau rău zdruncinați.

— Master Bokma, spuse el, am să-mi rostesc predicile cum cred de cuviință. Socotesc că munca mea nu e rea și refuz să accept insultele dumneavoastră.

Bokma se consideră jignit.

— Ai să faci cum îți spun, urlă el, sau nu te mai primesc la curs.

Din clipa aceea lupta dintre ei deveni fățișă. Vincent compunea de patru ori mai multe predici decât i se cerea, căci, neputând dormi, n-avea nici un rost să se mai ducă la culcare. Nu mai avea poftă de mâncare, slăbise și își ieșea din sărite pentru orice fleac.

În luna noiembrie fu chemat la biserică, să se prezinte în fața comitetului, ca să-și primească numirea. Așadar, în cele din urmă, învinsese toate piedicile; se simțea istovit, dar plin de mulțumire. La sosirea lui, cei doi colegi se și aflau acolo. Când intră Vincent, reverendul Pietersen nu-și ridică privirea, în schimb Bokma se uită la el cu o licărire răutăcioasă în ochi.

Reverendul De Jong îi felicită pe băieți pentru strădania lor încununată de succes și le dădu numirile la Hoogstraeten și Etiehove. Cei doi plecară braț la braț.

— Domnule Van Gogh, i se adresă de Jong, comitetul nu s-a încredințat că ești pregătit pentru a împărtăși oamenilor cuvântul domnului. Îmi pare rău că trebuie s-o spun, dar pentru dumneata n-avem nici o numire.

După un timp, care i se păru o veșnicie, Vincent întrebă:

— Ce-a fost greșit în munca mea?

— Ai refuzat să te supui autorității. Cea dintâi regulă a bisericii noastre este supunerea deplină. În afară de asta, n-ai izbutit să înveți a vorbi *ex tempore.* Profesorul dumitale socotește că nu ești încă apt pentru a predica.

Vincent se uită la reverendul Pietersen, dar prietenul lui privea țintă pe fereastră.

— Atunci ce-mi rămâne de făcut? întrebă el fără să se adreseze cuiva anume.

— Dacă vrei, poți să repeți cursurile încă șase luni, răspunse van den Brink. Poate că la sfârșitul acestui răstimp…

Vincent își privi cu luare-aminte ghetele grosolane, cu botul pătrat, și băgă de seamă că pielea începuse să se crape. Apoi, pentru că nu găsi nimic de spus, se întoarse și părăsi biserica în tăcere.

Trecu repede pe străzile orașului și se trezi în Laeken. Fără să știe de ce umbla, o luă pe drumul docherilor, pe lângă atelierele care zumzăiau de zarva muncii. În curând lăsă în urmă casele și se trezi în câmp deschis. Un cal alb, bătrân, descărnat, istovit de trudă, stătea aproape nemișcat. Locul era pustiu, părăsit. Pe pământ zăcea o țeastă și, ceva mai încolo, un schelet albit de cal, în fața colibei unui om care jupuia pielea dobitoacelor.

O vagă simțire se trezi în inima lui, luptând cu amorțirea care-l cuprinsese. Pierdut, începu să se scotocească prin buzunar, după pipă. O aprinse, dar îi păru că are un gust ciudat de amar. Se așeză pe un buștean. Bătrânul cal alb se apropie și-și frecă botul de spatele lui. Vincent se întoarse și mângâie gâtul descărnat al animalului.

După o vreme gândul la Dumnezeu îi încolți din nou în minte și se simți ușor alinat: „Isus a fost liniștit în timpul furtunii, își spuse. Nici eu nu sunt singur, căci Dumnezeu nu l-a părăsit. Într-o zi voi găsi, într-un fel sau într-altul, calea să-l slujesc.”

Când se întoarse acasă, îl găsi pe reverendul Pietersen așteptându-l.

— Am venit să te poftesc la mine, îi spuse.

O porniră pe străzi înțesate de muncitori care se îndreptau spre casă, unde-i aștepta cina. Reverendul vorbea într-una despre fel de fel de lucruri, ca și când nu se întâmplase nimic. Vincent auzea fiecare cuvânt pe care-l

rostea Pietersen cu o claritate dureroasă. Reverendul îl conduse în camera din față, care fusese transformată în atelier de pictură. Pe pereți atârnau câteva acuarele și într-un colț se vedea un șevalet.

— O, spuse Vincent, pictați! Nu știam.

Pietersen rămase încurcat.

— Nu sunt decât un amator, spuse el. Desenez puțin în timpul liber, ca să mă recreez. Dar, dac-aș fi în locul dumitale, n-aș pomeni de asta confraților mei.

Se așezară la masă. Pietersen avea o fiică, o fată de vreo cincisprezece ani, sfioasă și modestă, care nu-și ridică nici măcar o dată ochii din farfurie. Reverendul continuă să vorbească la întâmplare despre tot felul de lucruri, în timp ce Vincent, din bună-cuviință, se căznea să mănânce cât de cât. Dintr-o dată, vorbele lui Pietersen îl izbiră. Nu știa de loc cum ajunsese la subiectul acela.

— Borinage, spunea gazda lui, este o regiune carboniferă. Aproape toți bărbații de acolo coboară în minele de cărbuni. Muncesc, pândiți de mii de pericole, și lefurile abia le ajung să-și poată duce zilele. Locuiesc în colibe dărăpănate, unde nevestele și copiii lor își petrec cea mai mare parte a anului tremurând de ger, de foame și de friguri.

Vincent nu pricepea de ce reverendul îi spunea lui toate astea.

— Unde este Borinage? întrebă el.

— În sudul Belgiei, lângă Mons. Am petrecut de curând câtva timp acolo, și dacă au existat vreodată oameni să aibă nevoie de cineva care să le dea curaj, apoi aceia sunt, fără îndoială, cei din Borinage.

Lui Vincent i se puse un nod în gât, care-l împiedica să înghită mâncarea. Lăsă jos furculița. De ce îl chinuia oare Pietersen?

— Vincent, spuse el, ce-ar fi să te duci în Borinage? Cu puterea și entuziasmul tău ai putea face treabă bună acolo.

— Dar cum aș putea? Comitetul...

— Da, știu. I-am scris tatălui tău zilele trecute, lămurindu-i lucrurile. Am primit răspunsul azi după amiază. E gata să te întrețină în Borinage până când voi putea să-ți obțin o numire oficială.

Vincent sări în picioare.

— Așadar, îmi veți obține o numire?

— Da, dar trebuie să mai lăsăm să treacă puțin timp. Când o să vadă comitetul ce treabă minunată ești în stare să faci, se va îmblânzi, cu siguranță. Și chiar dacă nu... de Jong și van den Brink or să vină într-o zi cu vreo rugăminte la mine, și atunci, în schimbul ei... Nenorociții din Borinage au nevoie de oameni ca dumneata, Vincent, și, Dumnezeu mi-e martor, orice mijloc e îngăduit ca să te pot face să ajungi în mijlocul lor.

8. „MUTRELE NEGRE”

În timp ce trenul se îndrepta spre sud, apăru în zare un lanț de munți. După monotonia șesului Flandrei, priveliștea nouă îi provocă lui Vincent plăcere și aproape o senzație de ușurare. Privea munții abia de câteva clipe când își dădu seama că în înfățișarea lor era ceva ciudat. Fiecare munte se înălța izolat, singuratic, țâșnind abrupt din câmpia netedă.

„Egiptul negru”, îngână el pentru sine, privind mai departe la șirul prelung de fantastice piramide. Se întoarse către omul de alături și-l întrebă:

— Nu știi cumva cum s-au format munții aceia?

— Ba știu, răspunse omul, sunt făcuți din straturi de steril, adică din piatră care se scoate din pământ o dată cu cărbunele și care se aruncă. Vezi vagonetul care se apropie de vârful dealului? Urmărește-l o clipă cu atenție!

Nu termină bine ce avea de spus, că vagonetul se răsturnă într-o parte, împrăștiind un nor negru, care se așternu de-a lungul povârnișului.

— Vezi, făcu omul, așa se ridică munții ăștia! Îi urmăresc de cincizeci de ani cum cresc zi de zi cu câte un deget.

La Wasmes, trenul se opri și Vincent coborî. Orașul era cuibărit în fundul unei văi mohorâte. Soarele palid își trimitea pieziș razele, care străbăteau cu greu prin perdeaua groasă de funingine ce plutea între pământ și cer. Wasmes își cățăra anevoie pe coasta unui deal două șiruri șerpuitoare de clădiri din cărămidă de un roșu-murdar, care, înainte de a ajunge în vârf, se răreau, lăsând să se zărească satul Petit Wasmes.

În vreme ce urca dealul, Vincent se întreba de ce oare satul părea atât de pustiu. Oriunde te uitai, nici țipenie de om. Doar câte o femeie mai zăbovea ici-colo, în prag, cu un aer mohorât și nepăsător.

Petit Wasmes era satul minerilor. Nu se putea mândri decât cu o singură clădire de cărămidă, casa brutarului Jean-Baptiste Denis, cocoțată tocmai în vârful dealului. Chiar într-acolo își îndrepta și Vincent pașii, căci brutarul era cel care-i scrisese părintelui Pietersen că e gata să-i dea găzduire și masă noului predicator care avea să vină în satul lor.

Madame Denis îl întâmpină cu un călduros bun venit, îl conduse prin brutăria îmbietoare, în care plutea o aromă de pâine caldă, și-i arătă camera, un ungher strâmt, sub streașină, cu grinzi coborând în unghi ascuțit în partea dinapoi și cu o fereastră ce dădea spre stradă.

Cu mâinile ei butucănoase, dar îndemânatice, doamna Denis făcuse camera lună. Lui Vincent îi plăcu odăița de

cum o văzu. Era atât de tulburat, încât nici nu mai stătu să-și desfacă bagajul și se repezi pe cele câteva trepte grosolane de lemn dinspre bucătărie, spunându-i doamnei Denis că pleacă.

— Nu uita să te întorci la cină! spuse ea. Noi mâncăm la ora 5.

Lui Vincent îi plăcu felul de a fi al doamnei Denis. Își dădea seama că face parte dintre acei oameni care înțeleg lucrurile fără a se obosi prea mult să cugete asupra lor.

— Am să fiu aici, doamnă, îi răspunse el, vreau doar să văd puțin împrejurimile.

— Astă-seară vine la noi un prieten pe care ar fi bine să-l cunoști. E supraveghetor la mina Marcasse și-ți poate spune o mulțime de lucruri care-ți vor prinde bine în munca dumitale.

Ninsese din belșug. Vincent trecu de-a lungul gardurilor vii de mărăcini care împrejmuiau grădinile și câmpurile înnegrite de funinginea ce ieșea pe coșurile minei.

La răsărit de casa lui Denis se căsca o râpă adâncă, în fundul căreia se aflau cele mai multe din colibele minerilor. În cealaltă parte se deschidea un câmp larg, străjuit de un munte negru de steril și de coșurile minei Marcasse, în care lucrau aproape toți minerii din Petit Wasmes. Câmpul era tăiat de un drumeag desfundat, năpădit de tufe de mărăcini și răscolit de rădăcini noduroase.

Marcasse era numai una dintre cele șapte mine de cărbuni din proprietatea societății *„Charbonnages de Belgique”*, dar cea mai veche și mai primejdioasă din întregul Borinage. I se dusese faima, o faimă tristă, din pricina șirului de oameni care-și lăsaseră viața în ea, fie coborând, fie ieșind din puț, fie de pe urma gazelor otrăvitoare, a exploziilor și inundațiilor, sau a prăbușirii vechilor galerii. Deasupra minei erau ghemuite două clădiri de cărămidă în care se afla instalația cu ajutorul căreia cărbunele era adus la suprafață, sortat și încărcat

apoi în vagonete. Coșurile înalte, dintr-o cărămidă care fusese cândva galbenă, împrăștiau în jur, douăzeci și patru de ore pe zi, fumul lor negru și gros. Împrejurul minei se înșirau barăcile sărăcăcioase ale minerilor, pe lângă care își ridicau trunchiurile uscate câțiva copaci înnegriți de fum. Încolo, cât cuprindeai cu ochii, numai garduri de mărăcini, grămezi de bălegar, depozite de cenușă, mormane de cărbune nefolositor și, peste toate, stând parcă de strajă, muntele negru. Priveliștea era mohorâtă și, la prima vedere, lui Vincent îi păru totul jalnic și pustiu. „Nu-i de mirare că i se spune «țara neagră», murmură el”.

După un răstimp, pâlcuri de mineri începură să se reverse afară pe poartă. Purtau haine grosolane și zdrențuite și căști de piele pe cap. Femeile erau și ele îmbrăcate la fel. Toți erau negri, din cap până-n picioare, ca niște coșari, numai albul ochilor contrasta ciudat cu fețele lor mânjite de funingine. Pe bună dreptate, erau numiți *les gueules noires*[1].

Lumina palidă a soarelui de după amiază le obosea ochii după bezna în care trudiseră încă dinainte de ivirea zorilor. Aproape orbiți, se împleticeau pe poartă, vorbind între ei un jargon iute și nedeslușit. Erau mărunți, cu umeri înguști, gârboviți și cu mădulare subțiri, descărnate.

Vincent înțelese acum de ce satul îi păruse pustiu. Adevăratul Petit Wasmes nu era adunătura de colibe din râpă, ci orașul-labirint săpat la șapte sute de metri sub pământ, în care cei mai mulți dintre locuitori își petreceau aproape tot timpul lor.

[1] Mutrele negre (în lb. franc.).

9. O COLIBĂ DE MINER

— Jacques Verney este un om care a răzbit în viață numai prin el însuși, îi spuse *madame* Denis lui Vincent la cină, dar a rămas totuși prietenul minerilor.

— Oare nu toți cei care se ridică rămân prieteni cu muncitorii?

— Nu, domnule Vincent, nu rămân prieteni cu ei. Cum ajung din Petit Wasmes în Wasmes, încep să privească lucrurile cu alți ochi. De dragul banilor, se dau de partea patronilor, uitând că odată au robit și ei în fundul minei. Dar Jacques e un om bun și cinstit. În timpul grevelor numai el se poate înțelege cu minerii, de nimeni altul nu vor s-asculte. Din păcate, bietul om nu mai are mult de trăit.

— De ce? întrebă Vincent.

— Ca de obicei, plămânii. Toți câți coboară în mină se îmbolnăvesc de plămâni. Nu cred să iasă din iarnă.

Nu trecu mult și își făcu apariția și Jacques Verney. Era scund și cu umerii aduși. Avea ochii triști și adânc înfundați în orbite, ca toți cei din Borinage. Fire groase de păr îi țâșneau ca niște antene din nări, de la capătul sprâncenelor și din scoicile urechilor, dar pe cap n-avea nici urmă.

Când auzi că Vincent era predicator, venit să ușureze soarta minerilor, oftă adânc.

— Ah, domnule, suspină el, foarte mulți oameni au încercat să ne ajute, și totuși viața se scurge aici la fel ca înainte.

— Se trăiește, oare, atât de greu în Borinage? întrebă Vincent.

Jacques tăcu un timp.

— Cât mă privește, nu, spuse el apoi. Mama m-a învățat

să citesc puțin, și așa am devenit supraveghetor. Am o căsuță de cărămidă pe drumul spre Wasmes, și niciodată n-aș putea spune că n-avem ce mânca. Eu unul nu prea aș avea de ce să mă plâng.

O tuse puternică îl sili să se oprească. Vincent crezu că omului o să-i plesnească pieptul de atâta sforțare. Jacques se duse la ușa din față și scuipă în drum de mai multe ori. Apoi își reluă locul în bucătăria caldă și continuă să-și tragă domol perii din urechi, din nas și din sprâncene.

— Știți, domnule, aveam douăzeci și nouă de ani când m-au făcut supraveghetor. Plămânii îmi erau ciuruiți încă de pe atunci. Cu toate astea, n-am dus-o chiar așa de rău în ultimii ani. Dar minerii...

Căută privirea doamnei Denis și o întrebă:

— Ce spui, să-l duc la Henri Decrucq?

— De ce nu? Nu strică să afle tot adevărul.

Jacques Verney se întoarse spre Vincent, cerându-și oarecum iertare:

— La urma urmelor, domnule, spuse el, sunt supraveghetor și trebuie să le fiu cât de cât supus „ălora de sus”. Dar Henri, el o să vă spună tot!

Vincent porni în urma lui Jacques, afară, în noaptea rece, și se înfundă pe dată în râpa minerilor. Barăcile, simple șoproane de lemn, aveau câte o singură încăpere. Construite fără nici un plan, se îngrămădeau în vale, la întâmplare, unde nici nu te așteptai, într-o vraiște de străduțe înecate în noroi, printre care doar cei ce cunoșteau locul se puteau descurca.

Vincent bâjbâia pe urmele lui Jacques, poticnindu-se de bolovani, de trunchiuri și mormane de gunoi. Dădură de maghernița lui Decrucq, care se găsea cam la jumătatea drumului, în jos, spre mină. Printr-un ochi de geam dosnic se vedea pâlpâind o lumină. Bătură la ușă și doamna Decrucq veni să le deschidă.

Coliba lui Decrucq nu era cu nimic deosebită față de

celelalte din râpă: avea pământ pe jos, acoperișul năpădit de mușchi, iar crăpăturile dintre scândurile pereților erau astupate cu cârpe, ca să nu pătrundă vântul. În cele două colțuri din fundul odăii se afla câte un pat, într-unul chiar dormeau înghesuiți trei copii. O sobă ovală, o masă de lemn cu bănci, un singur scaun, o poliță în perete cu câteva oale și vase pe ea, cam ăsta era tot mobilierul. Familia Decrucq, ca aproape toți cei din Borinage, creștea o capră și câțiva iepuri, ca să poată avea, când și când, un pic de carne. Capra dormea sub patul copiilor, iepurii se cuibăriseră pe o mână de paie în spatele sobei.

Madame Decrucq deschise ochiul de sus al ușii, să vadă cine a venit, apoi îi pofti înăuntru pe cei doi bărbați. Înainte de a se mărita muncise și ea, mulți ani, în aceleași galerii cu Decrucq, împingând vagonetele de cărbuni în lungul șinelor până la tabloul de pontaj. Aproape că nu mai avea de loc vlagă în ea - era ofilită, obosită și îmbătrânită, deși nu împlinise încă 26 de ani.

Decrucq, care-și rezemase scaunul de partea rece a sobei, sări în sus când îl văzu pe Jacques.

— Ehei, făcu el, de mult nu ne-ai mai călcat pragul! Mă bucur să te văd pe la nou.. Bun venit și prietenului dumitale!

Decrucq se lăuda că era singurul om din Borinage pe care mina nu-l putea răpune.

— Eu am să mor de bătrânețe, în patul meu, spunea el adesea. Nu mă poate da gata, pentru că nu mă las eu!

În partea dreaptă a capului, un petic pătrat de piele, chilug și roșu, apărea ca o fereastră în claia de păr. Era o amintire din ziua când cușca în care cobora picase de la o înălțime de o sută de metri, ca o piatră într-un puț, omorând pe cei douăzeci și nouă de tovarăși ai lui. Când umbla, târa un picior. Asta provenea de pe urma celor patru fracturi pe care le dobândise când grinzile de deasupra locului unde lucra se prăbușiseră și rămăsese

îngropat timp de cinci zile. Cămașa lui neagră, grosolană îi stătea umflată în partea dreaptă a pieptului peste bulfa formată de cele trei coaste rupte, care n-au mai putut fi puse niciodată la loc după ce explozia de grizu îl azvârlise peste un vagonet. Dar Decrucq era un om plin de curaj, un adevărat cocoș de luptă; nimic nu putea să-l doboare. Și pentru că era întotdeauna pornit împotriva patronilor, era trimis să muncească în galeriile cele mai rele, de unde cărbunele se extrăgea cel mai anevoie și în cele mai primejdioase condiții. Dar cu cât muncea mai greu, cu atât tuna mai puternic împotriva „ălora de sus”, a dușmanului necunoscut și nevăzut, dar mereu prezent. O gropiță strâmb așezată în bărbia ascuțită făcea ca fața lui, scurtă, masivă, să pară puțin diformă.

— Domnule Van Gogh, spuse el, ai nimerit chiar unde trebuia. Aici în Borinage nu suntem nici măcar sclavi, suntem animale. Coborâm în Marcasse de la 3 dimineața; ne tragem sufletul numai în cele cincisprezece minute cât mâncăm, și în tot restul timpului dăm în brânci până la 4 după masă. Acolo jos e beznă și zăduf. Trebuie să muncim goi, și aerul plin de pulbere de cărbune și de gaze otrăvite nu ne lasă să respirăm. N-avem loc să stăm în picioare, în galerii. Ca să scoatem cărbunele, trebuie să muncim în genunchi ori frânți de la mijloc. Fetele noastre, ca și băieții, încep să coboare în mină de pe la opt sau nouă ani! La douăzeci de ani suntem bolnavi de friguri și cu plămânii ciuruiți. Dacă nu suntem omorâți de grizu[1] sau striviți în cușcă (își ciocăni ușor cicatricea roșie de pe cap), putem ajunge cel mult, până la patruzeci de ani și apoi crăpăm de oftică. Spun minciuni, Verney?

Vorbea într-un *patois*[2] atât de repezit, încât lui Vincent îi

---

[1] Amestec natural gazos, inflamabil și explozibil, în care predomină metanul și care se degajă în timpul lucrărilor miniere.
[2] Dialect (în lb. franc.).

era greu să-l urmărească. Gropița piezișă dădea figurii lui un aer vesel, în ciuda ochilor întunecați de mânie.

— Ba de loc, Decrucq, e chiar așa cum zici, adeveri Jacques Verney.

Doamna Decrucq se duse să se așeze pe patul din colțul îndepărtat al camerei; licărirea slabă a lămpii de petrol o învăluia pe jumătate în umbră. Își asculta soțul vorbind, deși mai auzise aceleași cuvinte de o mie de ori până atunci.

Anii în care împinsese la vagonetele de cărbuni, nașterea a trei copii și șirul lung de ierni aspre, petrecute în această colibă căptușită cu pânză de sac, stinseseră în ea orice dorință de luptă. Decrucq își târî piciorul beteag de la Jacques înapoi spre Vincent.

— Și ce avem în schimb, domnule? Șandramaua pe care o vezi și hrană cât să putem sălta târnăcopul. Ce mâncăm? Pâine, brânză acră, cafea neagră. O dată sau poate de două ori pe an, carne. Numai cincizeci de centime pe zi dacă ne-ar tăia din salariu, ar fi de ajuns ca să crăpăm de foame. Dar atunci n-am mai fi în stare să le scoatem cărbunele; numai de asta nu ne plătesc mai prost. În fiecare zi din viață suntem la un pas de moarte, *monsieur.* Dacă ne îmbolnăvim cumva, suntem zvârliți afară fără un franc și lăsați să crăpăm pe drumuri, în vreme ce soția și copiii mănâncă din pomana vecinilor. De la opt la patruzeci de ani, *monsieur,* treizeci și doi de ani petrecuți în măruntaiele negre ale pământului! Asta e viața noastră! Și, la urmă, o groapă în cimitirul de peste drum, ca să putem uita de toate!

10. SUCCES

Vincent băgă de seamă că minerii erau neștiutori și lipsiți de orice învățătură, cei mai mulți nefiind nici măcar în stare să citească. În schimb, erau ageri la minte, destoinici în munca lor grea, curajoși, sinceri și simțitori. Dar frigurile îi secătuiau de vlagă și arătau trași la față și istoviți. Nu vedeau soarele decât duminica, iar pielea lor gălbejită era punctată de mii de pori negri astupați. Aveau ochii melancolici, adânc înfundați în orbite ai celor obidiți, care nu pot răspunde la lovituri.

Vincent îi îndrăgi. Erau simpli și prietenoși, ca oamenii din Brabant, de la Zundert și Etten. Pieri și impresia aceea de pustiu pe care i-o lăsase priveliștea. Își dădea seama că Borinageul avea ceva aparte și că, în felul lor, toate lucrurile de aici erau grăitoare.

La câteva zile după venirea sa, Vincent ținu prima adunare religioasă într-o șandrama din spatele brutăriei lui Denis. Curăță bine încăperea, aduse bănci.

Pe la ora 5, minerii veniră însoțiți de familiile lor. Ca să se ferească de frig, își înfășuraseră fulare lungi în jurul gâtului, iar pe cap purtau șepci mici de piele.

O singură lampă de petrol, și aceea împrumutată, lumina baraca. Minerii stăteau în întuneric, pe băncile tari, ținându-și palmele la subțioară, ca să și le încălzească. Îl priveau pe Vincent cum stă aplecat peste *Biblia* lui și-l ascultau cu atenție.

Vincent căută cu multă grijă cel mai potrivit fragment pentru prima lui predică. În cele din urmă îl alese din *Faptele apostolilor*. „Noaptea, Pavel avu o vedenie: un om din Macedonia sta în fața lui și-i făcea următoarea rugăminte: Treci în Macedonia și ajută-ne.”

— Prieteni, începu Vincent, trebuie să ni-l închipuim pe

macedonean ca pe un om care trudește, un muncitor, cu urmele durerii, ale necazurilor și ale sfârșelii întipărite pe față. Dar asta nu-i răpește câtuși de puțin din măreție sau din farmec. Biserica ne spune care este cuvântul lui Dumnezeu, arătându-ne că omul trebuie să trăiască în smerenie și să nu urmărească în viață țeluri de mărire ci să rămână umil, învățând din Evanghelie să fie blajin și simplu la suflet, ca să poată dobândi împărăția cerurilor în ziua sorocită și să-și afle mântuirea.

În Petit Wasmes erau mulți bolnavi, și Vincent, ca un adevărat doctor, făcea zilnic ocolul satului, aducându-le, de câte ori îi stătea în putință, puțin lapte sau un colț de pâine, o pereche de ciorapi calzi sau o pătură. Tifoida și un soi de febră malignă, pe care minerii o numeau *la sotte fièvre*[1], se abătuseră asupra colibelor, iar oamenii se zbăteau în coșmaruri îngrozitoare și delirau. Numărul minerilor doborâți la pat sporea necontenit; cu toții erau vlăguiți, supți, neputincioși.

Întregul Petit Wasmes îi spunea „*monsieur* Vincent”, vorbind despre el cu drag, deși cu o anumită reținere încă. Nu era baracă în sat în care să nu fi adus hrană sau mângâiere, în care să nu fi îngrijit vreun bolnav, să nu se fi rugat împreună cu cei nefericiți.

Cu câteva zile înainte de Crăciun dădu peste un grajd părăsit de lângă Marcasse, destul de mare ca să încapă în el o sută de oameni. Era o încăpere goală, înghețată și părăginită, dar minerii din Petit Wasmes o umplură până în ușă. Îl ascultară pe Vincent istorisind povestea Bethleemului și a păcii pe pământ. Nu era decât de șase săptămâni în Borinage, dar avusese timp să-și dea seama că traiul oamenilor devenea din zi în zi mai greu.

Acolo, însă, în grajdul părăginit, sub pâlpâirea câtorva lumânărele fumegânde, el putea să vorbească despre Isus

---

[1] Febra cea rea (în lb. franc.).

Cristos acelor „mutre negre” care tremurau de frig și să le încălzească măcar sufletele cu făgăduiala împărăției ce va să vină.

Și totuși, viața îi era umbrită de un nor: nu se putea învoi cu gândul că tatăl lui continua să-l întrețină. În fiecare noapte se ruga să vină mai curând ziua când va fi în stare să-și câștige singur cei câțiva franci necesari umilelor sale trebuințe.

Vremea se înrăutăți. Nori negri atârnau deasupra întregului ținut. Ploaia cădea în puhoaie, prefăcând drumurile desfundate în gârle și pardoseala de pământ din colibe în băltoace noroioase. În ziua de Anul Nou, Jean-Baptiste coborî din Wasmes și îi aduse de acolo lui Vincent o scrisoare. În colțul de sus din stânga plicul purta numele reverendului Pietersen. Vincent fugi în odăița lui de sub streașină, tremurând de emoție. Ploaia răpăia pe acoperiș, dar el n-o auzea. Rupse plicul cu mâini înfrigurate, scoase scrisoarea și citi:

„Dragă Vincent,

Comitetul de evanghelizare a aflat despre activitatea dumitale minunată și, ca urmare, îți acordă de la 1 ianuarie o numire temporară de șase luni.

Dacă până la sfârșitul lui iunie totul merge la fel de bine, numirea dumitale devine definitivă. Până atunci vei primi o leafă de 50 franci pe lună.

Scrie-mi des și nu înceta să nădăjduiești!

Cu drag, al dumitale

Pietersen”

Se aruncă de-a latul peste pat, strângând cu putere în mână binecuvântata scrisoare. Era în al nouălea cer. În sfârșit, izbutise! Își găsise țelul în viață! Asta era ceea ce-și dorise întotdeauna, numai că nu avusese puterea și curajul să meargă drept la țintă. O leafă de 50 de franci pe lună

era mai mult decât îi trebuia pentru hrană și locuință. De acum înainte, așadar, nu mai trebuia să depindă de nimeni!

Se așeză la masă și-i scrise tatălui său o scrisoare năvalnică, triumfătoare, în care îl anunța că nu mai avea nevoie de ajutorul lui și că de aici înainte avea de gând să aducă mulțumire și cinste familiei. Se lăsase înserarea când isprăvi de scris; deasupra minei Marcasse cerul bubuia de tunete și fulgere. Coborî scările în fugă, trecu prin bucătărie și, în culmea fericirii, se năpusti afară în ploaie. *Madame* Denis ieși după el și-i strigă:

— *Monsieur* Vincent, unde ai plecat așa? Nu-ți iei pălăria și haina?

Dar Vincent nu se opri să-i răspundă și continuă să alerge până la un dâmb din apropiere. De-acolo se vedea, până departe, aproape întregul Borinage, hornurile minelor, movilele de cărbuni, căsuțele minerilor și umbrele negre ale oamenilor, care tocmai ieșeau din *houillères*[1], mișunând încolo și încoace, ca niște furnici pe un mușuroi. În fund se zărea o pădurice de pini, întunecată, pe fondul căreia se profilau niște vilișoare albe, iar în depărtare, turla unei biserici și o moară veche de vânt. Toată priveliștea era învăluită în ceață. Petele de umbră aruncate de nori stârneau efecte ciudate de lumină și întuneric. Pentru întâia oară de când se afla în Borinage, priveliștea care i se deschidea în fața ochilor îi amintea de tablourile lui Michel[2] și ale lui Ruysdael[3].

---

[1] Mine de cărbuni (în lb. franc.).

[2] *Georges Michel* (cunoscut și sub numele de *Michel din Montmartre*) (1763-1843), pictor peisagist înrâurit de peisagistica realistă din Olanda veacului al XVII-lea și precursor al artiștilor de la Barbizon.

[3] *Jacob van Ruysdael* (1628 sau 1629-1682), pictor olandez, unul dintre cei mai mari peisagiști realiști din veacul al XVII-lea.

11. STERIL

După ce obținuse numirea, îi trebuia un loc permanent unde să țină adunările. După multă căutare, descoperi, chiar la poalele râpei, pe un drumeag ce trecea prin pădurea de pini, o clădire destul de mare, numită *„Salon du Bébé*”, unde pe vremuri copiii din sat învățau dansul. După ce atârnă pe pereți toate reproducerile pe care le avea, încăperea deveni mai îmbietoare. În fiecare după-amiază aduna aici copiii între patru și opt ani, îi învăța să citească și le istorisea povești simple din *Biblie*. Asta a fost de altfel singura învățătură pe care cei mai mulți dintre ei au căpătat-o în întreaga lor viață.

— Acum de unde facem rost de cărbuni ca să încălzim odaia? îl întrebă Vincent pe Verney, care-l ajutase să capete casa. Nu putem ține copiii în frig. Și-apoi, dacă soba e-ncinsă, și adunările se pot prelungi până mai târziu seara.

Jacques se gândi o clipă, apoi spuse:

— Dacă poți să vii mâine la prânz aici, am să-ți arăt cum putem face rost de cărbune.

Când ajunse a doua zi la *„Salon”,* Vincent se pomeni în mijlocul unei cete de neveste și fiice de mineri care-l așteptau. Purtau bluze și fuste negre și basmale albastre pe cap. Fiecare avea în mână câte un sac.

— Am adus și pentru dumneavoastră un sac, *monsieur* Vincent, îi strigă fiica cea mică a lui Verney, trebuie să umpleți și dumneavoastră unul.

Urcară prin labirintul de străduțe întortocheate dintre barăcile minerilor, trecură de brutăria lui Denis din vârful dealului, tăiară pieziș câmpul în mijlocul căruia se ridica mina Marcasse și o apucară pe lângă zidurile clădirilor, până la piramida neagră de steril din spatele minei. Aici se

împrăștiară care încotro, cățărându-se pe povârnișurile muntelui negru, atacându-l fiecare din altă latură. Păreau un roi de gângănii mărunte care mișună pe un buștean putred.

— Trebuie să urcați până-n vârf dacă vreți să mai găsiți ceva cărbune, *monsieur* Vincent, îi spuse fata lui Verney. De ani de zile de când tot strângem, s-a isprăvit cărbunele din partea de jos a grămezii. Veniți cu mine, am să vă arăt eu care e cărbunele.

Se cățăra ca o căpriță pe povârnișul negru, în timp ce Vincent fu nevoit să urce mai mult în patru labe, fiindcă sterilul îi fugea de sub picioare. Fata lui Verney sălta mereu în fața lui, îndoită de mijloc, și, din când în când, arunca în el, în glumă, cu bucățele de noroi uscat. Era o fată drăgălașă, cu obrajii îmbujorați, poznașă și plină de vioiciune. Nu văzuse niciodată interiorul minei, deoarece Verney ajunsese supraveghetor când ea avea șapte ani și nu mai fusese nevoit s-o trimită la muncă.

— Grăbește-te, *monsieur* Vincent, îi strigă ea, altfel ai să rămâi codaș.

De obicei, nu era nevoită să adune steril, căci administrația minei îi vindea lui Verney cărbune de bună calitate la preț redus. Așa că acum venise ca într-o excursie.

Nu izbutiră să se urce până sus din pricina vagonetelor care deșertau încărcătura lor de steril cu o regularitate de ceasornic, când pe un povârniș, când pe celălalt. Nu era ușor să găsești cărbune în mormanul acela uriaș. Fata lui Verney îl învăță pe Vincent cum să ia câte-o mână de steril în căușul palmelor și apoi să-l cearnă printre degete, lăsând să cadă pământul, pietrele, argila și celelalte materii nefolositoare. Societatea minieră nu lăsa să se piardă decât o cantitate cu totul neînsemnată de cărbune. Ceea ce puteau găsi nevestele minerilor în muntele de steril erau doar resturi de cărbune fărâmicios, care nu

putea fi vândut pe piață. Sterilul, udat de zăpezi și de ploi, se bătătorise, așa încât Vincent își văzu curând mâinile zdrelite și tăiate. Izbutise totuși să adune cam un sfert de sac din ceea ce spera el că e cărbune, în timp ce femeile aveau sacii aproape plini.

Nevestele minerilor lăsară cărbunele la „*Salon*” și, una câte una, porniră grăbite spre casă, să pregătească cina. Făgăduiră că vor veni seara la slujbă împreună cu toată familia. Fata lui Verney îl pofti pe Vincent la masă și el se grăbi să primească. Locuința familiei Verney avea două încăperi. Într-una se găseau soba, vasele de gătit și toate cele necesare gospodăriei, iar în cealaltă, paturile. Jacques Verney o ducea binișor, dar nici în casa lui nu puteai găsi săpun, întrucât, după cum i se spusese lui Vincent, săpunul era un lux pe care cei din Borinage nu și-l puteau îngădui. Din ziua în care băiatul începe să coboare în mină, iar fata să urce muntele de steril și până în cea din urmă clipă a vieții lor, n-ajung să-și spele ca lumea praful de cărbune de pe față.

Fata lui Verney scoase un lighean cu apă rece, afară, în uliță. Vincent se frecă din răsputeri, fără să știe însă dacă se spălase cum trebuie. Abia când se așeză la masă, în fața fetei, și-i văzu dârele negre de cărbune și de fum de pe obraji, înțelese că, de bună seamă, și el arată la fel. Fata ciripi veselă în tot timpul mesei.

— Știi, *monsieur* Vincent, spuse Jacques, ești de aproape două luni în Petit Wasmes și încă nu cunoști cu adevărat Borinageul.

— Ai dreptate, *monsieur* Verney, răspunse Vincent cu toată modestia, cred însă că, încet-încet, încep să-i înțeleg pe oameni.

— Nu asta vreau să spun, stărui Jacques, smulgându-și un fir mai lung din nas și uitându-se la el cu luare-aminte. Vreau să spun că până acum nu cunoști decât traiul nostru de deasupra pământului. Asta nu înseamnă nimic.

Deasupra pământului nu facem aproape nimic altceva decât să dormim. Dacă vrei să înțelegi cu adevărat viața noastră, trebuie să cobori în mină și să vezi cum se lucrează, de la 3 dimineața până la 4 după masa.

— Abia aștept să cobor în mină, spuse Vincent, dar oare o să pot căpăta aprobarea administrației?

— Am și căpătat-o, îi răspunse Jacques, luând în gură o bucățică de zahăr și sorbind cafeaua călduță, amară, neagră ca cerneala.

— Mâine cobor în mina Marcasse pentru un control de protecție. Dacă vrei, dimineața la 3 fără un sfert te iau cu mine. Ne întâlnim în fața casei lui Denis.

Întreaga familie îl însoți pe Vincent la *„Salon”*, dar Jacques, care acasă, în aerul cald, se simțise bine și vioi, trebui să se întoarcă din drum, zguduit de o tuse cumplită. Când Vincent ajunse la *„Salon”*, îl găsi acolo pe Henri Decrucq; își târa piciorul beteag, trebăluind pe lângă sobă.

— A, bună seara, *monsieur* Vincent, strigă el și zâmbi larg, atât cât îi îngăduia fața pungită. Sunt singurul din Petit Wasmes care se pricepe să aprindă focul în soba asta. O cunosc eu de mult, din vremea când mai făceam câte-o petrecere pe-aici. E dată dracului, dar eu îi știu toate nazurile.

Cărbunele din saci era umed și doar o mică parte din el se putea numi într-adevăr cărbune. Cu toate acestea, în scurt timp Decrucq izbuti să facă soba aceea ovală și burduhănoasă să dea căldură. Șchiopăta într-una de colo până colo, iar sângele îi zvâcnea puternic sub peticul golaș de piele boțită din cap și-l făcea să capete culoarea sfeclei murdare.

Aproape nici o familie de mineri din Petit Wasmes nu lipsea în seara aceea de la *„Salon”.* Veniseră cu toții să-l audă pe Vincent rostind prima predică în biserica lui. Când n-au mai fost locuri pe bănci, dădură fugă prin vecini după lăzi și scaune. Peste trei sute de oameni se înghesuiau

înăuntru. Cu sufletul încălzit de bunăvoința femeilor care-l ajutaseră în după-amiaza aceea, ca și de faptul că, în sfârșit, vorbea în propria lui biserică, Vincent rosti și o predică plină de patos, pornită de-a dreptul din inimă.

— Dăinuie de mult credința, de altminteri întemeiată, se adresă Vincent enoriașilor lui cu fețe negre, că omul nu e decât un străin pe acest pământ. Și totuși, nu suntem singuri, dumnezeul nostru e cu noi. Suntem niște călători, viața noastră e un drum lung de la pământ la cer. Tristețea e mai bună decât veselia, pentru că și în veselie sufletul rămâne trist. E mai bine să pășești în casa durerii decât în casa petrecerii.

Ne rugăm ție, Tatăl nostru, ferește-ne de păcat. Nu ne da nici sărăcie, dar nici bogății și hrănește-ne cu pâinea hărăzită nouă! Amin.

După ce „*Salonul*" se goli, Vincent închise ușa și porni îngândurat să urce dealul spre casa familiei Denis. Felul cum primiseră predica lui din seara aceea îl îndreptățea să creadă că reținerea arătată până atunci de mineri pierise și începuse să le câștige încrederea. De-abia acum fusese pe deplin recunoscut de aceste *gueules noires* ca slujitor al lui Dumnezeu. Care era oare pricina schimbării? Nu putea fi biserica cea nouă; nu erau minerii oameni pe care să-i tulbure astfel de lucruri. Cât despre numirea oficială, n-aveau de unde să știe, pentru că el nu le spusese nimic, din capul locului, în legătură cu situația lui. E drept, predica fusese caldă, frumoasă, dar mai rostise el și altele, tot atât de bune, prin barăcile dărăpănate sau în grajdul părăsit.

Când ajunse acasă, soții Denis se și culcaseră în cotlonul lor de lângă bucătărie. Brutăria păstra încă aroma dulce a pâinii calde, proaspete. Vincent scoase apă din fântâna adâncă, săpată chiar în bucătărie, o turnă în lighean și se duse sus să ia săpunul și oglinda. Sprijini oglinda de perete și se privi. Avusese dreptate, acasă la Verney nu izbutise să se curețe ca lumea de praful de cărbune. Pleoapele și

obrajii îi erau încă negri. Zâmbi la gândul că inaugurase solemn noua biserică, mânjit de cărbune pe toată fața. Cât de îngroziți ar fi fost tatăl lui sau unchiul Stricker dacă l-ar fi putut vedea!

Își muie mâinile în apa rece, făcu clăbuc cu săpunul pe care-l adusese cu el de la Bruxelles și, în clipa când era gata să se săpunească zdravăn, deodată i se făcu lumină în minte. Se opri cu mâinile ude în aer. Se mai privi o dată în oglindă și văzu praful negru de steril care i se așezase în cutele frunții, pe pleoape, în scobiturile obrajilor și pe întreaga suprafață a bărbiei.

— Firește, se trezi vorbind cu glas tare, acuma știu de ce m-au primit cu atâta căldură. Am devenit unul de-ai lor...

Își clăti mâinile în apă și se duse la culcare fără să se spele. Din seara aceea, tot timpul cât a stat în Borinage se freca zilnic cu praf de cărbune pe față ca să arate la fel ca toți minerii.

12. MARCASSE

În dimineața următoare, Vincent se sculă la 2 și jumătate, mâncă o bucată de pâine uscată în bucătăria familiei Denis și la 3 fără un sfert îl întâmpină pe Jacques în fața ușii. Căzuse zăpadă multă în timpul nopții; drumul care ducea spre Marcasse era troienit. În timp ce-și croiau pârtie peste câmp către hornurile negre și piramidele de steril, Vincent văzu pe mineri forfotind din toate părțile, prin nămeți, ca niște mici vietăți negre care grăbesc spre cuibul lor. Era un ger năprasnic; muncitorii își strângeau hainele negre, subțiri în jurul gâtului și umblau cu umerii

adunați, încercând să se apere de viscol.

Jacques îl duse mai întâi într-o încăpere unde atârnau în cuiere o mulțime de lămpi cu petrol, fiecare purtând câte un număr.

— Când se întâmplă vreun accident în mină, îl lămuri Jacques, știm după lămpile lipsă care dintre oameni au rămas dedesubt.

Minerii își luau lămpile din fugă și se îndreptau grăbiți, prin curtea acoperită de zăpadă, spre clădirea de cărămidă unde se afla cușca liftului. Vincent și Jacques porniră și ei într-acolo. Cușca avea șase despărțituri, una deasupra celeilalte. În fiecare dintre ele putea fi adus la suprafață câte un vagonet cu cărbuni. Despărțiturile erau largi cât să încapă doi oameni ghemuiți; coborau însă câte cinci, îndesați unul într-altul, ca o grămadă vie de cărbune.

Jacques Verney, ca supraveghetor, se înghesui în despărțitura de sus numai cu Vincent și cu unul dintre însoțitori. Se ghemuiră pe vine, cu picioarele strivite de pereții laterali, cu capetele proptite în plasa de sârmă care acoperea cușca.

— Bagă de seamă, *monsieur* Vincent, îl preveni Jacques, ține-ți mâinile drept în față. Dacă te atingi cu vreuna de peretele puțului, ai pierdut-o.

La un semnal, cușca porni glonț în jos, alunecând între cele două șine de oțel. Puțul tăiat în stâncă prin care cobora era doar cu un deget mai larg decât cușca. Pe Vincent îl trecură fiorii când își dădu seama că sub el se căsca o beznă adâncă de-o jumătate de milă și că, dacă se întâmpla ceva, ar fi fost azvârlit drept în brațele morții. Această prăbușire prin gaura neagră, spre abisul necunoscut, îi stârnea o groază pe care n-o mai cunoscuse niciodată. Își dădea seama că n-avea nici un temei să fie înspăimântat, căci de mai bine de două luni nu mai avusese loc vreun accident de lift, dar lumina slabă, tremurătoare a lămpilor de petrol nu era de natură să-l facă să judece

limpede.

Când mărturisi teama oarbă care pusese stăpânire pe el, Jacques zâmbi cu înțelegere.

— Nu-i miner care să nu simtă la fel, *monsieur* Vincent.

— Desigur însă că până la urmă se obișnuiesc cu toții.

— Nu, niciodată! Cușca asta le stârnește o groază de neînvins, de care nu se pot lepăda până la sfârșitul vieții.

— Dar dumneata, *monsieur*?...

— Am tremurat și eu în sinea mea, ca și dumneata, cu toate că am coborât timp de treizeci și trei de ani la rând!

La o adâncime de trei sute cincizeci de metri - jumătatea drumului - cușca se opri o clipă, apoi se hurducă din nou spre adânc. Vincent văzu șuvoaie de apă care se scurgeau pe pereții puțului și se cutremură din nou. Uitându-se în sus, zări în depărtare o geană de lumină cât o stea pe cer. La șase sute cincizeci de metri se dădură jos. Cușca îndesată cu mineri își continuă drumul. Vincent se trezi într-un tunel lat, cu șine tăiate în stâncă și argilă. Se așteptase să pătrundă într-un iad de căldură, dar gangul era destul de răcoros.

— Dar nu e chiar așa de rău, *monsieur* Verney! exclamă el.

— Aicea nu, dar la nivelul ăsta nu mai lucrează nimeni. Straturile au fost secătuite de mult. Aici aerul se primenește de afară, dar asta nu le ajută cu nimic celor ce lucrează mai jos.

După un sfert de milă de mers în lungul tunelului, Jacques se întoarse.

— Vino după mine, *monsieur* Vincent, *mais doucement, doucement*[1]; dacă aluneci cumva, s-a zis cu noi.

Verney se făcu deodată nevăzut, pierind sub pământ. Vincent se luă șovăind după el, găsi o gaură în fața lui și bâjbâi după scară. Gaura era largă doar cât să se poată

---

[1] Dar ușurel, ușurel (în lb. fr.).

strecura un om subțire. Primii cinci metri n-a fost greu, dar apoi, la jumătatea drumului, ca să poată schimba direcția, Vincent trebui să facă un fel de stânga-mprejur în aer. Din pereții de stâncă se prelingeau șiroaie de apă; treptele de lemn erau alunecoase din cauza noroiului și, de deasupra, Vincent simțea cum îl plouă.

În cele din urmă, se văzură jos și, târându-se în patru labe printr-un tunel nesfârșit, ajunseră în ungherul cel mai îndepărtat. Acolo se găsea un șir lung de celule, ca despărțiturile unei peșteri, cu pereții sprijiniți de schele șubrede. În fiecare celulă lucra câte o echipă de cinci mineri; doi scurmau pereții cu târnăcopul, al treilea scotea cărbunele de sub picioarele lor, al patrulea îl încărca în vagonet și al cincilea împingea vagonetul pe șinele înguste.

Săpătorii lucrau în haine de pânză aspră, negre și murdare. Cel care încărca vagonetul cu lopata, de obicei un băiat, n-avea pe trupul despuiat, negru-pământiu decât o fâșie de sac înnodată în jurul șalelor. La vagonete împingeau fetele, tot așa de negre ca și bărbații, cu câte o rochie jerpelită care abia le acoperea goliciunea. Coridorul n-avea nici un metru înălțime. Apa mustea prin tavan, transformând locul într-o peșteră cu stalactite. Singura lumină venea de la lămpile mici, care ardeau cu fitilul coborât pentru a nu irosi petrolul. Nu exista nici un mijloc de aerisire. Aerul era îmbâcsit de praf de cărbune. Căldura îi scălda pe oameni în râuri de sudoare neagră. În primele celule, oamenii puteau săpa stând în picioare, dar cu cât înaintau spre fundul tunelului celulele deveneau tot mai joase, și Vincent văzu că minerii erau nevoiți să lucreze culcați, răsucind târnăcoapele numai prin mișcarea cotului. Cu cât înainta ziua fierbințeala trupurilor sporea și mai mult temperatura celulelor, iar praful de cărbune îngroșa aerul într-atât, încât minerii ajungeau să inspire pe gură funingine neagră, fierbinte.

— Oamenii ăștia câștigă doi franci și jumătate pe zi, îi

spuse Jacques lui Vincent, și asta numai dacă funcționarul de la postul de control aprobă calitatea cărbunelui scos de ei. Acum cinci ani, câștigau trei franci, dar de atunci lefurile au fost reduse treptat în fiecare an.

Jacques cercetă buștenii armăturilor; asta era toată pavăza minerilor împotriva morții. Apoi se întoarse către ei:

— Stâlpii ăștia nu mai durează mult. Sunt foarte șubreziți și, după cum bine știți, nu va trece mult și se va surpa tavanul.

Unul dintre săpători, șeful echipei, dădu drumul la o ploaie de înjurături cu atâta repeziciune, încât Vincent abia putu să deslușească două-trei cuvinte.

— Să plătească dacă vor să le proptim tavanul! izbucni omul. Dacă ne pierdem timpul cu asta, când să mai scoatem cărbune? Mai bine stăm așa, să ne strivească aici, sub pământ, decât să crăpăm de foame acasă...

Dincolo de ultima celulă se căsca o altă gaură în pământ. De data asta, însă, nu mai era nici scară de coborâre. Din loc în loc erau înțepenite niște buturugi, ca să împiedice noroiul să se scurgă și să-i îngroape pe cei de jos. Jacques luă lampa lui Vincent și i-o legă de curea.

— *Doucement, monsieur* Vincent. Ai grijă să nu calci pe capul meu, că mă zdrobești.

Coborâră încă cinci metri prin beznă, dibuind pas cu pas bușteanul pe care trebuiau să calce, înfigându-și mâinile în pereții clisoși, ca să nu alunece.

Ajunseră în fine la nivelul inferior, unde minerii nu mai aveau nici măcar celule în care să lucreze. Cărbunele trebuia tăiat dintr-un unghi îngust din perete. Oamenii stăteau chirciți, în genunchi, cu spatele proptit în tavanul de stâncă, zvârlind târnăcoapele spre colțul de unde scoteau cărbunele. Vincent își dădu seama că abatajele de deasupra fuseseră de-a dreptul răcoroase față de dogoarea de cuptor încins care domnea aici. Oamenii gâfâiau ca

animalele bătute, cu limbile atârnând umflate și uscate, cu trupurile goale, negre de murdărie și praf. Vincent nu se mișca aproape de loc, și totuși simțea că nu mai poate îndura nici o clipă praful și dogoarea cumplită. Minerii munceau din greu, sângele le zvâcnea în vine poate de o mie de ori mai repede decât lui, dar nu se opreau nici o clipă să-și tragă sufletul sau să se răcorească. Dacă s-ar fi oprit cât de puțin, n-ar mai fi ajuns să încarce numărul de vagonete cerut și n-ar mai fi primit cele 50 de centime.

Vincent și Jacques se târâră de-a bușilea prin tunelul care lega acest fagure de celule, nevoiți din doi în doi pași să se lipească de perete pentru a se feri din calea vagonetelor care treceau pe șinele lor înguste. Coridorul era mai strâmt decât cel de sus. Fetele care împingeau la vagonete erau și mai mici. Nici una nu avea peste zece ani și luptau și se opinteau din răsputeri ca să urnească vagonetele grele, încărcate cu cărbuni, în lungul șinelor.

La capătul coridorului, vagonetele erau coborâte cu ajutorul unor cabluri pe un plan înclinat de metal.

— Vino, *monsieur* Vincent, zise Jacques, să mergem și la ultimul nivel, la șapte sute de metri. Ai să vezi acolo ceea ce nu se poate vedea nicăieri în lume.

Lunecară vreo treizeci de metri pe panta de metal, și Vincent se pomeni într-un tunel larg, cu două rânduri de șine. Înaintară cam jumătate de milă prin tunel, apoi, ajungând în fundul lui, se cățărară pe o muchie din perete și, târându-se printr-un coridor de legătură, coborâră pe partea cealaltă într-o gaură de curând săpată.

— Aici e un strat nou, spuse Jacques, cred că nu se află loc mai păcătos în nici o altă mină din lume.

Din galerie se deschideau un șir de douăsprezece găuri mici negre.

— Urmează-mă! strigă Jacques, strecurându-se într-una din ele.

Deschizătura nu era mai largă decât umerii lui Vincent.

Își făcu loc cu greu și se târî pe pântece, proptindu-se în unghii și în vârful picioarelor. Nu putea să vadă nici ghetele lui Jacques, la două degete în fața lui. Tunelul prin stâncă era înalt doar de un picior și jumătate și lat de două și jumătate. Scobitura de unde pornise coridorul, deși n-avea aer aproape de loc, era răcoroasă față de iadul de aici.

Ajunse la o mică adâncitură, ca o boltă, destul de înaltă pentru ca un om să poată sta în picioare. Locul era cufundat în beznă, și la început nu putu să distingă nimic. Deslușí apoi patru licăriri albăstrui de-a lungul unui perete. Trupul îi era leoarcă și ochii îl usturau cumplit din pricina sudorii amestecate cu praf de cărbune care i se prelingea de pe frunte. Gâfâia din greu după ce se târâse atâta și se ridică ușurat, ca să tragă puțin aer în piept. Dar ceea ce sorbi nu era altceva decât foc, foc topit, care-l fripse și-l înecă în clipa când îi pătrunse în plămâni. Se afla în cea mai îngrozitoare gaură din întregul Marcasse, o adevărată cameră de tortură demnă de evul mediu.

— *Tiens, tiens!* strigă o voce cunoscută, *c'est monsieur Vincent!*[1] Ai venit să vezi cum ne câștigăm cele 50 de centime pe zi, *monsieur* Vincent?

Jacques se duse drept la lămpi și le cercetă. Aureola albastră a arcului voltaic năpădea lumina. Albul ochilor lui Decrucq strălucea în întuneric. Se aplecă la urechea lui Vincent și-i șopti:

— N-ar fi trebuit să coboare până aici. Iar o să aibă o hemoragie și va trebui să-l cărăm afară cu bușteni și scripeți.

— Decrucq, îi strigă Jacques, așa au ars lămpile astea toată dimineața?

— Da, răspunse Decrucq nepăsător, blestematul ăsta de grizu se tot adună mereu. Odată tot o să sărim în aer, și

[1] Ia te uită!... e domnul Vincent! (în lb. fr.).

atunci scăpăm de toate necazurile.

— Bine, dar gazul s-a pompat de-aici abia duminica trecută! se miră Jacques.

— Dar se întoarce înapoi, făcu Decrucq, scărpinându-și cicatricea din creștet.

— Atunci trebuie să opriți lucrul într-una din zile, săptămâna asta, ca să putem pompa din nou gazul.

Vorba lui Jacques fu întâmpinată cu o furtună de proteste.

— Nici așa n-avem pâine destulă pentru copii! Nu răzbim nici acum cu leafa, dar să mai și stăm de pomană o zi întreagă!... Să scoată gazul când n-om fi noi aici; și noi avem dreptul să mâncăm ca și ceilalți!

— Foarte bine, râse Decrucq, au dreptate. Lasă, Jacques, n-o să se întâmple nimic. A mai încercat ea mina asta afurisită și altădată să mă răpună, dar nu i-a mers! O să mor în patul meu, de bătrânețe. Fiindcă veni vorba de mâncare, cât e ceasul, Verney?

Jacques își apropie ceasul de flacăra albăstruie.

— 9.

— Bine! Atunci putem să mâncăm.

Ființele acelea, cu trupuri negre, nădușite, din care se deslușeau numai globurile albe ale ochilor, lăsară lucrul și, chircindu-se pe vine, cu spatele rezemat de stâncă, își desfăcură traistele cu merinde. Nu se duceau să mănânce mai la larg, în gaura ceva mai răcoroasă de unde pornea coridorul, căci n-aveau decât un răgaz de un sfert de oră. Târâtul dus și întors le-ar fi luat aproape tot timpul. Așa că rămâneau pe loc, în zăduful stătut al celulei. Scoaseră două bucăți groase de pâine neagră și-o înfulecară lacomi, împreună cu niște firimituri de brânză acră, mânjind mâncarea cu mâinile negre de cărbune. Apoi își spălară gâtlejul cu cafeaua călduță pe care și-o aducea fiecare într-o sticlă de bere. Pâine, brânza acră și cafea, iată prețul zilnic al celor treisprezece ore de muncă.

Vincent se afla în mină de aproape șase ore. Se simțea sfârșit din pricina lipsei de aer, a căldurii și a prafului, și dădea seama că mult timp nu mai putea îndura acest chin. Când Jacques dădu semnalul de plecare, Vincent îi fu recunoscător.

— Bagă de seamă la grizu, Decrucq, stărui Jacques înainte de a pieri în tunel. Dacă vezi că nu mai merge, mai bine scoate oamenii afară.

Decrucq râse tăios:

— Și cine-o să ne plătească cele 50 de centime pe zi dacă nu scoatem cărbunele?

La această întrebare nu se putea da nici un răspuns. Decrucq o știa tot atât de bine ca și Jacques. Acesta ridică din umeri și dispăru, târându-se pe burtă, în tunel. Vincent îl urmă, aproape orbit de sudoarea neagră care-i îneca ochii.

După o jumătate de oră de mers ajunseră la lift, unde cușca scotea la suprafață oamenii și cărbunele. Jacques se trase la o parte, într-un fel de scobitură în stâncă, unde erau ținuți caii, și scuipă negru.

În timp ce liftul luneca în sus, ca o găleată într-un puț, Vincent se întoarse spre însoțitorul lui și-l întrebă:

— Spune-mi, domnule Verney, ce vă face să coborâți mereu în mină? De ce nu plecați care încotro, să vă căutați alte rosturi?

— Ah, dragă *monsieur* Vincent, unde să găsești alte rosturi? Și cum să mergem în altă parte când n-avem banii de trebuință? Nu găsești în întregul Borinage o familie de mineri care să aibă zece franci puși deoparte. Și-apoi, chiar de-am putea, tot nu ne-am hotărî să plecăm. Marinarul știe că pe puntea vasului îl pândesc fel de fel de primejdii și totuși, când e pe uscat, îi e dor de mare. Așa se întâmplă și cu noi, *monsieur* Vincent, iubim mina; ne place mai degrabă să fim sub pământ decât la suprafață. Și nu cerem decât o leafă omenească, ore de muncă normale, și măsuri

de protecție împotriva accidentelor.

Cușca ajunse sus. Lumina firavă a soarelui îl orbi pe Vincent în timp ce străbătea curtea acoperită de zăpadă. În oglinda de la spălător își văzu fața, neagră toată, dar plecă fără să se mai spele. Buimăcit încă de cele văzute, se avântă peste câmp, sorbind cu nesaț aerul proaspăt și întrebându-se dacă nu cumva, molipsit pe neștiute de acea *sotte fièvre,* trăise niște clipe de delir. Cum putea Dumnezeu să-i lase pe copiii lui în caznele unei robii atât de crâncene? Negreșit, tot ceea ce văzuse nu era decât un vis urât.

Trecu de casa familiei Denis care, în comparație cu celelalte, avea un aspect înstărit și prosper, și, fără să-și dea seama, pașii îl purtară prin labirintul de ulițe murdare din râpă, spre coliba lui Decrucq. Ciocăni. Întâi nu răspunse nimeni, dar, după un timp, îi deschise ușa un băiețel de șase ani. Era palid, anemic și mai mărunt decât s-ar fi cuvenit la vârsta lui, dar avea în el ceva din curajul bătăios al lui Decrucq. Peste cel mult doi ani va coborî și el în Marcasse, în fiecare zi, la 3 dimineața, să încarce cărbune în vagonet.

— Mama s-a dus după steril, spuse băiatul cu o voce pițigăiată. Dacă vreți, mai așteptați, *monsieur* Vincent, eu trebuie să văd de ăia mici.

Ceilalți doi prunci ai lui Decrucq se jucau pe podea cu câteva bețe și o bucată de sfoară. N-aveau pe ei decât niște cămășuțe și erau vineți de frig. Băiatul cel mare îndesa mereu cărbuni în sobă, dar căldura nu sporea aproape de loc în încăpere. Privindu-i pe cei doi copilași, Vincent se simți străbătut de un fior. Îi luă în brațe, îi culcă în pat și-i înveli cu grijă până la gât. De fapt, nu știa bine de ce venise în această baracă nenorocită. Simțea însă că trebuie să facă ceva, să le spună ceva, să-i ajute într-un fel. Ar fi vrut să le arate că măcar înțelege toată grozăvia mizeriei lor.

Madame Decrucq se întoarse acasă cu fața și mâinile negre. La început nu-l recunoscu pe Vincent, murdar cum era. Apoi se duse în grabă la cutia unde-și păstra proviziile și puse la fiert puțină cafea. Când i-o întinse era mai mult rece decât caldă, neagră, amară și cu gust de rumeguș. Dar el o bău ca să-i facă plăcere bietei femei.

— Sterilul e tare prost de câteva zile încoace, *monsieur* Vincent, se plânse ea. Patronii nu mai lasă să le scape nicio fărâmă de cărbune. Cu ce să-i încălzesc pe copilași? Alte haine n-au decât cămășuțele de pe ei și niște saci. Dacă-i îmbrac în saci, pânza aspră îi roade și le jupoaie pielea, iar dacă zac toată ziua în pat, cum or să crească?

Vincent simțea că-i dau lacrimile, dar nu era în stare să rostească nici un cuvânt. Nu văzuse niciodată o sărăcie atât de cumplită. Pentru prima oară își puse întrebarea la ce-i puteau folosi oare acestei biete femei rugăciunile și *Evanghelia* când copilașii ei mureau de frig. Oare Dumnezeu nu vedea toate astea? Dădu peste câțiva franci în buzunar și-i întinse doamnei Decrucq.

— Uite, te rog să-i primești, ia-le copiilor pantaloni de lână.

Știa că este un gest zadarnic. Sute de alți copii înghețau în Borinage, iar copiii lui Decrucq vor îngheța și ei din nou îndată ce pantalonii se vor rupe.

Urcă dealul spre casa familiei Denis. Bucătăria era caldă și prietenoasă. Doamna Denis îi încălzi apă pentru spălat și-i pregăti o gustare din mâncarea de iepure ce rămăsese din ajun. Băgase de seamă că era obosit și tulburat de cele văzute și, neștiind cum să-l îmbărbăteze, îi întinse niște pâine cu unt.

Vincent urcă în camera lui. Mâncase pe săturate, patul era lat și îmbietor, cearceafurile curate și fața de pernă sclipea. Pe pereți atârnau reproduceri după marii maeștri ai lumii. Trase sertarul scrinului și-și aruncă privirile peste vrafurile de cămăși, rufe de corp, ciorapi și flanele.

Deschise dulapul și se uită la cele două perechi de pantofi, apoi la paltonul călduros și la costumele de haine care atârnau înăuntru. Ajunse la concluzia că era un mincinos și un laș. Le propovăduia minerilor virtutea sărăciei, în timp ce el se lăfăia în belșug și bunăstare. Nu făcea altceva decât să le înșire cuvinte goale și fățarnice. Religia, în numele căreia vorbea, era o poveste pentru trândavi, care nu folosea nimănui. Ar merita ca minerii să-l disprețuiască și să-l alunge din Borinage. Își închipuise că împărtășește aceeași soartă cu ei, dar el purta haine frumoase și călduroase, dormea într-un pat moale și mânca la o singură masă mai mult decât mâncau ei într-o săptămână. Nici măcar nu muncea pentru traiul lui tihnit și îmbelșugat. Se mulțumea să le toarne minciuni bine ticluite, dându-se drept un om bun. Ah, de bună seamă, cei din Borinage n-ar fi trebuit să creadă nici un cuvânt rostit de el, nici n-ar fi trebuit să-l primească între ei și să-i asculte predicile! Traiul lui lipsit de griji preschimba vorbele în minciuni. Dăduse iarăși greș, mai rău ca oricând!

N-avea decât două ieșiri: sau să părăsească pe furiș Borinageul, să fugă în puterea nopții înainte ca ei să-și dea seama ce josnic mincinos era, sau să devină un adevărat slujitor al lui Dumnezeu, acum, când i se deschiseseră ochii.

Strânse toată rufăria din scrin și o îndesă grăbit în valiză. Puse deasupra costumele, pantofii, cărțile și reproducerile, și apoi o închise. Lăsă valiza pe scaun și se repezi ca o furtună pe ușa din față.

În fundul râpei șerpuia un pârâiaș. Dincolo, pe celălalt mal, se cățărau pădurile de pin. Printre copaci erau risipite câteva cocioabe de mineri. După puțină căutare, Vincent găsi una nelocuită. Era o baracă largă, fără fereastră, înălțată pe un dâmb pieptiș. Pământul, bătătorit de o îndelungată folosință, ținea loc de podea. Zăpada care se topea pătrundea dinspre deal pe sub peretele de scânduri.

Deasupra capului, grinzi groase susțineau acoperișul. Cabana nu fusese locuită toată iarna, și prin găurile și crăpăturile ei neastupate răbufnea vântul înghețat.

— A cui e baraca asta? întrebă Vincent pe o femeie care-l însoțise.

— A unui negustor din Wasmes.

— Cu cât o închiriază, nu știi?

— Ba da, cu cinci franci pe lună.

— Foarte bine, nu e mult.

— Dar, *monsieur* Vincent, nu puteți locui aici.

— De ce nu?

— Bine... dar... e o șandrama. E mai dărăpănată chiar decât a mea. E cea mai prăpădită baracă din Petit Wasmes.

— Tocmai de-asta o vreau!

Urcă din nou dealul. Un sentiment de împăcare îi cobora în suflet. În lipsa lui, *madame* Denis intrase după treburi în cameră și văzuse valiza făcută.

— *Monsieur* Vincent, strigă ea când îl văzu intrând, ce s-a întâmplat? Pleci acasă? Așa, deodată?

— Nu plec, *madame* Denis. Rămân în Borinage.

— Atunci de ce ți-ai strâns lucrurile?

Doamna Denis era cu totul nedumerită.

După ce Vincent o lămuri, ea încercă să-l convingă cu blândețe.

— Crede-mă, *monsieur* Vincent, dumneata nu poți să duci traiul ăsta; nu ești obișnuit cu așa ceva. S-au schimbat lucrurile de la Isus Cristos încoace; în zilele noastre trebuie să trăim cu toții cât putem mai bine. Lumea știe că ești un om bun după tot ceea ce faci.

Dar Vincent nu mai putea fi clintit cu nici un chip din hotărârea lui. Îl căută pe negustorul din Wasmes, închirie baraca și se mută în ea. Peste câteva zile, când primi cecul de 50 de franci - prima lui leafă - cumpără un pat mic de lemn și o sobă de ocazie. După aceste cheltuieli, rămase cu o sumă de bani care abia dacă-i mai ajungea până la

sfârșitul lunii pentru hrana umilă pe care și-o hărăzise: brânză acră, pâine și cafea. Căptuși tavanul cu lut, ca să nu mai pătrundă apa în baracă și astupă toate crăpăturile și găurile cu pânză de sac. Acum locuia și el într-o baracă, dormea și se hrănea la fel ca minerii. În fine, era unul de-ai lor și acum avea dreptul să le împărtășească cuvântul domnului.

13. O LECȚIE DE ECONOMIE POLITICĂ

Directorul celor patru mine din jurul localității Wasmes, care aparțineau societății *„Charbonnages de Belgique”,* nu arăta de loc a fi o fiară cu chip de om, așa cum se așteptase Vincent. E drept, era cam burduhănos, dar avea privirea prietenoasă, înțelegătoare și felul de a fi al unui om ce nu părea să fi fost cu totul lipsit de necazuri.

— Știu, *monsieur* Van Gogh, începu el după ce-l ascultase pe Vincent zugrăvind tragedia vieții minerilor. E o poveste veche. Oamenii își închipuie că-i lăsăm înadins să moară de foame, ca să putem scoate profituri cât mai mari. Dar, te rog să mă crezi, nimic nu e mai neadevărat. Iată, să-ți arăt graficele de producție ale Biroului internațional de mine din Paris.

Desfășură pe masă un sul mare și urmări cu degetul o linie albastră în partea de jos.

— Privește, *monsieur* Van Gogh, minele de cărbuni din Belgia sunt cele mai sărace din lume. Cărbunele se găsește la mare adâncime și extragerea lui e atât de costisitoare, încât ne este aproape cu neputință să-l vindem cu profit pe piața liberă. Cheltuielile noastre sunt mai mari decât ale

oricărei alte mine din Europa, iar profiturile sunt cele mai scăzute. Și asta, pentru că suntem siliți să vindem cărbunele cu același preț ca și celelalte mine care-l extrag cu cheltuieli mult mai mici. Suntem zilnic în pragul falimentului. Înțelegi?

— Da, firește.

— Dacă am da minerilor numai un franc pe zi în plus, cheltuielile de producție ar depăși prețul pieței. Atunci am fi siliți să închidem minele și, în acest caz, ei ar muri într-adevăr de foame.

— Dar acționarii dumneavoastră n-ar putea, oare, să se mulțumească cu un câștig mai mic? Ar rămâne astfel ceva mai mult pentru muncitori.

Directorul clătină din cap cu tristețe.

— Nu, domnule, nu e cu putință. Știi dumneata pe ce capital se sprijină minele de cărbuni? Numai pe capitalul acționarilor. Ca orice altă industrie. Și-n acest caz, bineînțeles că acțiunile minelor noastre trebuie să dea un profit oarecare, altfel capitalul ar fi retras și plasat în altă parte. Astăzi stocurile acționarilor societății *„Charbonnages de Belgique”* dau numai 3% dividende. Dacă li s-ar reduce chiar numai o jumătate de procent, acționarii și-ar retrage banii, iar minele noastre ar trebui să se închidă, căci nu putem lucra fără capital. Și, negreșit, minerii ar rămâne pe drumuri. Așa că vezi, dragă domnule, nu acționarii sau directorii creează condiții inumane de viață în Borinage. De vină este așezarea la prea mare adâncime a straturilor de cărbune. De acest lucru cred că numai pe Dumnezeu îl putem învinovăți!

Vincent ar fi trebuit să se simtă indignat la auzul acestei blasfemii. Dar rămase indiferent. Se gândea la ce-i spusese directorul.

— De-ați putea reduce măcar timpul de muncă!… Treisprezece ore pe zi în fundul minei!… Până la urmă tot satul va fi nimicit!

— Nu, *monsieur,* nu putem face nici asta. Ar însemna o creștere a salariului. S-ar extrage mult mai puțin cărbune, pentru cele cincizeci de centime pe zi, și, ca urmare, cheltuielile de producție la tonă ar spori.

— Există totuși un lucru pe care puteți să-l faceți.

— Te referi, desigur, la primejdiile muncii în mină…

— Da. Cel puțin s-ar putea reduce numărul accidentelor și cazurilor mortale.

Directorul clătină din nou din cap și continuă cu răbdare:

— Nu, *monsieur*, nu putem. Acțiunile noastre n-au căutare pe piață pentru că dividendele noastre sunt prea mici. N-avem nici un surplus de profit ca să putem face investițiile necesare îmbunătățirii condițiilor de muncă. Ah, *monsieur,* crede-mă, nu există nici o posibilitate de a ieși din acest cerc vicios. Am căutat soluții de nenumărate ori. Asta m-a făcut să ajung dintr-un catolic bun și devotat un ateu convins. Dacă există un Dumnezeu în ceruri, nu pot înțelege cum de-a fost în stare să creeze cu bună-știință o astfel de viață, în care cei mai mulți oameni sunt osândiți la un trai nenorocit, secol după secol, fără nici o îndurare din partea soartei!

Vincent nu găsi nimic de spus. Se întoarse acasă buimăcit.

14. FRAGIL

Luna februarie a fost cea mai aspră în acel an. Vânturi pustiitoare măturau valea și creștetul dealului, făcând aproape cu neputință ieșirea din casă. În cocioabele

minerilor lipsa cărbunelui se făcea amarnic simțită, iar vânturile înghețate suflau cu atâta cruzime, încât femeile nu se puteau urca pe piramida cea neagră să-l caute. N-aveau pe ele decât fustele și bluzele obișnuite, ciorapii de bumbac și basmalele cu care nu izbuteau să se apere îndeajuns de vânturile tăioase.

Copiii nu se dădeau jos din pat zile în șir, ca să nu înghețe. Din lipsă de cărbune pentru sobă, femeile nu mai puteau pregăti hrană caldă. Minerii ieșeau încălziți din măruntaiele fierbinți ale pământului și treceau brusc la o temperatură sub zero grade, trebuind să-și croiască drum spre casă peste câmpurile înzăpezite, în luptă cu vânturile care-i șfichiuiau. Oftica și pneumonia secerau zilnic victime printre mineri. În luna aceea Vincent făcu multe slujbe de înmormântare.

Renunțase să mai dea lecții de citire copiilor înghețați. Toată ziua și-o petrecea scormonind piramida din Marcasse, în căutarea puținului cărbune pe care-l putea găsi că să-l împartă apoi prin barăcile unde mizeria ajunsese de neîndurat. Nu mai trebuia să se mânjească special cu praf de cărbune, căci avea acum, în chip firesc, tot timpul fața neagră, ca orice miner. Un străin care ar fi venit în Petit Wasmes l-ar fi luat drept o „mutră neagră” oarecare.

Într-una din zile, tot urcând și coborând piramida, izbutise să adune, după multe ore de trudă, aproape o jumătate de sac de cărbune. Minereul înghețat îi zdrelise mâinile, învinețite de frig. Puțin înainte de ora 4, se opri, cu gândul să ducă în sat bruma de cărbune adunat, ca măcar în câteva case femeile să-și poată întâmpina bărbații cu cafea caldă. Recunoscându-l, parte din mineri mormăiau câte un *bojou*[1], dar cei mai mulți treceau mai departe, cu mâinile îndesate în buzunare, cu umerii

[1] Pronunția dialectică a cuvântului *bonjour*, bună ziua.

gârboviți și ochii pironiți în pământ. Ultimul ieși pe poantă un bătrânel pe care tusea îl zguduia atât de tare, încât abia se putea ține pe picioare. Genunchii îi tremurau și, când vântul de gheață care mătura câmpul troienit îl izbi în față, se clătină, gata să se prăbușească în zăpadă. După o clipă își adună puterile și o porni cu pași mărunți peste câmp, împins cu forță, dintr-o parte, de vânt. În jurul umerilor își înfășurase o bucată de pânză de sac, pe care o descoperise, cine știe cum, într-un depozit din Wasmes. Vincent zări pe sac câteva litere imprimate. Făcu o sforțare ca să le poată desluși și distinse cuvântul „FRAGIL”.

După ce deșertă cărbunele pe la cocioabele minerilor, Vincent se întoarse la baraca lui și așternu pe pat toate hainele pe care le avea: cinci cămăși, trei rânduri de rufărie de corp, patru perechi de ciorapi, două perechi de pantofi, două costume de haine și, pe deasupra, o haină militară. Își păstră o cămașă, o pereche de ciorapi, un rând de rufe de corp și îndesă restul lucrurilor în valiză.

Dărui costumul de haine bătrânului căruia îi citise pe spate cuvântul „FRAGIL”. Rufele și cămășile le lăsă copiilor, cu gândul să fie transformate în cămășuțe și haine. Ciorapii îi împărți câtorva bolnavi de plămâni, care erau totuși nevoiți să coboare în mină, iar haina groasă militară o dădu unei femei, al cărei bărbat fusese prins și strivit cu câteva zile înainte de surparea unei galerii. Deși era însărcinată, trebuia să coboare în mină în locul lui, ca să-și poată hrăni ceilalți doi prunci.

„Le Salon du Bébé” stătea închis, căci Vincent dăruise gospodinelor tot cărbunele pe care-l putuse strânge. Nici oamenii nu se prea simțeau îndemnați să înoate prin zăpada topită și să-și ude picioarele ca să ajungă până la *„Salon”.* De aceea, tot ce mai putea să facă Vincent era să treacă din casă în casă, oferind, cât îi stătea în puteri, o mână de ajutor, un cuvânt de mângâiere. Cu timpul, își dădu seama însă că în clipele acelea numai ajutorul practic

mai putea fi de vreun folos oamenilor. Începu deci să îngrijească de bolnavi: îi spăla, le pregătea băuturi calde sau medicamente. În cele din urmă, nu mai luă nici *Biblia* cu el, căci nu găsea niciodată timp s-o deschidă. Cuvântul domnului devenise un lux pe care minerii nu și-l mai puteau îngădui.

Gerul se mai muie puțin în martie. În schimb, îi luară locul frigurile. Vincent cheltui 40 de franci din leafa lui pentru alimentele și doctoriile necesare bolnavilor și păstră pentru el doar atât cât să nu moară de foame. Slăbea văzând cu ochii, din pricina lipsei de hrană, era din ce în ce mai nervos și își ieșea repede din fire. Frigul pe care-l îndurase toată iarna îi zdruncinase sănătatea; se îmbolnăvi și el, dar duse boala pe picioare. Ochii lui păreau două guri de foc, iar capul masiv, caracteristic familiei Van Gogh, se scofâlcise de tot. Scobituri adânci îi apărută în obraji și cearcăne negre îi înconjurară ochii, dar bărbia i se avânta la fel de hotărâtă ca și înainte.

Copilul cel mai mare al lui Decrucq se îmbolnăvi de febră tifoidă; trebuiau să facă ceva în privința paturilor. Aveau în casă doar două; într-unul dormeau părinții, în celălalt cei trei copii. Dacă ceilalți doi copii ar fi continuat să doarmă în același pat cu băiatul bolnav, se puteau molipsi. Pe jos era primejdios să-i culce, ar fi făcut cu siguranță pneumonie. Iar dacă s-ar fi culcat ei, părinții, pe jos, a doua zi n-ar mai fi fost buni de muncă. Vincent înțelese numaidecât ce-i rămânea de făcut.

Când Decrucq veni de la lucru, Vincent îl întâmpină.

— Vrei să-mi dai o mână de ajutor înainte de a te duce la masă?

Decrucq era frânt de oboseală, cicatricea din creștet îl durea, dar îl urmă pe Vincent, fără un cuvânt, târându-și piciorul schilod. Ajunși la cocioaba lui, Vincent aruncă jos una din păturile de pe pat și zise:

— Hai, apucă de colo, să-l ducem la dumneata, pentru

băiat.

Decrucq își încleștă dinții.

— Am trei copii, răspunse el, dar pot să mă lipsesc de unul dintre ei dacă așa vrea Dumnezeu. Dar n-avem decât un singur *monsieur* Vincent, care poartă de grijă întregului sat, și nu pot să-l las să se nimicească singur.

Istovit, ieși din cabană șchiopătând. Vincent ridică singur patul, îl săltă pe umeri și-l cără până la casa lui Decrucq, așezându-l într-un colț. Decrucq și nevasta lui îl urmăreau cu privirea în timp ce-și luau masa: o bucată de pâine uscată cu cafea. Vincent culcă băiatul bolnav în patul pe care-l adusese și se apucă să-l îngrijească.

Mai târziu, în aceeași seară, trecu pe la soții Denis și le ceru o mână de paie, ca să aibă pe ce dormi. *Madame* Denis se îngrozi auzind ce făcuse.

— *Monsieur* Vincent, sări ea, camera dumitale e tot neocupată, trebuie să te întorci neapărat la noi.

— Mulțumesc pentru bunăvoință, *madame* Denis, dar nu pot.

— Știm că n-ai bani, dar nu-i nimica. Jean-Baptiste și cu mine avem din ce trăi. Poți să locuiești aici cu noi, ca un frate.

Vincent era înghețat, înghețat de-a binelea. Îi era foame. Avea amețeli de pe urma febrei pe care o dusese pe picioare săptămâni de-a rândul. Slăbise de nemâncare și nesomn. Jalea și suferința, care puneau tot mai mult stăpânire pe sat, îl frământau neîncetat, aducându-l într-o stare vecină cu nebunia. Patul de la etaj era cald, moale și curat. Știa că *madame* Denis îi va da să mănânce până ce nu va mai simți golul acela din stomac și-l va doftorici cu băuturi tari și fierbinți până ce-i va alunga frigul cuibărit în măduva oaselor. Tremură cuprins de fiori, se clătină, gata să se prăbușească pe pardoseala de cărămidă roșie din bucătărie, dar în ultima clipă izbuti să se stăpânească.

Era supus la această ultimă încercare. Dacă dădea greș,

tot ce făcuse până atunci s-ar fi dovedit de prisos. În aceste zile, când oamenii din sat ajunseseră la culmea suferințelor și lipsurilor, să se lase el ademenit, să fie un laș, lipsit de voință, vrednic de dispreț, gata să îmbrățișeze bunul trăi din prima clipă a ispitei?

— Dumnezeu va prețui bunătatea dumitale, *madame* Denis, zise el, și te va răsplăti pentru ea. Dar nu trebuie să încerci să mă abați din calea datoriei. Dacă nu-mi găsești o mână de paie, înseamnă că voi fi nevoit să mă culc pe pământul gol. Nu-mi da nimic altceva, te rog, căci nu pot să primesc.

Îngrămădi paiele într-un colț al cocioabei, pe pământul umed, și se acoperi cu pătura subțire. Nu izbuti să închidă ochii toată noaptea. Zorile îl găsiră tușind, cu ochii duși și mai mult în fundul capului. Avea fierbințeală mare și nu-și dădea prea bine seama ce se petrece cu el. Cărbune pentru sobă nu mai era; nu se îndurase să-i lipsească pe mineri nici măcar de un grăunte din ce aduna scormonind piramida neagră. Izbuti să înghită câteva îmbucături dintr-un colț de pâine uscată și porni la treabă.

15. „EGIPTUL NEGRU”

Martie era pe sfârșite, aprilie bătea la ușă și lucrurile începură să se mai îndrepte câte puțin. Vântul se potolise, razele soarelui încălzeau acum cu mai multă putere și, în sfârșit, începu dezghețul. Soarele topi învelitoarea de nea care ascundea câmpurile negre, ciocârliile începură să se facă auzite și, în păduri, cei dintâi muguri plesniră pe ramuri. Numărul bolnavilor descrescu. O dată cu

schimbarea vremii, femeile din sat începură iar să mișune pe piramidă după o mână de cărbune. Sobele ovale duduiau din nou, răspândind o căldură îmbietoare, copiii nu mai erau nevoiți să stea toată ziua în pat. Vincent deschise iarăși *„Salonul”,* și întregul sat se adună să asculte cea dintâi predică. În ochii triști ai minerilor scânteia din nou o licărire de zâmbet; oamenii căpătaseră curajul să-și ridice privirile din pământ. Decrucq, care se declarase fochist și portar oficial al „Salonului” risipea glume și-și freca mereu cicatricea din creștet.

— Vin vremuri mai bune, le spuse Vincent din amvon, plin de însuflețire. Dumnezeu v-a pus la grea încercare, dar ați rămas neclintiți. Greul durerii a trecut. Soarele va coace grâul pe câmpuri. și va da viață trupurilor voastre vlăguite când după o zi de muncă, vă veți odihni în pragul casei. Copiii vor zburda iarăși în voie pe-afară, pe urmele ciocârliei, și vă vor culege poame prin pădure. Ridicați-vă privirile, viața vă hărăzește încă lucruri bune. Vin vremuri mai bune. Vin vremuri mai bune!

Încăperea răsună de larma voioasă a glasurilor. Fiecare îi spunea vecinului:

— *Monsieur* Vincent are dreptate. S-a isprăvit cu necazurile. Iarna s-a dus. Vin vremuri mai bune!

Câteva zile mai târziu, pe când Vincent, împreună cu un grup de copii, strângea cărbune în spatele minei Marcasse, văzu deodată niște figuri mici negre, care dădeau buzna din clădirea liftului, luând-o la fugă, peste câmp, în toate direcțiile.

— Ce s-o fi întâmplat? se miră Vincent. Nu poate să fie încă ora 3. Soarele n-a ajuns nici măcar la amiază.

— O fi vreun accident! strigă unul dintre băieții mai mari. I-am mai văzut eu fugind așa și altă dată! S-a întâmplat ceva jos în mină.

Se rostogoliră pe povârnișul negru cât putură mai repede, zdrelindu-și mâinile și agățându-și hainele de

pietre. Pe câmpul din jurul minei mișunau minerii, ca niște furnici negre fugind spre adăpost. Până să ajungă ei jos, direcția mișcării se schimbase: acum alergau dinspre sat femeile și copiii; o puzderie de femei veneau peste câmp, din toate părțile, cu copii mici în brațe, cu cei mai mărișori atârnați de fuste.

Ajuns în dreptul porții, Vincent auzi glasuri înspăimântate strigând:

— Grizu, grizu! În stratul cel nou! Au rămas acolo! Sunt prinși dedesubt!

Frigul aprig îl țintuise pe Jacques Verney la pat. Acum venea zburând ca o săgeată peste câmp. Era mai slab ca înainte, cu pieptul și mai scobit. Când trecu prin dreptul lui, Vincent îl apucă de braț.

— Ce s-a întâmplat?

— Stratul lui Decrucq! Ții minte cum ardeau lămpile? Știam c-așa o să se-ntâmple!

— Câți sunt? Câți sunt acolo? Nu putem ajunge la ei?

— Douăsprezece celule. Le-ai văzut. Câte cinci oameni în fiecare.

— Nu putem să-i salvăm?

— Nu știu, trebuie să facem imediat o echipă de voluntari.

— Ia-mă și pe mine, vreau să dau și eu o mână de ajutor.

— Nu se poate. E nevoie de oameni cu experiență.

Se năpusti în lift.

Căruța mică, trasă de un cal alb, care purtase de atâtea ori morți și răniți spre căsuțele de pe coasta dealului, apăru în fața porții. Minerii care alergaseră peste câmp spre sat se întorceau acum împreună cu familiile. Unele femei plângeau cu sughițuri, altele priveau țintă înaintea lor, cu ochii holbați. Copiii scânceau. Șefii de echipă alegeau oamenii pentru echipele de salvare, alergând de colo până colo și strigând cât îi ținea gura.

Deodată, toată lumea amuți. Un mic grup de mineri ieși

din clădirea liftului și coborî încet scările, purtând ceva înfășurat în pături. Tăcerea plină de înțeles nu dură decât o clipă.

— Cine sunt? Au murit? Sunt vii? Pentru numele lui Dumnezeu, spuneți-ne cine sunt! Să-i vedem! Bărbatul meu e jos! Copiii mei! Am doi copii acolo!

Grupul se opri lângă căruța cu cal alb. Unul dintre mineri vorbi:

— Au scăpat trei. Încărcau cărbune ceva mai departe de locul exploziei… Sunt arși îngrozitor!…

— Cine sunt? Pentru numele lui Dumnezeu, spuneți-ne cine sunt! Să-i vedem! Să-i vedem! Copilul meu e acolo jos! Copilul meu! Copilul!…

Omul ridică păturile și dezveli două fetițe de nouă ani și un băiat de zece cu fețele pârjolite. Toți trei își pierduseră cunoștința. Părinții se prăbușiră peste trupurile lor, cu strigăte de jale și bucurie. Așezară cele trei pături în căruță, și bătrânul cal alb porni pe drumul desfundat, peste câmp. Ca niște animale cărora li se luaseră puii, părinții celor trei copii, cu Vincent alături de ei, alergau pe lângă căruță. În urma lor, vaietul de groază și durere creștea sfâșietor. În timp ce fugea, Vincent privi în urmă și cuprinse cu ochii șirul lung al piramidelor de steril care se profilau pe zare.

Un strigăt dureros îi izbucni din piept:

— Egiptul negru! Egiptul negru! Poporul ales, din nou în robie! Oh, doamne, cum ai putut? Cum ai putut?

Copiii aveau arsuri aproape mortale. Pielea și părul din părțile atinse de explozie se făcuseră scrum. Vincent intră în prima baracă. Mama își frângea mâinile, înnebunită. Dezbrăcând copilul, Vincent îi strigă:

— Untdelemn, dă-mi repede untdelemn!

Femeia avea un pic de ulei în casă. După ce unse arsurile, Vincent strigă din nou:

— Îmi trebuie bandaje!

Femeia rămase pironită locului, holbând ochii la el. Vincent își pierdu cumpătul și urlă:

— N-auzi ce-ți spun? Dă-mi bandaje! Vrei să moară copilul?

— N-avem nimic, îngăimă femeia. N-avem nici un fel de rufă curată în casă. N-am avut toată iarna.

Copilul se mișcă și gemu. Vincent își smulse haina și cămașa de pe el și-și rupse flanela de pe corp. Își îmbrăcă din nou haina, făcu fâșii flanela și cămașa, apoi bandajă copilul din cap până în picioare. Luă bidonul de ulei și dădu fuga la cealaltă fetiță. O bandajă și pe ea. Când ajunse la a treia victimă, băiețelul de zece ani, îl găsi pe moarte. Fâșiile de cămașă și flanelă se terminaseră. Își scoase pantalonii și indispensabilii de lână, își trase apoi din nou pantalonii pe el și rupse indispensabilii în fâșii.

Își strânse haina pe pieptul gol și fugi peste câmp spre Marcasse. Vaietele, bocetul nesfârșit al soțiilor și mamelor se auzeau de departe.

Minerii se învârteau pe lângă poartă. Locul fiind strâmt, nu putea lucra jos decât o singură echipă de salvare. Oamenii își așteptau rândul. Vincent se opri în fața unuia dintre șefii de echipă.

— Mai e vreo speranță?

— La ora asta sunt morți.

— Nu putem s-ajungem la ei?

— Sunt îngropați sub stâncă!

— Și cât o să dureze până-i găsim?

— Săptămâni. Poate chiar luni.

— Dar cum așa? De ce?

— Așa a fost și-n alte rânduri.

— Atunci sunt pierduți!

— Cincizeci și șapte de oameni.

— Morți până la unu!

— N-o să-i mai vedem niciodată.

Timp de 36 de ore, echipele s-au schimbat una după alta.

Femeile care aveau soți sau copii rămași îngropați nu puteau fi îndepărtate cu nici un chip de la gura minei. Oamenii le spuneau într-una că vor fi salvați, dar ele știau că sunt mințite. Cele care n-aveau rude printre victime aduceau din sat cafea fierbinte și pâine, dar celelalte, atât de crunt lovite de soartă, nu se puteau atinge de nimic. În toiul nopții fu adus sus, într-o pătură, Jacques Verney. Avusese o hemoragie. Muri a doua zi.

După două zile și două nopți, Vincent izbuti s-o convingă pe nevasta lui Decrucq să se întoarcă acasă cu copiii. Douăsprezece zile fără întrerupere au lucrat voluntar echipele de salvare. Lucrul în mină încetase. Întrucât nu mai scoteau cărbune, minerii nu mai primeau nici leafă. Puținii bani puși deoparte în sat fură repede cheltuiți. Doamna Denis cocea mai departe pâine și o împărțea pe datorie. Curând însă rămase și ea fără bani și se văzu nevoită să închidă brutăria. În aceste clipe grele conducerea minei nu le dădu nici un fel de ajutor minerilor. În cea de-a douăsprezecea zi direcția opri echipele de salvare și dădu ordin minerilor să treacă la lucru. Petit Wasmes era la un pas de moarte prin înfometare.

Minerii declarară grevă.

Când primi leafa pe aprilie, Vincent coborî în Wasmes și cumpără de toți banii alimente, pe care le împărți în sat. Câteva zile avură ce mânca, apoi porniră în pădure, după poame, frunze și iarbă. Bărbații ieșiră și ei la câmp după hrană: șoareci, popândăi, melci, cârtițe, șopârle, câini sau pisici, orice putea să umple stomacul și să potolească chinul mistuitor al foamei era bine venit. În curând nu se mai putea găsi nimic. Vincent scrise la Bruxelles, cerând ajutor. Nu căpătă nimic. Minerii priveau neputincioși cum le mureau soțiile și copiii de foame, sub ochii lor.

Oamenii îi cerură să facă slujbe pentru odihna celor 57 de suflete pierite în mină, care le-o luaseră înainte. Cel

puțin o sută de bărbați, femei și copii se înghesuiau în mica lui baracă. De zile întregi Vincent nu se hrănise decât cu cafea. De la accident nu mai pusese în gură nimic altceva. Era atât de slab, că abia se mai ținea pe picioare. În cele din urmă, căzu din nou pradă frigurilor și disperarea se cuibări iarăși în sufletul lui. Ochii îi ardeau ca doi tăciuni, obrajii i se scofâlciseră, pomeții păreau gata să-i străpungă pielea și o barbă roșie, murdară îi ascundea fața. Nemaiavând rufe de corp, se înfășurase în pânză groasă de sac. Cocioaba era luminată doar de un felinar, care abia licărea, spânzurat de o grindă ruptă. Vincent zăcea pe paie într-un colț al barăcii, sprijinindu-și capul într-un cot. Felinarul arunca umbre fantastice, tremurătoare, peste scândurile negeluite și peste cei o sută de oameni care sufereau în tăcere.

Începu a le vorbi cu un glas pierdut, uscat, umplând tăcerea cu fiecare cuvânt. Slabi, istoviți, chinuiți de foame și biruiți de necazuri, „mutrele negre” își aținteau privirile la el ca la Dumnezeu. Dar Dumnezeu era departe…

Deodată se auziră afară glasuri străine, puternice, pline de indignare. Ușa se deschise brusc de perete și un copil strigă:

— *Monsieur* Vincent este aici, *messieurs!*

Vincent se opri. Toți cei o sută de locuitori din Borinage aflați acolo întoarseră capul spre ușă. Doi bărbați bine îmbrăcați pășiră înăuntru. Flacăra lămpii de petrol se înălță o clipă, și Vincent desluși groaza și scârba zugrăvită pe fețele străinilor.

— Fiți bineveniți, reverend de Jong și reverend van den Brink, îi întâmpina el fără să se ridice. Slujim pentru odihna celor cincizeci și șapte de mineri îngropați de vii în Marcasse. Poate că vreți să le spuneți și dumneavoastră un cuvânt de îmbărbătare oamenilor!?…

Mult timp le-a trebuit celor doi reverenzi ca să-și recapete graiul.

— E revoltător, pur și simplu revoltător! strigă de Jong, lovindu-se cu palma peste stomacul burduhănos.

— Parc-am fi în junglă, în mijlocul Africii! adăugă van den Brink.

— Numai cerul știe cât rău a făcut omul ăsta.

— O să fie nevoie poate de ani lungi de strădanie până vom izbuti să readucem aceste oi rătăcite în sânul creștinătății.

De Jong își încrucișă mâinile peste pântecele rotund.

— Am spus eu de la bun început să nu-i dăm numirea.

— Știu… dar Pietersen… cui putea să-i treacă prin minte așa ceva? Omul acesta e fără îndoială nebun.

— Întotdeauna am bănuit că e nebun. N-am avut niciodată încredere în el.

Reverendul vorbea într-o franceză curgătoare, desăvârșită, din care minerii nu înțelegeau nici un cuvânt. Vincent era prea bolnav și prea slab ca să-și dea seama de însemnătatea cuvintelor.

Cu pântecele înainte, de Jong își croi drum prin mulțime și-i spuse lui Vincent pe un ton liniștit, dar neîndurător:

— Trimite-i acasă pe câinii ăștia râioși!

— Bine, dar slujbele!… N-am terminat…

— Lasă slujbele! Trimite-i acasă!

Minerii se strecurară afară, unul câte unul, fără să înțeleagă prea bine ce se întâmplase. Cei doi reverenzi se întoarseră spre Vincent.

— Pentru numele lui Dumnezeu, ce înseamnă asta? Ce e în capul dumitale? Cum poți să faci slujbe într-o hrubă ca asta? Ce fel de cult barbar ai născocit? N-ai nici un pic de simț al bunei-cuviințe, al ordinii? E cu putință ca un preot creștin să aibă o asemenea purtare? Asta e purtare de nebun! Dumneata vrei să înjosești biserica!

Reverendul de Jong se opri o clipă, cercetă cu privirea cocioaba prăpădită, murdară, culcușul de paie pe care zăcea Vincent, pânza de sac în care se înfășurase și ochii

lui aprinși de febră, înfundați în orbite.

— E un adevărat noroc pentru biserică, *monsieur* Van Gogh, spuse el, că te-am numit doar temporar. Din acest moment, poți să socotești numirea dumitale anulată. Ești oprit să mai predici de acum înainte în numele bisericii noastre. Socotesc purtarea dumitale dezgustătoare și josnică. Nu vei mai primi leafă și vom trimite imediat pe altcineva în locul dumitale. Dacă n-aș fi atât de îndurător să te socotesc ieșit din minți, te-aș considera cel mai primejdios dușman al creștinătății pe care l-a avut vreodată Biserica Evanghelică Belgiană!

Se așternu o lungă tăcere.

— Cum, *monsieur* Van Gogh, taci, n-ai nimic de spus în apărarea dumitale?

Vincent își aminti de ziua când la Bruxelles tot ei fuseseră aceia, care se împotriviseră să fie numit. Acum nu numai că nu putea rosti nici un cuvânt, dar nici măcar nu mai simțea nimic.

— Ar fi mai bine să mergem, frate de Jong, spuse reverendul van den Brink, după un răstimp. Nu mai e nimic de făcut aici. Cazul lui e fără nădejde. Dacă nu găsim un hotel că lumea în Wasmes, trebuie să ne întoarcem călare, înapoi la Mons, chiar astă-seară.

16. EXIT DEUS

A doua zi, un grup de mineri mai vârstnici veniră la Vincent.

— *Monsieur,* începu unul dintre ei, acum, dacă Jacques Verney s-a prăpădit, dumneata ai rămas singurul om în

care mai putem avea încredere. Sfătuiește-ne ce să facem. Dacă n-om avea încotro, o să murim și de foame, dar poate că dumneata vei izbuti să-i convingi pe patroni să ne satisfacă cererile. Dacă, după ce vorbești cu ei, ai să ne spui să ne întoarcem la lucru, așa vom face; dacă ne-oi spune să crăpăm de foame, așa va fi. Nu te mai ascultăm decât pe dumneata, *monsieur*, nu mai avem pe nimeni!

Birourile societății *„Charbonnages Belgique*” aveau un aspect funerar. Directorul îl primi bucuros pe Vincent și-l ascultă cu bunăvoință.

— Știu, *monsieur* Van Gogh, spuse el, minerii sunt neîmpăcați, pentru că n-am scormonit mai departe ca să scoatem victimele. Dar la ce-ar fi folosit? Societatea a hotărât să oprească exploatarea acelui strat; nu rentează. Ar fi trebuit să săpăm poate o lună întreagă și care ar fi fost rezultatul? Am fi mutat pur și simplu cadavrele dintr-un mormânt într-altul.

— Dar pentru cei în viață? întrebă Vincent, nu se poate face nimic pentru îmbunătățirea condițiilor de lucru acolo, jos? Oamenii trebuie să muncească în fiecare zi cu moartea în față?

— Da, *monsieur*, trebuie. Trebuie neapărat. Societatea n-are fonduri de investit pentru măsuri de preîntâmpinare a accidentelor. Minerii luptă pentru o cauză dinainte pierdută. Nu pot câștiga, deoarece împotriva lor se ridică legi economice de fier. Și, ce e mai grav, dacă nu se întorc la lucru până într-o săptămână, mina Marcasse se va închide probabil pentru totdeauna. Atunci numai Dumnezeu știe ce se va alege de ei.

Învins, Vincent porni pe drumul lung care șerpuia spre Petit Wasmes. „Poate că Dumnezeu știe, își spuse el cu amărăciune. Și totuși, poate că nu știe”.

Îi era cu totul clar că nu le mai putea fi de nici un folos minerilor. Se vedea nevoit să le spună că e mai bine să se întoarcă la muncă, în puțurile dătătoare de moarte, câte

treisprezece ore pe zi, pentru un pumn de hrană care abia le ajungea ca să nu moară de foame. Nu putea să-i ajute în nici un fel. Nici chiar Dumnezeu din ceruri nu-i putea ajuta. Venise în Borinage să-l sădească pe Dumnezeu în inimile minerilor. Dar ce mai putea să facă acum, când constatase că dușmanul veșnic al minerilor nu era numai patronul, ci însuși atotputernicul tată ceresc?

Știa că, din clipa în care le va spune minerilor să se întoarcă la lucru, să-și înceapă din nou robia, nu va mai însemna nimic pentru ei. Nici n-ar mai fi fost în stare să le țină vreo predică - chiar dacă Comitetul de evanghelizare i-ar fi îngăduit. La ce-ar mai folosi acum *Evanghelia?* Dumnezeu întorsese spre mineri o ureche surdă, de piatră, și el, Vincent, nu fusese în stare să-l îmblânzească.

Dintr-o dată îl izbi un adevăr pe care-l știuse de mult, fără să-și dea seama. Da, toată această vorbărie goală despre Dumnezeu nu era altceva decât o poveste de adormit copiii, o minciună scornită în clipe de deznădejde de către muritorul rămas singur, înfricoșat, față-n față cu bezna întunecoasă și rece a veșniciei. Nu există nici un Dumnezeu. Pur și simplu nu există! Nu există decât haos; un haos orb, crud, aducător de suferință, de chinuri și de dureri, un haos fără de sfârșit.

17. FALIMENT

Minerii începură să coboare din nou la lucru. Theodorus Van Gogh, care aflase de la Comitetul de evanghelizare despre cele întâmplate, îi trimise lui Vincent o scrisoare și bani, chemându-l acasă, la Etten. Dar Vincent nu-i urmă

sfatul, ci se întoarse la familia Denis.

Mai trecu o dată, în chip de rămas bun, pe la „*Salon*”, strânse toate reproducerile de pe pereți și le mută în cămăruța lui de sub streașină.

Dăduse iarăși greș și, iată, venise vremea socotelilor. Nu prea avea însă ce socoteli să-și facă. N-avea nici o meserie. N-avea nici bani, nici sănătate, nici putere, idei, entuziasm, dorințe, ambiții sau idealuri... Și, ce era mai rău, n-avea nici măcar un punct de sprijin pe care să-și bizuie existența. Până la douăzeci și șase de ani se văzuse de cinci ori învins. Acum simțea că nu mai are curajul s-o ia de la început.

Se privi în oglindă. Barba roșcată îi crescuse în vârtejuri, acoperindu-i fața. Părul începuse să i se rărească, gura, altădată plină, cărnoasă, era acum o linie subțire, iar ochii i se pierduseră undeva, în niște văgăuni întunecate. Tot ce era caracteristic, deosebit în personalitatea lui părea că se chircise, înghețase, aproape murise.

Împrumută nițel săpun de la doamna Denis și se spălă bine din cap până în picioare. Se privi și văzu că trupul lui, cândva puternic și vânjos, era acum slab și vlăguit. Se bărbieri cu grijă și migală, mirându-se de unde îi apăruseră sub pielea feței atâtea oase necunoscute. Pentru întâia oară după luni de zile își pieptănă părul așa cum îl purta înainte. Doamna Denis îi aduse o cămașă și rufe de corp de-ale bărbatului ei. Se îmbrăcă și coborî în brutăria îmbietoare, care ținea loc și de bucătărie. Luă masa împreună cu soții Denis. Era prima dată de la nenorocirea din mină când punea în gură mâncare gătită. I se părea curios că se ostenea să mai mestece. Mâncarea avea pentru el gust de iască.

Deși nu le spusese minerilor că nu mai avea voie să predice, ei nu-i mai cerură și nici nu păreau să ducă lipsă de slujbe religioase. Vincent vorbea rar cu ei. De altfel, nu mai vorbea aproape cu nimeni. Schimba doar câte un

bonjour în trecere. Nu mai intra prin barăci și nu se mai amesteca în nici un fel în viața și gândurile lor. Cu o adâncă înțelegere și respectând parcă o învoială mută, minerii nu-i puseră nici o întrebare.

Îl luară așa cum era, fără să se plângă de schimbare... Oamenii înțeleseseră, fără să mai aibă nevoie de lămuriri. Și viața își urmă cursul obișnuit în Borinage.

O scrisoare de acasă îl vesti că Vos, soțul lui Kay, murise subit. Dar, în starea în care se afla, asemenea veste nu mai putea să-l tulbure; o înregistră automat într-un ungher îndepărtat al minții.

Săptămânile treceau. Vincent nu mai făcea altceva decât să doarmă, să mănânce și să zacă într-o stare de semiconștiență. Încet-încet, febra îi scăzu de tot. Recăpăta putere și greutate. Ochii, însă, păreau ferestruicile de sticlă ale unui sicriu în care zăcea un cadavru.

Veni vara. Câmpiile negre, hornurile, piramidele de steril străluceau în soare. Vincent cutreiera împrejurimile. Nu se plimba de plăcere sau ca să facă mișcare, nici nu știa măcar pe unde merge și pe lângă ce trece. Umbla pentru că obosise să tot zacă, să șadă, să stea în nemișcare. Dar, după ce se istovea umblând la întâmplare, se întorcea iar ca să zacă, să șadă, să stea locului.

Tocmai rămăsese fără nici un ban, când primi o scrisoare de la fratele său, din Paris. Theo îl ruga să nu-și mai piardă timpul în Borinage și să folosească banii pe care îi trimitea o dată cu scrisoarea pentru a ieși din impas și a-și reface viața. Vincent dădu însă toți banii doamnei Denis și rămase mai departe în Borinage. Nu pentru că i-ar fi plăcut acolo, ci pentru că nu vedea alt loc în lume unde s-ar fi putut duce. Și, apoi, hotărârea de a se desprinde de acolo i-ar fi cerut un efort prea mare.

Îl pierduse pe Dumnezeu și se pierduse pe sine însuși. Acum pierdea cel mai de preț lucru de pe pământ, singura ființă care fusese mereu alături de el, care-l înțelesese

întotdeauna așa cum voia el să fie înțeles. Îl părăsea și Theo. Toată iarna primise de la el scrisori lungi, o dată sau de două ori pe săptămână, scrisori pline de dragoste, în care se interesa de soarta lui și-l încuraja. Acum nu mai primea nimic. Se vede că până la urmă și Theo își pierduse încrederea în el și încetase să mai spere. Vincent rămase singur, îngrozitor de singur, fără nici un sprijin, un om cu sufletul mort, rătăcind într-o lume pustie și întrebându-se ce mai caută în ea.

18. O ÎNTÂMPLARE LIPSITĂ DE IMPORTANȚĂ

Vara trecu și lăsă locul toamnei. Dar, o dată cu moartea vegetației sărăcăcioase, ceva renăscu parcă în sufletul lui Vincent. Nu se simțea încă în stare să-și privească în față propria-i viață. De aceea se adânci în viețile altora. Se întoarse la cărțile lui. Dintotdeauna, cititul însemnase pentru el bucuria cea mai mare și mai statornică, și cu atât mai mult îl pasiona acum, când în povestea triumfului sau a înfrângerilor, a suferințelor sau a bucuriilor altora găsea o evadare din umbra stăruitoare a propriei sale nereușite.

Când era vreme frumoasă, o pornea pe câmp și citea toată ziua: când ploua, zăcea în patul lui de sub streașină, sau sta ore întregi pe un scaun rezemat de perete în bucătăria familiei Denis, adâncit într-o carte. Cu cât treceau săptămânile și citea povestea sutelor de oameni obișnuiți care, ca și el, luptaseră cu viața, avuseseră puține izbânzi și multe înfrângeri, Vincent reușea să dobândească o imagine mai adevărată asupra lui însuși. Gândul

necruțător care-l urmărea, „Sunt un ratat, sunt un ratat, sunt un ratat”, făcu loc întrebărilor: „De ce să mă apuc acum? La ce oare oi fi bun? Unde-o fi locul meu sub soare?” În fiecare carte pe care o citea încerca să descopere țelul care ar putea da vieții lui un nou rost.

Din scrisorile primite de-acasă reieșea că traiul lui de-acum era considerat drept „șocant”; după părerea tatălui său, Vincent călca în picioare toate regulile obștești, ducând o viață de trântor, lipsită de orice bună-cuviință. Când avea, oare, de gând fiul lui să-și găsească iarăși o ocupație, să-și câștige singur existența, să devină un membru folositor al societății, să ia parte și el, într-un fel, la strădania întregii omeniri?

Tare mult ar fi vrut Vincent să poată da un răspuns acestei întrebări.

În cele din urmă, i se făcu lehamite de citit și nu mai puse mâna pe nici o carte. Imediat după prăbușirea lui sufletească, fusese prea împietrit și prea bolnav ca să poată simți vreo durere. Mai târziu, se cufundase în cărți și izbutise să-și alunge chinuitoarele-i frământări. Acum era aproape înzdrăvenit, dar șuvoiul suferinței, stăvilit de luni de zile, rupse zăgazul și se revărsă ca un torent furios, scufundându-l în deznădejde. Noua viziune asupra vieții pe care o dobândise părea să nu-i fie de nici un folos.

Ajunsese în clipa de cumpănă a existenței lui și-și dădea bine seama de asta.

Simțea că totuși există în el ceva mai bun, că nu era pur și simplu un nebun și un om de nimic, că putea aduce și el partea lui, cât de mică, la strădania întregii omeniri. Dar care putea fi această parte? Nu izbutise să se împace cu strâmta rutină a vieții negustorești și încercase toate rosturile pentru care simțea că are cât de cât înclinare. Era oare sortit să sufere într-una și să dea mereu greș? Era viața lui cu adevărat sfârșită?

Întrebările veneau de la sine, fără să aducă însă și

răspunsuri. Și astfel, se târa și el, o dată cu timpul, o dată cu zilele care se posomorau treptat la apropierea iernii. Din când în când, tatăl lui, scârbit, înceta să-i mai trimită bani, și Vincent era nevoit să renunțe la mesele familiei Denis și să se hrănească la întâmplare, cum putea. Atunci îi sărea în ajutor Theo, care, mustrat de conștiință, îi trimitea bani din partea lui. Când Theo ajungea să-și piardă răbdarea, se ivea iar mâna bătrânului Van Gogh, care-și aducea aminte de răspunderea lui de tată. În răstimpuri, însă, Vincent se mulțumea să mănânce o dată la două zile.

Într-o zi senină de noiembrie, tot hoinărind cu mâinile în buzunare și cu mintea goală, se așeză pe o roată ruginită de fier, trântită lângă zidul care înconjura mina Marcasse. Tocmai ieșea pe poartă un miner bătrân cu o șapcă neagră trasă peste ochi, cu umerii gârboviți, mâinile înfundate în buzunare și cu genunchi osoși, care împungeau stofa pantalonilor. Ceva din înfățișarea bătrânului, nu-și dădu seama limpede ce anume, îl atrase. Într-o doară, fără vreun interes special, se căută prin buzunare, scoase un capăt de creion și o scrisoare primită de acasă și desenă în fugă, pe spatele plicului, silueta măruntă a omului care străbătea câmpul negru.

Scoase apoi scrisoarea din plic și constată că nu era scrisă decât pe o singură față. După câteva clipe, ieși pe poartă un alt miner, un tânăr de vreo șaptesprezece ani. Acesta se ținea drept, și linia înaltă a umerilor dădea o impresie de voioșie. În timp ce omul trecea de-a lungul zidului înalt de piatră al minei Marcasse, îndreptându-se spre șinele de cale ferată, Vincent avu la îndemâna câteva minute bune ca să-l creioneze, până când îl pierdu din ochi.

19. CA DE LA PICTOR LA PICTOR

Acasă la Denis, Vincent găsi mai multe foi de hârtie albă, curată și un creion gros. Puse cele două schițe pe masă și se apucă să le copieze. Mâna îi era stângace și țeapănă și nu izbutea să aștearnă pe hârtie linia pe care o avea în minte. Folosi mai mult guma de șters decât creionul, dar nu se dădu bătut și se căzni mai departe, stăruitor, să copieze schițele. Era atât de cufundat în lucru, încât nici nu băgă de seamă că întunericul se furișase în cameră. Tresări când doamna Denis ciocăni în ușă.

— *Monsieur* Vincent, strigă ea, poftim la masă.

— La masă? se miră Vincent. Așa de târziu să fie?

La cină, discută însuflețit cu familia Denis; o palidă licărire îi apăruse în ochi. Soții Denis schimbară între ei o privire plină de înțeles. Apoi Vincent se scuză și plecă grăbit în camera lui. Aprinse mica lampă, potrivi cele două schițe pe perete și se dădu cât mai departe, să le poată privi în perspectivă.

„Sunt proaste, își spuse cu un zâmbet ciudat, foarte proaste. Dar cine știe, poate că mâine am să fiu în stare să desenez ceva mai bine.”

Se trânti pe pat și așeză lampa cu gaz pe podea, lângă el. Privea cele două schițe, fără să se gândească la ceva anume, când ochii îi căzură deodată pe reproducerile care atârnau pe perete. De șapte luni, de când le luase de la „*Salon*”, nu le văzuse cu adevărat până în clipa aceea. Dintr-o dată, îl cuprinse un dor de lumea tablourilor. Într-o vreme știa cine a fost Rembrandt, Millet, Jules Dupré, Delacroix și Maris. I se perindară prin minte toate reproducerile minunate care fuseseră odată ale lui, litografiile și gravurile dăruite lui Theo sau părinților. Își aminti de toate pânzele frumoase pe care le văzuse în

muzeele din Londra sau Amsterdam și, tot gândindu-se la ele, uită cât era de nenorocit și căzu într-un somn adânc, odihnitor. Lampa pâlpâi, flacăra se făcu albăstruie, apoi se stinse.

Se trezi pe la 2 și jumătate după miezul nopții, deplin refăcut. Sări ușor din pat, se îmbrăcă, luă creionul cel gros, hârtie de scris, o bucată de scândură subțire găsită prin brutărie și porni spre Marcasse. Sc așeză pe aceeași roată de fier ruginită și așteptă în întuneric sosirea minerilor.

Desenă grăbit și încerca să fixeze în câteva linii cea dintâi impresie pe care i-o făcea fiecare dintre ei. O oră întreagă se perindară minerii prin fața lui și, în acest răstimp, Vincent schiță o mulțime de siluete. Străbătu apoi câmpul, spre casă, cu un pas săltăreț. Își luă o ceașcă de cafea în cameră, și când, în sfârșit, se lumină de-a binelea se apucă să copieze schițele. Încercă să aștearnă pe hârtie tot ce era propriu, specific în înfățișarea minerului din Borinage, pe care o avea atât de clar în minte, dar pe care nu izbutise s-o prindă acolo în întuneric, în fugara trecere a oamenilor prin fața lui.

Regulile de anatomie nu prea erau respectate, proporțiile apăreau grotești, și tot desenul atât de departe de realitate, încât era aproape ridicol. Și totuși, siluetele aduceau cu minerii și nu le puteai confunda cu nimic altceva. Înveselit de propria lui neîndemânare, Vincent rupse schițele.

Apoi se așeză pe marginea patului, în fața reproducerii după Allebe[1] ce reprezenta o bătrână cărând apă și cărbuni pe o stradă, iarna. Încercă s-o copieze. Izbuti s-o închipuie pe bătrână, dar nu reuși s-o facă să aibă legătură nici cu strada, nici cu casa din fund. Mototoli hârtia, o aruncă într-

[1] *August Allebe* (1836-1914), pictor (de gen și animalier) și litograf de origine olandeză: a lucrat mai mult în Franța și Belgia.

un colț și-și propti scaunul în fața studiului de Bosboom[1] înfățișând un copac singuratic, profilat pe un cer acoperit de nori. Părea atât de simplu! Doar un pom, un petic de pământ și câțiva nori deasupra. Dar Bosboom reda totul cu precizie și finețe, și Vincent înțelese că tocmai pentru cele mai simple opere de artă e nevoie întotdeauna de o concentrare desăvârșită. De aceea erau și cele mai greu de copiat.

Nici nu-și dădu seama când trecu dimineața. După ce folosi și ultima foaie de hârtie, cotrobăi prin lucruri, ca să vadă câți bani mai avea. Găsi doi franci și, sperând că va putea să-și cumpere cu acești bani hârtie bună și poate chiar o bucată de cărbune de desen, o porni cale de 12 kilometri spre Mons. Pe când cobora coasta lungă a dealului dintre Petit Wasmes și Wasmes, trecu pe lângă câteva neveste de mineri care stăteau în poartă. La obișnuitul său *„bonjur”* adăugă un prietenos *„Comment ça va?*”[2]. La Paturages, un mic orășel la jumătatea drumului spre Mons, zări o fată drăguță pe după geamul unei brutării. Intră și cumpără o chiflă de cinci centime numai ca s-o poată privi mai de-aproape.

Între Paturages și Cuesmes, câmpurile erau de un verde crud, strălucitor, spălat de ploile căzute din belșug. Vincent își făgădui să mai vină acolo să le deseneze când își va putea îngădui luxul unui creion verde. La Mons găsi un bloc de hârtie gălbuie, netedă, cărbune de desen și un creion greu, cu mină de plumb. În fața prăvăliei se afla o ladă cu reproduceri vechi. Vincent le cercetă pe rând, ore întregi, deși știa că n-are bani să cumpere nici una. Negustorul veni lângă el, și amândoi discutară despre fiecare reproducere, ca doi prieteni care vizitau un muzeu.

---

[1] Johannes Bosboom (1817-1891) pictor și arhitect olandez. Ca peisagist, poate fi considerat unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai picturii de peisaj realiste din Olanda sec. al XIX-lea.

[2] Ce mai faceți? (în lb. franc.).

— Îmi pare rău, dar n-am bani să cumpăr nici măcar unul dintre tablourile dumitale, se scuză Vincent, după ce le priviră încă mult timp.

Negustorul ridică brațele și umerii cu un gest grăitor, caracteristic galilor.

— Nu-i nimic, *monsieur*, poți să mai vii ori de câte ori vrei, chiar dacă n-ai bani.

La întoarcere, străbătu agale cei 12 kilometri. La orizont, soarele apunea în spatele piramidelor negre, tivind norii cu nuanța sidefului care căptușește scoica. Ajuns în vârful dealului, Vincent observă căsuțele de piatră din Cuesmes, care păreau desprinse dintr-o gravură, și verdele odihnitor al văii care se așternea la picioarele lui. Se simțea fericit fără să știe de ce.

A doua zi se opri lângă mina Marcasse, la poalele piramidelor de steril, și se apucă să deseneze fetele și femeile risipite pe povârniș, scurmând aplecate în căutarea fărâmelor de cărbune. După cină, Vincent îi rugă pe soții Denis să mai rămână încă o clipă la masă.

Fugi în camera lui, aduse blocul de desen și cărbunele și prinse la repezeală cele două chipuri pe hârtie. Doamna Denis se apropie și privi peste umărul lui.

— Dar bine, *monsieur* Vincent, ești un adevărat pictor! strigă ea.

— A, nu, răspunse Vincent stânjenit, e doar o distracție.

— Dar e destul de bine, zise doamna Denis. Aduce cu mine.

— Aduce, dar nu prea seamănă!... râse Vincent.

Nu le scrise nimic celor de acasă despre noua lui îndeletnicire. Era convins că vor spune, și pe bună dreptate: „O nouă toană de-a lui Vincent! Când o să se potolească, oare, ca să se apuce și el de ceva folositor?”

Și apoi, această nouă preocupare avea ceva deosebit față de celelalte: îi aparținea lui și numai lui. Nu-i venea să vorbească sau să scrie cuiva despre desenele pe care le

făcea. Simțea o reținere cum nu simțise în legătură cu nimic altceva, un fel de sfială la gândul că ochi străini s-ar putea opri asupra schițelor lui. Într-un fel nedeslușit și greu de înțeles, desenele aveau ceva sfânt pentru el, chiar dacă erau foarte naive în ce privește detaliile.

Începu să viziteze din nou colibele minerilor, dar de data asta, în locul *Bibliei*, era înarmat cu hârtie de desen și cu creion. Minerii se arătau la fel de bucuroși să-l vadă. Schița copiii jucându-se pe podea, nevestele aplecate peste soba ovală, sau întreaga familie așezată la cină după o zi de muncă. Desenă mina Marcasse, cu hornurile ei înalte, câmpurile negre, pădurile de pin de peste râpă, țăranii arând ogoarele din împrejurimi. Când vremea era neprielnică, rămânea în camera lui și copia reproducerile de pe pereți, sau refăcea schițele lucrate cu o zi înainte. Seara, când se ducea la culcare, simțea că poate una sau două din schițele făcute în timpul zilei nu erau chiar atât de proaste. A doua zi, după ce somnul îi risipise tulburarea creației, își dădea seama că desenele erau proaste, cu totul proaste, și le arunca fără nici o remușcare.

Izbutise să tocească gheara suferinței din el, și acum era fericit numai pentru simplul motiv că nu se mai gândea la nefericirea lui. Își dădea seama că ar fi trebuit să se simtă rușinat pentru că primea în continuare bani de la tatăl și de la fratele lui, fără să încerce în nici un fel să și-i câștige singur. Dar acest gând nu izbutea să-l sâcâie prea tare și continua liniștit să deseneze.

După câteva săptămâni, copiase de mai multe ori toate reproducerile de pe pereți și ajunsese să-și dea seama că, dacă voia să progreseze cât de cât, era necesar să copieze cât mai multe reproduceri, mai ales după tablourile marilor maeștri. Cu toate că Theo nu-i mai scrisese de aproape un an, își îngropă mândria sub un vraf de biete desene și-i scrise el.

„Nădăjduiesc că mai ai albumul de reproduceri Les Travaux des Champs[1] *de Millet[2]. N-ai vrea să fii bun și să mi-l împrumuți pentru câtva timp? Trimite-mi-l prin poștă.*

Trebuie să-ți spun că fac copii după Bosboom și Allebé. Cine știe, dacă le-ai vedea poate că n-ai fi prea nemulțumit.

Trimite-mi ce poți și nu-ți face griji în privința mea. Dacă am să pot lucra în continuare, sunt sigur că voi fi în stare să-mi recapăt, într-un fel sau altul, echilibrul sufletesc.

Desenam cu înfrigurare până m-am apucat să-ți scriu și mă grăbesc să mă întorc la lucru. Noapte bună! Trimite-mi reproducerile cât mai repede.

O caldă strângere de mână,

Vincent”

Încet-încet, îl cuprinse, ca o foame, dorința de a sta de vorbă despre munca lui cu un artist, de a afla ce reușise să facă bine și ce nu. Știa că desenele erau proaste, dar se simțea prea legat de ele ca să-și poată da seama unde anume greșea. Avea nevoie de ochiul neîndurător al unui străin.

La cine putea să se ducă? Aceasta era o foame care îl chinuia mai rău decât cea pe care o îndurase iarna trecută, când zile întregi se hrănise doar cu pâine uscată. Simțea o mare nevoie să știe și să simtă că mai existau și alți artiști pe lume, oameni la fel cu el, care înfruntau aceleași probleme tehnice, gândeau în același chip și erau munciți de aceleași frământări în legătură cu tainele meseriei de pictor. Simțea că asta ar da temei propriilor lui sforțări. Își aminti că existau oameni, ca Maris și Mauve[3] care își

---

[1] Munca câmpului (în lb. franc.).

[2] *Jean-François Millet* (1814-1875), pictor (de gen, peisagist și portretist), desenator și gravor francez, unul dintre principalii reprezentanți ai realismului critic francez din veacul al XIX-lea.

[3] *Anton Mauve* (1836-1868), vărul lui Vincent Van Gogh, pictor peisagist și animalier olandez, admirator al lui Millet. Pictura lui

dedicaseră întreaga viață picturii. Dar în Borinage așa ceva părea aproape de necrezut.

Într-o după-amiază ploioasă, pe când lucra la niște copii în odaia lui, îi fulgeră prin minte chipul reverendului Pietersen; îl revăzu în biroul lui din Bruxelles, când îi spusese: „Să nu pomenești nimic confraților mei despre asta”. Poate că găsise în sfârșit omul de care avea nevoie. Se uită la schițele lui, alese un portret de miner, o femeie aplecată peste soba ovală și o bătrână adunând steril și porni spre Bruxelles.

Avea în buzunar doar 3 franci și ceva, așa că nu putea să ia trenul. Drumul pe jos era de vreo optzeci de kilometri. Umblă toată după-masa aceea, întreaga noapte și aproape toată ziua următoare, ajungând cam la vreo treizeci de kilometri de Bruxelles. Ar fi mers mai departe, dar talpa subțire a pantofilor se tocise de tot și prin vârful unuia îi ieșiseră degetele. Haina, pe care o purtase tot anul în Petit Wasmes, era îmbâcsită de praf. Plecând în grabă, nu-și luase nici cămașă de schimb și nici măcar un pieptene, așa că a doua zi dimineața nu se putu împrospăta decât turnându-și puțină apă rece pe față.

Își căptuși tălpile pantofilor cu carton și o porni din nou, de cum se iviră zorile. Pantoful rupt începu să-i roadă degetele; în curând, piciorul era plin de sânge. Cartonul se toci, pe tălpi îi apărură bășici, care se sparseră transformându-se în răni sângerânde. Flămând, chinuit de sete, frânt de oboseală, se simțea totuși nespus de fericit.

Curând avea să se întâlnească și să stea de vorbă cu un alt pictor!

Ajunse la periferia orașului Bruxelles după amiază, fără o centimă în buzunar. Își aminti lămurit unde locuia Pietersen și se îndreptă cu pas grăbit într-acolo. Pe străzi, oamenii se fereau din calea lui, apoi se opreau și se uitau

---

Mauve se caracterizează printr-un desen viguros și un colorit strălucitor.

lung după el, clătinând din cap. Vincent nici nu-i băga în seamă și mergea mai departe, cât îl purtau de repede picioarele lui martirizate.

La sunetul clopotului, fata reverendului îi deschise ușa. Când îi văzu însă fața murdară, brăzdată de dâre de sudoare, părul nepieptănat și încâlcit, haina jegoasă, pantalonii plini de noroi scorțos și picioarele murdare, sângerânde, fugi înapoi prin hol, țipând îngrozită. Apăru în ușă reverendul Pietersen. Se uită o clipă cu atenție la Vincent fără să-l recunoască, apoi fața i se lumină de un zâmbet pornit de-a dreptul din inimă.

— Ia te uită, exclamă el, ce bine-mi pare că te văd, Vincent fiule! Hai, vino, vino înăuntru.

Îl conduse pe Vincent în casă și-i oferi un scaun comod. Acum, după ce-și atinsese ținta, voința i se frânse. Dintr-o dată, se simți strivit de cei optzeci de kilometri străbătuți cu piciorul în ultimele două zile, fără să fi luat în gură altceva decât un pic de pâine și puțină brânza. Mușchii spatelui i se destinseră, umerii îi căzură și răsuflarea îi păru o povară.

— Un prieten de-al meu, din vecini, are o odaie liberă, spuse Pietersen. N-ai vrea să te speli și să te odihnești nițel acolo după drum?

— Ba da. Nici nu mi-am dat seama cât sunt de obosit.

Reverendul își luă pălăria și o porni pe stradă, alături de el, fără să se sinchisească de privirile vecinilor.

— Îmi închipui că astă-seară vrei să dormi; dar mâine la 12 te aștept la masă. Avem atâtea de vorbit!

Se spălă din cap până-n picioare într-o cadă de fier și, cu toate că era abia 6 după amiază și stomacul îi era cu desăvârșire gol, se culcă numaidecât. Nu deschise ochii până a doua zi dimineața la 10, când îl trezi foamea, care îl chinuia fără milă. Gazda îi împrumută un brici, un pieptene și o perie de haine. Vincent se strădui să arate cât mai curat și întrucâtva izbuti. Cu pantofii însă nu era nimic de

făcut.

La masă se năpusti asupra mâncării ca un lup. În timp ce Pietersen trecea în revistă ultimele întâmplări din Bruxelles, el înfuleca fără rușine. După masă trecură în birou.

— A, spuse Vincent, după cum văd, ați lucrat mult. Schițele de pe pereți sunt noi, nu-i așa?

— Da, răspunse Pietersen, îmi place din ce în ce mai mult să pictez mai curând decât să predic.

— Și n-aveți mustrări de conștiință că răpiți pentru pictură atât de mult din timpul îndatoririlor dumneavoastră de preot? zise Vincent zâmbind.

Pietersen râse.

— Știi anecdota despre Rubens? Era ambasador al Olandei în Spania și obișnuia să-și petreacă după-amiaza în grădinile regale, în fața șevaletului. Într-o zi, un înalt personaj de la Curtea Spaniei, trecând pe lângă el, observă: „Văd că diplomatul se distrează uneori cu pictura”. La care Rubens răspunse: „Nu, pictorul se distrează uneori cu diplomația”.

Pietersen și Vincent începură să râdă cu înțeles. Vincent desfăcu sulul.

— M-am ocupat și eu puțin cu desenul. Am adus câteva schițe ca să le vedeți. Aș vrea să-mi spuneți ce părere aveți despre ele.

Pietersen tresări. Știa că nu există sarcină mai grea decât să judeci încercările unui începător. Așeză totuși cele trei schițe pe șevalet și se dădu câțiva pași înapoi, să le privească. Vincent își văzu dintr-o dată desenele cu ochii celuilalt și-și dădu seama cât de stângace erau.

— Știi care e prima mea impresie? începu reverendul, după câtva timp. Cred că lucrezi prea aproape de modele. Nu-i așa?

— Da, n-am încotro. Am desenat mai mult în colibele strâmte ale minerilor.

— Înțeleg. Așa se explică lipsa de perspectivă. N-ai putea să găsești un loc unde să lucrezi la oarecare distanță de modele? Sunt sigur că atunci le-ai vedea mult mai clar.

— Știu câteva barăci de mineri ceva mai încăpătoare. Cred că aș putea să închiriez una din ele și să-mi aranjez acolo un atelier. Nici n-ar costa prea mult.

— Asta-i o idee bună.

Pietersen tăcu un răstimp. Apoi, parcă cu greutate, se hotărî să-l întrebe:

— Ai studiat vreodată desenul? Împarți hârtia în pătrățele? Ții seama de proporții?

Vincent roși până-n vârful urechilor.

— Nu știu cum se fac lucrurile astea. Vedeți, cu n-am luat niciodată lecții. Am crezut că se poate desena așa, pur și simplu...

— A, nu, oftă Pietersen. Mai întâi trebuie să înveți lucrurile de bază; numai după aceea desenele tale vor putea fi mai bune. Uite, am să încerc să-ți arăt ce e greșit la femeia asta.

Luă o linie, împărți desenul în pătrățele și-i arătă lui Vincent cât de nefirești erau proporțiile. Apoi se apucă să corecteze capul, dând lămuriri pe măsură ce lucra. După aproape o oră de lucru făcu câțiva pași înapoi, își privi schița și spuse:

— Iată! Cred că acum figura este corect desenată.

Vincent se duse lângă el, în colțul opus al odăii, și privi schița. Negreșit, femeia era acum bine proporționată. Dar nu mai era o nevastă de miner, nu mai semăna câtuși de puțin cu o femeie din Borinage, care adună cărbune pe povârnișul piramidei de steril. Era o femeie oarecare, corect desenată, și nimic mai mult. Fără să scoată o vorbă, Vincent se duse la șevalet, așeză schița cu femeia aplecată peste soba ovală, alături de desenul corectat, și se întoarse lângă Pietersen.

— Hmmm!... făcu reverendul Pietersen. Da, înțeleg ce

vrei să spui. I-am dat proporții, dar i-am răpit ceea ce avea specific.

Priviră multă vreme schițele de pe șevalet. Pietersen spuse fără să vrea:

— Știi, Vincent, schița asta cu femeia aplecată peste sobă nu e rea. Nu, nu, nu e rea de loc. Desenul e groaznic, proporțiile sunt anapoda, chipul e cu totul oribil. De fapt, nici nu se poate spune că are chip. Dar schița are ceva. Ai prins ceva, un lucru pe care nu pot să-l lămuresc în cuvinte. Tu poți să-mi explici cam ce-ar putea fi, Vincent?

— Mărturisesc că nu-mi dau seama. Am desenat-o pe hârtie așa cum am văzut-o.

Pietersen se îndreptă grăbit spre șevalet. Aruncă la coș schița refăcută de el.

— Nu te superi, nu-i așa, chiar dacă am stricat-o.

Aranjă schița care înfățișa femeia aplecată peste sobă și care rămăsese acum singură pe șevalet. Se întoarse apoi lângă Vincent, și amândoi se așezară jos. Reverendul dădu să vorbească în câteva rânduri, dar cuvintele nu se legau. În cele din urmă spuse:

— Vincent, n-am încotro, trebuie să recunosc că schița ta începe să-mi placă. La început mi s-a părut oribilă, dar când o privești mai mult descoperi ceva care te atrage.

— Și de ce vă pare rău că trebuie să recunoașteți?

— Pentru că n-ar trebui să-mi placă. Toată schița e greșită, cu totul greșită. La orice școală de artă, chiar ca începător, te-ar pune s-o rupi și s-o iei de la început. Și totuși, îmi spune ceva. Aș putea să jur că am mai văzut-o undeva pe femeia asta.

— Poate ați văzut-o în Borinage, spuse Vincent cu un aer firesc.

Pietersen îl privi cu coada ochiului, ca să vadă dacă nu glumește, apoi adăugă:

— Cred că ai dreptate. Chip nu are, nu e o persoană anume, dar, într-un fel, adună la un loc tot ce au tipic

nevestele de mineri din Borinage. Acel ceva pe care l-ai prins este tocmai specificul nevestei de miner, Vincent, și asta e de o mie de ori mai de preț decât un desen corect. Da, îmi place schița ta, îmi merge drept la inimă.

Vincent tremura, temându-se să vorbească. Pietersen era un artist cu experiență, priceput; dacă ar cere schița, dacă i-ar plăcea atât de mult încât să...

— Ți-ar veni greu să te lipsești de ea, Vincent? Mi-ar plăcea foarte mult s-o pun aici, pe perete. Cred că eu și femeia asta am putea deveni foarte buni prieteni.

20. THEO ÎȘI FACE APARIȚIA

Când Vincent hotărî că trebuie să se întoarcă la Petit Wasmes, reverendul Pietersen îi dădu bani de tren și o pereche de pantofi vechi de-ai lui. Dacă este vorba de prieteni adevărați, deosebirea între a da și a lua nu este decât o chestiune de timp, așa că Vincent primi fără multă vorbă.

În tren își dădu seama de două lucruri de mare însemnătate: reverendul Pietersen nu făcuse nici cea mai mică aluzie la eșecul lui ca evanghelist și discutase cu el ca de la pictor la pictor. Ba, mai mult, îi plăcuse schița și i-o ceruse. Și, negreșit, pentru Vincent ăsta era lucrul cel mai de preț.

„Mi-a dat curaj, își spuse. Dacă i-a plăcut lui, înseamnă că va plăcea și altora.”

Acasă la familia Denis îl aștepta albumul de reproduceri *Les Travaux des Champs*, dar fără nici un rând de la Theo. Întâlnirea cu Pietersen îi dăduse curaj, așa că se adânci

plin de însuflețire în reproducerile după papa Millet.

Theo trimisese și câteva coli mari de desen; în două-trei zile, Vincent copie zece reproduceri, terminând primul volum. Simțea că i-ar fi de mare folos să deseneze și nuduri, dar cum era mai mult decât sigur că în Borinage nu va găsi pe nimeni să-i pozeze, se adresă vechiului său cunoscut Tersteeg, directorul galeriilor *„Goupil and Company”* din Haga, rugându-l să-i împrumute *Exercices au Fusain*[1] de Bargue[2].

Între timp, ținând seama de sfatul lui Pietersen, închirie cu 9 franci pe lună o baracă aproape de capătul străzii Petit Wasmes. De astă dată alese cea mai bună baracă pe care o găsi. Avea o podea de scânduri grosolane, două ferestre mari, prin care lumina intra din belșug, un pat, o masă, un scaun și o sobă. Era destul de mare, așa că de data asta Vincent putea să stea departe de model, pentru o cât mai bună perspectivă.

Nu se afla în Petit Wasmes femeie sau copil căruia Vincent să nu-i fi dat vreun ajutor cât de mic în iarna ce trecuse și de aceea nimeni nu refuză să-i pozeze. Duminica îndeosebi, minerii se îmbulzeau în baraca lui Vincent ca să-i deseneze. Lucrul li se părea foarte distractiv, încăperea era mereu plină de lume, care privea peste umărul lui cu interes și uimire.

Primi de la Haga *Exercices au Fusain* și, în următoarele două săptămâni, nu făcu altceva decât să copieze din zori și până-n noapte cele 60 de studii. Tersteeg îi trimisese pe deasupra și *Cours de Dessin*[3] de Bargue; Vincent îl parcurse cu lăcomie.

Înfrângerile din trecut se șterseseră cu totul din mintea

---

[1] Exerciții de desen în cărbune (în lb. franc.).

[2] *Charles Bargue* (m. 1863), pictor (de gen) francez, cunoscut mai ales prin reproducerile după vechii maeștri și prin metodele sale de învățare a desenului.

[3] Curs de desen (în lb. franc.).

lui. Slujirea lui Dumnezeu nu-i prilejuise atâta extaz, atâta mulțumire statornică și deplină că arta creatoare. O dată, când rămase fără bani, fu nevoit ca timp de unsprezece zile să se hrănească doar cu cele câteva pâini pe care doamna Denis i le dădu pe datorie. Dar nu se văită niciodată de foame, nici măcar față de el însuși. Ce-i păsa lui de foamea care-i rodea măruntaiele când avea atâta hrană sufletească?

Timp de o săptămână, noapte de noapte, la 2 și jumătate, se duse la poarta minei Marcasse și făcu un desen mare, înfățișând mineri, femei și bărbați, în drum spre abataj, înotând prin zăpadă de-a lungul unui gard viu de mărăcini, ca niște năluci nedeslușite în lumina palidă a zorilor. În fund schiță conturul clădirilor mari ale minei și ale colinelor de steril profilate vag pe cer. După ce termină făcu o copie a schiței și o trimise, într-o scrisoare, lui Theo.

Trecură astfel două luni încheiate. Desena din zori până-n seară și apoi copia la lumina lămpii. Pe urmă îl cuprinse din nou dorința să vadă un pictor și să discute cu el, să-i afle părerea. Căci, deși socotea că făcuse unele progrese și dobândise ceva mai multă îndemânare și limpezime, era totuși plin de îndoieli și de incertitudini. De data asta, însă, dorea să aibă de-a face cu un maestru adevărat, cu cineva care să-l ia sub aripa lui și să-l învețe, încet și cu grijă, primii pași ai minunatei măiestrii. Ar fi făcut orice în schimbul unui asemenea ajutor, i-ar fi curățat pantofii și i-ar fi măturat prin atelier de zece ori pe zi.

Jules Breton[1], ale cărui lucrări le admirase întotdeauna, locuia la Courrières, la o distanță de 170 de kilometri. Vincent călători cu trenul până termină banii pe care-i avea, apoi merse pe jos cale de cinci zile, dormind prin căpițe de fân și cerșindu-și pâinea în schimbul a câte unui

[1] *Jules Breton* (1827-1906), pictor francez, a redat într-un chip idilic scene din viața de la țară.

desen, două. Ajunse, în sfârșit, la Courrières, dar când zări printre pomi atelierul nou, mare și frumos, din cărămidă roșie, pe care tocmai și-l construise Breton, curajul îl părăsi. Timp de două zile îi dădu târcoale, dar, până la urmă, înfățișarea rece și neprietenoasă a atelierului îl birui. Și o porni înapoi pe jos, spre Borinage, cale de 170 de kilometri, istovit și flămând, fără un ban în buzunar, încălțat cu pantofii lui Pietersen, a căror talpă se subția văzând cu ochii.

Ajunse în baraca lui bolnav și descurajat. Nu-l așteptau nici bani, nici scrisori. Căzu la pat. Nevestele minerilor îl îngrijiră și îi dădură bruma de mâncare ce rămânea de la soții și copiii lor.

Drumul lung și istovitor îl slăbise mult. Îi reapărură vechile scobituri din obraji și febra îi aprinse din nou iazurile fără fund ale ochilor verzi-întunecați. Deși bolnav, mintea îi rămăsese limpede și știa bine că ajunsese la o răscruce când trebuia să ia negreșit o hotărâre.

Ce-i mai rămânea să facă de-aici înainte? Să aleagă meseria de dascăl? Să se întoarcă la negustoria de cărți și tablouri? Unde să trăiască? La Etten, cu părinții lui? La Paris, cu Theo? La Amsterdam, cu unchiul lui? Sau oriunde, la întâmplare, ocupându-se de orice, pradă soartei care putea să-l doboare la fiece pas?

Într-o zi, simțindu-se mai bine, ședea rezemat de perne și copia *Le Four dans les Landes* de Theodore Rousseau[1], întrebându-se cât va mai putea gusta această nevinovată pierdere de timp, când cineva deschise ușa fără să bată și păși înăuntru.

Era Theo, fratele lui.

---

[1] *Theodore Rousseau* (1812-1867), peisagist francez, conducător al grupului de artiști de la Barbizon. Înrâurit de peisagistica olandeză a veacului al XVII-lea. Rousseau a fost în special un pictor al pădurii, pe care a redat-o în imagini de o arhitectură compozițională viguroasă.

21. VECHEA MOARĂ DE LA RYSWYK

Cu trecerea anilor, Theo se schimbase mult și în bine. Deși în vârstă de numai 23 de ani, la Paris era socotit un priceput specialist în artă, iar confrații și familia îl respectau. Nu exista regulă de etichetă în îmbrăcăminte, în maniere sau în conversație pe care să n-o cunoască și să n-o urmeze. Purta o haină neagră, elegantă ale cărei revere late, tivite cu satin se petreceau mult peste piept, un guler înalt, tare și o cravată albă, cu un nod uriaș.

Avea fruntea proeminentă, caracteristică familiei Van Gogh, părul castaniu-închis, trăsături delicate, aproape feminine, ochii blânzi și visători, întreaga figură înscrisă într-un oval frumos.

Theo se rezemă de ușa barăcii și se uită îngrozit la Vincent. Părăsise Parisul abia de câteva ore. Acolo locuia într-un apartament frumos mobilat, în stil Louis-Philippe, cu perdele bogate la ferestre, covoare pe jos, masă de scris, rafturi cu cărți, lămpi care răspândeau o lumină odihnitoare, un tapet plăcut și un lavoar, cu prosoape și săpunuri.

Iar Vincent zăcea pe o saltea goală, murdară, acoperit doar cu o pătură veche. Pereții și podeaua erau din scânduri ordinare; o masă beteagă și un scaun țineau loc de mobilier. El însuși era murdar, nepieptănat, iar barba aspră, roșie îi acoperea în întregime fața și gâtul.

— Ia te uită! Theo! strigă Vincent.

Din doi pași, Theo ajunse lângă el și se aplecă peste pat.

— Vincent, pentru numele lui Dumnezeu, ce e cu tine? Ce ți s-a întâmplat?

— Nimic. Acum sunt bine. Am fost bolnav.

— Dar asta... hruba asta! Doar nu locuiești aici... nu e cu putință... nu e casa ta asta, nu-i așa?

— Ba da. Ce nu-ți place la ea? Am folosit-o ca atelier.

— Oh, Vincent!... suspină Theo, mângâindu-l pe cap.

Un nod i se puse în gât, împiedicându-l să vorbească.

— Ce bine că ești lângă mine, Theo.

— Vincent, te rog, spune-mi, ce s-a întâmplat cu tine? De ce-ai fost bolnav? Ce-ai avut?

Vincent îi povesti despre drumul la Courrières.

— Te-ai istovit, asta e. Cel puțin de când te-ai întors ai mâncat ca lumea? Te-ai îngrijit?

— M-au îngrijit nevestele minerilor.

— Bine, dar ce-ai mâncat?

Theo își plimbă privirea prin cameră.

—Unde-ți ții proviziile? Nu văd nimic pe-aici.

— Mi-aduc femeile câte ceva în fiecare zi din ce le prisosește: pâine, cafea, puțină brânză, sau mâncare de iepure.

— Și nu cumva îți închipui c-ai să te pui pe picioare doar cu pâine și cafea? De ce nu cumperi ouă, legume, carne?

— Lucrurile astea costă bani la Borinage, ca pretutindeni de altfel.

Theo se așeză pe pat.

— Vincent, pentru numele lui Dumnezeu; iartă-mă! N-am știut. N-am înțeles.

— Lasă asta, măi băiete, ai făcut tot ce-ai putut. Mă simt din ce în ce mai bine. În câteva zile am să fiu iarăși pe picioare.

Theo își trecu mâna peste față, de parcă o pânză de păianjen i-ar fi acoperit ochii.

— Nu, nu mi-am dat seama. Am crezut că tu... N-am înțeles, Vincent, pur și simplu n-am înțeles!

— Ei, lasă, nu-i nimic. Mai bine spune-mi cum merg lucrurile la Paris? De unde vii? Ai fost la Etten?

Theo sări în picioare.

— Spune-mi, există prăvălii în colțul ăsta uitat de lume? Se poate cumpăra ceva de pe-aici?

— Da, sunt, în vale, în Wasmes. Dar lasă asta. Trage-ți scaunul mai aproape. Vreau să stăm puțin de vorbă amândoi. Doamne, Theo, sunt aproape doi ani!

Theo îl mângâie ușor pe față și-i spuse:

— Mai întâi și-ntâi am să te îndop cu cea mai bună hrană care se poate găsi în Belgia. Ești lihnit de foame, asta e pricina bolii tale. Apoi am să-ți aduc un leac pentru febră și am să te culc pe o pernă moale. Am venit la timp, slavă domnului! Oh, dacă aș fi avut măcar cea mai vagă idee... Să nu te miști până mă întorc.

Ieși în fugă pe ușă. Vincent își luă creionul și continuă să copieze *Le Four dans les Landes.* Într-o jumătate de oră, Theo se întoarse, însoțit de doi băieți. Cumpărase două cearceafuri, o pernă, un coș de vase și alimente. Așternu cearceafurile albe, răcoroase și-l culcă pe Vincent înapoi pe saltea.

— Acum spune-mi, cum să aprind focul? întrebă Theo în timp ce-și scotea frumoasa lui haină și-și sufleca mânecile cămășii.

— Trebuie să fie câteva surcele și niște hârtie acolo. Mai întâi le dai foc și apoi bagi cărbunele.

Theo se uită la resturile de steril și izbucni:

— Cărbune! Asta numești tu cărbune?

— Asta se folosește pe-aici. Stai, să-ți arăt cum trebuie să faci!

Încercă să se dea jos din pat, dar Theo ajunse dintr-o săritură lângă el.

— Stai liniștit acolo, istețule! se burzului el, altfel îți trag o mamă de bătaie să mă ții minte!

Pentru întâia oară după luni de zile pe fața lui Vincent se ivi un zâmbet. Și zâmbetul acesta care-i înveselea ochii îi lua febra cu mâna. Theo puse într-una din oalele aduse două ouă, în alta niște fasole verde, iar în a treia încălzi puțin lapte proaspăt. Prăji apoi pe un grătar, deasupra focului, câteva felii de pâine albă. Vincent îl urmărea cum

robotește, în cămașă, pe lângă sobă, și numai faptul că-și vedea iar fratele îi făcea mai bine decât oricare alt leac de pe lume.

În cele din urmă, când totul fu gata, Theo trase masa alături de pat și întinse pe ea un ștergar alb, curat, pe care îl scoase din valiza lui. Puse o bucată zdravănă de unt peste fasole, sparse cele două ouă moi într-o farfurie și luă o lingură.

— Așa, băiete, acum deschide gura. Ai să mănânci și tu ca lumea după cine știe câtă vreme...

— Ei, Theo, fii serios, protestă Vincent, pot să mănânc și singur.

Dar Theo luă puțin ou în lingură și i-o duse la gură.

— Deschide gura, tinere, sau ți-o torn în cap.

După ce termină masa, Vincent își lăsă capul pe pernă, cu un suspin adânc de mulțumire.

— Bună mai e mâncarea! Îi uitasem gustul.

— Te asigur că n-ai să-l mai uiți.

— Ei, Theo, acum spune-mi ce s-a mai întâmplat de când nu ne-am văzut. Cum merg lucrurile la *„Goupil and Company"*? Sunt însetat să aflu ce mai e prin lume.

— Atunci mai rabdă-ți puțin setea, băiete! Am aici ceva care te va face să dormi dus. Vreau să stai liniștit și să lași mâncarea să-și facă efectul.

— Dar, Theo, nu vreau să dorm. Vreau să stăm de vorbă. De dormit, pot să dorm oricând.

— Nu te-a-ntrebat nimeni ce vrei. Te supui ordinelor, și atâta tot. Așa. Acum bea asta frumos, ca un băiat cuminte. Și, când ai să te scoli, te așteaptă un mușchi strașnic în sânge, cu cartofi, care o să te pună la iuțeală pe picioare.

Vincent dormi până la asfințit și se trezi înzdrăvenit. Theo sta lângă una din ferestre și se uita la desenele lui. Vincent îl urmări mult timp, fără să facă vreun zgomot, și un simțământ de pace i se așternu în suflet.

Când băgă de seamă că s-a deșteptat, Theo se ridică

repede, cu un zâmbet larg.

— Ei! Ia spune, cum te simți acum? Mai bine, nu? Dar știu c-ai dormit, nu glumă!

— Ce părere ai despre schițe? Îți place vreuna?

— Ai răbdare să pun mușchiul pe grătar. Cartofii sunt gata curățați, doar să-i fierb.

Când sfârși de robotit la sobă, se întoarse lângă pat, aducând un lighean cu apă caldă.

— Cum vrei să te bărbieresc, Vincent, cu briciul meu sau cu al tău?

— Dar nebărbierit, oare, nu pot să mănânc mușchiul?

— Nu, domnule. Și nici înainte de a te spăla pe gât și pe urechi și de a te pieptăna ca lumea. Haide, prinde-ți prosopul ăsta sub barbă.

Îl bărbieri cu grijă, îl spălă bine, îl pieptănă și-l îmbrăcă cu una din cămășile noi pe care le adusese în valiză.

— Așa! exclamă el, dându-se înapoi ca să-și admire opera. Acum arăți ca un Van Gogh.

— Theo, fuga, se arde mușchiul!

Theo așternu masa și așeză pe ea cartofii fierți înotând în unt, un mușchi gros, fraged și o cană cu lapte.

— Pe cinstea mea, Theo, doar nu-ți închipui c-am să mănânc tot mușchiul acesta?!

— Sigur că nu, jumătate e pentru mine. Ei, hai să ne repezim la el. N-avem decât să închidem ochii și să ne închipuim că suntem acasă, la Etten!

După cină, Theo îi umplu pipa lui Vincent cu tutun adus de la Paris.

— Ia și fumează. N-ar trebui să te las, dar cred că puțin tutun adevărat îți va face mai mult bine decât rău.

Vincent trăgea fumul cu nesaț, frecându-și din când în când obrazul neted cu muștiucul cald și ușor umezit al pipei. Theo rămăsese dus pe gânduri, cu o privire care părea să străbată prin fumul de pipă și prin scândurile grosolane ale barăcii și să se piardă în trecut, în amintirile

copilăriei petrecute în Brabant. Vincent fusese întotdeauna pentru el cea mai însemnată ființă de pe lume, mai însemnată chiar decât mama sau tatăl lui. Dacă avusese o copilărie încântătoare și fericită, asta se datora numai lui Vincent. În ultimul an, la Paris, uitase de acest lucru, dar de acum înainte nu trebuia să mai uite niciodată. Fără Vincent, viața îi părea oarecum incompletă. Simțea că, într-un fel, el era o parte din Vincent, și Vincent o parte din el însuși. Alături de Vincent izbutise să pătrundă viața, în fața căreia, de unul singur, nu rareori se simțise descumpănit. Descoperiseră împreună rostul și țelul vieții și învățaseră s-o prețuiască. Rămas singur, însă, se întrebase adeseori ce rost avea oare să muncească atâta și să se zbată pentru a reuși. Avea nevoie de Vincent ca să-și simtă viața împlinită. Și Vincent, la rândul lui, avea nevoie de el căci, de fapt, Vincent nu era altceva decât un copil. Trebuia scos din gaura asta și pus din nou pe picioare. Trebuia făcut să înțeleagă că se irosea de pomană, trebuia împins spre o activitate care să-i redea echilibrul.

— Vincent, zise Theo, te mai las o zi, două, să-ți recapeți puterile, și apoi te iau acasă, la Etten.

Vincent pufăi un timp în tăcere. Știa că toată povestea asta trebuia lămurită într-un fel și că, din păcate, n-aveau alt mijloc decât cuvintele. Va trebui să-l facă pe Theo să-i înțeleagă frământările. Totul s-ar aranja atunci.

— Spune-mi, Theo, la ce-ar folosi să mă duc acasă? Fără voia mea, am ajuns pentru familie un deocheat, un om care dă de bănuit sau care, în cel mai bun caz, nu merită nici o încredere. De aceea, după mine, cel mai înțelept lucru ar fi să rămân departe de casă, așa încât, cu timpul, nici să nu mai exist pentru ei. Eu sunt o fire înflăcărată, în stare de multe fapte nebunești. Mă pripesc, vorbesc și trec la faptă pe negândite atunci când, de fapt, ar trebui să aștept, să chibzuiesc cu răbdare. Dar, pentru că sunt așa, trebuie oare să mă socotesc un om primejdios, care nu-i bun de

nimica? Nu cred. Și atunci mă întreb: cum să fac ca această fire înflăcărată să fie de vreun folos? Simt, de pildă, o pasiune de neînfrânt pentru tablouri și cărți; nevoia de a mă instrui neîncetat e la fel de arzătoare că nevoia pâinii celei de toate zilele. Sunt sigur că nu mă înțelegi.

— Te înțeleg, Vincent. Dar să știi că, la vârsta ta, a privi tablouri și a citi cărți nu înseamnă altceva decât o plăcută trecere de timp și atâta tot. Asta n-are nimic de-a face cu rostul pe care trebuie să și-l facă un om în viață. Uite, se împlinesc aproape cinci ani de când ești fără ocupație și hoinărești de colo până colo. Și ce-ai făcut în tot acest răstimp, altceva, decât să aluneci din ce în ce mai jos, irosindu-ți forțele, risipindu-ți viața?

Vincent luă puțin tutun, îl frecă între palme, ca să-l umezească, și-l îndesă în lulea. Apoi uită s-o aprindă.

— E adevărat, spuse, uneori mi-am câștigat bucata de pâine, alteori, însă, mi-a dat-o câte un prieten, de milă. E drept că mulți și-au pierdut încrederea în mine, că starea mea materială e jalnică și viitorul meu foarte nebulos. Dar asta nu înseamnă neapărat că-mi risipesc viața și nu sunt bun de nimic. Acum am apucat-o pe o cale nouă, Theo, și trebuie să merg înainte pe ea, orice ar fi. Dacă nu studiez, dacă nu caut mai departe, atunci sunt un om pierdut.

— E limpede că tu încerci să-mi spui ceva, băiete, dar afurisit să fiu dacă înțeleg ce vrei.

Vincent își aprinse pipa, trăgând în ea și flacăra chibritului.

— Îmi amintesc, continuă el, de vremea când ne plimbam împreună pe lângă vechea moară de la Ryswyk; atunci aveam în multe privințe aceleași păreri.

— Da, Vincent, dar tu te-ai schimbat mult de atunci.

— Nu e chiar așa. Pe vremea acea duceam o viață mai lipsită de griji, dar felul meu de a vedea lucrurile și de a gândi era același.

— De dragul tău aș vrea să cred că e așa cum spui.

— Theo, nu vreau să crezi că dau înapoi. Am rămas la fel de credincios în necredința mea, și singura întrebare care mă frământă este cum să pot fi de vreun folos în lume! Adică să nu pot eu, oare, sluji nici o cauză? Într-adevăr, să nu fiu bun de nimic?

Theo se ridică, se război cu lampa de gaz și, în cele din urmă, izbuti s-o aprindă. Apoi turnă lapte într-un pahar.

— Hai, bea și nu te mai frământa atât.

Vincent dădu paharul pe gât cu atâta repeziciune, încât fu pe punctul să se înece. Fără să se oprească măcar o clipă ca să-și șteargă buzele, continuă nerăbdător:

— Oare gândurile noastre intime sunt cunoscute vreodată de cei din afară? Poate că în sufletul nostru arde un foc puternic, dar nimeni nu vine să se încălzească la el. Trecătorii văd doar o dâră de fum ieșind pe coș și trec mai departe. Atunci, spune-mi, ce e de făcut? Nu trebuie oare hrănit acest foc lăuntric, nu trebuie să ai încredere în tine însuți, să aștepți cu răbdare clipa când cineva se va opri și se va încălzi la dogoarea lui?

Theo se sculă de pe scaun și se așeză pe pat.

— Știi ce imagine mi-a fulgerat prin minte în clipa asta? întrebă el.

— Nu.

— Bătrâna moară de la Ryswyk.

— Era o moară veche, plină de farmec, nu-i așa?

— Da.

— Și copilăria noastră a fost plină de farmec.

— Tu mi-ai făcut copilăria mai frumoasă, Vincent. Amintirile mele cele mai îndepărtate sunt toate legate de tine.

Se așternu o tăcere îndelungată.

— Aș vrea din tot sufletul să înțelegi, Vincent, că toate mustrările pe care ți le-am adus nu vin din partea mea, ci dintr-a familiei. Ei m-au trimis aici cu scopul de a te face să

te rușinezi și să te întorci în Olanda, pentru a-ți găsi din nou o ocupație.

— Au deplină dreptate, Theo; ceea ce spun cei de-acasă e cu totul adevărat. Dar, vezi tu; ei nu înțeleg pricina „leneviei” mele pentru că nu judecă prezentul în perspectiva întregii mele vieți. Cu tine însă, din fericire, lucrurile stau altfel. Dacă eu am mers în jos, tu, dimpotrivă, ai urcat tot mai sus. Dacă eu am pierdut prețuirea oamenilor, tu ai câștigat-o. Asta mă face foarte fericit. O spun cu toată sinceritatea și așa voi simți întotdeauna. M-aș bucura însă mult dacă ai încerca să vezi în mine și altceva decât un trântor de cel mai rău soi.

— Știi ce, Vincent, mai bine să uităm vorbele astea. Dacă nu ți-am scris tot anul, a fost din neglijență, și nu pentru că te-aș dezaproba. Am crezut în tine, am avut o încredere oarbă încă din primele zile ale copilăriei noastre, când mă duceai de mână peste câmpiile cu iarbă înaltă de la Zundert. Și aceeași încredere o am și acum. Mi-e destul să fiu lângă tine ca să mă încredințez pe deplin că tot ce faci tu va ieși bine până la urmă.

Chipul lui Vincent se lumină de un zâmbet deschis, vesel, ca pe vremuri, în Brabant.

— Îți mulțumesc, Theo, vorbele tale mi-au mers la inimă.

Dar Theo nu se opri. Deveni brusc omul practic, hotărât să ajungă la un rezultat clar.

— Ascultă, Vincent, hai să lămurim lucrurile chiar acum. Îmi vine să cred că dincolo de toate teoriile pe care mi le-ai înșirat există un gând clar al tău, o dorință. Mi se pare că ai vrea să faci ceva, un lucru pe care-l simți într-adevăr potrivit pentru tine și care până la urmă îți poate aduce izbândă și fericire. Așadar, dă-i drumul, bătrâne, spune-mi ce gânduri ai. Firma *„Goupil and Company”* mi-a mărit salariul de două ori în ultima vreme, așa că am mai mulți bani decât îmi trebuie. Deci dacă este un lucru de care ai dori să te apuci și ai nevoie, la început, de un ajutor, n-ai

decât să-mi spui doar atât, că ți-ai descoperit, în sfârșit, adevărata chemare și sunt gata să facem o asociație. Tu cu munca, eu cu fondurile; după ce te vei pune pe picioare, ai să-mi înapoiezi banii cu dobândă. Acum mărturisește, nu-i așa că te preocupă ceva, că acuma știi lămurit ce-ai vrea să faci de-aici înainte toată viața?

Vincent se uită la teancul de schițe pe care le cercetase Theo lângă fereastră. Pe fața lui apăru un zâmbet întâi mirat, apoi neîncrezător și, în cele din urmă, plin de înțelegere. Făcu ochii mari, deschise gura și întreaga lui ființă păru că se trezește dintr-o dată la viață, ca o floarea-soarelui mângâiată de razele dimineții.

— Ei drăcie! murmură el. Asta voiam tot timpul să spun și nu izbuteam.

Theo îi urmări privirea îndreptată spre schițe.

— Am bănuit eu!

Vincent tremura tot de emoție și de bucurie; părea că s-a deșteptat deodată dintr-un somn adânc.

— Theo, tu ai știut înaintea mea! Eu n-am îndrăznit să mă gândesc la asta. Mi-era teamă. Dar negreșit că există un lucru pe care trebuie să-l fac, pe care vreau să-l fac. E lucrul spre care am năzuit toată viața și pe care nu l-am bănuit niciodată. Tot timpul cât am studiat la Amsterdam și la Bruxelles am simțit îndemnul covârșitor de a desena, de a așterne pe hârtie ceea ce vedeam. Dar nu-mi îngăduiam. Mi-era teamă că nu se potrivește cu adevărata mea chemare. Adevărata mea chemare! Doamne, ce orb am fost! Era ceva în mine, în acești ultimi ani, care încerca să răzbată la lumină, iar eu nu-i dădeam voie. Am înăbușit această pornire și iată-mă, astăzi, la douăzeci și șapte de ani, fără să fi realizat nimic. Ce neghiob, ce cumplit de neghiob, de orb și de nătărău am fost!

— Nu-i nimic, Vincent. Cu hotărârea și puterea ta de muncă ai să realizezi de o mie de ori mai mult decât orice alt începător. Și-apoi, ai o viață lungă înaintea ta.

— Oricum, zece ani tot mai am, și în acest timp cred c-am să fiu în stare să fac ceva ca lumea.

— Sigur că ai să faci! Și poți să te stabilești oriunde îți place: Paris, Bruxelles, Amsterdam, Haga. Doar să hotărăști, și eu am să-ți trimit banii în fiecare lună, ca să te poți descurca. Chiar dacă o să dureze ani de zile, nu contează, Vincent, eu n-am să-mi pierd speranța atâta vreme cât tu ți-o vei păstra neclintită.

— Oh, Theo, în aceste luni amare am tins mereu spre ceva, încercând să dibuiesc adevăratul rost, adevăratul drum al vieții mele. Dar nu l-am aflat. Acum, însă, am reușit; n-am să mă mai las niciodată biruit de descurajare. Theo, înțelegi ce-nseamnă asta pentru mine? După toate aceste luni irosite, M-AM AFLAT, ÎN SFÂRȘIT, PE MINE ÎNSUMI! Am să fiu pictor! Trebuie să fiu! Abia acum înțeleg de ce n-am izbutit în toate celelalte încercări; nu eram făcut pentru ele. Și iată, până la urmă am descoperit singurul lucru în care nu voi da greș. Oh, Theo, temnița și-a deschis în sfârșit porțile, și tu ești acela care m-a desferecat!

— Nimic nu ne mai poate înstrăina vreodată! Suntem iarăși împreună, nu-i așa, Vincent?

— Da, Theo, pentru toată viața.

— Acum nu mai ai altceva de făcut decât să te odihnești și să prinzi puteri. Peste câteva zile, când vei fi iarăși pe picioare, ai să pleci înapoi în Olanda, sau la Paris, sau oriunde ai să vrei.

Dintr-un salt, Vincent zbură din pat drept în cealaltă jumătate a barăcii.

— Peste câteva zile? La naiba, strigă el, plecăm chiar acum! La 9 avem un tren spre Bruxelles.

Se repezi la haine și începu să se îmbrace cu înfrigurare.

— Stai, omule, ușurel; nu poți să pleci la drum astă-seară. Ești bolnav încă.

— Bolnav?! S-a isprăvit cu povestea asta! În viața mea

nu m-am simțit mai bine. Haide, Theo băiete, mai avem doar zece minute ca să ajungem la gară! Bagă repede cearșafurile astea albe, frumoase în valiză și hai să mergem!

CARTEA a II-a
ETTEN

1. „E ȘI ĂSTA UN MIJLOC DE EXISTENȚĂ”

Vincent petrecu o zi la Bruxelles împreună cu fratele său, apoi Theo se înapoie la Paris. O dată cu venirea primăverii, Vincent simți chemarea Brabantului natal, iar căminul părintesc îi apărea ca un liman fermecat. Își cumpără un costum de catifea neagră, groasă, din materialul cunoscut sub numele de *veloutine*, niște hârtie de desen Ingres, de culoare gălbuie și apoi luă primul tren spre Etten, parohia tatălui său.

Anna Cornelia nu încuviința traiul pe care-l ducea Vincent, fiindcă simțea că-i prilejuiește mai multă suferință decât bucurie. Theodorus însă îl dezaproba din pricini obiective. Dacă Vincent n-ar fi fost copilul lui, nici nu s-ar fi gândit să mai aibă de-a face cu el. Știa că lui Dumnezeu nu putea să-i placă acest fel de trai; avea însă o vagă bănuială că i-ar plăcea și mai puțin ca un tată să-și părăsească propriul fiu, lăsându-l în voia soartei.

Vincent băgă de seamă că taică-său albise aproape de tot și că pleoapa dreaptă îi acoperea ochiul mai mult decât înainte. Părea că, pe măsură ce înainta în vârstă, trăsăturile i se strângeau tot mai mult. Acum i s-ar fi potrivit o barbă, care i-ar fi împlinit figura, dar Theodorus Van Gogh continua să se radă. Expresia figurii lui nu mai părea să spună cu hotărâre: „Ăsta sunt eu!”, ci să întrebe cu oarecare șovăială: „Asta sunt eu?”

Pe fața mamei, însă, Vincent găsi mai multă putere și

farmec decât odinioară. Vârsta părea mai curând s-o întărească decât s-o șubrezească. Zâmbetul, întipărit în liniile curbe dintre nări și bărbie, îți ierta parcă greșelile chiar înainte de a le fi săvârșit. Fața ei, mare, largă, deschisă și bună, încuviința cu un veșnic „da” frumusețea vieții.

Timp de mai multe zile, familia îl înconjură pe Vincent cu o caldă duioșie și-l hrăni din belșug, uitând că n-avea nici situație, nici viitor. Își petrecea timpul hoinărind prin landă, printre căsuțele țărănești acoperite cu stuf, privind cum lucrează tăietorii de lemne pe locul unde se tăiase o pădurice de pini, parcurgând agale drumul spre Roozendaal, pe lângă cimitirul cu ulmi al bisericuței protestante și pe lângă moara de pe pajiștea din fața ei. Amintirea Borinageului i se ștergea treptat din minte, sănătatea și puterea îi reveneau văzând cu ochii și, în scurtă vreme, se simți în stare să se apuce de lucru.

Într-o dimineață ploioasă, când Anna Cornelia coborî devreme în bucătărie, găsi soba încinsă și pe Vincent cu picioarele sprijinite de grătar, ținând pe genunchi o copie pe jumătate lucrată după *Les Heures de la Journée*[1].

— Bună dimineața, fiule, spuse ea; dar ce-i cu tine?

— Bună dimineața, mamă.

O sărută drăgăstos pe obrazul lat.

— Ce te-a făcut să te scoli așa devreme, Vincent?

— Am vrut să lucrez, mamă.

— Să lucrezi?...

Anna Cornelia se uită mai întâi la schiță, apoi la soba încinsă.

— A, vrei să spui că ai aprins focul! Nu trebuia să te scoli pentru atâta lucru.

— Nu, mamă, m-am sculat ca să desenez.

Anna Cornelia se uită pentru a doua oară peste umărul

[1] Orele zilei (în lb. franc.).

fiului ei, la desen. I se părea un fel de joacă de copil care copiază poze dintr-o revistă.

— Ai de gând să te ocupi de desen, Vincent?

— Da.

Îi vorbi despre hotărârea lui și despre eforturile pe care Theo avea de gând să le facă pentru a-l ajuta. În ciuda așteptărilor lui, Anna Cornelia se arătă încântată. Alergă în salon și se întoarse cu o scrisoare.

— Vărul nostru Anton Mauve e pictor, zise ea, și câștigă o mulțime de bani. Am primit chiar zilele trecute scrisoarea asta de la sora mea; știi, Mauve s-a însurat cu fata ei, Jet, și-mi scrie că *mijnheer* Tersteeg, de la *„Goupil and Company"*, vinde cu cinci-șase sute de guldeni[1] orice tablou făcut de Anton.

— Da, Mauve e pe cale să ajungă unul dintre pictorii noștri de seamă.

— De cât timp e nevoie ca să faci un tablou, Vincent?

— Depinde, mamă. Pentru unele pânze ajung câteva zile, pentru altele trebuie câțiva ani.

— Câțiva ani!... Vai de mine!

Anna Cornelia se gândi o clipă, apoi întrebă:

— Tu poți să desenezi oamenii în așa fel încât să semene cu modelul?

— Deh! știu eu?! Am sus câteva schițe, să ți le arăt.

Când se întoarse, mama lui, cu boneta albă de bucătărie pe cap, punea la fiert niște oale cu apă pe soba uriașă. Plăcile strălucitoare de faianță albă și albastră dădeau încăperii un aer vesel.

— Pregătesc plăcinta cu brânză care-ți place ție, Vincent. Îți mai aduci aminte?

— Dacă-mi aduc aminte? O, mamă!

---

[1] a fost moneda națională folosită în Țările de Jos din 1279 până la 28 ianuarie 2002, când a fost înlocuită de euro (€). Codul monetar folosit pentru Gulden a fost NLG, iar notația familiară a fost ƒ prefixat și hfl prefixat. Era împărțită în 100 cenți.

Întinse brațul și o cuprinse strâns pe după umeri. Ea îl privi gânditoare, cu fața luminată de un zâmbet. Vincent era copilul ei cel mai mare și ținea la el mai mult decât la ceilalți; singurul lucru care-i amăra viața era că-l știa nefericit.

— E bine să fii acasă, lângă mama ta? îl întrebă.

El o ciupi în joacă de obrajii ei rumeni, plini de crețuri.

— Da, iubita mea!

Anna Cornelia luă schițele minerilor din Borinage și le privi cu atenție.

— Dar cu chipurile lor ce s-a întâmplat, Vincent?

— Nimic. De ce?

— Parcă n-ar avea de loc chipuri.

— Nici nu le-am făcut. Mă interesa doar silueta.

— Dar poți să desenezi și fețele oamenilor, nu-i așa? Sunt sigură că multor femei de aici, din Etten, le-ar place să le facă cineva portretul. E și ăsta un mijloc de existență!

— Da, așa cred. Dar trebuie să mai aștept până când desenul meu se va îmbunătăți.

Mama spărgea ouă într-un vas cu brânză acră, pe care o pusese la scurs cu o zi înainte. Se opri cu câte o jumătate de găoace de ou în fiecare mână și se întoarse spre el.

— Vrei să spui că trebuie să-ți îmbunătățești desenul până ce portretele vor fi destul de bune ca să le poți vinde?

— Nu, răspunse Vincent, continuând să schițeze în trăsături iuți de creion, trebuie să-mi perfecționez desenul până ce va fi fără cusur.

Îngândurată, Anna Cornelia amestecă gălbenușurile în brânza albă și apoi adăugă:

— Mi-e teamă că nu înțeleg ce vrei să spui, dragul mamei.

— Nici eu, zise Vincent, dar în orice caz așa e.

La micul dejun, pe când mâncau plăcinta cu brânză, pufoasă și aurie, Anna Cornelia împărtăși soțului ei vestea. Înainte, când fuseseră doar ei singuri, tot chibzuiseră

îngrijorați, făcând o mulțime de presupuneri în legătură cu Vincent.

— E de vreun viitor treaba asta, Vincent? îl întrebă tatăl lui. Ai să te poți întreține singur?

— Nu chiar de la început, însă Theo mi-a făgăduit că mă ajută până când am să mă pun pe picioare. După ce desenul meu se va îmbunătăți, voi fi în stare să câștig. La Londra și la Paris, desenatorii scot între 10 și 15 franci pe zi, iar cei care fac ilustrații pentru reviste câștiga și mai bine.

Theodorus se simți ușurat văzând că Vincent avea de gând să se apuce de ceva, indiferent de ce, și să nu se mai lase în voia soartei, așa cum făcuse în anii din urmă.

— Sper că dacă te apuci de treaba asta, Vincent, ai să te ții de ea. Să știi că n-ai să ajungi la nici un rezultat dacă te tot răzgândești într-una.

— De data asta sunt hotărât, tată. Nu mă mai răzgândesc.

2. NEBUN

După câtva timp ploile conteniră și se statornici vreme bună, Vincent își luă șevaletul și cele necesare pentru desen și porni să cutreiere ținutul. Cel mai mult îi plăcea să lucreze pe câmp, lângă Seppe, dar se ducea adesea și pe malul unui eleșteu mare, la Passievaart, să deseneze nuferii. Etten era un orășel mic, în care toți locuitorii se cunoșteau bine între ei. La Vincent se uitau chiorâș. Era întâia oară când vedeau prin partea locului un costum de catifea neagră și niciodată până atunci nu mai pomeniseră

un om în toată firea care să-și petreacă zilele pe timp, doar cu o hârtie și un creion în mână. El se purta însă față de enoriașii tatălui său într-un mod cuviincios, deschis și firesc. În mica așezare de provincie era socotit un om neserios, o ciudățenie; și, într-adevăr, totul părea bizar la el: hainele, felul de a fi, barba lui roșie, povestea vieții sale, faptul că nu lucra, că ședea ceasuri întregi pe câmp, cu ochii pironiți la câte un lucru. Cu toate că nu făcea nimănui vreun rău și nu cerea decât să fie lăsat în pace, nu le inspira încredere, ba chiar le era oarecum teamă de el, și asta numai pentru că era altfel decât ei toți. Vincent nu bănuia că lumea nu-l poate suferi.

Lucra la o schiță mai mare, înfățișând tăierea unei păduri de pini, și-și concentrase întreaga atenție asupra unui arbore singuratic de pe malul unui pârâiaș. Unul dintre tăietorii care curățau locul venea din când în când lângă el și-l privea cum desenează, uitându-se peste umărul lui cu un rânjet tâmp și izbucnind din când în când într-un chicotit zgomotos. Schița îi luă lui Vincent mai mult timp. În fiecare zi chicotelile țăranului deveneau tot mai zgomotoase până când Vincent se hotărî să afle ce anume îi provoca veselia.

— Ți se pare caraghios că desenez un copac? întrebă el cuviincios.

Omul izbucni în hohote.

— Da, da, e grozav de caraghios! Trebuie să fii cam nebun!...

Vincent chibzui o clipă, apoi îl întrebă:

— Aș fi nebun dacă aș sădi un pom?

Țăranul se potoli pe dată.

— O, nu, sigur că nu.

— Aș fi nebun dacă l-aș păzi și aș avea grijă de el?

— Nu, bineînțeles că nu.

— Aș fi nebun dacă i-aș culege roadele?

— *Vous vous moquez de moi!*[1]

— Atunci poate aș fi nebun dacă m-aș apuca să tai pomul, așa cum ați făcut voi aici…

— A, nu, pomii trebuie tăiați.

— Deci pot să sădesc un pom, să-l îngrijesc, să-i culeg fructele, să-l tai, dar dacă-l desenez sunt nebun. Cum vine asta?

Rânjetul timp apăru din nou pe fața țăranului.

— Da, trebuie să fii nebun ca să-ți pierzi vremea în felul ăsta. Tot satul gândește la fel.

Serile și le petrecea împreună cu familia, în salon.

Se adunau cu toții roată în jurul mesei uriașe de lemn și citeau, coseau, ori scriau scrisori. Cor, fratele mai mic al lui Vincent, era un copil liniștit, care vorbea arareori. Una dintre surori, Anna, se măritase și se mutase. Elizabeth, cealaltă, nu-l putea suferi; își dădea toată osteneala să se poarte ca și cum Vincent nici nu s-ar fi întors acasă. A treia soră, Willemien, îi arăta simpatie; îi poza ori de câte ori o ruga, era prietenoasă și nu se încumeta niciodată să-l judece. Dar prietenia lor se mărginea la lucruri mărunte, de toată ziua.

Vincent lucra și el la masă, așezat comod, sub lampa mare, galbenă, care sta nepărtinitoare, drept la mijloc. Copia studiile și schițele pe care le făcuse peste zi la câmp. Theodorus îl urmărea cum reface de zece ori aceeași siluetă, ca până la sfârșit s-o arunce, nemulțumit. În cele din urmă, bătrânul nu se mai putu stăpâni:

— Vincent, spuse el, întinzându-se peste masa lată, văd că nu izbutești de loc să le faci cum trebuie!

— Nu, răspunse Vincent.

— Atunci, mă întreb, nu cumva faci o greșeală?

— Fac o mulțime, tată. La care te referi?

— Eu cred că dacă ai avea talent cât de cât, dacă ai avea

---

[1] Vă bateți joc de mine! (în lb. franc.).

într-adevăr stofă de artist, schițele astea ar trebui să iasă bine de prima dată.

Vincent coborî privirea și se uită la schița pe care o copia: un țăran în genunchi, vârând cartofi într-un sac. Nu izbutea de loc să-i prindă linia brațului.

— Poate că ai dreptate, tată.

— Vreau să spun că nu e firesc să desenezi un lucru de o sută de ori și abia să nu izbutești să-l faci cum trebuie. Dacă ai avea talent cât de cât, ar trebui să-ți iasă bine de la început, fără atâta chin.

— La început natura i se împotrivește întotdeauna pictorului, spuse Vincent, fără să lase creionul din mână. Dacă-mi iau însă într-adevăr munca în serios și nu mă las descurajat de această împotrivire, ea va însemna pentru mine un imbold în plus ca să lupt și să înving.

— Nu sunt de aceeași părere. Din rău nu poate izvorî niciodată binele, tot așa cum dintr-o treabă începută prost nu poate ieși una bună.

— Așa o fi în teologie. Dar în artă e cu totul altfel. Și chiar așa trebuie să fie.

— Greșești, băiete. Munca unui artist, ca orice muncă, e ori bună, ori proastă. Și dacă e proastă, atunci acela nu e artist. Asta ar trebui s-o descopere singur, cât mai devreme, și să nu-și mai irosească timpul și puterile.

— Dar dacă totuși e fericit, deși arta lui e slabă? Ce părere ai?

Theodorus căută un răspuns printre cunoștințele teologice, dar nu găsi nici unul.

— Nu, spuse Vincent, ștergând de pe hârtie sacul cu cartofi și lăsând brațul stâng al omului să rămână țeapăn în aer. De fapt, pictorul adevărat și natura sunt de acord. Dar pot trece ani de luptă și de trudă până când natura se supune, devine docilă și, până la urmă, pictura proastă, chiar cea foarte proastă se transformă și devine din ce în ce mai bună. Și-n acest chip osteneala și stăruința sunt

îndreptățite.

— Dar dacă până la urmă munca rămâne tot proastă? Te văd de zile întregi cum te chinui zadarnic să-l desenezi pe omul ăla îngenuncheat. Să zicem că vei continua să-l desenezi ani și ani de zile și tot nu vei izbuti. Atunci cum rămâne?

Vincent ridică din umeri.

— Artistul trebuie să-și ia și acest risc, tată.

— Dar răsplata merită oare acest risc?

— Răsplata? Ce răsplată?

— Banii pe care-i câștigi și situația în societate.

Vincent ridică pentru prima oară ochii de pe hârtie și cercetă cu atenție fața tatălui său, linie cu linie, ca și când ar fi privit o ființă ciudată.

— Eu am crezut că discutăm despre artă, bună sau proastă, zise el.

3. UCENICIE

Lucra zi și noapte la îmbunătățirea meșteșugului său. Nu se gândea la viitor decât numai ca să grăbească, cel puțin în închipuire, clipa când nu va mai fi o povară pentru Theo și în care roadele muncii lui vor fi cât mai aproape de desăvârșire. Când ostenea desenând, lua o carte, iar când era atât de istovit încât nu mai era în stare nici de una, nici de alta, se culca.

Theo îi trimise hârtie Ingres, niște planșe de la o școală veterinară, înfățișând un cal, o vacă și o oaie, câțiva

Holbein[1] în *The Models from the Artists*[2], creioane de desen, penițe din pană de gâscă, copia unui schelet omenesc, sepia și toți banii de care se putea lipsi, plus îndemnul de a lucra cu îndârjire, ca să n-ajungă cumva un artist mediocru. Acestui sfat Vincent îi răspunse:

„Am să fac tot ce-oi putea, dar să știi că nu disprețuiesc de loc mediocritatea, în înțelesul adevărat al cuvântului. Socotesc că e cu neputință să te ridici deasupra acestui nivel atunci când disprețuiești ceea ce e mediocru. Dar tot ce spui tu în legătură cu munca îndârjită e în întregime adevărat. Mă țin de principiul «nici o zi fără o linie[3]*», așa cum ne povățuiește* Gavarni".

Își dădea seama din ce în ce mai limpede cât de bine îi prindea să deseneze figuri și simțea că, indirect, asta avea o influență bună asupra desenului de peisaj. Dacă bunăoară desena o salcie plângătoare ca și cum ar fi fost o ființă vie - și, de fapt, așa și era - și-și concentra toată atenția asupra acelui pom până când îl făcea să trăiască, atunci tot ceea ce se afla în jurul sălciei se potrivea oarecum de la sine. Îi plăcea foarte mult peisajul, dar îndrăgea și mai mult acele scene luate din viață, uneori de un realism izbitor, care fuseseră atât de bine realizate de

---

[1] Hans Holbein (1497-1543), pictor (în special de portrete) și gravor german. Portretele sale vădesc o mare forță de tipizare și puternice caracterizări sociale.

[2] Modele de la artiști.

[3] NULLA DIES SINE LINEA (lat.) nici o zi fără o linie - Pliniu cel Bătrân, „*Naturalis historia*", 35-36. Cuvinte atribuite pictorului *Apelles*, care considera exercițiul zilnic esențial pentru desăvârșirea măiestriei artistice.

Gavarni[1], Daumier[2], Doré[3], De Groux[4] și Felicien Rops[5]. Desenând mereu felurite tipuri de lucrători, se gândea că, până la urmă, va izbuti să facă ilustrații pentru reviste și ziare. Nădăjduia astfel să ajungă în stare a se întreține singur pe timpul anilor de muncă în care urma să-și perfecționeze tehnica, descoperind mijloace mai înalte de expresie.

O dată, crezând că citește ca să-și treacă timpul, tatăl lui îl întrerupse:

— Vincent, te-aud mereu vorbind de muncă îndârjită, stăruitoare; atunci de ce-ți irosești timpul cu cărțile astea franțuzești neroade?

Vincent se opri cu degetul între paginile cărții *Le Père Goriot* și ridică privirea. Tot spera că, lămurindu-l mereu, cu răbdare, serios, într-o bună zi tatăl lui va ajunge să-l înțeleagă.

— Vezi, tată, începu el, apăsând pe fiecare cuvânt,

---

[1] *Suplice-Guillaume Chevalier* zis *Gavarni* (1804-1856), desenator, litograf, acuarelist și caricaturist francez. Desenele sale pline de umor, apărute în revistele vremii, satirizează moravurile micii burghezii. Între 1847-1851 a trăit în Anglia, unde a zugrăvit viaţa sărăcimii londoneze și a cartierelor muncitorești.

[2] *Honoré Daumier* (1808-1679), pictor, gravor, sculptor și caricaturist francez. Prin desenele și caricaturile sale cu teme politice a demascat cu ascuțime reacţiunea burghezo-nobiliară, opunându-i figuri de muncitori și revoluționari.

[3] *Paul-Gustave Doré* (1833-1883), pictor, sculptor, desenator și ilustrator francez. Cunoscut îndeosebi prin ilustrațiile sale pline de fantezie la *Gargantua și Pantagruel* de *Rabelais*, la operele lui *Balzac*, la *Dante* și la *Don Quijote* de *Cervante*s. Între 1860-1880, In Anglia, a zugrăvit scene din viața sărăcimii londoneze.

[4] *Charles-Corneille-Auguste De Groux* (1825-1870), pictor belgian, cunoscut prin pictura sa de gen care înfățișează scene realiste din viata poporului.

[5] *Felicien Rops* (1833-1898), pictor desenator, gravor și litograf belgian, cunoscut prin desenele satirice și umoristice influențate de Gavarni și Daumier, și prin măiestria gravurilor sale.

desenul ființelor vii sau al scenelor din viață nu cere numai o cunoaștere a meșteșugului, dar și adânci studii literare.

— Trebuie să recunosc că nu pricep cum vine asta. Dacă am de gând să țin o predică bună, nu-mi pierd timpul în bucătărie, uitându-mă la mama ta cum gătește limbă marinată.

— Pentru că veni vorba, zise Anna Cornelia, cred că ultima limbă pe care am pus-o la marinat va fi gata pentru gustarea de mâine dimineață.

Vincent nu se osteni să lămurească această comparație nepotrivită.

— Nu pot să desenez un om, continuă el, fără să cunosc toate amănuntele în legătură cu oasele, mușchii, tendoanele care se află în corpul omenesc. Și nu pot să desenez chipul unui om fără să știu ce se petrece în mintea și-n sufletul lui. Ca să poți reda viața în pictură, nu trebuie să te pricepi doar la anatomie, ci să și înțelegi ce simt și ce gândesc oamenii despre lumea în care trăiesc. Pictorul care-și cunoaște doar propriul meșteșug, și nimic mai mult, se va dovedi până la urmă un artist ușuratic, lipsit de adâncime.

— Ah, Vincent, oftă adânc tatăl lui, mă tem că ai să devii un teoretician!

Vincent se întoarse la lectura romanului *Le Père Goriot.*

Altădată, când îi sosiră niște cărți de Cassagne[1], trimise de Theo ca să-l ajute să se descurce în grelele probleme ale perspectivei, Vincent le răsfoi cu nesaț și i le arătă Willemienei în culmea bucuriei.

— Nu cunosc leac mai bun pentru nemulțumirea mea! îi spuse el. Dacă am să mă vindec vreodată de ea, asta se va-ntâmpla datorită acestor cărți.

Drept răspuns, Willemien îi zâmbi cu ochii limpezi care semănau cu ai mamei ei.

---

[1] *A. Casaagne* (1823-1907), pictor litograf și zincograf francez.

— Și vrei să spui, Vincent, întrebă Theodorus, care-și arăta neîncrederea față de tot ce venea de la Paris, că poți învăța să desenezi corect ciugulind din cărți idei despre artă?

— Da.

— Foarte ciudat.

— Asta numai dacă sunt în stare să transpun în practică ceea ce învăț din cărți. Dar practica e un lucru ce nu se poate cumpăra o dată cu cărțile. Dacă ar fi așa, s-ar vinde ca pâinea caldă.

Zilele treceau pline și fericite; se apropia miezul verii și acum nu ploaia îl împiedica să iasă pe câmp, ci căldura, din ce în ce mai puternică. O desenă pe sora sa Willemien în fața mașinii de cusut, copie pentru a treia oară exercițiile după Bargue, desenă de cinci ori la rând un om cu o cazma, *un bêcheur*[1], în diferite poziții, de două ori un semănător, de două ori o fată cu o mătură. Apoi o femeie cu bonetă albă care curăța cartofi, un păstor rezemat în bâtă și, în fine, un bătrân fermier bolnav, stând pe un scaun lângă vatră, cu capul sprijinit în mâini și coatele pe genunchi. Simțea că trebuie să deseneze mereu, neîncetat tot ce i se ivea în cale, săpători, semănători, plugari, femei și bărbați, că trebuie să observe și să treacă pe hârtie tot ce e legat de viața de la țară. Nu se mai simțea stângaci și neajutorat în fața naturii, și asta îi crea o stare de mulțumire pe care n-o mai cunoscuse niciodată.

Locuitorii orășelului continuau să-l socotească un om ciudat și-l țineau la distanță. Deși mama lui și Willemien - și chiar tatăl, în felul său - îl înconjurau cu bunăvoință și dragoste, el rămânea singur, retras în acele tainice ascunzișuri sufletești în care nimeni din Etten, sau chiar din casă, n-ar fi putut pătrunde vreodată.

Cu timpul, țăranii începură să-l îndrăgească și să capete

---

[1] Un săpător (în lb. franc.).

încredere în el. Descoperi în simplitatea lor ceva înrudit cu pământul pe care-l săpau ori îl prășeau. Încercă să zugrăvească acest lucru în schițele sale, și, adesea, ai lui nu izbuteau să-și dea seama unde se termina țăranul și unde începea pământul. Vincent nu știa cum se întâmpla de-i ieșeau desenele în felul acesta, dar simțea că se află pe un drum bun.

— Nu trebuie să existe o linie netă care să-l despartă pe țăran de pământ, îi explică el mamei lui, când îi ceru lămuriri, într-o seară. De fapt, e vorba de două feluri de țărână, care se întrepătrund, care-și aparțin una alteia, două înfățișări ale aceleiași materii, care nu se pot deosebi în esență.

Cum nu era însurat, mama lui hotărî că ar fi fost firesc să-l ia sub aripa ei ocrotitoare și să-l ajute să răzbească.

— Vincent, îi spuse ea într-o dimineață, te rog să te întorci acasă pe la ora 2. Vrei să-mi faci hatârul ăsta?

— Da, mamă. Dar pentru ce?

— Vreau să vii cu mine la un ceai.

Vincent se îngrozi.

— Dar, mamă, asta înseamnă să-mi pierd timpul fără rost!

— De ce adică ți-ai pierde timpul, dragul mamei?

— Pentru că la un ceai nu e nimic de pictat.

— În privința asta te înșeli. Acolo vin toate femeile de seamă din Etten.

Vincent își îndreptă privirile spre ușa bucătăriei, gata să facă un salt într-acolo. Se stăpâni cu greutate și încercă să lămurească lucrurile. Cuvintele îi veneau încet, anevoie.

— Vreau să spun, mamă, că doamnele care vor veni la ceai n-au caracter.

— Prostii! Toate au caractere minunate. Nu s-a spus niciodată vreun cuvânt rău despre ele.

— Nu, dragă mamă, firește că nu. Nu asta am vrut să spun. Dar, vezi, toate arată la fel. Felul în care trăiesc le-a

modelat pe toate după același calapod.

— Asta-i bună! Dar eu pot să le deosebesc foarte ușor una de alta!

— Da, draga mea, dar vezi, toate duc o viață atât de ușoară, încât pe fața lor n-a rămas întipărit nimic deosebit.

— Îmi pare rău, dar nu te înțeleg, băiete. Văd că desenezi orice lucrător sau țăran pe care-l întâlnești pe câmp.

— O, da!

— Și cu ce te alegi de pe urma lor? Ei sunt săraci, nu pot să cumpere nimic; în schimb, femeile din oraș ar plăti dacă le-ai face portretul.

Vincent o strânse în brațe, apoi îi cuprinse bărbia în palmă. Ochii ei albaștri erau atât de limpezi, atât de adânci, de blajini și duioși! De ce oare nu izbuteau să înțeleagă?

— Mamă dragă, spuse el cu blândețe, te rog să ai puțină încredere în mine. Știu cum trebuie făcută meseria asta și, dacă-mi dai răgaz, am să izbutesc. Dacă am să lucrez mai departe, stăruitor, la ceea ce ți se pare acum fără rost, până la urmă voi fi în stare să-mi vând desenele și să ajung să-mi câștig existența.

Anna Cornelia ar fi vrut din toată inima să-l înțeleagă așa cum voia el să se facă înțeles. Își apropie buzele de barba roșcată și aspră a băiatului ei și gândul i se întoarse în urmă, la ziua de neliniște și spaimă când acest trup de bărbat puternic și vânjos, pe care-l strângea acum în brațe, îi fusese smuls din pântece, în casa parohială din Zundert. Primul ei copil se născuse mort, și când Vincent își făcu intrarea în lume, țipând cât îl ținea gura, recunoștința și bucuria ei nu mai cunoscură margini. În dragostea pe care i-o purta era cuprinsă și durerea pentru pierderea primului copil, care nu deschisese ochii niciodată, și recunoștința pentru toți ceilalți care urmaseră.

— Ești un băiat bun, Vincent, spuse ea. Urmează-ți

calea. Tu știi mai bine ce ai de făcut. Am vrut doar să te ajut.

În ziua aceea Vincent nu se mai duse pe câmp; îl rugă pe Piet Kaufman, grădinarul, să-i pozeze. N-a fost prea ușor să-l convingă, dar, până la urmă, Piet consimți.

— După prânz, în grădină, încuviință el.

Mai târziu, când Vincent ieși în grădină, îl găsi pe Piet spălat și primenit, gătit în hainele lui de duminică.

— O clipă, strigă el emoționat, să-mi iau un scaun și sunt gata!

Veni cu un scăunel și se așeză pe el, țeapăn, de parc-ar fi înghițit un băț, gata pentru imortalizarea chipului său.

Fără să vrea, Vincent pufni în râs.

— Ah, Piet, spuse el, dar nu pot să te desenez cu hainele astea!

Piet se uită uimit la costumul lui.

— Dar ce au de nu-ți plac? întrebă el. Sunt noi-nouțe. Le-am pus doar de câteva ori duminică dimineața!

— Știu, răspunse Vincent, tocmai de aceea. Eu vreau să te desenez așa cum ești tu în hainele tale de lucru, aplecat peste o greblă. Numai așa ies la iveală liniile corpului. Vreau să se vadă coatele, genunchii, omoplații. Așa cum arăți acum nu se vede nimic altceva decât hainele.

Cuvântul „omoplați” fu acela care-l hotărî pe Piet.

— Hainele cele vechi sunt murdare și peticite. Dacă vrei să-ți pozez, fă-mă așa cum sunt acum.

Și Vincent trebui să se-ntoarcă iarăși pe câmp, la săpătorii lui aplecați deasupra pământului.

Vara trecu, și el își dădu seama că, cel puțin deocamdată, își cam isprăvise posibilitățile de a se instrui singur. Din nou se trezi în el dorința arzătoare de a intra în legătură cu un pictor și de a continua lucrul într-un atelier bun. Simțea adânc nevoia să admire tablouri bune, să vadă artiști pictând, și înțelegea că numai în felul acesta ar fi putut să-și dea seama de lipsurile lui și să învețe cum să le

înlăture.

Theo îi scrise, invitându-l la Paris, dar Vincent nu se simțea încă pregătit pentru această mare încercare. Lucrările lui erau prea crude, prea stângace, niște încercări de amator. Haga, în schimb, se afla doar la câteva ore depărtare, și acolo putea găsi sprijin la prietenul lui, *mijnheer* Tersteeg, directorul firmei *„Goupil and Company”*, și la vărul lui, Anton Mauve. Se gândea că era mai nimerit să se stabilească pentru început la Haga și să-și continue acolo anevoioasa lui ucenicie. Îi scrise lui Theo, cerându-i sfatul; drept răspuns, fratele lui îi trimise bani de tren.

Înainte de a hotărî dacă e bine să se stabilească la Haga, Vincent voia să afle dacă Tersteeg și Mauve s-ar arăta binevoitori și dispuși să-l ajute. Căci, altminteri, firește, n-ar fi avut nici un rost să rămână acolo și ar fi fost mai bine să-și aleagă alt oraș. Își înfășură cu grijă toate schițele - de data aceasta luă și un schimb de rufărie - și porni spre capitala țării, așa cum au făcut în toate timpurile tinerii artiști din provincie.

4. MIJNHEER TERSTEEG

Mijnheer Herman Gijsbert Tersteeg era cel care întemeiase școala de pictură din Haga, cel mai vestit specialist în artă din Olanda. Din toată țara veneau amatori să-i ceară sfatul asupra tablourilor pe care voiau să le cumpere, și dacă *mijnheer* Tersteeg spunea despre o pânză că e bună, părerea lui era lege.

În perioada când *mijnheer* Tersteeg îi urmă unchiului

Vincent Van Gogh ca director al firmei *„Goupil and Company”* tinerii pictori olandezi de talent erau răspândiți în toată țara. Anton Mauve și Joseph locuiau la Amsterdam, Iacob și Willem Maris erau în provincie, iar Joseph Israels[1], Johannes Bosboom și Bloomers[2] colindau țara, neavând domiciliu stabil. Tersteeg scrise pe rând fiecăruia dintre ei, spunându-le:

„De ce să nu ne unim cu toții forțele și să facem aici, la Haga, centrul artei olandeze? Aici putem să ne ajutăm unul pe altul, putem să învățăm unul de la celălalt și, adunând la un loc strădaniile noastre, putem reda picturii olandeze faima universală de care s-a bucurat pe vremea lui Franz Hals și Rembrandt”

Pictorii nu se grăbiră să răspundă, dar, în decursul anilor, unul câte unul, tinerii artiști pe care-i descoperea Tersteeg se stabileau până la urmă la Haga. Pe vremea aceea, pânzele lor n-aveau deloc căutare. De altfel, Tersteeg nu-și pusese ochii pe ei pentru că tablourile lor s-ar fi vândut bine, ci pentru că vedea în ele viitoare capodopere. Începu să cumpere cu bani gheață tablouri de Israels, Mauve, Iacob Maris, și asta cu șase ani înainte de a fi putut convinge vreun cumpărător că există în ele ceva vrednic de văzut.

An de an, continuă cu răbdare să cumpere lucrările lui Bosboom, Maris și Neuhuys[3], păstrând pânzele într-un

---

[1] *Joseph Israels* (1824-1911), grafician și pictor (de gen și portrete) olandez. Unul dintrer cei mai de seamă reprezentanţi ai picturii realiste din Olanda secolului al XIX-lea, comparat adeseori cu Millet pentru tablourile sale care zugrăvesc scene diin viaţa mizeră a poporului.

[2] *Bernardus Bloomers* (1845-?), pictor peisagist olandez.

[3] *Johannes Albertus Neuhuy*s (1844-1914), pictor (de gen şi peisaje), olandez.

ungher al prăvăliei, cu fața la perete. Știa bine că tinerii artiști aveau nevoie de un sprijin în perioada cât se zbăteau să-și croiască drum spre măiestrie. Dacă publicul olandez era încă prea orb pentru a-și recunoaște propriile valori naționale, el, criticul și specialistul în artă, se simțea dator să vegheze ca acești tineri înzestrați să nu se piardă pentru totdeauna din pricina mizeriei, nepăsării, descurajării. Le cumpăra pânzele, le judeca lucrările, îi punea în legătură cu tovarășii lor de meșteșug și-i încuraja neobosit de-a lungul anilor grei de trudă. Zi de zi, se lupta să educe și să călăuzească gustul publicului olandez, pentru a-l face să descopere și să prețuiască frumusețea și expresivitatea propriilor săi artiști.

Pe vremea când Vincent se duse să-l viziteze la Haga, strădiuințele lui Tersteeg dăduseră roade. Acum Mauve, Neuhuys, Israels, Jacob și Willem Maris, Bosboom și Bloomers nu numai că vindeau tot ceea ce pictau, cu prețuri însemnate, prin firma *„Goupil and Company”,* dar erau chiar pe cale să devină adevărați clasici.

Mijnheer Tersteeg era, potrivit gustului tradițional olandez, un bărbat frumos; avea trăsături puternice, reliefate, fruntea înaltă, părul castaniu pieptănat lins spre spate, o barbă frumos rotunjită care-i încadra fața și niște ochi limpezi, ca lacurile olandeze. Purta o jachetă largă, neagră, după moda prințului Albert, pantaloni vărgați care-i acopereau pantofii, guler înalt și o lavalieră neagră, gata înnodată, pe care soția lui i-o prindea la gât în fiecare dimineață.

Ținuse întotdeauna la Vincent și, când acesta fusese mutat la sucursala din Londra a firmei *„Goupil and Company*”, Tersteeg îi dăduse o scrisoare călduroasă de recomandare către directorul englez. Tot Tersteeg îi trimisese în Borinage *Exercices au Fusain,* adăugând, de la el, și *Cours de Dessin Bargue,* despre care știa că-i va fi de folos. Nu era mai puțin adevărat că firma *„Goupil and*

Com- pany” din Haga aparținea unchiului Vincent Van Gogh, dar Vincent rămânea încredințat că nu asta este pricina pentru care Tersteeg ține la el, întrucât nu era omul care să lingușească pe cineva.

Firma „*Goupil and Company*” avea sediul la numărul 20 din Plaats, cea mai aristocratică și mai luxoasă piață din toată Haga. La o mică distanță se afla castelul S’Graven Haghe, în jurul căruia se clădise orașul și care era îngrădit de o curte medievală, cu șanț de apărare, transformat acum într-un lac frumos; în fund se înălța Mauritshuis, unde se aflau pânzele lui Rubens, Hals, Rembrandt și ale tuturor celorlalți maeștri olandezi.

De la gară, Vincent trecu prin vâltoarea strâmtei și întortocheatei Wagejnstraat, tăie prin Plein și Binnenhof, în preajma castelului, și se trezi în Plaats. Erau opt ani de când plecase de la *„Goupil and Company”;* amintirea suferințelor prin care trecuse în acest răstimp îl copleși o clipă, ca un val care-i inundă trupul și sufletul.

Opt ani. Pe vremea aceea toți îl îndrăgeau și erau mândri de el. Fiind nepotul favorit al bătrânului Vincent Van Gogh, toată lumea știa nu numai că avea să-i ia într-o bună zi locul, dar că totodată îl va și moșteni. Ar fi putut să fie de pe acum un om puternic și bogat, respectat și admirat de toți; cu timpul, ar fi stăpânit cea mai întinsă rețea de galerii de artă din Europa.

Ce se petrecuse, oare, cu el?

Nu-și dădu osteneala să caute răspuns, ci străbătu repede piața și intră la „*Goupil and Company*”. Interiorul era frumos decorat. Uitase. Se simți dintr-o dată amărât și stingher în hainele lui ca de lucrător, din catifea neagră, aspră. Parterul se compunea dintr-un salon lung, în care atârnau draperii groase de un cafeniu-deschis; trei trepte duceau la un salon mai mic, cu tavan de sticlă, iar în fund, câteva trepte mai sus, se afla o cămăruță de expoziție numai pentru specialiști. O scară largă ducea la etajul al

doilea, unde se aflau biroul și locuința lui Tersteeg. Pereții scării erau înțesați de tablouri.

În tot magazinul domnea o atmosferă de mare bogăție și rafinament. Funcționarii erau desăvârșit instruiți, cu purtări alese. Tablourile de pe pereți erau încadrate în rame scumpe, prinse pe draperii bogate. Pașii lui Vincent se înfundau în covoare groase, moi; își aduse aminte că scaunele atât de modest așezate prin colțuri erau de fapt piese antice de o valoare neprețuită. Se gândi la desenele lui reprezentând mineri zdrențăroși ieșind din mină, femei aplecate peste mormanele de steril, săpători și secerători din Brabant. Oare bietele lui schițe înfățișând oameni sărmani și umili se vor vinde vreodată în acest măreț palat al artei?

Nu părea un lucru prea lesne de crezut.

Se opri și privi cu o admirație naivă un cap de oaie pictat de Mauve. Funcționarii care discutau cu glas scăzut în spatele standului cu gravuri îi aruncară o privire scurtă, cercetându-i hainele și înfățișarea, apoi nici nu se mai osteniră să-l întrebe dacă dorește ceva. Tersteeg, care fusese ocupat cu aranjarea unei expoziții în camera rezervată, din fund, tocmai cobora scările spre salonul principal. Vincent nu-l văzu.

Tersteeg se opri la capătul celor câteva trepte și-l cercetă pe fostul său funcționar. Cuprinse dintr-o privire părul tuns scurt, barba roșie nerasă de câteva zile, ghetele grosolane țărănești, haina de lucrător, închisă până sub bărbie, fără cravată, și bocceaua pe care o purta sub braț. Era în el ceva atât de stângaci, ceva ce contrasta puternic, crud cu magazinul elegant în care se afla!

— Ce faci, Vincent? întrebă Tersteeg, apropiindu-se fără zgomot, pe covorul moale. Văd că admiri pânzele noastre.

Vincent se întoarse.

— Da, sunt minunate, nu-i așa? Ce mai faceți, *mijnheer* Tersteeg? Vă aduc salutări din partea părinților mei.

Strângerea de mână a celor doi oameni era ca o punte pe care încercau s-o arunce peste prăpastia celor opt ani de când nu se mai văzuseră.

— Arătați foarte bine, *mijnheer*. Chiar mai bine decât ultima oară când v-am văzut.

— Într-adevăr, viața se împacă bine cu mine. Mă păstrează tânăr. Nu vrei să mergem la mine în birou?

Vincent îl urmă pe scară largă, împiedicându-se la fiecare pas, cu ochii la tablourile agățate pe pereți. De la scurtul popas pe care-l făcuse cu Theo la Bruxelles nu mai avusese prilejul să vadă tablouri bune. Era uluit! Tersteeg deschise ușa biroului și-l pofti să intre.

— Nu vrei să iei loc, Vincent? spuse.

Vincent rămase țintuit în fața unei pânze de Weissenbruch[1], ale cărui lucrări nu le cunoscuse până atunci. Se așeză, lăsă jos legătura pe care o ținea în mână, o ridică apoi din nou și se apropie de biroul lăcuit al lui Tersteeg.

— V-am adus înapoi cărțile pe care ați avut bunăvoința să mi le împrumutați, *mijnheer* Tersteeg.

Desfăcu bocceaua, dădu la o parte cămașa și o pereche de ciorapi, scoase albumele cu *Exercices au Fusain* și le puse pe masă.

— Am lucrat din greu la desene, mi-ați făcut un mare bine împrumutându-mi-le.

— Arată-mi copiile, spuse Tersteeg, intrând direct în temă.

Vincent scotoci prin teancul de hârtii și alese primele copii pe care le desenase în Borinage. Tersteeg rămase tăcut, ca o stană de piatră. Atunci Vincent îi arătă repede a doua serie de copiii, pe care le făcuse la Etten. Acestea avură ca rezultat câte un „hmm” întâmplător, dar nimic

[1] *Jan Hendrik Weissenbruch* (1824-1903), pictor peisagist olandez, şeful şcolii din Haga.

mai mult. Vincent îi arătă atunci a treia serie de copii, pe care le terminase cu puțin înainte de plecare. Tersteeg arătă interes. „Asta-i o linie reușită”, spuse el o dată. „Îmi plac umbrele astea”, adăugă altă dată. „Aici ai prins aproape ceea ce trebuia”.

— Mi-am dat și eu seama că nu e prea rău, spuse Vincent.

Termină teancul și se întoarse către Tersteeg, așteptând verdictul.

— Da, Vincent, spuse el, așezându-și mâinile lungi, subțiri pe birou și ciocănind ușor, cu fiecare deget, pe rând, mobila lucioasă, ai făcut oarecare progres. Nu mult, dar ai făcut. Când am văzut primele copii m-am cam speriat. Desenele dumitale arată cel puțin că te-ai zbătut, c-ai muncit mult.

— Asta-i tot? Doar muncă? Talent de loc?

Știa că n-ar fi trebuit să pună această întrebare, dar nu se putuse stăpâni.

— Nu e prea devreme să vorbim de asta, Vincent?

— Poate că da. Am adus și câteva din schițele mele. N-ați vrea să le vedeți?

— Aș fi bucuros.

Vincent scoase câteva din schițele cu mineri și țărani. Se așternu acea tăcere îngrozitoare, tăcere vestită în toată Olanda, care făcea cunoscut de obicei sutelor de tineri artiști că lucrările lor sunt proaste. Tersteeg parcurse tot teancul de schițe fără să-i scape nici măcar un „hmm”. Vincent simțea că-i fuge pământul de sub picioare. Tersteeg se lăsă pe spate și privi pe fereastră, dincolo de Plaats, alunecarea lebedelor pe oglinda lacului. Vincent știa din experiență că, dacă nu va vorbi el cel dintâi, tăcerea va dura o veșnicie.

— Nu vedeți nici un fel de progres, *mijnheer* Tersteeg? întrebă el. Nu găsiți că schițele mele din Brabant sunt mai bune decât cele din Borinage?

— Asta e adevărat, răspunse Tersteeg, desprinzându-și ochii de la fereastră, sunt ceva mai bune. Dar nu se poate spune că sunt bune. Este ceva fundamental greșit în ele. Ce anume, n-aș putea spune dintr-o singură privire. Cred că ai face mai bine să te mărginești deocamdată la copii. Nu ești încă pregătit să faci o lucrare originală. Numai după ce vei stăpâni bine de tot tehnica elementară poți începe să te inspiri din viață.

— Aș vrea să viu să studiez la Haga. Ce ziceți, *mijnheer?*

Tersteeg nu voia să-și ia nici o obligație față de Vincent. Întreaga situație i se părea foarte deosebită.

— Haga e un oraș frumos, spuse el. Avem expoziții bune și nenumărați pictori tineri. Dar n-aș putea să afirm cu siguranță că e mai potrivit decât Anvers, Paris sau Bruxelles.

Vincent plecă, dar nu cu totul descurajat. Oricum, Tersteeg, care era cel mai aspru critic din toată Olanda, recunoscuse un oarecare progres. Asta însemna că, cel puțin, nu stătuse pe loc. Știa că schițele lui originale nu erau chiar ceea ce ar fi trebuit să fie, dar era încredințat că dacă va munci mult, cu îndârjire, până la urmă vor ieși bine.

5. ANTON MAUVE

Haga era pe atunci poate cel mai curat și mai civilizat oraș din toată Europa. Simplu, frumos, sobru, după adevărata tradiție olandeză: străzi de o desăvârșită curățenie, străjuite de copaci stufoși, case arătoase, construite din cărămidă trainică, grădinițe îngrijite, pline

de trandafiri și mușcate. Nu existau mahalale murdare, cartiere dărăpănate, nimic din ce-ar fi putut supăra ochiul, totul fiind îngrijit cu acea stăruință tipic olandeză.

Cu mulți ani înainte, Haga își alesese drept emblemă oficială o barză. De atunci, locuitorii făcuseră pași uriași înainte, pe drumul progresului.

Vincent așteptă până a doua zi, ca să poată merge acasă la Mauve, în Uileboomen 198. Soacra lui Mauve era o Carbentus, soră de-a Annei Cornelia, și, cum legăturile erau cu grijă păstrate în familia lor, Mauve îl primi călduros.

Anton Mauve era un bărbat puternic, cu umeri căzuți, dar masivi, și cu pieptul lat. Capul, ca și al lui Tersteeg și al celor mai mulți din familia Van Gogh era un element mai important în înfățișarea lui decât trăsăturile feței. Avea ochi luminoși, cam sentimentali, un nas puternic, drept, cu muchea pornind direct din fruntea înaltă și pătrată, urechi lipite și o barbă sură, care-i ascundea ovalul curat al feței. Se pieptăna cu o cărare joasă în dreapta și cu o claie de păr, paralelă cu fruntea, în stânga.

Mauve era plin de o energie pe care știa s-o folosească până la ultima picătură. Picta într-una. Când obosea, continua să picteze, și, când ajungea la capătul puterilor, picta îndârjit mai departe. Abia după aceea se simțea refăcut și putea să se apuce din nou de pictură.

— Jet nu e acasă, Vincent, spuse Mauve. Vrei să mergem în atelier? Cred că o să ne simțim mai în largul nostru acolo.

— Da, să mergem.

Era nerăbdător să vadă atelierul.

Mauve îl conduse afară, prin grădină, spre atelierul lui mare, construit din lemn, care se găsea la oarecare distanță de casă. Grădina, împrejmuită de tufișuri mari, îi crea lui Mauve izolarea necesară lucrului.

Un miros plăcut de tutun, de pipe vechi și de vopsele

bune îl întâmpină pe Vincent de cum trecu pragul. Atelierul, cât era de mare, era așternut pe jos cu un covor gros de Deventer; ici-colo, se aflau șevalete cu pânze în lucru. Pereții erau încărcați de tablouri. Într-un colț se afla o măsuță stil și, în fața ei, un mic covor persan. Peretele dinspre nord era pe jumătate de sticlă. Peste tot se vedeau cărți împrăștiate, și orice locșor liber era încărcat de unelte de pictură. Deși atelierul părea plin de viață și destul de aglomerat, Vincent simți totuși ordinea desăvârșită care se degaja din firea lui Mauve și stăpânea locul.

Discuția convențională despre familie îi reținu doar câteva clipe, apoi se adânciră imediat în singurul subiect din lume care avea însemnătate pentru amândoi. Preocupat de ideea noului său tablou - un peisaj învăluit în ceață, zugrăvit în gama de culori estompate ale asfințitului - Mauve făcea de câtva timp tot ce-i stă în putință ca să ocolească prezența altor pictori. Socotise întotdeauna că un om poate ori să picteze, ori să vorbească despre pictură, dar nu le poate face pe amândouă. Nici cu Vincent nu discută despre tablou, se mărgini să i-l descrie doar.

Madame Mauve se întoarse acasă și stărui ca Vincent să rămână la cină. După masă, musafirul se așeză în fața căminului și, stând de vorbă cu copiii, se gândi ce minunat ar fi dacă s-ar afla și el la casa lui, alături de o soție iubitoare, care să aibă încredere în el, și înconjurat de copii care să-l proclame împărat și stăpân prin simplul nume de tată. Va veni oare vreodată și pentru el ziua aceea fericită?

După câtva timp, cei doi bărbați se aflau din nou în atelier, pufăind mulțumiți din lulele. Vincent își scoase copiile, Mauve le cercetă dintr-o privire, cu priceperea sigură a omului de meserie.

— Nu e rău pentru niște exerciții. Dar ce valoare pot să aibă?

— Valoare? Eu nu…

— N-ai făcut altceva, Vincent, decât să copiezi ca un școlar. Adevărata muncă de creație aparține altora…

— Am crezut că în felul ăsta am să pot prinde câte ceva de la ei.

— Prostii! Dacă vrei să creezi, privește viața, nu copia. N-ai schițe făcute de tine?

Vincent își aminti ce-i spusese Tersteeg despre desenele lui. Se întrebă dacă să i le arate sau nu lui Mauve. Venise la Haga să-l roage să-i fie dascăl. Și dacă tot ce-i putea arăta erau niște încercări lipsite de valoare…

— Da, răspunse el, am făcut și câteva studii după model.

— Bun!

— Am câteva schițe, mineri din Borinage și țărani din Brabant. Nu sunt cine știe ce, dar…

— Lasă asta. Ia să le văd. Poate ai prins în ele ceva din realitate.

Vincent își desfășură schițele; inima îi bătea cu putere. Mauve se așeză și-și trecu palma stângă peste claia de păr, netezind-o mereu. Din barba lui cenușie răzbăteau chicoteli înfundate. La un moment dat, își vârî degetele în păr, îl lăsă ciufulit ca un tufiș și-i aruncă lui Vincent o privire fugară de dezaprobare. După o clipă, luă schița unui muncitor, se ridică și o ținu alături de o siluetă schițată pe pânza la care lucra.

— Acum văd unde am greșit! strigă el.

Luă un creion de desen, potrivi lumina și trase în grabă câteva linii, urmărind tot timpul schița lui Vincent.

— Așa e mai bine, zise el, făcând un pas înapoi. Acum cerșetorul meu arată de parc-ar fi crescut din pământ.

Veni lângă Vincent și-și puse mâna pe umărul lui.

— Merge. Ești pe drumul cel bun. Schițele tale sunt încă stângace, dar autentice. Au un fel de vitalitate și un ritm pe care nu l-am întâlnit prea des. Aruncă reproducerile pe care le copiezi, Vincent, și cumpără-ți o cutie de culori. Cu

cât ai să începi să lucrezi mai repede în culori, cu atât o să fie mai bine. Acum desenul e prost doar pe jumătate; dar poți să-l perfecționezi și de-aici înainte.

Vincent socoti că era clipa cea mai nimerită.

— Am de gând să mă mut la Haga, vere Mauve, zise el, și să lucrez mai departe. Dacă ai vrea să mă ajuți câteodată... Știi, am mare nevoie de sfaturile unui om ca dumneata. Nu cine știe ce mare lucru, doar mici îndrumări, așa cum mi-ai dat astăzi, vorbindu-mi despre tabloul dumitale. Orice pictor tânăr are nevoie de un maestru, vere Mauve, și ți-aș fi recunoscător dacă mi-ai îngădui să lucrez sub îndrumarea dumitale.

Mauve se uită cu teamă la toate pânzele neterminate din atelier. Orice clipă liberă pe care putea s-o răpească artei lui îi plăcea să și-o petreacă în familie. Atmosfera caldă de elogii în care îl învăluise pe Vincent, se destrămă. Mauve începu să bată în retragere, iar Vincent, care era întotdeauna foarte sensibil la schimbările din atitudinea oamenilor, simți imediat.

— Sunt un om foarte ocupat, Vincent, rareori am prilejul să pot ajuta pe alții. Un artist trebuie să fie egoist, trebuie să-și apere fiecare clipă din timpul lui de lucru. Mă îndoiesc că te-aș putea învăța cine știe ce.

— Nu cer mult, făcu Vincent. Să mă lași doar să lucrez câteodată aici, alături de dumneata, să te urmăresc cum concepi un tablou, să-mi vorbești uneori despre lucrul dumitale, așa cum ai făcut azi, ca să-mi pot da bine seama cum se trece de la idee la realizarea ei pe pânză. Și doar uneori, când te oprești din lucru, să te uiți la desenele mele și să-mi arăți greșelile. Asta-i tot ce-ți cer.

— Și tu îți închipui că ceri foarte puțin. O, crede-mă, Vincent, e un lucru foarte greu să-ți iei în grijă un ucenic...

— N-am să-ți fiu o povară! Îți făgăduiesc!

Mauve chibzui mult timp. Nu-și dorise niciodată un elev, nu-i plăcea să stea cineva lângă el în timp ce lucra. Nu

simțea nevoia să vorbească despre munca lui și nu primise nimic altceva decât jigniri din partea începătorilor pe care încercase să-i sfătuiască. Totuși, Vincent era vărul lui, unchiul Vincent Van Gogh și firma *„Goupil and Company”* îi cumpărau pânzele și, apoi, era ceva care-l atrăgea în însuflețirea curată, pătimașă a băiatului, aceeași însuflețire curată, pătimașă pe care o simțise și în desenele lui.

— Foarte bine, Vincent, să facem o încercare.

— O, vere Mauve!

— Bagă de seamă însă, nu-ți făgăduiesc nimic. S-ar putea să iasă foarte prost. Când te vei stabili însă la Haga, vino la mine, la atelier, și vom vedea atunci dacă ne putem fi de vreun folos unul altuia. Eu la toamnă plec la Drenthe; ar fi bine deci să vii pe la începutul iernii.

— Chiar așa mă gândeam și eu. Mai am nevoie de câteva luni de lucru în Brabant.

— Atunci rămâne hotărât.

Tot timpul drumului, la înapoierea spre casă, o dată cu țăcănitul ritmic al roților de tren, o voce îngâna ușor în sufletul lui Vincent: „Am un maestru, am un maestru, am un maestru! Peste câteva luni, am să studiez cu un mare pictor, și atunci am să învăț și eu să pictez. Am să muncesc în lunile următoare, o, cum am să muncesc! Abia atunci o să se vadă un progres adevărat! ”

Când ajunse la Etten, o găsi pe Kay Vos acasă la el.

6. KAY

Durerea adâncă o spiritualizase pe Kay. Își iubise cu devotament soțul, și moartea acestuia stinsese ceva din

sufletul ei. Marea dragoste de viață, optimismul, avântul și vioiciunea îi pieriseră cu totul. Până și părul ei, cald, viu, părea că-și pierduse strălucirea. Fața i se subțiase într-un oval ascetic, ochii albaștri căpătaseră adâncimi de întunecată tristețe, iar strălucirea obrajilor pălise, topindu-se într-o singură nuanță. Dacă vioiciunea pe care i-o cunoscuse Vincent la Amsterdam pierise în mare măsură, în schimb frumusețea i se împlinise, învăluită în tristețea visătoare care-i dădea parcă înțeles și adâncime.

— Ce plăcere să te vedem în sfârșit la noi, Kay! Spuse Vincent.

— Mulțumesc, Vincent.

Era întâia oară când își spuneau unul altuia pe nume, fără obișnuitul „vere”. Făcură asta în chip firesc, fără să-și dea seama.

— L-ai adus și pe Jan, desigur…

— Da, e în grădină.

— Ești pentru întâia oară în Brabant și-mi pare bine că sunt aici să ți-l arăt. Vom face împreună plimbări lungi peste landă.

— Mă bucur, Vincent.

Vorbea cu blândețe, dar fără entuziasm. Băgă de seamă că vocea ei devenise mai adâncă și mai vibrantă. Își aminti cât de prietenos se purtase cu el în casa de pe Keizersgracht. Trebuia oare să-i vorbească despre moartea soțului ei, să-i prezinte condoleanțe? Știa că ar fi fost de datoria lui să spună ceva, dar simțea că era mai delicat să nu-i răscolească din nou durerea.

Kay îi prețui tactul. Soțul ei însemna ceva sfânt și nu putea să discute cu nimeni despre el. Își aducea și ea aminte de serile plăcute din Keizersgracht, când jucau cărți lângă cămin, cu Vos și cu părinții ei, în timp ce Vincent citea sub lampă, într-un colț. O durere mută, izvorâtă de undeva, din lăuntrul ființei, îi împăienjeni cu o pâclă ochii întunecați. Vincent își puse ușor mâna peste

mâna ei. Kay îl privi cu o recunoștință mută. Cât de minunată o făcuse suferința! Înainte fusese doar o soție fericită; acum suferința îi îmbogățise simțirea, adăugându-i coarde noi, pe care numai durerea le face să vibreze. Îi trecu prin minte vechea zicală: „Din suferință se plămădește frumusețea”.

— O să-ți placă aici, Kay, spuse el liniștit. Eu îmi petrec toată ziua afară, pe câmp, desenând; ai să vii și tu cu Jan.

— N-aș vrea să te stânjenesc.

— O, nu! Îmi place să fiu însoțit. Am să-ți arăt o mulțime de lucruri interesante.

— Atunci am să vin cu plăcere.

— O să-i facă bine și lui Jan. Aerul o să-l întărească.

Ea îi strânse ușor mâna, așa cum făcuse și el ceva mai înainte.

— Și o să fim prieteni, Vincent, nu-i așa?

— Sigur, Kay.

Ea îi lăsă mâna și își pironi privirea pe biserica protestantă de peste drum, fără să o vadă însă.

Vincent ieși în grădină și așeză o bancă pentru Kay, aproape de locul unde se juca Jan. Apoi se apucă să clădească împreună cu el un castel de nisip. Pentru o clipă, uită de marea veste cu care venise de la Haga.

Dar seara, la cină, își încunoștința familia că Mauve îl primise ca elev. În mod obișnuit, n-ar fi repetat cuvintele de laudă pe care i le spusese Tersteeg sau Mauve, dar, fiind Kay de față, simți nevoia să apară în ochii ei într-o lumină cât mai bună. Mama lui se arătă încântată.

— Trebuie să faci tot ce-ți spune vărul Mauve, zise ea. E un om care a izbutit în meseria lui.

A doua zi, Vincent porni foarte devreme, împreună cu Kay și Jan, spre Liesbosch, unde avea de gând să deseneze. De obicei nu-și lua cu el nimic de mâncare pentru prânz; de data asta, însă, mama lui le pregăti un coș cu gustări. Își închipuia că plecau să ia masa la iarbă verde. Pe drum

trecură pe lângă salcâmul înalt din curtea bisericii, în care își avea cuibul o coțofană. Jan se dovedi deosebit de curios, și Vincent trebui să-i promită că-i va găsi un ou. Umblară pe covorul foșnitor de ace din pădurea de pini, apoi prin nisipul galben, alb și cenușiu al landei. Într-un loc Vincent văzu un plug și un car lăsate pe câmp. Își potrivi micul șevalet, îl urcă pe Jan în car și-i făcu din câteva trăsături schița. Kay ședea puțin mai la o parte, urmărind din ochi copilul care zburda prin preajmă. Era tăcută, și Vincent nu voia să-i tulbure gândurile; se simțea fericit numai știind-o aproape. Pană atunci nu cunoscuse cât era de plăcut să aibă alături o femeie în timp ce lucra.

Trecură pe lângă câteva căsuțe cu acoperișuri de stuf, apoi ajunseră la drumul care ducea la Roozendaal. Într-un târziu, Kay vorbi.

— Știi, Vincent, văzându-te în fața șevaletului mi-am adus aminte de părerea pe care o aveam despre tine pe vremea când erai la Amsterdam.

— Ce părere, Kay?

— Mi-e teamă să nu te jignesc.

— Spune, Kay.

— Ca să-ți spun drept, nu credeam nici o clipă că ești făcut să devii preot. Am știut de la început că-ți pierzi vremea.

— Și de ce nu mi-ai spus-o?

— N-aveam dreptul, Vincent.

Își strânse câteva șuvițe de păr roșu-auriu, care scăpaseră de sub boneta neagră. O surpătură a drumului o făcu să se apropie de umărul lui. El o prinse de braț, ca s-o ajute să-și recapete echilibrul, și uită să-și mai retragă mâna.

— Știam c-ai să-ți dai seama singur, până la urmă, și că ai să-ți găsești drumul. Orice ți-aș fi spus atunci, nu ți-ar fi slujit la nimic.

— Mi-aduc aminte, răspunse el. Mi-ai atras atenția să nu

devin un preot îmbâcsit. Atunci mi s-a părut ciudat să aud cuvintele astea din gura unei fete de cleric.

El îi zâmbi prietenos, dar ochii ei se întristară.

— Știu. Dar vezi tu, Vincent, Vos m-a învățat o mulțime de lucruri pe care altfel nu le-aș fi înțeles niciodată.

Vincent își retrase mâna. Numele lui Vos se ridică între ei ca o barieră ciudată, greu de înlăturat.

După o oră de mers, ajunseră la Liesbosch, și Vincent își instală din nou șevaletul. Era acolo un eleșteu pe care voia să-l deseneze. Jan se juca în nisip, iar Kay ședea în spatele șevaletului pe un scaun pe care i-l adusese Vincent. Ținea o carte în mână, dar nu citea. Vincent desenă cu repeziciune, mânat de un elan deosebit. Schița se contura sub mâna lui cu o vigoare pe care n-o mai cunoscuse până atunci. N-ar fi putut spune dacă asta se datora încurajărilor lui Mauve sau prezenței lui Kay, dar creionul căpătase mai multă siguranță în mâna lui. Făcu câteva schițe, una după alta. Nu se întoarse de loc să se uite la Kay, și nici ea nu-i vorbi, ca să nu-l întrerupă, dar simpla ei apropiere îl însuflețea și-l făcea să se simtă bine. Își dorea ca desenele să-i iasă deosebit de bune și Kay să i le admire.

La vremea prânzului intrară într-o pădurice de stejari din apropiere. Kay despachetă coșul de merinde sub un copac, la răcoare. Nu se simțea nici o adiere. Parfumul nuferilor din eleșteu se îmbina cu mireasma crudă a stejarilor. Kay și Jan se așezară de o parte a coșului, iar Vincent de cealaltă. Kay îl servea. În minte îi apăru tabloul familiei Mauve, la cină, în jurul mesei.

Privind-o pe Kay, se gândea că nu mai văzuse niciodată o ființă atât de frumoasă. Nici nu-i venea să se atingă de mâncare, deși brânza galbenă și grasă era atrăgătoare, iar pâinea, făcută de mama lui, avea desigur gustul ei dulce, obișnuit. O foame nouă, de neînvins, se trezea în el. Nu-și mai lua ochii de la carnația delicată a lui Kay, de la ovalul fin al feței, de la ochii ei triști, întunecați ca fundul

lacurilor și de la gura suavă, plină, care-și pierduse acum frăgezimea, dar care, fără îndoială, va înflori din nou într-o zi.

După masă Jan adormi cu capul în poala maică-si. Vincent o privi cum mângâie părul luminos al copilului, cercetând întrebător chipul lui fraged. Își dădea seama că în trăsăturile copilului vedea chipul soțului pierdut, că se credea în casa lor de pe Keizersgracht, alături de omul pe care-l iubea, și nu pe un câmp din Brabant, cu vărul ei Vincent.

Desenă toată după-amiaza. Din când în când, Jan se cocoța pe genunchii lui. Băiatul îl îndrăgise. Vincent îi dădu câteva coli de hârtie Ingres, pe care le mâzgăli cu plăcere. Râdea, țipa și fugea de colo până colo prin nisipul galben și, întorcându-se mereu la Vincent, se tot căznea să fie luat în seamă, ba punându-i întrebări, ba arătându-i tot ce găsea prin preajmă. Vincent nu se supăra; era plăcut să simtă un pui de om, cald și viu, cățărându-i-se drăgăstos în brațe.

Se apropia toamna; soarele asfinți mai devreme. În drum spre casă se opriră pe malul iazurilor, să admire culorile apusului, oglindite în apă, ca niște aripi de fluture, care se întunecau treptat, topindu-se în umbrele înserării. Vincent îi arătă desenele. Kay le privi în treacăt și ceea ce văzu i se păru stângaci și naiv. Dar Vincent fusese bun cu Jan și ea știa prea bine ce înseamnă durerea.

— Îmi plac, Vincent, spuse.

— Adevărat, Kay?

La auzul cuvintelor de laudă, tot ce înăbușise în sufletul lui de-atâta amar de vreme se revărsă. Se arătase atât de prietenoasă cu el la Amsterdam! Firește că va înțelege și acum tot ce năzuia el să realizeze. I se părea că e singura ființă din lume sortită să-l înțeleagă. Cu familia nu vorbea despre planurile lui, căci ei nu cunoșteau nici măcar termenii elementari ai meșteșugului. Față de Mauve sau

Tersteeg trebuia să se poarte cu modestia unui începător, deși nu întotdeauna se simțea pătruns de ea.

Își descărcă sufletul într-un val de vorbe înăbușite, fără noimă.

Cu cât îi creștea însuflețirea, cu atât grăbea pasul; Kay abia se mai putea ține după el. Așa i se întâmpla întotdeauna când trecea prin stări sufletești adânci, răscolitoare; echilibrul, măsura piereau și se ivea, în schimb, vechea lui purtare violentă, dezlănțuită. Tânărul stăpânit, cuviincios din după-amiaza aceea dispăruse; țărănoiul necioplit o uimi și o sperie. Ieșirea lui i se părea nelalocul ei, copilărească. Era departe de a înțelege că, în acest chip, el îi făcea cel mai rar, cel mai de preț dar pe care un bărbat îl poate face unei femei.

Îi împărtăși pe nerăsuflate toate simțămintele pe care le ținuse tăinuite în adâncul lui din clipa în care Theo plecase la Paris. Îi vorbi de năzuințele și de ambițiile lui, de sensul pe care voia să-l dea creației sale. Kay se întreba de ce oare era atât de tulburat. Nu-l întrerupse, dar nici nu-l ascultă. Ea trăia în trecut, numai în trecut, și i se părea ciudat și strident să vadă pe cineva trăind cu atâta bucurie și vigoare în viitor. Vincent era prea înfierbântat ca să-și dea seama de tâlcul tăcerii ei. Continuă să gesticuleze până când un nume pe care-l rosti atrase atenția lui Kay.

— Neuhuys? Vorbești de pictorul din Amsterdam?

— Da, acum s-a stabilit la Haga.

— Îl cunosc. Era prieten cu Vos. A fost de câteva ori pe la noi.

Vincent se opri.

Vos! Mereu Vos! De ce? Doar era mort, mort de mai bine de un an. Ar fi fost timpul să-l uite. Aparținea trecutului, ca și Ursula. De ce trebuia să-l pomenească mereu? Chiar din primele zile petrecute la Amsterdam, soțul lui Kay nu-i plăcuse de loc.

Toamna se făcea tot mai mult simțită. Covorul de ace din

pădurea de pini ruginise. În fiecare zi Kay și Jan îi țineau de urât pe câmp, în timp ce lucra. Datorită plimbărilor lungi pe landă, obrajii ei căpătaseră o umbră de culoare și pasul îi devenise mai sigur, mai încrezător. Acum își lua cu ea coșulețul de lucru, și degetele îi erau la fel de harnice ca și ale lui Vincent. Începu să vorbească mai deschis și mai ușor despre copilăria ei, despre cărțile pe care le citise, despre oamenii mai deosebiți pe care-i cunoscuse la Amsterdam.

Familia îi privea cu mulțumire. Prietenia lui redeșteptase în Kay dorința de viață. Pe de altă parte, prezența ei îl făcu pe Vincent mai puțin ursuz. Anna Cornelia și Theodorus mulțumeau lui Dumnezeu pentru această prietenie potrivită și făceau tot ce le stă în putință ca să-i apropie pe cei doi tineri.

Lui Vincent îi plăcea totul la ea: silueta subțire, delicată, atât de sobru cuprinsă de lunga rochie neagră, boneta neagră, scrobită, pe care o purta când ieșea pe câmp, mireasma care-i umplea nările când se apropia de el, felul în care își țuguia buzele când vorbea repede, căutătura cercetătoare a ochilor ei albaștri, adânci, atingerea degetelor nervoase pe umărul său pe mâna lui când i-l lua pe Jan din brațe, vocea joasă, vibrantă, care-l tulbura până-n străfundurile ființei și care continua să-i sune în auz și în somn, strălucirea vie a obrazului, care-i trezea dorința arzătoare de a-și apropia buzele însetate.

Abia acum își dădea seama că, de ani și ani, trăise de fapt numai pe jumătate, că buzele lui se ofiliseră, lipsite de unda limpede și răcoritoare a dragostei, și că mari comori de duioșie și iubire se uscaseră în el, nefolosite. Se simțea fericit numai când o știa alături; prezența ei părea că-l atrage și-l învăluie în blândețe. Când îl însoțea pe câmp, lucra repede și cu îndemânare; când ea rămânea acasă, fiecare linie îi părea un chin. Seara ședeau față-n față la masa cea mare din salon și, cu toate că el era de obicei

aplecat deasupra schițelor pe care le copia, chipul ei fraged se ivea întotdeauna între el și hârtie. Când își ridica uneori ochii ca s-o privească sub lumina palidă a uriașei lămpi galbene, ea îi prindea privirea și-i zâmbea cu o melancolie dulce, potolită. Adeseori simțea că nu mai poate răbda nici o clipă să stea departe de ea, că trebuie să se repeadă și, acolo, de față cu toată familia, s-o strângă aprig la pieptul lui, adăpându-și buzele fierbinți, uscate, la unda răcoritoare a gurii ei.

N-o iubea numai pentru frumusețe, ci pentru toată ființa și felul ei de-a fi, pentru mersul liniștit, pentru ținuta și mișcările echilibrate, pentru buna creștere trădată de cel mai neînsemnat gest pe care-l făcea.

Nici nu-și dăduse seama cât de singur fusese în cei șapte ani de când o pierduse pe Ursula. Nici o femeie, în toată viața lui, nu-i spusese vreodată un cuvânt de mângâiere, nu-l privise cu ochii umezi de duioșie, nu-și trecuse ușor degetele pe fața lui, presărând apoi urmele cu sărutări.

Nici o femeie nu-l iubise vreodată. Asta nu era viață, era un fel de moarte. Dragostea pentru Ursula nu-i pricinuise atâta durere; pe vremea aceea era un adolescent care nu voia decât să dăruiască, și darul îi fusese respins. Acum însă, în dragostea lui matură, voia să dea, dar să și primească în aceeași măsură. Știa că viața îi va deveni de neîndurat dacă, la iubirea lui înflăcărată, Kay nu va răspunde în același fel.

Într-o seară, citind din Michelet, întâlni următoarea frază: *„Il faut q'une femme souffle sur toi pour que tu sois homme*”[1].

Michelet avea deplină dreptate. Așa era. Nu fusese un adevărat bărbat. Deși avea 28 de ani, nici nu se născuse încă. Abia acum, suflând asupra lui frumusețe și iubire,

---

[1] E nevoie ca o femeie să sufle asupra ta ca să devii bărbat (în lb. franc).

Kay îl făcuse în sfârșit bărbat.

Și acum, ca bărbat, toate dorințele lui se îndreptau spre ea. O dorea cu patimă și deznădejde. Ținea și la Jan, căci copilul era parte din femeia iubită. Dar îl ura pe Vos, îl ura din tot sufletul, pentru că vedea că nu-l poate izgoni din mintea ei cu nici un chip. Nu-i părea rău de prima ei iubire și de căsătorie, după cum nu-i părea rău de anii în care suferise din pricina Ursulei. Se gândea că, de fapt, amândoi fuseseră căliți în suferință, și asta ar face desigur ca dragostea lor să fie cu atât mai curată.

Era încredințat că putea s-o facă să dea uitării pe cel ce aparținea trecutului. Flacăra iubirii lui va fi atât de puternică, încât îi va spulbera din minte umbrele trecutului. În curând va pleca la Haga, să studieze cu Mauve. O va lua cu el și vor închega acolo o căsnicie la fel de fericită ca a lui Mauve. O voia de soție, s-o aibă întotdeauna lângă el. Voia un cămin și copii care să poarte pe chipurile lor pecetea trăsăturilor lui. Era bărbat acum, și venise vremea să se oprească din hoinăreală. Avea nevoie de dragoste.

Numai dragostea putea să înlăture asprimea din creația lui, să-i îndulcească trăsăturile colțuroase și să-l facă să capete cât mai curând simțul realului, care-i lipsea. Nu știuse niciodată până acum ce parte imensă din ființa lui rămăsese inertă, moartă din lipsă de iubire; dacă și-ar fi dat seama, s-ar fi azvârlit, poate, cu toată pasiunea asupra primei femei care i-ar fi ieșit în cale. Căci, acum își dădea seama, dragostea era sarea vieții - numai prin ea puteai ajunge să simți ce gust are viața.

Acum îi părea bine că Ursula nu-l iubise. Cât de lipsită de adâncime fusese dragostea lui de atunci și cât de adâncă și bogată i se părea cea de acum! Dacă s-ar fi însurat cu Ursula, n-ar fi ajuns niciodată să pătrundă înțelesul dragostei adevărate. N-ar fi putut niciodată s-o iubească pe Kay! Își dădu seama limpede că Ursula fusese

un copil ușuratic, fără minte, lipsit de orice gingășie sufletească. Se irosise în ani de suferință pentru o păpușă. Un ceas cu Kay prețuia cât o viață întreagă cu Ursula. Calea lui fusese grea, dar îi găsea acum toate temeiurile, pentru că-l dusese la Kay. De acum înainte, însă, viața se anunța frumoasă; va lucra, va iubi, va izbuti să-și vândă desenele. Vor fi fericiți împreună. Viața fiecărui muritor are un tipar al ei, care trebuie modelat cu încetul, până la desăvârșirea finală.

Cu toată firea lui nestăpânită și cu toată patima care-l răscolea, izbuti să se înfrâneze. De mii de ori, când era singur cu Kay pe câmp, discutând despre fel de fel de lucruri, îi venea să strige:

— Ascultă-mă, hai să nu ne mai ascundem, să lăsăm toate nimicurile astea! Vreau să te țin în brațe și să te sărut de zeci și sute de ori! Vreau să fii soția mea și să rămâi alături de mine toată viața! Ne aparținem unul altuia și, în singurătatea noastră, avem nevoie cu disperare unul de celălalt.

Dar se stăpânea. Și era o adevărată minune că izbutea. Nu putea să-i vorbească de dragoste așa, din senin; ar fi fost prea brutal. Și Kay nu-i dădea nici cel mai mic prilej. Ocolea întotdeauna discuțiile despre dragoste și căsătorie. Cum și unde să-i vorbească? Simțea că trebuie s-o facă neapărat, cât mai curând, căci iarna bătea la ușă și, nu peste multă vreme, urma să plece la Haga.

Până la urmă, nu mai putu să îndure, voința îl părăsi. Mergeau toți trei pe drumul spre Breda. Vincent își petrecuse toată dimineața desenând țărani la sapă, pe ogoare. Se opriră pe malul unui pârâiaș, la umbra unor ulmi, și-și luară gustarea. Jan adormi curând pe iarbă, Kay ședea lângă coșul de mâncare. El se apropie și îngenunche alături să-i arate schițele. În timp ce vorbea înfrigurat, fără să știe nici el ce spune, simți umărul ei cald lipit de el, arzându-l. Tulburat peste măsură, lăsă schițele din mină și,

brusc, o cuprinse în brațe, sălbatic, în timp ce un val de cuvinte arzătoare, pătimașe i se rostogolea de pe buze.

— Kay, nu mai pot răbda, trebuie să-ți spun! Sunt sigur că tu știi bine cât de mult te iubesc! Te-am iubit întotdeauna, din prima clipă când te-am văzut la Amsterdam! Aș vrea să te am lângă mine pentru totdeauna! Te rog, Kay, spune-mi că mă iubești și tu puțin! O să mergem la Haga, numai noi singuri. O să avem căminul nostru și o să fim fericiți. Mă iubești, nu-i așa? Spune-mi că primești să te măriți cu mine, Kay, dragostea mea!

Kay nu făcu nici un efort să scape din brațele lui. Teama i se întipărise pe față și, cu toate că nu-i putea urmări cuvintele, încet-încet își dădu seama de înțelesul lor și o cuprinse o groază cumplită. Ochii ei albaștri, întunecați îl priveau țintă, cu o neașteptată cruzime; își duse mâna la gură, ca să-și înăbușe un strigăt.

— Nu, niciodată, niciodată! șuieră ea cu înverșunare.

Se smulse din strânsoarea lui, luă în brațe copilul adormit și fugi peste câmp cât o țineau picioarele. Se luă după ea. Lui Kay groaza îi dădea aripi. Dar el nu înțelegea de loc ce se întâmplă.

— Kay, Kay! Nu fugi!

Auzindu-i glasul, gonea și mai tare. Vincent alerga și el, bălăbănindu-și brațele, ca un bezmetic, cu capul săltându-i pe umeri. Kay se împiedică și căzu pe brazdă afânată a câmpului. Jan începu să scâncească. Vincent se azvârli în genunchi lângă ea și o apucă de mână.

— Kay, de ce fugi? Kay, te iubesc mult! Înțelege-mă, trebuie să fii a mea! Și tu mă iubești, Kay! Nu te speria, nu spun decât că te iubesc. Trebuie să uităm trecutul, Kay, și să începem o viață nouă!

Groaza din ochii ei se prefăcu în ură. Își smuci cu violență mâna din strânsoarea lui. Jan se trezise de-a binelea. Înfățișarea sălbatică, pătimașă a lui Vincent,

torentul de vorbe ce năvăleau de pe buzele lui îl înspăimântară. Se agăță de gâtul mamei și izbucni în plâns.

— Kay, draga mea, spune-mi că mă iubești cât de puțin!

— Nu, niciodată, niciodată!

O luă din nou la fugă peste câmp, spre drum. Înmărmurit, Vincent rămase îngenuncheat în nisipul moale. Kay ajunsese în drum și se făcuse nevăzută. Se ridică anevoie și porni alergând după ea, strigându-i numele cât îl ținea gura. Când ajunse în drum, o zări în depărtare, fugind mereu, cu copilul strâns la piept. Se opri. Îi urmări cu privirea până dispărură la o cotitură a drumului. Rămase acolo, neclintit, multă vreme. Apoi se întoarse pe câmp și-și adună schițele de pe jos. Se murdăriseră puțin. Așeză lucrurile înapoi în coș, își luă șevaletul în spate și se târî doborât spre casă.

Casa parohială era în fierbere; Vincent simți asta din clipa când trecu pragul. Kay se încuiase în cameră cu Jan. Mama și tatăl lui erau singuri în salon. Vorbeau, dar când intră el se opriră brusc; pluteau încă în aer frânturile unei fraze. Închise ușa în urma lui și-și dădu seama imediat că taică-său era îngrozitor de supărat; pleoapa ochiului drept îi era aproape închisă.

— Vincent, cum ai putut? Cum ai putut, se tângui mama lui.

— Cum am putut... ce?

Nu-și dădea seama ce-i imputau.

— S-o jignești pe Kay, verișoara ta!

Vincent nu găsi nici un răspuns și tăcu. Își desfăcu șevaletul din spate și-l așeză într-un colț. Bătrânul era încă prea tulburat ca să poată vorbi.

— Kay v-a spus tot ce s-a întâmplat? întrebă Vincent.

Tatăl lui își lărgi gulerul înalt, care-l strângea, congestionându-i fața. Mâna dreaptă i se încleștă pe marginea mesei.

— Ne-a spus că ai luat-o în brațe și că ai bătut câmpii ca un nebun!

— I-am spus că o iubesc, rosti Vincent domol. E oare o jignire?

— Asta-i tot ce i-ai spus?

Vocea bătrânului era rece ca un sloi de gheață.

— Nu, am rugat-o să fie nevasta mea.

— Nevasta ta!

— Da. Ce vi se pare ciudat în asta?

— Oh, Vincent, Vincent, făcu mama lui, cum a putut să-ți treacă prin minte așa ceva?

— Sunt sigur că și voi v-ați gândit la asta.

— Dar cum aș fi putut visa vreodată că ai să te îndrăgostești de ea?

— Vincent, zise Theodorus, dar nu-ți dai seama, Kay e vara ta primară!?

— Da. Și ce e cu asta?

— Nu poți să te căsătorești cu o vară primară... Asta ar fi... ar fi...

Preotul nici nu îndrăznea măcar să rostească acel cuvânt. Vincent se duse la fereastră și se uită țintă afară, în grădină.

— Ce-ar fi?

— Incest!

Vincent se stăpâni cu greutate. Cum îndrăznea să-i pângărească dragostea cu astfel de cuvinte murdare!

— Asta-i cu totul lipsit de noimă, tată; nu e demn de dumneata să spui asemenea lucruri.

— Și eu îți spun că ar fi incest! răcni Theodorus. N-am să îngădui această legătură păcătoasă în familia Van Gogh.

— Doar nu-ți închipui că citezi din *Biblie,* tată!? De când lumea, verii au avut voie să se căsătorească între ei.

— Oh, Vincent, dragul meu, interveni mama lui, dacă o iubești cu adevărat, de ce n-ai avut puțină răbdare? Soțul ei a murit abia de un an, și ea îl iubește cu credință. Și-

apoi, știi că n-ai cu ce să întreții o familie.

— Socotesc purtarea ta, continuă bătrânul, ca deosebit de nechibzuită și nedelicată.

Vincent renunță. Se căută prin buzunare după pipă, o ținu în mână o clipă, apoi o vârî înapoi.

— Tată, te rog stăruitor să nu mai folosești astfel de cuvinte. Dragostea mea pentru Kay e cel mai frumos lucru pe care l-am trăit vreodată. Nu pot să te aud spunând că e nechibzuită și nedelicată.

Își luă șevaletul și plecă în camera lui. Se așeză pe pat. „Ce s-a întâmplat oare? se întrebă. Ce-am făcut? I-am spus lui Kay c-o iubesc și a fugit. De ce? Nu mă vrea?”

„NU, NICIODATĂ, NICIODATĂ!”

Își petrecu noaptea chinuindu-se, retrăind scena iarăși și iarăși. Se oprea mereu la același punct. Cele trei cuvinte îi răsunau în urechi ca un dangăt de clopot la propria lui înmormântare.

A doua zi dimineață se făcuse târziu când Vincent se hotărî să coboare. Atmosfera se mai limpezise. Mama lui era în bucătărie. Când intră îl sărută și-l bătu ușor pe obraji, cu înțelegere.

— Ai dormit bine, Vincent? îl întrebă.

— Unde e Kay?

— Tata a condus-o la Breda.

— De ce?

— Ca să prindă trenul. Se întoarce acasă.

— La Amsterdam?

— Da.

— Înțeleg.

— S-a gândit că e mai bine așa, Vincent.

— A lăsat vreo vorbă pentru mine?

— Nu, dragul meu. Nu vrei să stai jos și să-ți bei cafeaua cu lapte?

— Cum, nici o vorbă? Nimic despre cele întâmplate ieri? Era supărată pe mine?

— Nu, dar s-a hotărât să se întoarcă acasă, la părinții ei.

Anna Cornelia chibzuise că era mai bine să nu-i repete vorbele pe care le spusese Kay.

— La ce oră pleacă trenul din Breda?

— La 10 și douăzeci.

Vincent își aruncă ochii spre ceasul albastru din bucătărie.

— Atât e ceasul acum? întrebă.

— Da.

— Atunci nu-mi rămâne nimic de făcut.

— Vino și stai aici, dragul meu. Avem astăzi niște limbă proaspătă, minunată.

Făcu loc pe masa din bucătărie, întinse un șervet și-i așeză mâncarea. Se învârti pe lângă el, îndemnându-l; i se părea că dacă-l va convinge să mănânce cum trebuie lucrurile se vor liniști.

Ca să-i facă pe voie mamei, Vincent înghiți tot ce-i pusese pe masă. Dar simțea mereu în gură amăreala cuvintelor: „Nu, niciodată, niciodată”, care-i înveninau fiecare îmbucătură pe care o înghițea.

7. „NU, NICIODATĂ, NICIODATĂ!”

Ținea la munca lui mult mai mult decât la Kay și știa că, dacă ar fi fost nevoit să aleagă între una și alta, n-ar fi stat nici o clipă la îndoială. Își dădu seama însă că, deodată, calitatea desenelor lui începuse să scadă. Lucra fără nici o poftă. Se uita pe perete la schițele țăranilor din Brabant și-și dădea seama că făcuse progrese de când îl însuflețise iubirea pentru Kay. Știa că în desene mai stăruie ceva

aspru și greoi, dar simțea că dragostea ei ar fi fost în stare să-i îndulcească liniile, să-l îmblânzească. Iubirea lui era destul de adâncă și de înflăcărată ca să nu poată fi stinsă de acel „Nu, niciodată, niciodată!”, chiar dacă ar fi fost să-l mai audă de multe ori. Refuzul ei i se părea un sloi de gheață, pe care se simțea în stare să-l încălzească la suflet până se va topi.

Totuși, în mintea lui stăruia un grăunte de îndoială care-l împiedica să lucreze: dacă, totuși, ea nu-și va schimba niciodată hotărârea? Căci Kay părea să aibă mustrări de conștiință chiar numai la gândul unei noi iubiri posibile. Trebuia s-o vindece de boala cumplită care-o făcea să se cufunde prea mult în trecut. Ardea de dorință să-și unească pumnii lui puternici cu mâna ei gingașă și să muncească împreună pentru fericirea și pâinea lor zilnică.

Își petrecea mai toată vremea în camera lui compunând scrisori pătimașe în care o implora să-și schimbe hotărârea. Abia după câteva săptămâni află că ea nici măcar nu le deschidea. Îi scria aproape zilnic și lui Theo, confidentul său, ca să-și facă singur curaj, atât împotriva îndoielii care i se furișase în suflet, cât și împotriva atacurilor reunite ale părinților lui și ale reverendului Stricker. Suferea, suferea cumplit și nu era întotdeauna în stare să-și ascundă durerea. Atunci mama se apropia de el, plină de milă, și încerca să-l mângâie și să-l îmbărbăteze.

— Vincent, îi spunea ea, te izbești cu bietul tău cap de un zid de piatră. Unchiul Stricker spune că „nuul” ei e definitiv.

— Nu vreau să țin seama de cuvintele lui.

— Bine, dar ea i-a spus.

— Ce? Că nu mă iubește?

— Da, și că nu-și va schimba niciodată hotărârea.

— O să vedem.

— Nu e nici o speranță, Vincent. Unchiul Stricker spune că și dacă te-ar iubi Kay, el tot n-ar consimți la căsătorie

decât dacă ai câștiga cel puțin o mie de franci pe an. Și tu știi că ești foarte departe de asta.

— Da, mamă, dar cine iubește trăiește, cine trăiește muncește, și cine muncește are pâine.

— E foarte frumos ce spui tu, dragul meu, dar Kay a fost crescută în lux. A avut întotdeauna numai lucruri frumoase.

— Dar lucrurile ei frumoase n-o fac fericită acum.

— Dacă voi doi o să vă lăsați târâți de sentimente și o să vă căsătoriți, atunci, ascultă-mă pe mine, o să iasă prost - sărăcie, foame, frig, boală. Tu știi bine că familia n-o să vă ajute nici măcar cu un ban.

— Am mai trecut și altădată prin astea, mamă, și nu mă sperie. Oricum, va fi mai bine pentru amândoi să fim împreună decât despărțiți.

— Dar înțelege, băiete, pentru numele lui Dumnezeu, Kay nu te iubește!

— Ah, de-aș putea să mă duc la Amsterdam!... Îți spun eu, aș fi în stare să schimb acel „nu” în „da”!

Găsea că neputința de a se duce s-o vadă pe femeia iubită, faptul că nu câștiga nici un ban ca să-și poată plăti biletul de tren făceau parte dintre cele mai rele *petites misères de la vie humaine*[1]. Această neputință îl scotea din fire. Avea 28 de ani, muncise din greu timp de doisprezece ani, se lipsise de orice, mărginindu-se la strictele trebuințe obișnuite ale vieții, și totuși, nu era în stare să dispună de cei câțiva gologani necesari pentru un bilet de tren până la Amsterdam.

Se gândi să facă cei 100 de kilometri pe jos, dar știa că va ajunge murdar, flămând și istovit. Firește, lui nu-i păsa de toate astea! Dar nu putea să-și facă apariția în casa reverendului Stricker așa cum intrase la reverendul Pietersen! Cu toate că în aceeași dimineață îi trimisese o

---

[1] Mici neajunsuri ale vieţii omeneşti (în lb. franc.).

scrisoare lungă fratelui său, seara se apucă să-i scrie încă una:

„Dragă Theo,

Am o nevoie disperată de bani pentru drumul până la Amsterdam. Dac-aș avea atât cât îmi trebuie pentru biletul de tren, aș pleca imediat.

Îți trimit și câteva desene; spune-mi, te rog, de ce nu se vând și ce trebuie să fac ca să se vândă; trebuie neapărat să câștig ceva bani, ca să mă pot duce să cercetez acel «Nu, niciodată, niciodată!»”

Pe măsură ce treceau zilele, simțea cum prinde viață în el o forță nouă. Dragostea îl făcuse încrezător și hotărât. Alungase umbrele îndoielii și, în adâncul sufletului, era acum deplin încredințat că ar fi de ajuns s-o vadă pe Kay, s-o facă să înțeleagă ce fel de om era el cu adevărat, ca să poată înlocui acel „Nu, niciodată, niciodată!” cu un „Da, pentru totdeauna, pentru totdeauna!” Își reluă lucrul cu un nou avânt. Deși știa că mâna lui nu era încă deplin stăpână pe desen, simțea o încredere oarbă că timpul îi va îndepărta stângăcia, tot așa cum va schimba și refuzul lui Kay.

În seara următoare îi trimise o scrisoare reverendului Stricker, înfățișându-i răspicat situația. Nu-și îndulci de loc vorbele și rânji la gândul cuvintelor de ocară ce vor izbucni din gura unchiului său. Tatăl lui îi interzise să trimită scrisoarea. În casa parohială mocnea un adevărat conflict. Theodorus înțelegea viața în termeni de strictă cuviință și supunere; nu știa nimic despre meandrele firii omenești. Dacă fiul său nu era croit după tiparul obișnuit, atunci vinovat era fiul, și nu tiparul.

— Numai cărțile alea franțuzești pe care le citești sunt de vină, îi aruncă Theodorus la masa de seară. Dacă te înhăitezi cu hoți și asasini, cum se mai poate aștepta

cineva să te porți ca un fiu ascultător și ca un om bine crescut?

Uimit, Vincent își înălță cu blândețe ochii dintr-o carte de Michelet, pe care o citea.

— Hoți și asasini? Îi numești hoți pe Victor Hugo și Michelet?

— Ei n-or fi, dar în cărțile lor despre asta scriu. Sunt pline de lucruri dăunătoare.

— Greșești, tată, Michelet e la fel de curat ca însăși *Biblia*.

— Ajunge, băiete! N-am să îngădui în casa mea blasfemiile tale nerușinate! strigă Theodorus de-a dreptul cu furie. Cărțile astea sunt imorale. Numai ideile împrumutate de la francezii tăi te-au nenorocit.

Vincent se ridică, înconjură masa și așeză *L'Amour et la Femme* în fața lui Theodorus.

— Nu e decât o singură cale ca să te poți convinge. Citește și dumneata măcar câteva pagini. O să te impresioneze. Michelet nu vrea decât să ne ajute să dezlegăm problemele și necazurile vieții.

Theodorus mătură cu mâna *L'Amour et la Femme* de pe masă, cu gestul omului drept-credincios care alungă de la el păcatul.

— N-am nevoie să citesc! tună el. Avem un unchi în familia Van Gogh care s-a molipsit de idei franțuzești și a ajuns un bețiv!

— *Mille pardons*[1] tată Michelet! murmură Vincent, ridicându-și cartea.

— Și de ce, mă rog, „tată Michelet”, dacă mi-e îngăduit să întreb? făcu Theodorus cu răceală. Vrei să mă insulți?

— Nici nu mi-a trecut prin cap așa ceva, spuse Vincent. Dar trebuie să-ți spun cinstit, dacă aș avea nevoie de sfaturi, m-aș adresa mai degrabă lui Michelet decât

[1] Mii de iertăciuni (în lb. franc.).

dumitale. Cred că m-ar înțelege mai bine.

— Oh, Vincent, îl imploră mama lui, de ce trebuie să spui astfel de lucruri? De ce vrei neapărat să nimicești legăturile de familie?

— Da, asta faci! strigă Theodorus. Nimicești legăturile de familie! Purtarea ta e de neiertat. Ai face mai bine să părăsești casa asta și să te duci să-ți petreci viața în altă parte.

Vincent se urcă în camera lui și se așeză pe pat. Se întrebă liniștit de ce oare întotdeauna când primea o lovitură grea se așeza pe pat și nu pe un scaun. Se uită de jur împrejur la pereții odăii și-și cercetă din nou, curios, săpătorii și semănătorii lui, țăranii și tăietorii de lemne, croitoresele și slujnicele, desenele de la Heike. Da, făcuse progrese. Mergea înainte. Dar munca lui aici, în Brabant, nu se sfârșise încă. Mauve era la Drenthe și mai avea de stat acolo o lună. Până atunci nici el n-ar fi vrut să plece din Etten. Se simțea bine, și apoi traiul în altă parte ar fi fost mult mai costisitor. Mai avea nevoie de timp ca să-și depășească mijloacele stângace de exprimare artistică și să prindă trăsăturile tipice ale țăranului din Brabant înainte de a pleca pentru totdeauna. Tatăl lui îi spusese să plece, îl blestemase chiar. Totul fusese spus însă la supărare. Dar dacă acel „pleacă” era cumva adevărat și fusese spus în serios? Era el oare chiar atât de rău încât merita să fie alungat din casa părintească?

A doua zi dimineața primi două scrisori. Una era de la reverendul Stricker, ca răspuns la scrisoarea lui recomandată. În plic se afla și un bilet din partea soției reverendului. Ei înfățișau lucrurile în termeni neîndoielnici, îi spuneau că fiica lor iubește pe altcineva, că acela e un om bogat, și îi cereau răspicat să înceteze imediat cu stăruințele lui nechibzuite.

— Într-adevăr, nu există pe lume oameni mai neîncrezători, mai nemiloși și mai subjugați celor lumești

decât popii, își spuse Vincent, mototolind în pumn scrisoarea de la Amsterdam cu o plăcere sălbatică, de parc-ar fi fost însuși reverendul.

Cealaltă scrisoare era de la Theo.

„Desenele sunt bune. Am să fac tot ce-mi stă în putință ca să le vând. Până atunci, alătur 10 de franci pentru drumul la Amsterdam. Mult noroc, băiete!”

8. EXISTĂ ORAȘE ÎN CARE UNII OAMENI SUNT PENTRU TOTDEAUNA SORTIȚI NENOROCULUI

Vincent ieși din gara centrală a orașului Amsterdam când înserarea își furișase umbrele. Porni repede în sus, pe Damrak, spre Dam, trecu pe lângă Palatul Regal și pe lângă poștă, apoi tăie drept spre Keizersgracht. Era ora când toate prăvăliile și birourile se goleau de funcționari și vânzători.

Traversă prin Singel și se opri o clipă pe podul din Heerengracht, uitându-se la un șlep în care oamenii așezați în jurul unei mese de pe punte își luau cina modestă alcătuită din pâine și heringi. Coti apoi la stânga pe Keizersgracht, trecu de șirul lung de clădiri flamande strâmte și se trezi în fața treptelor de piatră și a grilajului negru ce înconjura casa reverendului Stricker. Își aduse aminte de vremea când fusese acolo pentru prima oară, la începutul tristei lui experiențe din Amsterdam, și își dădu seama că există orașe în care unii oameni sunt pentru totdeauna sortiți nenorocului!

Grăbise tot timpul cât trecuse pe Damrak și prin centru, dar acum, când se văzu în fața casei, îl cuprinse un fel de teamă și șovăi să intre. Se uită în sus și, zărind cârligul de fier ieșit în afară, deasupra ferestrei de la pod, se gândi ce mijloc nimerit i-ar oferi unui om care ar vrea să se spânzure.

Traversă strada lată de cărămidă roșie și se opri pe marginea trotuarului, uitându-se în jos, în apa canalului. Știa că ora care urmează îi va hotărî întregul curs al vieții. Ah, de-ar izbuti s-o vadă pe Kay, să-i vorbească, să se facă înțeles, totul ar ieși bine! Dar dacă reverendul Stricker nu-l va primi în casă?

Un șlep pentru cărat nisip urca încet, împotriva curentului, înspre locul unde urma să rămână ancorat în timpul nopții. Pe bordajul negru se vedea încă dâra de nisip galben, umed lăsată de încărcătura ce fusese de curând scoasă cu lopețile din pântecele șlepului. Vincent băgă de seamă că lipsea obișnuita frânghie pentru uscat rufele care se întindea de la proră la pupă și se întrebă, într-o doară, de ce. Un bărbat slab, osos se înfipsese cu coastele în prăjină, și, proptindu-se vârtos, își croia drum de-a lungul pasarelei, în timp ce barca încărcată și greoaie aluneca sub el, în susul apei. O femeie cu un șorț murdar sta la pupă, neclintită ca o stâncă bătută de ape, mânuind cârma grosolan cioplită. Un băiețel, o fată și un câine alb, jegos ședeau pe acoperișul cabinei și priveau îndelung la casele de pe Keizersgracht.

Vincent urcă cele cinci trepte de piatră și trase clopoțelul. După o clipă, îi deschise fata din casă. Se uită mai întâi cu băgare de seamă la Vincent, care se afla în umbră, și, când îl recunoscu, se propti cât era de mare în ușă.

— Reverendul Stricker e acasă? întrebă Vincent.

— Nu, a ieșit.

Se vedea că femeia primise ordine precise. Vincent auzi

voci înăuntru. O îmbrânci brutal.

— Dă-te la o parte, femeie!

Dar femeia se ținu după el, încercând să-l oprească.

— Sunt la masă, se împotrivi ea, nu puteți intra.

Vincent străbătu holul lung și intră în sufragerie. În aceeași clipă văzu pierind pe cealaltă ușă poalele unei rochii negre, bine cunoscută. Reverendul Stricker, mătușa lui, Wilhelmina, și cei doi copii mai mici mâncau. Pe masă erau cinci tacâmuri. În dreptul unui scaun gol, împins la o parte în grabă, se afla o farfurie cu friptură, cartofi și fasole verde.

— Nu l-am putut opri, domnule, se dezvinovăți femeia. M-a îmbrâncit și a intrat.

Încăperea era luminată de luminări lungi, albe, înfipte în cele două sfeșnice de argint de pe masă. Calvin, atârnat pe perete, avea un aer straniu în lumina gălbuie. Serviciul de argint de pe bufetul sculptat strălucea în întuneric, și Vincent zări ferestruica înaltă sub care vorbise prima oară cu Kay.

— Ei bine, Vincent, rosti unchiul lui, se pare că pe zi ce trece te porți tot mai urât.

— Vreau să vorbesc cu Kay.

— Nu e aici. A plecat în vizită la niște prietene.

— Când am sunat la ușă ședea aici pe locul ăsta, de-abia începuse să mănânce.

Stricker se întoarse către nevasta lui.

— Te rog, scoate copiii de-aici. Vezi, Vincent, continuă el, nu faci altceva decât să ne pricinuiești mari necazuri. Nu numai eu, dar toată familia și-a pierdut de tot răbdarea cu tine. Ești o haimana, un trântor, un necioplit, și, după cum văd, ai un caracter urât, ești nerecunoscător. Cum îndrăznești să pretinzi c-o iubești pe fiica mea? Socotesc asta drept o jignire adusă mie, direct.

— Lasă-mă, te rog, s-o văd pe Kay, unchiule Stricker! Vreau să vorbesc cu ea.

— Dar ea nu vrea să stea de vorbă cu tine. N-are ochi să te vadă!

— Kay spune asta?

— Da.

— Eu nu cred.

Stricker rămase înmărmurit. Pentru întâia oară de când îmbrăcase hainele preoțești îndrăznea cineva să-i pună vorbele la îndoială.

— Cum îndrăznești să spui una ca asta?

— N-am să cred niciodată până n-oi auzi-o chiar din gura ei. Și poate nici atunci.

— Și când mă gândesc la timpul și la banii pe care i-am risipit cu tine aici, în Amsterdam...

Istovit, Vincent se lăsă să cadă pe scaunul de pe care abia se ridicase Kay și își sprijini amândouă brațele de masă.

— Unchiule, ascultă-mă puțin. Arată-mi, te rog, că până și un preot poate avea o inimă omenească sub întreita lui armură de oțel. O iubesc pe fiica dumitale. O iubesc cu disperare. Zi și noapte, clipă de clipă, mă gândesc la ea și tânjesc după ea. Dumneata îl slujești pe Dumnezeu; atunci, în numele lui Dumnezeu, îndură-te de mine! Nu fi atât de crud. Știu că n-am reușit încă să fac nimic în viață, dar, dacă-mi mai dați răgaz, am să izbutesc. Dă-mi prilejul să-i arăt dragostea mea. Lasă-mă s-o fac să înțeleagă de ce trebuie să mă iubească. Ai fost și dumneata cândva îndrăgostit, unchiule, și trebuie să știi prin ce chinuri poate trece omul într-o asemenea stare. Am suferit destul; lasă-mă să aflu și eu măcar o dată un pic de fericire. Dă-mi prilejul să-i câștig dragostea, asta-i tot ce-ți cer. Nu mai pot îndura nici o clipă singurătatea și chinul ăsta!

Reverendul Stricker se uită o clipă în jos, spre el, și apoi spuse:

— Ești chiar atât de laș și de lipsit de voință încât nu poți îndura un pic de durere? Trebuie să te văicărești fără

încetare?

Vincent sări în picioare. Stăpânirea de sine îl părăsi dintr-o dată. Numai faptul că stăteau de o parte și de alta a mesei, despărțiți de cele două lumânări înalte din sfeșnicele de argint, îl împiedică să-l lovească pe cleric. O tăcere apăsătoare se așternu în cameră, și cei doi bărbați rămaseră locului, privindu-se cu ochi scânteietori.

Vincent n-ar fi putut spune cât timp se scursese așa. Își ridică mâna și o apropie de lumânare.

— Lasă-mă să vorbesc cu ea, spuse el, măcar atât cât voi răbda să-mi țin mâna deasupra acestei flăcări.

Întoarse mâna cu podul palmei în sus și o ținu deasupra flăcării. Lumina din odaie scăzu. Fumul luminării îi înnegri mâna pe dată. În câteva clipe, pielea deveni de un roșu crud, aprins. Vincent nici nu clipi și nu-și luă ochii dintr-ai unchiului său. Trecură cinci secunde, zece. Pielea începu să se umfle. Reverendul Stricker se uita cu ochii măriți de groază, încremenit. Încercă de câteva ori să vorbească, să se miște, dar nu izbuti. Era prins în încleștarea ochilor cruzi, tăioși ai lui Vincent. Trecură cincisprezece secunde. Pielea umflată începu să se crape, dar brațul nici măcar nu tremura. În cele din urmă, reverendul Stricker își veni în fire, smucindu-se brusc.

— Nebunule, urlă el din toate puterile, om descreierat ce ești!

Se aruncă peste masă, apucă lumânarea de sub mâna lui Vincent și strivi flacăra cu pumnul. Apoi se întinse spre cealaltă lumânare și o stinse suflând.

Camera se cufundă în întuneric. Cei doi oameni stăteau sprijiniți cu palmele de masă, unul în fața altuia, scrutând întunericul, neputând să deslușească nimic, dar simțindu-se prea bine unul pe celălalt.

— Ești un smintit! strigă reverendul. Și Kay te disprețuiește din tot sufletul. Să ieși afară din casa mea și să nu mai îndrăznești să-mi calci vreodată pragul!

Vincent se târî cu greu pe strada întunecoasă și se trezi, fără să știe cum, la marginea orașului. Rămăsese cu ochii țintă la un canal părăsit, și mirosul clocit, dar plăcut și familiar, al apei stătute îi umplu nările. În lumina felinarului din colțul străzii își privea mâna stângă - un instinct adânc îl făcuse să și-o cruțe pe cea cu care desena - și văzu în carne o gaură neagră. Trecu pe lângă o sumedenie de canale mici, al căror miros îi amintea de marea de mult uitată, și, în sfârșit, se trezi lângă casa lui Mendes da Costa.

Se ghemui pe malul unui canal. Aruncă o pietricică pe covorul gros, verde de mătasea-broaștei; piatra se scufundă fără să îngăduie măcar bănuiala că dedesubt era apă.

Kay ieșise din viața lui. Acel „Nu, niciodată, niciodată!” pornise din străfundul sufletului ei. Acum strigătul se cuibărise în el, devenise al lui. Îi zvâcnea în creier fără încetare: „Nu, niciodată, niciodată n-ai s-o mai vezi! Niciodată n-ai să mai auzi melodia glasului ei, n-ai să mai vezi zâmbetul din adâncul ochilor ei albaștri, n-ai să mai simți atingerea catifelată a pielii ei pe obrazul tău. N-ai să cunoști niciodată dragostea, pentru că ea nu poate dura, nu, nici măcar atât cât poate dura chinul cărnii tale în vâlvătaia mistuitoare!”

Un val imens de durere mută îi inundă sufletul. Duse mâna stângă la gură ca să-și înăbușe strigătul; nu, Amsterdamul și universul întreg nu trebuiau să afle niciodată că fusese judecat și socotit nevrednic. Simți pe buze gustul leșios, de cenușă, al dorinței neîmplinite.

CARTEA a III-a
HAGA

1. PRIMUL ATELIER

Mauve nu sosise încă de la Drenthe. Vincent cercetă prin vecinătatea cartierului Uileboomen și găsi o locuință mică, pentru patrusprezece franci pe lună, în spatele gării Ryn. Camera, pe care Vincent o înălță la rangul de atelier, era destul de încăpătoare, cu o despărțituri unde se putea găti și o fereastră mare, îndreptată spre sud. Într-un colț ședea pitită o sobă joasă, cu un burlan lung, negru, care pătrundea în perete, sus, chiar sub tavan. Tapetul era curat, de o culoare nesigură; pe fereastră se vedea depozitul de cherestea al proprietarului casei, o pajiște verde și, mai departe, întinderea nesfârșită a dunelor. Casa, înnegrită de funinginea locomotivelor ce veneau și plecau pufăind din gara Ryn, se găsea pe Schenkweg, stradă care despărțea orașul de pajiștile dinspre sud-est.

Vincent își cumpără o masă solidă de bucătărie cu două scaune și o pătură pe care să și-o azvârle pe el când se culca pe podea. Aceste cheltuieli îi secătuiră puținii bani pe care-i avea puși deoparte. Noroc că nu mai era mult până la sfârșitul lunii, când aștepta cei o sută de franci pe care Theo făgăduise să-i trimită lunar. Vremea rece de ianuarie nu-i îngăduia să lucreze afară și, neavând cu ce să-și plătească un model, era nevoit să stea și să aștepte sosirea lui Mauve.

Îndată ce Mauve se întoarse în Uileboomen, Vincent dădu fuga la atelierul lui. Îl găsi înfrigurat, cu părul căzut în ochi, fixând pe cadru o pânză lată. Se pregătea să înceapă marele proiect al anului, un tablou pentru Salon,

își alesese ca subiect un cuter de pescuit, tras la mal de cai, pe plaja de la Scheveningen. Mauve și soția lui, Jet, nu fuseseră prea convinși că Vincent va veni într-adevăr la Haga; știau că aproape fiecare om crede măcar o dată în viață că simte chemarea de a deveni artist.

— Așadar, ai venit totuși. Foarte bine, Vincent; până la urmă o să facem din tine un pictor. Ți-ai găsit locuință?

— Da, pe Schenkweg, la nr. 138, chiar în spatele gării Ryn.

— E foarte aproape. Cum te-ai aranjat?

— Deocamdată nu-i grozav, n-am prea avut bani. Am cumpărat o masă și două scaune.

— Și un pat, adăugă Jet.

— Nu, de dormit dorm pe jos.

Mauve îi spuse ceva în șoaptă lui Jet, care intră în casă; peste o clipă se întoarse cu un portofel în mână. Mauve scoase o hârtie de o sută de guldeni.

— Te rog să primești acești bani cu împrumut, Vincent, zise el. Cumpărări un pat; trebuie să te odihnești bine noaptea. Chiria ai plătit-o?

— Nu încă.

— Atunci plătește-o, ca să scapi de grijă. Ai lumină bună?

— Am din belșug, numai că singura fereastră e îndreptată spre sud.

— Asta-i prost. Va trebui să-ți cumperi niște draperii, altfel, o dată cu soarele se va schimba din zece în zece minute și lumina care cade pe model.

— Nu vreau să împrumut bani de la dumneata, vere Mauve. Mi-e de ajuns că ai bunăvoința să mă înveți.

— Fleacuri, Vincent; doar o dată în viață i se întâmplă omului să-și înjghebeze gospodăria. Cu vremea, ieși mai ieftin la socoteală dacă ai lucrurile tale proprii.

— Asta așa e. Bine. Sper să pot vinde în curând câteva desene, și atunci o să-ți dau banii înapoi.

— Tersteeg te va ajuta. El mi-a cumpărat și mie lucrările când eram mai tânăr și începător. Dar pentru asta trebuie să te apuci să lucrezi în acuarelă și ulei; schițele simple în creion n-au căutare.

Mauve, în ciuda staturii lui masive, avea un fel deosebit, nervos de a se mișca de colo până colo, prin atelier. Îndată ce descoperea un lucru pe care-l căuta, se repezea înspre el, aruncându-și un umăr înainte.

— Uite, Vincent, ai aici o cutie cu câteva acuarele, pensule, o paletă, un cuțit, ulei și terebentină. Să-ți arăt cum trebuie să ții paleta și cum să stai în fața șevaletului.

Îl învăță câteva noțiuni elementare. Vincent prindea foarte repede.

— Bine, făcu Mauve. Te crezusem un netot, dar văd că m-am înșelat. Dimineața poți să vii aici, să lucrezi la acuarele. Între timp, o să propun să te primească și la *Pulchri*[1] ca membru provizoriu; acolo ai să te poți duce seara, de câteva ori pe săptămână, să desenezi după model. Pe lângă asta, o să ai ocazia să faci cunoștință și cu alți pictori. Când începi să vinzi, ai să poți deveni membru permanent.

— Da, vreau neapărat să lucrez după model. Am să caut pe cineva care să vină zilnic să-mi pozeze. Cred că atunci când voi izbuti să redau așa cum trebuie o figură omenească, restul va veni de la sine.

— Așa e, îi dădu Mauve dreptate. Figura este cel mai greu de prins, dar, dacă ai izbutit-o, atunci orice, și pomii, și vacile, și apusurile de soare ți se par simple. Pictorii care nu acordă atenție chipului omenesc își dau seama, de fapt, că nu sunt în stare să-l prindă.

Vincent își cumpără pat, draperii pentru fereastră, plăti chiria și bătu în ținte, pe perete, schițele făcute în Brabant. Știa bine că așa cum erau nu se puteau vinde - stângăciile

[1] Club al artiștilor olandezi.

îi săreau în ochi - dar aveau totuși în ele ceva din natură, se simțea în ele o anumită pasiune. N-ar fi putut spune dar din ce reieșea această pasiune și cum de apăruse în desene. Nu-și dădu seama de adevărata ei valoare decât după ce se împrieteni cu De Bock[1].

De Bock era un om fermecător. Primise o educație aleasă, avea maniere distinse și un venit asigurat. Fusese crescut în Anglia. Vincent făcu cunoștință cu el la *„Goupil and Company”*. De Bock era tocmai contrariul lui Vincent în toate privințele; lua viața la întâmplare, nimic nu-l întrista, dar nici nu-l entuziasma. Linia gurii nu-i depășea lățimea nărilor și întreaga lui înfățișare era gingașă.

— Nu vrei să iei o ceașcă de ceai la mine? îl întrebase. Aș vrea să-ți arăt ultimele mele lucrări. De când îmi vinde Tersteeg tablourile, îmi face impresia că am căpătat o sensibilitate nouă.

Atelierul lui se afla în Willemspark, cartierul aristocratic din Haga. Pereții erau acoperiți cu o catifea de culoare incertă. În fiecare colț al încăperii te îmbia câte un divan moale cu perne bogate. Se aflau, de asemeni, măsuțe de fumat, rafturi înțesate cu cărți și carpete orientale. Gândindu-se la atelierul lui, Vincent se simți un fel de pustnic.

De Bock aprinse gazul sub un samovar rusesc și trimise jupâneasa după prăjituri. Apoi scoase o pânză dintr-un ungher și o așeză pe șevalet.

— Asta-i ultima, spuse el. Nu vrei să fumezi o țigară de foi în timp ce o privești? Poate că așa o să-ți placă mai mult, cine știe?!

Vorbea pe un ton ușor amuzat. De când îl scosese Tersteeg din anonimat, încrederea în sine i se urcase la cap. Era sigur că lui Vincent o să-i placă tabloul. Aprinse

---

[1] *Théophile-Emile-Achille de Bock* (1851-1904), pictor peisagist olandez, influențat de școala de la Barbizon și de Jacob Maris.

una din țigaretele lungi, rusești, pentru care era vestit în toată Haga, și-l cercetă pe Vincent, încercând să-i citească pe față impresiile.

Vincent privea cu atenție pânza prin fumul albăstrui împrăștiat de țigara scumpă a lui De Bock. Simțea în atitudinea acestuia așteptarea cumplită, încordată care-l cuprinde pe artist ori de câte ori își supune pentru întâia oară lucrările unor ochi străini. Ce trebuia să-i spună oare? Peisajul nu era rău, dar nici bun. Semăna mult prea bine cu De Bock, adică era lipsit de personalitate. Își aduse aminte cum se necăjea și se înfuria când vreun tânăr parvenit îndrăznea să-și dea aere de superioritate în fața desenelor sale. Deși tabloul era dintre acelea despre care puteai să-ți formezi o părere dintr-o singură privire, continuă totuși să-l studieze.

— Ai un simț deosebit pentru peisaj, De Bock, spuse el. Și e clar că știi cum să-l faci cât mai atrăgător.

— O, mulțumesc, făcu De Bock, încântat de ceea ce el lua drept laudă. Nu vrei să iei o ceașcă de ceai?

De teamă să n-o verse pe covorul scump, Vincent apucă ceașca strâns, cu amândouă mâinile. De Bock își umplu și el o ceașcă din samovar. Vincent își interzise cu strășnicie să spună ceva rău despre tablou. De Bock îi plăcea și ar fi vrut să și-l facă prieten. Dar artistul se trezi în el și nu izbuti să-și înăbușe simțul critic.

— Un singur lucru am impresia că nu-mi place la pânza asta.

De Bock luă tava din mâna fetei care-i servea.

— Ia o prăjitură, bătrâne! îi spuse.

Vincent refuză, căci nu vedea cum ar fi putut să mănânce prăjitura și să țină și ceașca de ceai în mână.

— Ce spuneai că nu-ți place? întrebă de Bock, ca și când n-ar fi fost vorba de tabloul lui.

— Chipurile omenești, nu par adevărate.

— Știi, se destăinui De Bock, întinzându-se alene pe un

divan comod. De multe ori m-am gândit să mă apuc temeinic de figurile omenești. Dar se pare că n-am reușit niciodată. Aduc un model, lucrez câteva zile și, deodată, mă simt atras de un peisaj. La urma urmei, e lucru hotărât că peisajul rămâne specialitatea mea, prin urmare n-am de ce să mă frământ prea mult din cauza chipurilor, nu-i așa?

— Chiar dacă pictez peisaje, spuse Vincent, îmi doresc întotdeauna să redau în ele ceva din figura omenească. Creația dumitale o depășește pe-a mea cu ani de zile; în afară de asta, dumneata ești un artist consacrat. Vrei să-mi îngădui totuși să-ți spun un cuvânt de critică prietenească?

— Nu mi-ar face decât plăcere.

— Ei bine, atunci aș spune că picturii dumitale îi lipsește pasiunea.

— Pasiunea? repetă De Bock, făcându-i cu ochiul lui Vincent în timp ce se apleca peste samovar. Despre care anume, dintre multele feluri de pasiuni, vorbești?

— E destul de greu de explicat, dar simțirea dumitale pare oarecum nehotărâtă. După părerea mea, ar putea fi ceva mai puternică.

— Dar bine, bătrâne, făcu De Bock, îndreptându-se de mijloc și privind de aproape unul din tablourile sale, nu pot să fac risipă de emoție pe toată pânza numai pentru că-mi cere lumea, nu-i așa? Pictez ce văd și ce simt. Dacă nu simt nici o pasiune sângeroasă, cum aș putea s-o redau din vârful pensulei? Așa ceva nu se poate cumpăra la băcănie cu kilogramul. Ce zici, n-am dreptate?

Atelierul lui Vincent părea aproape meschin și mizer față de cel al lui De Bock, dar el era conștient că prezenta și unele compensații pentru aceste neajunsuri. Împinse patul din fund, într-un colț, ascunse obiectele de bucătărie; voia ca locul să semene a atelier de pictor, nu a locuință. Nu-i sosiseră încă banii lui Theo, dar îi mai rămăseseră câțiva din cei împrumutați de Mauve. Îi folosi ca să plătească modele. Nu mult după ce-și aranjă atelierul, Mauve veni

să-l viziteze.

— Mi-au trebuit doar zece minute ca să vin până aici, spuse el privind în jur. Da, merge. Ar fi fost mai bine să ai lumina de la nord, dar merge și așa. O să facă impresie bună celor care au bănuit că ești un amator și te ocupi de pictură numai ca să-ți omori timpul. Văd că ai lucrat după model azi.

— Da. Lucrez zilnic, dar mă costă cam mult.

— Până la urmă, e totuși cea mai ieftină cale. Ești în pană de bani, Vincent?

— Mulțumesc, vere Mauve. Mă descurc.

Socotea că nu era bine să ajungă o povară financiară pentru Mauve. Mai avea doar un franc în buzunar, atât cât să mai mănânce o zi, dar voia ca Mauve să nu facă altceva decât să-l învețe; banii n-aveau, la urma urmelor, nici o importanță.

Mauve își petrecu o oră arătându-i cum se amestecă culorile la o acuarelă și cum trebuie spălată. Vincent încurca treburile destul de rău.

— Nu te lăsa descurajat, îi spuse Mauve vesel. Ai să strici cel puțin vreo zece desene înainte de a ajunge să mânuiești bine pensula. Dă-mi să mai văd ultimele tale schițe din Brabant.

Vincent le scoase. Vărul lui era atât de stăpân pe tehnică, încât nu-i trebuiau vorbe multe pentru a scoate la iveală slăbiciunea de bază a unei lucrări. Nu spunea niciodată: „Asta e greșit” și atâta tot, ci se pricepea întotdeauna să dea sfaturi: „Încearcă așa și așa!” Vincent îl ascultă fără murmur, căci știa că Mauve îi vorbea așa cum și-ar fi vorbit lui însuși dacă ar fi dat greș în vreuna din pânze.

— Știi să desenezi, zise Mauve. Anul ăsta de lucru în creion ți-a fost de mare folos. N-o să mă mir de loc dacă Tersteeg îți va cumpăra în curând acuarelele.

Această speranță îmbietoare nu i-a folosit însă lui

Vincent câtuși de puțin în cele două zile cât rămase fără o centimă în buzunar. Trecuse aproape o săptămână, și cei 100 de franci de la Theo încă nu sosiseră. Ce se întâmplase oare? Se supărase Theo pe el? Era cu putință ca Theo să-l părăsească tocmai acum, în clipa când se afla în pragul carierei? Găsi un timbru în buzunarul de la haină și-i scrise fratelui său, rugându-l să-i trimită măcar o parte din bani, ca să poată mânca și plăti din când în când câte un model.

Timp de trei zile o duse fără nici o îmbucătură, dimineața lucrând la acuarele în atelierul lui Mauve, după-amiaza făcând schițe în cantinele săracilor și în sălile de așteptare de clasa a treia, iar seara lucrând din nou fie la *Pulchri*, fie iarăși la Mauve. Se temea ca vărul lui să nu-și dea seama de situația în care se afla și să se descurajeze. Era sigur că, deși Mauve ajunsese să-l simpatizeze, l-ar fi înlăturat fără nici o șovăire dacă necazurile lui ar fi ajuns să-i stânjeneasca propria creație. Când Jet îl invită la masă, Vincent refuză.

Durerea surdă, stăruitoare din adâncul stomacului îi readuse în amintire Borinageul. Avea să fie, oare, toată viața flămând? Nu există pentru el nicăieri un popas de liniște și îndestulare?

A doua zi lăsă de-o parte mândria și se duse la Tersteeg cu gândul că putea să capete zece franci împrumut de la omul care întreținea jumătate din pictorii din Haga.

Tersteeg era plecat la Paris, pentru afaceri.

Vincent făcu febră, nu mai putu ține creionul în mână și căzu la pat. A doua zi se târî din nou în Plaats, și de data asta îl găsi pe Tersteeg. Acesta îi făgăduise lui Theo că va avea grijă de Vincent, așa că-i împrumută 25 de franci.

— Mă gândeam să-ți fac o dată o vizită la atelier, Vincent, îi spuse el. Am să trec în curând.

Vincent n-avu putere decât să-i răspundă politicos. Voia să plece cât mai degrabă și să mănânce. În drum spre *„Goupil and Company”*, se gândise: „De-aș putea face rost

de ceva bani, totul s-ar aranja”. Dar acum, când avea banii, era mai nenorocit decât înainte. Se simțea rău și îngrozitor de singur.

„Mâncarea o să vindece toate astea”, își făcu el curaj.

Hrana îi goni chinul din stomac, dar nu și sentimentul de singurătate care stăruia undeva, într-un ungher ascuns al sufletului. Își cumpără nițel tutun ieftin, se duse acasă, se întinse pe pat și fumă o pipă. Dorul de Kay îl cuprinse cu o forță năprasnică. Se simțea atât de deznădăjduit, de nenorocit, încât nici nu putea să mai respire. Sări din pat, deschise fereastra și scoase capul afară, în noaptea de ianuarie, troienită de zăpadă. În minte îi apăru imaginea reverendului Stricker. Îl scutură un fior, ca și când s-ar fi sprijinit îndelung de zidul de piatră rece al unei biserici. Închise fereastra, își luă haina și pălăria și fugi afară, spre cârciuma pe care o văzuse în fața gării Ryn.

2. CHRISTINE

Cârciuma era luminată doar de două lămpi cu petrol, una la intrare și alta deasupra tejghelei, restul localului pierzându-se în obscuritate. De-a lungul pereților se înșirau câteva bănci, în fața cărora se aflau mese cu tăblii de marmură pestriță. Era o cârciumă pentru oameni nevoiași. Pereții erau spălăciți, iar pardoseala, de ciment ; părea mai degrabă un loc de refugiu decât de petrecere.

Se așeză la una din mese, rezemându-se istovit de perete. Își îndura mai ușor necazul atunci când lucra și avea bani pentru de-ale gurii și pentru modele; simțea însă într-una nevoia unei tovărășii, a unui suflet apropiat, cu

care să poată schimba măcar o vorbă despre vremea de-afară. Către cine să se îndrepte oare? Mauve era maestrul lui, Tersteeg un om prea important și ocupat, De Bock un bogătaș, un om de lume. Poate că un pahar de vin îl va ajuta să treacă peste clipele astea grele... Mâine se va apuca din nou de lucru, și toate îi vor părea mai ușoare.

Își sorbea cu înghițituri mici paharul de vin roșu, cam acru. Era puțină lume în cârciumă. În fața lui, la o masă, se așezase un muncitor a cărui meserie n-o puteai ghici după înfățișare. O femeie îmbrăcată țipător stătea împreună cu un bărbat în colțul de lângă tejghea. Alături de masa lui ședea o femeie singură. Nu se uită la ea; chelnerul, în tăcere, îi strigă grosolan:

— Mai vrei vin?

— Nu mai am nici un ban, răspunse ea.

Atunci Vincent se întoarse și o întrebă:

— N-ai vrea să bei un pahar cu mine?

Femeia se uită o clipă la el.

— Ba da.

Chelnerul aduse paharul cu vin, luă cele douăzeci de centime și plecă. Mesele erau foarte apropiate una de alta.

— Mulțumesc, spuse femeia.

Vincent o cercetă cu luare-aminte. Nu mai era tânără și nici frumoasă, arăta ușor vestejită, ca o ființă care trecuse prin multe în viață. Era slabă, dar bine făcută. Mâna, încleștată pe paharul de vin, îi atrase atenția; nu era de loc o mână de cucoană, ca a lui Kay, ci mâna unei femei care muncea din greu. În lumina aceea ștearsă îi aminti o figură ciudată de Chardin[1] sau Jan Steen[2]. Avea nasul încovoiat,

[1] *Jean-Baptiste Chardin* (1699-1779), pictor (de gen, portrete, naturi moarte) francez, cunoscut prin tablourile sale pline de lirism și de dragoste pentru lumea oamenilor simpli.

[2] *Jan Steen* (1626-1679), pictor (de gen, portrete și peisaje) olandez. S-a făcut cunoscut prin tablourile sale care zugrăvesc scene din viața țăranilor și orășelelor olandeze.

arcuit la mijloc, și o umbră de mustață pe buza de sus. Ochii, triști, păstrau totuși o licărire de vioiciune în ei.

— Pentru nimic, răspunse el. Eu trebuie să-ți mulțumesc că-mi ții de urât.

— Mă cheamă Christine. Pe tine?

— Vincent.

— Lucrezi aici, în Haga?

— Da.

— Și ce faci?

— Sunt pictor.

— Oh! Și asta e tot o viață de iad, nu-i așa?

— Câteodată.

— Eu sunt spălătoreasă. Când am destulă putere să muncesc. Dar asta nu se întâmplă prea des.

— Și atunci ce faci?

— Multă vreme am făcut trotuarul. Când mi-e lehamite de muncă, mă întorc acolo.

— E greu să fii spălătoreasă?

— Auzi vorbă! Muncești 12 ore pe zi și nu ți se plătește mai nimic. Uneori, după ce spăl toată ziua, trebuie să caut un bărbat ca să fac rost de mâncare pentru copii.

— Câți copii ai, Christine?

— Cinci. Și încă unul pe drum.

— Soțul ți-a murit?

— Nu. Fiecare e făcut cu altul.

— Asta a îngreunat lucrurile, nu-i așa?

Ridică din umeri.

— Isuse Cristoase! S-a mai pomenit vreodată miner care să nu coboare în mină numai pentru că s-ar putea să-i rămână oasele acolo?

— Nu... și știi cu cine i-ai făcut?

— Îl țin minte numai pe întâiul păcătos, ălorlalți nu le știu nici măcar numele.

— Dar de tatăl copilului care vine știi ceva?

— De, nu sunt sigură. Atunci eram prea bolnavă ca să

pot spăla, așa că am făcut cam mult trotuarul. Dar n-are a face.

— Mai bei un pahar cu vin?

— Zi mai bine un gin cu *bitter*[1].

Scormoni prin geantă și scoase un capăt de țigară groasă, neagră, pe care îl aprinse.

— După cum arăți, nu cred că-ți merge prea grozav. Vinzi vreo pictură?

— Nu, abia sunt la început.

— Pari destul de trecut pentru un începător.

— Am treizeci de ani.

— Arăți ca de patruzeci. Și-atunci din ce trăiești?

— Fratele meu îmi trimite ceva bani.

— Ei, nu-i mult mai rău decât să fii spălătoreasă.

— Cu cine locuiești, Christine?

— Stăm cu toții la mama.

— Știe că faci trotuarul?

Femeia râse zgomotos, dar fără pic de veselie.

— Doamne, păi cum să nu știe? Doar ea m-a învățat. Ea ce crezi c-a făcut toată viața? Așa m-a avut pe mine și pe fratele meu.

— Ce meserie are fratele tău?

— Și-a adus o femeie în casă și trăiește pe spinarea ei.

— Asta nu-i o pildă prea bună pentru cei cinci copii ai tăi, nu?

— Ei și! Până la urmă tot așa or să facă și ei.

— Viața asta e atât de ciudată, toate-s pe dos, nu-i așa, Christine?

— Și dacă te vaiți, tot n-ajută la nimic. Ia spune mai bine, mai dai un rând? Ce-ai pățit la mână? Vai, ce rană urâtă!

— Mi-am ars-o.

— O, dar trebuie să te fi durut, nu glumă.

Îi luă mâna cu milă.

---

[1] Băutură spirtoasă amăruie.

— Nu, Christine, nu m-a durut. Așa am vrut eu.

— De ce ai venit aici singur? N-ai prieteni? întrebă ea, lăsându-i mina.

— Doar pe fratele meu, dar e departe, tocmai la Paris.

— Când ești singur e și mai rău, nu-i așa?

— Da, Christine, foarte rău.

— Și eu mă simt de multe ori la fel. Acasă am copiii, pe mama și pe fratele meu. Și mai sunt toți bărbații ăia pe care-i agăț pe stradă. Cu toate astea, tot singur te simți, nu-i așa? Nu-s oameni pe care să te sprijini. Ar trebui să fie cineva la care să ții cu adevărat.

— N-ai ținut niciodată la nimeni, Christine?

— Ba da, la primul. N-aveam decât șaisprezece ani. Era bogat. N-a putut să mă ia din cauza familiei. Dar îmi dădea bani pentru copil. Apoi a murit și am rămas pe drumuri.

— Câți ani ai?

— Treizeci și doi. Prea bătrână ca să mai fac copii. Doctorul de la dispensar mi-a spus că ăsta de-acu o să mă dea gata.

— N-o să se întâmple nimic dac-ai să ai o îngrijire medicală bună.

— Cum dracu să am! N-am nici un ban pus deoparte, și doctorilor de la dispensar puțin le pasă; au prea multe bolnave de îngrijit.

— N-ai nici un mijloc să strângi ceva bani?

— Ba da. Dacă fac trotuarul toată noaptea vreo două luni în șir. Dar asta m-ar omorî și mai repede decât copilul.

Câteva clipe rămaseră tăcuți.

— Și acum unde te duci, Christine?

— Am dat în brânci toată ziua la spălătorie și-am venit aici să dau pe gât un păhărel, că sunt frântă de oboseală. Trebuiau să-mi plătească un franc jumate, dar m-au amânat pe sâmbătă, lua-i-ar dracu! Trebuie neapărat să fac rost de doi franci pentru mâncare. M-am oprit să-mi trag nițel sufletul înainte de a căuta un bărbat.

— N-ai vrea să fiu eu acela, Christine? Sunt atât de singur. Aș vrea să merg cu tine.

— Ba bine că nu. Îmi iei o grijă de pe cap. Și-afară de asta, pari un băiat bun.

— Și tu îmi placi, Christine. Când mi-ai luat mâna arsă... a fost primul cuvânt bun pe care mi l-a spus o femeie, nu mai țin minte de când.

— Uite, vezi, asta mă miră. Nu ești băiat urât. Și pari un om cumsecade.

— Numai că n-am noroc în dragoste...

— Da, așa se-ntâmplă. Mai bem un rând?

— Știi ce? Eu cred că noi doi n-avem nevoie să ne amețim ca să simțim ceva unul pentru altul. Mai bine ia tu banii care mi-au mai rămas. Îmi pare rău că n-am mai mult.

— După cum arăți, parc-ai avea mai multă nevoie de ei decât am eu. Lasă, poți să vii și fără ei. După ce pleci, găsesc eu pe altul pentru cei doi franci.

— Nu, te rog să-i primești. Eu n-am atâta nevoie. Am împrumutat de la un prieten douăzeci și cinci de franci.

— Atunci e-n regulă. Hai să mergem.

În drum spre casă, prin întunericul străzilor, vorbiră de una, de alta, ca doi vechi prieteni. Femeia îi povesti crâmpeie din viața ei, dar fără să se înduioșeze sau să se plângă de soartă.

— Ai pozat vreodată ca model?

— Când eram mai tânără.

— N-ai vrea să-mi pozezi și mie? N-am să-ți pot plăti prea mult. Nici măcar un franc pe zi. Dar, după ce-oi începe să vând, o să-ți pot da și doi franci. Oricum, e mai bine decât să speli rufe.

— Să știi că asta mi-ar plăcea. Am să vin și cu băiatul. Pe el te las să-l pictezi gratis. Când te plictisești de mine, ți-o trimit pe mama. I-ar plăcea și ei să mai scoată din când în când câte un franc. Face curățenie cu ziua.

În cele din urmă, ajunseră la ea acasă. Ședea într-o

clădire greoaie, de piatră, cu un singur etaj și curte.

— Fii pe pace, n-ai să dai ochi cu nimeni, spuse Christine. Camera mea e chiar în față.

Cămăruța era simplă, modestă, cu un tapet de hârtie obișnuită care îi dădea o înfățișare liniștită, cenușie, ca într-un tablou de Chardin, gândea Vincent. Pe podeaua de lemn era întinsă o rogojină și o bucată de covor vechi, purpuriu. Într-un colț se afla o sobă de bucătărie, într-altul un scrin, și în mijloc un pat larg. Era o adevărată locuință de femeie muncitoare.

Când deschise ochii a doua zi dimineața și întrezări prin lumină tulbure a zorilor o făptură omenească alături de el, lumea i se păru mult mai prietenoasă. În locul suferinței și al singurătății se așternuse un adânc sentiment de pace.

3. DESENUL PROGRESEAZĂ

Cu poșta din aceeași zi primi plicul cu cei o sută de franci de la Theo. Fratele lui nu putuse să-i trimită banii la întâi ale lunii ci numai după câteva zile. Se năpusti afară și, văzând în apropiere o bătrână care-și săpa grădina din fața casei, îi oferi pe loc cincizeci de centime ca să vină să-i pozeze. Bătrâna primi bucuroasă.

Se gândi că ar fi nimerit s-o înfățișeze într-un cadru domestic, potrivit vârstei ei, și o așeză în atelier, lângă sobă, aproape de horn, cu un mic ceainic alături. Căută tonul care să redea cel mai bine seninătatea și molcomul licăr de viață de pe chipul bătrânei. Făcu trei sferturi din acuarelă într-o culoare de un verde spălăcit. Tratá colțul în care stătea femeia cu gingășie, căldură și duioșie. În

ultimul timp desenele îi ieșiseră țepene, uscate, lipsite de sevă. Acum totul era curgător. Trecu schița pe curat și izbuti să exprime pe deplin ceea ce dorise. Îi era recunoscător Christinei pentru schimbarea pe care o produsese în el. Lipsa de iubire era în stare să-i provoace chinuri fără margini, dar nu putea să-l distrugă, în timp ce lipsa unei femei cu care să împartă patul ajungea să-i sece toate izvoarele creației, să-l nimicească.

„Dragostea trupească îți dă impuls, murmură el, în timp ce desenul se contura curgător, cu ușurință. E de mirare că papa Michelet nu pomenește niciodată despre asta.”

Se auzi un ciocănit în ușă. Vincent pofti înăuntru pe *mijnheer* Tersteeg. Pantalonii lui vărgați aveau o dungă impecabilă. Pantofii cafenii, cu bot rotund luceau ca oglinda. Barba îi era potrivită cu grijă, părul pieptănat cu cărare într-o parte și gulerul de o albeață sclipitoare.

Tersteeg se arătă sincer încântat văzând că Vincent avea un atelier adevărat și se pusese serios pe treabă. Îi plăcea să vadă tineri artiști mergând pe calea succesului; asta era pasiunea și, totodată, meseria lui. Voia totuși ca succesul să vină pe căi bătute și dinainte stabilite; găsea că e mai bine ca un om să dea greș încercând să-și croiască drum prin mijloace tradiționale decât să izbutească înfrângând regulile. Pentru el regulile jocului erau mai importante chiar decât succesul însuși. Tersteeg era un om cumsecade, onorabil și pretindea tuturor să fie la fel. Nu admitea că pot exista împrejurări care să schimbe răul în bine sau păcatul în mântuire. Pictorii care-și vindeau tablourile prin firma *„Goupil and Company*” știau că trebuie să se supună acestor canoane. Dacă le-ar fi călcat, e sigur că Tersteeg nu s-ar mai fi interesat de pânzele lor, chiar de-ar fi fost capodopere.

— Ei bine, Vincent, zise el, mă bucur că te găsesc la lucru. Așa-mi place să-i văd pe artiștii mei.

— Mă simt îndatorat că ați făcut atâta drum pentru

mine, *mijnheer* Tersteeg.

— Câtuși de puțin, Vincent. De când te-ai mutat aici am tot vrut să viu să-ți văd atelierul.

Vincent cuprinse cu privirea masa, scaunele, soba și șevaletul.

— Nu prea sunt multe de văzut.

— Nu-i nimic, pune-te pe treabă și curând ai să-ți poți îngădui mai mult. Mauve mi-a spus că ai început să lucrezi la acuarele; să știi că sunt foarte căutate. Cred că am să reușesc să-ți vând câteva dintre ele. De altfel, și fratele tău urmărește același lucru.

— Tocmai pentru asta mă străduiesc, *mijnheer.*

— Pari să fii mai bine dispus decât ieri, când te-am văzut.

— Da, ieri nu mă simțeam prea bine, dar mi-a trecut.

Se gândi la vinul pe care-l băuse, la ginul cu *bitter,* la Christine și se cutremură gândindu-se la ce-ar spune Tersteeg dacă ar afla de toate astea.

— Vreți să vă uitați la câteva dintre schițele mele? Părerea dumneavoastră e de mare preț pentru mine.

Tersteeg se opri în fața bătrânei cu șorț alb, profilată pe fondul verde, spălăcit. Tăcerea lui nu mai era acum grea, apăsătoare, ca atunci, în Plaats. Se sprijini în baston câteva clipe, apoi și-l atârnă de braț.

— Da, da, spuse el, te apropii. Până la urmă Mauve o să scoată un acuarelist din tine; de asta îmi pot da seama de pe acum. O să dureze un timp, dar ai să reușești. Trebuie să te grăbești însă, Vincent, ca să-ți poți câștiga singur existența. E destul de greu și pentru Theo să-ți trimită în fiecare lună câte o sută de franci; am înțeles asta când am fost la Paris. Trebuie să ajungi să te întreții singur cât mai repede cu putință. Sper să-ți pot cumpăra cât de curând câteva din schițele cele mici.

— Vă mulțumesc, *mijnheer,* că vă dați atâta osteneală cu mine, sunteți foarte amabil.

— Vreau să te ajut să reușești, Vincent. Asta înseamnă o afacere și pentru firma *„Goupil”*. Imediat ce lucrările tale vor începe să se vândă, ai să-ți poți închiria un atelier mai bun, ai să-ți cumperi haine și ai să ieși și tu puțin în lume. E neapărat necesar, dacă vrei ca mai târziu să-ți poți vinde tablourile în ulei. Ei, dar trebuie să mai trec și pe la Mauve. Vreau să văd acel *Scheveningen* pe care-l face pentru Salon.

— O să mai treceți pe la mine, *mijnheer?*

— Da, desigur. Peste o săptămână, două. Ține-te serios de treabă, vreau să văd că ai progresat. Știi, trebuie să faci așa ca vizitele mele să fie rentabile.

Îi dădu mâna și plecă. Vincent se cufundă din nou în lucru. O, de-ar putea să-și câștige prin munca lui chiar și cea mai modestă existență; nu dorea nimic mai mult. Să fie independent. Să nu mai fie o povară pentru nimeni. Și, mai cu seamă, să nu mai fie nevoit să se grăbească, să-și poată îngădui să pășească încet, dar sigur pe drumul spre măiestrie și să-și găsească, în sfârșit, expresia lui proprie, îndelung căutată.

Poșta de după amiază îi aduse un bilet scris pe hârtie roz, din partea lui De Bock.

„Dragă Van Gogh,

Vin mâine dimineață în atelierul dumitale cu un model de la Artz, ca să lucrăm împreună.

De B.”

Modelul de la Artz se dovedi a fi o fată de toată frumusețea, care pretindea un franc și jumătate pentru pozat. Vincent era încântat, căci el n-ar fi fost niciodată în stare să poată plăti un asemenea model. În sobiță duduia un foc bun, și fata se dezbrăcă lângă ea, ca să-i fie mai cald. La Haga numai modelele de profesie pozau goale. Asta îl scotea din fire pe Vincent; el ar fi vrut să deseneze

trupuri de bărbați și femei mai în vârstă, corpuri care aveau expresie și caracter.

— Am adus și punga cu tutun, spuse De Bock, și o mică gustare, pe care mi-a pregătit-o menajera. M-am gândit că e mai bine să nu ne oprim din lucru ca să mergem undeva să mâncăm.

— Am să iau nițel tutun de la dumneata. Al meu e cam tare pentru pipa de dimineață.

— Sunt gata, spuse modelul, vreți să începeți?

— Cum o desenăm, De Bock, în picioare sau așezată?

— Să încercăm mai întâi în picioare. Am nevoie de câteva siluete pentru noul meu peisaj.

Desenară vreo oră și jumătate, până când modelul obosi.

— S-o desenăm și stând jos, spuse Vincent. Corpul va fi mai destins.

Lucrară până la prânz, fiecare aplecat peste planșeta lui, mormăind doar arareori câte o vorbă despre lumină sau tutun. Apoi De Bock desfăcu pachetul și toți trei se strânseră în jurul sobei, să mănânce. Mestecau cu poftă feliile subțiri de pâine cu carne rece și brânză, studiind schițele făcute în cursul dimineții.

— E ciudat ce privire obiectivă capeți asupra lucrului tău de îndată ce începi să mănânci, remarcă De Bock.

— Pot să văd ce-ai făcut?

— Da, cu plăcere.

De Bock așternuse pe hârtie un chip asemănător cu cel al modelului; la corp însă nu găsise nici o linie care să redea trăsăturile caracteristice ale feței. Era pur și simplu un corp desăvârșit, și atâta tot.

— Ascultă, exclamă De Bock, uitându-se la schița lui Vincent, ce i-ai făcut acolo în loc de față? Asta e ceea ce înțelegi tu prin a pune pasiune în pictură?

— N-am făcut un portret, răspunse Vincent. Am desenat doar corpul.

— E prima oară când aud că fața nu ține de corp.

— Uită-te puțin la pântecele pe care l-ai desenat dumneata, zise Vincent.

— Ei da! Ce-i cu el?

— Arată ca și când ar fi umflat cu aer cald. Nu pot să-mi dau seama dacă înăuntru sunt sau nu măruntaie.

— Trebuie neapărat să se vadă așa ceva? N-am băgat de seamă că biata fată să umble cumva cu măruntaiele atârnate.

Modelul continuă să mănânce, fără să schițeze măcar un zâmbet. Socotea că toți artiștii sunt cam într-o ureche. Vincent așeză schița lui alături de cea a lui De Bock.

— Fii atent, spuse el, pântecele făcut de mine trăiește, e plin de mațe. Îți dai seama numai privindu-l de tonele de mâncare ce și-au făcut loc prin labirintul dinăuntru.

— Și ce-are a face ăsta cu pictura? întrebă De Bock. Doar nu suntem specialiști în viscere! Vreau să-i fac pe cei ce-mi privesc pânzele să admire pâcla aninată în ramurile pomilor, soarele asfințind purpuriu în spatele norilor, nu să vadă mațe.

În fiecare dimineață, cu noaptea în cap, Vincent pornea vesel în căutarea unui model. Rând pe rând, îi pozară ucenicul unui fierar, o bătrână de la azilul de nebuni de pe Geest, un vânzător de cărbuni, o bunică din Paddemoes sau cartierul evreiesc, ținându-și nepoțelul de mână. Modelele îl costau o mulțime de bani, aceiași bani care trebuiau să-i ajungă până la sfârșitul lunii pentru mâncare. Dar la ce i-ar fi folosit să se afle la Haga și să studieze cu Mauve dacă n-ar fi fost în stare să poată învăța cât mai repede cu putință? O să aibă timp destul să mănânce mai târziu, după ce-și va face un nume.

Mauve continua să-l instruiască cu răbdare. În fiecare seară Vincent se ducea la Uileboomen să deseneze în atelierul cald, care te îmbia la lucru. Uneori se descuraja - acuarelele lui ieșeau groase, tulburi și posomorâte. Mauve se mărginea doar să râdă.

— Desigur că încă nu sunt bune. Dacă lucrul tău ar fi de pe acum limpede, ar avea oarecare farmec, dar mai târziu ar deveni probabil greoi. Acum te zbați din greu și iese prost, dar după un timp o să meargă mai repede și va ieși clar.

— Asta-i adevărat, vere Mauve, dar ce te faci dacă ești nevoit să-ți câștigi existența de pe urma desenului?

— Crede-mă, Vincent, dacă te grăbești prea tare, ai să ratezi ca artist. „Omul zilei” este de obicei omul unei singure zile. În materie de artă se potrivește mai bine decât oriunde vorba veche: „Corectitudinea e cea mai bună politică!” E mai bine să te chinuiești un timp studiind serios decât să fabrici tablouri la modă, cu care să cucerești cumpărători.

— Vreau să fiu corect față de mine însumi și să înfățișez aspecte sobre, adevărate, care să emoționeze. Dar când ești nevoit să-ți câștigi pâinea... Am făcut câteva acuarele, pe care m-am gândit că Tersteeg ar putea... firește, îmi dau seama...

— Să le văd, spuse Mauve.

Se uită la acuarele și le rupse în bucăți.

— Rămâi la felul tău brutal de a lucra, Vincent, nu alerga după amatori și specialiști de artă. Cei care vor n-au decât să vină ei singuri la tine. La timpul cuvenit ai să dai roade.

Vincent aruncă o privire spre bucățile de hârtie ruptă.

— Îți mulțumesc, vere Mauve, aveam nevoie de o asemenea lecție.

În seara aceea se adunară la Mauve câțiva artiști: Weissenbruch, cunoscut sub numele de „Sabia neîndurătoare” pentru asprimea cu care critica lucrările altora, Breitner[1], De Bock, Jules Bakhuyzen[2] și Neuhuys,

---

[1] *George-Hendrik Breitner* (1857-1923), pictor peisagist olandez, elev al lui W. Maris. Prin creația sa de maturitate s-a apropiat de impresioniști.

[2] *Jules-Jacobus Bakhuyzen* (1835-?),pictor peisagist olandez.

prietenul lui Vos.

Weissenbruch era un omuleț cu foarte mult spirit. Nimic nu era în stare să-l încânte. Din câteva vorbe făcea praf tot ce nu-i plăcea - și nu-i plăcea aproape nimic. Picta ce voia și cum voia, silind publicul să-l admire. O dată Tersteeg făcuse o observație critică asupra uneia din pânzele lui, și de atunci refuzase să mai vândă prin firma „*Goupil and Company*”. Cu toate acestea, vindea tot ce picta; nimeni nu știa cum și cui. Avea o figură la fel de ascuțită ca și limba; capul, nasul, bărbia, totul era ascuțit, tăios. Toți se temeau de el și râvneau la prețuirea lui. Numai prin simplul fapt că disprețuia orice, dobândise un fel de faimă națională. Se retrase cu Vincent într-un colț, lângă foc; scuipa din când în când în flăcări, ca să audă sfârâiala, și mângâia un mulaj de ghips.

— Aud că ești un Van Gogh, începu el. Ai tot atâta succes în pictură ca și unchii dumitale în vânzarea tablourilor?

— Nu, eu n-am succes în nimic!

— Bravo, asta e al dracului de bine pentru dumneata! Toți pictorii ar trebui să crape de foame până la șaizeci de ani. Abia atunci ar fi în stare, poate, să picteze câteva tablouri bune.

— Aiurea! Dumneata n-ai trecut mult peste patruzeci, și totuși ai lucrări bune.

Lui Weissenbruch îi plăcu acel „aiurea”. Era pentru prima oară de ani încoace, când cineva avea curajul să-l înfrunte. Își arătă aprecierea continuând să-l atace pe Vincent.

— Dacă socotești că pictura mea e bună, ar fi mai bine să te lași de meseria asta și să te faci portar de noapte. De ce crezi că izbutesc să vând atâta? Pentru că publicul e ignorant și tablourile mele sunt niște porcării. Dac-ar fi ceva de capul lor, le-aș păstra pentru mine. Nu, băiete. Acum doar exersez. Când am să împlinesc 60 de ani am să

încep să pictez cu adevărat. Și tot ce-am să lucrez atunci am să păstrez pentru mine, iar când am să mor am să îngrop tablourile împreună cu mine. Nici un artist nu înstrăinează ceea ce crede că e de valoare, Van Gogh. El vinde publicului doar fleacurile.

Din colțul opus al camerei, De Bock îi făcu cu ochiul lui Vincent, care spuse:

— Ți-ai greșit meseria, Weissenbruch, ar fi trebuit să te faci critic de artă.

Weissenbruch râse tare și strigă:

— Vărul ăsta al tău nu-i chiar atât de prost cum pare, Mauve. Are răspuns la orice!

Se întoarse spre Vincent și-i spuse cu cruzime:

— De ce dracu umbli în zdrențele astea murdare? De ce nu-ți cumperi niște haine ca lumea?

Vincent purta un costum vechi de-al lui Theo, transformat pentru el. Operația nu reușise prea bine și, de altfel, Vincent îl purtase zi de zi în timp ce lucra cu acuarele.

— Unchii dumitale au atâția bani cât să îmbrace întreaga populație a Olandei. Nu-ți dau nimic?

— De ce să-mi dea? Sunt de părerea dumitale, că pictorii trebuie să moară de foame.

— Probabil că n-au încredere în dumneata, și atunci au dreptate. Se zice că cei din familia Van Gogh sunt în stare să miroasă un pictor de la o poștă. Pesemne că nu e nimic de capul dumitale.

— Mai du-te dracului!

Vincent îi întoarse spatele supărat, dar Weissenbruch îl apucă de braț. Zâmbea larg.

— Așa-mi placi! Am vrut să văd cât ai să reziști. Păstrează-ți curajul, băiete! Ai stofă!

Lui Mauve îi plăcea să improvizeze parodii în fața invitaților. Era fiu de preot, dar în viața lui nu exista loc decât pentru o singură religie: pictura. În timp ce Jet

servea pe toată lumea cu ceai, biscuiți de casă și crochete de brânză, el maimuțărea predica despre barca de pescuit a apostolului Petru. „Primise sau moștenise Petru barca aceea? O cumpărase în rate? Sau poate - o! ce gând oribil - o furase?” Pictorii umpleau camera cu fum și râsete, înfulecând crochete și dând pe gât cu o rapiditate uimitoare numeroase cești de ceai.

— Mauve s-a schimbat, își spuse Vincent dus pe gânduri.

Nu știa că Mauve trecea prin prefacerile pricinuite de frigurile creației. Începea o pânză într-o stare de apatie, lucrând aproape fără interes. Încet-încet, pe măsură ce ideile i se legau în minte și se limpezeau, i se trezea energia. Pe zi ce trecea, lucra tot mai mult, tot mai îndârjit, iar pe măsură ce obiectele pictate se conturau clar pe pânză, creștea și exigența față de el însuși. Gândurile îi zburau și uita cu totul de familie, de prieteni sau de alte treburi. Îl părăsea pofta de mâncare, iar noaptea zăcea treaz, cu ochii pironiți în tavan, gândind la ceea ce trebuia să picteze mai departe. Cu cât îi slăbeau puterile, cu atât creștea starea de excitare nervoasă. La un moment dat, ajungea să trăiască numai din energia sistemului nervos. Se topea văzând cu ochii, iar privirile lui melancolice păreau pierdute în ceață. Cu cât era mai istovit, cu atât lucra mai dezlănțuit, la disperare. Tensiunea nervoasă care-l stăpânea urca mereu. În mintea lui știa lămurit cât timp îi mai trebuia ca să sfârșească tabloul și-și încorda voința din răsputeri, să reziste până la capăt. Era ca un om torturat de o mie de demoni; avea în față ani întregi în care putea să-și desăvârșească pânza, dar ceva dinlăuntrul lui îl silea să se frământe neîncetat, douăzeci și patru de ore din douăzeci și patru. Până la urmă, ajungea să fie atât de stăpânit de patimă și de exaltare, încât, dacă-i ieșea cineva în cale, izbucnea într-o criză de nervi. Se dăruia pânzei până la ultima fărâmă de putere. Voința lui rezista întotdeauna până la ultima picătură de vopsea, oricât timp

i-ar fi cerut desăvârșirea tabloului. Nimic nu putea să-l doboare înainte de a-l isprăvi. Dar în clipa când termina pânza se prăbușea grămadă, sleit, bolnav, buimac. Îi trebuiau multe zile lui Jet ca să-i refacă sănătatea fizică și mintală. În aceste răstimpuri era atât de sătul de pictură, încât până și vederea unei vopsele sau mirosul ei îi provocau greață. Încet, foarte încet, puterile îi reveneau și, o dată cu ele, i se trezea din nou interesul, începea să se învârtească prin atelier, curățind pensulele. Ieșea să se plimbe pe câmp, la început fără să vadă nimic. Apoi o priveliște îi atrăgea atenția. Și, așa, o lua de la început.

Când venise Vincent prima oară la Haga, Mauve tocmai începea pânza lui de la Scheveningen. Acum, însă, pulsul i se ințețea din ce în ce, și delirul cel mai nebun, mai istovitor, dar și cel mai măreț dintre toate, delirul creației, începea să pună stăpânire pe el.

4. BĂRBATUL ARE NEVOIE DE O FEMEIE

Câteva seri mai târziu, Christine bătu la ușa lui Vincent. Era îmbrăcată într-o fustă neagră și o bluză albastru-închis, iar pe cap purta o bonetă neagră. Stătuse toată ziua în picioare, la spălătorie. Când era foarte obosită, gura îi atârna, întredeschisă; ciupiturile de vărsat de pe față păreau să fie mai mari și mai adânci decât își amintea Vincent.

— Bună, Vincent, spuse ea, m-am gândit să vin să văd unde stai.

— Ești prima femeie care mă vizitează, Christine. Fii

binevenită! Îmi dai voie să-ți iau șalul de pe umeri?

Se așeză lângă foc să se dezmorțească. După câteva clipe se uită prin cameră.

— Nu-i rău, zise ea. Doar că-i prea gol.

— Știu. N-am bani pentru mobilă.

— Nu-i nimic, cred că ai tot ce-ți trebuie.

— Tocmai aveam de gând să pregătesc cina, Christine. Vrei să mănânci cu mine?

— De ce nu-mi spui Sien, ca toată lumea?

— Da, bine, Sien.

— Ce-ai de mâncare?

— Cartofi și ceai...

— Azi mi-au dat doi franci ăia de la spălătorie, mă duc să iau un pic de carne.

— Nu, te rog, am eu bani. Mi-a trimis fratele meu. Cât îți trebuie?

— Cred că vreo cincizeci de centime ajung.

Curând se întoarse cu carnea învelită în hârtie. Vincent îi luă pachetul din mână, gata să se ocupe de masă.

— Tu să stai jos! Habar n-ai de gătit! Lasă-mă pe mine, că eu sunt femeie.

Cum ședea aplecată deasupra sobei, dogoarea îi îmbujora obrajii, făcând-o să pară destul de drăguță. Imaginea femeii tăind cartofi și punându-i la fiert avea ceva firesc, nespus de intim. Vincent rezemă un scaun de perete și, privind-o, simți o căldură năpădindu-i sufletul. Aceasta era locuința lui, și iată că mâinile drăgăstoase ale unei femei pregăteau masa pentru el. De câte ori nu se văzuse astfel în închipuire, având-o pe Kay alături! Sien întoarse privirea spre el. Văzu scaunul în echilibru numai pe două picioare, rezemat cu spetează de perete.

— Stai drept, nebunule, strigă ea, ce, vrei să-ți frângi gâtul?

Vincent zâmbi. Toate femeile cu care viețuise sub același acoperământ, mama, surorile, mătușile sau verișoarele -

toate, fără excepție - îi spuseseră: „Vincent, stai drept pe scaun. O să-ți frângi gâtul.”

— Bine, Sien, o să stau cum trebuie.

Dar, imediat ce ea se întoarse cu spatele, își făcu vânt și, rezemându-și din nou scaunul de perete, continuă să pufăie mulțumit din lulea. Sien așeză mâncarea pe masă. Când ieșise după carne, cumpărase și două cornuri, așa că, după ce terminară de mâncat cartofii și carnea, șterseră sosul cu pâine.

— Ei, spuse Sien, pun rămășag că tu nu ești în stare să gătești așa!

— Nu, Sien, sigur că nu. Când mănânc ceva gătit de mine nu-mi dau seama dacă e pește, pasăre, sau dracul gol!

La ceai Sien aprinse o țigară de-a ei, cu tutun negru. Vorbeau cu însuflețire de una, de alta. Vincent se simțea mai la largul lui cu ea decât cu Mauve sau cu De Bock. Era între ei un fel de fraternitate pe care nu-și bătea capul s-o înțeleagă. Își spuneau lucruri obișnuite, simplu, fără intenția de a-l face pe celălalt să rămână mut de uimire. Când Vincent spunea ceva, ea îl asculta atentă; nu aștepta cu nerăbdare să termine, ca să poată vorbi despre ale ei. Nu voia neapărat să se impună. Nici unul dintre ei nu ținea să-l impresioneze pe celălalt. Când Sien povestea despre viața ei, plină de greutăți și suferințe, Vincent n-avea decât să schimbe câteva cuvinte, pentru ca povestirea ei să descrie de fapt propria lui viață. Nu era nimic pretențios în ce spuneau și nimic nefiresc când tăceau. Era întâlnirea a două suflete, fără mască, descătușate de orice convenții, artificii sau deosebiri de clasă.

Vincent se ridică.

— Ce vrei să faci? întrebă ea.

— Să spăl vasele.

— Stai jos, habar n-ai cum se spală vasele. Eu sunt femeia.

Vincent își apropie scaunul de sobă, își umplu pipa și trase mulțumit din ea, în timp ce Christine stătea aplecată deasupra ligheanului. Mâinile ei, cu clăbucul de săpun pe ele, cu vinele în relief și rețeaua întortocheată de zbârcituri care trădau o muncă îndelungată, erau deosebit de expresive. Vincent luă hârtie și creion și le desenă.

— E plăcut aici, zise ea când termină vasele. De-am avea acum puțin gin și bere amară...

Își petrecută seara sorbindu-și berea. Vincent o schiță stând cu mâinile în poală, pe scaunul de lângă soba caldă, mulțumită că se poate odihni în voie. Dogoarea focului și plăcerea de a sta de vorbă cu cineva care o înțelege îi dădeau vioiciune și sprinteneală.

— Când ai să termini cu spălatul rufelor? o întrebă Vincent.

— Mâine. Abia aștept. Nu mai pot îndura.

— Te-ai simțit rău?

— Nu, dar se apropie, se apropie. Din când în când, îl simt cum mișcă, blestematul!...

— Deci ai să poți să-mi pozezi săptămâna viitoare?

— Asta-i tot ce am de făcut, numai să stau?

— Asta-i tot. Uneori o să trebuiască să stai în picioare, sau dezbrăcată.

— Nu e rău. Tu faci toată treaba și eu încasez banii!...

Se uită pe fereastră. Ningea.

— Ce n-aș da să fiu acum acasă! E frig, n-am decât șalul ăsta și am de mers, nu glumă!

— Mâine dimineață ai cumva treabă pe aici, prin împrejurimi?

— Da, la 6. E încă întuneric la ora aia!

— Dacă vrei, poți să dormi aici, Sien. Aș fi bucuros să-mi ții de urât.

— Bine, dar nu te stingheresc?

— De loc. Patul e lat.

— Pot să doarmă doi în el?

— Ușor.
— Atunci rămân.
— Îmi pare bine.
— E drăguț din partea ta că mă inviți, Vincent.
— Ba e drăguț din partea ta că rămâi.

Dimineața îi pregăti cafeaua, făcu patul și mătură prin atelier. Apoi îl părăsi plecând la spălătorie. După plecarea ei, odaia îi păru dintr-o dată pustie.

5. „DĂ-I ZOR, TREBUIE SĂ-NCEPI SĂ VINZI!”

În după-masa aceea Tersteeg trecu din nou pe la Vincent. Avea ochii strălucitori și obrajii îmbujorați de frigul înțepător de afară.

— Cum merge, Vincent?

— Foarte bine, *mijnheer* Tersteeg. Mă bucur mult că ați trecut iar să mă vizitați.

— Poate ai ceva interesant să-mi arăți. De-asta am venit.

— Da, am câteva lucruri noi. Nu vreți să stați jos?

Tersteeg se uită la scaun, își căută batista ca să-l șteargă de praf, apoi se răzgândi, socotind că ar fi o lipsă de politețe, și se așeză. Vincent îi aduse trei-patru acuarele. Tersteeg se uită la ele în fugă, cum ți-ai arunca privirea pe o scrisoare lungă, apoi reveni la prima și o cercetă cu atenție.

— Te apropii, spuse după un timp. Nu sunt încă bune, se simte încă lipsa de maturitate, dar se vede un progres, cred că nu e departe clipa când vei putea să-mi arăți ceva potrivit pentru vânzare.

— Da, *mijnheer*.

— Trebuie să te gândești să-ți câștigi singur existența, băiete. Nu e drept să trăiești din banii altuia.

Vincent luă acuarelele și se uită la ele. Îl credea pe Tersteeg, dar, ca orice artist, nu era în stare să vadă lipsurile propriilor sale creații.

— Nu-mi doresc nimic mai mult decât să mă pot întreține singur, *mijnheer.*

— Atunci trebuie să lucrezi și mai intens. Trebuie să te grăbești. Aș vrea să faci cât mai curând lucruri pe care să ți le pot cumpăra.

— Da, *mijnheer*.

— În orice caz, sunt bucuros că te văd bine dispus și obosit de muncă. Theo m-a rugat să am grijă de tine. Fă treabă bună. Vincent; vreau să văd și tablourile tale pe pereții galeriilor *„Goupil”.*

— Mă străduiesc să fac lucruri cât mai bune, dar nu reușesc întotdeauna să redau ce aș vrea. Totuși, Mauve m-a lăudat pentru unul dintre ele.

— Cum a spus?

— A spus: „Parcă începe să semene cu o acuarelă”.

Tersteeg râse, își înfășură fularul de lână în jurul gâtului, și, înainte de a pleca, îi spuse:

— Străduiește-te, Vincent, muncește mereu, numai așa se pot realiza tablouri de valoare.

Vincent îi scrisese unchiului Cor că se stabilise la Haga și-l invitase să-l viziteze. Unchiul Cor venea adesea în capitală, să cumpere tablouri și diferite materiale pentru magazinul lui, cel mai de seamă magazin de artă din Amsterdam. Într-o duminică după amiază Vincent chemase în atelierul lui, pentru a-i desena, pe câțiva copii cu care se împrietenise. Trebuia să-i distreze în timp ce pozau, așa că le cumpărase o pungă mare cu bomboane și le spunea povești, stând aplecat peste planșetă. Când auzi un ciocănit puternic în ușă și o voce profundă, tunătoare, știu

imediat că sosise unchiul lui.

Cornelius Marinus Van Gogh era un om cunoscut de toată lumea, bogat și care reușise din plin în viață. În ciuda acestei situații, în ochii lui mari, negri stăruia o umbră de melancolie. Gura lui era ceva mai puțin viguroasă decât a celorlalți Van Gogh. Avea capul pătrat al familiei, fruntea lată, înaltă, maxilarele puternice, o bărbie uriașă, rotundă și un nas impunător.

Cornelius Marinus înregistră până și cel mai mic amănunt din atelier, lăsând totuși impresia că nici nu s-a uitat împrejurul lui. Vizitase poate mai multe ateliere de pictori decât oricare alt om din Olanda.

Vincent împărți copiilor restul de bomboane și-i trimise pe la casele lor.

— Vrei să bei o ceașcă de ceai cu mine, unchiule Cor? Trebuie să fie tare frig afară.

— Mulțumesc, Vincent.

Vincent îl servi și se minună cât de firesc își legăna unchiul lui ceașca pe genunchi, în vreme ce vorbea degajat despre noutățile zilei.

— Așadar, ții neapărat să devii pictor, Vincent, spuse el. Ar fi timpul să avem unul și în familia noastră. De treizeci de ani unchii tăi Hein, Vincent și cu mine nu facem altceva decât să cumpărăm pânze de la străini. Acum o să mai rămână ceva din bani și în familie!

Vincent zâmbi.

— Cu trei unchi și un frate care se ocupă cu comerțul de artă, se cheamă că am pornit cu dreptul, spuse el. Vrei să iei puțină pâine cu brânză, unchiule Cor? Poate ți-e foame.

Cornelius Marinus știa că cea mai sigură cale de a jigni un artist sărac era să-i refuzi tratația.

— Da, mulțumesc, răspunse el, n-am mai mâncat de azi-dimineață.

Vincent puse mai multe felii de pâine groasă, neagră pe o farfurie ciobită, apoi scoase dintr-o hârtie niște brânză

proastă. Cornelius Marinus se strădui să guste un pic.

— Tensteeg mi-a spus că Theo îți trimite o sută de franci pe lună.

— Da, e adevărat.

— Theo e tânăr și ar trebui să-și pună ceva bani deoparte. Tu ar trebui să-ți câștigi singur pâinea.

Vincent era încă sub impresia celor spuse de Tersteeg, cu o zi înainte, așa că răspunse repede, fără să se gândească:

— Să-ți câștigi pâinea, unchiule Cor? Ce înțelegi prin asta? Să-ți câștigi pâinea... sau să-ți meriți pâinea? Să nu-ți meriți pâinea, adică să fii nedemn de ea, e desigur o crimă, pentru că fiecare om cinstit își merită pâinea cea de toate zilele. Dar, din nefericire, sunt și cazuri când nu poți s-o câștigi, deși o meriți; asta da, e o nenorocire, și încă mare.

Își făcea de lucru cu pâinea neagră din fața lui, frământând dintr-o bucățică de miez un cocoloș rotund, tare.

— Așadar, unchiule Cor, dacă-mi spui „ești nedemn de pâinea ta”, mă jignești. Dar dacă faci observația că nu mi-o câștig întotdeauna, asta, într-adevăr, așa e. Dar ce rost are să-mi spui ceea ce mi-ai spus? Firește că n-o să-mi ajute cu nimic dacă nu poți să-mi dai și o soluție.

Cornelius Marinus nu mai pomeni nici un cuvânt despre câștigarea pâinii. Discuția se depănă firesc, până când, vorbind despre mijloacele de expresie, Vincent aminti întâmplător numele lui De Groux.

— Dar tu nu știi, Vincent, spuse Cornelius Marinus, că în viața particulară De Groux nu se bucură de o bună reputație?

Vincent nu putu să rabde și să tacă, auzind cum e vorbit de rău bunul papa De Groux. Știa că e mult mai bine să-l aprobe pe unchiul lui, dar, după cât se pare, era un făcut să nu poată spune un „da” în fața celor din familia Van Gogh.

— Am fost întotdeauna de părere, unchiule Cor, că un artist care înfățișează publicului opera sa are dreptul să-și păstreze pentru sine frământările vieții sale intime, legată de chinurile și greutățile fără de care nu se poate crea adevărata artă.

— Să admitem că este așa, spuse Cornelius Marinus, sorbindu-și ceaiul, în care Vincent uitase să-i pună zahăr. Simplul fapt că un om lucrează cu penelul, în locul plugului sau al unui registru de conturi, nu-i dă dreptul să trăiască în desfrâu. Cred că n-ar trebui să cumpărăm tablouri de la pictorii care nu duc o viață decentă.

— Dar mi se pare că e și mai indecent pentru un critic să scormonească viața particulară a omului atunci când creația lui e mai presus de orice critică. Între creația unui artist și viața lui particulară e aceeași relație ca între femeia în durerile facerii și pruncul ei. Ai voie să te uiți la copil, dar n-ai voie să-i ridici cămașa mamei, ca să vezi dacă e pătată de sânge. Asta ar fi o lipsă de delicatețe.

Cornelius Marinus tocmai mușcase dintr-o bucățică de pâine cu brânză. O scuipă grăbit în palmă, se ridică și o aruncă în sobă.

— Ei da, bine, bine, se bâlbâi el, bine, bine...

Vincent se sperie la gândul că unchiul său se va supăra.

Ca prin minune, însă, lucrurile luară o întorsătură fericită în clipa când Vincent scoase mapa cu schițele și studiile sale mărunte. Trase un scaun mai la lumină pentru unchiul său. La început Cornelius Marinus nu spuse nimic. Când ajunse însă la un mic desen, înfățișând Paddemoes văzut din piața de cărbuni, pe care Vincent îl schițase într-o noapte, în timp ce hoinărea cu Breitner, se opri.

— Asta merge, remarcă el. Poți să-mi faci mai multe vederi de-astea din oraș?

— Da, le fac uneori ca un divertisment, când obosesc să lucrez după model. Mai am câteva. Vrei să le vezi?

Se aplecă peste umărul unchiului său și căută printre

schițele de mărimi diferite.

— Acesta e Vleersteeg… acesta Geest. Iată și piața de pește.

— Poți să-mi faci douăsprezece bucăți?

— Da, dar, dacă e vorba de afaceri, trebuie să discutăm și despre preț.

— Foarte bine, cât ceri?

— Pentru un desen mic, de mărimea acestuia, în creion sau în peniță, m-am gândit la doi franci și jumătate. Crezi că e prea mult?

Cornelius Marinus nu-și putut reține un zâmbet. Era o sumă atât de modestă!

— Nu, dar dacă ies bine, o să-ți mai comand încă douăsprezece cu Amsterdamul. Atunci am să fixez eu prețul, ca să poți căpăta ceva mai mult.

— Unchiule Cor, asta e prima mea comandă! Nici nu-ți pot spune cât sunt de fericit!

— Noi toți vrem să te ajutăm, Vincent. Tu n-ai altceva de făcut decât să muncești, să înveți. Noi suntem gata oricând - dar asta rămâne între noi - să-ți cumpărăm tot ce vei picta.

Își luă pălăria și mănușile.

— Transmite-i, te rog, salutări din partea mea lui Theo când îi vei scrie.

Îmbătat de succes, Vincent apucă ultima sa acuarelă și o luă la fugă spre Uileboomen. Jet îi deschise ușa. Părea cam îngrijorată.

— Dacă aș fi în locul tău, nu m-aș duce în atelier. Anton este în criză.

— Ce s-a întâmplat? E bolnav?

Jet oftă:

— Nu, ca de obicei.

— Atunci bănuiesc că nu vrea să mă vadă.

— Mai bine lasă-l azi, vino și tu altădată, Vincent. Am să-i spun c-ai fost pe aici. Când se va liniști; o să treacă el să

te vadă.

— Nu uiți să-i spui?

— N-am să uit.

Vincent așteptă multe zile în șir, dar Mauve nu veni. În locul lui veni însă Tersteeg, și nu o dată, ci de două ori. De fiecare dată îi spuse cam același lucru:

— Da, da, parcă ai făcut unele progrese. Dar încă nu e ce trebuie. Deocamdată încă n-aș putea să le vând în Plaats. Mi-e teamă că nu muncești cu destulă tragere de inimă, Vincent.

— O, dragă *mijnheer,* mă scol la 5 și lucrez până la 11 și 12 noaptea. Mă opresc când și când numai ca să iau ceva în gură.

Tersteeg clătină din cap neîncrezător. Se uită din nou la acuarele.

— Nu înțeleg atunci de ce mai stăruie în lucrările tale nota asta de naivitate și stângăcie pe care am remarcat-o când ai venit prima oară la Plaats. Ar fi trebuit să depășești această fază până acum. Munca fără preget duce de obicei la măiestrie dacă omul are cât de cât talent.

— Munca fără preget... făcu Vincent.

— Dumnezeu mi-e martor că vreau să-ți cumpăr desenele, Vincent. Vreau să te văd că începi să-ți câștigi singur existența. Nu cred că e drept ca Theo să fie obligat să... Dar nu pot să le cumpăr până când lucrul tău nu va fi de bună calitate. Spune și tu, cum aș putea? Sper că nu aștepți milă...

— Nu.

— Dă-i zor, asta-i, dă-i zor, trebuie să începi să vinzi și să te întreții singur!

Când repetă această formulă pentru a patra oară, Vincent se întrebă dacă nu cumva Tersteeg își bate joc de el: „Trebuie să-ți câștigi singur existența... dar nu pot să-ți cumpăr nimic!” Cum dracu să-și câștige pâinea dacă nu putea să vândă?

Într-o zi, pe stradă, îl întâlni pe Mauve. Umbla iute, cu un pas repezit, fără nici o țintă, cu capul plecat, cu umărul drept zvârlit înainte. Părea să nu-l recunoască.

— Nu te-am văzut de mult timp, vere Mauve.

— Am fost ocupat.

Vocea lui Mauve era rece, indiferentă.

— Știu. Tabloul cel nou e de vină. Cum iese?

— Oh!... Făcu un gest vag.

— Pot să trec pe la atelierul dumitale măcar pentru o clipă? Mi-e teamă că nu fac nici un progres cu acuarelele mele.

— Acum nu! Am treabă, îți spun. N-am timp de pierdut.

— Nu vrei să vii să mă vezi când mai ieși la plimbare? Câteva cuvinte de-ale dumitale m-ar pune pe drumul cel bun.

— Bine, bine, poate, dar acum am treabă. Trebuie să plec.

Zvâcni înainte și, aruncându-și corpul în față, se repezi la vale, pe stradă. Vincent rămase buimăcit locului, uitându-se după el.

Ce Dumnezeu se întâmplase? Îl supărase, oare, cu ceva? Ce-l făcuse să devină atât de rece?

Rămase însă și mai înmărmurit, câteva zile mai târziu, când îl văzu pe Weissenbruch intrând în atelier. Weissenbruch nu se sinchisea niciodată nici de pictorii tineri, nici de cei consacrați, afară doar de cazul când, uneori, azvârlea câte o înjurătură zdravănă la adresa creației lor.

— Ei, bine, bine, zise el uitându-se împrejur, dar ăsta-i un adevărat palat! Curând ai să faci aici portretele regelui și reginei!

— Dacă nu-ți place, mormăi Vincent, n-ai decât să pleci.

— De ce nu te lași de pictură, Van Gogh? E o viață de câine.

— Dumitale se pare că-ți merge binișor.

— Da, dar eu am răzbit, pe când dumneata n-ai să reușești niciodată.

— Poate că nu. În schimb, eu voi picta mult mai bine decât ai s-o faci dumneata vreodată.

— Asta nu se va întâmpla, râse Weissenbruch, dar probabil că vei izbuti să te apropii de mine mai mult decât oricare altul din Haga. Asta numai dacă ceea ce lucrezi seamănă cât de cât cu felul dumitale de a fi…

— De ce n-ai spus așa de la început? zise Vincent, scoțând mapa. Nu vrei să stai jos?

— Nu le pot privi cum trebuie dacă stau jos. Ăsta nu-i genul dumitale, spuse el dând acuarelele deoparte. Acuarelele sunt prea insipide pentru ceea ce ai dumneata de spus.

Își concentră atenția asupra schițelor în creion făcute în Borinage, în Brabant și asupra celor cu bătrâni făcute de când venise la Haga. Chicotea vesel, în timp ce trecea de la un desen la altul. Vincent aștepta să se abată asupra lui o grindină năprasnică de grosolănii.

— Desenezi al naibii de bine, Vincent! zise Weissenbruch clipind din ochii lui vioi. Chiar și eu aș putea să mă inspir din desenele astea!

Vincent se încordase tot, așteptând o lovitură grea. Dar cuvintele măgulitoare ale lui Weissenbruch căzură atât de neașteptat, încât simți cum i se moaie picioarele și se prăbuși pe un scaun.

— Știam că ți se spune „Sabia neîndurătoare”.

— Așa și sunt. Dacă n-aș fi văzut nimic care să merite laudă, ți-aș fi spus-o fără înconjur.

— Lui Tersteeg nu i-au plăcut. A spus că sunt prea stângace, lipsite de maturitate.

— Prostii! Tocmai în asta stă forța lor.

— Eu aș vrea să continuu cu desenele în peniță, dar Tersteeg spune că trebuie să învăț să văd lucrurile ca un acuarelist.

— De ce? Ca să se poată vinde? A, nu, băiete!... Dacă vezi lucrurile ca un desenator în peniță, trebuie să le așterni pe hârtie așa cum le vezi. Și, mai presus de orice, n-asculta niciodată de nimeni, nici chiar de mine. Urmează-ți calea ta proprie.

— Se pare că așa trebuie să fac.

— Când Mauve a spus că ești un pictor înnăscut, Tersteeg l-a contrazis, și atunci Mauve ți-a luat apărarea. Eram acolo. Dacă se mai întâmplă, o să-ți țin și eu partea, acum, după ce ți-am văzut lucrările.

— A spus Mauve că sunt un pictor înnăscut?

— Să nu ți se urce la cap! Poți să te socotești fericit dacă ai să mori pictor.

— Atunci de ce-a fost atât de rece cu mine?

— Așa se poartă cu oricine când e pe cale să termine un tablou. Nu te frământa din pricina asta. Când o să termine tabloul *Scheveningen* sunt sigur că o să vină el să te vadă. Între timp, poți să treci pe la atelierul meu dacă ai nevoie de ajutor:

— Pot să-ți pun o întrebare, Weissenbruch?

— Da.

— Mauve te-a trimis aici?

— Da.

— De ce?

— Voia să-mi afle părerea despre lucrul dumitale.

— Ce mai era nevoie, dacă el crede că sunt pictor înnăscut?

— Știu eu? Poate că Tersteeg a reușit totuși să-i strecoare o umbră de îndoială.

6. BUNĂTATEA RĂSARE DE UNDE NU TE AȘTEPȚI!

Dacă Tersteeg începu să-și piardă încrederea, iar Mauve să devină mai rece, Christine, în schimb, aducea în viața lui Vincent bucuria unei tovărășii simple, după care tânjise de mult. În fiecare dimineață venea devreme la atelier și-și aducea coșulețul de lucru, așa că mâinile îi erau ocupate ca și ale lui. Vocea ei era aspră și cuvintele nu întotdeauna nimerite, dar vorbea liniștit, și lui îi venea ușor să n-o audă când voia să se concentreze. În cea mai mare parte a timpului, se mulțumea să stea liniștită lângă sobă, privind pe fereastră sau cosând lucrușoare pentru copilul pe care-l aștepta. Era un model neîndemânatic și învăța greu, dar se străduia să-i fie pe plac. Își făcuse și obiceiul să-i pregătească masa înainte de a pleca acasă.

— Lasă, Sien, îi spuse el, nu e nevoie să te ostenești tu.

— Ei, asta-i! Doar nu-i nici o scofală! O fac în orice caz mai bine decât tine.

— Atunci rămâi și tu la masă?

— Bine, o să aibă mama grijă de copii. Îmi place să stau aici.

Îi dădea un franc în fiecare zi. Știa că era mai mult decât putea să-și îngăduie, dar îi plăcea tovărășia ei, iar gândul c-o scăpa de spălătorie îl încânta. Uneori, când era nevoit să iasă după-amiaza, lucra, în schimb, până noaptea târziu, și atunci ea nu se mai ducea de loc acasă. Era mulțumit să se trezească în aroma cafelei proaspete și să vadă o femeie trebăluind pe lângă sobă. Era prima oară când avea un *ménage*[1] și găsea că e foarte plăcut.

Uneori Christine rămânea și fără să fie nevoită.

[1] Gospodărie (în lb. franc.).

— Cred că am să dorm aici noaptea asta, spunea ea. Pot?

— Desigur, Sien. Rămâi oricând vrei. Știi că sunt bucuros să stai cu mine.

Deși n-o ruga niciodată să-i facă vreo treabă, ea se deprinse să-i spele rufele, să-i repare hainele și să facă micile cumpărături.

— Voi, bărbații, nu știți să vă purtați singuri de grijă, spunea ea. Aveți nevoie de o femeie pe lângă voi. Mai ales tu, pot să zic că ești unul din ăia pe care-i înșală până și precupeții la piață.

Nu era nici pe departe o bună gospodină; anii îndelungați în care nu pusese mâna pe nimic în casa mamei ei îi nimiciseră simțul de ordine și curățenie. Se apuca de treabă la întâmplare, rar, în izbucniri neașteptate de energie și hotărâre. Era prima oară când făcea gospodărie pentru cineva care-i plăcea și o distra să se ocupe de asta, dar numai când își aducea aminte. Vincent era, totuși, încântat văzând-o dispusă să facă măcar din când în când câte ceva; nici nu-i trecea prin cap să încerce s-o dojenească. Acum, că nu mai era frântă de oboseală din zori și până-n noapte, vocea i se mai îndulcise parcă, și cuvintele vulgare dispărură unul câte unul. Era obișnuită să nu-și stăpâneasca pornirile; când ceva nu-i plăcea, izbucnea într-o furie oarbă, recăpătându-și glasul ei gros și folosind cuvinte murdare, pe care Vincent nu le mai auzise de pe vremea când mergea la școală.

În asemenea clipe Christine i se părea propria lui caricatură; stătea liniștit deoparte până când furtuna se potolea. La rândul ei, Christine era la fel de îngăduitoare. Când desenele îi ieșeau prost, sau ea poza stângaci, uitând tot ce-o învățase, Vincent izbucnea într-un acces de furie de se zguduiau pereții, iar ea îl lăsa să se descarce; peste câteva clipe liniștea se restabilea. Din fericire, furiile nu-i apucau niciodată în același timp.

După ce o desenase de multe ori ca să se familiarizeze

cu liniile corpului ei, se hotărî să facă un adevărat tablou. Îl inspiră o frază din Michelet: *„Comment se fait-il quil y ait sur la terre une femme seule, désespérée*[1]*.* O așeză pe Christine, goală, pe un buștean, lângă sobă. Transformă bușteanul într-un ciot de copac retezat, adăugă puțină vegetație și mută scena în mijlocul naturii. Apoi o desenă pe Christine sprijinindu-se cu mâinile noduroase pe genunchi, cu fața îngropată în brațele osoase, cu părul subțire despletit pe spate, cu sânii grei atârnând spre coapsele descărnate și cu picioarele depărtate, așezate nesigur pe pământ. Îi dădu numele *Durerea*. Era tabloul unei femei din care fusese stoarsă toată seva vieții. Dedesubt scrise citatul din Michelet.

Îi trebui o săptămână ca să termine tabloul și între timp isprăvi toți banii; mai erau încă zece zile până la întâi martie. În casă nu mai avea decât pâine neagră, cât să-i ajungă pentru două-trei zile. Se văzu nevoit să întrerupă lucrul după model și asta îl ținea în loc.

— Sien, zise el. Cred că n-ai să-mi mai pozezi până duminică, întâi ale lunii.

— Dar ce s-a întâmplat?

— Nu mai am bani.

— Adică n-ai pentru mine?

— Da.

— Tot n-am altceva de făcut. O să vin și așa.

— Dar ai și tu nevoie de bani, Sien.

— Pot să fac rost și singură, lasă.

— Dar cum ai să poți spăla dacă stai toată ziua aici?

— Lasă, nu-ți bate tu capul… găsesc eu…

O lăsă să mai vină încă trei zile, până când i se termină și ultima fărâmă de pâine. Până la întâi mai era încă o săptămână. Îi spuse lui Sien că avea de gând să-i facă o

---

[1] Cum de se află pe lume o femeie singură, deznădăjduită? (în lb. franc.)

vizită unchiului său din Amsterdam și că la întoarcere o va căuta acasă. Timp de trei zile continuă să lucreze câteva copii în atelier, hrănindu-se doar cu apă, fără ca foamea să-l chinuie prea tare. În a treia după-amiază se duse la De Bock, sperând că acesta îl va trata cu ceai și cozonac.

— Hai noroc, bătrâne! spuse De Bock, care lucra la șevalet. Fă-te comod. Am de gând să lucrez fără întrerupere până la ora mesei, când sunt invitat undeva. Uite colo niște reviste, distrează-te cu ele.

Nu pomeni nici un cuvânt despre ceai.

Știa că Mauve nu era încă dispus să-l primească, și de la Jet îi era rușine să ceară. Cât despre Tersteeg, care-l vorbise de rău față de Mauve, prefera să moară de foame decât să-i ceară ceva.

Oricât de disperată era situația în care se afla, nu-i trecu nici o clipă prin gând că ar putea câștiga câțiva gologani cu alt meșteșug decât cel pe care și-l alesese.

Vechiul lui dușman, febra, își făcu apariția, genunchii îi slăbiră, încât abia se ținea pe picioare. Până la urmă, nu se mai putu ridica din pat. Deși știa că e cu neputință, continua să spere într-o minune care ar fi făcut ca Theo să-i trimită banii cu câteva zile mai devreme. Dar Theo nu primea leafa înainte de întâi.

În după-amiaza celei de-a cincea zile Christine intră în cameră fără să bată. Vincent dormea. Se aplecă asupra lui, uitându-se la liniile care-i brăzdau fața, la paloarea pielii acoperite de barbă roșie, la buzele lui scorojite ca un pergament. Îi atinse ușor fruntea și văzu că are febră. Scotoci prin raftul unde-și ținea de obicei proviziile. Nu găsi nici cea mai mică fărâmitură de pâine și nici un bob de cafea. Ieși.

Peste vreo oră, Vincent o visă pe maică-sa în bucătăria de la Etten, pregătind fasolea care-i plăcea atât de mult. Se trezi și o văzu pe Christine aplecată deasupra sobei, amestecând prin oale.

— Sien! spuse el.

Ea se aplecă peste pat și-i puse pe obraji mână răcoroasă. Barba roșie parcă ardea.

— Altă dată să nu mai fii atât de mândru; îl dojeni ea, și să nu mai spui minciuni. Dacă suntem săraci nu e vina noastră. Trebuie să ne ajutăm unui pe altul. Tu nu m-ai ajutat în prima seară când ne-am întâlnit acolo jos, la cârciumă?

— Sien... repetă el.

— Stai liniștit acolo. Am fost acasă și am luat niște cartofi și fasole verde. Numaidecât sunt gata.

Strivi cartofii pe o farfurie, puse alături puțină fasole verde, se așeză pe marginea patului și-i dădu să mănânce.

— De ce mi-ai dat în fiecare zi un franc pentru pozat dacă știai că n-ai bani destui? N-are nici un rost să rămâi flămând.

Ar fi putut rezista până când soseau banii de la Theo, chiar dacă acest chin ar fi trebuit să se prelungească săptămâni în șir. Dar gestul ei neașteptat de prietenie îl înfrânse. Se hotărî să se ducă la Tersteeg. Christine îi spălă cămașa, dar nu avu cu ce s-o calce. A doua zi dimineața îi dădu să mănânce puțină pâine și cafea. Și porni pe jos spre Plaats. Îi lipsea tocul la una din ghetele lui pline de noroi, iar pantalonii îi erau peticiți și murdari. Haina primită de la Theo era mult prea strâmtă. Avea o cravată veche, legată strâmb în partea stângă a gâtului. Pe cap purta una din acele șepci bizare, pe care le descoperea, cu un talent deosebit, nimeni nu știa unde.

Merse de-a lungul căii ferate spre gara Ryn, trecu pe la poalele pădurii pe lângă stația de unde plecau trenulețele cu aburi pentru Scheveningen și se îndreptă către oraș. Razele slabe ale soarelui îl făceau să se simtă și mai sfârșit. În Plein își zări în treacăt imaginea în geamul unei vitrine. Într-o clipă de luciditate se văzu așa cum îl vedeau oamenii din Haga: un vagabond murdar, nepieptănat, fără

căpătâi, nedorit de nimeni, bolnav, slab, straniu și declasat.

Plaats se deschidea într-un triunghi larg, pentru a se întâlni cu Hof-vijver, de-a lungul castelului. Doar proprietarii magazinelor celor mai luxoase își puteau îngădui să se stabilească în acea piață. Pe Vincent îl cuprinse un fel de teamă la gândul că pășește în acest sanctuar al bogăției. Nu-și dăduse niciodată până atunci seama cât de mult se adâncise prăpastia dintre el și lumea bogătașilor din Plaats.

Funcționarii de la *„Goupil”* ștergeau praful de pe tablouri. Se uitară țintă la el, cu vădită curiozitate. Familia acestui om controla negoțul de artă în toată Europa. De ce oare umbla el în halul ăsta?

Îl găsi pe Tersteeg la masa lui de lucru, în biroul de la etaj, deschizând corespondența cu lama unui cuțit cu mâner de jad. Ridicându-și ochii asupra lui Vincent, îi observă urechile mici, rotunde, așezate simetric sub nivelul sprâncenelor, ovalul feței, care se subția spre maxilare, ca apoi să se lățească în bărbia puternică, părul lins descoperind mult fruntea în partea stângă, ochii albaștri-verzui, care păreau că privesc prin el, fără să trădeze vreo apreciere, gura plină, roșie, părând și mai roșie din cauza bărbii și a mustății, care o înconjurau. Deși îl cunoștea de mult, n-ar fi putut să spună niciodată dacă trăsăturile lui Vincent i se păreau frumoase sau urâte.

— Ești primul client care intră în magazin în dimineața asta, Vincent, zise el. Cu ce pot să-ți fiu de folos?

Vincent îi explică situația grea în care se afla.

— Ce-ai făcut cu banii trimiși de Theo?

— I-am cheltuit.

— Dac-ai dat dovadă de nesocotință, nu cred că te aștepți să găsești vreun sprijin tocmai la mine. Fiecare lună are treizeci de zile, n-ar trebui să cheltuiești nici un ban mai mult decât trebuie în fiecare zi.

— Nu e vorba de nesocotință, *mijnheer,* cea mai mare parte din bani s-a dus pe modele.

— Atunci nu trebuie să mai angajezi modele. Poți să lucrezi fără nici o cheltuială, singur.

— Pentru un portretist, lucrul fără model ar însemna pieirea.

— Cine te pune să pictezi figuri omenești? Fă și tu vaci sau oi. Nu-i nevoie să le plătești.

— Nu pot desena vaci și oi, *mijnheer,* pentru că nu-mi spun nimic.

— Și, de fapt, n-are nici un rost să desenezi oameni. Asemenea desene nu se vând. Ar trebui să faci acuarele și nimic altceva.

— Acuarelele nu sunt genul meu.

— Părerea mea este că desenul are pentru tine efectul unui narcotic, pe care-l iei numai ca să nu simți durerea provocată de faptul că nu ești în stare să faci acuarele.

Se lăsă o tăcere grea. Vincent nu găsi nici un răspuns potrivit.

— De Bock e bogat și totuși nu folosește modele. Și cred că ești de acord cu mine că pânzele lui sunt splendide, prețurile lor se urcă vertiginos. M-am așteptat să prinzi ceva din farmecul lui în lucrările tale. Dar se pare că nu merge. Sunt într-adevăr dezamăgit, Vincent, lucrările tale rămân stranii și cu pecetea pictorului amator. Sunt sigur de un lucru: nu ești artist.

Vincent simți cum foamea tăioasă din ultimele cinci zile îi moaie dintr-o dată genunchii. Cuprins de slăbiciune, se lăsă pe unul din scaunele italienești, sculptate de mână. Vocea i se rătăcise undeva, în fundul stomacului gol, și nu o putea scoate de acolo.

După o pauză lungă reuși să îngaime:

— De ce-mi spuneți asta, *mijnheer?*

Tersteeg scoase o batistă albă, imaculată și își tamponă nasul, colțurile gurii și barba.

— Pentru că trebuie s-o spun, sunt dator, atât față de tine, cât și față de familia ta. Trebuie să știi adevărul, Vincent, mai ai timp să-ți îndrepți situația dacă te hotărăști fără întârziere. Nu ești făcut să fii artist; ar trebui să-ți găsești adevăratul tău loc sub soare. Eu nu greșesc niciodată în aprecierea pictorilor, știi bine.

— Știu, spuse Vincent.

— Unul dintre motive, după părerea mea, constă în faptul că te-ai apucat prea târziu de pictură. Dacă ai fi început de mic, poate ai fi ajuns până acum să faci lucruri de oarecare valoare. Dar ai treizeci de ani, Vincent, de mult ar fi trebuit să fii cineva. La vârsta ta, eu eram. Nu știu cum poți nădăjdui să reușești vreodată dacă n-ai talent?! Și, ce e mai grav, cum poți justifica faptul că trăiești din mila fratelui tău?

— Dar Mauve mi-a spus o dată: „Vincent, în desenele tale se întrezărește un pictor adevărat”.

— Mauve e vărul tău, a vrut să fie binevoitor cu tine. Eu îți sunt prieten și, crede-mă, părerea mea e mai sinceră decât a lui. Lasă-te păgubaș înainte de a constata că ți s-a scurs întreaga viață printre degete. Într-o zi, când vei găsi o meserie care să ți se potrivească și vei izbuti, ai să vii să-mi mulțumești.

— *Mijnheer* Tersteeg, de vreo cinci zile am rămas fără bani, n-am nici cât să cumpăr o bucată de pâine. Dar tot nu v-aș cere nimic, dacă ar fi numai pentru mine. Am însă un model, o biată femeie bolnavă. N-am fost în stare să-i plătesc banii pe care-i datorez. Are nevoie de ei. Vă rog din suflet, împrumutați-mi zece guldeni până sosesc banii de la Theo. Atunci am să vi-i înapoiez.

Tersteeg se ridică și se uită pe fereastră la lebedele de pe eleșteul rămas în urma havuzurilor curții de altădată. Privindu-le, se întreba de ce Vincent își alesese tocmai Haga, când unchii lui aveau magazine de artă la Amsterdam, Rotterdam, Bruxelles și Paris.

— Crezi că ți-aș face un serviciu dacă ți-aș împrumuta zece guldeni? întrebă el fără să se întoarcă.

Își ținea mâinile împreunate la spate, peste jacheta croită după moda lansată de prințul Albert.

— Eu nu sunt sigur dacă nu ți-aș face un serviciu și mai mare refuzându-te.

Vincent știa cum făcuse rost Sien de bani pentru cartofi și fasole. Nu putea s-o lase să-l întrețină în felul ăsta.

— *Mijnheer* Tersteeg, fără îndoială că aveți dreptate. Nu sunt pictor și n-am pic de talent. Ar fi foarte puțin înțelept din partea dumneavoastră să mă încurajați cu bani. Trebuie să încep imediat să-mi câștig existența și să-mi găsesc un drum în viață. Dar, în numele vechii noastre prietenii, vă cer să-mi împrumutați zece guldeni.

Tersteeg scoase un portofel din buzunarul de la piept al jachetei „prințul Albert”, alese o hârtie de zece guldeni și i-o întinse lui Vincent fără o vorbă.

— Mulțumesc, spuse Vincent, sunteți foarte amabil.

Întorcându-se spre casă de-a lungul străzilor curate, cu căsuțe cochete din cărămidă, care vădeau siguranță, bunăstare și liniște, murmură către sine: „Nu poți fi întotdeauna prieten cu cineva, uneori trebuie să te și cerți. Dar șase luni de zile n-am să mai calc pe la Tersteeg, n-am să vorbesc cu el și n-am să-i arăt ce lucrez.”

Trecu pe la De Bock, plănuind să descopere ce anume dădea atât farmec tablourilor sale, încât le făcea să se vândă, în timp ce ale lui n-aveau nici o căutare. De Bock ședea cu picioarele cocoțate pe un scaun și citea un roman englezesc.

— Hai noroc, spuse el, mă simt foarte deprimat. Nu pot să trag o linie. Ia-ți un scaun și povestește-mi ceva vesel. Crezi că e prea devreme pentru o țigară? Ai mai auzit vreo anecdotă bună în ultima vreme?

— De Bock, te rog să-mi arăți încă o dată câteva pânze. Vreau să descopăr de ce ale dumitale se vând și ale mele

nu.

— Talent, bătrâne, talent! spuse De Bock, sculându-se leneș. E un dar înnăscut. Îl ai sau nu. Nici eu n-aș putea să-ți spun ce anume e, deși pictez toate blestemățiile.

Aduse o jumătate de duzină de pânze încă neînrămate și le discută cu dezinvoltură, în timp ce Vincent sfredelea cu ochii lui arzători nu numai stratul străveziu de vopsea, dar și stratul de emoție, tot atât de străveziu.

„Ale mele sunt mai bune, își spuse el. Ale mele sunt mai adevărate, mai profunde. Eu spun mai mult cu creionul meu de dulgher decât el cu o întreagă cutie de vopsele. E foarte clar ce exprimă el. Când a sfârșit tabloul, îți dai seama că n-a avut nimic de spus, și atunci de ce oare lui i se aduc laude și i se dau bani, iar mie mi se refuză până și prețul pâinii negre și al cafelei?”

Când ieși, Vincent își spuse în sine: „În casa asta plutește o atmosferă bolnăvicioasă. De Bock are ceva blazat și nesincer, care mă sufocă. Millet avea dreptate: *«J’aimerais mieux ne rien dire que de m’exprimer faiblement»*[1]. De Bock n-are decât să-și păstreze și farmecul, și banii. Eu prefer viața mea plină de greutăți, dar sinceră, adevărată. Pe acest drum nu piere nimeni.”

O găsi pe Christine frecând podeaua de lemn a atelierului cu o cârpă udă. Își legase părul cu o basma neagră, și broboane de sudoare îi luceau pe față.

— Ai făcut rost de bani? îl întrebă ea ridicând privirea din podea.

— Da. Zece guldeni.

— Grozav lucru să ai prieteni bogați, nu?

— Da. Poftim cei șase franci pe care ți-i datorez.

Sien se ridică și-și șterse fața cu șorțul negru.

— Nu primesc nimic până nu-ți sosesc banii de la fratele tău. Cu ce-ți rămâne nu poți să faci mare lucru.

---

[1] Prefer să nu spun nimic decât să mă exprim fără forță (în lb. franc.).

— Pot să mă descurc, Sien. Tu ai mai multă nevoie de banii ăștia.

— Tot atât cât ai și tu. Stai, să-ți spun eu cum facem. Am să rămân aici până o veni scrisoarea de la fratele tău. O să mâncăm din cei zece guldeni ca și când ar fi ai amândurora. Eu mă pricep mai bine decât tine să-i drămuiesc, ca să țină cât mai mult.

— Bine, dar ce facem cu pozatul? Nu pot să-ți plătesc nimic pentru asta.

— Ei na! Îmi dai mâncarea și dormitul. Nu e destul? Mai bine îmi convine să stau aici, la căldură, decât să mă duc la lucru și să mă îmbolnăvesc.

Vincent o luă în brațe și o mângâie, netezindu-i părul rar și aspru de pe frunte.

— Sien, tu ești în stare uneori să faci minuni! Aproape îmi vine să cred că există Dumnezeu.

7. „SAVOIR SOUFFRIR SANS SE PLAINDRE”[1]

Cam după o săptămână se duse la Mauve. Vărul lui îl primi în atelier, dar în clipa când îl zări aruncă în grabă o pânză peste tabloul *Scbeveningen,* acoperindu-l înainte ca Vincent să-l fi putut vedea.

— Ce vrei? îl întrebă că și cum habar n-ar fi avut de ce venise.

— Am adus câteva acuarele. M-am gândit că poate ai puțin timp de pierdut cu mine.

Mauve curăța un mănunchi de pensule cu mișcări

[1] Să știi să suferi fără să te plângi (în lb. franc.).

grăbite, nervoase. Nu se mai culcase în patul lui de trei zile. Puținele ore de somn pe care le furase, trântit pe canapeaua din atelier, nu izbutiseră să-l învioreze.

— N-am întotdeauna chef să fac pe maestrul, Vincent. Uneori sunt prea obosit, și atunci trebuie, pentru numele lui Dumnezeu, să aștepți și tu un moment mai potrivit.

— Îmi pare rău, vere Mauve, spuse Vincent, îndreptându-se spre ușă. N-am vrut să te stingheresc. Pot să trec mâine seară?

Dar Mauve, care dezvelise în grabă tabloul, gata să-și reia lucrul, nici măcar nu-l auzi.

A doua zi seara, când reveni, îl găsi acolo și pe Weissenbruch. Mauve era la capătul puterilor, cu nervii încordați la maximum. Profită de venirea lui Vincent ca să se descarce, distrându-se împreună cu Weissenbruch pe socoteala lui.

— Weissenbruch, strigă el, vrei să vezi cum arată Vincent? Uite așa!

Și începu să-l maimuțărească, schimonosindu-și fața în fel și chip și împingându-și bărbia înainte cu repeziciune, ca să semene cât mai bine cu el. Era o bună caricatură. Apoi se duse spre Weissenbruch, îl scrută cu ochii pe jumătate închiși și spuse:

— Uite cum vorbește!

Dădu drumul unei grindini de cuvinte cu o voce răgușită așa cum o avea adesea Vincent. Weissenbruch se prăpădea de râs.

— O, e nemaipomenit, nemaipomenit! strigă el. Acum poți să-ți dai seama cum te văd alții, Van Gogh. Știai că ești un specimen atât de încântător? Mauve, scoate-ți falca în afară încă o dată și scarpină-te în barbă. E într-adevăr formidabil!

Vincent rămase înmărmurit. Se retrase într-un colț și, cu o voce pe care nu și-o recunoscu nici el singur, spuse:

— Dacă v-ați fi petrecut nopțile în ploaie pe străzile

Londrei sau afară, în frig, prin coclaurile Borinageului, roși de febră, de foame și lipsiți de adăpost, ați avea și voi trăsături urâte și voce răgușită.

După câteva clipe Weissenbruch plecă. Imediat Mauve se prăbuși pe un scaun. Reacția, după această izbucnire de răutate, îl sfârșise. Vincent stătea liniștit în colțul lui; în cele din urmă, Mauve dădu cu ochii de el.

— O, tot aici ești?

— Vere Mauve, spuse Vincent cu foc, schimonosindu-și fără să vrea fața chiar în felul în care Mauve îl imitase, ce s-a întâmplat? Spune-mi, te rog, ce-am făcut? De ce te porți așa cu mine?

Mauve se ridică plictisit și-și zburli moțul de păr drept în sus.

— Nu-mi place purtarea ta, Vincent. Ar trebui să-ți câștigi singur pâinea. Tu nu te gândești că faci de râs numele de Van Gogh cerșind bani de la toți?

Vincent se gândi o clipă, apoi spuse:

— Nu cumva a fost Tersteeg?

— Nu.

— Trebuie să înțeleg că nu vrei să mă mai înveți?

— Da.

— Foarte bine, să ne strângem mâinile și să ne despărțim fără nici un fel de amărăciune sau pornire unul împotriva celuilalt. Nimic n-ar putea să-mi schimbe vreodată sentimentul de recunoștință pe care ți-l port; îți rămân la fel de îndatorat.

Mauve nu răspunse multă vreme. Apoi spuse:

— N-o lua și tu în serios, Vincent. Sunt obosit și bolnav. Am să te ajut cât pot. Ai adus cu tine ceva schițe?

— Da. Dar văd că nu e momentul...

— Arată-mi-le.

Le studia cu ochii aprinși și remarcă:

— Desenul tău e greșit. Complet greșit. Mă mir cum de n-am văzut asta de la început.

— Mi-ai spus o dată că atunci când desenez sunt pictor cu adevărat.

— Am luat stângăcia drept forță. Dacă vrei într-adevăr să înveți, trebuie să iei totul de la început. Acolo, în colț, lângă găleata cu cărbuni, sunt câteva mulaje din ghips. Poți să lucrezi după ele chiar și acum, dacă vrei.

Vincent se îndreptă ca un automat spre colț și se așeză în fața unui picior alb de ghips. Mult timp nu putu să gândească sau să facă vreo mișcare. Scoase din buzunar niște hârtie de desen. Dar nu era în stare să tragă nici măcar o linie. Se întoarse și se uită la Mauve, care sta în fața șevaletului.

— Cum merge, vere Mauve?

Mauve se aruncă pe divanul cel mic, și ochii lui injectați i se închiseră imediat.

— Tersteeg mi-a spus azi că e cel mai bun tablou pe care l-am făcut până acum.

După câteva clipe, Vincent observă cu glas tare:

— Deci l-ai văzut totuși pe Tersteeg!

Dar Mauve sforăia ușor și nu-l auzi.

După un timp, Vincent își mai reveni puțin și începu să schițeze piciorul de ghips. După câteva ore, când vărul său se trezi, făcuse șapte desene întregi. Mauve sări în sus ca o pisică, de parcă n-ar fi dormit de loc, și se repezi la el.

— Să văd, zise, ia să văd.

Se uită la cele șapte schițe și continuă să repete:

— Nu, nu, nu!

Le rupse pe toate și le aruncă bucățele pe jos.

— Aceeași lipsă de maturitate, același diletantism! Nu poți să desenezi forma așa cum arată? Nu ești în stare să redai corect o linie? Nu poți să faci și tu o copie fidelă măcar o dată în viață?

— Vorbești ca un profesor de la școala de arte frumoase, vere Mauve.

— Dac-ai fi frecventat niște școli de-astea, ai fi învățat să

desenezi până acum. Mai desenează o dată. Dar, vezi, fără să semene a picior !

Trecu prin grădină spre bucătărie, ca să mănânce ceva. Curând se întoarse și se apucă din nou de lucru, la lumina lămpii. Orele nopții se scurgeau. Vincent făcea un desen după altul. Cu cât desena mai mult, cu atât simțea cum îi creștea ura împotriva bucății de ghips care zăcea în fața lui, otrăvindu-l. Când zorile se furișară, mohorâte, pe fereastra dinspre nord, avea în jurul lui o movilă de copii. Se ridică amorțit și dezgustat. Mauve se uită din nou la schițe și le mototoli ghem pe toate.

— Nu sunt bune, nu sunt de loc bune. Încalci cele mai elementare reguli de desen. Uite, ia piciorul ăsta cu tine și du-te acasă. Desenează-l de o mie de ori și să nu te-ntorci până nu-l faci bine!

— Afurisit să fiu dac-am să fac așa ceva! zbieră Vincent.

Aruncă piciorul în găleata de cărbuni, și ghipsul se prefăcu în sute de cioburi.

— Să nu-mi mai pomenești vreodată despre ghips, nu mai pot îndura. Am să desenez după mulaje numai atunci când nu vor mai exista mâini și picioare de oameni vii.

— Dacă tu crezi că e bine așa... spuse Mauve cu răceală.

— Vere Mauve, eu nu pot să mă las condus de o metodă seacă, fie ea a dumitale sau a oricui. Fiecare trebuie să înfățișeze lucrurile potrivit personalității și temperamentului său. Trebuie să desenez așa cum văd eu, nu cum văd alții.

— Vincent, nu te supăra, dar nu vreau să mai am nimic de-a face cu tine, spuse Mauve cu tonul doctorului care vorbește cu un bolnav fără scăpare.

La amiază, când se trezi, Vincent o găsi în atelier pe Christine cu fiul ei mai mare, Herman. Era un copil de zece ani, palid, cu ochi sperioși, verzi, ca de pește, și cu o bărbie aproape inexistentă. Ca să stea liniștit, Christine îi dăduse o foaie de hârtie și un creion. Nimeni nu-l învățase

să scrie și să citească. Se apropie sfios de Vincent, deprins să fie prevăzător cu străinii. Vincent îi arătă cum să țină creionul și cum să deseneze o vacă. Copilul se arătă încântat, și în curând deveniră prieteni. Christine adusese nițică pâine și brânză, și toți trei se așezară la masă.

Vincent se gândi la Kay, la micul și drăgălașul Jan; un nod i se ridică în gât.

— Nu mă simt prea bine azi, ți l-am adus pe Herman să-l desenezi în locul meu.

— Ce s-a întâmplat, Sien?

— Habar n-am. Dar simt așa, de parcă totul e-ntors pe dos în mine.

— Ai mai simțit așa și la ceilalți copii?

— Mi-a fost mie rău, dar nu chiar așa. Acum mi-e rău de tot.

— Trebuie să te duci neapărat să te vadă un doctor.

— N-are nici un rost să mă duc la doctorul de la dispensar. Îmi trântește ceva acolo, un leac, și gata. Leacuri îmi trebuie mie acum?

— Ar trebui să te duci la spitalul de stat de la Leyden.

— Ei da, asta cred și eu c-ar trebui!

— Nu e departe cu trenul, mergem mâine dimineață. Am auzit că acolo se duc oameni din toată Olanda.

— Se zice că e un spital bun.

Christine zăcu în pat toată ziua. Vincent îl desenă pe Herman, apoi, la prânz, îl duse acasă la mama Christinei. A doua zi, de dimineață, luară trenul spre Leyden.

— Cred și eu că te-ai simțit rău, spuse doctorul după ce o examină pe Christine și îi puse nenumărate întrebări. Copilul are o poziție anormală.

— Se poate face ceva, doctore? întrebă Vincent.

— O, da, firește, putem să-i facem o operație.

— E ceva grav?

— Acum nu. Trebuie întors copilul cu forcepsul și atâta tot. Dar asta necesită ceva bani. Nu pentru operație, ci

pentru șederea în spital. Se întoarse către Christine: Ai ceva economii?

— Nici o lețcaie.

Doctorul își înăbuși un oftat.

— Asta aud de fiecare dată, spuse el.

— Și cam cât ar costa, doctore? întrebă Vincent.

— Nu mai mult de cincizeci de franci.

— Și dacă nu se operează?

— Atunci n-are nici o șansă să scape.

Vincent se gândi o clipă. Cele douăsprezece acuarele pentru unchiul Cor erau aproape gata; asta însemna dintr-o dată treizeci de franci. Restul de douăzeci de franci îi va lua din banii de la Theo pe aprilie.

— De bani mă îngrijesc eu, doctore, zise el.

— Bine. Veniți din nou sâmbătă dimineața și o voi opera chiar eu. Și-acum să vă mai spun încă ceva. Nu știu ce legătură este între voi doi și nici nu mă privește. Asta nu e treaba doctorului. Dar cred că e bine să știți că dacă această micuță doamnă continuă să facă trotuarul, n-o mai duce decât maximum șase luni.

— N-o să se mai întoarcă niciodată la viața aceea, doctore. Îți făgăduiesc.

— Foarte bine. Atunci vă aștept sâmbătă dimineață.

Câteva zile mai târziu, Tersteeg intră în atelier.

— Văd că tot de pictură te ții.

— Da, lucrez.

— Am primit cei zece guldeni pe care mi i-ai înapoiat prin poștă. Cred că ar fi fost de datoria ta să treci și să-mi mulțumești personal.

— Drumul e lung, *mijnheer,* și vremea a fost rea.

— Când ai avut nevoie de bani nu ți s-a părut drumul lung? Ei, ce să mai vorbim!

Vincent nu răspunse.

— Vezi, purtarea ta mă îndepărtează, Vincent. De aceea nici nu am încredere în tine și nu pot să-ți cumpăr

desenele.

Vincent se sprijini de marginea mesei, pregătit pentru o nouă luptă.

— Eu cred că n-ar trebui să existe nici o legătură între cumpărarea lucrărilor mele și discuțiile și neînțelegerile dintre noi. Eu cred că asta ar trebui să depindă nu de purtarea mea, ci de calitatea desenelor mele. Nu știu dacă este tocmai corect să lași antipatia personală să-ți influențeze părerea asupra unei lucrări de artă.

— Desigur că nu. Dacă ai putea să realizezi ceva cu un pic de farmec, ceva care să atragă publicul, eu aș fi primul care m-aș bucura să-ți vând lucrările în Plaats.

— *Mijnheer* Tersteeg, un desen la care ai trudit din greu și în care ai pus o părticică din sufletul tău nu poate fi nici lipsit de atracție, nici greu de vândut. Dar poate că e mai bine să nu fac sforțări să plac de la început tuturor.

Tersteeg se așeză fără să-și descheie paltonul și fără să-și scoată mănușile. Își sprijinea mâinile de măciulia bastonului.

— Știi, Vincent, uneori îmi face impresia că tu preferi să nu vinzi, că îți place mai bine să trăiești în continuare pe spinarea altora.

— Aș fi foarte fericit să vând câte ceva, dar sunt și mai fericit când un artist adevărat, ca Weissenbruch, de pildă, spune despre un desen pe care dumneata îl socotești imposibil de vândut: „Exprimă realitatea, aș putea să mă inspir și eu după el!” Deși banii sunt de mare importanță pentru mine, mai ales acum, mă gândesc că, în primul rând, datoria mea este să realizez ceva serios.

— Asta se poate aplica unui om bogat ca De Bock, dar, fără îndoială, nu unuia ca tine.

— Principiile de bază ale picturii, dragă *mijnheer,* au foarte puțin de-a face cu veniturile pictorului.

Tersteeg își puse bastonul pe genunchi și se rezemă de spătarul scaunului.

— Părinții tăi mi-au scris, Vincent, și mă roagă să fac tot ce pot ca să te ajut. Foarte bine. Dacă nu pot, cu conștiința împăcată, să-ți cumpăr desenele, sunt gata, cel puțin, să-ți dau un sfat practic. Te nenorocești umblând în zdrențele astea jalnice. Trebuie să-ți cumperi haine și să încerci să salvezi aparențele. Uiți că ești un Van Gogh! Apoi ar trebui să încerci să pătrunzi în societatea cea mai bună din Haga și să renunți la legăturile cu muncitorii și oamenii din clasa de jos. Ai o deosebită înclinație spre tot ceea ce e urât și mizer, ai fost văzut în locuri și în tovărășia unor persoane care lasă mult de dorit. Cum poți să speri că vei avea vreodată succes cu o asemenea purtare?

Vincent părăsi sprijinul pe care i-l oferea masa și se apropie de Tersteeg. Dacă mai există vreo șansă să-i recâștige prietenia, atunci acesta era momentul cel mai potrivit. Se căzni să găsească un ton cât mai blând și mai plăcut.

— *Mijnheer,* îți mulțumesc din suflet că încerci să mă ajuți, am să-ți răspund cât se poate de sincer și de cinstit. Cum să mă îmbrac mai bine, când nu-mi rămâne nici un franc pentru îmbrăcăminte și n-am nici un alt mijloc de câștig? Să cutreieri cheiurile, piețele și fundăturile, sălile de așteptare și chiar localurile e o trecere de vreme plăcută doar pentru un artist. Eu prefer, totuși, să mă duc prin cele mai murdare locuri, dar să găsesc ceva de desenat, decât să merg la un ceai cu cucoane fermecătoare. Să rătăcești în căutare de subiecte, să trăiești printre muncitori, să desenezi după natură chiar la fața locului este o muncă grea, uneori chiar murdară. Dar manierele și îmbrăcămintea unui negustor nu mi se potrivesc nici mie și nici altuia care nu e obligat să stea de vorbă cu doamne distinse și domni bogați pentru a le vinde tablouri scumpe și a face avere. Locul meu e într-o gaură din Geest, unde să desenez săpătorii, așa cum am făcut azi. Acolo fața mea urâtă și haina jerpelită se potrivesc de

minune cu cadrul înconjurător, acolo mă simt eu însumi și muncesc cu plăcere. Dacă aș purta o haină aleasă, muncitorii pe care vreau să-i desenez s-ar feri și n-ar mai avea încredere în mine. Vreau ca desenele mele să le deschidă oamenilor ochii asupra unor lucruri demne de văzut și pe care nu toți le cunosc. Dacă uneori trebuie să sacrific conveniențele sociale ca să realizez ceea ce vreau, nu există, oare, o justificare pentru asta? Mă înjosesc dacă mă amestec printre oamenii pe care vreau să-i desenez? Mă cobor oare pe mine însumi când intru în casele lucrătorilor și ale oamenilor săraci, sau când îi primesc în atelierul meu? Cred că meseria mea o cere. Asta este ceea ce numești dumneata pierzania mea?

— Ești tare încăpățânat, Vincent, și nu vrei să asculți de oamenii mai bătrâni, care pot să te ajute. Ai dat greș și înainte și ai să dai greș din nou. Va fi iarăși aceeași poveste, luată mereu de la început.

— Am mână de desenator, *mijnheer* Tersteeg, și nimic nu mă poate împiedica să desenez, oricât m-ai sfătui dumneata. Te întreb: m-am îndoit sau am șovăit vreodată din ziua când m-am apucat de desen? Doar știi foarte bine ce greu mi-am croit drumul și cum, încet-încet, am devenit tot mai puternic în luptă.

— Poate. Dar lupți pentru o cauză pierdută.

Se ridică, își încheie mănușa și-și puse jobenul pe cap.

— Mauve și cu mine o să avem grijă să nu mai primești bani de la Theo. Cred că e singura cale ca să te facem să revii la realitate.

Vincent simți ceva sfărâmându-se în pieptul lui. Dacă dădeau atacul în partea lui Theo, era pierdut.

— Doamne! strigă el. De ce să-mi faceți una ca asta? Cu ce v-am greșit de vreți să mă distrugeți? Credeți că e cinstit să nimiciți un om numai pentru că nu se potrivește cu vederile voastre? Nu puteți să mă lăsați să merg pe drumul meu? Vă făgăduiesc să nu vă mai stingheresc

niciodată. Fratele meu e singurul suflet care mi-a mai rămas pe lume. Cum puteți să mi-l luați?

— E pentru binele tău, Vincent, spuse Tersteeg și ieși.

Vincent luă portofelul cu bani și străbătu în fugă drumul spre oraș, ca să cumpere un picior de ghips. Jet răspunse la sunetul clopoțelului în Uilenboomen. Era surprinsă să-l vadă.

— Anton nu e acasă, spuse ea. Să știi că e grozav de supărat pe tine. A spus că nu vrea să te mai vadă niciodată. O, Vincent, sunt atât de necăjită de ceea ce s-a întâmplat!

Vincent îi puse piciorul de ghips în brațe.

— Te rog, dă-i-l lui Anton și spune-i că-mi pare nespus de rău.

Se întoarse și era pe punctul de a coborî treptele, când Jet îl opri punându-i o mână prietenoasă pe umăr.

— Pânza *Scheveningen* e gata. N-ai vrea s-o vezi?

Se opri în fața picturii lui Mauve, un tablou mare, reprezentând un cuter de pescuit, tras pe plajă de cai. Știa că se află în fața unei capodopere. Caii erau ponei, bieți ponei bătrâni, prost îngrijiți, cu pete negre, albe și cafenii; stăteau acolo, răbdători și supuși, blânzi, împăcați cu soarta și cuminți. Mai aveau de tras barca grea o ultimă bucată de drum, treaba era pe sfârșite. Gâfâiau, lac de sudoare, dar nu se plângeau. Se obișnuiseră cu truda de mult, de ani și ani. Se resemnaseră cu viața și cu povara lor. Iar dacă mâine ar veni vremea să fie mânați la cel care le jupoaie pielea, ei bine, erau pregătiți și pentru asta.

Vincent descoperi în tablou o filozofie profundă, care i se aplică și lui și care spunea: *„Savoir souffrir sans se plaindre, ça c'est la seule chose pratique, c'est la grande science, la leçon à apprendre, la solution du problème de la vie"*[1].

[1] Să știi să suferi fără să te plângi, aceasta este singura cale practică, este marea artă, lecția ce trebuie învățată, rezolvarea problemei vieții (în lb. franc.).

Plecă din casa lui Mauve întărit și oarecum amuzat că tocmai omul care-i dăduse cea mai puternică dintre lovituri era cel care-l învăța s-o îndure cu resemnare.

8. „SABIA NEÎNDURĂTOARE”

Operația Christinei reușise, dar trebuia plătită. Vincent expedie cele douăsprezece acuarele unchiului Cor și așteptă cei treizeci de franci. Avu de așteptat multe zile, căci unchiul Cor nu se grăbi să-i trimită banii imediat.

Doctorul de la Leyden era același cu care Christine urma să nască, așa că doreau să păstreze relații cât mai bune cu el. Vincent îi trimise ultimii lui bani, douăzeci de franci, cu mult înainte de întâi. Și vechea poveste reîncepu. Întâi cafea și pâine neagră, apoi doar pâine neagră, apoi friguri, sfârșeală și delir. Christine mânca la ea acasă, dar nu le mai rămânea nimic ca să-i aducă și lui. Când coarda se întinse gata să plesnească, se ridică din pat și, mai mult plutind, se târî ca printr-o ceață fierbinte până la atelierul lui Weissenbmch.

Weissenbruch avea bani din belșug, dar era adeptul unui trai auster. Atelierul lui se afla la etajul al patrulea, având un imens luminator spre nord. În încăpere nu se găsea nimic care să-ți abată atenția, nici cărți, nici reviste, nici divane sau scaune comode, nici schițe pe pereți, nici fereastră prin care să te uiți afară, nimic decât simplele unelte ale meseriei. Nu exista nici măcar un scaun în plus, pe care să se poată așeza vreun musafir; în felul acesta, îi ținea la distanță.

— A, tu ești? mormăi el, fără să lase pensula din mână.

Nu se sfia să intre în atelierele altora și să-i întrerupă din lucru, dar când îl vizitau alții pe el era la fel de ospitalier ca un leu încolțit în vizuină.

Vincent îi explică pentru ce venise.

— A, nu, băiete! exclamă Weissenbruch. Ai nimerit o adresă greșită, sunt ultimul om din lume care ar face una ca asta. Nu ți-aș împrumuta nici măcar o monedă de zece centime.

— Nu te poți lipsi de acești bani?

— Ba bine că nu! Cum să nu pot? Crezi că sunt un nenorocit de amator, ca tine, care nu vinzi nimic?! În clipa de față am la bancă mai mulți bani decât pot să cheltuiesc în trei vieți.

— Atunci de ce nu vrei să-mi împrumuți douăzeci și cinci de franci? Sunt disperat! N-am nici măcar o coajă de pâine în casă!

Weissenbruch își frecă mâinile încântat.

— Splendid, splendid! Exact ceea ce-ți trebuie! Asta e minunat pentru tine. Ai toate șansele să devii pictor.

Vincent se rezemă de peretele gol. Nu mai avea putere să se țină pe picioare fără sprijin.

— De ce crezi că e atât de minunat să-ți fie foame?

— E cel mai bun lucru din lume pentru tine, Van Gogh. Te va face să suferi.

— Nu știu de ce ești așa de încântat să mă vezi suferind!...

Weissenbruch se așeză pe singurul scaun din atelier, își încrucișă picioarele și îndreptă pensula muiată în vopsea roșie spre bărbia lui Vincent.

— Pentru că suferința va face un adevărat artist din tine. Cu cât suferi mai mult, cu atât ar trebui să fii mai recunoscător soartei. Asta-i stofa din care sunt croiți pictorii de mâna întâi. Un stomac gol este mai bun decât unul plin, Van Gogh, și o inimă sfărâmată e de preferat fericirii. Nu uita niciodată asta!

— Astea-s gogoși, Weissenbruch, știi prea bine!

Weissenbruch executa cu pensula mici împunsături ca de cuțit în direcția lui Vincent.

— Omul care n-a fost niciodată nenorocit n-are ce picta, Van Gogh. Fericirea e bovină, e bună doar pentru vaci sau negustori. Artiștii își trag seva din durere. Dacă ești înfometat, descurajat și nenorocit, fii mulțumit: Dumnezeu e cu tine!

— Dar sărăcia distruge.

— Da, îi distruge pe cei slabi, nu însă pe cei puternici. Dacă sărăcia poate să te nimicească, atunci ești un om de nimic și meriți să fii doborât!

— Și n-ai mișca-măcar un deget ca să mă ajuți?

— Nici dacă te-aș socoti cel mai mare pictor al tuturor timpurilor. Dacă foamea și suferința pot să ucidă un om, acela nu merită să fie salvat. Singurii pictori care merită să facă umbră pământului sunt doar cei pe care nici Dumnezeu, nici diavolul nu-i poate distruge până când n-au spus tot ce-au avut de spus.

— Dar am răbdat de foame ani de zile, Weissenbruch. Am trăit fără un acoperiș deasupra capului, am umblat prin ploaie și zăpadă aproape dezbrăcat, bolnav, scuturat de friguri și părăsit de toți. Nu mai am nimic de învățat în această privință.

— Ehei! Nici măcar n-ai cojit fructul suferinței! Ești abia la început. Îți spun cu, suferința este singurul lucru mare pe lumea asta. Acum fugi și pune mâna pe creion. Cu cât vei fi mai înfometat și mai nefericit, cu atât vei lucra mai bine.

— Și cu atât mai ușor mi se vor respinge desenele.

Weissenbruch râse cu poftă.

— Sigur că vor fi respinse. Trebuie să fie. Și asta e tot spre binele tău. Te va face să te simți și mai nenorocit. Și pânza ta următoare va fi și mai bună decât cea dinainte. Dacă crăpi de foame, și suferi, și ți se disprețuiesc lucrările

un număr suficient de ani, s-ar putea, eventual - ia seama, spun că s-ar putea, nu că așa va fi! - s-ar putea să realizezi o pictură care să fie demnă să stea lângă una de Jan Steen sau...

— ...sau de Weissenbruch!

— Chiar așa. De Weissenbruch. Dacă ți-aș da acum bani, te-aș jefui de posibilitățile tale de nemurire.

— La dracu cu nemurirea! Vreau să desenez aici și acum, dar nu pot cu stomacul gol.

— Prostii, băiete! Toate lucrările de valoare care s-au pictat vreodată au fost făcute cu stomacul gol. Când ai burta plină vezi lucrurile cu susu-n jos.

— Dar eu nu-mi amintesc să fi auzit c-ai suferit atât de mult.

— Eu am imaginație creatoare. Pot înțelege suferința fără să trec neapărat prin ea.

— Șarlatan bătrân!

— Te înșeli. Dac-aș fi constatat că picturile mele sunt insipide ca ale lui De Bock, mi-aș fi aruncat banii cât colo și aș fi trăit ca un vagabond. A fost pur și simplu un noroc că-mi pot crea iluzia perfectă a suferinței fără să fi simțit pe pielea mea durerea adevărată. De aceea și sunt un mare artist.

— De aceea și ești un mare farsor. Haide, Weissenbruch, fii om de treabă și împrumută-mi douăzeci și cinci de franci!

— Nici măcar douăzeci și cinci de centime, n-auzi? Crede-mă, sunt sincer. Am o părere bună despre tine, nu vreau să-ți slăbesc caracterul împrumutându-ți bani. Ai să faci lucruri strălucite într-o zi, Vincent, cu condiția să-ți înfrunți singur soarta. Piciorul de ghips din lada de gunoi a lui Mauve m-a convins de asta. Acum fugi și oprește-te la cantina săracilor pentru un blid gratuit de ciorbă.

Vincent îl fulgeră o clipă cu privirea, apoi se întoarse și deschise ușa.

— Stai puțin!
— Să nu-mi spui cumva că te-ai răzgândit ca un laș și că vrei să revii asupra hotărârii! i-o tăie Vincent.
— Ascultă, Van Gogh, nu sunt un zgârcit, mă conduc însă după principii. Dacă te-aș crede un neghiob, ți-aș da douăzeci și cinci de franci ca să scap de tine. Dar te respect ca pe un adevărat tovarăș de meserie. Am să-ți dau însă ceva ce nu poți să cumperi cu toți banii din lume. Și să știi că nu mai e alt om în Haga, afară de Mauve, căruia i-aș da acest lucru. Vino încoace. Trage puțin perdeaua de pe luminator. Așa-i mai bine. Uită-te la studiul ăsta. Uite cum am de gând să desăvârșesc schița și cum o voi transpune pe pânză. Pentru numele lui Dumnezeu, cum vrei să vezi dacă stai în lumină?!
O oră mai târziu, Vincent plecă în al nouălea cer. Învățase în acel scurt răstimp mai mult decât ar fi putut învăța într-un an la o școală de artă. Apucă să facă o bună bucată de drum înainte de a-și aminti că era lihnit de foame, bolnav și cu febră și că nu avea nici un gologan în buzunar.

9. IUBIRE

Câteva zile mai târziu, îl întâlni pe Mauve la dune. Dacă în sufletul său mai nutrea vreo speranță de împăcare, rămase cu totul dezamăgit.
— Vere Mauve, vreau să te rog să mă ierți pentru ce s-a întâmplat la atelier. A fost stupid din partea mea. Nu poți să ștergi cu buretele și să mă ierți? N-ai vrea să vii o dată să vezi ce-am mai lucrat și să stăm de vorbă?

Mauve refuză net.

— Nici să nu te gândești că am să mai vin la tine; s-a terminat cu asta!

— Ți-ai pierdut cu desăvârșire încrederea în mine?

— Da. Ai un caracter imposibil.

— Dac-ai vrea să-mi spui ce anume am făcut rău, aș încerca să-mi îndrept purtarea.

— Nu mă mai interesează ce faci.

— N-am făcut altceva decât să mănânc, să dorm și să lucrez ca orice artist. Ce e rău în asta?

— Te socotești artist?

— Da.

— Ce absurditate! N-ai vândut în viața ta nici un tablou.

— Asta înseamnă oare a fi artist: să vinzi? Am crezut că artist e cel care caută, care caută mereu desăvârșirea, chiar fără să o găsească întotdeauna și neapărat. Am crezut că e contrariul lui „știu, am găsit”. Când spun că sunt artist, înțeleg doar: „Caut, năzuiesc, mă dăruiesc din toată inima”.

— Cu toate astea, ai un caracter nesuferit.

— Mă bănuiești de ceva - simt asta - crezi că ascund ceva. „Vincent ascunde ceva ce nu se poate arăta la lumina zilei.” Nu-i așa? Spune-mi ce este, Mauve! Vorbește-mi deschis!

Mauve se întoarse la șevaletul lui și începu să așeze vopselele. Vincent se răsuci pe călcâie și o porni încet prin nisip.

Avea dreptate. Plutea ceva în aer. Haga aflase de legătura lui cu Christine. De Bock era cel care răspândise vestea. Intrase într-o zi în atelier, cu un zâmbet răutăcios fluturând pe gurița lui ca un boboc de floare. Christine poza.

— Bravo, bravo, Van Gogh! îi spuse el în englezește, aruncându-și pardesiul negru, greu și aprinzându-și o țigaretă lungă. Tot orașul vorbește că ai o amantă! Am

auzit de la Weissenbruch, Mauve și Tersteeg. Toată Haga vuiește.

— A, deci asta era!

— Ar fi trebuit să fii mai discret, bătrâne! E vreun model cunoscut? Credeam că le știu pe toate!

Vincent se uită la Christine, care tricota lângă foc. Avea un farmec simplu așa cum ședea acolo, îmbrăcată în rochia de lână, cu un șorț dinainte și cu ochii aplecați asupra hăinuței pe care o împletea. De Bock sări în sus și țigara îi căzu din gură.

— Dumnezeule, exclamă el, doar nu vrei să spui că femeia asta e amanta dumitale!?

— N-am nici o amantă, De Bock. Dar îmi închipui că ea e femeia despre care se vorbește.

De Bock își șterse o transpirație imaginară de pe frunte și o studie cu atenție pe Christine.

— Nu te înțeleg, cum dracu poți să te culci cu ea?!

— De ce mă întrebi asta?

— Dar bine, dragul meu, e o ciumă... o adevărată ciumă! Ce ți-a venit? Nu e de mirare că Tersteeg a fost șocat. Dacă vrei o amantă, de ce nu-ți alegi un model micuț și nostim din oraș? Sunt destule la îndemână.

— Așa cum ți-am mai spus și înainte, De Bock, femeia asta nu e amanta mea.

— Atunci ce?...

— E nevasta mea.

De Bock țuguie buzele lui micuțe ca și cum ar fi vrut să fluiere.

— Soția dumitale?

— Da. Am de gând să mă însor cu ea.

— Dumnezeule mare!

Aruncă o privire plină de groază și silă spre Christine și ieși în grabă, fără măcar să-și îmbrace pardesiul.

— Ce vorbeați despre mine? întrebă Christine.

Vincent străbătu camera și se uită o clipă la ea.

— I-am spus lui De Bock că ai să fii nevasta mea.

Christine rămase tăcută mult timp, împletind de zor mai departe. Gura îi atârna ușor întredeschisă; din când în când, își repezea limba afară, cu iuțeală, ca un șarpe, ca să-și umezească buzele, ce i se uscau imediat.

— Vrei să te însori, într-adevăr, cu mine, Vincent? De ce?

— Dacă nu eram hotărât să mă însor cu tine, ar fi fost mai frumos din partea mea să te las în pace. Vreau să cunosc bucuriile și necazurile vieții casnice, ca s-o pot picta din proprie experiență. Am fost îndrăgostit odată de o femeie, Christine. Când m-am dus la ea acasă, familia ei mi-a spus că-i inspir dezgust. Dragostea mea era adevărată, cinstită și puternică, Christine, și când am plecat de acolo am simțit că mi-au ucis-o. Dar iată că după moarte există o înviere, și această înviere ai pricinuit-o tu.

— Dar nu te poți însura cu mine! Ce-o să fac cu copiii? Și, pe urmă... s-ar putea ca fratele tău să nu-ți mai trimită banii.

— Pentru mine, Christine, o mamă care-și închină viața copiilor ei e demnă de cel mai înalt respect. Noul tău născut și cu Herman vor sta aici, cu noi, iar ceilalți pot rămâne la mama ta. Cât despre Theo... e adevărat, s-ar putea să mă condamne. Dar când am să-i scriu și am să-i explic cum stau lucrurile cu adevărat, nu cred că are să mă părăsească.

Se așeză pe podea la picioarele ei. Christine arăta mult mai bine decât la prima lor întâlnire. În ochii ei căprui, melancolici apăruse o vagă licărire de fericire. Un nou îndemn de viață îi trezise întreaga făptură. Nu-i fusese ușor să pozeze, dar se căznise din greu, cu răbdare. Când o întâlnise prima dată, era vulgară, bolnavă, nenorocită. Acum întreg felul ei de a fi devenise mai potolit. Găsise o sănătate și o viață nouă. În timp ce stă așa, privindu-i fața aspră, ciupită de vărsat, peste care se așternuse o ușoară undă de blândețe, se gândi din nou la fraza lui Miehelet:

„Comment se fait-il qu’il y ait sur la terre une femme seule désespérée.”

— Sien, o să facem economie, o să fim cât se poate de cumpătați, nu-i așa? Mă tem c-o să vină o vreme când voi fi complet lipsit de mijloace. Am să fiu în stare să te ajut până când ai să te duci la Leyden, dar nu știu dacă la întoarcere ai să mă găsești cu sau fără pâine. Tot ce am o să împart cu tine și cu copilul tău.

Christine se lăsă să alunece de pe scaun jos pe podea, alături de el, îi trecu brațele în jurul gâtului și-și puse capul pe umărul lui.

— Lasă-mă doar să stau cu tine, Vincent. Nu cer mult. Să n-avem nimic altceva decât cafea și pâine, și tot n-am să mă plâng. Te iubesc, Vincent! Ești primul om care s-a arătat bun cu mine. Nu trebuie să mă iei de nevastă dacă nu vrei. Am să pozez și am să muncesc ca o roabă, am să fac tot ce vrei. Numai lasă-mă să rămân lângă tine! E prima oară în viață când sunt fericită, Vincent. Nu-mi trebuie lux. O să împărțim amândoi puținul ce l-om avea și am să fiu fericită.

Vincent îi simțea copilul din pântece cum mișcă lângă el, cald și viu. O mângâie pe fața ei aspră ușurel, cu vârfurile degetelor, sărutându-i fiecare semn, unul câte unul. Îi desfăcu părul pe spate, netezindu-i șuvițele subțiri cu dezmierdări tandre. Fericită, își lipi obrazul îmbujorat de barba lui, frecându-și-l încetișor.

— Mă iubești, Christine?

— Da, Vincent, te iubesc!

— E bine să fii iubit. Lumea n-are decât să spună că e rău dacă așa-i place...

— Mai dă-o dracului de lume! spuse ea simplu.

— Am să trăiesc ca un muncitor, mi se potrivește. Tu și cu mine ne înțelegem unul pe celălalt și nu trebuie să ne pese ce spune lumea. Cei din lumea mea m-au alungat de mult. Prefer să mănânc o coajă de pline și să întemeiez un

cămin, oricât de sărman ar fi el, decât să nu mă însor cu tine.

Ședeau pe podea, îmbujorați de dogoarea roșietică a sobei, unul în brațele celuilalt. Venirea poștașului întrerupse vraja. Îi înmâna lui Vincent o scrisoare de la Amsterdam. Suna așa:

Vincent,

Am aflat de comportarea ta nedemnă. Anulez comanda mea pentru cele 6 desene. *Nu mă mai interesează ce lucrezi în viitor*.

C.M. Van Gogh”

Soarta lui depindea acum numai de Theo. Dacă nu izbutea să-l facă să înțeleagă sensul adevărat al legăturii lui cu Christine, Theo era îndreptățit să-i taie cei o sută de franci pe lună. Putea să se descurce fără maestrul Mauve, putea să se descurce fără specialistul în artă Tersteeg, putea să trăiască fără familie, prieteni și confrați, cât timp îi rămânea munca lui și Christine. Dar nu putea să se descurce fără cei o sută de franci pe lună!

Îi scrise lui Theo scrisori lungi, înflăcărate, explicându-i totul amănunțit, rugându-l să-l înțeleagă și să nu-l părăsească. Trăia de la o zi la alta stăpânit de presimțiri negre. Nu îndrăznea să comande materiale pentru desen mai mult decât putea să plătească pe loc și nici să ia acuarele pe datorie, ceea ce îl împiedica de la lucru.

Theo ridică multe obiecții, dar nu-l condamnă. Îi dădu și sfaturi, dar nu lăsă niciodată să se înțeleagă că dacă aceste sfaturi n-ar fi urmate ar înceta să-i mai trimită banii. Până la urmă, deși nu-l aproba, îi dădu asigurări că va continua să-l ajute ca și până atunci.

Era la începutul lunii mai. Doctorul de la Leyden îi spusese Christinei că va naște prin iunie. Vincent chibzui că ar fi mai cuminte dacă nu s-ar muta la el decât după

naștere, când spera că va reuși să închirieze o casă goală din vecinătate, pe Schenkweg. Christine nu-și adusese încă lucrurile de la mama ei, dar își petrecea cea mai mare parte din timp la atelier. Urmau să se căsătorească oficial numai, după ce ea se va înzdrăveni.

Vincent se duse și el la Leyden în ziua sorocită. Copilul nu mișcă de la 9 seară până la 1 și jumătate. În cele din urmă, îl scoaseră cu forcepsul, dar fără să-i pricinuiască vreun rău. Christine suferise foarte mult, dar când îl văzu pe Vincent uită totul.

— Curând ne apucăm iar de desen, spuse ea.

Lacrimi de bucurie luceau în ochii lui Vincent. Nu-i păsa că noul-născut era al altui bărbat. Erau nevasta și copilul lui, și acest gând îi dădea un sentiment de fericire aproape dureroasă.

Când se întoarse acasă, în Schenkweg, îl găsi pe proprietar așteptându-l în fața casei.

— Ce părere ai despre închirierea celeilalte case, *mijnheer* Van Gogh? Costă doar opt franci pe săptămâna. Uite, pentru dumneata o tencuiesc și o zugrăvesc din nou. E destul să alegi tapetul care-ți place, și treaba e ca și făcută!

— Stai, n-o lua așa repede. Mă gândesc să mă mut când s-o înapoia nevastă-mea, dar mai întâi trebuie să-i scriu fratelui meu.

— Bine, dar eu tot trebuie s-o zugrăvesc, așa că alege dumneata un tapet care-ți place; dacă pană la urmă nu te muți, nu-i nimic.

Theo știa de mai multă vreme, din scrisori, despre casa din apropiere. Era mult mai mare: un atelier, o cameră de toate zilele, bucătărie și un dormitor mansardat. Costa cu patru franci pe lună mai mult decât vechea locuință, dar, cum Christine, Herman și noul-născut urmau să se nască cu toții în Schenkweg, era nevoie de spațiu mai mult. Theo îi răspunse că salariul i se majorase de curând și că

Vincent putea să conteze deocamdată pe o sută cincizeci de franci lunar. Vincent închirie imediat casa. Christine urma să se întoarcă peste o săptămână și voia s-o primească în căminul cel nou, pregătit de el cu drag. Proprietarul îi trimise doi oameni de la depozit să-i transporte mobila, iar mama Christinei veni să-l ajute la instalare.

10. SFÂNTA FAMILIE

Noul atelier, cu un tapet simplu cafeniu-cenușiu, podele de lemn bine spălate, desene atârnate pe pereți, câte un șevalet în fiecare colț și cu o masă de lucru mare, albă, din lemn de brad, arăta într-adevăr ca un atelier de pictor. Mama Christinei atârnă perdele albe de muselină la ferestre. Atelierul avea și o nișă, unde Vincent își depozită toate planșele, mapele de desen și gravurile în lemn. Într-un colț așeză un dulap pentru sticlele, vasele și cărțile lui. În camera de toate zilele se aflau o masă, câteva scaune de bucătărie, o sobă de gaz și, lângă fereastră, un scaun mare de pai pentru Christine. Alături de el Vincent așeză un leagăn de fier pentru copil, acoperit cu o învelitoare verde, iar deasupra lui, prinsă pe perete, o gravură de Rembrandt, înfățișând două femei lângă un leagăn, dintre care una citea *Biblia* la lumina lumânării.

Făcu rost de tot ce era nevoie pentru bucătărie, în așa fel ca la întoarcere Christine să poată pregăti masa în zece minute. Mai cumpără un cuțit, o furculiță, o lingură și o farfurie în plus pentru ziua când Theo va veni să-i viziteze. În mansardă instală un pat mare pentru el și nevasta lui,

iar patul cel vechi, pregătit cu toate cele necesare, îl aștepta pe Herman. Împreună cu mama Christinei, luară paie, ierburi de mare și pânză de sac și umplură saltelele în pod.

Gând Christine părăsi spitalul, doctorul care o îngrijise, sora din salon și sora-șefă veniră cu toții să-și ia rămas bun de la ea. Vincent își dădu seamă o dată mai mult că era o ființă care putea inspira simpatie și afecțiune unor oameni serioși, în toată firea. „Ea n-a cunoscut niciodată binele, își spuse el, cum ar fi putut deci să fie bună?”

Mama ei împreună cu Herman se pregăteau, în Schenkweg, s-o întâmpine. Când intră în casă, surpriza și bucuria o copleșiră, căci Vincent nu-i spusese nimic despre noua lor locuință. Alerga de colo până colo, punând mâna pe fiecare lucru, pe leagăn, pe jilț, pe ghiveciul cu flori, așezat de el pe fereastră. Era fericită.

— Doctorul a fost foarte drăguț, povesti ea. Mi-a spus: „Ascultă, îți place ginul? Dar de fumat, fumezi?” „Da”, i-am răspuns eu. „Te-am întrebat numai, zice, ca să-ți spun că nu *ești* obligată să renunți la ele. Dar trebuie să eviți oțetul, piperul și muștarul. Și să mănânci carne măcar o dată pe săptămână.”

Așa cum era, cu pereții până la jumătate îmbrăcați în lemn, dormitorul lor semăna foarte mult cu o cală de vapor. Vincent trebuia să ducă sus, în fiecare seară, leagănul de fier, iar dimineața să-l aducă înapoi, jos, în camera de toate zilele. Christine era încă prea slăbită, așa că, deocamdată, trebuia să se ocupe el de toată gospodăria: făcea paturile, aprindea focul, ridica, mătura, căra. Se simțea de parc-ar fi fost de când lumea cu Christine și copiii; iar Christine, deși nu era încă refăcută de pe urma operației, manifestă o vădită schimbare, o nouă poftă de viață.

Vincent își reluă lucrul cu sufletul împăcat. Era bine să ai un cămin al tău, să simți în jur forfota unei familii! Viața

alături de Christine îi dădea curaj și energic ca să-și continue lucrul. Dacă Theo nu-l părăsea, era sigur că putea să ajungă, cu timpul, un pictor bun.

În Borinage îl slujise pe Dumnezeu, acum avea un alt Dumnezeu, mai concret, și o religie care putea fi exprimată într-o singură frază: figura unui muncitor, câteva brazde pe un câmp arat, un petic de nisip, marea și cerul - subiecte serioase, grele, dar, în același timp, atât de frumoase, încă merită într-adevăr să le închini viața întreagă încercând să prinzi pe pânză poezia din adâncul lor.

Într-o după-amiază, când se întorcea acasă de la dune, îl găsi pe Tersteeg în fața casei din Schenkweg.

— Îmi pare bine că te văd, Vincent, spuse Tersteeg. M-am gândit să trec și să aflu cum o mai duci.

Lui Vincent îi era groază de furtuna care va izbucni în momentul când Tersteeg va urca la el. Îl ținu de vorbă pe stradă cât putu mai mult, căutând să-și adune puterile și să amâne clipa când Tersteeg va da ochi cu Christine. Tersteeg era prietenos și amabil, dar Vincent se cutremură la gândul scenei care trebuia să urmeze.

Când cei doi bărbați intrară, Christine, în jilțul ei de paie, tocmai alăpta copilul, iar Herman se juca lângă sobă. Tersteeg rămase cu gura căscată, uitându-se îndelung la ei. Când vorbi, folosi engleza.

— Ce e cu femeia și copilul ăsta?

— Christine e nevasta mea, și copilul e al nostru.

— Cu alte cuvinte, e adevărat că te-ai însurat cu ea?

— N-am făcut-o încă oficial, dacă asta e precizarea pe care o așteptați.

— Cum îți poate trece prin minte să trăiești cu o femeie... și copii care...

— După câte știu, în mod obișnuit, bărbații se însoară, nu-i așa?

— Bine, dar tu n-ai bani. Ești întreținut de fratele tău.

— Nicidecum. Theo îmi plătește un salariu. Tot ceea ce

lucrez îi aparține. Într-o zi o să-și recupereze banii.

— Ai înnebunit de tot, Vincent?! Asta e fără doar și poate o faptă care pornește dintr-o minte nesănătoasă!

— Purtarea oamenilor, *mijnheer*, seamănă foarte mult cu desenul. Întreaga perspectivă se modifică o dată cu schimbarea unghiului de vedere, și asta nu depinde de subiect, ci de cel care privește.

— Am să-i scriu tatălui tău, Vincent. Am să-i scriu și am să-i spun toată povestea!

— Nu credeți că ar fi ridicol să primească o scrisoare plină de indignare de la dumneavoastră și, la scurt timp după aceea, invitația de a veni să mă viziteze, pe cheltuiala mea?

— Ai de gând să-i scrii tu însuți?

— De ce vă mirați? Firește c-am să-i scriu. Dar trebuie să recunoașteți că nu e acum momentul cel mai potrivit. Tata abia a fost mutat în parohia de la Nuenen. Soția mea, nu este încă restabilită, așa încât orice emoție sau încordare îi poate dăuna.

— Atunci bineînțeles că n-am să-i scriu. O, Vincent, ești la fel de năuc ca unul care vrea să se înece cu tot dinadinsul! Eu nu vreau decât să te salvez de la dezastru!

— Nu mă îndoiesc de bunele dumneavoastră intenții, *mijnheer* Tersteeg, și de aceea încerc să nu mă supăr pentru cele spuse. Dar, vă rog să mă credeți, conversația asta mi-e foarte neplăcută.

Tersteeg se retrase cu o mutră adânc nedumerită.

Dar prima lovitură adevărată avea s-o primească Vincent din partea lui Weissenbruch. Într-o după-amiază își făcu apariția, cu aerul lui nepăsător, ca să vadă dacă Vincent mai trăia.

— Ce mai faci? Văd că ai reușit să te descurci și fără cei douăzeci și cinci de franci.

— Da.

— Ia spune, n-a fost mai bine că nu te-am răsfățat

atunci?

— Cred că în seara aceea, când ne-am cunoscut la Mauve, primele vorbe pe care ți le-am spus au fost: „Du-te la dracu!” Acum repet invitația.

— Dacă continui așa, ai să devii un al doilea Weissenbruch, ai stofă! De ce nu mă prezinți metresei tale? N-am avut onoarea...

— Pe mine poți să mă chinui cum vrei, Weissenbruch, dar pe ea te rog s-o lași în pace!

Christine legăna pătucul de fier cu învelitoare verde. Știa că ea e ținta batjocurii și se uita la Vincent cu durere întipărită pe față. El se apropie de mamă și copil și li se alătură protector. Weissenbruch își aruncă ochii la grupul lor, apoi la gravura lui Rembrandt, de deasupra leagănului.

— Știi, exclamă el, alcătuiți un grup strașnic! Mi-ar plăcea să vă pictez! Aș intitula tabloul *Sfânta familie!*

Cu o înjurătură, Vincent se repezi după Weissenbruch, dar acesta apucă să iasă pe ușă nevătămat. Vincent se întoarse lângă ai lui. Pe perete, alături de Rembrandt, atârna un ciob de oglindă. Se uită în sus, prinse dintr-o privire tabloul pe care-l alcătuiau ei trei, și, într-o clipă de oribilă și dureroasă luciditate, văzu cu ochii lui Weissenbruch... copilul din flori, târfa și milostivul.

— Cum ne-a spus? întrebă Christine.

— *Sfânta familie*...

— Ce e asta?

— Un tablou cu Maria, Isus și Iosif.

O podidiră lacrimile și-și îngropă fața în scutecele copilului. Vincent se lăsă în genunchi lângă leagănul de fier ca s-o mângâie. Înserarea se furișa pe fereastra dinspre nord și arunca o umbră blândă în încăpere. Încă o dată, Vincent izbuti să se desprindă și să privească grupul pe care-l alcătuiau, ca și când n-ar fi făcut parte din el. De data asta îl văzu cu ochii propriului său suflet.

— Nu plânge, Sien! Nu plânge, draga mea! Ridică-ți

capul și șterge-ți lacrimile. *Weissenbruch a avut dreptate!*

11. THEO SOSEȘTE LA HAGA

Descoperind sătucul de pescari Scheveningen, Vincent simți întâia oară nevoia de a picta în ulei. Scheveningen era așezat la Marea Nordului, adăpostit între două dune de nisip. Pe plajă se odihneau șiruri de bărci pântecoase de pescuit, cu catarg și cu pânze de culoare închisă, îndelung bătute de urgia furtunilor. În spate aveau cârme grosolane, pătrate, plase de prins pește gata întinse pentru ieșirea în larg, și, în vârf, câte un steguleț triunghiular roșu-ruginiu sau albastru-marin. Se puteau vedea de asemenea căruțe albastre cocoțate pe roți, înalte, roșii, care serveau la transportarea peștelui în sat, neveste de pescari cu bonete albe impermeabile, prinse în față cu două capse rotunde aurii, familii de pescari înaintând în grupuri mici până la buza răsfrântă a valului, ca să întâmpine bărcile. Se mai deslușeau stegulețe fluturând vesel pe Kurzaal, un local de petrecere pentru călătorii străini cărora le plăcea gustul sărat al mării numai pe buze, nu și în gâtlej. Marea era cenușie la mal din cauza talazurilor care frământau nisipul; spre larg se desfăta în toate tonurile de verde, care se întunecau treptat, până se stingeau într-un albastru posomorât. Cerul era de un cenușiu curat, pe care se desena conturul fugar al norilor și, numai ici-colo, se ivea câte un petic albastru, ca să amintească pescarilor că totuși mai strălucește un soare deasupra Olandei. Scheveningen era un colțișor unde oamenii, contopiți cu pământul și cu marea, trudeau din răsputeri.

Când încercase să prindă scene de stradă, acuarela i se păruse un mijloc satisfăcător de exprimare, deși n-avea profunzime, consistență și nu putea să redea tot ce simțea el nevoia să comunice. Tânjea după pictura în ulei, dar nu se încumeta să se avânte, pentru că auzise de atâția pictori care rataseră trecând la ulei înainte de a fi stăpânit bine desenul. Tocmai atunci sosi Theo la Haga.

Theo avea acum douăzeci și șase de ani și ajunsese un bun specialist în artă. Călătorea mult pentru firmă și era cunoscut peste tot ca unul dintre tinerii cei mai pricepuți în meserie. *„Goupil and Company*” vânduseră sucursala din Paris lui Boussod și Valadon - cunoscuți sub numele de *„les messieurs”* - și, cu toate că-l păstraseră pe Theo în același post, firma nu se mai conducea după vechile principii de pe vremea bătrânului Goupil sau a unchiului Vincent. Acum tablourile se vindeau la cel mai ridicat preț care se putea obține - fără a ține seama de valoarea lor - și numai pictorii cu renume erau favorizați. Unchiul Vincent, Tersteeg și Goupil socotiseră drept cea dintâi datorie a unui specialist în artă să descopere și să încurajeze artiști noi și tineri; acum se acorda atenție numai pictorilor consacrați. Noii-veniți, Manet, Monet, Pissaro, Sisley, Renoir, Berthe Morisot, Cézanne, Degas, Guillaumin și chiar cei mai tineri, ca Toulouse-Lautrec, Gauguin și Signac[1], încercau

[1] Enumerarea cuprinde pe reprezentanții picturii impresioniste. *Impresionismul* este curentul artistic apărut în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, care proclama că scopul artei constă în redarea impresiilor de moment, a senzațiilor subiective ale artistului. Unele trăsături ale impresionismului au apărut în creația pictorilor francezi Corot, Courbet, Manet, prin perceperea directă, proaspătă a vieții, prin interesul acordat situațiilor de moment, prin luminozitatea și coloritul tablourilor lor. Impresionismul s-a format ca doctrină artistică în Franța, începând de prin 1870, mai ales în pictura peisagistică. Reprezentanții săi străluciți, Claude Monet, Sisley, Renoir, Guillaumin, Pissaro etc. au ajuns la o mare subtilitate în redarea efectelor de *plain air* (aer liber), a efectului luminii și atmosferei asupra culorii

să spună ceva deosebit de ceea ce Bouguereau[2] și domnii de la Academie repetau mereu, fără încetare. Dar nimeni n-avea urechi să-i audă. Nici unuia dintre acești înnoitori nu i se expusese vreodată vreo pânză și *„les messieurs”* nu le oferiseră posibilitatea de a vinde ceva sub acoperișul lor. Theo ajunsese să aibă un profund dezgust pentru Bouguereau și pentru alții de același soi; toată simpatia lui se îndrepta către tinerii inovatori. Făcea zilnic tot ce-i stătea în putință ca să-i convingă pe *les messieurs* că noile picturi merită să fie expuse, iar publicul trebuie pregătit să le cumpere. *„Les messieurs”* îi socoteau pe inovatori nebuni, puerili, cu totul lipsiți de tehnică. Theo, în schimb, vedea în ei viitori maeștri.

Christine rămase sus, în dormitorul de la mansardă, în timp ce Vincent îl primi pe fratele lui în atelier. După primele îmbrățișări, Theo spuse:

— Am venit și cu treburi, dar trebuie să-ți mărturisesc că țelul principal al drumului meu la Haga este să te conving să nu stabilești nici o legătură permanentă cu femeia aceea. Mai întâi de toate, ia spune-mi, cum e?

— Ți-o amintești pe bătrâna noastră doică de la Zundert, Leen Verman?

— Da.

— Sien e același fel de om. Nu e decât o femeie obișnuită, din popor, dar pentru mine are totuși ceva deosebit. De altfel, ajunge să iubești o ființă, chiar

---

obiectelor. Pe primul plan în creația pictorilor impresioniști se află experimentul coloristic, cu prețul renunțării adeseori la conținutul social al tablourilor.

[2] *Adolphe-William Bouguereau* (1825-1905), pictor (de compoziții inspirate din mitologie și religia creștină, panouri decorative, compoziții alegorice) francez. A decorat reședințele aristocraților. Reprezentant al unei maniere de pictură academică, convențională și al unui colorit lipsit de vigoare, Bouguereau a fost totuși foarte apreciat de critica oficială a vremii, conferindu-i-se numeroase premii și medalii.

obișnuită, oarecare, și să fii iubit de ea, și încă te poți socoti din capul locului un om fericit, în ciuda părților întunecate ale vieții. Sentimentul că sunt de oarecare folos cuiva m-a făcut să mă regăsesc și m-a readus la viață. Și n-am căutat eu acest sentiment, s-a trezit singur în sufletul meu. Sien s-a învățat cu toate chinurile și necazurile vieții de pictor și e atât de plină de bunăvoință când pozează, încât îmi închipui că datorită ei am să devin un pictor mai bun decât dacă m-aș fi însurat cu Kay.

Theo se plimbă prin atelier, cu privirea țintă la o acuarelă din perete. În cele din urmă, spuse:

— Singurul lucru pe care nu pot să-l înțeleg este cum de-ai izbutit să te îndrăgostești de această femeie când o iubeai nebunește pe Kay!...

— Nu, Theo, nu m-am îndrăgostit imediat. Dar pentru că am fost respins de Kay trebuia, oare, ca toate simțămintele mele omenești să se prefacă în cenușă? Venind aici nu m-ai găsit descurajat și melancolic, ci ai intrat într-un atelier nou și într-un cămin în plină înflorire. Nu într-un atelier în care plutesc mistere, ci într-unul în care clocotește viața reală - un atelier cu leagăn și cu scaun înalt pentru prunc - în care nu există moleșeală, ci totul te-ndeamnă, te grăbește și te stârnește la lucru. Pentru mine e limpede ca lumina zilei că trebuie să simți ce desenezi, că trebuie să trăiești în realitatea vieții de familie dacă vrei să exprimi cu adevărat această viață.

— Tu știi că eu nu fac niciodată deosebiri de clasă, Vincent, dar crezi că e cuminte să...

— Nu, nu cred că m-am înjosit sau că m-am făcut de râs, îl întrerupse Vincent; simt că munca mea este aproape de inima oamenilor, că trebuie să fiu cât mai strâns legat de pământ, să prind înțelesul vieții pe viu și să merg înainte, luptând cu grijile și cu necazurile.

— Eu nu spun că n-ai dreptate.

Theo făcu vreo câțiva pași și se opri, uitându-se în ochii

fratelui său.

— Dar de ce e nevoie de căsătorie pentru asta?

— Pentru că am promis că o voi lua în căsătorie. Nu vreau s-o consideri ca pe o metresă sau ca pe cineva cu care am o legătură fără să-mi pese de urmări. Această făgăduială are două laturi: în primul rând, e o promisiune de căsătorie oficială, îndată ce împrejurările o vor îngădui, și în al doilea rând, e un legământ ca, între timp, să împărțim totul împreună, să ne ajutăm unul pe altul, să ne îngrijim ca și când am fi căsătoriți.

— Sper, totuși, că n-ai să grăbești căsătoria civilă.

— Bine, Theo, dacă vrei tu, am s-o amân până când voi putea câștiga o sută cincizeci de franci din vânzarea lucrărilor mele și nu voi mai avea nevoie de ajutorul tău. Îți promit că n-am s-o iau de nevastă decât în clipa când desenul meu va ajunge la un nivel care să-mi asigure independența. Treptat, pe măsură ce voi începe să câștig, ai să-mi trimiți din ce în ce mai puțin în fiecare lună, până când n-o să mai fie de loc nevoie să mă ajuți. Abia atunci se va pune problema căsătoriei civile.

— Asta e într-adevăr lucrul cel mai înțelept.

— Iat-o că vine, Theo. Te rog, de dragul meu, încearcă să o vezi ca pe o soție, ca pe o mamă de copii. Pentru că, de fapt, nici nu e altceva.

Christine coborî scările din fundul atelierului. Purta o rochie simplă, neagră, își pieptănase cu grijă părul pe spate, și ușoara roșeață care-i îmbujora obrajii îi ascundea aproape urmele de vărsat de pe față. Căpătase o gingășie firească; iubirea lui Vincent o învăluise într-un nimb de încredere și optimism. Dădu mâna cu Theo, liniștită, îl întrebă dacă nu voia să ia o ceașcă de ceai și-l rugă să rămână la cină. Apoi se așeză în jilțul ei de la fereastră și se apucă să coasă, legănând copilul. Vincent alerga agitat încolo și încoace prin atelier, arătându-i lui Theo schițe în cărbune, scene de stradă în acuarelă, studii de grupuri

prinse în fugă pe hârtie, cu creion de dulgher. Voia ca fratele lui să-şi dea seama de progresele pe care le făcuse.

Theo era pe deplin încredinţat că, într-o bună zi, Vincent avea să devină un pictor mare, dar, cel puţin până acum, nu ar fi putut să afirme cu certitudine dacă lucrările lui îi plăceau. În general, Theo era un cunoscător plin de discernământ, conştiincios în arta de a judeca, dar nu putea să se decidă niciodată în privinţa lucrărilor fratelui său. Pentru el, Vincent era mereu în drum spre desăvârşire, dar nu părea să ajungă niciodată la ea.

— Dacă ai început să simţi îndemnul de a lucra în ulei, îi spuse el după ce Vincent îi arătase toate studiile şi-i vorbise despre intenţiile lui, de ce nu începi? Ce mai aştepţi?

— Aştept să mă conving că desenul meu e destul de bun. Mauve şi Tersteeg spun că eu nu ştiu...

— ..în schimb, Weissenbruch spune că ştii. În orice caz, tu eşti singurul în măsură să hotărăşti. Dacă simţi nevoia să te exprimi în culori mai intense, înseamnă că a venit vremea să te apuci. Dă-i drumul!

— Dar, Theo, cheltuiala! Blestematele alea de tuburi costă cât greutatea lor în aur.

— Aşteaptă-mă mâine dimineaţă la hotel, la 10. Cu cât începi să-mi trimiţi mai repede pânze în ulei, cu atât mai uşor o să-mi scot banii investiţi în tine.

În timpul cinei, Theo şi Christine discutară cu însufleţire. La plecare, Theo se întoarse pe scări către Vincent şi-i spuse în franţuzeşte:

— E simpatică, într-adevăr simpatică, nu mi-aş fi închipuit!

A doua zi dimineaţă, în drum spre Wagenstraat, alcătuiau o pereche ciudată. Fratele mai tânăr, dichisit cu grijă, cu ghetele lustruite, cămaşa scrobită, hainele călcate, cravata frumos legată la locul ei, cu pălărie neagră, tare, uşor aplecată pe o parte, cu barba castanie,

moale, îngrijită, mergea cu un pas sigur, liniștit, echilibrat. Celălalt, cu ghete scâlciate, pantaloni peticiți, care nu se potriveau cu haina strâmtă, fără cravată, cu o șapcă absurdă în vârful capului și cu barba țâșnind în vârtejuri roșii, sălbatice, umbla sacadat, cu pași neregulați, săltați, fluturându-și brațele și făcând gesturi largi în timp ce vorbea.

Nu-și dădeau seama de tabloul comic pe care-l alcătuiau.

Theo îl duse la „*Goupil*” ca să-i cumpere culori, pensule, pânză. Tersteeg îl respecta și-l admira pe Theo, iar pentru Vincent încerca să aibă simpatie și să-l înțeleagă. Când auzi pentru ce veniseră, insistă să le caute chiar el tot materialul, dându-i sfaturi lui Vincent în legătură cu calitatea diferiților pigmenți.

Apoi, Theo și Vincent parcurseră pe jos cei șase kilometri peste dune până la Scheveningen. Tocmai se apropia de mal un cuter de pescari. Lângă monument se afla o mică baracă de lemn în care stă de pază un om. Îndată ce zări barca, omul apăru cu un steag mare; era urmat de o droaie de copii. La câteva minute după ce flutură steagul, se ivi un alt bărbat, călare pe un cal bătrân, ca să tragă ancora. Grupul se mări cu câțiva bărbați și femei care veniseră în grabă dinspre sat, peste duna de nisip, în întâmpinarea echipajului. Când barca ajunse destul de aproape, omul călare intră în apă și apoi se întoarse trăgând ancora. După aceea fură cărați la mal pescarii, duși în cârcă de câțiva oameni care purtau cizme înalte de cauciuc și, de fiecare dată când erau lăsați, unul câte unul, pe țărm, se auzea un puternic chiot de bun sosit. După ce ajunseră cu toții pe uscat și caii traseră barca la mal, întregul alai porni spre case, peste duna de nisip, în chip de caravană; omul călare se înălța deasupra tuturor ca o siluetă de uriaș.

— Cam așa ceva vreau să pictez în ulei, spuse Vincent.

— Trimite-mi tablourile imediat ce vei fi mulțumit de ele.

Poate că reușesc să găsesc cumpărători la Paris.

— Of, Theo, trebuie! Trebuie să începi să vinzi și tablourile mele!

12. CURIOȘI MAI SUNT ȘI TAȚII!

După plecarea lui Theo, Vincent începu să picteze în ulei. Făcu trei studii, unul reprezentând șirul de sălcii din spatele podului Geest, altul, o potecă acoperită cu zgură, și al treilea, grădinile de legume de la Meerdervoort, în care apărea un om îmbrăcat într-o bluză groasă, albastră, culegând cartofi. Pământul, albicios din cauza nisipului răscolit în parte, era acoperit de buruieni verzi, din mijlocul cărora se înălțau ici-colo tulpini uscate. În depărtare se zăreau niște copaci de un verde-închis și câteva acoperișuri. Când își privi opera, în atelier, se simți mândru; era încredințat că nimeni n-ar fi putut spune că acestea sunt primele lui încercări în ulei. Desenul, care-i coloana vertebrală și scheletul oricărei picturi, era precis și apropiat de realitate. Nu-i venea să creadă, căci fusese convins că primele lui încercări vor fi ratate.

Altădată se apucă să picteze un dâmb înclinat din pădure, acoperit cu frunze de fag uscate și mucegăite. Pământul avea o culoare cafeniu-roșcată, când mai deschisă, când mai închisă, puternic accentuată de fâșiile de umbră aruncate de trunchiurile copacilor, care, pe alocuri, îl ascundeau aproape cu totul. Greutatea era să redea intensitatea culorii, forța uriașă și duritatea pământului. În timp ce picta, își dădu seama pentru prima

oară cât de luminoasă putea fi totuși întunecimea. Trebuia să păstreze lumina aceea și, în același timp, adâncimea și bogăția de culori. În aureola amurgului de toamnă, filtrată printre ramuri, pământul părea un covor de rugină. Mesteceni tineri țâșneau cu scânteieri smaraldine în bătaia soarelui, iar părțile din tulpină rămase în umbră erau de un verde cald, intens, întunecat. În spatele unui crâng de puieți, deasupra pământului roșu-cafeniu, se boltea un cer delicat, învăluitor, de un cenușiu care bătea în albastru irizat. Pe acest fond se dantelau o margine vaporoasă de verdeață și o împletitură de lăstari și frunze galbene. Câteva siluete de oameni care adunau vreascuri rătăceau ici-colo, ca niște umbre misterioase. Boneta albă a unei femei, aplecată să ridice o creangă uscată, răsări pe neașteptate din roșul-închis al pământului. Silueta întunecată a unui om apăru deasupra hățișului, profilată pe cer, viguroasă și totodată plină de poezie.

În timp ce picta, își spuse: „Nu trebuie să plec înainte de a prinde pe pânză simțămintele pe care le trezește această seară de toamnă, acest ceva tainic și grav. Dar lumina pălea. Trebuia să lucreze repede. Fixă siluetele la repezeală, din câteva trăsături hotărâte de pensulă. Îl minună cât de adânc se înfigeau în pământ tulpinile puieților. Încercă să le schițeze, dar culoarea cu care pictase pământul era încă umedă și groasă, așa încât orice trăsătură de pensulă se pierdea. Încercă încă o dată, și încă o dată, cu disperare, căci întunericul se lăsa din ce în ce. În cele din urmă, trebui să se dea bătut - nici o trăsătură de penel nu izbutea să mai sugereze ceva în huma aceea roșcată a pământului. Aruncă pensula și, cu o intuiție oarbă, strivi pe pânză tuburile de vopsea, din care culoarea țâșni în chip de rădăcini și trunchiuri, luă apoi o altă pensulă și cu coada ei modelă pasta groasă, cleioasă.

— Da, exclamă el, în timp ce noaptea învăluia pădurea, acum sunt la locul lor, se ridică din pământ cu rădăcinile

puternic înfipte în el. Am izbutit să redau ceea ce voiam!

Weissenbruch trecu în seara aceea pe la el.

— Vino cu mine la *Pulchri*. O să vedem acolo câteva tablouri vivante și câteva șarade.

Vincent nu uitase ultima lui vizită.

— Nu, mulțumesc, nu vreau să-mi las soția singură.

Weissenbruch se duse la Christine, îi sărută mâna, o întrebă de sănătate și se jucă vesel cu copilul. Era limpede că nu-și mai amintea nimic din cele spuse ultima oară.

— Ia să-ți văd ultimele schițe.

Vincent se supuse mai mult decât bucuros. Weissenbruch alese câteva dintre ele. Una reprezenta târgul de luni, când se desfăceau tarabele, alta, un șir de oameni așteptând în fața cantinei săracilor, a treia, un grup de bătrâni de la azilul de nebuni. Tot răsfoindu-le, mai puse deoparte un cuter de pescuit cu ancora ridicată, la Scheveningen, și un studiu pe care Vincent îl creionase pe genunchi, în noroiul dunelor, în timpul unei ploi torențiale.

— Sunt de vânzare? Aș vrea să le cumpăr.

— Asta e încă una din glumele tale nesărate, Weissenbruch?

— Nu glumesc niciodată când e vorba de pictură. Studiile astea sunt minunate! Cât vrei pe ele?

Stăpânit de spaimă la gândul c-ar putea fi iar motiv de batjocură, Vincent îngăimă:

— Spune singur cât oferi.

— Foarte bine, ce părere ai dacă-ți dau cinci franci pe bucată? Douăzeci și cinci pentru toate.

Vincent holbă ochii.

— Asta-i prea mult! Unchiul Cor mi-a oferit doar doi franci și jumătate!

— Te-a înșelat, băiete. Toți specialiștii în artă te înșală. Schițele astea se vor vinde într-o zi cu cinci mii de franci. Ce spui, nu-i o afacere bună?

— Weissenbruch, uneori ești un înger, alteori un diavol!

— Asta așa, pentru variație, ca să nu se plictisească prietenii de mine.

Scoase un portofel și-i întinse lui Vincent douăzeci și cinci de franci.

— Acum vino cu mine la *Pulchri.* Ai nevoie de puțină distracție. Se prezintă o farsă de Tony Offermans. O să-ți facă bine să râzi puțin.

Vincent se duse. Holul clubului era înțesat de oameni care fumau cu toții un tutun ieftin și tare. Primul tablou vivant era după o gravură de Niklaus Maas[1], *Staulul din Bethleem*, foarte reușit ca ton și culoare, dar cu totul nepotrivit ca expresie. Celălalt era după *Isaac blagoslovindu-l pe Iacob* de Rembrandt, cu o Rebecă splendidă, care urmărea să vadă dacă poza ei are *succes* la public. Aerul închis îi dădu lui Vincent dureri de cap. Plecă înainte de a începe farsa și se duse acasă. Pe drum întocmi în gând o scrisoare.

Prin ea îl înștiință pe tatăl lui despre povestea cu Christine, dar numai atât cât socoti necesar, alătură cei douăzeci și cinci de franci de la Weissenbruch și-l pofti pe Theodorus să vină la Haga ca musafir al lui.

Peste o săptămână bătrânul sosi. Ochii lui albaștri începuseră să pălească și pasul îi devenise șovăitor. Nu se mai văzuseră de când Theodorus îl izgonise de-acasă. Între timp, schimbaseră însă scrisori prietenești, ba chiar Theodorus și Anna Cornelia îi trimiseseră mai multe pachete cu rufărie, îmbrăcăminte, țigări, prăjituri de casă și, din când în când, câte o hârtie de zece franci. Vincent nu izbutea de loc să-și închipuie cum se va purta tatăl lui cu Christine. Uneori oamenii erau înțelegători și generoși, alteori, orbi și uricioși.

---

[1] *Nikolaus Maas* (sau *Maes*) (1632-1693), pictor (de gen, compoziții religioase și portrete) olandez, remarcabil prin fermitatea desenului și strălucirea coloritului.

Bănuia însă că tatăl lui nu va rămâne nepăsător și nici nu va azvârli reproșuri lângă un leagăn de copil. Nimic pe lume nu se poate asemui cu un leagăn de copil; cu un asemenea lucru nu se glumește. Tatăl lui trebuia să-i ierte Christinei orice-ar fi existat în trecutul ei.

Theodorus ținea o boccea mare sub braț. Când o desfăcu și scoase din ea o haină călduroasă pentru Christine, Vincent înțelese că lucrurile merg pe calea cea bună. Femeia se urcă în dormitorul de la mansardă, și Theodorus cu Vincent rămaseră împreună în atelier.

— Vincent, începu tatăl său, un singur lucru n-ai lămurit în scrisoarea ta. Copilul e al tău?

— Nu. Îl avea când am cunoscut-o.

— Unde e tatăl lui?

— A părăsit-o.

Vincent găsi că nu era nevoie să-i pomenească despre originea nesigură a copilului.

— Dar tu ai s-o iei de nevastă, Vincent, nu-i așa? Nu e frumos să trăiești în felul ăsta.

— Sigur, tată. Vreau să facem căsătoria legală cât mai repede cu putință. Dar Theo și cu mine am hotărât c-ar fi mai bine să aștept până ce voi izbuti să câștig o sută cincizeci de franci pe lună din propriile mele lucrări.

Theodorus oftă.

— Da, poate că e mai bine așa. Vincent, mama ta ar vrea să mai vii din când în când pe-acasă. Și eu țin să vii. O să-ți placă la Nuenen, fiule; e unul dintre cele mai încântătoare sate din tot Brahantul. Biserica e tare mică și arată ca un iglu de eschimoși. Închipuiește-ți, Vincent, nu încap nici o sută de oameni în ea! Împrejurul casei parohiale sunt tufe de măceși, iar în spatele bisericii, un cimitir năpădit de flori, cu movilițe de nisip și cruci vechi de lemn.

— Cu cruci de lemn! Albe?

— Da. Numele sunt scrise cu negru, dar ploaia le spală încet-încet.

— Și biserica are o turlă înaltă, tată?

— Da, o turlă delicată, grațioasă, Vincent, care se înalță sus, sus, spre cer. Uneori cred că ajunge până la Dumnezeu.

— Și aruncă o umbră subțire peste cimitir?

Ochii lui Vincent scânteiau.

— Mi-ar plăcea să pictez așa ceva.

— În apropiere e o fâșie de landă, păduri de pin și țărani care lucrează pământul. Trebuie să vii cât de curând pe-acasă, fiule.

— Da, trebuie neapărat să văd Nuenenul. Crucile mici și turla, țăranii săpând pe câmp... Cred că întotdeauna voi simți chemarea Brabantului natal.

Theodorus se întoarse acasă și o asigură pe soția lui că lucrurile nu ședeau chiar așa de prost cum își închipuiseră. Vincent se adânci în lucrul său cu și mai mare zel. I se părea din ce în ce mai mult că vorbele lui Millet: „*L'art c'est un combat; dans l'art il faut y mettre sa peau*”[1], i se potrivesc. Theo credea în el, tatăl și mama lui nu se opuneau legăturii cu Christine și nimeni în Haga nu-l mai tulbura. Nimic nu-l mai oprea acum să-și vadă de lucru și să meargă înainte.

Proprietarul îi trimitea la el pe toți cei care n-aveau de lucru la depozitul lui de cherestea, și Vincent îi folosea ca modele. Pe măsură ce buzunarul i se golea, mapa cu desene se umplea. Desenă de nenumărate ori copilul în leagănul de lângă sobă. Când veni vremea ploilor de toamnă, lucră afară, pe o pânză specială, cu suprafața aspră, și izbuti astfel să prindă efectele dorite. Învăță repede că un adevărat colorist este numai acela care când vede o culoare în natură știe imediat s-o descompună: „Acel verde-cenușiu e galben cu negru și cu o umbră de albastru”.

[1] Arta e o luptă: în artă trebuie să-ți riști pielea (în lb. franc.).

Fie că desena o siluetă sau un peisaj, dorea întotdeauna să exprime nu o melancolie dulceagă, ci o tristețe gravă. Ar fi vrut ca mesajul lui să fie înțeles în ademenea măsură, încât oamenii să spună despre tablourile sale: „Pătrunde adânc, se cunoaște că are multă simțire”.

Știa că în ochii lumii trecea drept un om de nimic, un zănatic, un urâcios fără nici un rost în viață. Și ardea de dorința să scoată la iveală, prin arta lui, tot ce se afla în inima unui astfel de zănatic și om de nimic. În ochii lui cele mai sărăcăcioase colibe, cele mai murdare colțuri deveneau desene și tablouri. Cu cât picta mai mult, cu atât pierdea interesul pentru orice altceva. Și cu cât se elibera mai mult de alte gânduri și preocupări, cu atât mai repede ochiul lui prindea aspectele picturale ale vieții. Arta cerea muncă îndârjită, muncă înainte de toate și o continuă observare a lumii înconjurătoare.

Se izbea însă de greutatea că pictura în ulei era îngrozitor de scumpă, cu atât mai scumpă cu cât el așternea pasta în straturi groase. Când storcea tubul direct pe pânză în pete grele, bogate, era ca și cum ar fi aruncat franci în Zuiderzee. Picta atât de repede, încât nota lui de plată creștea vertiginos. O pânză în ulei care i-ar fi luat lui Mauve două luni el o făcea într-o ședință. N-avea încotro, nu putea să picteze subțire, nu putea să lucreze încet, banii zburau și atelierul i se umplea cu tablouri. Imediat ce primea banii de la Theo - care acum îi trimitea câte cincizeci de franci la fiecare întâi, zece și douăzeci ale lunii, se repezea în oraș, la magazin, și cumpăra tuburi mari de ocru, cobalt și albastru de Prusia, tuburi mai mici de galben de Neapole, *terra sienna*[1], ultramarin și

[1] *Terra di Siena*, „pământ Siena”, este un pigment natural care conține oxid de fier, oxid de mangan și argilă. În starea sa naturală, este galben-brun și se numește Sienna prime. Când este încălzit, acesta devine un maro-roșcat și se numește Sienna ars. Acest pigment și-a luat numele de la orașul-stat de Siena , unde a fost produs în

portocaliu de Cambodgia. Apoi lucra fericit până când vopselele se terminau. Asta se întâmpla de obicei la cinci sau șase zile de la primirea banilor, după care începeau din nou necazurile.

La un moment dat, rămase înmărmurit, descoperind că trebuiau cumpărate pentru copil o mulțime de lucruri, că pentru Christine trebuiau mereu doctorii, haine noi, o hrană deosebită, că Herman avea nevoie de cărți și rechizite pentru școală și că gospodăria era ca o prăpastie fără fund, care înghițea neîncetat lămpi, oale, pături, cărbuni și lemne, perdele, covoare, lumânări, cearceafuri, tacâmuri, farfurii, mobilă și un șuvoi nesfârșit de alimente. Nu mai știa cum să împartă cei cincizeci de franci între pictură și cele trei suflete care depindeau de el.

— Parc-ai fi un lucrător care se repede la cârciumă în ziua când își ia leafa, îi spuse Christine o dată, când Vincent smulse cei cincizeci de franci din plicul de la Theo și începu să-și adune tuburile goale.

Își construi un instrument nou pentru perspectivă, cu două picioare lungi, ca să poată sta înfipt în nisipul dunelor, și-l puse pe fierar să-i strunjească niște colțuri de fier pentru cadru. Scheveningen, cu marea, dunele de nisip, pescarii, bărcile, caii și năvoadele lui, îl atrăgea cel mai mult. O pornea zilnic peste dune, încărcat cu șevaletul greu și cu instrumentul de perspectivă, ca să prindă fața schimbătoare a mării și a cerului. Toamna era pe sfârșite, toți artiștii se cuibăreau în căldura focului din ateliere, dar el continua să picteze pe ploaie, pe vânt, ceață sau furtună. Adeseori nisipul răscolit de vânt se lipea de vopseaua udă, și apa sărată îi împroșca pânza. Ploaia îl pătrundea până la oase, ceața și vântul îl înghețau, nisipul îi intră în ochi și în nări... Dar toate îl încântau. Acum numai moartea îl mai putea opri.

---

timpul Renașterii.

Într-o seară îi arătă Christinei o pânză nouă.

— O, Vincent, exclamă ea, cum faci de arată așa de adevărat?

Vincent uită că vorbea cu o femeie incultă. Ar fi folosit aceleași cuvinte și într-o discuție cu Weissenbruch sau Mauve.

— Nici eu nu-mi dau bine seama cum pictez, spuse el. Stau cu o pânza albă în fața locului care m-a atras și-mi spun: „Pânza asta trebuie să spună ceva”. Lucrez îndelung, mă întorc acasă nemulțumit, pun tabloul la o parte, în cămăruță. După ce mă odihnesc puțin, mă duc să mă uit la el cu un fel de teamă. Și sunt tot nemulțumit, căci prea am clar în minte minunatul model ca să-mi placă ce-am făcut eu din el. Totuși, până la urmă, descopăr în lucrul meu un ecou din ceea ce m-a impresionat. Văd că natura mi-a spus ceva, mi-a vorbit și că eu am notat totul ca un stenograf. În notele mele stenografice există firește cuvinte indescifrabile, greșeli, neajunsuri. Dar rămâne ceva în ele din ceea ce mi-au spus pădurile, țărmul sau chipurile omenești. Înțelegi?

— Nu.

13. „L'ART CEST UN COMBAT”[1]

Christine înțelegea foarte puțin din aceste frământări ale lui Vincent. Pasiunea pentru pictură i se părea o boală costisitoare. Își dădea seama însă că aceasta e temelia pe câte era clădită viața lui și nu făcea nici o încercare de a-l abate. Dar țelul, drumul anevoios spre măiestrie, procesul

[1] Arta este o luptă (în lb. franc.).

chinuitor al creației îi rămâneau cu totul străine. Avea în Christine o bună tovarășă de căsnicie, dar în viața lui preocupările casnice însemnau numai o foarte mică parte. Când simțea nevoia să redea și în cuvinte ceea ce-l frământa, se vedea silit să-i scrie lui Theo; și-i scria, aproape în fiecare noapte, câte o scrisoare lungă, înflăcărată, povestindu-i tot ce văzuse, pictase sau gândise în timpul zilei. Când voia să cunoască impresiile despre viață ale altora, se cufunda în lectură; citea romane franțuzești, englezești, nemțești și olandeze. Cu Sien nu împărțea decât puțin din viața lui. Dar era mulțumit, nu regreta hotărârea de a se însura cu ea și nici nu încerca să-i impună preocupări intelectuale, pentru care, în mod vădit, nu era făcută.

Lucrurile au mers bine în lunile lungi de vară și de toamnă când pleca de dimineață, pe la 5 sau 6, lipsea până când lumina zilei se stingea de tot și se întorcea acasă, trecând peste dune, o dată cu răcoarea serii. Un viscol cumplit, care ținu loc de dar la împlinirea unui an de la întâlnirea lor în cârciuma din fața gării Ryn, îl sili însă să lucreze acasă de dimineața până seara. De-atunci menținerea unor relații liniștite deveni tot mai grea.

Se întoarse la desen și economisi banii de vopsele, dat modelele îl ruinau. Oameni care în mod obișnuit nu s-ar fi dat înapoi, pentru câțiva gologani, de la cea mai josnică treabă pretindeau sume mari când era vorba doar de a veni și a sta în fața lui. Ceru încuviințarea să deseneze la azilul de nebuni, dar administrația îi răspunse că nu mai auzise până atunci de o asemenea cerere și că, în afară de asta, în spital se puneau podele noi, așa că nu putea să deseneze decât în zilele de vizită.

Singura lui speranță rămânea Christine. Aștepta cu nerăbdare ziua când, înzdrăvenită, îi va poza din nou și vor lucra cu aceeași însuflețire ca înainte de nașterea copilului. Dar Christine nu mai era de aceeași părere.

Începuse prin a spune: „Nu m-am pus încă pe picioare. Mai așteaptă și tu puțin. Nu știu ce te-i fi grăbind așa!” După ce se refăcu de-a binelea, socoti că e prea ocupată.

— Acum nu mai e ce-a fost, spunea ea. Trebuie să îngrijesc de copil. Și-apoi, cum crezi tu că pot să îngrijesc o casă întreagă și să gătesc pentru patru persoane?

Vincent se scula de la 5 dimineața și se ocupa de gospodărie ca să poată fi ea liberă și să-i pozeze în timpul zilei.

— Dar bine, dragă, acum nu mai sunt un model! se împotrivea ea. Sunt nevasta ta!

— Sien, trebuie să-mi pozezi. N-am de unde să plătesc zilnic modele. Ăsta e unul din motivele pentru care te afli aici.

Christine izbucni într-una din crizele ei nestăpânite de nervi, atât de obișnuite pe vremea când îl cunoscuse pe Vincent.

— Numai pentru asta m-ai adus în casa ta. Ca să faci economie pe spinarea mea! Nu sunt decât o nenorocită de servitoare pentru tine! Dacă nu ți-aș poza, m-ai da pe ușă afară!

Vincent se gândi o clipă, apoi spuse:

— Lucrurile astea le-ai auzit de la mama ta. Nu te-ai gândit tu singură la ele.

— Ei, și ce dacă? Vrei să zici că nu-s adevărate?

— Sien, nu trebuie să te mai duci pe la ea.

— Asta-i bună! Cred că am dreptul să țin la mama, nu?

— Dar ei caută să ne învrăjbească. Unde-o s-ajungem dacă ai să începi să gândești din nou ca ei? Ce se va alege atunci de căsnicia noastră?

— Cine mă trimite la mama când nu mai e nimic de mâncare în casă? Nu tu? Fă rost de bani destui și n-o să mai fie nevoie să calc pe acolo.

Când izbuti, în cele din urmă, s-o convingă să-i pozeze nu-i mai fu de nici un folos. Făcea din nou toate greșelile

de care atât de greu o dezvățase cu un an în urmă. Uneori o bănuia că dinadins nu lua pozițiile indicate, că se legăna și făcea gesturi neîndemânatice anume că el să se sature și să n-o mai sâcâie cu pozatul. Până la urmă trebui să se lase păgubaș. Cheltuiala pentru angajarea modelelor crescu. În aceeași măsură spori și numărul zilelor în care rămâneau fără bani de mâncare și timpul pe care Christine era nevoită să-l petreacă la maică-sa. De fiecare dată când se întorcea de acolo, Vincent observa ușoare schimbări în comportarea ei. Se simțea prins într-un cerc fără ieșire; dacă ar fi putut folosi toți banii pentru nevoile traiului, Christine n-ar mai fi fost în primejdie să cadă iar sub influența maică-si, iar legătura lor s-ar fi putut păstra pe baze sănătoase. Dar dacă ar fi făcut așa, s-ar fi văzut silit să renunțe la pictură. Și atunci, cum? O salvase pe ea ca să se nimicească pe sine? Pe de altă parte, dacă nu s-ar fi dus la mama ei de mai multe ori pe lună, ea și copiii ar fi murit de foame; dar consimțind să se ducă, legătura lor ajungea să fie sortită pieirii. Ce era de făcut?

Una fusese Christine bolnavă și însărcinată, Christine în spital, Christine pe cale de însănătoșire după naștere. O femeie părăsită, deznădăjduită, în pragul unei morți stupide, adânc recunoscătoare pentru un cuvânt bun sau o mână de ajutor, o femeie care cunoștea toată durerea din lume, care ar fi dat orice pentru o clipă de tihnă și care era gata să facă tot felul de făgăduieli fierbinți și eroice atât sieși, cât și vieții. Dar Christine înzdrăvenită, bine hrănită și îngrijită, cu trupul și fața împlinite era cu totul alta. Amintirea suferinței se îndepărta, hotărârea de a fi o bună gospodină și o mamă iubitoare slăbea. Gândurile și deprinderile vieții ei dinainte se întorceau încet-încet. Paisprezece ani trăise în desfrâu, pe stradă, cu băutură, tutun prost, limbaj josnic și oameni grosolani. Pe măsură ce trupul ei își recăpăta puterile, cei paisprezece ani de trândăvie începeau să atârne mai greu în balanță decât

unul singur de îngrijire și dragoste. Pe nesimțite, începu să se petreacă în ea o schimbare. La început Vincent nu izbuti s-o înțeleagă, apoi, încetul cu încetul, își dădu seama de ce se întâmpla.

Cam în același timp, pe la începutul noului an, primi o scrisoare ciudată de la Theo. Fratele lui întâlnise pe străzile Parisului o femeie disperată, singură, bolnavă, în pragul sinuciderii. Suferea de un beteșug la picior care o împiedica să muncească. Vincent îl învățase pe Theo calea, și el nu făcea altceva decât să-și urmeze dascălul. Îi găsise femeii un adăpost în casa unor vechi prieteni; îi adusese un doctor care o examinase. Theo îi plătea toate cheltuielile. În scrisori o numea pacienta lui.

„Să mă însor cu pacienta mea, Vincent? Oare e cel mai bun ajutor pe care i-l pot da? Să mă căsătoresc oficial? Suferă mult, e nefericită, a fost părăsită de singura ființă pe care o iubea. Ce trebuie să fac ca să-i salvez viața?”

Adânc mișcat, Vincent îi răspunse exprimându-și întreaga simpatie. Dar Christine devenea din zi în zi tot mai greu de suportat. Când n-aveau în casă decât pâine și cafea, bombănea strâmbând din nas. Stăruia ca Vincent să renunțe la modele și să folosească toți banii pentru gospodărie. Când nu putea să aibă o rochie nouă, nu-și mai bătea capul să și-o pună la punct pe cea veche, și o purta așa murdară, pătată de mâncare. Nu se mai ostenea nici să-i cârpească hainele și rufăria. Căzu din nou sub influența mamei sale, care se străduia s-o convingă că, până la urmă, Vincent va fugi sau o va da afară. Ori, de vreme ce o legătură statornică nu era cu putință, ce rost avea să-și piardă timpul cu una vremelnică?

Putea deci să-l sfătuiască pe Theo să se însoare cu pacienta lui? Era căsătoria legală cea mai bună cale de salvare a acestor femei? Sau cel mai de seamă lucru era un

acoperiș sigur, hrană îndestulătoare pentru a le reface sănătatea și multă bunăvoință, pentru a le reda dragostea de viață?

„*Așteaptă!* îl sfătui pe fratele lui. *Fă tot ce poți pentru ea, e o cauză nobilă! Dar căsătoria n-ajută la nimic. Dacă între voi se va înfiripa o iubire adevărată, atunci căsătoria va veni de la sine. Mai întâi, însă, vezi dacă o poți salva.*”

Theo continua să trimită ci te cincizeci de franci de trei ori pe lună. Acum, de când Christine devenise nepăsătoare în privința gospodăriei, banii ajungeau mai puțin decât înainte. Vincent nu-și impunea nici o economie la modele, străduindu-se să strângă cât mai multe studii ca să poată realiza câteva pânze adevărate. Îi părea rău de fiecare ban pe care era nevoit să-l smulgă desenului și care era înghițit de cheltuielile casei! Christinei, în schimb, îi părea rău de fiecare ban pe care trebuia să-l smulgă de la cheltuielile casei și care era înghițit de desen. O luptă surdă se dădea între ei. Cei o sută cincizeci de franci pe lună abia i-ar fi ajuns lui Vincent singur pentru hrană, casă și cele necesare picturii. Încercarea de a face ca acești bani să ajungă pentru patru oameni se dovedea eroică, dar fără sorți de izbândă. Datora bani proprietarului, cizmarului, băcanului, brutarului și negustorului de culori. Pe deasupra, Theo rămăsese fără fonduri.

Vincent se văita în scrisori: „*Dacă poți, te rog trimite banii măcar cu câteva zile înainte, de 20 ale lunii, dar nu mai târziu. Mai am doar două coli de hârtie în casă și un capăt de cărbune. Nu mai am nici un han pentru modele și nici pentru hrană.*” Trimitea astfel de scrisori de trei ori pe lună. Când cei cincizeci de franci soseau, achita negustorilor ce le datora și nu-i mai rămânea nimic pentru cele zece zile care urmau.

„Pacienta” lui Theo trebuia să fie operată de o tumoare

la picior. Theo o internase într-un spital bun. În același timp trimitea bani și acasă, la Nuenen, pentru că parohia era modestă și venitul lui Theodorus n-ajungea întotdeauna să acopere nevoile casei. În afara lui însuși și a „pacientei”, Theo îi avea deci în seamă pe Vincent, Christine, Herman și Antoon, precum și familia de la Nuenen. Totul era socotit până la ultima centimă și n-ar fi putut să-i trimită lui Vincent nici un franc mai mult.

Pe la începutul lunii martie îi mai rămăsese doar un franc, o bancnotă ruptă, care fusese refuzată de un negustor. Nu mai era nimic de mâncare în casă, iar următoarea rată de la Theo nu putea să sosească mâi devreme de nouă zile. La gândul că trebuia s-o lase pe Christine atâta vreme în mâinile mamei ei, îl apuca groaza.

— Sien, spuse el, nu putem să-i lăsam pe copii să moară de foame. Ar fi bine să-i duci la mama ta până sosește scrisoarea de la Theo.

Se uitară o clipă unul la altul și prin minte le trecu același gând; dar nici unul nu îndrăzni să-i dea glas.

— Da, spuse ea, cred că n-am încotro.

În schimbul hârtiei rupte de un franc, băcanul îi dădu o pâine neagră și niște cafea. Nu renunță la modele și le angajă pe datorie. Devenea din ce în ce mai nervos. Lucrul mergea anevoie și fără spor. Era lihnit de foame, și neîntreruptele griji bănești începeau să-și arate urmările. Nu putea trăi fără să picteze, și totuși, cu fiecare oră de muncă, își dădea seama că pierde teren.

La sfârșitul celor nouă zile, chiar în ziua de 30, sosi scrisoarea de la Theo cu cei cincizeci de franci. „Pacienta” lui se însănătoșise după operație, și el o instalase într-o locuință nouă. Eforturile materiale își lăsaseră urma și asupra lui și îl descurajaseră. Scria: *„Mi-e teamă că nu pot să-ți dau nici o asigurare pentru viitor*”.

Această frază aproape îl scoase din minți pe Vincent. Oare Theo voia să spună că nu va mai fi în stare să-i trimită

nici un ban? La urma urmei, asta n-ar fi fost o nenorocire prea mare. Dar dacă fratele lui voia să-i dea a înțelege că, cercetând schițele pe care i le trimitea aproape zilnic, ajunsese la concluzia că n-are talent și că nu putea să-i mai dea noi speranțe pentru viitor?

Zăcea treaz, noapte de noapte, chinuindu-se, îi scria nenumărate scrisori lui Theo, rugându-l să-i dea o lămurire și, în același timp, se frământa cu disperare pentru a găsi un mijloc de a-și câștiga singur existența. Dar nu găsea nici unul.

14. ARTĂ E O LUPTĂ, ȘI CĂSĂTORIA DE ASEMENEA

Când se duse după Christine, o găsi împreună cu mama ei, cu fratele și amanta acestuia și cu un bărbat străin. Fuma o țigară proastă de tutun negru și bea gin. Nu se arătă de loc încântată la gândul întoarcerii în Schenkweg.

Cele nouă zile petrecute în casa mamei redeșteptaseră în ea vechile obiceiuri, o readuseseră la viața nimicitoare dinainte.

— Pot să fumez și trabuc dacă vreau! strigă ea. N-ai nici un drept să mă împiedici din moment ce mi le cumpăr singură. Doctorul de la spital mi-a spus că pot să beau gin și bere cât poftesc!

— Da, ca doctorie... ca să-ți facă poftă de mâncare.

Izbucni într-un râs răgușit.

— Doctorie! Ești un...

Nu mai folosise o asemenea expresie din primele zile ale

cunoștinței lor.

Vincent avea nervii încordați peste măsură. Izbucni într-o furie nestăpânită. Christine nu se lăsă nici ea mai prejos.

— Mult te mai sinchisești tu de mine! urlă ea. Nu-mi dai nici măcar de mâncare. De ce nu faci rost de mai mulți bani? Ce soi, fir-ar al dracului, de bărbat mai ești?

Pe măsură ce iarna se prefăcea într-o primăvară urâcioasă, starea lui materială se înrăutățea. Datoriile creșteau fără încetare. Din pricină că nu-și primea, la timp hrana potrivită, stomacul începu să se răzbune. Nu mai putea înghiți nimic. După un timp, durerile se mutară de la stomac la dinți. Noaptea nu mai putea închide ochii. De la dinți, durerea îi cuprinse urechea dreaptă făcând-o să-i zvâcnească chinuitor toată ziua.

Mama Christinei începu să vină pe la ei; amândouă fumau și beau. Nu mai era de părere că ar da norocul peste fiica ei dacă s-ar mărita cu el. O dată îl găsi pe fratele ei în casă, dar, imediat ce intră, acesta se furișă pe ușă afară.

— Ce caută aici? De ce-a venit? întrebă Vincent. Ce vrea de la tine?

— Ei spun c-ai să mă dai afară.

— Sien, știi bine că n-am să fac asta niciodată; poți să stai aici cât vrei.

— Mama zice să te las. Zice că nu e nici o scofală pentru mine să stau aici și să crăp de foame.

— Și unde-ai să te duci?

— Acasă, bineînțeles.

— Vrei să duci iar copiii în casa aia?

— E mai bine decât să moară de foame aici. Pot să muncesc și să-mi câștig singură existența.

— Și ce-ai să muncești?

— Păi... am să văd eu ce.

— Ca femeie cu ziua? La spălătorie?

— Cam așa ceva.

Vincent își dădea seama că minte.

— Așadar, vor să te convingă s-o iei de la început.

— Ei… nu-i chiar așa de rău… îți scoți pâinea.

— Ascultă, Sien, dacă te întorci în casa aceea, ești pierdută. Mama ta o să te trimită iarăși pe străzi, să faci trotuarul. Adu-ți aminte ce-a spus doctorul de la Leyden. Dacă te întorci la viața dinainte, te prăpădești.

— Las’, că nu mor eu așa, cu una, cu două! Acuma mă simt foarte bine.

— Te simți bine pentru că ai dus o viață liniștită. Dar dacă te întorci…

— Isuse Cristoase, dar cine are de gând să se întoarcă? Doar dacă mă trimiți tu.

Se așeză pe brațul jilțului ei și îi puse mâna pe umăr. Părul îi era nepieptănat.

— Atunci crede-mă, Sien, n-am să te părăsesc niciodată. Dacă vrei să împărți cu mine atâta cât am, poți să rămâi. Dar trebuie să te ferești de mama și de fratele tău. Te duc la pierzanie. Făgăduiește-mi, pentru binele tău, că n-ai să-i mai vezi.

— Bine, îți făgăduiesc.

Peste două zile, când se întoarse acasă de la azilul de binefacere, unde obținuse încuviințarea să deseneze, atelierul era pustiu și nici urmă de cină pe masă. O găsi pe Christine, bând, acasă la mama ei.

— Ți-am spus că țin la mama, se oțărî ea când ajunseră acasă. Cred că am dreptul s-o văd când poftesc. Nu sunt proprietatea ta. Pot să fac ce-mi place.

Toate obiceiurile păcătoase ale vieții ei de odinioară reapăruseră unul câte unul. Când încerca s-o îndrepte și să-i arate că se înstrăinează de el, îi răspundea: „Da, știu foarte bine, nu mai vrei să stau cu tine.” Dacă-i arăta casa murdară și în neorânduială, îi răspundea: „Ei bine, da, sunt leneșă, nu-s bună de nimic; așa am fost întotdeauna și nu pot să mă mai schimb acum!” Când încerca să-i înfățișeze

sfârșitul neîndoielnic spre care o mâna depravarea, obișnuia să răspundă: „Nu sunt nimic altceva decât o lepădătură, asta-i, pân' la urmă tot o să m-arunc în gârlă!”

Acum bătrâna venea aproape în fiecare zi la atelier, lipsindu-l de tovărășia Christinei, pe care o prețuise atât de mult. Viața de familie se destrăma cu totul. Mesele devenită întâmplătoare. Herman umbla zdrențăros și murdar și lipsea de la școală. Cu cât se ocupa mai puțin de casă, cu atât mai mult fuma și bea gin. Nu voia să-i spună de unde căpăta bani pentru tutun și băutură.

O dată cu sosirea verii, el începu din nou să iasă în mijlocul naturii, să picteze. Asta însemna noi cheltuieli pentru vopsele, pensule, pânze, cadre și șevalete. Theo scria că sănătatea „pacientei” lui se îmbunătățise și trebuia să se gândească serios la legătura lor. Ce avea de făcut, acum, când femeia se simțea mai bine?

Vincent rămase surd la toate necazurile vieții lui și continuă să picteze. Vedea limpede cum i se năruie căminul și cum e târât și el în prăpastia depravării, care pusese din nou stăpânire pe Christine. Încerca să-și înece necazul în muncă. În fiecare dimineață când pornea la lucru, cu un nou proiect în gând, nădăjduia că pânza pe care o va realiza va fi atât de frumoasă și de desăvârșită, încât se va vinde imediat și-i va aduce renume. Iar seara, când se-ntorcea, își dădea seama cu tristețe că-l despărțeau încă mulți ani de perfecțiunea după care râvnea cu atâta ardoare.

Singura lui mângâiere era Antoon, copilul cel mic. Strălucea de sănătate, înfuleca orice putea servi drept mâncare, râdea și gângurea toată ziua. Rămânea adesea cu Vincent, jucându-se pe podea, într-un colț al atelierului. Când vedea desenele, scâncea puțin, apoi rămânea liniștit, uitându-se la schițele de pe pereți. Arăta să devie un copil drăguț și vioi. Cu cât Christine îi dădea mai puțină atenție, cu atât mai mult îl iubea Vincent. Vedea în el cu adevărat

țelul și răsplata strădaniilor lui de peste iarnă.

Când Weissenbruch trecu o dată pe la el, îi arătă câteva din schițele făcute în ultimul an, de care însă se simțea acum foarte nemulțumit.

— Ți se pare, îi spuse Weissenbruch. Peste mulți ani, când ai să te uiți la aceste lucrări de început, ai să-ți dai seama cât sunt de sincere și de pătrunzătoare. Dă-i înainte, băiete, și nu te lăsa împiedicat de nimic!

Într-o zi, totuși, se lăsă împiedicat de o lovitură directă. Pe la începutul primăverii dusese o lampă la reparat. Negustorul stăruise ca Vincent să-și aleagă și câteva farfurii noi.

— Dar n-am bani să le plătesc.

— Nu-i nimic, nu e nici o grabă. Du-le acasă și ai să mi le plătești când o să ai bani.

Peste două luni ciocăni la ușa atelierului. Era o namilă cu ceafa groasă, de taur.

— Ai de gând să mă tragi pe sfoară? îl întrebă el. Îmi iei marfa din prăvălie și nu mi-o plătești cu toate că primești bani tot timpul?

— Acum sunt curățat de tot. Dar cum primesc bani am să-ți plătesc.

— Asta-i o minciună! Chiar azi i-ai dat bani vecinului meu, cizmarul.

— Ei, ajunge, spuse Vincent, acum lucrez și nu vreau să fiu stingherit. Am să-ți plătesc când oi primi banii. Te rog să mă lași.

— Nu ies de-aici până nu văd banii!

Imprudent, Vincent îl împinse spre ușă.

— Ieși din casa mea! strigă el.

Tocmai asta aștepta și negustorul. Cum îl atinse, îi și repezi un pumn în obraz, izbindu-l de perete. Apoi îl mai lovi o dată, doborându-l la pământ, și ieși fără nici o vorbă.

Christine era la mama ei. Plângând, Antoon veni de-a bușilea pe podea și-i mângâie obrazul. După câteva clipe,

Vincent își recăpătă cunoștința, se târî pe scări sus, la mansardă, și se trânti pe pat.

Loviturile nu-i răniseră fața. Nu simțea nici o durere. Când se prăbușise pe podea nu pățise nimic. Dar pumnii aceia doi sfărâmaseră ceva înlăuntrul lui, îl înfrânseseră. Știa acest lucru.

Christine se întoarse și urcă la mansardă. Nu se găseau în casă nici bani, nici mâncare. Adesea se mira cum izbutește Vincent să se țină în viață. Îl văzu trântit de-a curmezișul, patului, cu capul și brațele bălăbănind într-o parte și cu picioarele atârnând în gol, de cealaltă parte.

— Ce s-a întâmplat? întrebă ea.

După multă vreme abia găsi puterea să se răsucească și să-și rezeme capul de pernă.

— Sien, sunt nevoit să plec din Haga.

— ...da... știu.

— Trebuie să plec de aici. Afară, la țară, undeva. Poate la Drenthe. Acolo putem trăi mai ieftin.

— Vrei să vin și eu cu tine? Bine, dar Drenthe e o văgăună nenorocită. Ce-o să mă fac acolo când n-om avea bani și n-o s-avem ce mânca?

— Nu știu, Sien. Bănuiesc că n-o să mâncăm.

— Făgăduiește c-ai să dai cei o sută cincizeci de franci pentru casă, că n-ai să-i mai cheltuiești pe modele și vopsele.

— Nu pot, Sien. Ele sunt mai prețioase pentru mine decât orice altceva.

— Or fi... pentru tine.

— Dar nu și pentru tine, nu? Și de ce-ar fi?

— Trebuie să trăiesc și eu, Vincent. Și fără mâncare nu se poate.

— Și eu nu pot să trăiesc fără pictură.

— Mă rog, sunt banii tăi... tu hotărăști... înțeleg. Acum ai ceva bani? Hai să mergem la cârciuma de lângă gară Ryn.

Înăuntru duhnea a vin acru. Era târziu după masă, dar

lămpile nu fuseseră încă aprinse. Cele două mese unde stătuseră alături, prima oară, erau goale. Christine se îndreptă spre ele. Cerură câte un pahar cu vin acru. Christine se juca cu piciorul paharului. El își aminti cum îi admirase mâinile de muncitoare, făcând același gest, la masă, cu aproape doi ani în urmă.

— Mi-au spus ei c-ai să mă părăsești, zise ea cu o voce joasă. De altfel, am știut și eu!

— Nu vreau să te părăsesc, Sien.

— Nu, Vincent. Tu nu mi-ai vrut niciodată decât binele.

— Dacă mai vrei să continuăm, te iau la Drenthe.

Ea datina capul netulburată.

— Nu, n-ai destul pentru amândoi.

— Înțelegi, Sien, nu-i așa? Dacă aș avea mai mult, ți-aș da oricât. Dar trebuie să aleg între a te hrăni pe tine și a hrăni țelul vieții mele...

Își așeză mâna peste a lui; îi simți asprimea pielii scorojite.

— Nu-i nimic. Nu trebuie să-ți pară tău de asta. Ai făcut tot ce-ai putut pentru mine. Dar cred că a sosit timpul să terminăm... Asta-i tot.

— Vrei să terminăm, Sien? Dacă tu crezi că ai putea fi fericită, ne căsătorim și te iau cu mine.

— Nu. Eu țin la ai mei. Fiecare trebuie să-și trăiască viața lui. Lasă! O să fie bine; fratele meu are de gând să se mute cu femeia lui într-altă casă și-am să stau și eu cu ei.

Vincent își goli paharul, înghițind și drojdia de pe fund.

— Sien, am încercat să te ajut. Te-am iubit, ți-am dăruit toată dragostea pe care am ținut-o ani de zile în mine. În schimb, vreau să faci un lucru, de dragul meu, un singur lucru.

— Ce? întrebă ea posomorită.

— Să nu te mai întorci la trotuar! Te prăpădești. De dragul lui Antoon, nu te mai întoarce la viața pe care ai dus-o!

— Mai avem bani pentru un pahar?

— Da.

Christine dădu pe gât, dintr-o sorbitură, jumătate din băutură, apoi spuse:

— Ceea ce știu e că nu pot câștiga îndeajuns ca să-mi țin toți copiii. Așa că, dac-o fi să fac iar trotuarul, am s-o fac de nevoie, nu pentru că vreau eu.

— Dar dacă vei găsi de lucru, îmi făgăduiești că n-ai să te mai întorci la asta?

— Sigur, îți făgăduiesc.

— Am să-ți trimit bani, Sien, în fiecare lună. Am să-ți trimit mereu pentru copil. Vreau să-i deschizi puștiului un drum în viață.

— O să-i fie foarte bine... La fel ca și celorlalți.

Vincent îi scrise lui Theo despre intenția lui de a se stabili la țară și de a rupe legătura cu Christine. Theo îi răspunse cu următoarea poștă: aproba cu bucurie hotărârea lui și-i trimitea o sută de franci că să-și plătească toate datoriile. *„«Pacienta» mea s-a făcut nevăzută serile trecute*, mai scria Theo. *Se însănătoșise deplin, dar se pare că n-am găsit nimic comun care să ne apropie*. *A luat totul cu ea și nu mi-a lăsat nici o adresă*. *E mai bine așa*. *Acum suntem amândoi iarăși liberi.*"

Vincent adună toată mobila în mansardă. Se gândea să se întoarcă la Haga cândva. Cu o zi înainte de a pleca spre Drenthe, primi o scrisoare și un pachet de la Nuenen. În pachet se găseau niște tutun și, învelită în pergament, o plăcintă cu brânză așa cum doar mama lui știa să facă.

„Când vii acasă să pictezi crucile albe de lemn din cimitir?" îl întreba tatăl său.

Atunci își dădu seama că dorea să se ducă acasă. Era bolnav, lihnit, nervos la culme, istovit și descurajat. Se va duce acasă, lângă mama lui, pentru câteva săptămâni, și-și va recâștiga sănătatea și liniștea. Gândindu-se la peisajul din Brabantul natal, la tufișurile și dunele de acolo, la

săpătorii de pe câmp, îl cuprinse un sentiment de pace cum nu mai încercase de multe luni.

Christine și cei doi copii îl conduseră la plecare. Stăteau cu toții pe peron, fără să poată scoate o vorbă. Trenul intră în gară și el se urcă. Christine rămase pe loc, ținând copilul în brațe și pe Herman de mână. Vincent îi urmări cu privirea până când trenul pătrunse în lumina orbitoare a soarelui, și femeia se pierdu pentru totdeauna în umbra întunecoasă a gării.

CARTEA a IV-a
NUENEN

1. UN ATELIER ÎN CASA PAROHIALĂ

Casa parohială de la Nuenen era o clădire cu două etaje, de piatră văruită. În spatele casei se întindeau o grădină uriașă, cu ulmi, tufișuri, straturi de flori, un eleșteu și trei stejari rotați. Nuenen avea o populație de două mii șase sute de suflete, dar numai o sută erau protestanți. Biserica lui Theodorus era micuță; Nuenen însemna un pas înapoi față de înfloritorul târgușor Etten.

Așezarea nu era altceva decât o mică îngrămădire de case, înșirate de-o parte și de alta a drumului care duce la Eindhoven, capitala districtului. Aproape toți locuitorii se îndeletniceau cu țesutul sau cu munca câmpului. Erau oameni cu frica lui Dumnezeu, trudeau din greu și trăiau după felul și obiceiurile strămoșilor lor.

Pe fațada principală a casei parohiale, sus, deasupra intrării, era scris în cifre negre de fier: A 1764. Prin ușa de la intrare, pătrundeai direct din stradă într-un hol larg, care împărțea casa în două. În partea stângă, între sufragerie și bucătărie, o scară grosolană de lemn urca spre dormitoarele de la etaj. Vincent împărțea odaia de deasupra salonului cu fratele lui cel mic, Cor. Când se trezea dimineața, putea să vadă dincolo de turla delicată a bisericuței răsăritul soarelui, colorând în nuanțe pastelate apa eleșteului. Spre seară, tonurile deveneau mai intense. Se așeza pe un scaun la fereastră și urmărea culoarea aruncată peste eleșteu, ca o pată grea de ulei, până se topea pe nesimțite în asfințit.

Vincent își iubea părinții, și ei îl iubeau la rândul lor.

Toți trei luau hotărâri eroice să păstreze între ei relații bune, de înțelegere. La început toată activitatea lui se împărțea între mesele abundente, somnul prelungit și plimbările pe întinsul landei. Sta de vorbă, picta, dar nu citea de loc. Toți cei din casă îl tratau cu multă băgare de seamă, iar el făcea eforturi să le răspundă la fel. Erau relații bine strunite; înainte de a deschide gura, fiecare își spunea: „Să fiu atent! Să nu tulbur armonia!”

Dar armonia nu dură mai mult decât îi trebui lui Vincent ca să se pună bine pe picioare. Nu se simțea de loc în largul lui stând la un loc cu oameni care nu gândeau ca el. Când tatăl lui anunță: „Am de gând să citesc *Faust* de Goethe. A fost tradus de reverendul Ten Kate, așa că nu poate fi prea imoral”, simți că i se urcă sângele în cap.

Venise acasă doar pentru o vacanță de două săptămâni, dar îi plăcea Brabantul și ar fi vrut să mai rămână. Nu dorea altceva decât să picteze cu simplitate și în tihnă după natură, încercând să nu exprime altceva decât ceea ce vedea. N-avea altă dorință decât să trăiască adânc în sânul naturii și să picteze viața de la țară. Ca și bunul papa Millet, voia să trăiască în mijlocul țăranilor, să-i înțeleagă și să-i picteze. Se socotea printre acei oameni care, târâți la oraș și prinși în vâltoarea citadină, păstrează amintiri neșterse despre traiul de la țară și tânjesc toată viața după ogoare și țărani.

Simțise întotdeauna că într-o zi se va întoarce și va rămâne pe veci în Brabant. Dar dacă părinții lui nu-l voiau, putea oare să mai rămână în Nuenen?

— O ușă trebuie să stea fie deschisă, fie închisă, îi spuse el tatălui său. Să încercăm să ajungem la o înțelegere.

— Da, Vincent, vreau și eu din toată inima. Văd că până la urmă o să iasă ceva din pictura ta și mă bucur.

— Foarte bine. Atunci, spune-mi drept, crezi că putem trăi cu toții aici, în liniște? Vrei să rămân?

— Da.

— Până când?

— Cât vrei. Aici e căminul tău. Locul tău e lângă noi.

— Și dacă nu ne vom înțelege?

— N-are rost să ne necăjim. Trebuie să ne străduim să trăim în pace și să fim îngăduitori unul față de celălalt.

— Dar ce să fac? Îmi trebuie un atelier. Doar n-o să lucrez în casă!

— M-am gândit și la asta. Ce zici de chioșcul din grădină? Acolo ai să fii singurul stăpân. Nimeni nu te va stingheri.

Chioșcul era perete în perete cu bucătăria, dar nu exista nici o ușă între ele. Era o încăpere de forma unui cub și avea sus de tot o ferestruică ce dădea spre grădină. Podeaua, din pământ bătătorit, păstra umezeală toată iarna.

— Aprindem un foc mare aici, înăuntru, și uscăm bine locul. Apoi îi punem pardoseală de scânduri, ca să te poți simți cât mai bine. Ce părere ai, Vincent?

Vincent se uită împrejur. Era o încăpere modestă, asemănătoare colibelor țărănești de pe landă. Dar se putea transforma într-un adevărat atelier de țară.

— Dacă fereastra ți se pare prea mică, spuse Theodorus, am ceva bani puși deoparte și putem s-o mărim.

— Nu, nu, e foarte bine așa cum e. O să fie aceeași lumină ca și când aș picta modelul chiar în coliba lui.

Așezară înăuntru un butoi găurit și aprinseră un foc mare. După ce se zvântă umezeala de pe pereți și tavan, iar podeaua de lut se întări, așternură pe jos scândurile. Vincent își aduse înăuntru patul lui mic, o masă, un scaun și șevaletele. Își prinse schițele pe pereți, scrise un GOGH mare, cu litere gros vopsite pe văruiala peretelui vecin cu bucătăria și se instală, cu gândul de a deveni un adevărat Millet olandez.

2. ȚESĂTORII

Oamenii cei mai interesanți din împrejurimile Nuenenului erau țesătorii. Locuiau în colibe mici de lut și paie, acoperite cu stuf, mai toate alcătuite din două încăperi. În prima, având un ochi mic de geam care lăsa să pătrundă o geană de lumină, locuia familia. În pereți, cam la un metru deasupra podelei, erau niște adâncituri pătrate, folosite drept culcușuri. În încăpere se mai găseau o masă, câteva scaune, o sobă de cărbuni și un dulap grosolan pentru vase și oale. Podeaua de lut nu era prea netedă, de altfel ca și pereții de chirpici. Încăperea alăturată, cam de trei ori mai mică decât prima, avea jumătate din înălțime retezată de tavanul înclinat. Acolo se afla războiul de țesut.

Un țesător, muncind din răsputeri o săptămână, putea să țeasă o bucată de cincizeci de metri. În timp ce țesea, nevasta îi înfășura ghemele. Pe o asemenea bucată de stofă primea patru franci și jumătate. Când o preda patronului, se întâmpla adesea să fie anunțat că nu va mai primi fire pentru o nouă bucată decât peste o săptămână, două. Vincent găsi că aveau un fel de a fi deosebit de al minerilor din Borinage; erau liniștiți, și de nicăieri nu se auzeau vorbe care să semene cât de cât a împotrivire. În schimb, erau la fel de voiși cum sunt caii înhămați la birjă, sau oile transportate cu vaporul în Anglia.

Vincent se împrieteni repede cu ei. Erau suflete simple. Nu-și doreau altceva decât să capete de lucru atât cât să poată trăi, adică să-și câștige cartofii și cafeaua zilnică și, din când în când, câte o felioară de slănină. Nu-i stânjenea de la lucru când îi picta și nu venea niciodată fără bomboane pentru copii sau o pungă de tutun pentru bătrânul bunic.

Descoperise un război din lemn de stejar, vechi, cafeniu-verzui, pe care era săpată data 1730. Lângă război, în fața ferestruicii care dădea spre un petic de verdeață, se afla un scaun de copil, în care pruncul rămânea ore întregi cu privirea ațintită la jocul suveicii. Era o odăiță pricăjită, cu podea de lut, dar în ea aflase o anumită pace și frumusețe, pe care încerca să le prindă pe pânză.

Se scula în zori și-și petrecea toată ziua pe câmp sau în colibele țăranilor și țesătorilor. Se simțea în largul lui cu oamenii de pe câmp sau de la războaie. Nu petrecuse în zadar atâtea seri cu minerii, cu săpătorii de turbă și cu țăranii, visând cu ei lângă foc! Împărtășind viața țăranilor din zori și până-n noapte, era atât de absorbit de ea, încât abia dacă se mai gândea la altceva. Căuta *„ce qui ne passe pas dans ce qui passe”*[1].

Se întoarse la vechea lui pasiune de a desena chipuri omenești, cu toate că avea acum și o nouă pasiune: culoarea. Câmpurile de grâu, pe jumătate copt, erau de un auriu întunecat, de un bronz-rubiniu, accentuat și mai mult de contrastul cerului de cobalt. În planul din fund se desprindeau siluete de femei, aspre, vânjoase, cu fețe și brațe arămite de soare, cu haine prăfuite, grosolane, de un albastru bătând spre indigo, cu părul tăiat scurt, strâns sub bonetele negre, ca niște berete.

Când trecea, cu un pas puternic, legănat, de-a lungul străzii principale, cu șevaletul prins în curele pe spate și cu pânza încă udă sub braț, obloanele caselor se crăpau imperceptibil, și Vincent defila prin focul unor priviri feminine, curioase și scandalizate. Acasă băgă de seamă că vechea zicală „o ușă trebuie să stea fie deschisă, fie închisă”, nu era cu totul adevărată când se aplica relațiilor familiale. În casa parohială ușa fericirii domestice avea obiceiul de a rămâne într-o poziție curioasă: nu era nici

[1] Ceea ce e nepieritor, în ceea ce piere (în lb. franc.).

deschisă de tot, dar nici închisă. Sora lui, Elizabeth, nu putea să-l vadă în ochi; îi era teamă că ciudățeniile lui îi vor strica toate posibilitățile de măritiș în Nuenen. Willemien ținea la el, dar îl socotea un om plicticos. Abia târziu deveni prieten cu mezinul familiei.

Vincent nu mânca la masă împreună cu ceilalți, ci într-un colț, cu farfuria pe genunchi și cu schițele făcute în ziua aceea sprijinite pe un scaun în fața lui, scrutându-și lucrul cu ochi necruțători pentru a descoperi greșelile și neajunsurile. Nu vorbea niciodată cu familia. La rândul lor, și ei i se adresau foarte rar. Pâinea o mânca uscată, căci nu voia să capete obișnuința unui trai răsfățat. Întâmplător, dacă numele vreunui scriitor care-i plăcea era pomenit în timpul discuției la masă, se întorcea către ei și spunea și el câte ceva. Dar, în general, băgase de seamă un lucru: cu cât aveau mai puține să-și spună unii altora, cu atât era mai bine pentru toți.

3. MARGOT

Picta pe câmp de-aproape o lună, când deodată începu să aibă senzația ciudată că e urmărit. Știa că oamenii din Nuenen îl priveau plini de curiozitate, că țăranii de pe ogoare obișnuiau să se rezeme din când în când în sapele lor și să se uite la el cu mirare; de data asta, însă, era ceva deosebit. Simțea nu numai că e observat, ci și urmărit. În primele zile, iritat, încercă să alunge această impresie supărătoare. Dar nu izbuti să scape de senzația că o pereche de ochi iscoditori îl urmăreau într-una. Cercetă de mai multe ori cu privirea câmpul de jur împrejur, dar nu

zări pe nimeni. O dată însă, când se întoarse brusc, i se păru că vede fusta albă a unei femei dispărând pe după tulpina unui copac. Altă dată, când ieșea din casa unui țesător, întrezări o siluetă care o luă la fugă pe drumul spre sat. A treia oară, pe când picta în pădure, și făcându-i-se sete părăsi șevaletul ca să se ducă să bea la eleșteu, descoperi la întoarcere urme de degete pe vopseaua udă a pânzei.

Abia după vreo două săptămâni izbuti s-o prindă pe aceea care-l iscodea. Desena niște săpători, pe landă. În apropiere se afla o căruță veche, părăsită. Femeia ședea ascunsă în spatele ei, urmărindu-l cum picta. Își luă brusc pânza și șevaletul, prefăcându-se că vrea să se întoarcă acasă. Femeia o luă la fugă înaintea lui. O urmări, fără ca ea să bănuiască, și o văzu intrând într-o casă vecină cu a lor.

— Ia spune-mi, mamă, cine locuiește alături de noi, în stânga? întrebă el când se așezară cu toții la masă.

— Familia Begeman.

— Ce știi despre ei?

— Mare lucru nu știu. Sunt cinci fete, care stau împreună cu mama lor. Tatăl le-a murit acum câtva timp.

— Și ce fel de ființe sunt?

— E greu de spus; cam retrase.

— Sunt catolice?

— Nu, protestante. Tatăl lor a fost preot.

— E vreuna nemăritată?

— Toate sunt nemăritate. Dar de ce întrebi?

— Așa, de curiozitate. Și din ce trăiesc?

— Se pare că sunt bogate.

— Le știi cumva numele?

Mama lui îl privi mirată:

— Nu.

A doua zi se duse să picteze pe câmp, în același loc. Se căznea să prindă tonul de albastru al siluetelor de țărani,

profilate pe lanurile de grâu copt sau pe fundalul de frunze veștede al unui hățiș de fagi. Oamenii erau îmbrăcați cu haine de pânză grosolană - o țesătură în dungi, cu urzeala neagră și bătaia albastră - pe care și-o fabricau singuri. Când nuanțele păleau și se decolorau din cauza vântului și a vremii, pânza căpăta un ton nespus de liniștitor, blând, care punea în lumină culorile pielii.

Spre amiază simți din nou că femeia se află în spatele lui. Cu coada ochiului, îi întrezări rochia într-o pădurice din spatele căruței.

— Azi am s-o prind, murmură el, chiar dacă voi fi nevoit să mă opresc din lucru.

Se obișnuise tot mai mult să picteze din mari azvârlituri de penel, fixând impresia pe care i-o producea priveliștea din fața lui într-o puternică izbucnire de energie pasionată. Ceea ce-l izbise mai mult la vechile tablouri olandeze era tocmai faptul că ele fuseseră pictate repede, dintr-o dată, că marii maeștri așternuseră imaginile din prima trăsătură de penel, fără să mai îndrepte apoi nimic. Pictaseră în mare grabă, ca să păstreze neatinsă limpezimea și tăria primei impresii, a stării sufletești inspirate de subiect.

În frigurile creației, uită de femeia care-l urmărea. După vreun ceas, când își aruncă din întâmplare privirea, băgă de seamă că plecase din pădurice și că se ascunsese în spatele căruței. Ar fi vrut să sară și s-o prindă, s-o întrebe de ce-l tot urmărea, dar nu se putea rupe de la lucru. După un timp, se întoarse din nou și o văzu cu uimire stând în fața căruței și privindu-l țintă. Era întâia oară când ieșea la iveală, fățiș.

Continuă să lucreze cu înfrigurare. Cu cât era mai cufundat în lucru, cu atât femeia se apropia mai mult. Cu cât revărsa pe pânză mai multă pasiune, cu atât mai arzători deveneau ochii care-l cercetau. Își întoarse puțin șevaletul, ca să prindă lumina, și o văzu stând în mijlocul câmpului, la jumătatea drumului dintre el și căruță. Părea

hipnotizată și umbla ca prin somn. Pas cu pas, venea tot mai aproape, oprindu-se mereu, încercând să rămână pe loc și totuși înaintând, ca atrasă de o forță căreia nu i se putea opune. O simți în spatele lui. Se răsuci pe scăunel și o privi drept în ochi. Avea întipărită pe față o expresie de spaimă și înfrigurare; părea cuprinsă de o emoție care o buimăcea și pe care nu și-o putea stăpâni. Nu se uita la el, ci la pânză. O așteptă să vorbească, dar ea rămase tăcută. Atunci se apucă din nou de lucru, și, într-o ultimă izbucnire de energie, termină tabloul. Femeia nu se clinti. Îi simțea rochia atingându-l.

Era târziu după masă. Trecuseră multe ore de când femeia se afla pe câmp. Vincent ajunsese la capătul puterilor, cu nervii întinși la culme de emoția creației. Se ridică și se întoarse spre ea.

Femeia simți că i se usucă gura. Își umezi buza de sus cu vârful limbii, apoi buza de jos cu cea de deasupra; dar umezeala ușoară pieri imediat de pe buzele arse. Își dusese o mână la gât și părea să respire cu greutate. Încercă să vorbească, dar nu izbuti să scoată nici un sunet.

— Mă numesc Vincent Van Gogh, sunt vecinul dumitale, spuse el. Dar cred că știi.

— Da, șopti ea, atât de încet, încât abia o auzi.

— Care dintre surorile Begeman ești dumneata?

Se clătină puțin, îl apucă de mâneca hainei și reuși să-și recapete echilibrul. Încercă din nou să-și umezească buzele, dar își simți limba ca de iască și făcu mai multe încercări înainte de a izbuti să vorbească.

— Margot.

— Și de ce mă urmărești, Margot Begeman? Te simt de mai multe săptămâni prin preajma mea.

Un strigăt neauzit îi scapă de pe buze. Își înfipse unghiile în brațele lui, în căutarea unui sprijin, apoi căzu leșinată.

Vincent se lăsă în genunchi, îi rezemă capul de brațul

lui, și-i dădu la o parte părul de pe frunte. Soarele tocmai apunea, însângerând câmpia, iar țăranii istoviți își îndreptau pașii spre casă. Rămăseseră singuri. Se uită la ea cu atenție. Nu era frumoasă. Părea să fi trecut de treizeci de ani. În colțul din stânga, linia gurii i se întrerupea brusc; în cel din dreapta, era continuată de o cută subțire, care cobora până aproape de bărbie. Sub ochi avea cearcăne vinete, punctate de pistrui mici, iar pielea părea gata să se zbârcească.

Avea cu el puțină apă într-un bidon. Luă o cârpă, de care se folosea ca să șteargă vopselele, o udă și umezi cu ea fața femeii. Când deschise ochii, Vincent văzu că erau blânzi, de un căprui-închis, cu o privire duioasă, aproape rugătoare. Își muie vârful degetelor în apă și i le trecu ușor pe față. Ea tremură, atârnată de brațul lui.

— Te simți mai bine, Margot?

Femeia rămase un timp nemișcată, privind în ochii lui verzi-albăstrui, atât de blânzi, de pătrunzători, de plini de înțelegere. Apoi, cu un suspin sălbatic, smuls parcă din străfundurile ființei, își aruncă brațele în jurul gâtului său și își îngropă buzele în barba roșcată.

4. „IMPORTANT E SĂ IUBEȘTI, NU SĂ FII IUBIT”

A doua zi se întâlniră la oarecare depărtare de sat, într-un loc pe care-l stabiliseră în ajun. Margot purta o încântătoare rochie albă de batist, cu guler înalt, și ținea în mână o pălărie de vară. Deși se simțea încă tulburată în prezența lui, părea mai stăpână pe sine decât fusese cu o

zi înainte. La venirea ei, Vincent lăsă paleta din mână. O privi iar, îndelung. N-avea nimic din frumusețea delicată a lui Kay, dar, față de Christine, putea fi socotită o femeie foarte atrăgătoare.

Se ridică de pe scăunel neștiind ce să facă. De obicei, se simțea stingherit în fața femeilor îmbrăcate în rochii; era la largul lui numai cu cele care purtau fustă și bluză. Femeile din așa-numita lume bună olandeză nu-l atrăgeau de loc, nici ca să le privească, nici ca să le picteze. Prefera femeile simple; îi aminteau adesea de cele pictate de Chardin.

Margot se întinse spre el și-l sărută cu naturalețe, intim, ca și când ar fi fost de multă vreme îndrăgostiți, apoi se lipi o clipă strâns de el, tremurând. Vincent își așternu pe jos haina, pentru ea, iar el se așeză pe scăunel. Margot se sprijini de genunchii lui și se uită la el cu o privire pe care n-o mai văzuse niciodată în ochii vreunei femei.

— Vincent, spuse ea, doar pentru simpla bucurie de a-i rosti numele.

— Da, Margot.

Nu mai știa ce să facă sau să spună.

— Ai gândit lucruri urâte despre mine, aseară?

— Lucruri urâte? Nu. De ce?

— Poate ți se pare greu de crezut, Vincent, dar când te-am sărutat ieri, a fost întâia oară în viața mea când am sărutat un bărbat.

— Cum așa? N-ai fost niciodată îndrăgostită?

— Nu.

— Ce păcat!

— Nu-i așa? Rămase tăcută o clipă. Dar tu? Ai mai iubit și alte femei, nu-i așa?

— Da.

— Multe?

— Nu. Doar… trei.

— Și ele te-au iubit?

— Nu, Margot, nu m-au iubit.

— Dar ar fi trebuit să te iubească!

— N-am avut niciodată noroc în dragoste.

Margot se apropie și mai mult de el și-și rezemă brațul de genunchii lui. Cu degetele celeilalte mâini începu să-i mângâie fața, atingându-i în joacă nasul puternic cu muchea proeminentă, gura cărnoasă, întredeschisă, bărbia rotundă, dură. Un fior ciudat o străbătu; își retrase degetele.

— Cât de puternic ești! murmură. Totul în tine respiră putere, și brațele, și bărbia, și barba. N-am mai întâlnit până acum un bărbat ca tine.

Vincent îi cuprinse obrajii între palme. Dragostea și emoția care i se citeau pe față o făceau mai atrăgătoare.

— Îți plac puțin? întrebă ea îngrijorată.

— Da.

— Și n-ai vrea să mă săruți?

O sărută.

— Te rog să nu mă judeci aspru, Vincent. N-am putut să mă stăpânesc. Vezi, m-am îndrăgostit... de tine... și n-am putut să mă țin departe.

— Te-ai îndrăgostit de mine? Te-ai îndrăgostit într-adevăr de mine? Dar de ce?

Se întinse spre el și-l sărută în colțul gurii.

— Uite de ce! zise ea.

Rămaseră tăcuți. Ceva mai încolo se întindea cimitirul satului. De sute de ani țăranii odihneau în același pământ pe care-l munceau în timpul vieții. Vincent încerca să exprime în pânzele lui cât de firească e moartea, la fel de simplă ca și căderea unei frunze de toamnă - o mână de pământ răscolit cu o cruce de lemn înfiptă deasupra. Dincolo de micul zid care stăvilea iarba cimitirului se așternea stăpânirea câmpiei, până departe, unde se contopea cu cerul, ca marea cu orizontul.

— Știi ceva despre mine, Vincent? întrebă ea cu glas moale.

— Foarte puțin.

— Ți-au spus... ți-a spus cineva... vârsta mea?

— Nu.

— Să-ți spun eu. Am treizeci și nouă de ani. În câteva luni voi împlini patruzeci. În ultimii cinci ani mi-am spus că dacă până atunci nu-mi va ieși în cale omul pe care să-l iubesc, mă voi omorî.

— Dar e ușor să iubești, Margot.

— Ah, așa crezi?

— Da. În schimb, să fii iubit, asta e mai greu.

— Nu. În Nuenen nu e atât de ușor. De peste douăzeci de ani mi-am dorit cu disperare să iubesc pe cineva. Și n-am fost niciodată în stare.

— Niciodată?

Își întoarse privirea în altă parte.

— O dată... când eram tânără... mi-a plăcut un băiat.

— Da?

— Dar era catolic și l-au alungat.

— Cine?

— Mama și surorile mele.

Se ridică în genunchi, pe pământul afânat, murdărindu-și rochia ei albă, frumoasă. Își rezemă brațele de coapsele lui și-și prinse fața în mâini. Genunchii lui îi atingeau ușor șoldurile.

— Viața unei femei e pustie și zadarnică dacă n-are o iubire cu care să și-o umple, Vincent.

— Știu.

— În fiecare dimineață când mă trezeam îmi spuneam: „Astăzi am să-l întâlnesc. Cum găsesc alte femei, am să-l găsesc și eu, de ce să nu-l găsesc?” Seara, însă, eram tot singură și nenorocită. Un șir nesfârșit de zile pustii și zadarnice, Vincent! N-am nimic de făcut acasă - avem servitori - nu făceam nimic altceva decât să tânjesc ceas de ceas după iubire. În fiecare noapte îmi spuneam: „Decât viața asta pe care ai dus-o, mai bine nu te mai nășteai!” Mă

mai ținea doar gândul că într-o zi, într-un fel sau altul, o să apară, trebuie să apară, cel pe care l-aș putea iubi. Treceau zilele mele de naștere, a treizeci și șaptea, a treizeci și opta, a treizeci și noua. N-aș fi putut înfrunta al patruzecilea an fără să fi iubit vreodată. Atunci ai apărut tu, Vincent. *Acum iubesc și eu în sfârșit!*

Era un strigăt de triumf, ca și când ar fi obținut o mare victorie. Se întinse spre el, oferindu-și gura sărutărilor lui. El îi mângâie părul mătăsos, dându-i-l pe spate. Îi aruncă atunci brațele în jurul gâtului și-l sărută, dezlănțuită, într-o mie de feluri. Stând acolo, în fața cimitirului, pe scăunelul lui de pictor, cu paleta alături și ținând-o pe Margot strâns lipită de el, învăluit în revărsarea pasiunii ei, Vincent simți, pentru întâia oară în viață, balsamul dulce, amețitor al dragostei unei femei. Tremura înfiorat deoarece știa că se află pe un tărâm sfințit.

Margot stătea pe pământ, la picioarele lui, îi simțea capul sprijinit de genunchi. Obrajii îi erau îmbujorați și ochii îi scânteiau; respira adânc, cu greutate. Înviorată de iubire, nu arăta mai mult de treizeci de ani. Vincent, incapabil de vreun simțământ, își plimbă degetele pe obrazul ei catifelat, până când ea îi prinse mâna, i-o sărută și-i ținu palma lipită de obrazul fierbinte. După un timp, Margot îi spuse liniștit:

— Știu că nu mă iubești. Ar însemna să cer prea mult. M-am rugat lui Dumnezeu să mă lase doar să mă îndrăgostesc. Nici n-am visat măcar că s-ar putea să fiu iubită. Dar important e să iubești, Vincent, nu-i așa, nu să fii iubit?

El se gândi la Ursula și la Kay.

— Da, răspunse.

Margot se uita în sus, la cerul albastru, și-și frecă ușor gâtul de genunchii lui.

— Și ai să mă lași să mă țin după tine? Dacă nu vrei să vorbim, eu am să stau lângă tine liniștită și n-am să scot

nici un cuvânt. Lasă-mă numai să stau în preajma ta; îți făgăduiesc că n-am să te supăr și n-am să te stânjenesc din lucru.

— Sigur, Margot, poți să vii oricând vrei. Dar, ia spune-mi, dacă nu erau bărbați în Nuenen, de ce n-ai plecat cel puțin într-o călătorie? N-aveai bani?

— Oh, ba da! Am bani destui. Bunicul mi-a lăsat un venit destul de mare.

— Atunci de ce nu te-ai dus la Amsterdam sau la Haga? Acolo ai fi întâlnit oameni interesanți.

— Nu m-au lăsat.

— Surorile tale sunt nemăritate?

— Da, iubitule, toate cinci am rămas nemăritate.

Simți un cuțit în inimă. Era prima oară când o femeie îi spunea „iubitule”. Cunoscuse foarte bine chinul de a iubi fără să fii iubit, dar nu cunoscuse niciodată bucuria neasemuită de a fi iubit cu adevărat, din tot sufletul, de o femeie bună, cuminte. Dragostea lui Margot pentru el i se părea un fel de accident ciudat, în care nu avea nici un amestec. Dar cuvântul acela simplu, rostit atât de liniștit și drăgăstos, îi schimbă întreaga stare sufletească. O cuprinse în brațe și-i lipi trupul tremurător de al lui.

— Vincent, Vincent, murmură ea, te iubesc atât de mult!

— Ce curios mi se pare să te aud vorbindu-mi așa.

— Acum nu-mi mai pare rău că am trăit atâția ani fără să iubesc. Meritai să te aștept, dragul meu! Nici în visele mele înflăcărate nu mi-am închipuit vreodată că aș putea simți pentru cineva ceea ce simt acum pentru tine.

— Și eu te iubesc, Margot, îi spuse.

Ea se îndepărtă ușor.

— Nu trebuie să-mi spui asta, Vincent. Poate, după o vreme, ai să ajungi să mă placi puțin. Dar eu nu-ți cer decât să mă lași să te iubesc!

Se desprinse din brațele lui, trase haina alături și se așeză pe ea.

— Apucă-te de lucru, iubitule. Nu vreau să te stingheresc. Îmi place să mă uit la tine când pictezi.

5. „ÎNCOTRO VEI MERGE TU VOI MERGE ȘI EU”[1]

Margot îl întovărășea aproape zilnic când ieșea pe câmp să picteze. Adeseori băteau vreo zece kilometri ca să ajungă la locul ales, pe care voia Vincent să-l redea. Amândoi soseau sleiți de oboseală și de arșiță, dar ea nu se plângea niciodată. Trecea printr-o transfigurație izbitoare. Părul ei, care fusese de un castaniu mort, căpătă un luciu deschis, viu. Buzele, subțiri și scorojite, deveniră pline și roșii. Pielea, uscată și aproape zbârcită, era acum netedă, catifelată și caldă. Ochii păreau să se fi mărit, pieptul i se împlinise, vocea căpătă un ritm nou și pasul îi deveni sigur. Iubirea descătușase în ea o primăvară ciudată, care o năpădise și o scălda mereu în undele dragostei. Îi făcea zilnic mici surprize, aducându-i câte ceva bun de mâncare, comandă la Paris niște gravuri de care-l auzise vorbind cu admirație, se străduia să nu-l stânjenească de loc de la lucru. Când picta, stătea liniștită alături de el, pătrunsă de o pasiune la fel de copleșitoare ca aceea pe care o transmitea el în pânze.

Margot nu știa mai nimic despre pictură, dar vădea o inteligență vie, multă sensibilitate și o înclinare firească de

[1] *Vechiul Testament*, „Cartea Ruth”, 1:16 [„Iar Ruth a zis: «Nu mă sili să te părăsesc şi să mă duc de la tine; **căci unde te vei duce tu, acolo voi merge şi eu şi unde vei trăi tu, voi trăi şi eu**; poporul tău va fi poporul meu şi Dumnezeul tău va fi Dumnezeul meu;»”].

a spune cuvântul cel mai nimerit la momentul potrivit. Vincent băgă de seamă că, fără să cunoască lucrurile prea bine, ea înțelegea totuși ce era mai de seamă. Câteodată, privind-o, i se părea că are în față o adevărată vioară de Cremona[1] care rămăsese prea multă vreme pe mâna unor cârpaci.

„Dac-aș fi întâlnit-o acum zece ani!” își spunea el.

Într-o zi, pe când se pregătea să înceapă o pânză nouă, ea îl întrebă:

— Cum poți să fii sigur că peisajul pe care-l alegi va ieși bine pe pânză?

Vincent se gândi o clipă, apoi răspunse:

— Ca să faci o treabă bună până la capăt, nu trebuie să te temi de înfrângeri. Când văd pânza curată holbându-se, nătângă, la mine, mă năpustesc pur și simplu asupra ei și încep s-o împroșc cu vopsea.

— Adevărat că te năpustești. N-am văzut niciodată un lucru care să prindă viață atât de repede ca pânzele tale!

— N-am încotro. Vederea pânzei goale, care parcă-mi zvârle în față: „Habar n-ai de nimic!”, mă scoate din fire.

— E un fel de provocare, va să zică?

— Întocmai. Pânza mă fixează cu privirea ei albă, tâmpă, dar de fapt știu că îi este frică de pictorul înflăcărat care-o înfruntă, care sfărâmă o dată pentru totdeauna vraja acelui „n-ai să poți”. Viața însăși îndreaptă spre om o față goală, nepăsătoare, descurajantă, deznădăjduită, pe care nu se citește nimic, ca și pe pânza asta goală.

— Da, așa e.

— Dar omul nu se sperie de acest gol, pășește plin de încredere și de curaj, se zbate, clădește, creează, și, până la urmă, pânza nu mai rămâne goală, ci se acoperă cu formele bogate ale vieții.

---

[1] Oraș în Italia în care au trăit celebrii constructori de viori Amati, Guarneri. Stradivarius.

Vincent era încântat că Margot îl iubește. Nu-l privea niciodată cu ochi critici. Orice făcea el i se părea desăvârșit. Nu-i spunea niciodată că apucăturile îi erau cam grosolane, că vocea lui era răgușită și liniile feței îi erau aspre. Nu-l învinuia niciodată că nu câștigă bani și se ferea întotdeauna să-i aducă aminte că nu făcea altceva decât să picteze. Când mergea spre casă în amurgul liniștit, cu brațul petrecut pe după mijlocul ei, cu vocea îndulcită de duioșia care-l învăluia, îi povestea despre tot ce făcuse, îi spunea de ce preferă să picteze mai degrabă un *rouwboerhe*[2] decât pe primar, de ce socotea o fată de țăran, cu fustă și pieptar albastru, prăfuite și peticite, mai frumoasă decât o cucoană. Margot nu-i punea întrebări și încuviința tot. Așa era el, și îl iubea așa cum era.

Vincent nu era în stare să se obișnuiască și cu noua lui situație. În fiecare zi se aștepta ca vraja să se rupă, ca Margot să devină neprietenoasă și crudă și să-i arunce în față toate înfrângerile lui. Dar iubirea ei se pârguia o dată cu trecerea verii; îi dăruia dragostea aceea deplină și adorația pe care numai femeia matură le poate oferi. Aproape înciudat că nu găsea niciodată nimic de spus împotriva lui, încerca s-o provoace să-l condamne, descriindu-i în culori cât mai negre fiecare împrejurare în care eșuase. Margot însă nu le vedea ca înfrângeri, ci ca simple amintiri din viața lui.

Îi povesti despre eșecurile de la Amsterdam și din Borinage.

— Fără îndoială că astea pot fi socotite ratări, spunea el. Tot ce am făcut acolo au fost numai greșeli peste greșeli, recunoaște și tu!

Margot zâmbea cu îngăduință:

— Zeul nu poate să greșească.

El o sărută.

---

[2] Țăran în doliu (în lb. olandeză).

Într-altă zi îi spuse:

— Mama pretinde că ești un om rău. A auzit că ai trăit cu femei de stradă, la Haga. I-am răspuns că sunt scorneli murdare.

Vincent îi povesti în amănunt toată istoria legăturii lui cu Christine. Margot asculta cu o privire în care juca o umbră din tristețea ei de odinioară, pe care dragostea o risipise.

— Știi, Vincent, tu ai ceva de Crist în ființa ta. Sunt sigură că tata ar fi gândit la fel.

— Asta-i tot ce găsești tu să-mi spui rând eu îți povestesc c-am trăit doi ani cu o prostituată?

— Nu era prostituată, a fost nevasta ta. Faptul că n-ai reușit s-o salvezi n-a fost greșeala ta, după cum n-a fost greșeală încercarea de a-i salva pe minerii din Borinage. Un om singur nu poate face mare lucru împotriva unei societăți întregi.

— E adevărat, Christine a fost nevasta mea. Când eram tânăr îi spuneam fratelui meu Theo: „Dacă n-am să-mi găsesc o nevastă cumsecade, am să iau chiar una rea. Mai bine una rea decât de loc.”

Rămaseră tăcuți, stingheriți, câteva clipe. Nu vorbiseră încă niciodată despre căsătorie.

— Un singur lucru regret din toată povestea cu Christine, continuă Margot. Aș fi vrut ca acești doi ani din iubirea ta să fie ai mei.

Vincent renunță la încercările de a-i zădărnici dragostea pe care i-o arăta și o primi așa cum i se oferea.

— Când eram mai tânăr, Margot, credeam că în viață totul atârnă de noroc, de mici întâmplări sau de neînțelegeri lipsite de noimă, dar, o dată cu trecerea anilor, am început să descopăr cauze mai adânci. Prin nu știu ce blestem, cei mai mulți oameni sunt nevoiți să caute îndelung până află lumina..

— Așa cum a trebuit să te caut și eu pe tine!

Ajunseră în pragul colibei joase a unui țesător. Vincent îi

strânse mâna cu duioșie. Ea îi răspunse cu un zâmbet atât de dulce și de plin de dăruire, încât se întrebă de ce soarta socotise potrivit să-l țină atâția ani departe de dragoste. Intrară în coliba acoperită cu stuf. Vara trecuse, se așternuse toamna, și zilele erau tot mai scurte. Deasupra războiului de țesut atârna o lampă. Se urzea o bucată de postav roșu. Țesătorul și nevasta lui potriveau firele - două siluete negre, încovoiate, conturate împotriva luminii și în contrast cu roșul-aprins al stofei, aruncând umbre mari pe vergelele și sulurile războiului. Margot și Vincent schimbară un zâmbet plin de înțelegere; o învățase și pe ea să deslușească frumusețea tăinuită sub aparența urâtului.

Prin noiembrie, o dată cu *„la chute des feuilles”*[1], când doar în câteva zile pomii își lepădară podoabele îngălbenite, tot satul Nuenen vorbea despre Vincent și Margot. Oamenii o îndrăgeau pe Margot, dar în el n-aveau încredere și-l ocoleau. Mama și cele patru surori ale lui Margot încercau să curme această legătură, ea însă se străduia să le convingă că nu era decât o prietenie și că, la urma urmei, ce rău făceau dacă se plimbau împreună pe câmp? Femeile din familia Begeman îl considerau pe Vincent o haimana și se așteptau să-l vadă într-o bună zi plecat. De aceea nu se arătau prea neliniștite. Satul însă fierbea. „Nu te poți aștepta la nimic bun de la acest ciudat Van Gogh - repetau cu toții fără încetare - și familia Begeman se va căi dacă nu-și va smulge fata la timp din mâinile lui.”

Vincent nu pricepea de loc de ce oamenii din sat îl antipatizau în asemenea chip. Nu se amesteca în treburile nimănui, nu jignea pe nimeni. El însă nu-și dădea seama ce figură neobișnuită făcea în acel sătuc liniștit, unde viața nu se schimbase cu o iotă de sute de ani. Abia când descoperi că-l socoteau un pierde-vară, renunță la încercarea de a le

[1] Căderea frunzelor (în lb. franc.).

câștiga simpatia. Dien van den Beek, un mic negustor, îi strigă într-o zi pe când trecea prin fața prăvăliei și-i aruncă provocarea în numele întregului sat:

— Ei, a venit toamna, s-a terminat cu vremea frumoasă! spuse el.

— Da.

— S-ar zice c-ai să te apuci în curând de lucru, nu?

Vincent își săltă șevaletul din spate într-o poziție mai potrivită.

— Da, tocmai mă-ndreptam spre landă.

— Nu asta vreau să spun, zise Dien. O muncă adevărată, pe care s-o faci tot anul.

— Pictura e munca mea, spuse Vincent calm.

— Deh, omul înțelege prin muncă ceva pentru care să fie plătit, o meserie.

— Să mă duc pe câmp, să pictez, așa cum mă vezi făcând acum, asta este meseria mea, *mijnheer* van den Beek, tot așa cum negustoria este meseria dumitale.

— Da, dar eu îmi vând mărfurile. Dumneata vinzi ceva?

Toți cei cu care vorbise în sat îi puseseră mereu aceeași întrebare. Se săturase până peste cap s-o tot audă.

— Vând și eu uneori. Fratele meu e specialist în artă și-mi cumpără tablourile.

— Ar trebui să te apuci de o treabă serioasă, *mijnheer.* Nu e bine să trândăvești așa. Omul îmbătrânește și abia atunci își dă seama că nu rămâne cu nimic.

— Să trândăvesc!... Dar eu muncesc de două ori mai mult decât muncești dumneata ca să ții deschisă prăvălia asta.

— Asta numești dumneata muncă? Să stai și să mânjești o pânză cu vopsea? Asta-i distracție bună pentru copii. Să ții o prăvălie, să ari câmpul, astea sunt adevărate munci pentru un bărbat. Ești la o vârstă când nu mai trebuie să-ți irosești timpul.

Vincent știa că Dien van den Beek nu făcea decât să dea

glas părerii satului și că, în mintea lor, cuvântul „artist” și cuvântul „muncitor” se înlăturau cu desăvârșire unul pe altul. Renunță să-și mai bată capul cu ceea ce gândeau oamenii, și, când îi întâlnea pe uliță, trecea ca și cum nu i-ar fi văzut. Dar tocmai când neîncrederea atinsese culmea, o întâmplare îl aduse în grațiile satului.

Anna Cornelia își frânse piciorul, coborând din tren la Helmond. Fu adusă acasă în mare grabă. Doctorul nu spusese nimic familiei, dar viața ei era în pericol. Fără să stea pe gânduri, Vincent își părăsi lucrul. Experiența căpătată în Borinage făcuse din el un bun infirmier. Doctorul îl urmări o jumătate de oră și apoi îi spuse: „Ești mai priceput decât o femeie, o las pe mama dumitale în mâini bune”.

Oamenii din Nuenen, care la nenorocire puteau fi la fel de săritori pe cât puteau fi de cruzi la mânie, o vizitară pe bătrână, aducându-i dulciuri, cărți, o vorbă de îmbărbătare. Șezând în jurul bolnavei, se uitau înmărmuriți la Vincent cum schimba așternutul mamei sale fără s-o clintească, și cum o spăla, o hrănea și-i îngrijea piciorul vătămat. După două săptămâni, satul își schimbă cu totul părerea despre el. Când veneau în vizită, Vincent le vorbea pe înțelesul lor. Discutau despre felul cum se pot înlătura mai bine durerile provocate de șederea îndelungată în pat, ce hrană îi trebuie unui om bolnav, sau ce temperatură trebuie păstrată în odaie. Și, stând astfel de vorbă cu el și înțelegându-l, hotărâră că, la urma urmei, era și el un om ca toți oamenii. Când mama lui se simți ceva mai înzdrăvenită și el începu să iasă câte puțin ca să picteze, localnicii i se adresară zâmbitori, spunându-i pe nume. Nu mai simțea privirile lor iscodindu-l prin crăpătura obloanelor, ca odinioară.

Margot era tot timpul alături de el, singura care nu se arăta mirată de purtarea lui grijulie. Într-o zi, pe când vorbeau în șoaptă în camera bolnavei, Vincent îi spuse:

— Cheia multor lucruri în pictură stă în cunoașterea temeinică a corpului omenesc; din păcate, ca s-o poți dobândi, trebuie bani mulți. Există o carte foarte interesantă, *Anatomia pentru artiști* de John Marshall, dar e foarte scumpă.

— Și n-ai bani s-o cumperi?

— Nu. Și nici n-o să am până când nu voi vinde ceva.

— Vincent, aș fi foarte fericită dacă m-ai lăsa să te împrumut. Știi că am un venit bun și nu reușesc niciodată să-l cheltuiesc.

— E foarte drăguț din partea ta, Margot, dar nu pot primi.

Ea nu încercă să-și impună rugămintea, dar peste două săptămâni îi întinse un pachet sosit de la Haga.

— Ce-i asta? întrebă el.

— Deschide-l și uită-te.

Sub sfoară cu care era legat, găsi un bilețel. Pachetul conținea cartea lui Marshall. Pe bilet scria: „Pentru cea mai fericită aniversare dintre toate."

— Dar nu e ziua mea, exclamă el.

— Nu, râse Margot, e a mea! A patruzecea, Vincent. Tu mi-ai făcut cel mai frumos dar al vieții mele. Fii bun și primește-o, iubitule! Sunt fericită azi și vreau să fii și tu.

Se găseau în atelierul lui din grădină. Nu era nimeni prin apropiere în afară de Willemien, care ședea în casă cu mama ei. Se făcuse târziu după amiază, și soarele, asfințind, zvârlea o pată strălucitoare de lumină pe peretele văruit. Vincent mângâie cartea cu duioșie; era pentru prima oară când altcineva, în afară de Theo, se arăta fericit să-l ajute. Aruncă volumul pe pat și o luă în brațe pe Margot. Ochii ei erau ușor încețoșați de dragoste. În ultimele luni, pe câmp, se dezmierdaseră mai puțin; le era teamă să nu fie văzuți. Margot se dăruia drăgăstoasă mângâierilor, abandonându-se cu totul în mâinile lui. Se împlineau cinci luni de când o părăsise pe Christine. Era

tulburat și se întreba dacă nu merge prea departe cu încrederea în el însuși. Nu voia să facă nimic din ce-ar fi putut-o jigni pe Margot sau dragostea ei.

Se uită în ochii ei căprui, blânzi și o îmbrățișă. Ea îi zâmbi, apoi închise ochii și-și desfăcu ușor buzele ca să le primească pe ale lui. Se țineau strâns în brațe, cu trupurile lipite, de la buze până în vârful picioarelor. Patul se afla numai la un pas de ei. Înlănțuiți, se lăsară pe el. În îmbrățișarea aceea strânsă dispăru amintirea anilor fără dragoste, care făcuseră viețile lor atât de serbede.

Soarele se scufundă deodată, pătratul de lumină de pe perete se stinse și amurgul dulce inundă atelierul. Margot își plimba mângâietor mâna pe fața lui Vincent, îngânând cuvinte ciudate de dragoste. El simțea cum alunecă în abisul din care nu există întoarcere decât cu prețul unei totale încordări a voinței. Se smulse din brațele ei și sări în picioare. Se duse la șevalet și mototoli o bucată de hârtie pe care desenase. Nu se auzea alt sunet decât chemarea coțofenei din salcâm și dangătul de tălăngi de la gâtul vacilor care se întorceau în sat. După un timp, Margot spuse liniștit, cu simplitate:

— Dacă vrei, iubitule...

— De ce? întrebă el fără să se întoarcă.

— Pentru că te iubesc.

— Ar fi drept oare?

— Ți-am mai spus, Vincent, zeul nu poate, face niciodată ceva rău.

El se lăsă într-un genunchi. Margot stătea cu capul rezemat pe pernă, li văzu din nou linia care cobora din colțul drept al gurii până la bărbie și o sărută. Îi sărută muchea prea subțire a nasului, nările prea pline și-și plimbă buzele pe pielea feței, care parcă întinerise cu zece ani. În lumina amurgului, așa cum ședea culcată, gata să se dăruiască, și cu brațele încolăcite pe după gâtul lui, părea iarăși fata frumoasă care trebuie să fi fost la

douăzeci de ani.

— Și eu te iubesc, Margot. Nu mi-am dat seama înainte, dar acum știu.

— E drăguț din partea ta, iubitule, că mi-o spui.

Glasul îi era blând și visător.

— Știu că ții la mine un pic; eu te iubesc din toată inima. Asta mi-ajunge.

N-o iubea ca pe Ursula sau pe Kay. N-o iubea nici măcar așa cum o iubise pe Christine. Dar simțea o căldură deosebită pentru femeia ghemuită în brațele lui, gata să i se dăruiască. Știa că iubirea cuprinde laolaltă aproape toate simțămintele omenești. Îl durea undeva, în adâncul lui, gândul că simțea atât de puțin pentru singura femeie din lume care-l iubea fără nici o reținere. Își aminti chinurile prin care trecuse pe vremea când Ursula și Kay îi respinseseră dragostea. Era plin de recunoștință pentru iubirea cu care-l copleșea Margot, și totuși, într-un chip greu de lămurit, o găsea întrucâtva supărătoare. Îngenuncheat pe podeaua de scânduri a odăii întunecate, cu brațele sub capul femeii care-l iubea așa cum le iubise el pe Ursula și pe Kay, înțelese, în sfârșit, de ce fugiseră de el cele două femei.

— Margot, eu duc o viață grea, dar aș fi foarte fericit dacă ai vrea s-o împărți cu mine.

— Vreau s-o împart cu tine, iubitule!

— Am putea locui chiar aici, în Nuenen. Sau, dacă vrei, după căsătorie putem pleca în altă parte.

Își frecă obrazul de brațul lui mângâietor.

— Cum spune Ruth? „Încotro vei merge tu, voi merge și eu.”

6. INTEROGATORIU

Nu erau de loc pregătiți pentru furtuna care izbucni a doua zi dimineața, când împărtășiră vestea celor două familii. Cu ai lui, problema se reducea doar la bani. Cum se putea căsători când era încă întreținut de Theo?

— Întâi trebuie să câștigi bani și să-ți croiești un drum în viață, apoi n-ai decât să te însori, îi spuse tatăl lui.

— Dacă-mi croiesc viața luptându-mă cu realitatea crudă a meseriei pe care mi-am ales-o, răspunse Vincent, la timpul cuvenit voi câștiga și bani.

— Atunci și de însurat trebuie să te însori la timpul cuvenit, nu acum!

Tulburarea din casa parohială era doar o mică vijelie pe lângă cele ce se petreceau la vecini, în casa femeilor. Cu cinci fete, toate nemăritate, familia Begeman putea să înfrunte lumea întreagă într-un front închegat. Dacă însă Margot se mărita, asta ar fi fost o dovadă vie, în fața întregului sat, a nereușitei surorilor ei. Doamna Begeman socotea că e mai bine pentru viitor să scutească de nefericire patru dintre fetele ei decât să o facă fericită pe una singură.

În ziua aceea Margot nu-l mai însoți la țesători. Târziu, după masă, veni la atelier. Avea ochii roșii și umflați; arăta mai mult ca oricând cei patruzeci de ani pe care-i avea. O clipă, îl ținu strâns, într-o îmbrățișare disperată.

— Te-au ponegrit îngrozitor toată ziua. Nu mi-am închipuit niciodată că un om poate avea atâtea metehne și totuși mai poate trăi.

— Trebuia să te aștepți la asta.

— Mă așteptam, dar nu mi-am închipuit că te vor defăima chiar atât de mârșav.

O cuprinse blând în brațe și o sărută pe obraz.

— Lasă-mă să-ncerc și eu, zise Vincent. Am să vin la voi diseară după cină. Poate voi reuși să le conving că nu sunt un om chiar atât de îngrozitor.

Dar din clipa în care puse piciorul în casa Begeman, Vincent își dădu seama că se află pe un tărâm străin și dușmănos. Era ceva sinistru în atmosfera creată de cele șase femei, atmosferă pe care nu venise niciodată s-o tulbure vreo voce sau vreun pas bărbătesc.

Îl conduseră în salonul rece, mirosind a mucegai. De luni de zile nu mai călcase cineva pe-acolo. Vincent cunoștea numele celor patru surori, dar nu se ostenise niciodată să facă vreo legătură între nume și figurile lor. Toate păreau niște caricaturi ale lui Margot. Sora cea mai mare, care conducea gospodăria, își luă rolul de anchetator.

— Margot ne-a spus că vrei să te însori cu ea. Putem avea îndrăzneala să te întrebăm ce s-a întâmplat cu soția dumitale din Haga?

Vincent le dădu explicații despre legătura lui cu Christine. Atmosfera din salon se mai răci cu câteva grade.

— Câți ani ai, *mijnheer* Van Gogh?

— Treizeci și unu.

— Ți-a spus Margot că ea are...

— Știu ce vârstă are Margot.

— Putem îndrăzni să te întrebăm cât câștigi?

— Primesc o sută cincizeci de franci pe lună.

— Și care este sursa acestui venit?

— Mi-i trimite fratele meu.

— Cu alte cuvinte, vrei să spui că fratele dumitale te întreține?

— Nu. Îmi plătește un salariu lunar. În schimb, primește tot ce pictez eu.

— Vinde ceva din picturile dumitale?

— N-aș putea spune cu siguranță.

— Ei bine, eu pot. Tatăl dumitale mi-a spus că nu s-a vândut încă nici unul dintre tablourile făcute de dumneata!

— Se vor vinde mai târziu. Se va obține de zeci de ori mai mult decât s-ar putea obține acum pe ele.

— Asta rămâne de văzut, ca să nu spunem mai mult. Să discutăm mai bine faptele.

Vincent cercetă fața aspră, lipsită de orice frumusețe a surorii mai mari. Era limpede că nu se putea aștepta la nici un fel de bunăvoință din partea ei.

— Dacă nu câștigi nimic, continuă ea, ne putem permite să întrebăm cum ai de gând să-ți întreții soția?

— Dacă fratele meu găsește de cuviință să arunce o sută cincizeci de franci pe lună dându-mi-i mie, asta-i treaba lui, nu a dumneavoastră. Pentru mine acești bani reprezintă un salariu. Muncesc din greu ca să-l merit. Margot și cu mine am putea trăi din acești bani dacă ne chibzuim cu grijă.

— Dar n-o să fim nevoiți! strigă Margot. Eu am un venit destul de mare ca să-mi port singură de grijă.

— Stai liniștită, Margot! porunci sora mai mare.

— Amintește-ți, Margot, interveni și mama ei, că am oricând posibilitatea să tai acest venit dacă vei săvârși cândva vreo faptă care să dezonoreze numele familiei.

Vincent zâmbi.

— Socotiți această căsătorie ca o dezonoare?

— Știm foarte puțin despre dumneata, *mijnheer* Van Gogh, și puținul pe care-l știm nu-ți este de loc favorabil. De cât timp te ocupi cu pictura?

— De trei ani.

— Și încă n-ai obținut nici un rezultat. Te-ai gândit cât timp va mai dura până să devii cunoscut?

— Nu știu.

— Cu ce te-ai ocupat înainte de a te apuca de pictură?

— Specialist în artă, profesor, vânzător într-o librărie, student în teologie și predicator.

— Și ai dat greș în toate?

— Le-am părăsit rând pe rând.

— De ce?

— Nu eram făcut pentru ele.

— Și cât îți mai trebuie până vei renunța și la pictură?

— N-are să facă asta niciodată! sări Margot.

— *Mijnheer* Van Gogh, spuse sora cea mare, mi se pare că dai dovadă de o mare îndrăzneală vrând să te însori cu Margot. Ești un decăzut fără nici o speranță de îndreptare, n-ai un ban pe numele dumitale și nici vreun mijloc de a câștiga, nu ești în stare să te oprești la nici o meserie și rătăcești de colo până colo, ca un trântor, ca un vagabond. Judecă și dumneata, cum ne-am putea încumeta s-o lăsăm pe sora noastră să te ia de bărbat?

Vincent își scoase pipa, apoi o vârî iarăși în buzunar.

— Margot mă iubește și eu o iubesc. Aș putea s-o fac fericită. O să locuim aici încă vreun an și apoi o să plecăm în străinătate. N-o să aibă din partea mea niciodată altceva decât iubire și înțelegere.

— Ai s-o părăsești! strigă o alta dintre surori, cu un glas strident. Ai să te plictisești de ea și ai s-o părăsești pentru vreo femeie stricată ca aceea din Haga!

— Vrei să te însori cu ea numai pentru bani! strigă alta.

— Dar n-o să-i capeți, fii fără grijă! anunță a treia. Mama o să-i taie venitul și o să-l treacă asupra noastră.

În ochii lui Margot străluciră lacrimi. Vincent se ridică, își dădu seama că n-avea nici un rost să mai piardă timpul cu zgripțuroaicele dezlănțuite. N-avea altceva de făcut decât să se însoare cu Margot la Eindhoven și să plece apoi numaidecât la Paris. Totuși, deocamdată, n-ar fi vrut să părăsească Brabantul, mai avea de pictat. Dar se cutremură la gândul că Margot avea să rămână singură în mijlocul acelor femei împietrite.

Urmară zile chinuitoare pentru Margot. Prima zăpadă se așternu pe câmpie, și Vincent se văzu nevoit să lucreze în atelier. Familia Begeman nu-i mai îngăduia lui Margot să-l viziteze. Din clipa în care se dădea jos din pat, dimineața, și până noaptea, când i se dădea răgazul de a se preface că

doarme, era silită să asculte adevărate rechizitorii îndreptate împotriva lui Vincent. Trăise cu familia ei timp de patruzeci de ani; îl cunoștea pe Vincent numai de câteva luni. Pe surorile ei le ura, pentru că ele îi distruseseră viața. Dar ura ascunde câteodată cele mai tainice forme ale iubirii și poate da naștere unui foarte puternic sentiment al datoriei.

— Nu înțeleg, întreba Vincent, de ce nu vrei să plecăm împreună? Sau, cel puțin, să te măriți aici cu mine, fără consimțământul lor?

— Nu m-ar lăsa.

— Cine, mama ta?

— Nu, surorile mele. Mama se mulțumește să stea deoparte și doar să încuviințeze.

— Are atâta însemnătate pentru tine ce spun surorile tale?

— Îți mai amintești, într-o zi ți-am povestit că în tinerețe eram pe cale să mă îndrăgostesc de un băiat?

— Da.

— Ei bine, surorile mele m-au împiedicat. Nu știu nici azi de ce. Toată viața m-au împiedicat să fac ceea ce am vrut. Când mă hotărâm să-mi vizitez rudele de la oraș, nu mă lăsau. Când voiam să citesc, nu-mi îngăduiau să pun mâna nici pe cele mai bune cărți din bibliotecă. De fiecare dată când ne intra un bărbat în casă, după ce pleca îl sfârtecau în bucăți, ca să nu mă mai pot uita niciodată la el. Aș fi vrut să fac și eu ceva în viață, să fiu soră de caritate, sau să studiez muzica. Dar nu, trebuia să gândesc la fel cu ele, să trăiesc după tipicul lor.

— Și acum?

— Acum nu vor să mă lase să mă mărit cu tine.

Vioiciunea care apăruse în ultima vreme în purtarea și în glasul ei se stinsese aproape eu totul. Buzele îi erau din nou arse, și pistruii mărunți de sub ochi se vedeau parcă și mai bine.

— Nu te necăji din pricina lor, Margot! O să ne căsătorim, și gata! Fratele meu mi-a propus de multe ori să vin la Paris. Am putea trăi foarte bine acolo.

Margot nu răspunse. Stătea pe marginea patului, uitându-se fix la podeaua de scânduri. Umerii i se încovoiau, arcuindu-se ca o semilună. Se așeză lângă ea și-i luă mâna.

— Ți-e teamă să te măriți cu mine fără consimțământul lor?

— Nu.

Dar glasul ei nu mai avea nici putere, nici convingere.

— Am să mă omor, Vincent, dacă mă vor despărți de tine. N-aș putea să îndur asta, acum, după ce te-am iubit. Am să-mi pun capăt zilelor, asta e!

— Nu, Margot, nu așa. O să ne căsătorim. Nici nu e nevoie să știe ele. Întâi ne căsătorim și pe urmă poți să le spui.

— Dar nu pot să fac nimic împotriva voinței lor. Sunt prea multe pentru puterile mele. Nu pot să mă lupt cu toate.

— Foarte bine, nici nu trebuie să te lupți cu ele. Mărită-te cu mine și totul se va termina.

— N-o să se termine. Abia o să înceapă. Tu nu le cunoști pe surorile mele.

— Și nici nu vreau! Diseară însă am să mai fac o încercare.

Dar cum păși pragul salonului, își dădu seama că totul e zadarnic. Uitase atmosfera înghețată a încăperii.

— Am mai auzit toate lucrurile astea și data trecută, *mijnheer* Van Gogh, îl întrerupse sora cea mare, și nici nu ne conving, nici nu ne impresionează. De altfel, hotărârea noastră este luată. Noi nu vrem decât fericirea lui Margot, nu vrem să-și prăpădească viața. Am hotărât să mai așteptăm doi ani; dacă dumneata îți vei păstra până atunci hotărârea de a te însura cu Margot, noi nu vom mai avea

nimic de zis.

— Doi ani! făcu Vincent.

— Peste doi ani eu n-am să mai fiu aici, spuse Margot liniștită.

— Dar unde-ai să fii?

— Pe lumea cealaltă. Dacă nu mă lăsați să mă mărit cu el, să știți că mă omor.

Sub cascada de proteste - „Cum îndrăznești să spui asemenea lucruri?!” și „Uite ce influență a avut asupra ei!” - Vincent fugi afară. Nu mai era nimic de făcut.

Îndelungații ani de suferință își lăsaseră pecetea asupra lui Margot. Nervii ei nu erau prea tari și, în general, sănătatea nu-i era dintre cele mai bune. Sub atacul reunit al celor cinci femei neclintite, Margot devenea din zi în zi tot mai deprimată. O fată de douăzeci de ani ar fi răzbătut neînfrântă printr-o asemenea împrejurare, dar Margot era vlăguită, și voința îi fusese nu o dată îngenuncheată. Zbârciturile îi apărură din nou pe față, vechea melancolie îi reveni în ochi, tenul i se gălbeji, devenind aspru, iar linia din colțul drept al gurii i se adânci parcă și mai mult decât înainte.

O dată cu frumusețea ei se topi și afecțiunea pe care i-o nutrise Vincent. N-o iubise cu adevărat, și în sinea lui nu dorise niciodată să se însoare cu ea. Dar acum dorea mai puțin ca oricând. Se rușina de indiferența lui, și asta îl făcea și mai arzător în izbucnirile de dragoste. Nu știa dacă Margot îi ghicea adevăratele simțăminte.

— Le iubești mai mult decât pe mine, Margot? o întrebă într-o zi, când ea izbutise să se strecoare în atelierul lui pentru câteva clipe.

Uimită, îi aruncă o privire mustrătoare.

— Oh, Vincent!

— Atunci de ce ești gata să renunți la mine?

Se ghemui în brațele lui, ca un copil oropsit. Vocea îi era slabă și pierdută.

— Dac-aș fi sigură că mă iubești așa cum te iubesc eu, aș înfrunta lumea întreagă. Dar pentru tine însemn atât de puțin... și pentru ele atât de mult...

— Te înșeli, Margot, te iubesc...

Îi puse cu blândețe degetul pe buze.

— Nu, dragul meu, ai vrea să mă iubești... Dar nu mă iubești, și nu trebuie să-ți pară rău. Vreau să fiu eu cea care iubește mai mult.

— Nu înțeleg, de ce nu vrei să te rupi de ele și să-ți hotărăști singură soarta!

— Ție îți vine ușor să spui asta. Tu ești puternic, poți să lupți împotriva oricui. Eu am patruzeci de ani... m-am născut la Nuenen... n-am fost niciodată mai departe de Eindhoven. Vezi dar, dragă Vincent, eu n-am rupt niciodată cu nimeni și cu nimic, de când mă știu.

— Da, văd.

— Dacă aș simți că tu vrei cu adevărat, pentru tine m-aș lupta din toate puterile mele. Dar e un lucru pe care numai eu îl doresc. Și, la urma urmelor, e atât de târziu... viața mea s-a dus...

Glasul i se pierdu într-o șoaptă. Îi ridică bărbia; ochii îi înotau în lacrimi.

— Fata mea dragă! murmură el. Draga mea Margot! Am putea trăi o viață întreagă împreună. N-ai decât să spui o singură vorbă. Diseară, după ce se culcă ai tăi, împachetează-ți lucrurile. Mi le dai pe fereastră. Vom merge pe jos până la Eindhoven, ca să prindem trenul de dimineață pentru Paris.

— N-are nici un rost, iubitule, eu sunt o parte din ele, și ele fac parte din mine. Până la urmă, însă, am să fac tot după capul meu.

— Margot, nu pot îndura să te văd atât de nefericită.

Își întoarse fața spre el. Lacrimile pieriseră. Zâmbea.

— Nu, Vincent, sunt fericită. Am avut ce mi-am dorit. Te-am iubit și a fost minunat...

O sărută, sorbind de pe buze gustul sărat al lacrimilor.

— Nu mai ninge, spuse ea după un răstimp. Te duci mâine să desenezi pe câmp?

— Da, așa cred.

— Unde te găsesc? Vreau să vin și eu după masă.

A doua zi, cu o căciulă de blană pe cap și cu bluză de pânză strânsă bine în jurul gâtului, Vincent lucră până târziu. Peste siluetele întunecate ale căruțelor și peste desișul ruginiu cerul liliachiu de seară părea poleit cu aur. Drept, în sus, se înălțau câțiva plopi negri, desfrunziți; planul din față era de un verde palid, decolorat, brăzdat de fâșii de pământ negru și de trestiile spălăcite și uscate care creșteau de-a lungul șanțurilor.

Margot traversă câmpul cu pași repezi. Purta aceeași rochie albă ca în prima zi, cu o eșarfă peste umeri. Obrajii îi erau ușor îmbujorați. Semăna iar cu femeia care înflorise atât de miraculos sub văpaia iubirii, cu câteva săptămâni în urmă. Ducea în mână un coșuleț de lucru.

Îi aruncă brațele în jurul gâtului. Vincent simțea cum i se zbate inima năvalnic în piept. Îi dădu capul pe spate și privi în ochii ei căprui. Pierise și melancolia din ei.

— Ce este? întrebă el. S-a întâmplat ceva?

— Nu, nu, strigă Margot, nimic… doar că sunt fericită… sunt iarăși cu tine!…

— Dar de ce ai ieșit în rochia asta subțire?

Rămase un timp tăcută, apoi spuse:

— Vincent, oriunde te vei duce, Vincent, oricât de departe, vreau să-ți amintești întotdeauna un lucru despre mine.

— Ce anume, Margot?

— Că te-am iubit! Să-ți amintești întotdeauna că te-am iubit mai mult decât oricare altă femeie din viața ta!

— De ce tremuri așa?

— Nu-i nimic. Am fost reținută. De-asta am întârziat. Ești gata?

— În câteva minute.

— Atunci lasă-mă să stau în spatele tău cât mai lucrezi, așa cum făceam înainte. Știi, iubitule, eu n-am vrut niciodată să stau în drumul tău, să te stingheresc cu ceva, am vrut doar să mă lași să te iubesc.

— Da, Margot.

Vincent tăcu. Altceva nu-i mai veni în gând.

— Atunci întoarce-te la treabă, dragul meu, și termină, ca să putem merge împreună acasă.

O trecu un fior, își strânse eșarfa în jurul umerilor și spuse:

— Înainte de a începe, Vincent, mai sărută-mă o dată. Așa cum m-ai sărutat atunci... în atelierul tău... când am fost atât de fericiți unul în brațele celuilalt.

O îmbrățișă drăgăstos. Își strânse poalele rochiei și se așeză în spatele lui. Soarele dispăruse, și scurtul amurg de iarnă se lăsă repede peste întinsul câmpului, învăluindu-i în calmul unei seri de țară.

Se auzi clinchetul unei sticle. Cu un strigăt pe jumătate înăbușit, Margot se ridică în genunchi, apoi se prăbuși la pământ într-un spasm violent. Vincent sări în sus și se aruncă lângă trupul ei. Avea ochii închiși și pe față un zâmbet ciudat. Câteva convulsii puternice îi scuturară trupul, apoi înțepeni, cu spatele arcuit și brațele îndoite. Vincent se aplecă după sticluța căzută în zăpadă. O dâră albă, cristalină se prelingea încă pe peretele ei. N-avea nici un miros.

O ridică pe Margot în brațe și alergă cu ea nebunește peste câmp. Până la Nuenen era mai bine de un kilometru. Se gândea cu groază că i-ar putea muri în brațe, înainte de a ajunge cu ea în sat. Era spre seară, și oamenii ședeau la taifas în fața porților. Vincent fu nevoit să străbată tot satul, alergând pe ulița principală, cu Margot în brațe. Ajunse acasă la familia Begeman, deschise ușa cu o lovitură de picior și o așeză pe Margot pe divanul din

salon. Mama și surorile intrară în fugă.

— Margot s-a otrăvit! strigă el. Mă duc după doctor!

Fugi la doctorul satului și-l sculă de la masă.

— Ești sigur că era stricnină? întrebă medicul.

— Așa părea.

— Mai trăia când ai adus-o acasă?

— Da.

Când ajunseră, Margot se zvârcolea pe divan. Doctorul se aplecă asupra ei.

— Într-adevăr, stricnină a fost, dar a mai luat ceva împreună cu otrava, ca să-i potolească durerile. După miros parc-ar fi laudanum[1]. Nu și-a dat seama că e un antidot.

— Atunci n-o să moară, doctore? întrebă mama.

— S-ar putea, dar e nevoie s-o ducem numaidecât la Utrecht. Trebuie ținută sub o supraveghere atentă.

— Poți să ne-ndrumi la un spital din Utrecht?

— Nu cred c-ar fi nimerit un spital. Pentru o vreme, ar fi bine s-o internăm într-o clinică. O să vă recomand eu una. Chemați repede trăsura. Trebuie să prindem ultimul tren spre Eindhoven.

Vincent ședea retras într-un colț întunecos. Trăsura trase în fața casei. Doctorul o înfășură pe Margot într-o pătură și o transportă afară. Mama și cele patru surori îl urmară, Vincent ieși ultimul. Familia lui era afară, în pragul casei parohiale. Tot satul se adunase în fața casei Begeman. Când doctorul ieși cu Margot în brațe și o așeză în trăsură, se lăsă o tăcere apăsătoare. Femeile se urcară, iar Vincent rămase lângă trăsură. Doctorul apucă hățurile. Mama bietei Margot se întoarse, îl văzu pe Vincent și scoase un țipăt:

— Tu ai făcut asta! Tu mi-ai omorât fata!

Toți ochii se îndreptară spre Vincent. Doctorul dădu

---

[1] Substanță narcotică extrasă din opiu, folosită ca medicament.

bice, caii porniră în grabă și trăsura dispăru.

7. „DOAR PUȚIN LE MAI LIPSEȘTE LUCRĂRILOR TALE CA SĂ SE POATĂ VINDE, DAR...”

Înainte de accidentul mamei sale, sătenii fuseseră neprietenoși cu Vincent pentru că n-aveau încredere în el și nu puteau înțelege felul lui de viață. Dar nu-l socotiseră niciodată vrednic de ură. Acum, însă, tot satul se întoarse cu violență împotriva lui; simți ura înconjurându-l din toate părțile. Când îl vedeau apropiindu-se, toți îi întorceau spatele, nimeni nu-i vorbea și nu-l învrednicea măcar cu o privire. Deveni un paria. În ce-l privea pe el personal, nu-i păsa prea mult, mai ales că țesătorii și țăranii continuau să-l primească prietenește în colibele lor. Dar când lumea încetă să mai calce pragul casei lor, a părinților lui, își dădu seama că va fi nevoit să se mute.

Știa că cel mai bun lucru pe care-l avea de făcut era să plece din Brabant și să-și lase părinții în pace. Dar unde să se ducă? Brabantul era casa lui. Totdeauna își dorise să-și petreacă acolo viața. Voia să-i picteze pe țărani și pe țesători; în asta găsea singura justificare a muncii lui. Știa cât e de plăcut, iarna, să te afunzi adânc în zăpadă, toamna, în frunzele arămii, vara, printre spicele de grâu copt, iar primăvara, în iarbă. Știa cât e de plăcut să stai vara în mijlocul secerătorilor, printre fetele de țărani, cu un cer uriaș deasupra capului, sau iarna, lângă foc, și să simți că așa a fost întotdeauna și că așa o să fie mereu.

Pentru el, *l'Angélus*[1] al lui Millet reprezenta punctul cel mai înalt pe care-l atinsese un om în încercarea de a crea ceva dumnezeiesc. În prospețimea vieții de la țară găsea singura realitate deplină și nemuritoare. Voia să picteze în aer liber, în mijlocul naturii. E adevărat că era silit să alunge sute de muște, să ducă război cu praful și nisipul și să-și zgârie pânzele, purtându-le ore întregi peste câmp și prin tufișuri. Dar când se întorcea, știa că stătuse față în față cu realitatea vie și că prinsese ceva din simplitatea ei elementară. Dacă tablourile lui cu țărani miroseau a slănină, a fum și a fiertură de cartofi, acest lucru nu era de loc nesănătos. Dacă un grajd mirosea a bălegar, așa trebuia să fie într-un grajd, iar dacă lanurile miroseau a grâu copt sau a guano, era la fel de sănătos, mai ales pentru oamenii de la oraș.

În cele din urmă, găsi o soluție foarte simplă. Nu departe, pe drum, la vale, se afla biserica catolică, și lângă ea se găsea casa îngrijitorului. Johannus Schafrath era croitor, își făcea meseria doar când n-avea treabă la biserică. Soția lui, Adriana, o femeie cumsecade, îi închirie lui Vincent două camere, încântată că putea să facă ceva pentru omul împotriva căruia se pornise tot satul.

Casa soților Schafrath era împărțită în două de un coridor larg. Pe dreapta, cum intrai, locuia familia, pe stânga se afla o încăpere mare, cu vedere la stradă, și alta, mai mică, în spatele acesteia. Vincent transformă odaia cea mare în atelier, iar pe cea mică o folosi drept magazie. Dormea sus, în podul cu grinzi, din care jumătate era folosit de familia Schafrath pentru uscatul rufelor. În cealaltă jumătate se găseau un pat înalt și un scaun. Când se lăsa noaptea, Vincent își arunca hainele pe scaun și sărea în pat, pufăia o lulea, urmărindu-i focul până ce

[1] Unul dintre tablourile celebre ale pictorului Jean-François Millet (04.10.1814-20.01.1875).

pălea în întuneric și adormea.

Atârnă în atelier desenele în acuarelă și cărbune, închipuind capete de bărbați și femei, cu nasuri cârne ca de negri, cu maxilare proeminente și urechi mari, puternic accentuate, țesători lângă războaie de țesut, femei mânuind suveica, țărani sădind cartofi. Se împrieteni și mai mult cu Cor, fratele său mai tânăr. Împreună, confecționară un fel de vitrină-muzeu și adunară vreo treizeci de diferite cuiburi de păsări, tot felul de mușchi și plante de pe landă, suveici, roți de tors, ploști pentru încălzit patul, unelte țărănești, șepci și pălării vechi, saboți, farfurii și tot ce era legat de viața țărănească. În fund, într-un colț, plantară chiar și un pomișor.

Vincent se puse pe treabă. Descoperi că bistrul[1] și bituminul, pe care cei mai mulți pictori le părăseau, făceau coloritul lui mai bogat și mai matur. Mai află că, pentru a face o culoare să pară foarte galbenă, trebuia să amestece doar puțin galben alături de un ton violet sau liliachiu.

Învăță, de asemenea, că izolarea e un fel de închisoare.

În martie, tatăl său, care umblase pe jos o mare distanță peste câmp, ca să viziteze un enoriaș bolnav, căzu grămadă pe scările din spatele casei parohiale. Până când să ajungă Anna Cornelia lângă el, își dădu sufletul. Îl îngropară în grădină, lângă vechea bisericuță. Theo veni acasă pentru înmormântare. Discutară amândoi, seara, în atelierul lui Vincent, mai întâi despre unele chestiuni familiale, apoi despre ocupațiile lor.

— Mi s-au oferit o mie de franci pe lună ca să plec de la *„Goupil”* la o altă firmă, îl anunță Theo.

— Și ai de gând să primești?

— Cred că nu. Am impresia că linia lor - a celeilalte firme - e pur comercială.

— Dar mi-ai scris ca și *„Goupil”*...

---

[1] culoare brun-închis.

— Da, *les messieurs* urmăresc și ei numai profituri mari. Totuși, sunt de doisprezece ani la ei. De ce i-aș schimba pentru câțiva franci mai mult? Într-o bună zi s-ar putea să-mi încredințeze conducerea uneia dintre sucursale. Și, dacă se va întâmpla așa, am să încep să-i prezint publicului, spre vânzare, pe impresioniști.

— Impresioniști? Cred că am văzut scris undeva acest cuvânt. Cine sunt?

— E vorba de niște pictori mai tineri care s-au adunat la Paris: Edouard Manet, Degas, Renoir, Claude Monet, Sisley, Courbet, Lautrec, Gauguin, Cézanne, Seurat.

— Și de unde și-au luat numele de impresioniști?

— De la Expoziția din 1874 de la Nadar. Claude Monet a expus acolo o pânză pe care a intitulat-o *Impression; Soleil levant*[1]. Un critic de la un ziar, Louis Leroy, a numit-o „expoziția de impresioniști”, și numele a rămas.

— Lucrează în culori deschise sau închise?

— O, numai deschise! Disprețuiesc culorile închise.

— Atunci nu cred c-aș putea lucra cu ei. Și eu vreau să-mi schimb coloritul, dar am de gând să-l închid, nu să-l deschid.

— Poate că ai să gândești altfel după ce-ai să vii la Paris.

— Poate. Vinde vreunul ceva?

— Durand-Ruel vinde rareori câte un Manet. Cam asta-i tot.

— Atunci din ce trăiesc?

— Numai Dumnezeu știe. Cei mai mulți, din expediente. Rousseau dă lecții de vioară la copii. Gauguin împrumută bani de la foștii lui prieteni de la bursă; pe Seurat îl întreține mama lui, iar pe Cézanne, tatăl lui. Cât despre ceilalți, drept să-ți spun, nici eu nu știu din ce trăiesc.

— Îi cunoști pe toți, Theo?

— Da, i-am cunoscut, pe rând. Am încercat să-i conving

[1] Impresie: răsărit de soare (în lb. franc.).

pe *les messieurs* să le dea un colțișor ca să expună la „*Goupil*”, dar ei nu s-ar apropia de o pânză impresionistă nici cu o prăjină de trei metri.

— Oamenii ăștia par să fie pe gustul meu, ar trebui să-i cunosc. Ascultă, Theo, nu miști nici un deget ca să-mi oferi și mie puțină variație. De ce nu-mi faci cunoștință cu alți pictori?

Theo se duse la fereastra atelierului și privi la peticul de iarbă care despărțea casa îngrijitorului de drumul spre Eindhoven.

— Dacă-i așa, vino la Paris și stai împreună cu mine, zise el. E sigur că, până la urmă, tot acolo ai s-ajungi.

— Nu sunt încă pregătit. Mai am de lucru aici.

— Dacă rămâi în provincie, cum vrei să te împrietenești cu oameni de felul tău?

— Ai și tu dreptate. Dar spune-mi, Theo, un lucru nu pot să înțeleg. N-ai reușit să vinzi niciodată măcar un singur desen sau o pictură de-a mea? De fapt, cred că nici n-ai încercat, hai, spune drept!...

— Nu.

— Și de ce nu?

— Am arătat lucrările tale cunoscătorilor. Ei spun...

— Eh! Cunoscătorii !

Vincent ridică din umeri.

— Cunosc pe de rost toate banalitățile pe care sunt în stare să le spună cunoscătorii ăștia! Theo, tu trebuie să știi - sunt sigur - că părerile lor au foarte puțin de-a face cu adevărata valoare a unei opere de artă.

— Vezi, n-aș putea spune asta. Doar puțin le mai lipsește lucrărilor tale ca să se poată vinde, dar...

— Theo, Theo, astea sunt aceleași cuvinte pe care mi le-ai scris despre primele mele schițe de la Etten.

— Poate, dar să știi că sunt adevărate, Vincent; întotdeauna pari pe punctul de a atinge o deplină maturitate. Mă reped nerăbdător la fiecare nouă schiță

sperând că, în sfârșit, ai atins-o. Dar până acum...

— În ce privește vânzarea sau nevânzarea lor, îl întrerupse Vincent, ciocănind pipa de sobă ca s-o golească de scrum, ăsta e un os tare în care n-am de gând să-mi rup dinții.

— Spui că mai ai de lucru aici. Atunci pune-te pe treabă și termină. Cu cât vei ajunge mai repede la Paris, cu atât o să fie mai bine. Dacă vrei, însă, ca între timp să-ți vând lucrările, trimite-mi tablouri, nu studii. Să știi că nimeni nu cere studii.

— Ei, e cam greu să spui cu siguranță unde se termină un studiu și unde începe un tablou. Eu zic să pictăm cât putem, Theo, și să fim noi înșine, cu toate calitățile și defectele noastre. Spun „noi”, pentru că banii mi-i dai tu și știu ce înseamnă pentru tine să te lipsești de ei; e drept să socotești jumătate din lucrările mele ca propria ta creație.

— O, cât despre asta...

Theo se apropie de pomișorul din fundul camerei și-și făcu de lucru cu o bonetă veche atârnată de o rămurică.

8. OAMENI MÂNCÂND CARTOFI

Înainte de moartea tatălui său, Vincent se mai ducea din când în când pe la părinți, fie la cină, fie să mai schimbe o vorbă cu ei. Dar, imediat după înmormântare, Elizabeth, sora lui, îi spuse fără ocol că devenise pentru totdeauna o *persona non grata*[1]; familia voia să-și păstreze o oarecare

[1] Persoană nedorită (în lb. lat.) - termen care se utilizează oficial în relațiile diplomatice și se referă la o persoană care nu este acceptată pe un anumit teritoriu sau într-o localitate. *„Persona grata”* sau

poziție. Bătrâna socotea că fiul ei era răspunzător de propria lui viață și datoria ei era să aibă grijă de fete.

Se simțea tare singur, acum, în Nuenen. Adâncindu-se în studiul naturii, resimțea mai puțin, parcă, lipsa oamenilor. Încercarea de a copia nemijlocit natura se dovedi de la început o luptă lipsită de speranță; totul ieșea prost. Până la urmă, se hotărî să asculte cuminte de propria sa paletă, și atunci natura se recunoscu în lucrările lui și-l urmă supusă. Când era nefericit, în singurătatea lui, se gândea la scena din atelierul lui Weissenbruch și la felul tăios în care pictorul formulase necesitatea suferinței în creația artistică. La nelipsitul său Millet găsi Vincent rostită și mai convingător filozofia lui Weissenbruch: „Nu doresc să înlătur suferința; adeseori ea este cea care-i face pe pictori să se exprime mai puternic”.

Se împrieteni cu o familie de țărani, pe nume De Groot, care se ocupau toți - mamă, tată, fiu și două fiice - cu munca ogorului. Familia De Groot, ca și cei mai mulți țărani din Brabant, erau și ei un fel de *gueules noires*, ca și minerii din Borinage. Aveau fața tuciurie, nasul cu cocoașe și nări larg desfăcute, buze uriașe, răsfrânte și urechi lungi, ascuțite. Trăsăturile feței ieșeau cu mult în afară față de frunte, iar capul era mic și țuguiat. Trăiau în colibe cu o singură odaie, având drept culcușuri niște scobituri în pereți. În odaie se mai găseau o masă, două scaune, câteva lăzi și o lampă, agățată de una din bârnele grosolane ale tavanului.

Familia De Groot se hrănea cu cartofi. La cină obișnuiau să bea câte o ceașcă de cafea neagră; doar o dată pe săptămână se ivea pe masa lor câte o felie subțire de slănină. Sădeau cartofi, săpau cartofi și mâncau cartofi -

---

„persona gratissima” este antonimul lui *„persona non grata”*. Termenul mai poate fi folosit și în vorbirea curentă despre o persoană care este exclusă dintr-un anumit cerc, sau despre cei care au pierdut dreptul de a intra într-un cazinou.

asta era toată viața lor.

Stien de Groot era o fată drăgălașă de 17 ani. Purta la lucru o bonetă mare, albă și o jachetă neagră, cu guler alb. Vincent își făcu obiceiul să-i viziteze în fiecare seară. Împreună cu Stien, râdea și se distra de minune.

— Ia te uită! striga ea. Sunt o cucoană din lumea mare, mi se face portretul. Să-mi pun boneta cea nouă, *mijnheer?*

— Nu, Stien, ești frumoasă așa cum ești!

— Eu, frumoasă? ! și izbucnea în hohote de râs.

Avea ochi mari veseli și o înfățișare plăcută. Chipul ei părea desprins din natura care-i înconjura. Când se apleca să sape cartofii pe câmp, liniile trupului aveau o grație desăvârșită, cum nu văzuse Vincent nici măcar la Kay. Ajunsese să se convingă că lucrul cel mai de seamă în zugrăvirea siluetelor omenești este mișcarea, iar greșeala de bază a vechilor maeștri era că nu-i înfățișau pe oameni în activitate. Desenă familia De Groot săpând pe câmp, așezând masa, mâncând cartofi fierți. Stien obișnuia să privească peste umărul lui și să glumească. Uneori, duminica, își punea o bonetă și un guler curat și se plimbau împreună pe landă. Era singura distracție pe care și-o îngăduiau țăranii.

— Te plăcea Margot Begeman? îl întrebă ea o dată.

— Da.

— Atunci de ce-a încercat să se omoare?

— Pentru că familia ei nu voia s-o lase să se mărite cu mine.

— A fost o proastă. Știi ce-aș fi făcut eu în loc să mă omor? Te-aș fi iubit!

Îi râse în față și fugi într-o pădurice de pini. Cât era ziua de lungă, râdeau și se zbenguiau printre copaci, în văzul altor perechi care se plimbau. Stien avea darul înnăscut al râsului, și la orice spunea sau făcea Vincent ea izbucnea în hohote nestăpânite. Se lua la trântă cu el și încerca să-l doboare. Acasă, când nu-i era pe plac ce desena, vărsa

cafea peste desene sau le vâra în foc. Venea adesea la atelierul lui să-i pozeze; în urma ei, încăperea arăta cu susu-n jos.

Astfel trecu vara, apoi toamna și din nou se așternu mantia albă a iernii. Vincent fu nevoit să lucreze tot timpul în atelier. Oamenilor din Nuenen nu le plăcea să pozeze și, dacă n-ar fi fost vorba de bani, nimeni n-ar fi venit la el. La Haga desenase aproape nouăzeci de croitorese ca să facă un grup de trei. Acum voia să picteze familia De Groot, așezată la cina ei simplă, compusă din cartofi și cafea; ca să reușească însă, simțea că trebuia mai întâi să-i deseneze pe toți țăranii din vecinătate.

Preotul catolic nu privise niciodată cu ochi buni închirierea camerei din casa îngrijitorului său unui ateu, care, pe deasupra, mai era și pictor. Dar, dat fiind că Vincent era liniștit și politicos, nu putea găsi nici un motiv să-l dea afară. Într-o zi, însă, Adriana Schafrath intră foarte tulburată în atelier.

— Părintele Pauwels dorește să vă vadă imediat!

Părintele Andreas Pauwels era un om voinic, roșu la față. Aruncă o privire grăbită asupra atelierului și își zise că nu mai văzuse niciodată o neorânduială mai cumplită.

— Ce pot face pentru dumneavoastră, părinte? întrebă Vincent politicos.

— Nu poți face nimic pentru mine! Dar eu pot face ceva pentru dumneata! Am eu grijă să te scot din încurcătura asta, numai să faci ce ți se spune.

— La ce încurcătură vă referiți, părinte?

— Ea e catolică și dumneata protestant, dar am să obțin o dispensă specială de la episcop. Pregătește-te să te însori în câteva zile.

Vincent se apropie de fereastră ca să-l poată privi pe părintele Pauwels în plină lumină.

— Mă tem că nu înțeleg, părinte, făcu el.

— O, ba da, înțelegi prea bine. Și toată această

prefăcătorie n-are nici un rost. Onoarea acestei familii trebuie salvată. Stien de Groot e însărcinată!

— Ei... pe dracu!

— N-ai decât să-i pomenești numele. Asta-i într-adevăr o treabă vrednică de el.

— Sunteți sigur de ce-ați spus, părinte? Nu vă înșelați?

— Nu obișnuiesc să învinuiesc oamenii înainte de-a avea o dovadă sigură.

— Și v-a spus Stien... a spus ea că... eu sunt acela?

— Nu. A refuzat să spună numele.

— Atunci pot să știu de ce-mi atribuiți mie această, cinste?

— Ați fost văzuți împreună de multe ori. Nu vine ea adesea în atelierul ăsta?

— Ba da.

— Nu te-ai dus să te plimbi cu ea pe câmp, duminica?

— Da, m-am dus.

— Păi atunci, ce altă dovadă mai trebuie?

Vincent rămase tăcut un timp. Apoi spuse liniștit:

— Sunt foarte mâhnit, părinte, de cele ce mi-ați spus, mai ales dacă prietena mea Stien va avea de suferit. Dar vă asigur că relațiile noastre au fost tot timpul în afara oricărei bănuieli.

— Și-ți închipui, poate, că eu am să cred așa ceva?

— Nu, răspunse Vincent. Nu-mi închipui.

Seara, când Stien se întoarse de la câmp, o așteptă pe treptele colibei. Restul familiei intră înăuntru, pregătindu-se pentru cină. Stien se așeză jos, lângă el.

— În curând o să mai am pe cineva care să-ți pozeze, începu ea.

— Așadar, e adevărat, Stien?

— Sigur. Vrei să pipăi?

Îi luă mâna și i-o apăsă pe pântece. Vincent îl simți rotunjit bine.

— Părintele Pauwels a venit să mă încunoștințeze că eu

sunt tatăl.

Stien râse.

— Ehee! Ce n-aș fi dat să fi fost dumneata! Dar nici nu ți-a trecut vreodată prin cap așa ceva, nu?

Stien venea de la muncă. Vincent se uită la dârele de sudoare de pe pielea ei neagră, la trăsăturile greoaie, strâmbe, butucănoase, la nasul gros și buzele cărnoase. Îi zâmbi.

— Și eu aș fi vrut, Stien.

— Și zi așa, părintele Pauwels zice că dumneata ești. Asta-i bună!

— Nu înțeleg ce găsești de râs în asta...

— Nu spui la nimeni?

— Făgăduiesc.

— E *Kerkmeester*[1]-ul de la biserica lui!

Vincent șuieră printre dinți.

— Familia ta știe?

— Vezi bine că nu! Și nici n-am să le spun vreodată. Dar ei știu sigur că n-ai fost dumneata.

Vincent intră în colibă. Atmosfera nu era cu nimic schimbată. Familia De Groot primise vestea ca și când ar fi fost vorba nu de fata lor, ci de o vită de pe câmp. Cu el se purtau ca și înainte și-și dădu seama că erau încredințați de nevinovăția lui.

Dar satul era de altă părere. Adriana Schafrath ascultase la ușă. Ea împărtăși numaidecât vestea vecinilor. În mai puțin de o oră, cei două mii șase sute de locuitori din Nuenen știau că Stien de Groot va da naștere unui copil făcut cu Vincent și că părintele Pauwels îi va forța să se căsătorească.

O dată cu sosirea lunii noiembrie, iarna se înteți. Era timpul să plece. N-avea nici un rost să mai rămână în Nuenen. Pictase tot ce era de pictat acolo, aflase tot ce era

[1] Intendent de biserică (în lb. olandeză).

de aflat despre viața țăranilor. Își dădea seama că nu mai putea să trăiască în atmosfera de ură reînnoită a satului. Era limpede că venise vremea să plece. Dar unde să se ducă?

— *Mijnheer* Van Gogh, începu Adriana cu mâhnire în glas, după ce bătu la ușă, părintele Pauwels spune că trebuie să părăsiți imediat casa și să vă găsiți o locuință. În altă parte.

— Foarte bine, fie cum vrea el.

Se plimbă prin atelier cercetându-și lucrările. Doi ani întregi de robie. Sute de studii înfățișând țesători și nevestele lor, războaie, țărani pe ogoare, stejarii rotați din fundul grădinii casei parohiale și turla bătrânei biserici, landa și tufișurile pârjolite de arșiță sau încremenite în frigul amurgului de iarnă.

O mare greutate i se lăsă pe suflet. Toată munca lui era atât de fărâmițată! Prinsese doar frânturi din viața țăranilor din Brabant, dar nici o lucrare care să-l întruchipeze pe țăranul însuși, care să prindă atmosfera colibei sale și aburul cartofilor fierți. Unde era *Angelus*-ul lui, care să-l înfățișeze pe țăranul din Brabant? Putea oare să plece înainte de a-l fi pictat?

Se uită la calendar. Mai erau încă douăsprezece zile până la întâi ale lunii. O chemă pe Adriana.

— Spune-i părintelui Pauwels că am plătit până la sfârșitul lunii și că n-am de gând să plec înainte.

Luă șevaletul, vopselele, pânza și pensulele și porni în grabă spre coliba lui De Groot. Nu găsi pe nimeni acasă și se apucă să schițeze în creion interiorul odăii. Când se întoarseră de la câmp și se așezară să-și mănânce cartofii fierți, cafeaua și slănina, Vincent rupse hârtia, își potrivi pânza și nu se mai opri din lucru până când nu plecară cu toții la culcare. Se întoarse apoi la atelier și continuă să lucreze toată noaptea la tablou. O dată cu ivirea zorilor, adormi. Când se trezi, își privi pânza și, scârbit, o aruncă

în foc. Porni iarăși spre casa lui De Groot.

Învățase de la vechii maeștri olandezi că desenul și culoarea formau un singur trup. Cei din familia De Groot ședeau la masă, așa cum făceau în fiecare zi, de când lumea. Vincent ar fi vrut să arate limpede pe pânza lui că acești oameni care-și mâncau cartofii sub lumina lămpii săpaseră pământul cu aceleași mâini pe care acum le vârau în castron; tabloul trebuia să sugereze și munca brațelor lor, datorită căreia își câștigau cinstit hrana.

Vechiul lui obicei de a se năpusti cu putere asupra pânzei se dovedi acum nimerit; lucra cu o energie și cu o iuțeală amețitoare. Nu mai era necesar să gândească la ceea ce făcea - doar desenase sute de țărani, colibele lor, familii adunate în fața cartofilor fierți.

— Părintele Pauwels a fost azi pe aici, spuse nevasta lui De Groot.

— Ce-a vrut? întrebă Vincent.

— Ne-a oferit bani ca să nu-ți mai pozăm.

— Și ce i-ați răspuns?

— I-am spus că ești prietenul nostru.

— A fost în toate casele din jur, adăugă Stien. Dar toți i-au răspuns că mai bine vor să câștige un gologan pozând pentru dumneata decât să primească pomana lui.

A doua zi de dimineață își aruncă iar pânza. Un simțământ de furie și de neputință puse stăpânire pe el. Mai avea doar zece zile. De plecat, trebuia să plece din Nuenen; nu mai putea să îndure. Dar să plece înainte de a-și îndeplini făgăduiala față de Millet?

Seară de seară se ducea la De Groot. Lucra până când ai casei cădeau răpuși de somn. În fiecare seară încerca noi amestecuri de culoare, felurite nuanțe și proporții; dimineața își dădea seama că greșise, că nu izbutise să se realizeze pe deplin.

Sosi și ultima zi a lunii. Era istovit, la capătul puterilor. În ultima vreme trăise fără somn și aproape fără mâncare.

Îl mai ținea doar imensa lui energie nervoasă. Și cu fiecare nereușită, ațâțarea nervilor creștea și mai mult. Când familia De Groot se întoarse de la câmp, el se afla de mult în casă, așteptându-i. Șevaletul era instalat, culorile amestecate, pânza întinsă pe cadru. Era ultima încercare. A doua zi dimineața urma să părăsească Brabantul pentru totdeauna.

Lucră ore întregi, fără întrerupere. Gazdele lui îl înțelegeau. După ce terminară cina, rămaseră la masă, vorbind încet, în graiul lor țărănesc. Vincent nu-și mai dădea seama ce picta. Azvârlea pensula fără să se gândească, aproape că nu știa ce se petrece între mână și șevalet. Pe la 10 toți picau de somn; el însuși era vlăguit. Dăduse tot ce putea, își strânse lucrurile, o sărută pe Stien și-și luă rămas bun de la toți. Se urni anevoie spre casă, prin noapte, târându-și picioarele în neștire.

Ajungând acasă, își aprinse pipa, așeză pânza pe un scaun în atelier și rămase cu ochii pironiți la ea. Era proastă. Totul îl nemulțumea. Ceva lipsea. Ceva esențial, își dădu seama că nu izbutise să redea nimic din atmosfera colibei. Dăduse iar greș. Așadar, muncise doi ani în Brabant fără nici un folos.

Fumă până prefăcu tot tutunul în cenușă fierbinte. Apoi își împachetă lucrurile, strânse studiile de pe pereți și de prin sertare, le așeză într-o ladă mare și se trânti pe divan.

Zăcu așa fără să-și dea seama cât. Se ridică, smulse pânza de pe cadru, o aruncă într-un colț și întinse altă nouă. Amestecă niște vopsele și se apucă din nou de lucru.

Începi prin a copia nemijlocit natura, luptă care se dovedește zadarnică și lipsită de rezultate, și sfârșești prin a crea din propria-ți paletă, iar atunci când natura se recunoaște în imaginile tale, ți se supune.

On croit que j' imagine; ce n'est pas vrai, je me souviens.[1]

Se întâmplase întocmai cum îi spusese Pietersen la Bruxelles. Își privise modelele prea de aproape, nu le văzuse în perspectivă. Se supusese tiparului naturii; acum turna natura în propriul lui tipar.

Pictă totul în culoarea unui cartof prăfuit, față de masă murdară, peretele afumat, lampa atârnând de grinzile grosolane, Stien servindu-l pe tatăl ei cu cartofi fierți, mama turnând cafeaua neagră, fratele ducându-și ceașca la buze; pe toate chipurile, pașnica, resemnata acceptare a modului în care sunt rânduite lucrurile.

Soarele răsări și o rază de lumină se strecură prin fereastra odăii. Se sculă de pe scăunel. Simțea o liniște și o adâncă împăcare. Frământarea ultimelor douăsprezece zile se risipise. Se uită la tablou. Mirosea a slănină, a fum și a aburi de cartofi. Zâmbi. Pictase propriul lui *Angélus*. Izbutise să prindă ceea ce nu piere în ceea ce piere. Acum țăranul din Brabant nu va mai muri niciodată.

Spălă tabloul cu un albuș de ou. Își cără lada cu desene și picturi la ai lui, le încredință mamei sale și-și luă rămas bun de la ea. Se întoarse la atelier, scrise *Oameni mâncând cartofi* pe dosul pânzei, luă cu el cele mai bune studii și plecă la Paris.

---

[1] S-ar crede că născocesc: nu e adevărat îmi aduc aminte (în lb. franc.).

CARTEA a V-a
PARIS

1. „DA, PARISUL!”

— Așadar, n-ai primit ultima mea scrisoare? întrebă Theo a doua zi dimineață, în timp ce-și luau cafeaua cu cornuri.

— Cred că nu, răspunse Vincent, ce cuprindea?

— Vestea avansării mele, la *„Goupil”*.

— Cum, Theo, și nu mi-ai pomenit ieri nici un cuvânt despre asta!?

— Erai prea tulburat ca să mă asculți. Mi s-a dat în grijă galeria din bulevardul Montmartre.

— E minunat, Theo, bravo! O galerie pe care s-o conduci tu singur!

— De fapt, nu chiar așa, Vincent. Sunt obligat să urmez îndeaproape politica firmei *„Goupil”*. Mi-au îngăduit doar să expun la mezanin câțiva impresioniști. Așa că...

— Pe cine anume?

— Monet, Degas, Pissaro și Manet.

— N-am auzit niciodată de ei.

— Atunci ai face bine să vii cu mine la galerie și să-i privești cât îți poftește inima.

— Și ce-nseamnă zâmbetul ăsta misterios?

— Nimic. Mai vrei cafea? În câteva minute trebuie să plecăm. Dimineața fac drumul pe jos până la magazin.

— Mulțumesc. Nu, nu, ajunge o jumătate de ceașcă. Ah, Theo, băiatule, să fiu afurisit, e o plăcere să iau gustarea iar față-n față cu tine!

— De mult te tot aștept la Paris. Știam eu că până la urmă tot ai să vii. Eram sigur. Cred c-ar fi fost mai bine să fi sosit prin iunie, după ce mă mutam în Rue Lepic, unde

vom avea trei camere mari. Aici n-ai să poți lucra prea mult, după cum vezi.

Vincent se răsuci pe scaun și privi în jur. Apartamentul lui Theo era alcătuit dintr-o cameră, o mică bucătărie și un birou. Camera era vesel mobilată, cu mobile autentice „Louis-Philippe”, dar abia aveai loc să te miști printre ele.

— Dacă ar fi să-mi instalez aici un șevalet, spuse Vincent, ar trebui să mutăm în curte o parte din fermecătoarea ta mobilă.

— Da. E cam mare înghesuială, dar, ce să fac, am avut norocul să găsesc mobila asta la un preț redus și e tocmai ceea ce-mi doream pentru noul apartament. Hai, Vincent, mergem în jos, spre bulevard, pe drumul meu preferat. Să știi că nu poți să cunoști Parisul până nu-i simți miresmele de dimineață.

Theo își îmbrăcă pardesiul negru, greu, cu revere care se petreceau sus, sub cravata de un alb imaculat, trecu încă o dată cu peria peste buclele care i se formau deasupra tâmplelor, își netezi mustața și barba mătăsoasă, apoi puse pe cap gambeta[1] de culoare neagră, își luă mănușile și bastonul și se îndreptă spre ușă.

— Hai, Vincent, ești gata? Sfinte Dumnezeule, dar arăți ca o sperietoare! Oriunde ai umbla în hainele astea, în afară de Paris, ai fi arestat pe loc!

— Dar ce au? întrebă Vincent, uitându-se la haine. Le port de aproape doi ani și nimeni nu s-a legat de ele!

Theo râse.

— Nu-i nimic. Parizienii sunt obișnuiți cu oameni ca tine. Diseară, după ce închid galeria, am să-ți cumpăr niște haine.

Coborâră câteva trepte în spirală, trecură prin fața gheretei portarului și pășiră în Rue Laval. Era o stradă

[1] Pălărie bărbătească din fetru tare, cu calota ovală și borurile ușor răsfrânte; melon.

destul de lată, cu o înfățișare înfloritoare și respectabilă, cu prăvălii mari, unde se vindeau medicamente, rame pentru tablouri și antichități.

— Le-ai văzut pe cele trei doamne distinse de la etajul al treilea al clădirii noastre? spuse Theo.

Vincent privi în sus și văzu trei busturi de ghips; sub primul scria Sculptura, sub cel din mijloc Arhitectură și sub ultimul Pictura.

— De ce-or fi crezând că pictura-i o cumătră atât de pocită?

— Nu știu, răspunse Theo; în orice caz, ai nimerit în casa cea mai potrivită.

Trecură prin fața magazinului de antichități *„Le Vieux Rouen”,* de unde-și cumpărase Theo mobila, și după câțiva pași ieșiră în Rue Montmartre, ce cobora dealul, șerpuind grațios dinspre *avenue* Clichy și Butte Montmartre spre inima orașului.

Strada, înviorată de soarele dimineții, împrăștia miresmele Parisului care se deștepta. Cafenelele erau pline de oameni care-și beau cafeaua cu lapte, cu cornuri, în timp ce prăvăliile de zarzavaturi, carne sau brânză își ridicau obloanele, gata să-și primească mușteriii. Era un cartier negustoresc, cu prăvălii mici, înghesuite. Muncitorii circulau prin mijlocul străzii. Gospodinele alegeau cu mâna marfa întinsă pe tarabele din fața prăvăliilor și se tocmeau în gura mare cu precupeții.

Vincent respiră adânc.

— Parisul! După atâția ani, iată-mă, în sfârșit, aici!

— Da, Parisul, capitala Europei, mai ales pentru un artist!

Vincent sorbi cu nesaț șuvoiul neastâmpărat de viață care șerpuia în sus și în jos. *Garçons*[1] îmbrăcați în veste cu dungi roșii și negre, gospodine purtând pâini lungi sub

---

[1] Feciori, servitori (în lb. franc.).

braț, cărucioare rezemate de bordura străzii, *femmes de chambre*[1] în papuci moi, oameni de afaceri bine hrăniți în drum spre birouri... După ce trecură pe lângă nenumărate *charcuteries, pâtisseries, boulangeries, blanchisseries*[2] și mici cafenele, Rue Montmartre coti pe sub colină, în Place Châteaudun, unde se întâlneau șase străzi. Traversară piața și trecură pe lângă Notre Dame de Lorette, o biserică pătrată, din piatră neagră și afumată, cu trei îngeri care se înălțau idilic de pe acoperiș către bolta cerească. Vincent privi atent inscripția de deasupra ușii.

— Cred ei cu adevărat în treaba asta, Theo, cu *Liberté, Egalité, Fraternité*[3]*?*

— Se pare că da. Cea de-a treia republică[4] va dura probabil la infinit. Regaliștii sunt la pământ, în timp ce socialiștii își croiesc drum spre putere. Serile trecute, Èmile Zola îmi spunea că viitoarea revoluție va avea ca țintă doborârea capitalismului, nu a regalității.

— Zola! Ce noroc ai că-l cunoști, Theo!

— I-am fost prezentat de către Paul Cézanne. Ne întâlnim cu toții, o dată pe săptămână,. la „*Café Batignolles*”. Data viitoare am să te iau și pe tine.

Începând din Place Châteaudun, Rue Montmartre își pierdea caracterul burghez și căpăta un aer mai solemn. Magazinele erau mai mari, *café*-urile mai impunătoare, oamenii mai bine îmbrăcați; iar clădirile aveau un aspect mai accentuat de bunăstare. De o parte și de alta se înșirau cabarete și restaurante, hotelurile își făcuseră apariția, iar trăsurile luaseră locul căruțelor cu mărfuri.

---

[1] Jupânese (în lb. franc.).

[2] Mezelării, cofetarii, brutării, spălătorii. (în lb. franc.).

[3] Libertate, egalitate, fraternitate - lozinca Revoluției burgheze din Franța.

[4] Cea de a treia republică a fost instaurată în Franța prin revoluția din septembrie 1871, și a dărâmat definitiv monarhia, restaurată în urma loviturii de stat din noiembrie 1852.

Cei doi frați mergeau alături, în pas vioi. Lumina rece a soarelui era înviorătoare, miresmele din aer sugerau viața bogată și complexă a orașului.

— Întrucât nu poți lucra acasă, spuse Theo, aș fi de părere să te duci la atelierul lui Cormon[1].

— Ce-i acolo?

— Păi, Cormon e tot atât de academic ca toți maeștrii, dar, dacă-l vei face să înțeleagă că n-ai nevoie de îndrumările lui, te va lăsa în pace până la urmă.

— E scump?

Theo îl lovi ușor pe Vincent, peste coapsă, cu bastonul.

— Nu ți-am spus că am fost avansat? Sunt pe punctul de a deveni unul dintre plutocrații pe care Zola are de gând să-i măture cu viitoarea lui revoluție.

În cele din urmă, Rue Montmartre se revărsă în largul și impunătorul bulevard Montmartre, cu marile lui magazine, cu arcade și prăvălii de lux. Bulevardul, care după ce se întretăia cu câteva străzi, devenea le Boulevard des Italiens și se îndrepta spre Place de l'Opéra, era cea mai importantă arteră a orașului. Deși strada era pustie la ora aceea matinală, vânzătorii din prăvălii se pregăteau pentru o zi bogată.

Secția galeriei *„Goupil”* pe care o conducea Theo se afla la numărul 19, într-un bloc nu prea înalt, pe partea dreaptă a străzii Montmartre. Vincent și Theo traversară bulevardul larg, se opriră lângă un felinar cu gaz, pentru a face loc unei trăsuri, apoi își continuară drumul spre galerie.

Vânzătorii, perfect stilați, se înclinară respectuos în timp ce Theo trecea prin salonul galeriei. Vincent își aminti cum se înclina și el în fața lui Tersteeg și a lui Obach pe vremea când lucra la *„Goupil*”. În aer plutea același parfum de

[1] *Fernand-Anne Piestre* zis *Cormon* (1845-1924), pictor francez de portrete, compoziții religioase și în special istorice, reprezentant al academismului.

cultură și rafinament, un iz pe care crezuse că nările lui îl uitaseră. Pe pereții salonului atârnau tablouri de Bouguereau, Henner[1] și Delaroche[2]. Deasupra salonului principal se afla un balconaș, spre care duceau câteva trepte.

— Tablourile pe care vrei să le vezi sunt sus la mezanin, spuse Theo; când termini, coboară să-mi spui și mie ce părere ai.

— De ce zâmbești iar cu înțeles?

Zâmbetul lui Theo deveni mai larg.

— *A toute à l'heure*[3], spuse el și dispăru în biroul său.

2. EXPLOZIA

— Am nimerit într-o casă de nebuni?

Vincent se împletici orbește spre singurul scaun de la mezanin, se așeză și se frecă la ochi. De la vârsta de doisprezece ani nu văzuse decât picturi întunecate și sobre, în care urmele de pensulă nu erau vizibile, iar fiecare amănunt era corect, desăvârșit, culorile întinse, netezite, trecând pe nesimțite una într-alta.

Picturile vesele, care râdeau la el de pe pereți, nu semănau cu nimic din ceea ce văzuse sau visase vreodată.

---

[1] *Jean-Jacques Henner* (1829-1905), pictor (de compoziții cu tematici religioase, portrete, nuduri, scene idilice) francez. Reprezentant al academismului.

[2] *Hippolyte-Paul Delaroche* (1797-1856), pictor (de gen, portrete, compoziții religioase, istorice, decorative) francez. Întemeietorul picturii istorice de salon. Tablourile sale, cu subiecte atrăgătoare, dar tratate melodramatic au cucerit critica oficială a vremii.

[3] Pe curând (în lb. franc.).

Nu existau suprafețe netede, cu vopsea subțire. Nu mai exista nici un fel de sobrietate. Nu se mai vedea zeama cafenie în care Europa își bălăcise picturile secole de-a rândul. Erau tablouri care clocoteau de soare, de lumină și de aer, care fremătau de viață. Unele înfățișau balerine la repetiție, lucrate în roșuri primitive, cu nuanțe de verde și albastru, aruncate alandala, una lângă alta. Privi semnătura: Degas.

Câteva peisaje, reprezentând malul unui râu, fuseseră prinse în coloritul intens și îmbelșugat al miezului de vară, sub arșița unui soare dogorâtor. Numele era Monet. În toate sutele de pânze pe care le văzuse Vincent până atunci, luate la un loc, nu exista atâta strălucire, atâta izbucnire de viață și de farmec cât găseai doar într-una dintre aceste scânteietoare picturi. Cel mai închis ton folosit de Monet era de zece ori mai luminos decât cea mai deschisă culoare pe care o puteai găsi în orice muzeu din Olanda. Urmele pensulei ieșeau la iveală fără nici o teamă, fiecare trăsătură în parte integrându-se însă desăvârșit în ritmul compoziției. Suprafața zgrunțuroasă, adâncă palpita sub vopseaua groasă, îmbelșugată.

Vincent se opri în fața unei pânze reprezentând un bărbat îmbrăcat într-un tricou de lână, ținând cârma unei bărcuțe, cu încordarea proprie unui francez ce gusta bucuriile unei după-amiezi de primăvară. O femeie ședea lângă el cu un aer nepăsător. Vincent căută numele pictorului.

— Tot Monet? se miră el cu voce tare. Asta-i bună! Dar nu seamănă câtuși de puțin cu peisajele sale!

Privi din nou și constată că se înșelase. Numele era Manet, nu Monet. Își aminti atunci istoria cu *Dejunul pe iarbă* și *Olympia*[1], ale lui Manet, când poliția fusese nevoită să facă un cordon în jurul pânzelor pentru ca să nu fie

[1] Tablouri ale lui Manet, respinse de Juriul Salonului Oficial în 1603.

scuipate și spintecate cu cuțitele.

Nu știa cum, dar maniera în care erau pictate tablourile lui Manet îi amintea de cărțile lui Èmile Zola. Păreau să cuprindă aceeași goană sălbatică după adevăr. Aceeași analiză pătrunzătoare, fără opreliști, aceeași convingere nestrămutată că realitatea înseamnă frumusețe, oricât de respingătoare ar părea. Cercetând mai atent tehnica, observă că Manet punea culori elementare una lângă alta, fără gradație, ca multe detalii erau abia sugerate, că anumite culori, linii, lumini și umbre nu se terminau net, ci pătrundeau una într-alta.

„Așa cum le vedem în natură”, își spuse Vincent.

Auzi parcă în ureche vocea lui Mauve: „Nu ești în stare să redai cu precizie nici măcar o linie, Vincent!”

Se așeză din nou și lăsă tablourile să-i vorbească în voie. După câtva timp, înțelese unul din mijloacele simple care revoluționaseră cu totul pictura. Acești pictori materializau de-a dreptul aerul în picturile lor. Un aer viu, vibrant, aproape concret, împrumutând însușiri noi și formelor pe care le învăluia. Știa că pentru academici aerul nu există; nu era altceva decât un spațiu gol, în care potriveau obiecte țepene și înghețate.

Extraordinari pictorii ăștia noi! Descoperiseră aerul. Descoperiseră lumina și respirația, atmosfera și soarele; vedeau obiectele filtrate prin nenumăratele elemente care freamătă în acest fluid vibrant. Vincent își dădu seama că pictura nu va mai putea fi niciodată ceea ce fusese. Aparatele de fotografiat și pictorii academici n-aveau decât să fabrice reproduceri exacte! Adevărații pictori vor vedea totul strecurat prin propria lor ființă și prin aerul îmbibat de soarele în care lucrează. Acești oameni creaseră aproape o nouă artă!

Coborî scările în goană. În salonul principal îl găsi pe Theo. Auzindu-l, acesta se întoarse și, zâmbind, cercetă nerăbdător fața fratelui său.

— Ei, Vincent?

— O, Theo!... murmură el.

Încercă să vorbească, dar nu izbuti. Își aruncă privirea spre sala de unde venise, apoi se întoarse și ieși alergând din galerie.

O luă în sus pe bulevardul larg până ajunse la o clădire octagonală pe care o recunoscu: Opera. Printr-un defileu de construcții de piatră zări un pod peste fluviu. Coborî în grabă până la malul apei și-și muie mâna în Sena. Apoi trecu podul, fără să arunce măcar o privire statuilor ecvestre de bronz, și se strecură în labirintul de străzi de pe malul sting. Mergea întins, mereu înainte. Trecu pe lângă un cimitir, coti spre dreapta și se trezi în fața unei gări uriașe. Uitând că trecuse peste Sena, rugă un gardian să-l îndrepte spre Rue Laval.

— Rue Laval? se miră polițistul, dar vă aflați tocmai în cealaltă parte a orașului, *monsieur*. Aici e Montparnasse. Trebuie să coborâți dealul, să treceți Sena și abia apoi să urcați spre Montmartre.

Rătăci multă vreme prin Paris, fără nici o țintă. Lăsă în urmă bulevarde largi și curate, cu magazine luxoase, apoi ulițe jalnice și murdare, sau străzi comerciale cu nesfârșite șiruri de cârciumi. La un moment dat, se trezi din nou în vârful unui deal, pe care se înălța un arc de triumf. Spre răsărit se deschidea un bulevard mărginit de o parte și de alta de copaci și fâșii înguste de verdeață, care se oprea într-o piață largă, cu un obelisc egiptean în mijloc. Spre apus se așternea o pădure întinsă.

Ajunse în Rue Laval abia către asfințit. Încet-încet, oboseala luă locul tulburării care-l răscolea. Ajuns acasă, se duse drept la grămada de picturi și studii ale lui. Le împrăștie pe podea. Își privi pânzele. Dumnezeule, ce întunecate și triste păreau! Greoaie, lipsite de viață, moarte. Pictase într-un secol care murise de mult și nu-și dăduse niciodată seama de asta.

Theo se întoarse acasă pe înserat și-l găsi pe Vincent șezând posomorât pe podea. Îngenunche lângă fratele său. Ultimele licăriri ale zilei se furișară afară din odaie. Theo tăcu un timp.

— Știu ce simți, Vincent, îi spuse într-un târziu. Ești înmărmurit. E uluitor, nu-i așa? S-a aruncat peste bord tot ceea ce pictura considera sfânt.

Vincent făcu ochii mici și privi îndurerat în ochii fratelui său.

— De ce nu mi-ai spus, Theo? De ce n-am știut? De ce nu m-ai adus mai curând aici? M-ai lăsat să pierd șase ani lungi!

— Să-i pierzi? Prostii! Ți-ai creat o tehnică personală. Pictezi ca Vincent Van Gogh, și nu ca altcineva. Dacă ai fi venit aici înainte de a-ți fi format un stil propriu, Parisul te-ar fi plămădit după tiparele lui.

— Dar ce mai am de făcut acum? Uită-te la vechiturile astea! Sparse cu piciorul o pânză mare, întunecată. Toate sunt moarte și fără valoare, Theo!

— Mă întrebi ce ai de făcut? Am să-ți spun. Trebuie să înveți lumina și culoarea de la impresioniști. Numai atât trebuie să împrumuți de la ei. Nimic mai mult. Nu trebuie să imiți. Nu trebuie să te lași copleșit. Să nu lași Parisul să te înghită.

— Theo, dar trebuie s-o iau de la început. Tot ce fac eu e prost.

— Ba tot ce faci e bun, în afară de lumină și culoare. Tu ai fost impresionist chiar din ziua când ai pus întâia oară mâna pe creion, în Borinage. Uită-te la desenul tău. Privește-ți trăsătura de penel. Nimeni n-a pictat așa înainte de Manet. Uită-te la liniile tale. N-ai tras aproape nici o linie precisă. Uită-te la portrete, la copaci, la siluetele de pe câmpuri. Sunt numai impresii. Sunt aspre, stângace, trecute prin propria ta simțire. Asta înseamnă să fii impresionist; nu să pictezi cum pictează alții, nu să fii

sclavul regulilor și formulelor. Tu aparții secolului tău, Vincent, și, vrei-nu vrei, ești un impresionist.

— O, Theo, te mai întrebi dacă vreau?!

— Lucrările tale sunt cunoscute la Paris de către tinerii care înseamnă ceva în pictură. O, nu vorbesc despre cei care vând, ci de cei ce fac experiențe interesante. Vor să te cunoască. Vei avea de învățat câteva lucruri prețioase de la ei.

— Ei îmi cunosc lucrările? Tinerii impresioniști cunosc lucrările mele?

Vincent se ridică în genunchi pentru a-l putea vedea mai bine pe fratele său. Theo își aminti de zilele copilăriei, petrecute în Zundert, când se jucau împreună pe podeaua camerei lor.

— Firește. Ce crezi tu c-am făcut la Paris în anii ăștia? Părerea lor este că ai un ochi pătrunzător și un desen viguros. Tot ce mai ai nevoie acum e să-ți limpezești paleta și să înveți cum să pictezi aerul viu și luminos. Ia spune, Vincent, nu e minunat să trăiești într-o epocă în care se petrec asemenea lucruri miraculoase în artă?

— Ah, Theo, drac împielițat, drac mare și bătrân ce ești!

— Haide, scoală-te în picioare. Aprinde lumina și hai să ne schimbăm și să mergem la masă. Am să te iau la *„Brasserie Universelle”,* unde se servește cel mai delicios „Chateaubriand”[1] din Paris. Vreau să-ți ofer un adevărat banchet! Trebuie să sărbătorim cu o sticlă de șampanie marea zi în care Vincent Van Gogh și Parisul s-au întâlnit!

---

[1] Mușchi de vacă la grătar.

3. „DE CE SĂ FII CONTE CÂND POȚI FI PICTOR?”

În dimineața următoare, Vincent își luă cele necesare pentru desen și plecă la atelierul lui Cormon. Era o cameră mare, la etajul al treilea, bine luminată dinspre nord, prin fereastra care dădea în stradă. Într-un colț al încăperii, un bărbat poza gol în dreptul ușii. Vreo treizeci de scaune și șevalete erau împrăștiate peste tot pentru elevi. Vincent se prezentă și i se repartiză un șevalet.

Desenă cam de un ceas, când ușa se deschise și intră o femeie. Avea o basma legată pe sub bărbie și ținea o mână la falcă. Aruncă o privire modelului, exclamă „Mon Dieu![1]” și o zbughi îngrozită pe ușă.

Vincent se întoarse spre omul de lângă el.

— Ce-a apucat-o?

— O, asta se întâmplă zilnic. Căuta pe dentistul de alături. Șocul provocat de vederea modelului le ia durerea cu mâna. Dacă nu se mută curând, dentistul o să dea faliment cu siguranță. Ești nou-venit, nu-i așa?

— Da. Sunt numai de trei zile în Paris.

— Cum te cheamă?

— Van Gogh. Dar pe dumneata?

— Henri Toulouse-Lautrec. Ești rudă cu Theo Van Gogh?

— E fratele meu.

— Atunci trebuie să fii Vincent! Încântat de cunoștință! Fratele dumitale e cel mai priceput specialist în artă din Paris. E singurul care oferă posibilități de afirmare celor tineri. Și nu numai atât, chiar luptă pentru noi. Dacă până la urmă publicul parizian ne va cunoaște, asta i-o datorăm numai lui Theo Van Gogh. Toți suntem de părere că e un

---

[1] Doamne-Dumnezeule! (în lb. franc).

om deosebit.

— E și părerea mea.

Vincent se uită mai bine la el. Lautrec avea un cap turtit, cu trăsăturile, nasul, buzele și bărbia proeminente. Purta o bărbiță moale și neagră, care-i creștea mai mult înainte decât în jos.

— Ce te-a apucat să vii în hala asta jalnică? întrebă Lautrec.

— Îmi trebuie un loc unde să pot desena. Dar dumneata?

— Să fiu al dracului dacă știu! Toată luna trecută mi-am petrecut-o într-un bordel din Montmartre. Am făcut portretele fetelor. Asta e muncă adevărată! Să faci schițe într-un atelier e o joacă de copii.

— Mi-ar plăcea să văd studiile dumitale după femeile acelea.

— Adevărat?

— Sigur. Ce te miră?

— Mulți cred că sunt nebun fiindcă pictez dansatoare de cabaret, clovni și prostituate. Dar acolo găsești adevăratele tipuri.

— Știu. Am fost și eu însurat cu una, la Haga.

— Bravo! Hotărât lucru, familia Van Gogh e pe placul meu. Dă-mi voie să-ți văd schița pe care ai făcut-o după model, vrei?

— Uită-te la toate. Am făcut patru.

Lautrec privi schițele câteva clipe, apoi spuse:

— Dumneata și cu mine ne vom înțelege de minune. Gândim la fel, prietene. Le-a văzut Cormon?

— Nu.

— Când o să le vadă, are să fie vai și-amar de dumneata. Atunci s-auzi critică. Îmi spunea deunăzi: „Lautrec, e prea de tot, exagerezi, întotdeauna exagerezi. Schița dumitale aduce mai degrabă a caricatură.”

— Și dumneata i-ai răspuns: „Greșești, dragul meu Cormon, e caracteristică, nu caricaturală”, nu-i așa?

O lumină ciudată se aprinse pentru o clipă în ochii verzi, pătrunzători, ai lui Lautrec.

— Tot mai vrei să vezi portretele fetelor mele?

— Sigur că vreau.

— Atunci hai să mergem. Atelierul ăsta seamănă leit cu morga!

Lautrec avea un gât gros și scurt, umeri și brațe puternice. Când se ridică, Vincent văzu că noul său prieten e schilod. În picioare, Lautrec nu era mai înalt decât când ședea jos. Torsul lui voinic avea forma unui triunghi, cu vârful în regiunea taliei, de unde porneau direct picioarele, scurte și chircite.

Coborâră pe bulevardul Clichy. Lautrec se sprijinea greoi în baston. Se oprea la intervale scurte, să se odihnească, găsind mereu, între două case, câte o linie interesantă, demnă de admirat. După Moulin Rouge, o dată cu urcușul spre Butte Montmartre, Lautrec trebui să se odihnească mai des.

— Te întrebi, desigur, ce e cu picioarele mele, Van Gogh. Toți se întreabă. Ei bine, am să-ți spun.

— Te rog! Nu-i nevoie să-mi spui.

— E mai bine să știi.

Se aplecă, sprijinindu-se cu pieptul în baston.

— M-am născut cu oasele șubrede. La doisprezece ani, am alunecat pe un parchet de dans și mi-am rupt piciorul drept. În anul următor, am căzut într-un șanț și mi l-am rupt și pe cel stâng. De atunci picioarele mele n-au mai crescut nici un centimetru.

— Ești nefericit din pricina asta?

— Nu. Dacă aș fi fost normal, n-ajungeam niciodată pictor. Tata e conte de Toulouse. Aș fi fost moștenitorul titlului. Dac-aș fi vrut, puteam să am acum baston de mareșal și să călăresc alături de regele Franței. Bineînțeles, dacă Franța ar mai avea rege… *Mais,*

sacrebleu[1]. De ce să fii conte, când poți fi pictor?

— Da, mi se pare că s-a cam terminat cu nobilii.

— Vrei să mergem mai departe? Uite, vezi, atelierul lui Degas e pe aleea asta. Se spune că-l copiez, pentru că el pictează baletiste, și eu fete de la Moulin Rouge. Din partea mea, n-au decât să spună ce vor. Aici stau eu: *rue* Fontaine, 19 bis. Stau la parter, după cum, probabil, ai ghicit.

Deschise larg ușa și-l pofti înăuntru.

— Stau singur. Ia loc dacă ai pe ce.

Vincent privi în jur. În afară de pânze, rame, șevalete, taburete, piedestale și șaluri de draperii, două mese mari ocupau mai toată încăperea. Una era încărcată cu sticle de vin scump și flacoane cu lichioruri multicolore. Pe cealaltă, ședeau grămadă pantofi de balet, peruci, cărți vechi, rochii, mănuși, ciorapi de damă, fotografii pornografice și prețioase stampe japoneze. Rămânea doar un mic spațiu în toată această harababură, unde Lautrec putea să stea și să picteze.

— Ce e, Van Gogh? întrebă el. Nu găsești loc să stai? Aruncă jos vechiturile alea și adu-ți scaunul lângă fereastră. Așa. Bordelul avea douăzeci și șapte de fete. M-am culcat cu toate. Nu crezi că e necesar să te culci cu o femeie ca s-o înțelegi cum trebuie?

— Ba da.

— Uite schițele. Le-am dus la un negustor pe Capucines. Mi-a spus: „Lautrec, de ce ești obsedat de urâțenie? De ce pictezi mereu cele mai urâte și mai depravate ființe pe care le găsești? Femeile astea sunt respingătoare, absolut respingătoare. Au desfrâul și viciul întipărite pe față. Asta înseamnă oare artă nouă, să redai urâțenia cu tot dinadinsul? Ați devenit oare, voi, pictorii, atât de orbi față de frumusețe, încât nu mai puteți picta decât drojdia

[1] Dar, la dracu! (în lb. franc).

societății?” I-am răspuns: „Iartă-mă, dar simt că mi se face greață și nu vreau să se întâmple ceva pe minunatul dumitale covor.” Ce zici de lumina asta, Van Gogh, îți place? Vrei să bei ceva? Spune, ce preferi? Am tot ce-ți poate dori inima.

Se strecură printre scaune, mese și suluri de draperii. Cu mișcări agile, îi turnă băutura și-i întinse paharul.

— Pentru urâțenie, Van Gogh! strigă el. Fie ca niciodată să nu-i molipsească pe academici!

Sorbind băutura, Vincent studia cele douăzeci și șapte de schițe ale fetelor dintr-un bordel din Montmartre. Își dădu seama că artistul le-a pus pe hârtie așa cum le-a văzut. Erau portrete obiective, fără tendințe moralizatoare sau preocupări etice. Figurile fetelor exprimau mizerie, suferință, robia cărnii, desfrâul animalic, îndepărtarea de orice preocupare spirituală.

— Îți plac portretele de țărani, Lautrec? întrebă el.

— Da. Dacă nu sunt idealizate.

— Eu pictez țărani. Dar ceea ce mă izbește la aceste femei e că seamănă cu țăranii mei. Sunt, cum să spun, niște cultivatori ai cărnii. Pământul și carnea sunt două forme diferite ale aceleiași materii, nu-i așa? Și aceste fete ară în carne, carnea omenească, ce trebuie cultivată ca să producă viață. Sunt lucrări bune, Lautrec. Ai reușit să spui ceva care merită să fie spus!

— Și nu ți se par urâte?

— Sunt niște comentarii pătrunzătoare și adevărate ale vieții. Și ăsta e cel mai desăvârșit chip al frumuseții. Nu crezi? Dacă le-ai fi idealizat și îmblânzit, atunci ar fi fost cu adevărat urâte, pentru că portretele dumitale ar fi fost nesincere, false. Dar dumneata ai redat întregul adevăr, așa cum l-ai văzut, și asta înseamnă într-adevăr frumusețe, nu-i așa?

— Isuse Cristoase! De ce nu sunt mai mulți oameni ca dumneata pe lume? Mai ia un pahar și alege-ți din teancul

ăla de schițe. Ia câte vrei!

Vincent ridică o pânză și o așeză în lumină. Șezu pe gânduri o clipă, apoi exclamă:

— Daumier! Pe el mi-l amintește.

Fața lui Lautrec se lumină.

— Da. Daumier. Cel mai mare dintre toți. Singurul om de la care am învățat vreodată ceva. Dumnezeule, cât de puternic era în stare să urască omul ăsta!

— Dar de ce să pictezi lucruri pe care le urăști? Eu pictez numai ceea ce iubesc.

— Orice artă adevărată izvorăște din ură, Van Gogh. O, văd că-mi admiri Gauguin-ul!

— De cine spui că e pictura asta?

— De Paul Gauguin. Nu-l cunoști?

— Nu.

— Atunci trebuie să-l cunoști. Tabloul reprezintă o indigenă din Martinica. Gauguin a trăit acolo o vreme. E complet *fou*[1] în ceea ce privește teoria întoarcerii la primitivism, dar e un pictor admirabil. A fost însurat, avea și trei copii și mai avea și o slujbă la Bursă, care-i aducea un venit de treizeci de mii de franci pe an. A cumpărat picturi în valoare de cincisprezece mii de franci de la Pissaro, Manet și Sisley. Și-a pictat nevasta în ziua nunții, și ea a considerat asta drept cel mai deosebit *beau geste*[2]. Duminica îi plăcea să se distreze pictând. Cunoști clubul de artă al Bursei? Ei, și o dată i-a arătat lui Manet un tablou. Manet i-a spus că e foarte bun. „O, a răspuns Gauguin, sunt doar un amator!” „Nu, a stăruit Manet, amatori sunt doar cei care pictează prost.” Vorbele astea i s-au urcat la cap lui Gauguin, ca alcoolul; de-atunci nu și-a mai revenit. A demisionat din slujba de la Bursă, a trăit din economii cu toată familia timp de un an, la Rouen, apoi și-a

[1] Nebun (în lb. franc.).

[2] Gest frumos (în lb. franc.).

trimis soția și copiii la Stockholm, la părinții ei. De atunci nu mai e în toate mințile.

— Pare să fie o figură interesantă.

— Dacă ai să-l cunoști, să fii atent, îi place să-și chinuiască prietenii. Ia spune-mi, Van Gogh, nu vrei să-ți arăt Moulin Rouge și Elysée-Montmartre? Cunosc toate fetele de-acolo. Îți plac femeile? Vreau să spun... dacă-ți place să te culci cu ele. Mie-mi plac. Ce spui? Ne facem de cap într-o noapte?

— Negreșit!

— Bravo! Acum cred că trebuie să ne întoarcem la Cormon. Mai iei un pahar înainte de plecare? Așa. Încă unul, și se golește sticla. Fii atent, ai să dărâmi masa. Nu-i nimic, o să strângă femeia de serviciu tot balamucul ăsta. Am impresia că în curând va trebui să mă mut. Sunt bogat, Van Gogh. Tatei îi e frică să nu-l blestem pentru că m-a adus pe lume schilod, așa că-mi face toate poftele. Când mă mut, nu iau cu mine decât tablourile. Închiriez un atelier gol și cumpăr lucrurile unul câte unul. Când sunt aproape să mă sufoc, mă mut din nou. Fiindcă veni vorba, ce fel de femei preferi? Blonde? Roșcovane? Nu te osteni să încui ușa. Ia uite cum coboară acoperișurile de tablă spre bulevardul Clichy, parc-ar fi un ocean negru! Of, drace! n-am de ce să mă prefac față de dumneata. Mă sprijin în bastonul ăsta și-ți arăt - chipurile - priveliști frumoase, dar de fapt sunt un nenorocit de olog, care nu poate face câțiva pași fără să se oprească. La urma urmei, într-un fel sau altul, toți suntem schilozi. Hai să mergem.

4. PREZENTAREA UNUI PRIMITIV

Totul părea atât de simplu! Nu avea altceva de făcut decât să arunce paleta veche, să cumpere vopsele deschise și să picteze ca un impresionist. După prima zi, era doar surprins și ușor iritat. După a doua zi, era înmărmurit. Uimirea fu urmată, pe rând, de durere, mânie și teamă. La sfârșitul săptămânii, era pradă unei furii nestăpânite. După toate lunile acelea petrecute în chinuitoare căutări de colorit, rămăsese încă un începător. Pânzele lui apăreau întunecate, șterse, sufocante. Lautrec, care ședea lângă el la Cormon, îl vedea împroșcând cu vopsele și blesteme, dar nu se încumeta să-i dea sfaturi.

Fu o săptămână grea pentru Vincent și de-o mie de ori mai grea pentru fratele lui. Theo avea un suflet duios, era blând și delicat în purtări. Era un om foarte pretențios în îmbrăcăminte și în conduită, atât acasă, cât și la slujbă. Nu era înzestrat decât cu o mică parte din vitalitatea și forța clocotitoare a lui Vincent.

Micul apartament din Rue Laval era tocmai atât de mare cât să încapă în el gingașele mobile „Louis-Philippe". Către sfârșitul primei săptămâni, Vincent îl transformase însă într-o magazie de vechituri. Se plimba în sus și-n jos prin salon, înlătura din drum mobilele cu lovituri de picior, arunca pânze, pensule și tuburi goale de culori pe podea, împodobea divanele și mesele cu hainele lui mânjite, spărgea vase, împrăștia vopsea și călca în picioare, fără milă, până și cele mai mărunte deprinderi ale vieții lui Theo.

— Vincent, Vincent, striga Theo, parc-ai fi un vandal!

Vincent umbla de colo până colo prin micul apartament, frângându-și mâinile și vorbind singur. Se prăbuși cu toată greutatea pe un scaun fragil.

— N-are nici un rost! gemu el. Am început prea târziu. Sunt prea bătrân ca să mă mai schimb. Doamne, Theo, cât m-am chinuit! Am început cel puțin douăzeci de pânze săptămâna asta. Dar, ce să fac, m-am deprins cu o tehnică și n-o mai pot lua de la început. S-a terminat cu mine, gata! Acum nu mă mai pot întoarce în Olanda, să pictez oi, după ceea ce am văzut aici. Iar aici, am venit prea târziu ca să mai pot prinde miezul meseriei. Doamne, ce mă fac?

Sări în picioare, se îndreptă spre ușă clătinându-se, căutând aer curat, o închise cu putere, apoi deschise brusc fereastra. Privi o clipă spre restaurantul „*Bataille*”, după care trânti fereastra cu atâta putere, încât fu cât pe-aci să spargă geamul. Se duse la bucătărie să ia un pahar cu apă, din care vărsă jumătate pe podea, și se întoarse în salon, cu apa șiroindu-i de o parte și de alta a bărbiei.

— Ei, Theo, ce spui? Trebuie să mă las? Sunt un ratat, nu-i așa?

— Te porți ca un copil, Vincent. Liniștește-te o clipă și ascultă-mă. Nu, nu te mai plimba. Nu pot să-ți vorbesc așa. Și, pentru numele lui Dumnezeu, scoate-ți bocancii aceia grei dacă ai de gând să lovești scaunul ăla poleit de câte ori treci pe lângă el!

— Theo, Theo, m-ai întreținut șase ani nesfârșiți și uite cu ce te răsplătesc: cu niște picturi cafenii și cu un ratat fără leac pe care ți-l arunc în spinare!

— Ascultă, omule, când ai vrut să desenezi țărani, ai învățat într-o săptămână, sau ai avut nevoie de cinci ani?

— Da, dar atunci abia începusem.

— Așa e și-acum, abia începi să mânuiești culoarea și, probabil, ai să ai nevoie de încă cinci ani.

— Dar așa n-am să mai termin niciodată, Theo. Am să merg la școală toată viața? Am treizeci și trei de ani, pentru numele lui Dumnezeu, când am să ajung la maturitate?

— Asta e ultima ta ucenicie, Vincent. Eu am văzut tot ce

s-a pictat în Europa; pictorii pe care i-ai admirat la mine, la mezanin, sunt cei mai înaintați. În clipa în care vei reuși să-ți luminezi paleta…

— O, Theo, crezi într-adevăr că voi reuși vreodată? Tu nu vezi că sunt un ratat?

— Mai curând aș zice că ești un măgar. E vorba aici de cea mai mare revoluție din istoria artei, și dumnealui are pretenția s-o stăpânească într-o săptămână! Hai, mai bine, să facem o plimbare pe Butte și să ne răcorim puțin capetele. Dacă mai rămân cinci minute cu tine în odaia asta, simt că fac explozie!

În după-amiaza următoare, Vincent lucră la Cormon până pe înserat și se duse apoi să-l ia pe Theo de la „*Goupil*”.

Era o seară plăcută de început de aprilie, șirurile de clădiri din piatră, de câte șase etaje, erau scăldate într-o lumină palidă, trandafirie. Parizienii își luau aperitivul. Cafenelele de pe Rue Montmartre erau înțesate de oameni care stăteau la taifas cu amicii lor. Din interiorul cafenelelor se auzeau sunetele unor melodii plăcute, menite să liniștească nervii după o zi de muncă. Lămpile de gaz erau aprinse. *Garçon*-ii întindeau fețele de masă în restaurante, iar vânzătorii din prăvălii trăgeau obloanele de tablă ondulată sau strângeau mărfurile răspândite pe tarabele de pe trotuare.

Theo și Vincent se plimbau agale. Traversară Place Châteaudun prin învălmășeala de trăsuri ce năvăleau pe cele șase străzi confluente, trecură pe lângă Notre Dame de Lorette și urcară dealul, spre Rue Laval.

— Nu vrei să luăm un aperitiv, Vincent?

— Ba da. Să găsim însă un loc de unde putem privi mulțimea.

— Mergem atunci la Bataille, pe Rue des Abbesses. Or să pice pe acolo, mai mult ca sigur, și câțiva prieteni de-ai mei.

Restaurantul *„Bataille”* era frecventat în mod obișnuit de pictori. Pe trotuar n-avea mai mult de patru-cinci mese, dar înăuntru, cele două săli erau destul de încăpătoare. *Madame* Bataille rezervase o sală numai pentru pictori, iar pe ceilalți consumatori îi servea în a doua; dintr-o singură privire, își dădea seama cu cine are de-a face.

— Garçon! strigă Theo, adu-mi un „Kummel Eckau OO”.

— Ce mă sfătuiești să iau, Theo?

— Încearcă un *cointreau*. Trebuie să guști mai multe până să-ți găsești băutura preferată.

Chelnerul aduse la masă păhărelele de băutură pe farfurioare care purtau prețul marcat cu litere negre. Theo își aprinse o țigară de foi, iar Vincent pipa. Priveau la forfota străzii. Trecură câteva spălătorese cu șorțuri negre, purtând sub braț coșurile cu rufe călcate, un muncitor ținând de coadă o scrumbie neîmpachetată, apoi pictori în halate, cu pânzele încă umede întinse pe șevalete, oameni de afaceri purtând pălării tari, negre și pardesie cenușii, în carouri, gospodine în papuci de pâslă, ducând o sticlă de vin sau un pachet cu carne, femei frumoase cu fuste lungi și vaporoase, cu talii subțiri și pălărioare cu pene așezate pe o sprânceană.

— O paradă plină de variație, nu-i așa, Theo?

— Da. Parisul nu se trezește cu adevărat decât la ora aperitivului.

— M-am tot gândit... de ce e, oare, Parisul atât de încântător?

— Ca să-ți spun cinstit, nu știu! E un veșnic mister. Ar putea fi ceva în legătură cu firea și caracterul franțuzesc. Un amestec de libertate și îngăduință, o acceptare a vieții așa cum este... A, uite un prieten pe care aș vrea să-l cunoști! Bună seara, Paul, ce mai faci?

— Mulțumesc, bine, Theo.

— Îmi dai voie să-ți prezint pe fratele meu, Vincent Van Gogh? Vincent, dumnealui e Paul Gauguin. Ia loc, Paul, și

comandă-ți absintul tău obișnuit.

Gauguin ridică paharul cu absint, atinse băutura cu vârful limbii și-și clăti gura, apoi se adresă lui Vincent.

— Cum îți place Parisul, domnule Van Gogh?

— Îmi place foarte mult.

— *Tiens! Cest curieux!*[1] Mai sunt oameni cărora le place. În ceea ce mă privește, găsesc că orașul ăsta civilizat e o uriașă ladă de gunoi - gunoiul fiind societatea.

— Nu prea-mi place cointreau-ul ăsta, Theo. N-ar fi mai bine să iau altceva?

— Încearcă un absint, domnule Van Gogh, propuse Gauguin, e singura băutură vrednică de un artist.

— Ce părere ai, Theo?

— Ce mă-ntrebi pe mine? Cum vrei tu. *Garçon*, un absint pentru domnul! Pari bine dispus azi, Paul. Ce s-a întâmplat? Te pomenești că ăi vândut vreo pânză!

— Nici vorbă de așa ceva, Theo! E vorba de un lucru mai puțin prozaic; azi-dimineață am făcut o experiență grozavă.

Theo îi făcu cu ochiul lui Vincent.

— Spune-ne și nouă, Paul. *Garçon,* încă un absint pentru domnul Gauguin!

Gauguin atinse din nou licoarea cu vârful limbii, apoi își clăti gura și începu.

— Cunoști fundătura aia, l'Impasse Frenier, care pornește din Rue des Forneaux? Ei bine, azi-dimineață la ora 5 am auzit pe mama Fourel, soția căruțașului, țipând: „Ajutor! Săriți! Soțul meu s-a spânzurat!” Am sărit din pat, mi-am tras o pereche de pantaloni, am pus mâna pe un cuțit și am tăiat frânghia. Omul murise, dar era cald încă, chiar fierbinte. Am vrut să-l întind pe pat. „Stai! a strigat mătușa Fourel, trebuie să așteptăm poliția!”

Alături de casa mea, un zarzavagiu a sădit vreo zece metri pătrați cu pepeni și legume. „Ai un cantalup?” l-am

[1] Ia te uită! E curios (în lb. franc.).

întrebat. „Desigur, domnule, vă dau unul bun.” La micul dejun mi-am mâncat pepenele fără să mă gândesc măcar o clipă la omul care se spânzurase. După cum vezi, există și lucruri bune în viață. Pe lângă otravă există și antidot. Eram invitat undeva la dejun; mi-am pus cea mai bună cămașă, sperând să-i fac praf pe cei de față. Le-am povestit întâmplarea. Dar ei, zâmbind nepăsător, mi-au cerut câte o bucată din frânghia spânzuratului, ca să le poarte noroc.

Vincent se uită cu luare-aminte la Paul Gauguin. Avea un cap mare și oacheș, ca de sălbatic, cu un nas masiv, care pornea din colțul ochiului stâng, spre colțul drept al gurii. Ochii lui erau enormi, puțin oblici, bulbucați, cu o expresie de tristețe amestecată cu cruzime. Oasele feței, ieșite mult în afară, formau un fel de muchii, deasupra și sub ochi, de-a lungul obrajilor și al bărbiei puternice. Era un uriaș, fremătând de o vitalitate sălbatică.

Theo zâmbi ușor.

— Paul, am impresia că cinismul dumitale e prea ostentativ pentru a fi natural. Eu trebuie să plec acum. Sunt invitat la cină. Vii și tu, Vincent?

— Lasă-l să rămână cu mine, Theo, spuse Gauguin. Vreau să-l cunosc mai îndeaproape pe fratele dumitale.

— Foarte bine. Dar nu turna în el prea mult absint. Nu e obișnuit. *Garçon! Combien?*[1]

— Fratele dumitale e un băiat bun, Vincent, spuse Gauguin, dar îi e încă teamă să expună lucrările pictorilor tineri; am impresia că Valadon îl ține în frâu.

— Are la balcon Monet, Sisley, Pissaro și Manet.

— Așa e. Dar ăia și-au trăit traiul. Unde sunt Seurat și Gauguin, Cézanne și Toulouse-Lautrec?

— Îl cunoști pe Toulouse-Lautrec?

— Pe Henri? Firește. Cine nu-l cunoaște? E al dracului de talentat, dar e nebun. I-a intrat în cap că dacă se culcă

[1] Chelner! Cât face? (în lb. franc.).

cu cinci mii de femei se va despăgubi de faptul că nu e om întreg. În fiecare dimineață se trezește chinuit de obsesia beteșugului său. Și în fiecare noapte își îneacă obsesia în alcool și în carnea unei femei. Dar a doua zi dimineața chinul începe iar. Dacă n-ar fi nebun, ar fi unul dintre cei mai buni pictori ai noștri. Am ajuns. Atelierul meu e la etajul patru. Fii atent la treapta asta. Scândura e ruptă.

Gauguin o luă înainte și aprinse lampa. Era un pod sărăcăcios, cu un șevalet, un pat de alamă, o masă și un scaun. Într-o nișă, lângă intrare, Vincent văzu câteva fotografii pornografice, ieftine.

— Judecând după pozele astea, nu cred că ai o părere prea frumoasă despre dragoste.

— Unde vrei să stai, pe pat sau pe scaun? Vezi că e niște tutun de pipă pe masă. Ei bine, îmi plac femeile, dar cu o condiție: să fie grase și vicioase. Inteligența lor mă plictisește. Mi-am dorit întotdeauna o amantă grasă, dar n-am găsit-o niciodată. Mereu dau numai peste d-alea însărcinate, care încearcă să mă păcălească. Ai citit nuvela publicată luna trecută de un tânăr cu numele de Maupassant? E protejatul lui Zola. E vorba în ea de un bărbat căruia îl plăceau femeile grase și care în seara de Crăciun pregătește acasă o cină pentru două persoane și iese ca să-și găsească o parteneră. Întâlnește o femeie pe gustul lui. Dar când ajung la friptură, ea dă naștere unui băiețel vioi, de toată frumusețea!

— Dar toate astea au foarte puțină legătură cu dragostea, Gauguin.

Guaguin se întinse pe pat, își puse brațul musculos sub cap și trimise câteva rotocoale de fum spre grinzile nevopsite.

— Nu vreau să spun că n-aș fi sensibil la frumusețe, Vincent, ci numai că instinctele mele nu vor să aibă de-a face cu ea. După cum vezi, nu știu ce-i dragostea. Dacă aș spune „te iubesc”, mi s-ar strepezi dinții. Dar nu mă plâng.

Spun și eu ca Isus: „Carnea e carne, și spiritul, spirit”. Grație acestei teorii, cu o mică sumă de bani îmi satisfac carnea, iar spiritul meu e lăsat în pace.

— Cred că iei lucrurile prea ușor.

— Nu, niciodată nu le poți lua ușor cu femeia pe care ți-o aduci în pat. Cu una care simte, simt și eu de două ori mai multă plăcere. Dar prefer să realizez actul exterior și pur, fără să-mi amestec sentimentele. Le păstrez pentru pictură.

— De fapt, și eu am ajuns în ultima vreme la punctul ăsta de vedere. Nu, mulțumesc. Nu mai beau absint. Nu, nici un strop. Spune mai departe. Fratele meu are o părere foarte bună despre lucrările dumitale. Îmi arăți și mie câteva studii?

Gauguin sări în picioare.

— Asta nu! Studiile mele sunt personale și particulare, întocmai ca și scrisorile. Pot să-ți arăt însă picturile mele. Dar n-ai să vezi mare lucru în lumina asta. Dacă vrei, însă, neapărat...

Gauguin se lăsă în genunchi, trase o grămadă de pânze de sub pat și le rezemă, pe rând, de sticla de absint de pe masă. Vincent se pregătise să vadă ceva neobișnuit, dar nu simți nimic în afară de o nemaipomenită uimire în fața lucrărilor lui Gauguin. Văzu o masă confuză de picturi scăldate în soare. Copaci pe care nici un botanist nu i-ar fi putut recunoaște, lighioane a căror existență nu fusese niciodată bănuită de Cuvier, oameni pe care numai Gauguin singur i-ar fi putut crea, mări care n-ar fi putut izbucni decât dintr-un vulcan și ceruri în care n-ar fi putut locui nici un Dumnezeu. Indigeni greoi și colțuroși, ascunzând în ochii lor candizi, de primitivi, misterul infinitului; pânze închipuind visuri, în care țâșneau izbucniri scânteietoare de roz, violet și roșu crud; scene pur decorative, în care o floră și o faună sălbatică se dezlănțuiau sub căldura și lumina soarelui.

— Ești ca Lautrec, murmură Vincent. Urăști, urăști din toate puterile!

Gauguin râse.

— Spune drept, Vincent, ce crezi despre picturile mele?

— Cinstit, nu știu ce să-ți răspund. Dă-mi timp să mă gândesc. Trebuie să vin și să le mai văd.

— Vino de câte ori vrei. În Paris mai există un singur om care pictează la fel de bine ca și mine, Georges Seurat. Și el e un primitiv. Toți ceilalți nebuni din Paris sunt, de fapt, roși de civilizație.

— Georges Seurat? întrebă Vincent. Nu cred să mai îi auzit de el.

— N-aveai cum. Nici un negustor de artă din oraș nu i-ar expune pânzele. Și totuși, e un mare pictor.

— Mi-ar plăcea să-l cunosc.

— O să trecem pe la el ceva mai târziu. Ce părere ai, nu vrei să mergem să luăm masa la „Bruant”? Ai bani? Eu n-am decât vreo doi franci. Mai bine să luăm sticla asta cu noi. Ieși dumneata întâi. Am să-ți țin lampa până ajungi la jumătatea scării, ca să nu-ți frângi gâtul.

5. PICTURA TREBUIE SĂ DEVINĂ O ȘTIINȚĂ!

Era aproape 2 dimineața când ajunseră la locuința lui Seurat.

— Nu crezi că-l sculăm din somn la ora asta? întrebă Vincent.

— Sunt sigur că nu! Lucrează toată noaptea și cea mai mare parte din zi. Cred că nu doarme niciodată. Uite casa.

E a mamei lui. Mi-a spus o dată: „Fiul meu, Georges, dorește să picteze. Foarte bine, să picteze. Am destui bani ca să putem trăi amândoi, dacă asta îl face fericit.” E un fiu model. Nu bea, nu fumează, nu înjură, nu iese nopțile, nu aleargă după femei și nu cheltuiește bani decât pe pânze și vopsele. N-are decât un viciu: pictura. Am auzit totuși că ar avea o amantă și un copil pe-aici, prin vecini, dar el nu mi-a spus niciodată nimic.

— Văd că e întuneric peste tot, spuse Vincent. Cum o să intrăm fără să trezim lumea?

— Georges stă la mansardă. Lumina nu se vede decât din partea cealaltă a casei. Să aruncăm pietricele în fereastră. Stai! Lasă-mă pe mine. Dacă n-arunci cum trebuie, lovești în fereastra de dedesubt și o scoli pe maică-sa.

Georges Seurat coborî să deschidă. Le făcu semn cu degetul la buze să păstreze tăcere și-i duse la etajul trei. După ce trase după el ușa mansardei, Gauguin spuse:

— Georges, îți prezint pe Vincent Van Gogh, fratele lui Theo. Pictează ca un olandez, dar, afară de asta, e un băiat strașnic.

Mansarda lui Seurat era foarte spațioasă, aproape cât toată suprafața casei. Pe pereți se vedeau pânze uriașe în lucru, cu schele ridicate în fața lor. Sub lampa cu gaz se afla o masă înaltă, pătrată, pe care se găsea de asemeni o pânză, încă udă.

— Încântat de cunoștință, domnule Van Gogh. O să mă scuzați câteva minute, da? Mai am de acoperit un pătrățel până nu se usucă vopseaua.

Se cățără pe un scaun înalt și se adânci în lucru. Lampa de gaz ardea cu o flacără neliniștită, gălbuie. Pe masă erau aliniate aproape douăzeci de vase mărunte cu vopsea. Seurat muia într-unul din vase vârful unei pensule minuscule, cum Vincent nu mai văzuse vreodată, și, cu o precizie matematică, așternea pe pânză puncte mici și

colorate. Lucra liniștit, fără emoție. Avea mișcări calme și detașate, de automat. Punct, punct, punct, punct. Ținea pensula drept, abia o muia în vasul cu vopsea și punea mereu punct lângă punct pe pânză, sute și sute de puncte mărunte.

Vincent îl urmărea cu gura căscată. În cele din urmă, Seurat se întoarse spre ei.

— Așa, spuse, am umplut și spațiul ăsta.

— Georges, nu vrei să-i arăți și lui Vincent cum lucrezi? întrebă Gauguin. Acasă la el se pictează numai vaci și oi. Până acum o săptămână nici nu știa că există o artă modernă.

— Vrei să iei loc aici, *monsieur* Van Gogh?

Vincent se cățără pe scaun și privi pânza din fața lui.

Nu semăna cu nimic din ceea ce văzuse până atunci nici în pictură, nici în viață. Pânza înfățișa insula Grande Jatte. Ființe umane arhitecturale, alcătuite dintr-o infinitate gradată de puncte colorate, stăteau țepene, ca stâlpii unei catedrale gotice. Iarba, râul, bărcile, copacii, toate erau mase vagi, abstracte, de lumină punctată. Pânza era pictată în cele mai deschise nuanțe ce se puteau găsi pe paletă, mai deschise chiar decât îndrăzneau să folosească Manet, Degas sau Gauguin însuși. Pictura pe care o privea era o evadare în lumea unei armonii aproape abstracte; dacă avea ceva viață în ea, era o viață care nu se poate întâlni în natură. Aerul era plin de o luminozitate scânteietoare, dar nicăieri nu se simțea vreo suflare. Era natura moartă a unei vieți vibrante, din care mișcarea fusese alungată cu totul.

Gauguin, care ședea lângă Vincent și-i observase uimirea, izbucni în râs.

— Nu te mira, Vincent. Pânzele lui Georges fac aceeași impresie tuturor celor care le văd întâia oară. Hai, s-auzim! Ce părere ai?

Vincent se întoarse încurcat spre Seurat.

— Mă iertați, *monsieur,* dar mi s-au întâmplat în ultimele zile atâtea lucruri ciudate, încât nu-mi pot regăsi echilibrul. Eu m-am călăuzit după tradiția olandeză. N-aveam nici o idee despre existența impresioniștilor. Și acum trebuie să descopăr, pe neașteptate, că toate valorile în care am crezut sunt bune de aruncat la coș.

— Te înțeleg, spuse Seurat liniștit. Metoda mea revoluționează întreaga artă a picturii; nici nu m-așteptam să pricepi totul de la prima vedere. Vezi, *monsieur,* până acum pictura era o chestiune de experiență personală. Scopul meu este de a o transforma într-o știință abstractă. Trebuie să învățăm să ne ordonăm senzațiile și să ajungem la o precizie intelectuală, matematică. Fiecare senzație omenească poate fi, și trebuie să fie, redusă la o exprimare abstractă, prin culoare, linie și ton. Vezi vasele astea cu vopsea pe masă?

— Da. Le-am văzut!

— Fiecare din ele, *monsieur* Van Gogh, conține o anumită emoție omenească. După metoda mea, ele pot fi produse în fabrici și vândute la prăvălie. Culorile nu trebuie să mai fie amestecate la întâmplare pe paletă; metoda asta aparține unei epoci trecute. De aici înainte, pictorul se va duce la prăvălie și nu va mai avea altceva de făcut decât să ridice capacele micilor borcănașe de culori. Acesta este secolul științei, și eu am intenția să fac și din pictură tot o știință. Personalitatea trebuie să dispară, și pictura trebuie să devină la fel de precisă ca arhitectura. Mă urmărești, *monsieur?*

— Nu, răspunse Vincent. Îmi pare rău.

Gauguin îi făcu semn cu cotul lui Vincent.

— Ia ascultă, Georges, ce tot dai zor că metoda e a ta? Așa lucra și Pissaro, înainte de a te fi născut tu.

— Asta-i o minciună!

Seurat se îmbujoră la față, sări de pe scaun, se duse grăbit la fereastră, ciocăni nervos cu degetele în pervaz,

apoi izbucni:

— Cine-a spus că Pissaro a lucrat așa înaintea mea? Asta e metoda mea. Eu am fost primul care m-am gândit la ea. De la mine a învățat Pissaro *pointillism*[1]-ul. Am cercetat toată istoria artelor, începând cu primitivii italieni; nimeni nu s-a gândit la asta înaintea mea. Cum îndrăznești să…

Își mușcă buzele furios. Apoi se îndreptă spre una din schele și-și întoarse spre cei doi spatele încovoiat.

Vincent era cu totul uluit de schimbarea care se petrecuse. Omul care pictase aplecat deasupra pânzei păruse să aibă și el trăsături arhitecturale, perfecte și reci. Ochii lui erau lipsiți de pasiune, atitudinea impersonală, obiectivă, ca a unui om de știință într-un laborator, vocea rece, aproape pedagogică. Nota de abstract cu care-și impregna picturile era vizibilă și în ochii lui. Dar omul din colțul mansardei, care-și mușca buza cărnoasă și roșie ce apărea din barba deasă, și care-și trecea mânios degetele prin claia de păr castaniu, buclat, atât de îngrijit pieptănat cu o clipă înainte, părea cu totul altul.

— Haide, Georges, spuse Gauguin, făcându-i cu ochiul lui Vincent. Am glumit. Toată lumea știe că e metoda ta. Fără tine n-ar fi existat *pointillism*.

Potolit, Seurat se întoarse la masă. Treptat, fulgerul de mânie care-i aprinsese ochii se stinse.

— *Monsieur* Seurat, spuse Vincent, cum e posibil ca pictura să devină o știință impersonală când tocmai expresia individualității e ceea ce contează?

— Privește! Am să-ți arăt.

Seurat scoase de sub masă o cutie cu creioane colorate și îngenunche pe podeaua goală de scânduri. Lampa cu gaz

---

[1] *Pointillism*, *neoimpresionism* sau *divizionism*, maniera de pictură artificială și mecanicistă, apărută prin denaturarea impresionismului, constând din descompunerea tonurilor într-o multitudine de puncte de culoare pură, care, privite de la distanță, sugerează nuanțele. Reprezentanți: Georges Seurat, Paul Signac etc.

ardea posomorât deasupra lor. Noaptea era învăluită în liniște. Vincent și Gauguin se ghemuiră lângă el. Seurat era încă nervos și vorbea agitat.

— După părerea mea, spuse el, toate efectele în pictură pot fi reduse la formule. Să presupunem că vreau să desenez o scenă de circ. Iată călărețul, iată dresorul, iată galeria și spectatorii. Vreau să sugerez veselia. Care sunt cele trei elemente ale picturii? Linia, tonul și culoarea. Perfect. Pentru a sugera veselia, trag toate liniile în sus... așa... aleg culorile cele mai luminoase și fac să predomine tonul cald. Uite! Nu-i așa că sugerează esența veseliei?

— Bine! răspunse Vincent. Poate că sugerează esența veseliei, dar nu înfățișează veselia însăși.

Seurat privi în sus. Fața i se desprinse din umbră, și Vincent își dădu seama de frumusețea trăsăturilor lui.

— Eu nu urmăresc veselia ca atare. Caut esența veseliei. L-ai citit pe Platon, prietene?

— Da.

— Perfect. Ceea ce trebuie să învețe pictorii este redarea nu a obiectului însuși, ci a esenței lui. Când un artist pictează un cal, acesta nu trebuie să fie un cal anumit, pe care-l vezi pe stradă. Menirea de a scoate fotografii o are aparatul de fotografiat, noi trebuie să mergem mai departe. Ceea ce trebuie să prindem atunci când pictăm un cal, *monsieur* Van Gogh, e ideea universală de cal, a lui Platon, spiritul etern al calului. Iar atunci când pictăm un om, acesta nu trebuie să fie *le concierge*[1] cu un neg în vârful nasului, ci noțiunea de om, spiritul și esența tuturor oamenilor. Mă urmărești, prietene?

— Da, răspunse Vincent, dar nu sunt de acord.

— Ne vom înțelege noi mai târziu.

Seurat se îndreptă de mijloc, își scoase halatul și șterse cu el scena de circ de pe podea.

---

[1] Portarul (în lb. franc.).

— Acum să continuăm cu o imagine liniștită, urmă el. Vreau să redau un peisaj din insula Grande Jatte. Fac toate liniile orizontale, așa. În ce privește tonul, folosesc în mod egal atât pe cel cald, cât și pe cel rece; în colorit, alternez culorile închise cu cele deschise. Așa... Vezi?

— Zi mai departe, Georges, spuse Gauguin, și nu mai pune întrebări prostești.

— Acum ajungem la tristețe. Facem ca toate liniile să meargă în jos. Alegem tonuri reci, așa... și facem să precumpănească, evident, culorile închise. Uite! Esența tristeții! Până și un copil ar putea s-o deseneze. Formulele matematice pentru împărțirea spațiului pe o pânză vor fi cuprinse într-o cărticică. Am și scris-o. E destul ca pictorul să citească această carte, să se ducă la prăvălie, să cumpere borcănașele de vopsea indicate și să respecte regulile. Va fi un pictor științific perfect! Poate să lucreze la lumina soarelui sau la lampă, să fie un pustnic sau un desfrânat, să aibă șapte ani sau șaptezeci, toate picturile vor avea aceeași perfecțiune arhitecturală și impersonală.

Vincent clipi din ochi de câteva ori. Gauguin râse.

— Crede că ești nebun, Georges.

Seurat șterse ultimul desen cu halatul, apoi îl aruncă într-un colț.

— Adevărat, *monsieur* Van Gogh? întrebă el.

— Nu, nu, protestă Vincent. Cuvântul ăsta mi-a fost adresat de prea multe ori și mie; mi-e silă de el. Trebuie să recunosc, totuși, că ideile dumitale sunt foarte ciudate.

— Cu alte cuvinte, tot nebun te crede, Georges!

Se auzi o bătaie puternică în ușă.

— *Mon Dieu!* gemu Gauguin. Am trezit-o iar pe maică-ta. Și mi-a spus doar că dacă mă mai prinde noaptea pe-aici mă ia la goană cu vătraiul.

Mama lui Seurat intră în cameră. Purta o rochie groasă de casă și o bonetă de noapte.

— Georges, mi-ai promis să nu mai lucrezi toată

noaptea. A, dumneata ești, Paul? De ce nu-ți plătești chiria? Ai avea și dumneata unde să dormi noaptea.

— Dacă m-ai primi la dumneata, mătușă Seurat, n-ar mai trebui să plătesc nici un fel de chirie.

— Nu, mulțumesc. Mi-ajunge un artist în familie. Uite, v-am adus cafea și brioși. De vreme ce ești nevoit să muncești atât, trebuie să și mănânci, Georges. Pentru dumneata, Paul, cred că trebuie să cobor și să aduc sticla de absint, nu?

— Sper că n-ai băut-o dumneata toată, mătușă Seurat!?

— Nu te obrăznici, Paul, adu-ți aminte ce ți-am spus despre vătrai!

Vincent apăru din umbră.

— Mamă, spuse Seurat, iată un nou prieten al meu, Vincent Van Gogh.

Madame Seurat îi întinse mâna.

— Orice prieten al fiului meu e binevenit la noi, chiar și la ora 4 dimineața. Ce vreți să beți, *monsieur?*

— Dacă nu vă supărați, voi lua un pahar din absintul lui Gauguin.

— Ba n-ai să iei de loc! sări Gauguin. Mătușa Seurat îmi dă cu porția, doar o sticlă pe lună, așa că fă bine și ia altceva! De altfel, deocamdată nici nu ești în stare să deosebești un absint de o *chartreuse jaune!*

Sorbindu-și cafeaua cu brioși, cei trei bărbați pălăvrăgiră cu mătușa Seurat până-n zori, când lumina gălbuie a soarelui aprinse un triunghi mic în fereastra de la nord.

— Cred că e timpul să mă îmbrac, spuse mama Seurat. Vino într-o seară să iei masa cu Georges și cu mine, *monsieur* Van Gogh. O să ne facă plăcere.

Conducându-i spre ieșire, Seurat îi spuse lui Vincent:

— Am impresia că ți-am expus cam sumar metoda mea. Vino când vrei, să lucrăm împreună. Când vei ajunge să-mi înțelegi metoda, ai să-ți dai seama că pictura nu va mai fi

niciodată ce-a fost. Ei, acum trebuie să mă-ntorc la pânza mea. Mai am un mic spațiu de umplut, înainte de a merge la culcare. Te rog să-i transmiți fratelui dumitale salutări din partea mea.

Vincent și Gauguin se depărtară pe stradă pustie și urcară spre Montmartre. Parisul nu se trezise încă. Storurile de la ferestre erau lăsate, iar prăvăliile aveau obloanele trase; căruțele venite de la țară se întorceau spre casă după ce-și descărcaseră legumele, fructele și florile în Halles.

— Hai să urcăm în sus pe Butte și să privim cum trezește soarele Parisul, vrei? întrebă Gauguin.

— Da, bună idee!

După ce ajunseră în Boulevard Clichy, o apucară pe Rue Lepic, care cotea pe lângă Moulin de la Galette și urca în serpentină, sus, spre colina Montmartre. Casele se răreau din ce în ce, făcând loc unor grădini întinse, cu flori și copaci. Rue Lepic se oprea brusc. Cei doi o luară pe o cărare întortocheată, printre tufișuri.

— Spune-mi cinstit, Gauguin, i se adresă Vincent, ce crezi despre Seurat?

— Despre Georges?! Eram sigur c-ai să mă-ntrebi. Știe mai mult despre culoare decât a știut vreodată cineva de la Delacroix[1] încoace. Dar are niște teorii curioase, intelectualiste despre artă, și asta e rău. Pictorii n-ar trebui să gândească la ceea ce fac. Teoriile trebuie lăsate pe seama criticilor. Georges va aduce însă o contribuție certă la studiul culorii, iar arhitectura lui gotică va grăbi, probabil, întoarcerea la artă primitivă. Dar este *fou,* cu totul *fou*, după cum ai văzut.

Urcușul era greu, dar când ajunseră, în cele din urmă, sus, tot Parisul se așternu la picioarele lor ca o mare de

[1] *Eugène Delacroix* (1799-1863), celebru pictor (de portrete, peisaje, naturi moarte, compoziții monumentale) francez. Este cel mai de seamă reprezentant al romantismului progresist în pictură.

acoperișuri negre, cu numeroase turle de biserici care străpungeau pâcla dimineții. Sena tăia orașul în două, ca un șuvoi șerpuitor de lumină. Casele coborau pe colina Montmartre spre cheiul Senei și apoi urcau pieptiș spre Montparnasse. Soarele izbucni la orizont, revărsându-și primele raze peste Bois de Vincennes. În partea cealaltă a orașului frunzișul verde din Bois de Boulogne era încă întunecat și adormit. Cele trei puncte de reper ale orașului, Opera, în mijloc, Notre Dame, la răsărit și Arcul de Triumf, la apus, își înălțau spre cer siluetele lor de piatră pestriță.

6. SERATĂ LA ROUSSEAU

Pacea se lăsă peste micul apartament din Rue Laval. Theo mulțumi stelei sale norocoase pentru aceste clipe de liniște. Dar nu ținură mult, căci Vincent, în loc să-și croiască un drum nou, încet și cu migală, limpezindu-și vechea paletă, se apucă să-și imite prietenii. În dorința lui sălbatică de a ajunge cu orice preț impresionist, uită tot ce învățase vreodată despre pictură. Pânzele lui erau acum niște copii jalnice după Seurat, Toulouse-Lautrec sau Gauguin, dar el era încredințat că progresează cu pași uriași.

— Ia ascultă, băiete, îi spuse Theo într-o seară, cum te cheamă pe tine?

— Vincent Van Gogh.

— Ești sigur că nu te cheamă Georges Seurat sau Paul Gauguin?

— Ce dracu vrei să spui, Theo?

— Și chiar îți închipui că poți să devii un al doilea Georges Seurat? Nu-ți dai seama că nu există decât un Lautrec de la începutul lumii? ! Și numai un singur Gauguin… din fericire! Faci o prostie încercând să-i imiți.

— Dar nu-i imit. Învăț de la ei.

— Ba-i imiți. Arată-mi ultimele tale pânze, pe care vrei, și~ți spun cu cine te-ai întâlnit cu o zi înainte de a o picta.

— Dar progresez în chip vizibil, Theo. Uită-te la aceste picturi, sunt mult mai luminoase.

— Nicidecum. Dai îndărăt cu fiecare lucrare. Pictezi din ce în ce mai puțin ca Vincent Van Gogh. Acesta nu-i un drum ușor, băiete! Îți trebuie ani de muncă grea. Nu credeam că ești chiar atât de slab, încât să te lași covârșit de ceilalți! Nu ești în stare să alegi numai ce-ți poate fi de folos?

— Theo, îți spun că aceste pânze sunt bune.

— Și eu îți spun că sunt îngrozitoare.

Bătălia începu.

În fiecare seară când Theo se întorcea acasă de la galerie, obosit și cu nervii încordați, îl găsea pe Vincent așteptându-l nerăbdător, cu o nouă pânză. Se năpustea la fratele său înainte ca acesta să apuce măcar să-și scoată pălăria și haina.

— Uite! Poftim, îndrăznește să spui că asta nu e bună! Mai spune că paleta mea n-a făcut progrese! Uită-te la efectul acestei lumini de soare. Privește acest…

Theo avea de ales între a spune o minciună, ca să poată avea o seară calmă, plăcută, în tovărășia fratelui său, sau a spune adevărul și a fi urmărit cu vehemență prin toată casa, până-n zori. Adeseori era foarte obosit și nu-i venea să-i spună adevărul. Și totuși, i-l spunea!

— Când ai fost ultima oară la Durand-Ruel[1]? întrebă

[1] *Paul Durand-Ruel* (1831-1922), celebru negustor de tablouri, susținător a impresioniștilor.

plictisit.

— Ce legătură are?

— Tu răspunde la întrebarea mea.

Vincent se făcu mic.

— Păi, se bâlbâi el, ieri după amiază.

— Știi, Vincent, sunt aproape cinci mii de pictori în Paris care încearcă să-l imite pe Edouard Manet! Și cei mai mulți o fac mai bine decât tine.

Câmpul de bătaie era mult prea mic ca să-i încapă pe amândoi.

Vincent făcu o nouă încercare. De data asta îngrămădi toți impresioniștii pe o singură pânză.

— Încântător! murmură Theo văzând-o. O vom boteza *Recapitulare!* Vom specifica tot ce se vede pe pânză. Acest copac, un Gauguin veritabil. Fata din colț e, fără îndoială, un Toulouse-Lautrec. Lumina soarelui pe râu aș spune că e Sisley, culoarea - Monet, frunzele - Pissaro, aerul - Seurat, și figura centrală - Manet.

Vincent încercă să se împotrivească, plin de amărăciune. Muncea din greu toată ziua, iar seara, când se întorcea Theo, era certat ca un copil neastâmpărat. Theo dormea în salon, așa că Vincent n-avea unde să picteze noaptea. Certurile cu Theo îl tulburau, însă, și-l frământau prea mult ca să mai poată dormi. Își petrecea orele albe ținându-i discursuri înfocate fratelui său. Theo rezista până ce, istovit, adormea cu lumina aprinsă, lăsându-l pe Vincent să gesticuleze mai departe. Singurul lucru care-i mai dădea curaj lui Theo era gândul că în curând se vor muta în Rue Lepic, unde va avea o cameră de dormit a lui, prevăzută cu un zăvor solid la ușă. Căci Vincent, chiar atunci când ostenea să se mai certe pentru pânzele lui, tot nu-l lăsa să doarmă, umplându-i nopțile cu fel de fel de discuții aprinse despre pictură, despre negustoria de artă, despre nefericita meserie de artist.

— Theo, nu pot să-nțeleg, se plângea el. Ești directorul

uneia dintre cele mai importante galerii din Paris și nu vrei să expui nici una din pânzele fratelui tău!…

— Nu-mi dă voie Valadon[1].

— Ai încercat?

— De-o mie de ori.

— Bine. Să zicem că picturile mele nu merită. Dar Seurat și Gauguin? Dar Lautrec?

— De fiecare dată când vin cu pânze noi, îl rog pe Valadon să mă lase să le expun la mezanin.

— Ești sau nu stăpânul acestei galerii?

— Din păcate, sunt doar un salariat!

— Atunci ar trebui să pleci. E înjositor, Theo, cumplit de înjositor! Eu n-aș îndura. L-aș lăsa baltă.

— Nu vrei să continuăm discuția asta mâine dimineață, la micul dejun, Vincent? Am avut o zi grea și vreau să mă duc la culcare.

— Nu pot să aștept până mâine, Theo. Vreau să discut chiar acum. La ce ajută să expui numai Manet și Degas? Ei sunt recunoscuți. Au început să se vândă. Tu trebuie să lupți acum pentru cei mai tineri.

— Ai răbdare, Vincent! Poate peste trei ani…

— Nu! Noi nu mai putem aștepta trei ani. Trebuie făcut ceva acum! O, Theo, de ce nu dai dracului slujba asta și nu-ți deschizi tu singur o galerie de artă? Gândește-te ce-ar fi să scapi de Valadon, să scapi de Bouguereau, de Henner!

— Pentru asta-mi trebuie bani, Vincent. Eu n-am economisit nimic.

— Facem noi rost de bani într-un fel.

— Negustoria de artă merge încet, știi asta?

— Ei și, n-are decât să meargă încet. O să muncim ziua și noaptea, până ce te-om pune pe picioare.

— Și până atunci ce facem? Trebuie să mai și mâncăm!

— Îmi reproșezi că nu-mi câștig existența?

[1] René Valadon 1878–1884.

— Pentru numele lui Dumnezeu, Vincent, du-te la culcare! Sunt mort de oboseală.

— Nu mă duc să mă culc. Vreau să știu adevărul. Va să zică, ăsta e motivul pentru care nu pleci de la „*Goupil*"? Pentru că trebuie să mă întreții pe mine? Hai, spune adevărul. Sunt ca o piatră de moară legată de gâtul tău. Te trag la fund, te împiedic să-ți părăsești slujba. Dacă n-aș fi eu, ai fi liber.

— Dac-aș fi un pic mai înalt și mai puternic, ți-aș trage o mamă de bătaie! Dar, așa cum stau lucrurile, cred c-am să-l tocmesc pe Gauguin pentru treaba asta. Slujba mea e la *„Goupil",* Vincent, acum și totdeauna! Slujba ta e pictura, acum și totdeauna! Jumătate din munca mea la *„Goupil"* îți aparține; jumătate din pictura ta îmi aparține. Acum fugi din patul meu și lasă-mă să dorm, că, de nu, chem poliția!

A doua zi Theo îi arătă un plic și-i spuse:

— Dacă n-ai nimic de făcut astă-seară, am putea merge.

— La cine?

— La Henri Rousseau. Uită-te la invitație.

Pe cartea de vizită erau două versuri dintr-o poezie naivă și câteva floricele pictate de mână.

— Cine este? întrebă Vincent.

— Noi îi spunem *le Douanier*[1]*.* A fost vameș până la patruzeci de ani. Picta duminica, la fel ca Gauguin. A venit la Paris acum câțiva ani și s-a stabilit în cartierul muncitoresc din jurul Bastiliei. N-a avut parte niciodată de educație sau învățătură, totuși pictează, scrie poezii, compune muzică, dă lecții de vioară copiilor de muncitori, cântă la pian și învață pe doi bătrâni să deseneze.

— Și ce pictează?

— Animale fantastice, în niște jungle și mai fantastice. Și când te gândești că singura junglă pe care a văzut-o în

[1] Vameșul (în lb. franc.).

viața lui e cea din *Jardin d'Acclimatation*[2], din Bois de Boulogne! E un țăran simplu, un primitiv adevărat, chiar dacă Paul Gauguin râde de el.

— Tu ce părere ai de pictura lui, Theo?

— Ei, bine, nu știu. Toți spun că e imbecil și nebun.

— Și este?

— Are ceva de copil, de copil primitiv. Să mergem la el astă-seară și vei avea prilejul să judeci singur. Toate pânzele lui sunt expuse pe pereți.

— Trebuie să aibă bani dacă dă serate.

— Cred că e cel mai sărac pictor din Paris în clipa de față. Și vioara cu care dă lecții e închiriată, căci n-are cu ce s-o cumpere. Seratele astea ale lui au un anumit scop. Ai să afli singur.

Casa unde locuia Rousseau era ocupată de familiile unor meseriași. Rousseau avea o cameră la etajul al patrulea. Strada forfotea de copii zburdalnici; pe coridor plutea un miros amestecat, de mâncare, rufe spălate și latrine, destul de puternic ca să te înăbușe.

Theo ciocăni în ușă, și Henri Rousseau veni să le deschidă. Era scund și îndesat, clădit cam în felul lui Vincent. Degetele îi erau scurte și butucănoase, capul aproape pătrat. Avea nasul și bărbia turtite și niște ochi mari, nevinovați.

— Prezența dumneavoastră mă onorează, domnule Van Gogh, spuse el pe un ton blând și amabil.

Theo îl prezentă pe Vincent, și Rousseau le oferi două scaune. Odaia era viu colorată, chiar vesel. Rousseau atârnase la ferestre perdelele lui de pânză țărănească, cu pătrate roșii și albe. Pereții erau înțesați de picturi cu animale sălbatice, jungle și peisaje nemaipomenite.

Patru băiețași ședeau lângă pianul vechi și hodorogit din

[2] Gradină din Paris în care au fost aclimatizate varietăți exotice de faună și floră.

colț, strângând în mâini, încremeniți de emoție, viorile. Pe cămin se afla o tavă cu cornulețe de casă presărate cu sămânță de chimion, pe care Rousseau le prepara singur. Câteva bănci și scaune erau împrăștiate prin cameră.

— Sunteți primii veniți, *monsieur* Van Gogh, spuse Rousseau. Criticul Guillaume Pille îmi va face cinstea să vină și dânsul împreună cu un grup de prieteni.

Din stradă răzbătu până la ei larma copiilor și a trăsurilor care uruiau pe caldarâm. Rousseau deschise larg ușa. De jos pătrunse un zvon de voci plăcute de femei.

— Mergeți înainte, mergeți înainte, tună o voce. O mână pe balustradă, și cealaltă la nas.

Un hohot de râs însoți această glumă. Rousseau, care o auzise bine de tot, se întoarse spre Vincent și surâse. Vincent se gândi că nu mai văzuse niciodată ochi atât de limpezi și inocenți la un bărbat în toată firea, atât de lipsiți de răutate sau de dușmănie.

Un grup de vreo zece-douăsprezece persoane dădu buzna în cameră. Bărbații erau îmbrăcați în haine de seară, iar femeile - în rochii somptuoase, pantofi de seară eleganți și mănuși lungi, albe. Aduseră cu ei în odaie miresme de parfumuri scumpe și de pudră fină, de mătase și dantelă veche.

— Ei, Henri, strigă Guillaume Pille, cu o voce joasă și afectată, după cum vezi, am venit. Dar nu putem sta mult. Trebuie să mergem la balul prințesei de Broglie. Între timp, te rog să-mi distrezi invitații.

— O, vreau să fac cunoștință cu el, izbucni o fată subțire, cu părul castaniu, îmbrăcată într-o rochie „Empire”, foarte decoltată în față. Gândiți-vă, acesta e marele pictor de care vorbește întreg Parisul. Vrei să-mi săruți mâna, *monsieur* Rousseau?

— Ai grijă, Blanche, spuse cineva. Știi… pictorii ăștia…

Rousseau zâmbi și-i sărută mâna. Vincent se retrase într-un colț. Pillé și Theo discutară câteva clipe. Invitații se

plimbau prin odaie, comentând pânzele și râzând în hohote, pipăiau perdelele și obiectele ce împodobeau încăperea, scotoceau prin fiecare colț, căutând motive de haz.

— Dacă vreți să stați jos, doamnelor și domnilor, anunță Rousseau, orchestra mea va cânta una din compozițiile mele. E închinată lui *monsieur* Pille. Se numește *Chanson Raval.*

— Apropiați-vă, apropiați-vă cu toții! strigă Pille. Rousseau are de gând să ne distreze! Jeanie! Blanche! Jacques! Haide, stați jos! O să fie grozav!

Cei patru băieți stăteau tremurând în fața pupitrului vechi și-și acordau viorile. Rousseau se așeză la pian și închise ochii. După o clipă, spuse „Gata”, și începu să cânte. Compoziția era o pastorală naivă. Vincent încercă să asculte, dar chicotelile acopereau muzica. La sfârșit aplaudară cu toții zgomotos. Blanche se duse la pian, puse mâna pe umărul lui Rousseau și rosti:

— A fost foarte frumos, *monsieur,* foarte frumos! Niciodată n-am fost atât de adânc mișcată.

— Mă simt măgulit, *madame*.

Blanche se sufocă de râs.

— Ai auzit, Guillaume? Își închipuie că-l măgulesc.

— Vă voi cânta acum o altă compoziție, urmă Rousseau.

— Da! Da! dar pe versuri. Cântă-ne un poem, Henri. Ai scris doar atâtea poeme!

Rousseau zâmbi copilărește.

— Foarte bine, *monsieur* Pille, vă voi cânta un poem, dacă doriți.

Se îndreptă spre masă, luă un teanc de foi, le frunzări și alese una. Se așeză la pian și începu să cânte. Vincent găsi că muzica nu era rea. Cele câteva versuri pe care le auzi i se părură chiar fermecătoare. Dar, împreună, produceau un efect foarte caraghios. Adunarea izbucni în urlete. Toți se îngrămădeau în jurul lui Pille, bătându-l pe spate.

— Ah, Guillaume, ești un câine, un hoțoman!

Isprăvind cu muzica, Rousseau se duse la bucătărie și se întoarse cu câteva cești groase pline cu cafea, pe care le oferi oaspeților. Aceștia scoteau semințele de chimion din cornulețe și le aruncau unul altuia în cafea. Într-un colț, Vincent își fuma tăcut pipa.

— Hai, Henri, arată-ne ultimele tale picturi. De-asta am venit doar. Trebuie să le vedem aici, în atelierul dumitale, înainte de a fi achiziționate pentru Louvre.

— Am câteva noi, încântătoare, spuse Rousseau. Le voi da jos de pe perete pentru dumneavoastră.

Grupul se strânse în jurul mesei, întrecându-se care mai de care în laude gogonate.

— Este divin, pur și simplu divin! suspină Blanche. Trebuie să am neapărat pânza asta în budoarul meu! Simt că nu mai pot trăi nici o zi fără ea. *Cher maître*[1], ce preț are această capodoperă nemuritoare?

— Douăzeci și cinci de franci.

— Douăzeci și cinci de franci! Imaginați-vă, doar douăzeci și cinci de franci pentru o mare operă de artă! Vrei să mi-o dedici?

— Mă simt onorat.

— I-am promis lui Françoise că-i voi aduce și ei una, spuse Pille. Henri, ceva pentru logodnica mea. Vreau să fie cel mai frumos lucru pe care l-ai făcut vreodată.

— Am chiar ceea ce vă trebuie, *monsieur* Pille.

Dădu jos un tablou reprezentând un soi de lighioană stranie, ivindu-se dintr-o junglă ca în basme.

Oaspeții se dezlănțuiră.

— Ce-i asta?

— Un leu.

— Nu-i adevărat, e un tigru!

— Ba nu, e spălătoreasa mea! Vă spun sigur, o recunosc.

---

[1] Scumpe maestre (în lb. franc.).

— Acesta e ceva mai mare, *monsieur*, spuse Rousseau cu blândețe. O să vă coste treizeci de franci.

— Merită, Henri, merită! Într-o zi nepoții mei vor vinde această pânză superbă cu treizeci de mii de franci.

— Vreau și eu una, vreau și eu una! săriră alții. Trebuie să duc una prietenilor mei. Asta e cea mai reușită expoziție a sezonului.

— Haideți! strigă Pille. O să-ntârziem la bal. Luați-vă și picturile. O să facem senzație la prințesa de Broglie cu pânzele astea. *Au revoir,* Henri. Ne-am distrat minunat! Mai invită-ne cât de curând!

— La revedere, *cher maître,* spuse Blanche, fluturându-și sub nasul lui batista parfumată. Nu te voi uita niciodată! Vei trăi veșnic în amintirea mea!

— Lasă-l în pace, Blanche! strigă unul dintre bărbați. Bietul om n-o să mai poată închide ochii toată noaptea!

Coborâră scara gălăgios, aruncându-și glume unul altuia, lăsând în urmă o dâră de parfum scump, care se topi în duhoarea clădirii.

Theo și Vincent se îndreptară spre ușă; Rousseau ședea la masă, privind grămada de monede.

— Theo, te superi dacă te las să pleci singur? întrebă Vincent liniștit. Aș vrea să mai stau puțin, să ne cunoaștem mai bine.

Theo ieși. Rousseau nu băgă de seamă că Vincent rămăsese înăuntru, rezemat de ușă, și se apucă să-și numere banii.

— Optzeci, nouăzeci, o sută, o sută cinci franci...

Ridică privirea și-l văzu pe Vincent urmărindu-l. Expresia naivă și copilărească îi reveni în privire. Dădu banii la o parte și rămase lângă masă, zâmbind prostește.

— Lasă teatrul, Rousseau, spuse Vincent. Și eu sunt țăran și pictor.

Rousseau se ridică de la masă, veni spre Vincent și-i strânse mâna cu căldură.

— Domnul Theo mi-a arătat țăranii olandezi făcuți de dumneata. Sunt lucrări foarte bune. Sunt mai bune decât ale lui Millet. M-am uitat la ele de mai multe ori. Dă-mi voie să te admir, *monsieur!*

— Și eu ți-am privit picturile, Rousseau, în timp ce ăștia… se făceau de râs. Și eu te admir!

— Îți mulțumesc. Ia loc. Nu vrei să iei o pipă din tutunul meu? Am strâns o sută și cinci franci, *monsieur*. O să pot să-mi cumpăr tutun, și mâncare, și pânze pentru pictură.

Ședeau față-n față la masă și fumau în tăcere, ca doi vechi prieteni.

— Rousseau, știi că lumea te crede nebun?

— Da, știu. Am auzit că și despre dumneata se spune la Haga că nu ești în toate mințile.

— Da, așa e.

— Lasă-i să creadă ce vor. Într-o zi picturile mele vor sta la Luxembourg.

— Și ale mele, spuse Vincent, la Louvre.

Își citiră gândurile în ochi și deodată izbucniră în râs, din toată inima.

— Au dreptate, Henri, spuse Vincent. Suntem nebuni.

— Nu mergem să bem ceva pe chestia asta? întrebă Rousseau.

7. UN BIET OM S-A SPÂNZURAT

Miercurea următoare pe la prânz Gauguin bătu la ușă.

— Fratele tău m-a rugat să te iau astă-seară la „*Café* Batignolles”. Are mult de lucru la galerie. A, iată niște pânze interesante! Pot să mă uit?

— Firește. Unde sunt făcute în Brabant, altele la Haga.

Gauguin se uită îndelung la picturi. De câteva ori ridică mâna și deschise gura, ca și când ar fi vrut să vorbească. Părea că nu e în stare să-și formuleze ideile.

— Iartă-mă că te întreb, Vincent, spuse el în cele din urmă, nu cumva suferi de epilepsie?

Vincent tocmai îmbrăca o haină din piele de oaie; o descoperise într-o prăvălie de mâna a doua și se încăpățâna s-o poarte, spre disperarea lui Theo. Se întoarse și se uită la Gauguin.

— De ce să sufăr?! întrebă el.

— De epilepsie. Adică ai crize nervoase?

— După câte știu, nu. Dar de ce mă întrebi?

— Păi… picturile astea ale tale… arată ca și când ar fi gata să explodeze cu pânză cu tot. Când mă uit la lucrările tale… și asta nu e prima dată când mi se întâmplă… mă apucă un fel de tulburare nervoasă pe care abia o pot stăpâni. Simt că dacă nu face tabloul explozie, atunci fac eu cu siguranță. Știi unde mă impresionează mai mult picturile tale?

— Nu. Unde?

— În pântece. Parcă mi se-ntorc pe dos toate măruntaiele. Mă simt atât de ațâțat și de tulburat, încât abia mă mai pot stăpâni.

— Atunci poate c-am să reușesc să le vând ca laxative. Atârni una la toaletă și te uiți la ea zilnic la ora potrivită!…

— Serios vorbind, Vincent, nu cred c-aș putea trăi în casă cu picturile tale. Într-o săptămână m-ar înnebuni de-a binelea.

— Mergem?

O luară în sus, pe Rue Montmartre, până-n Boulevard Clichy.

— Ai mâncat? întrebă Gauguin.

— Nu. Dar tu?

— Nici eu. Mergem la „Bataille”?

— Bună idee! Ai ceva bani?

— Nici un sfanț. Dar tu?

— Lefter, ca de obicei. Îl așteptam pe Theo.

— *Zut*[1]... Am impresia că rămânem flămânzi.

— Hai acolo, totuși, să vedem care e *le plat du jour*[2].

O luară în sus, pe Rue Lepic, apoi cotiră la dreapta, în Rue des Abbesses. Pe unul din pomii ei artificiali, așezat într-o glastră, la intrare, *madame* Bataille agățase un meniu mâzgălit cu cerneală.

— Hmm, făcu Vincent, *côte de veau aux petits pois*[3]. Mâncarea mea preferată.

— Nu pot să sufăr carnea de vițel, spuse Gauguin. Îmi pare foarte bine că nu trebuie să mâncăm.

— *Quelle blague!*[4]

Hoinăriră pe stradă, până în micul parc triunghiular de la poalele colinei Butte.

— Ia te uită cum doarme Paul Cézanne pe banca aia! De ce și-o fi punând zevzecul ăsta ghetele drept pernă, nu pot să pricep?! Hai să-l trezim.

Își scoase cureaua de la pantaloni, o puse în două și-i arse una cu sete peste tălpile picioarelor, încălțate numai în ciorapi. Cu un urlet de durere, Cézanne sări de pe bancă.

— Bestie sadică, infernală! Asta numești tu glumă? O să-ți crăp țeasta într-o zi!

— Așa pățesc cei ce-și lasă picioarele la vedere. De ce dracu-ți pui ghetele alea scârboase, provensale, sub cap?! Cred că e mai rău chiar decât fără pernă!

Cézanne își frecă pe rând tălpile, apoi își trase ghetele, mormăind.

---

[1] Ei drăcie! (în lb. franc.)

[2] Felul zilei (în lb. franc.)

[3] Coastă de vițel cu mazăre (în lb. franc.)

[4] Ce glumă!

— Nu le pun în chip de pernă, ci ca să nu mi le fure cineva când dorm.

Gauguin se întoarse spre Vincent.

— Când îl auzi vorbind ai zice că moare de foame. Ei bine, dacă vrei să știi, taică-său e proprietarul unei bănci și al unei jumătăți din Aix-en-Provence! Paul, ăsta e Vincent Van Gogh, fratele lui Theo.

Cézanne dădu mâna cu Vincent.

— Păcat că n-am dat peste tine acum o jumătate de oră, Cézanne, spuse Gauguin. Ai fi luat masa cu noi. „Bataille” are cel mai bun *côte de veau aux petits pois* din câte am gustat vreodată!

— Zău? Era bun? întrebă Cézanne.

— Bun? E puțin spus. Era delicios! Nu-i așa, Vincent?

— Negreșit, așa e!

— Atunci cred că am să iau și eu o porție. Haideți să-mi țineți de urât, vreți?

— Nu știu dacă pot să mai mănânc o porție. Tu ce crezi, Vincent?

— Nu prea cred. Totuși, dacă *monsieur* Cézanne stăruie...

— Fii băiat de treabă, Gauguin. Știi că nu pot să sufăr să mănânc singur. Luați altceva dacă v-ați săturat de vițel.

— Bine. Dar să știi că venim numai ca să-ți facem ție pe plac. Hai, Vincent.

Urcară înapoi pe Rue des Abbesses, spre „Bataille”.

— Bună seara, domnilor, îi întâmpină chelnerul. Ați ales ceva?

— Da, răspunse Gauguin, adu-ne de trei ori *plat du jour*.

— Bine. Și ce vin?

— Alege tu vinul, Cézanne. În treburile astea ești mai priceput ca mine.

— Stai să vedem. Are „Saint-Estephe”, „Bordeaux”, „Sauterne”, „Beaune”.

— Ați încercat vreodată „Pommard”-ul de aici?

întrerupse Gauguin candid. Cred că tot ăsta e cel mai bun.

— Adu-ne o sticlă de „Pommard”, comandă Cézanne chelnerului.

Gauguin înfulecă vițelul cu mazăre cât ai clipi din ochi, apoi se întoarse spre Cézanne, care era abia la jumătate.

— *À propos,* Paul, spuse el, am auzit că romanul *L’Oeuvre* al lui Zola se vinde pe capete.

Cézanne îi aruncă o privire acră și întunecată, împinse cu dezgust farfuria într-o parte și-l întrebă pe Vincent:

— Ați citit cartea asta, *monsieur*?

— Nu încă. Abia am terminat *Germinal*.

— *L’Oeuvre* este o carte proastă, spuse Cézanne, și mincinoasă. Pe deasupra, e și cea mai cumplită trădare care a fost comisă vreodată în numele prieteniei. În carte e vorba de un pictor, *monsieur* Van Gogh, despre mine. Émile Zola e cel mai vechi prieten al meu. Am crescut amândoi la Aix. Am fost colegi de școală. Eu am venit la Paris numai pentru că era și el aici. Eram mai legați decât frații, Émile și cu mine. Împreună visam, în anii adolescenței, cum vom ajunge amândoi mari artiști. Și acum să-mi facă una ca asta!

— Dar ce v-a făcut? întrebă Vincent.

— Și-a bătut joc de mine. M-a făcut de râsul întregului Paris. Îi vorbeam mereu de teoriile mele asupra luminii, asupra reprezentării lucrurilor în profunzime, dincolo de aparența suprafețelor geometrice, de ideile mele asupra unei palete revoluționare. El mă asculta, ba chiar mă încuraja, mă trăgea de limbă, și, de fapt, în tot acest timp nu făcea altceva decât să strângă material pentru cartea lui, ca să-mi dovedească ce nătărău am fost.

Își goli paharul, se întoarse din nou spre Vincent și continuă. Ochii lui mici și aspri mocneau de ură pătimașă.

— Zola a combinat în carte trei inși; pe mine, pe Bazille și pe un nenorocit de băiat, care mătura atelierul lui Manet. Băiatul avea ambiții artistice, dar, până la urmă, s-

a spânzurat din deznădejde. Zola mă descrie ca pe un vizionar, un nenorocit rău inspirat, care crede că revoluționează arta, dar care, de fapt, nu pictează în maniera convențională numai pentru că nu e în stare să picteze de loc. La sfârșitul cărții mă face să mă spânzur de schelăria capodoperei mele, după ce mi-am dat seama că ceea ce socotisem drept mărturie a geniului nu era decât o mâzgăleală de nebun. În contrast cu mine, prezintă un alt artist din Aix, un sculptor sentimental și conformist, autor al celor mai banale fleacuri, pe care-l scoate, până la urmă, un mare artist.

— E hazlie, într-adevăr, toată povestea, spuse Gauguin, mai ales când te gândești că Zola a fost primul care a salutat revoluția adusă în pictură de Edouard Manet. Émile a făcut mai mult decât oricare altul pentru pictura impresionistă.

— Da, l-a idolatrizat pe Manet din cauză că Edouard i-a dat peste cap pe conformiști. Dar dacă eu încerc să merg mai departe decât impresioniștii, mă face și idiot. Ăsta e domnul Zola, o minte mediocră și un prieten detestabil. De mult ar fi trebuit să rup orice legătură cu el. Trăiește ca un burghez obtuz. Covoare moi pe podele, vase pe cămin, servitori, birou de lemn cioplit și sculptat, unde-și scrie capodoperele. Puah! E mai burghez decât a îndrăznit vreodată să fie Manet. În sufletul lor, ăștia doi erau frați întru burghezie, de-aia se înțelegeau atât de bine. Despre mine crede că nu pot face vreun lucru de seamă doar pentru că vin din același oraș cu el și pentru că mă știe de mic copil.

— Am auzit că acum câțiva ani, la *Salon des Refusés*[1] a scris o broșură despre tablourile tale. Ce s-a întâmplat cu ea?

— A rupt-o înainte de-a ajunge la tipar, dragă Paul.

---

[1] Expoziția celor respinși.

— Dar de ce? întrebă Vincent.

— I-a fost frică să nu creadă criticii că mă sprijină din prietenie. Dacă ar fi publicat broșura aceea, azi eram recunoscut. Dar, în locul ei, a publicat *L'Oeuvre.* Și asta, chipurile, tot din prietenie. De picturile mele de la *Salon des Refusés* râd nouăzeci și nouă de oameni dintr-o sută. Durand-Ruel îl expune pe Degas, pe Monet și pe prietenul meu Guillaumin, dar mie nu-mi dă nici măcar cinci centimetri de Spațiu. Chiar și fratelui dumitale, *monsieur* Van Gogh, îi e frică să-mi expună lucrările la el, la mezanin. Singurul negustor de artă din Paris care pune picturile mele în vitrină e *Père* Tanguy[1], dar el, săracul, nu-i în stare să vândă nici măcar o coajă de pâine unui milionar mort de foame.

— Mai e ceva „Pommard” în sticla aia, Cézanne? întrebă Gauguin. Mulțumesc. Ceea ce nu-mi place mie la Zola e că spălătoresele lui vorbesc chiar ca niște adevărate spălătorese, iar când termină cu ele, uită să schimbe stilul.

— Ei bine, m-am săturat de Paris. Mă întorc la Aix, să-mi petrec restul zilelor acolo. Prin împrejurimi există un deal care se ridică de-a dreptul din câmp și domină toată regiunea. În Provence lumina soarelui e clară și strălucitoare, iar coloritul, oh, ce colorit! Știu un petic de pământ de vânzare, aproape de vârful dealului. E acoperit de pini. O să-mi fac acolo un atelier, o să-mi plantez o grădină cu meri, înconjurată cu un zid mare de piatră, și-am să pun cioburi de sticlă pe creasta zidului, ca să nu se apropie nici dracul. Și n-am să mai plec niciodată din Provence, niciodată, niciodată!

— Călugăr, nu? murmură Gauguin, muindu-și buzele în paharul de „Pommard”.

— Da, călugăr.

---

[1] Julien François Tanguy (1825 Plédran - 1894 Paris), pictor și negustor de artă.

— Călugărul din Aix! Ce titlu încântător! Hai mai bine să mergem la „*Café* Batignolles”, cred că s-au adunat cu toții.

8. ARTA DEVINE AMORALĂ

Într-adevăr, aproape toți erau acolo. În fața lui Lautrec se adunase un teanc de farfurioare, pe care i se servise băutura, destul de înalt ca să-și poată sprijini bărbia pe el. Georges Seurat sporovăia, cu glas scăzut, cu Anquetine, un pictor costeliv și pipernicit, care încerca să îmbine în lucrările sale impresionismul cu stampele japoneze. Henri Rousseau scotea cornulețe din buzunar și le muia în cafea cu lapte, în timp ce Theo purta o discuție însuflețită cu doi dintre cei mai la modă critici parizieni.

Batignolles fusese odinioară o suburbie, la intrarea bulevardului Clichy, unde Edouard Manet strânsese în jurul lui pictorii parizieni cu care se înrudea spiritualicește. Înainte de moartea lui Manet, *L'École des Batignolles* avea obiceiul să se întrunească la cafenea de două ori pe săptămână. Legros[1], Fantin-Latour[2], Courbet[3], Renoir[4], toți

---

[1] *Alphonse Legros* (1837-1911), pictor (de portrete și scene rurale), sculptor și gravor francez.

[2] *Ignace-Henri Fantin-Latour* (1836-1904), pictor (de portrete, naturi moarte, scene de interior) francez. Creația sa se apropie de impresionism.

[3] *Gustave Courbet* (1819-1877), pictor realist francez, militant pentru o artă democrată, cu caracter social și a jucat un rol politic important în timpul Comunei din Paris. Creație lui Courbet a contribuit la afirmarea orientării realiste în pictura europeană.

[4] *Auguste Renoir* (1841-1919), pictor (de gen, peisaje, portrete, naturi moarte), sculptor și litograf francez, unul dintre primii adepți al

se întâlniseră acolo și-și dezbătuseră teoriile despre artă; acum *L'École* fusese preluată de trei tineri.

Când îl văzu pe Émile Zola, Cézanne se așeză la o masă retrasă, departe de mulțime, și comandă cafea. Gauguin îl prezentă pe Vincent lui Zola și apoi se trânti pe un scaun, alături de Toulouse-Lautrec. Zola și Vincent rămaseră singuri la masă.

— Te-am văzut intrând cu Paul Cézanne, *monsieur* Van Gogh. Negreșit că ți-a vorbit despre mine.

— Da.

— Ce anume?

— Cred că romanul dumneavoastră l-a îndurerat foarte mult.

Zola oftă și împinse masa, depărtând-o de canapeaua acoperită cu perne de piele, ca să facă mai mult loc pântecelui enorm.

— Ai auzit de cura Schweininger? întrebă el. Se spune că dacă nu bei nimic la masă, poți să slăbești douăsprezece kilograme doar în trei luni.

— N-am auzit.

— M-a durut foarte mult să scriu cartea aceea despre Cézanne, dar fiecare cuvânt din ea e adevărat. Dumneata ești pictor. Ai fi în stare să falsifici portretul unui prieten numai ca să nu-l faci nefericit? Firește că nu. Paul este un băiat foarte bun. Ani de-a rândul a fost prietenul meu cel mai bun. Dar lucrările lui sunt pur și simplu caraghioase. Știi, la mine acasă avem cu toții vederi foarte largi, dar când vine cineva la noi trebuie să încui în dulap pânzele lui Paul, ca să nu râdă de ele.

— Sunt convins că tablourile lui nu pot fi chiar atât de proaste.

— Mai rău, mai rău, dragă Van Gogh, mai rău! N-ai

---

mișcării impresioniste. A zugrăvit scene din viața pariziană, prinse cu multă ascuțime de observație, într-o gamă de culori plină de lumină și transparență.

văzut nimic de el? De-aia nu-ți vine să crezi. Desenează ca un copil de cinci ani. Îți dau cuvântul meu de onoare, cred că s-a scrântit de tot!...

— Gauguin îl respectă.

— Mi se frânge inima, urmă Zola, când îl văd pe Cézanne risipindu-și viața în felul ăsta. Ar trebui să se întoarcă la Aix și să preia treburile lui taică-său la bancă. Acolo ar putea să realizeze ceva. Așa cum stau lucrurile acum... Într-o zi o să se spânzure... cum i-am prezis în *L'Oeuvre.* Ai citit cartea?

— Nu încă. Tocmai am terminat *Germinal*.

— Așa? Și ce părere ai?

— Cred că e cel mai bun roman de la Balzac încoace.

— Da. Este capodopera mea. A apărut în foileton în *Gil Blas*[1] anul trecut. Am luat bani buni pentru asta. S-au vândut peste șaizeci de mii de exemplare. Niciodată venitul meu n-a fost atât de mare. Am de gând să mai adaug o aripă casei mele din Médan. Cartea a provocat până acum patru greve și revolte în regiunile miniere din Franța. Cu vremea, *Germinal* va provoca o revoluție uriașă, care va spulbera capitalismul. Ce pictezi, domnule... cum ți-a spus Gauguin pe numele mic?

— Vincent. Vincent Van Gogh. Théo Van Gogh e fratele meu.

Zola puse jos creionul cu care se juca pe placa de marmură a mesei și se uită la Vincent.

— Curios! spuse el.

— Ce anume?

— Numele dumitale. L-am mai auzit undeva înainte.

— Poate vi l-a spus Theo.

— Da. Dar nu e vorba de asta. Stai! Era... era... *Germinal*. Ai fost vreodată în regiunile carbonifere?

— Da. Am trăit vreo doi ani în Belgia, în Borinage.

---

[1] Cotidian parizian, cu tendințe de stânga; a apărut între 1879-1914.

— Borinage! Petit Wasmes! Marcasse!

Ochii mari ai lui Zola se holbaseră, gata să-i iasă din fața rotundă și bărboasă.

— Așadar dumneata ești ceea ce numeau minerii „a doua venire a lui Crist pe pământ”!

Vincent roși.

— Ce vreți să spuneți?

— Am stat cinci săptămâni în Borinage, ca să adun material pentru *Germinal. Les gueules noires* vorbesc despre un om care a propovăduit printre ei ca evanghelist.

— Vorbiți mai încet, vă rog.

Zola își împreună mâinile peste burta grasă și o împinse înăuntru.

— N-are de ce să-ți fie rușine, Vincent, spuse el. Ce-ai încercat dumneata să faci acolo merita osteneala. Numai că ai ales un mijloc nepotrivit. Religia nu-i va duce pe oameni la nimic. Numai cei cu mintea îngustă se vor resemna cu mizeria acestei lumi pentru făgăduiala unei fericiri viitoare.

— Am descoperit asta prea târziu.

— Ai trăit doi ani în Borinage, Vincent. Te-ai lipsit de hrană, de bani și de haine. Ai muncit până la sleire. Și ce-ai realizat cu asta? Nimic. Te-au socotit nebun și te-au dat afară din rândurile bisericii. Când ai plecat, condițiile de trai nu erau cu nimic mai bune ca la venire.

— Erau chiar mai rele.

— Dar mijlocul ales de mine va da roade. Cuvântul scris va provoca revoluția. Fiecare miner știutor de carte din Belgia și din Franța mi-a citit cartea. Nu găsești în toată regiunea cafenea sau bordei, cât de nenorocit, în care să nu existe un exemplar din *Germinal* bine răsfoit. Cei ce nu știu carte pun pe alții să le citească de câteva ori. Au avut loc până acum patru greve. Și-o să mai fie încă multe altele, întreaga regiune se ridică. *Germinal* va crea o nouă societate acolo unde religia dumitale n-a fost în stare de

nimic. Și uite cum sunt răsplătit.

— Cum?

— Cu franci. Mii și mii. Vrei să bei ceva cu mine?

Discuția de la masa lui Lautrec se însufleți. Atenția tuturora fu atrasă în partea aceea.

— Cum mai stai cu „metoda mea”, Seurat? întrebă Lautrec, pocnindu-și, pe rând, încheieturile degetelor.

Seurat nu luă în seamă gluma răutăcioasă. Trăsăturile lui desăvârșite și expresia calmă, ca de mască, sugerau parcă nu figura unui bărbat, ci mai degrabă esența frumuseții masculine.

— Există o carte nouă despre refracția culorii, de un american, Ogden Rood. Mi se pare mai avansată decât Helmholtz și Chevreul, deși nu atât de convingătoare ca lucrarea lui Superville. Lectura ei ar putea să vă folosească tuturora.

— Nu citesc cărți despre pictură. Le las diletanților, i-o tăie Lautrec.

Seurat își descheie haina cu pătrățele negre și albe și-și îndreptă cravata mare, albastră, presărată cu picățele.

— Tu însuți ești un diletant, îi răspunse el, atâta vreme cât iei la nimereală culorile pe care le folosești.

— Nu le iau la nimereală. Le cunosc instinctiv.

— Știința înseamnă metodă, Georges, interveni Gauguin. După atâția ani de experiență și muncă grea, am devenit și noi științifici în aplicarea culorii.

— Asta nu e de ajuns, prietene. Secolul nostru tinde spre o producție obiectivă. Zilele în care domneau inspirația, încercările și eșecurile s-au dus pentru totdeauna.

— Eu nu pot să citesc cărțile astea, îl întrerupse Rousseau. M-apucă durerea de cap și trebuie să pictez toată ziua ca să-mi treacă.

Toți râseră. Anquetin se întoarse spre Zola și-l întrebă:

— Ai văzut cum e atacat *Germinal* în ziarul de asta-seară?

— Nu. Ce spune?

— Te consideră cel mai imoral scriitor al secolului al nouăsprezecelea.

— Vechiul lor cântec. Nu sunt în stare oare să mai scornească nimic nou?

— Au dreptate, Zola, i-o reteză Lautrec. Eu găsesc cărțile dumitale carnale și obscene.

— Fără îndoială că dumneata te pricepi foarte bine să recunoști ce e obscen!...

— Ți-a zis-o, Lautrec!

— *Garçon,* strigă Zola, un rând de băutură!

— Până aici ne-a fost! murmură Cézanne lui Anquetin. Când Émile plătește băutură, înseamnă că trebuie să ascultăm o conferință de un ceas!...

Chelnerul servi băuturile. Pictorii își aprinseră lulelele și se adunară într-un cerc strâns, intim. Conurile de lumină aruncate de lămpile cu gaz străbăteau cu greu printre norii groși de fum. De la celelalte mese se auzea doar un zumzet scăzut, monoton.

— Cărțile mele sunt socotite imorale, spuse Zola, din același motiv pentru care sunt considerate imorale și picturile tale, Henri. Publicul nu înțelege că în artă nu e loc pentru raționamente morale. Arta e tot atât de amorală ca și viața. Pentru mine nu există picturi sau cărți obscene, există numai opere prost concepute și prost executate. O târfă, așa cum o înfățișează Toulouse-Lautrec, e morală, căci el scoate la iveală frumusețea ascunsă sub aspectul ei exterior; o țărăncuță pură de Bouguereau e, în schimb, imorală, fiindcă e atât de sentimentalizată și atât de grețos de dulceagă, încât ajunge să o privești o dată ca să-ți vină să verși.

— Ai dreptate, îl aprobă Theo.

Vincent băgă de seamă că pictorii îl respectau pe Zola nu atât pentru că avea succes - disprețuiau succesul obișnuit, de public - ci mai ales pentru că activa într-un

domeniu care le părea misterios și dificil. Vorbele lui erau ascultate cu atenție.

— Un creier omenesc obișnuit judecă lucrurile numai sub două aspecte diametral opuse: lumină și umbră, dulce și acru, bine și rău. Dar în natură această dualitate nu există. În lume nu există nici bine, nici rău, există doar *a fi* și *a face*. Când descriem o acțiune, descriem însăși viața; dacă lipim însă sub această acțiune etichete ca „depravare” sau „obscenitate”, intrăm în domeniul prejudecăților subiective.

— Dar, Émile, întrebă Theo, unde-ar ajunge oamenii obișnuiți fără acest etalon de moralitate*?*

— Morala e ca religia, interveni Toulouse-Lautrec, un somnifer menit să împiedice poporul să-și vadă mizeria propriei sale vieți.

— Părerea dumitale cu privire la morală nu e altceva decât anarhism, dragă Zola, interveni Seunat, și încă un anarhism nihilist. A mai fost încercat înainte și n-a dat rezultate.

— Nu neg că sunt necesare anumite norme de morală, încuviință Zola. Dar binele obștesc cere sacrificii din partea individului. Nu obiectez împotriva moralității în sine, ci numai împotriva ipocriziei care scuipă un tablou ca *Olympia* și vrea să-l înlăture pe Maupassant. După cum văd eu, însă, moralitatea, așa cum este înțeleasă azi în Franța, acționează numai asupra sferei erotismului. Să-i lăsăm pe oameni să se culce fiecare cu cine îi place; noi știm că există o altă morală, mai înaltă.

— Asta îmi amintește de o masă pe care am dat-o acum câțiva ani, începu Gauguin. Unul dintre cetățenii pe care-i invitasem mi-a spus: „Înțelegi, prietene, nu pot să vin cu soția la dineu când știu că amanta dumitale e de față”. „Foarte bine, i-am răspuns. Atunci în seara asta n-are să fie de față.” Când s-a terminat masa și au plecat cu toții, onorabila *madame*, care căscase toată seara, uită de

plictiseală și, o dată ajunsă acasă, îi spuse soțului: „Hai să ne spunem câteva porcărele cu haz, înainte de a trece la fapte!” „Da, dar să știi că astă-seară ne rezumăm doar la vorbe, răspunse el, mă simt prea îmbuibat.”

— Ai găsit cel mai bun exemplu! strigă Zola, acoperind hohotele de râs ale celorlalți.

— Să lăsăm la o parte etica și să ne întoarcem la imoralitatea în artă, interveni Vincent. Nimeni n-a spus până acum că picturile mele sunt obscene, în schimb, sunt acuzat întotdeauna de o imoralitate și mai mare, urâțenia.

— Ai pus punctul pe i de data asta, Vincent! întări Toulouse-Lautrec.

— Da, pentru public, ăsta e noul sens al imoralității, aprobă Gauguin. Ați văzut cum ne-a botezat *Mercure de France*[1]? „Cultul urâtului.”

— Critica asta mi s-a adus și mie, adăugă Zola. Deunăzi, o contesă mi-a spus: „Dragă *monsieur* Zola, de ce un om cu talentul dumneavoastră excepțional se încăpățânează să răstoarne pietre numai pentru plăcerea de a vedea gângăniile dezgustătoare ce mișună dedesubt?”

Lautrec scoase din buzunar un articol tăiat dintr-un ziar mai vechi.

— Ascultați ce-a scris un critic despre pânzele mele expuse la ultimul *Salon des Independents: „I se poate reproșa lui Toulouse-Lautrec că-i face plăcere să reprezinte veselia trivială, distracțiile grosolane și, în general, subiectele vulgare. Pare să fie insensibil la frumusețea trăsăturilor, la eleganța formei și grația mișcării. E adevărat că pictează cu talent, dar numai ființe diforme, bondoace și atât de respingătoare în urâțenia lor, încât te întrebi la ce bun atât a perversitate?*”

— Influența lui Franz Hals, murmură Vincent.

[1] Revistă franceză de literatură și critică de artă, cu tendințe conservatoare.

— Ei bine, să știți că are dreptate, declară Seurat. Dacă nu sunteți pervertiți, sunteți, în orice caz, prost îndrumați. Arta are de-a face cu lucruri abstracte: culoarea, desenul, tonul. Nu trebuie folosită pentru îmbunătățirea condițiilor sociale sau pentru zugrăvirea urâțeniei. Pictura ar trebui să fie ca muzica, ruptă de viața de toate zilele.

— Victor Hugo a murit anul trecut, reluă Zola, și cu el a murit o întreagă civilizație. O civilizație de gesturi drăgălașe, de romantism, adică de minciuni iscusite și de diversiuni subtile. Cărțile mele sunt pentru noua civilizație, civilizația „lipsită de morală” a secolului al douăzecilea. La fel și cu picturile voastre. Bouguereau, cu toate că-și mai târăște ciolanele prin Paris, a fost lovit de dambla în ziua în care Manet a expus *Dejunul pe iarbă* și era cât pe-aci să dea ortul popii când Manet a terminat *Olympia*. Ei bine, Manet s-a dus, ca și Daumier, dar au rămas Degas, Lautrec și Gauguin, ca să le continue opera.

— Adaugă pe listă și numele lui Vincent Van Gogh, sări Toulouse-Lautrec.

— Ba pune-l chiar în frunte, adăugă Rousseau.

— Foarte bine, Vincent, încuviință Zola zâmbind, ai fost propus pe listă ca vajnic slujitor al ceea ce a fost numit „Cultul urâtului”. Ce părere ai?

— Din păcate, spuse Vincent, mi-e teamă că m-am născut cu el.

— Haideți să ne întocmim manifestul, domnilor, propuse Zola. În primul rând, noi considerăm orice adevăr ca fiind frumos oricât de hidos ar părea el. Acceptăm tot ceea ce vine de la natură, fără nici o rezervă. Suntem de părere că există mai multă frumusețe într-un adevăr, oricât de crud, decât într-o minciună frumos ticluită, mai multă poezie în viața oamenilor simpli decât în toate saloanele din Paris. Noi considerăm că durerea are rostul ei, pentru că e cel mai adânc sentiment omenesc. Socotim că dragostea trupească are frumusețile ei, chiar când o portretizăm

printr-o prostituată și un proxenet. Prețuim caracterul mai mult decât urâțenia, durerea mai mult decât drăgălășenia, și realitatea simplă și aspră mai mult decât toate bogățiile Franței. Acceptăm viața în deplinătatea ei, fără să ne pierdem în speculații morale. Considerăm că prostituata prețuiește tot atât cât o contesă, portarul cât un general și țăranul cât un ministru, pentru că toți sunt prinși în tiparul naturii și sunt țesuți în urzeala vieții.

— Sus paharele, domnilor! strigă Toulouse-Lautrec. Bem pentru amoralitate și cultul urâtului! Fie ca el să înfrumusețeze și să învioreze viața!

— Fleacuri! mormăi Cézanne.

— Fleacuri și iar fleacuri! întări Georges Seurat.

9. PÈRE TANGUY

La începutul lunii iunie, Theo și Vincent se mutară în Montmartre, în noul lor apartament din Rue Lepic 54. Casa era situată la o mică distanță de Rue Laval. Trebuia doar să urce de-a lungul câtorva case pe Rue Montmartre, până în Boulevard Clichy, apoi să apuce în sus pe întortocheata Rue Lepic și să treacă de Moulin de la Galette; la doi pași de-acolo, se termina Butte Montmartre într-un cartier mai rural.

Apartamentul era la etajul al treilea. Avea patru camere și o bucătărie. Mobilat cu frumoasa garnitură stil „Louis-Philippe” a lui Theo și cu o sobă mare, care izgonea frigul Parisului, salonul te îmbia. Theo se pricepea la aranjarea unui cămin. Îi plăcea ca fiecare lucrușor să fie așezat la locul său. Dormitorul lui era lângă salon. Vincent dormea

în cealaltă cameră, care dădea spre atelier, o încăpere de dimensiuni obișnuite, dar cu o fereastră mai largă.

— Nu va fi nevoie să lucrezi la Cormon, Vincent, îi spuse Theo, în timp ce schimbau pentru a zecea oară așezarea mobilierului din salon.

— Nu, slavă domnului! răspunse el. Ar fi fost totuși bine dacă mai făceam câteva nuduri.

Theo împinse canapeaua într-un colț și privi odaia cu un ochi critic.

— În ultima vreme n-ai mai lucrat nimic în culori, așa e? întrebă el.

— Așa e.

— Și de ce, mă rog?

— La ce bun? Până n-am să fiu în stare să îmbin culorile așa cum trebuie... Unde să așez fotoliul ăsta, Theo? Sub lampă, sau lângă fereastră? Acum, însă, că am un atelier al meu...

Dimineața următoare, Vincent se trezi o dată cu soarele, își aranjă șevaletul în noul atelier, întinse o bucată de pânză pe cadru, scoase paleta nouă și strălucitoare pe care i-o cumpărase Theo și-și pregăti pensulele. La ora când trebuia să-l scoale pe Theo, puse cafeaua la fiert și coborî la patiserie după cornuri rumene și proaspete.

În timpul micului dejun, Theo îi simți tulburarea.

— Ei, Vincent, spuse el, ai făcut trei luni de școală. Nu mă refer la Cormon, ci la școala Parisului. Ai văzut tot ce s-a făcut mai de seamă în pictura europeană din ultimii trei sute de ani. Acum ești gata să...

Vincent își împinse farfuria și sări în picioare.

— Cred că am să-ncep...

— Stai jos. Termină-ți masa. Ai destul timp. N-ai de ce să te frământi. Am să-ți adun un stoc de vopsele și pânze, ca să le ai la îndemână. Poate că ar fi bine să-ți îngrijești mai întâi dantura. Vreau să fii pe deplin sănătos. Dar, pentru numele lui Dumnezeu, lucrează fără grabă și cu luare-

aminte!

— De ce vorbești prostii, Theo? Am făcut eu vreodată ceva fără grabă și cu luare-aminte?

Când se întoarse seara acasă, îl găsi pradă furiilor. Progresase anevoie timp de șase ani, luptând cu cele mai mari greutăți, și acum, când avea la îndemână tot ce-i trebuia, se vedea lovit de o neputință umilitoare.

Se făcu ora 10 până când Theo reuși să-l liniștească. Iar când ieșiră să ia masa, Vincent își recăpătase o bună parte din încrederea în puterile lui, în schimb Theo era palid și vlăguit.

Săptămânile care urmară au însemnat un chin pentru amândoi. Când Theo se întorcea de la galerie, îl găsea clocotind într-unul din cele o sută de chipuri în care era în stare să-și dezlănțuie furia. Zăvorul puternic de la ușă nu mai slujea la nimic. Vincent ședea toată noaptea pe marginea patului și se certa cu fratele lui. Când acesta adormea, îl scutura de umăr și-l trezea.

— Dar nu te mai învârti ca un leu în cușcă, îl rugă Theo într-o noapte, mai stai puțin locului! Și isprăvește odată cu blestematul ăsta de absint! Să nu-ți închipui că băutura l-a făcut pictor pe Gauguin. Și-acum, ascultă-mă, zevzec încăpățânat ce ești! Trebuie să treacă cel puțin un an până când să-ți poți privi lucrul cu un ochi critic. Unde vrei să ajungi? Vrei să te-mbolnăvești? Ai slăbit ca un țâr și ești în ultimul hal de nervi. Nu-ți dai seama că, în starea asta, n-ai să poți picta nimic bun?

Începu arșița verii. Soarele pârjolea străzile. Parizienii zăboveau pe terasele cafenelelor până noaptea târziu, sorbind băuturi răcoritoare. Pe Butte Montmartre florile se dezlănțuiau într-o frenezie nemaivăzută de culori. Sena își croia drumul ei scânteietor prin mijlocul orașului, printre pomi și taluzuri răcoroase de iarbă verde.

În fiecare dimineață Vincent își încărca șevaletul în spinare și pleca în căutarea unui peisaj. În Olanda nu

cunoscuse niciodată un soare atât de fierbinte și de statornic și nici un colorit atât de intens și de crud. Seara se întorcea de la lucru tocmai bine ca să poată lua parte la discuțiile ce se purtau la mezanin-ul galeriilor „*Goupil*”.

Într-o zi, Gauguin veni să-l ajute la amestecatul culorilor.

— De unde-ți cumperi vopselele? întrebă el.

— Theo le cumpără *en gros!*

— Ar trebui să-i dați și voi o mână de ajutor lui *Père* Tanguy. Are prețurile cele mai modeste din tot Parisul și dă și pe datorie când pictorii sunt la strâmtoare.

— Cine e acest *Père* Tanguy? Te-am mai auzit vorbind de el.

— Cum, nu-l cunoști pe *Père* Tanguy?! Ei drăcie, nu mai trebuie să stai nici o clipă pe gânduri! Tu și cu *Père* Tanguy sunteți singurii oameni, din câți cunosc, cărora comunismul le izvorăște de-a dreptul din inimă. Pune-ți pe cap splendoarea ta de căciulă de blană de iepure și hai cu mine în Rue Clauzel.

În timp ce coborau pe Rue Lepic, Gauguin îi spuse povestea lui *Père* Tanguy.

— Întâi a fost zugrav. După ce a venit la Paris, a lucrat o vreme la prepararea vopselelor pentru firma „Edouard”, apoi a găsit o slujbă de portar undeva pe Butte. Nevastă-sa îngrijea de casă, el vindea culori prin cartier. Așa a făcut cunoștință cu Pissaro, Manet, Cézanne, care i-au devenit clienți statornici și amici. Cu timpul, toți am început să ne cumpărăm culorile de la el. Cu prilejul ultimelor tulburări, s-a alăturat comunarzilor. A fost prins și condamnat pentru trădare la doi ani de temniță la Brest. Până la urmă, am izbutit să-l scoatem de-acolo.

Apoi a strâns ceva bani și a deschis prăvălioara asta în Rue Clauzel. Lautrec i-a vopsit fațada în albastru. *Père* Tanguy a fost primul om din Paris care-a expus pânzele lui Cézanne. De atunci, ne ducem toți tablourile la el. Nu pentru că ar vinde ceva. Nici pomeneală! Dar *Père* Tanguy

e un mare iubitor de artă. Fiind sărac, însă, nu-și poate permite să cumpere tablouri. Le expune în prăvălioara lui, și astfel se poate învârti toată ziua printre ele.

— Vrei să spui că n-ar vinde nici unul, chiar dacă i s-ar oferi un preț bun?

— Chiar așa. Nu primește decât tablourile care-i plac, începe să le îndrăgească și pe urmă e imposibil să i le mai scoți din prăvălie. Eram de față, într-o zi, când un domn bine îmbrăcat își făcu apariția în prăvălioara lui. Îi plăcuse un Cézanne și întreba cât costă. Orice negustor din Paris ar fi fost încântat să-l poată vinde cu șaizeci de franci. *Père* Tanguy se uită lung la pânza, apoi spuse: „A, da. Acesta e un Cézanne deosebit de reușit. Nu vi-l pot da fără șase sute de franci.” După ce clientul fugi speriat, dădu jos tabloul din perete și, cu lacrimi în ochi, îl privi ca pe o ființă dragă.

— Atunci la ce bun să mai expuneți lucrările la el?

— *Père* Tanguy e un om ciudat. Tot ce știe el despre artă e cum se prepară culorile. Și totuși, e înzestrat cu un simț deosebit în descoperirea autenticului. Nu dă greș niciodată. Dacă-ți cere cumva vreo pânză, dă-i-o fără ezitare. Asta înseamnă intrarea ta oficială în arta pariziană. Uite și Rue Clauzel; hai să facem la dreapta.

Rue Clauzel era una dintre laturile unui singur corp de case prins între Rue des Martyrs și Rue Henri Monnier. Era înțesată de prăvălioare, deasupra cărora se înălțau câte două sau trei etaje de locuințe, cu obloane albe. Prăvălioara lui *Père* Tanguy era chiar peste drum de *École primaire de filles*[1].

Père Tanguy tocmai examina niște stampe japoneze; începeau să fie la modă pe vremea aceea, la Paris.

— *Père,* am adus un prieten, pe Vincent Van Gogh. E un comunist înfocat.

---

[1] Școala primară de fete (în lb. franc.).

— Sunt încântat să vă primesc în prăvălioara mea, spuse *Père* Tanguy cu o voce blândă, aproape feminină.

Tanguy era un om mic de statură, cu o față dolofană și o privire visătoare de câine prietenos. Purta o pălărie de pai cu boruri largi pe care o îndesa până la sprâncene. Avea brațe scurte, mâini butucănoase și o barbă aspră. Ochiul drept îi era ceva mai mare decât cel stâng.

— Sunteți într-adevăr comunist, *monsieur* Van Gogh? întrebă el sfios.

— Nu știu ce înțelegeți prin comunism, *Père* Tanguy. Eu sunt de părere că fiecare om ar trebui să muncească atât cât îl țin puterile, să facă meseria care-i place și, în schimb, să primească tot ce are nevoie.

— Nu zău, numai atât? râse Gauguin.

— O, Paul, spuse *Père* Tanguy, ai lucrat la Bursă. Spune, nu-i așa că banii fac din oameni niște fiare sălbatice?

— Da, dar și lipsa lor.

— Nu, nu e adevărat. Niciodată lipsa de bani, ci doar lipsa de hrană, lipsa celor necesare traiului.

— Chiar așa, *Père* Tanguy, întări Vincent.

— Prietenul nostru, Paul, urmă Tanguy, disprețuiește oamenii care strâng bani, dar ne disprețuiește și pe noi, cei care nu suntem în stare să-i câștigăm. Eu, însă, prefer să fac parte din a doua categorie. Oricine trăiește cheltuind mai mult de cincizeci de centime pe zi e un nemernic.

— Atunci, râse Gauguin, am devenit virtuos de nevoie!... *Père* Tanguy, pot să mai iau ceva vopsele pe datorie? Știu că-ți datorez o mulțime de bani, dar nu pot lucra fără...

— Da, Paul, îți dau. Dacă eu aș avea ceva mai puțină încredere în oameni și dumneata ceva mai multă, crede-mă, ar fi mai bine pentru amândoi. Unde e noul tablou pe care mi l-ai făgăduit? Poate dă Dumnezeu să-l vând și să-mi scot banii pe culori.

Gauguin îi făcu cu ochiul lui Vincent.

— Am să-ți aduc două, *Père,* să le atârni unul lângă altul.

Dar acum, dacă vrei, dă-mi și mie un tub de negru, unul de galben...

— Mai întâi achită-ți datoria dacă vrei să mai capeți culori!

Cei trei bărbați întoarseră simultan capetele. *Madame* Tanguy trânti ușa dinspre locuință și intră în prăvălie. Era o femeie mică și uscată, cu fața aspră și ascuțită, cu ochii tăioși. Se răsti la Gauguin:

— Ce, crezi că ne ocupăm cu filantropia? Ori ți se pare că putem să ne ducem zilele din comunismul lui Tanguy? Plătește-ți datoria, pungașule, sau te dau pe mâna poliției!

Gauguin zâmbi cât mai galeș, luă mâna doamnei Tanguy și o sărută foarte curtenitor.

— O, Xantipa[1], ce fermecătoare ești astăzi!

Madame Tanguy nu-nțelegea niciodată de ce animalul ăsta chipeș îi spunea mereu Xantipa, dar numele curios îi gâdila în mod plăcut auzul și se simțea măgulită.

— Să nu crezi că poți să mă duci de nas, pierde-vară ce ești! Muncesc ca o roabă ca să macin culorile astea nenorocite, și dumneata vii să le iei de-a gata, pe gratis!

— Scumpa mea Xantipa, nu mă judeca atât de aspru. Ai un suflet de artist. Se vede cât colo pe chipul dumitale încântător.

Madame Tanguy își ridică șorțul ca și cum ar fi vrut să-și șteargă de pe față urmele sufletului ei de artist.

— Pfui! izbucni ea. Un artist în familie e prea destul! Sunt sigură că ți-a făcut teoria celor cincizeci de centime pe zi. Dar de unde crezi că ar fi în stare să scoată chiar și aceste cincizeci de centime nenorocite dacă n-aș munci eu și pentru el?

— Dar, scumpă doamnă, tot Parisul vorbește de farmecul și îndemânarea dumitale.

---

[1] Aluzie la soția filozofului grec Socrate, femeie renumită prin răutatea ei.

Se-nclină și-și mai lipi o dată buzele de mână noduroasă. Ultimul gest de împotrivire al Xantipei se topi.

— Ești o canalie și un lingușitor! Haide, ia-ți tuburile, dar să știi că e pentru ultima oară. Și să faci bine să-ți plătești datoria, auzi?

— Pentru această copleșitoare amabilitate, fermecătoare Xantipa, să știi că am să-ți fac portretul. Într-o zi va fi expus la Louvre și ne va imortaliza pe amândoi.

Clinchetul clopoțelului de la intrare îi întrerupse și un străin trecu pragul.

— Tabloul pe care-l aveți în vitrină, întrebă el, natura aceea moartă, de cine este?

— De Paul Cézanne.

— Cézanne? N-am auzit niciodată numele ăsta. Tabloul e de vânzare?

— O, nu, din nefericire e reți...

Madame Tanguy își scoase șorțul, îl îmbrânci pe Tanguy din drum și se apropie grăbită de client.

— Bineînțeles că e de vânzare. E o natură moartă de toată frumusețea, nu-i așa, *monsieur?* Ați mai văzut vreodată asemenea mere? O să v-o dăm ieftin, căci se pare că sunteți un adevărat cunoscător.

— Cât?

— Cât, Tanguy? întrebă ea cu o voce amenințătoare.

Tanguy înghiți în sec, apoi se hotărî:

— Trei su...

— Tanguy!

— Două su...

— TANGUY!

— Ei bine, o sută de franci.

— O sută de franci, spuse clientul, pentru un pictor necunoscut? Cred că e prea mult. Sunt dispus să dau până la douăzeci și cinci de franci.

Madame Tanguy scoase tabloul din vitrină.

— Priviți, domnule, e un tablou mare. Are patru mere.

Patru mere, o sută de franci. Dar dacă nu vreți să dați decât douăzeci și cinci, de ce nu luați un singur măr?

Omul privi atent pânza, apoi se hotărî:

— Da, e o idee. Dacă-mi tăiați mărul acesta pe toată lungimea pânzei, l-am luat.

Madame Tanguy fugi în casă, se întoarse cu o foarfecă mare și tăie unul din merele de la margine. Îl împachetă într-o bucată de hârtie, îl dădu clientului și luă cei douăzeci și cinci de franci. Omul plecă încântat, cu pachetul sub braț.

— Cézanne-ul meu favorit! se văicărea Tanguy. L-am pus în vitrină ca să-l vadă o clipă trecătorii și să plece fericiți.

Madame Tanguy puse pe tejghea pânza mutilată.

— Când mai vrea cineva un Cézanne și n-are bani destui, vinde-i un măr, și gata! Iei cât ți se dă. Tot n-au nici o valoare merele astea. Pictează prea multe! Și nu mai râde atâta, Paul Gauguin! Am să fac și cu dumneata la fel. Am să-ți scot pânzele de pe perete și am să vând femeile astea despuiate și păgâne cu câte cinci franci bucata.

— Draga mea Xantipa, răspunse Gauguin, soarta nemiloasă a făcut să ne întâlnim prea târziu. Noi amândoi, la Bursă, îți dai seama ce afaceri grozave am fi făcut? Până acum, puneam mâna și pe Banca Franței.

După ce *madame* Tanguy se retrase în casă, *Père* Tanguy îl întrebă pe Vincent, din fundul prăvăliei:

— Sunteți pictor, domnule Van Gogh? Sper că de-acum încolo veți cumpăra culorile de la mine; poate îmi veți îngădui să văd și câteva din tablourile dumneavoastră.

— Cu multă plăcere. Stampele acelea japoneze sunt minunate. Le ai de vânzare?

— Da. De când au început să le colecționeze frații Goncourt, au devenit foarte la modă în Paris. Stampele au o mare influență asupra pictorilor noștri mai tineri.

— Îmi plac astea două. Aș vrea să le studiez mai amănunțit. Cât costă?

— Trei franci bucata.

— Le-am luat. Ah, dar uitasem. Azi-dimineață am cheltuit ultimul franc. Gauguin, ai cumva șase franci?

— Nu fi caraghios!

Dezamăgit, Vincent lăsă stampele japoneze pe tejghea.

— Cred că trebuie să mă las păgubaș, *Père* Tanguy.

Père Tanguy i le vârî cu de-a sila sub braț, și un zâmbet sfios și melancolic apăru pe fața lui prietenoasă.

— Ai nevoie de ele pentru munca dumitale. Ia-le, te rog. Ai să-mi plătești altă dată.

10. PETIT BOULEVARD

Theo se hotărî să invite la ei pe prietenii lui Vincent. Pregătiră vreo patru duzini de ouă răscoapte, un butoiaș de bere și nenumărate tăvi cu brioșe și prăjituri. În curând, în salon fumul de tutun deveni atât de gros, încât Gauguin, când își deplasa trupul uriaș dintr-un capăt al încăperii în celălalt, arăta ca un transatlantic plutind prin ceață.

Cocoțat într-un colț, pe brațul fotoliului favorit al lui Theo, Lautrec spărgea ouă și împrăștia cojile pe covor. Rousseau nu-și mai găsea locul din pricina unui bilețel parfumat, primit chiar în ziua aceea de la o admiratoare care dorea să-l întâlnească. Repeta de zece ori aceeași poveste, cu ochii măriți de încântare. Seurat îl pironise pe Cézanne lângă fereastră și, răsucindu-i un nasture de la haină, încerca să-l convingă, expunându-i o nouă teorie. Vincent turna bere la toată lumea, făcea haz de glumele obscene ale lui Gauguin, se întreba, împreună cu Rousseau, cine putea fi doamna cu bilețelul, discuta aprins

cu Lautrec dacă liniile sau punctele de culoare sunt mai de efect în fixarea impresiilor și, în cele din urmă, îl salvă pe Cézanne din ghearele lui Seurat.

Salonul clocotea. Toți cei de acolo erau personalități puternice, de un individualism feroce, iconoclaști înflăcărați. Theo îi numea monomaniaci. Nimic nu le plăcea mai mult decât să discute, să se contrazică, să blesteme, să-și apere teoriile proprii și să-și bată joc de ale celorlalți. Glasurile lor erau puternice și aspre, iar numărul lucrurilor pe care le disprețuiau era fără de sfârșit. Chiar o încăpere de douăzeci de ori mai mare decât salonul lui Theo ar fi fost prea mică pentru ca forța năvalnică a acestor artiști războinici și zgomotoși să se poată dezlănțui în voie.

Turbulența adunării îl încălzea pe Vincent, stimulându-i oratoria și făcându-l să gesticuleze entuziast; lui Theo însă îi dădea o durere năprasnică de cap. Orice manifestare zgomotoasă era străină de firea lui; și totuși, oamenii din salon îi erau nespus de dragi. De dragul lor ducea lupta lui surdă, neistovită, la *„Goupil”.* Dar stridența violentă și stranie a personalității lor era departe de felul lui de-a fi. Theo avea multă feminitate. De altfel, Toulouse-Lautrec, cu umorul lui cinic, remarcase o dată:

— Ce păcat că Theo e fratele lui Vincent! Ar fi fost o soție admirabilă pentru el.

Lui Theo îi era tot atât de nesuferit să se ocupe de vânzarea tablourilor lui Bouguereau pe cât i-ar fi fost lui Vincent să le picteze. Dar era nevoit s-o facă numai pentru a-l convinge pe Valadon să-l lase să expună și câte-o pânză de Degas. Până la urmă, nădăjduia să-l înduplece să-i dea voie să adauge și câte-un Cézanne, apoi un Gauguin sau un Lautrec, și, odată și odată, și un Vincent Van Gogh…

Mai privi o dată odaia zgomotoasă, plină de fum, în care toată lumea se certa, apoi se strecură neobservat pe ușa din față și urcă pe Butte. Admiră de-acolo, singur, luminile Parisului, care se așterneau la picioarele lui.

Gauguin se ciondănea cu Cézanne. Cu un ou tare și o brioșă într-o mână și cu un pahar de bere în cealaltă, se lăuda că e singurul om din Paris care poate să bea bere cu pipa în gură.

— Pânzele tale sunt reci, Cézanne, strigă el. Reci ca gheața. Mă cuprinde frigul numai când mă uit la ele. Nu există un dram de emoție în toate tonele de pânză pe care le-ai mânjit cu vopsea.

— Nici nu vreau să exprim vreo emoție, răspunse Cézanne. Asta e treaba romancierilor. Eu pictez mere și peisaje.

— Nu exprimi emoții pentru că nu ești în stare. Pictezi numai cu ochii, cu asta pictezi.

— Ei, cu ce se mai poate picta, mă rog?

— Ehe, cu multe!

Gauguin se uită repede prin încăpere.

— Uite, Lautrec pictează cu splina, Vincent cu inima, Seurat cu mintea - și asta e la fel de rău ca și ceea ce faci tu - iar Rousseau cu imaginația.

— Dar tu, Gauguin, cu ce pictezi?

— Cine, eu? Nu știu, nu m-am gândit la asta.

— Las', că-ți spun eu, sări Lautrec. Pictezi cu organul genital.

Când râsul pe socoteala lui Gauguin se mai potoli, Seurat se cocoță pe un divan și strigă:

— Poți să-ți bați joc cât poftești de cei care pictează cu mintea, dar tocmai cu mintea am ajuns să descopăr cum ne putem face pânzele de două ori mai valoroase.

— Trebuie s-ascult iar această *blague!*? gemu Cézanne.

— Tacă-ți gura, Cézanne! Gauguin, stai jos undeva și nu mai zăpăci lumea! Rousseau, termină odată cu admiratoarea aia! Lautrec, aruncă-mi un ou! Vincent, pot să iau o brioșă? Așa, acum ascultați!

— Ce s-a întâmplat, Seurat? Nu te-am mai văzut atât de agitat de când ți-a scuipat individul ăla tabloul, la *Salon*

des Refusés.

— Ascultați. Știți voi ce e pictură în zilele noastre? Lumină. Ce fel de lumină? Lumină gradată. Puncte de lumină, curgând unul din altul...

— Asta nu-i pictură, e *pointillism*.

— Pentru numele lui Dumnezeu, Georges, iar faci pe savantul cu noi?

— Taci din gură. Va să zică, terminăm o pânză. Apoi ce facem? O dăm unui prost, care o pune într-o ramă hidoasă, poleită, și ne omoară toate efectele. Propun să nu mai dăm nici un tablou din mână până nu l-am înrămat și nu i-am pictat rama în așa fel încât să devină parte integrantă din tablou.

— Dar, Seurat, te-ai oprit prea devreme. Orice tablou trebuie atârnat într-o cameră. Și dacă odaia are o culoare nepotrivită, atunci ucide și tabloul, și rama.

— Așa e, de ce să nu pictăm și camera ca să fie potrivită cu rama?

— O idee bună, încuviință Seurat.

— Dar casa în care se află odaia?

— Și orașul în care se află casa?

— O, Georges, Georges, de unde dracu îți vin ideile astea năstrușnice?!

— Uite unde-ajungi dacă pictezi cu creierul.

— Să vă spun de ce nu pictați și voi cu creierul, imbecili ce sunteți? Pentru că nu-l aveți!

— Uitați-vă la mutra lui Georges! Repede! De data asta savantul s-a-nfuriat de-a binelea!

— De ce vă tot certați? întrebă Vincent. De ce nu-ncercați mai bine să lucrați împreună?

— Tu ești comunistul nostru, spuse Gauguin. Ia să vedem, ce-ar ieși dacă am lucra împreună.

— Ar ieși foarte bine, continuă Vincent, zvârlind în gură un gălbenuș tare și rotund. Să vedeți, am înjghebat un plan. Suntem un grup de necunoscuți. Manet, Degas,

Sisley și Pissaro ne-au deschis drumul. Acum ei sunt recunoscuți, și lucrările lor sunt expuse în marile galerii. Foarte bine, ei au devenit pictori de *grand boulevard*[1]. Noi, dimpotrivă, trebuie să mergem pe străzi dosnice. Noi suntem pictori de *petit boulevard*[2]. Ce-ar fi să ne expunem picturile în micile restaurante de pe străzile lăturalnice, unde vin atâția muncitori? Fiecare dintre noi să contribuie, să zicem, cu câte cinci pânze. În fiecare după-amiază le atârnam în alt loc și le vindem la prețurile pe care le pot plăti muncitorii. Astfel, pe lângă că am avea tot timpul lucrările sub ochii publicului, am da și oamenilor nevoiași din Paris posibilitatea să cunoască arta adevărată și să cumpere tablouri frumoase pe nimica toată.

— *Tiens!* murmură Rousseau, cu ochii măriți de entuziasm, asta-i o idee minunată!

— Eu am nevoie de un an ca să termin o pânză, bombăni Seurat. Crezi că am de gând s-o vând pe cinci parale unui prăpădit de dulgher?

— Ai putea să dai studiile tale mai mici.

— Dar dacă restaurantele nu ne primesc tablourile?

— Sunt sigur c-o să le primească.

— De ce nu?

— Doar nu-i costă nimic și le și înfrumusețează interiorul.

— Și cine-o să se ocupe de asta? Cine găsește restaurantele?

— M-am gândit la toate! strigă Vincent. Îl facem pe *Père* Tanguy impresarul nostru. El va găsi restaurantele, va expune tablourile și va încasa banii.

— Bravo! E omul cel mai nimerit.

— Rousseau, fii bun, dă o fugă până la *Père* Tanguy.

---

[1] Bulevard principal (în lb. franc.). Aluzie la bulevardul Montmartre unde expuneau impresioniștii consacrați.

[2] Bulevardul secundar (în lb. franc.).

Spune-i că e așteptat pentru o afacere importantă.

— Pe mine să nu vă bizuiți în treaba asta, spuse Cézanne.

— Dar ce s-a întâmplat? sări Gauguin. Ți-e teamă cumva că ochii muncitorilor vor pângări mândrețea ta de tablouri?

— Nu de asta. Dar la sfârșitul lunii mă întorc la Aix.

— Încearcă numai o dată, Cézanne, se rugă Vincent. Dacă nu merge, n-ai pierdut nimic, ești liber să faci ce poftești.

— Bine, primesc.

— Când terminăm cu restaurantele, spuse Lautrec, putem începe cu bordelurile. Cunosc mai toate matroanele din Montmartre. Acolo vine o clientelă mai aleasă și cred că am putea obține prețuri mari.

Père Tanguy dădu buzna în cameră. Rousseau n-avusese timp să-l informeze decât foarte sumar despre ce se pusese la cale. Pălăria rotundă de pai îi ședea strâmb, și fața lui durdulie se aprinsese de entuziasm.

După ce ascultă până la sfârșit, strigă:

— Da, da, știu locul cel mai potrivit pentru început. Restaurantul „Norvins”. Proprietarul mi-e prieten. Pereții sunt goi, așa că va fi încântat să-i împodobiți. Când terminăm acolo, știu altul pe Rue Pierre. O, sunt mii de restaurante în Paris!

— Și când va avea loc vernisajul primei expoziții a grupului *Petit boulevard*? întrebă Gauguin.

— Ce s-o mai lungim?! răspunse Vincent. Eu zic să începem chiar de mâine.

Tanguy sări într-un picior, își scoase pălăria, apoi și-o îndesă din nou pe cap.

— Da, da, de mâine! Aduceți-mi pânzele dimineața devreme. Am să le aranjez în restaurant după amiază; seara, când or veni consumatorii, o să fie senzație. Se vor vinde ca lumânările sfințite de Paști. Ce-mi dai? Un pahar de bere? Bun! Domnilor, beau pentru Grupul comunitarist

de artă *Petit boulevard*! Fie ca prima expoziție să însemne și primul succes!

11. TABLOURI PENTRU MUNCITORI

A doua zi, la amiază, *Père* Tanguy bătu la ușa lui Vincent.

— Am fost pe la toți și i-am pus la curent, începu el. Putem expune la „Norvins” numai cu condiția să mâncăm cu toții, seara, acolo.

— S-a făcut!

— Bun. Ceilalți au fost și ei de acord. Dar nu putem pune tablourile înainte de ora 4 și jumătate. Poți să vii la prăvălie pe la 4? Să mergem cu toții împreună!

— La 4 sunt la dumneata.

Când Vincent ajunse la prăvălia albastră din rue Clauzel, *Père* Tanguy tocmai încărca pânzele în cărucior. Ceilalți erau înăuntru, fumau și discutau despre stampele japoneze.

— *Alors*[1], strigă *Père,* suntem gata?

— Să-ți ajut la cărucior, *Père*? întrebă Vincent.

— Nu, nu, te rog! Eu sunt impresarul.

Trase căruciorul până-n mijlocul străzii și începu să-l împingă la deal. Pictorii veneau în urmă, doi câte doi. În față mergeau Gauguin și Lautrec; le plăcea să umble alături pentru tabloul caraghios pe care-l alcătuiau. Seurat îl asculta pe Rousseau, foarte agitat din pricina unei a două scrisori parfumate pe care o primise chiar în după-amiaza aceea. Numai Vincent și Cézanne își păstraseră

[1] Atunci! (în lb. franc.).

seriozitatea și încheiau plini de demnitate convoiul.

— Ascultă, *Père* Tanguy, spuse Gauguin după ce urcară o bună parte a dealului, căruciorul ăsta încărcat cu capodopere nemuritoare trebuie să fie foarte greu. Lasă-mă să-l împing și eu o bucată de drum.

— Nu, nu! strigă *Père* Tanguy, grăbind pasul. Eu sunt stegarul acestei revoluții. Când se va trage primul foc, eu trebuie să cad cel dintâi.

Oamenii aceștia nepotriviți și bizar îmbrăcați, mergând prin mijlocul străzii în urma unui cărucior, alcătuiau un grup nespus de caraghios. Dar lor nu le păsa de privirile trecătorilor amuzați. Râdeau și vorbeau plini de voie bună.

— Vincent, strigă Rousseau, ți-am spus de scrisoarea pe care am primit-o azi după masă? Tot așa parfumată! De la aceeași doamnă!

Alerga pe lângă Vincent, fluturându-și brațele și istorisindu-i din nou interminabila poveste. Când se mai potoli și se înapoie lângă Seurat, Lautrec îi făcu semn lui Vincent.

— Știi cine e misterioasa doamnă a lui Rousseau? întrebă el.

— Nu. De unde să știu?

Lautrec nechează.

— E Gauguin. Îi oferă lui Rousseau o intrigă amoroasă. Bietul băiat n-a avut niciodată vreo legătură cu o femeie! Gauguin are de gând să-l îndoape timp de două luni cu scrisori parfumate și apoi să-i dea o întâlnire. O să se-mbrace ca femeie și o să-l ducă pe Rousseau într-o cameră din alea din Montmartre cu găuri de privit în pereți. Și noi o să-l privim pe Rousseau prin găuri cum face dragoste pentru prima oară. O să fie nemaipomenit!

— Gauguin, ești dracu gol!

— Ei, lasă, Vincent, se apără Gauguin. Recunoaște că e o glumă grozavă.

În cele din urmă, ajunseră la „Norvins”. Era un local

modest, înghesuit între un depozit de vinuri și o magazie de nutreț pentru cai. Fațada era vopsită în ulei galben, pereții interiori în albastru-deschis. Erau, poate, douăzeci de mese, acoperite cu niște fețe de masă în pătrate roșii și albe. În fund, aproape de ușa bucătăriei, se afla pupitrul înalt al patronului.

Se certară mai bine de un ceas asupra felului cum să atârne tablourile. *Père* Tanguy se zăpăcise de tot. Patronul începuse să dea semne de nerăbdare, căci se apropia ora mesei, și restaurantul încă mai era cu susul în jos. Seurat refuză să-și expună picturile, întrucât albastrul pereților îi omora cerurile. Cézanne nu voia să admită că naturile lui moarte să atârne lângă „jalnicele afișe" ale lui Lautrec, iar Rousseau era jignit pentru că voiau să-i așeze tablourile pe peretele din fund, chiar lângă bucătărie. Lautrec stărui ca una din pânzele lui mari să fie atârnată la closet.

— Aici își petrece omul clipa cea mai duioasă a zilei, susținea el.

Père Tanguy, disperat, îl luă deoparte pe Vincent.

— Uite ce e, ia ăștia doi franci, mai pune tu cât ai și cară-i pe toți la barul de peste drum. Dacă mă lăsați pe mine singur, într-un sfert de oră am terminat.

Șiretlicul prinse. Când grupul se-ntoarse la restaurant, expoziția era gata aranjată. Renunțară la ceartă și se așezară în jurul unei mese mari, lângă ușa de la stradă. *Père* Tanguy atârnase afișe peste tot: „ACESTE TABLOURI SUNT DE VÂNZARE, IEFTIN. ADRESAȚI-VĂ LA CASĂ".

Era 5 și jumătate. Masa nu se servea înainte de 6. Pictorii nu mai aveau astâmpăr, erau ca niște școlărițe. De fiecare dată când se deschidea ușa de la intrare, toți ochii se întorceau plini de nădejde. Clienții restaurantului „Norvins" nu veneau însă niciodată mai devreme de 6 fix.

— Uită-te la Vincent, murmură Gauguin către Seurat. Are un trac de primadonă înainte de a intra în scenă!

— Știi ceva, Gauguin? spuse Lautrec. Pariez cu tine pe

costul mesei că vând o pânză înaintea ta.

— S-a făcut.

— Iar cu tine, Cézanne, trei la una, continuă Lautrec.

Cézanne roși până-n vârful urechilor, și toți făcură haz pe socoteala lui.

— Să fim lămuriți, spuse Vincent, numai *Père* Tanguy se ocupă de vânzare. Să nu-ncerce nimeni să se tocmească direct cu mușterii.

— De ce nu vin odată? întrebă Rousseau. E târziu.

Pe măsură ce limbile ceasului din perete se apropiau de ora 6, grupul devenea din ce în ce mai neliniștit. În cele din urmă, încetară până și glumele. Nici unul nu-și mai lua ochii de la ușă. Un sentiment de așteptare încordată îi cuprinse pe toți.

— Nu m-am simțit așa nici când am expus cu *„les Indépendants”* în fața tuturor criticilor din Paris, murmură Seurat.

— Uite, uite! șopti Rousseau, un om traversează strada. Vine-ncoace. E un client.

Omul trecu însă pe lângă „Norvins” și dispăru. Ceasul din perete bătu de șase ori. O dată cu ultimă bătaie, ușa se deschise și intră un muncitor. Era îmbrăcat sărăcăcios. Oboseala îi apăsa umerii și i se citea pe față.

— Acum, spuse Vincent, să vedem.

Muncitorul se îndreptă gârbovit spre o masă, își aruncă șapca în cuier și se așeză. Cei șase pictori îi urmăreau încordați fiece mișcare. Omul cercetă lista, comandă un *plat du jour* și, după o clipă, începu să-și soarbă supa cu o lingură mare. Nu ridică ochii din farfurie nici măcar o singură dată.

— *Tiens,* se miră Vincent. *Cest curieux!*

Apoi intrară doi tinichigii. Patronul îi întâmpină cu bună seara. Ei răspunseră cu un mormăit, se trântiră pe scaunele cele mai apropiate și se adânciră imediat într-o ceartă violentă în legătură cu o întâmplare din cursul zilei.

Încet-încet, restaurantul se umplu. Câteva femei intrară însoțite de bărbații lor. Părea că fiecare își avea masa lui obișnuită. Primul lucru la care se uitau era meniul; după ce erau serviți, mâncarea le reținea toată atenția. Nu-și ridicau nici o clipă nasul din farfurie. După masă, își aprindeau lulelele, se apucau să discute sau își despătureau gazetele de seară și se adânceau în lectură.

— Domnii doresc să li se servească acum masa? întrebă un chelner, pe la șapte.

Nimeni nu răspunse, și chelnerul plecă. În restaurant intră un bărbat însoțit de o femeie.

În timp ce-și atârna pălăria în cuier, omul observă un tigru de-al lui Rousseau câte apărea din junglă și i-l arătă femeii. La masa pictorilor rămaseră cu toți împietriți. Numai Rousseau se ridică pe jumătate. Femeia spuse ceva cu voce scăzută, apoi râse. Cei doi se așezară și, aplecându-se deasupra farfuriilor, începură să înfulece cu poftă.

La 8 fără un sfert, fără să mai întrebe, chelnerul le aduse și pictorilor supa. Nimeni nu se atinse însă de ea. Când se răci, chelnerul strânse farfuriile. Aduse *le plat du jour.* Lautrec făcea desene cu furculița în sos. Numai Rousseau fu în stare să mănânce. Toți însă, chiar și Seurat, goliră carafele de vin roșu, acru. Restaurantul era îmbâcsit de aburul mâncării și de mirosul de sudoare al oamenilor care munciseră toată ziua în arșiță.

Unul câte unul, clienții făceau plata, mormăiau în pripă un *bonsoir* patronului și plecau.

— Îmi pare rău, domnilor, spuse chelnerul, dar s-a făcut 8 și jumătate. E ora închiderii.

Père Tanguy strânse tablourile de pe pereți și le cără în stradă. Și, în înserarea care se lăsă ușor, împinse căruciorul înapoi, spre casă.

12. GRUPUL COMUNUARIST DE ARTĂ

Spiritul de respect față de artă, statornicit odinioară de bătrânul Goupil și de unchiul Vincent Van Gogh, dispăruse cu desăvârșire de la *galeries*, fiind înlocuit cu politica de a vinde tablourile ca pe oricare altă marfă, ca și când ar fi fost ghete sau scrumbii afumate.

Din această pricină, Theo era pus zi de zi mai mult în situația de a vinde tablouri proaste la prețuri tot mai mari.

— Ascultă, Theo, îi spuse Vincent într-o zi, de ce nu pleci tu de la *„Goupil”*?

— Să nu crezi că-n altă parte e mai bine, răspunse Theo plictisit. Afară de asta, sunt de-atâta vreme la ei și-mi vine greu să plec.

— Trebuie să pleci. Părerea mea e că trebuie să pleci neapărat. Te văd din ce în ce mai nemulțumit acolo. Nu te sinchisi de mine. Dacă e cazul, pot să mă descurc și singur. Theo, tu ești cel mai cunoscut și mai simpatizat dintre tinerii specialiști de artă din Paris. De ce nu deschizi un magazin al tău?

— O, dumnezeule, iar trebuie să luăm povestea asta de la cap?

— Ascultă, Theo, am o idee strașnică. Vom deschide o prăvălie de artă pe principii comuniste. Noi îți dăm cu toții pânzele, și, indiferent cu cât vei reuși să le vinzi, împărțim banii în mod egal. Sunt sigur că, împreună, o să putem strânge bani destui ca să deschidem o prăvălioară în Paris, apoi să închiriem o casă la țară, unde să trăim și să lucrăm împreună. Portier a vândut deunăzi un Lautrec, iar *Père* Tanguy a vândut câțiva Cézanne. O să-i atragem în jurul nostru și pe tinerii amatori de artă din Paris. Și n-o s-avem nevoie de bani prea mulți ca să gospodărim casa de la țară. Vom trăi modest, împreună, în loc să ținem douăsprezece

locuințe la Paris.

— Vincent, am o durere de cap înfiorătoare. Acuma lasă-mă să dorm, vrei?

— Nu, ai dormit destul duminică. Ascultă, Theo... unde pleci? Foarte bine, dezbracă-te dacă vrei, dar eu tot am să-ți vorbesc. Așa, am să stau aici la capul patului. Uite, dacă nu-ți mai place la „Goupil” și dacă toți pictorii tineri din Paris sunt de acord să dea ceva bani...

În seara următoare, Vincent veni acasă însoțit de Lautrec și *Père* Tanguy. Theo sperase că Vincent va zăbovi mai mult în oraș. Lui *Père* Tanguy îi jucau ochii în cap de nerăbdare.

— *Monsieur* Van Gogh, *monsieur* Van Gogh, e o idee minunată! Trebuie să faci neapărat așa. Trag și eu obloanele și vin cu voi la țară. Am să vă pregătesc culorile, vă fac rame și vă întind pânzele. Nu cer în schimb decât hrană și adăpost.

Cu un oftat, Theo lăsă din mână cartea pe care o citea.

— Și de unde luăm banii ca să pornim la treaba asta? Bani să deschidem o prăvălie, să închiriem o casă și să hrănim atâția oameni?

— Uite, i-am adus cu mine! strigă *Père* Tanguy. Două sute douăzeci de franci. Tot ce-am pus deoparte. Luați-i, *monsieur* Van Gogh! Cred că vor fi de folos acum, la început.

— Lautrec, dumneata ești un om cu judecată. Ce părere ai despre toate prostiile astea?

— Cred că e o idee a dracului de bună. Așa cum stau lucrurile acum, noi nu luptăm numai împotriva întregului Paris, ci ne mâncam și între noi. Dacă ne-am putea uni forțele...

— Foarte bine, dumneata ești bogat. Vrei să ne ajuți?

— A, nu. Dacă ar fi o colonie cu subvenții, cred că și-ar pierde scopul. Am să contribui însă și eu cu două sute douăzeci de franci, ca și *Père* Tanguy.

— E o idee nebunească! Dacă ați ști ce-nseamnă afacerile, n-ați mai vorbi așa…

Père Tanguy se repezi la Theo și-l apucă de mână.

— Dragă *monsieur* Van Gogh, te rog stăruitor, nu spune că e o idee nebunească. E o idee minunată. Trebuie, trebuie neapărat...

— Nu mai ai nici o scăpare, Theo! spuse Vincent. Te-am încolțit. O să strângem bani și te facem stăpânul nostru. Ia-ți adio de la *„Goupil”.* Gata. Acum ești directorul Grupului comunitarist de artă.

Theo își trecu mâna peste frunte.

— Nu prea mă văd conducând o haită de fiare sălbatice ca voi!

Când se-întoarse acasă a doua zi, seara, Theo își găsi locuința plină de pictori entuziaști. Voci tunătoare, glasuri stridente spintecau aerul îmbâcsit de fumul tutunului prost. Vincent, în chip de maestru de ceremonii, se urcase pe o masă fragilă din mijlocul salonului.

— Nu, nu! strigă el. Nimeni nu va primi salariu. Nici un ban. Nu vom vedea bani tot anul. Theo va vinde tablourile, și noi vom primi hrană, adăpost și materiale.

— Dar ce se-ntâmplă cu cei ale căror lucrări nu se vând? întrebă Seurat. Cât va trebui să-i întreținem?

— Atâta timp cât or să vrea să stea cu noi și, bineînțeles, să lucreze.

— Grozav, ce să spun!... mormăi Gauguin. Vom avea toți pictorii ratați din Europa pe capul nostru.

— Uite-l pe *monsieur* Van Gogh, strigă *Père* Tanguy, zărindu-l într-un târziu pe Theo, rezemat de ușă. De trei ori ura pentru directorul nostru!

— Ura pentru Theo! Ura! Ura!

Toți erau într-o stare de extremă exaltare. Rousseau voia să știe dacă, făcând parte din grup, va mai putea da lecții de vioară. Anquetin spuse că el datora chiria pe trei luni și că ar fi bine să se ia cât mai repede o casă la țară. Cézanne

stăruia ca, din grup, cei care aveau banii lor să și-i poată cheltui, chiar dacă trăiau în colonie. Vincent strigă:

— Nu! Asta ar ucide principiile noastre. Trebuie să împărțim cu toții aceeași soartă!

Lautrec dorea să știe neapărat dacă vor putea aduce femei în casă. Gauguin era de părere că fiecare să fie obligat să picteze cel puțin două pânze pe lună.

— Atunci eu sunt nevoit să renunț, strigă Seurat. Eu termin o singură pânză mare pe an.

— Dar materialele? întrebă *Père* Tanguy. I se dă fiecăruia aceeași cantitate de culori și pânze săptămânal?

— Nu, nu, firește că nu! strigă Vincent. Fiecare va primi material după nevoie, nici mai mult, nici mai puțin; ca și hrana, de altfel.

— Și ce-o să facem cu prisosul de bani când tablourile noastre vor începe să se vândă? Cine încasează beneficiile?

— Nimeni nu încasează beneficiile, spuse Vincent. Cum vor rămâne ceva bani în plus, deschidem o casă în Bretagne. Apoi încă una în Provence. Curând, o să avem case în toată țara și vom putea călători dintr-un loc în altul!

— Și cine plătește biletele de tren? Le scoatem din câștig?

— Așa e. Și cât o s-avem voie să călătorim? Cine hotărăște asta?

— Să presupunem că vor voi să plece prea mulți inși deodată în același loc în timpul sezonului. Pe cine lași pe din afară, poți să-mi spui?

— Theo, tu ești directorul grupului. Dă-ne, te rog, amănunte. Poate intra oricine? Numărul membrilor e limitat? Vom fi obligați să pictăm după un anumit sistem? O să avem modele?

Abia în zori se îndurară pictorii să plece. Vecinii se istoviseră ciocănind în tavan cu cozile măturilor. Theo încercă să se culce pe la 4, dar Vincent, *Père* Tanguy și alți

câțiva entuziaști îi înconjurară patul, rugându-l să-și dea demisia de la *„Goupil”* chiar la întâi ale lunii.

Cu cât treceau săptămânile, entuziasmul grupului creștea neîncetat. Cercurile artistice pariziene erau împărțite în două tabere. Pictorii consacrați vorbeau despre frații Van Gogh ca despre doi nebuni. Pentru ceilalți, experiența care se punea la cale constituia principalul subiect de discuție.

Vincent discuta și muncea zi și noapte ca un apucat. Erau atâtea mii de amănunte de pus la punct! De unde să facă rost de bani, în ce cartier să aleagă prăvălia, cum trebuiau fixate prețurile, cine putea face parte din grup, cine va conduce colonia de la țară și în ce fel. Theo, aproape împotriva voinței lui, se lăsă furat de această activitate febrilă. Seară de seară, apartamentul din *rue* Lepic era arhiplin. Se îmbulzeau ziariști în căutare de subiecte. Criticii de artă veneau să discute despre noua mișcare. Pictorii răspândiți prin toată Franța se întorceau în grabă la Paris, să se alăture grupului.

Dacă Theo era regele, Vincent era maestrul de ceremonii. Întocmea fel de fel de planuri, regulamente, bugete, liste de subscripție, coduri de legi și de organizare, manifeste pentru ziare, pamflete care să aducă la cunoștința întregii Europe țelurile Grupului comunitarist de artă.

Era atât de absorbit, încât uită chiar și de pictură.

Aproape trei mii de franci intrară în casa organizației. Pictorii contribuiau cu ultimul franc de care se puteau lipsi, în Boulevard Clichy fu organizată o expoziție în aer liber, unde își prezentară cu toții pânzele. Primeau scrisori din toată Europa, conținând uneori și bancnote vechi și mototolite. Amatorii de artă din Paris veneau în Rue Lepic, se molipseau de entuziasmul noii mișcări și, la plecare, aruncau câte o bancnotă în cutia deschisă. Vincent era secretar și casier.

Theo rămăsese neclintit în convingerea că, fără cinci mii de franci, cel puțin, nu se putea începe. Găsise o prăvălie în Rue Tronchet pe care o considera bine plasată. La rândul lui, Vincent descoperise un vechi și încântător conac în pădurea Saint-Germain-en-Laye, care putea fi închiriat pe nimica toată. Începu să plouă cu pânze ale pictorilor care doreau să facă parte din grup; în apartament nu mai era loc nici să te miști. Sute și sute de oameni intrau și ieșeau; se certau, se contraziceau, înjurau, mâncau, beau și gesticulau sălbatic. De altfel, proprietarul lui Theo îi puse în vedere să se mute.

La sfârșitul lunii, frumoasa mobilă „Louis-Philippe” era țăndări. Vincent nu mai avea răgaz nici măcar să se gândească la pictură. Erau atâtea de făcut! Scrisori de scris, oameni de văzut, case de vizitat, entuziasm ce trebuia trezit în fiecare nou pictor, sau amator care-i ieșea în cale. Vorbea până răgușea. În ochi i se citea o voință nestrămutată. Mânca pe apucate și aproape că nu mai avea timp de dormit. Nimic nu-l mai putea opri. Mergea înainte, mereu înainte.

Pe la începutul primăverii se adunaseră în casă cei cinci mii de franci. Theo se hotărâse, în fine, să-și dea demisia de la *„Goupil”* la întâi ale lunii. Se deciseseră în chip definitiv pentru prăvălia din Rue Tronchet. Vincent puse deoparte o mică sumă pentru casa din Saint-Germain. Theo, Vincent, *Père* Tanguy și Lautrec alcătuiră lista membrilor care vor intra în grup. Din vrafurile de tablouri grămădite în apartament, Theo alese pe cele cu care avea de gând să facă deschiderea. Rousseau și Anquetin se certară crâncen pentru a decide care din doi va decora interiorul prăvăliei și care exteriorul. Lui Theo nu-i mai păsa că nu era lăsat să se odihnească. Acum era cel puțin tot atât de entuziasmat cum fusese Vincent la început. Muncea cu ardoare să pună lucrurile în ordine, așa încât grupul să-și poată începe activitatea în timpul verii.

Discuta la nesfârșit cu Vincent dacă a doua casă trebuia deschisă pe coasta Atlanticului sau pe malul Mediteranei.

Într-o dimineață, Vincent se duse la culcare pe la 4. Era frânt de oboseală. Theo nu-l trezi. Îl lăsă să doarmă până la prânz, când se sculă înviorat și se duse de-a dreptul în atelier. Pânza de pe șevalet sta neatinsă de câteva săptămâni. Vopseaua de pe paletă era uscată, crăpată și acoperită de praf. Tuburile de culoare zăceau aruncate prin colțuri, iar pensulele erau împietrite de vopsea uscată.

Auzise parcă o voce lăuntrică șoptindu-i: „Ei, Vincent, tu ești pictor sau organizator?"

Cără vraful de pânze străine în camera lui Theo și le grămădi pe pat; Nu lăsă în atelier decât tablourile lui. Le așeză pe șevalet, unul câte unul, și le cercetă cu atenție, rozându-și unghiile.

Da, făcuse progrese. Încet-încet, coloritul se limpezise, tinzând spre o luminozitate cristalină. Tendința de a imita dispăruse. Influența prietenilor nu mai era vizibilă. Pentru prima oară își dădu seama că-și alcătuise un stil propriu, o manieră cu totul personală. Nu semăna cu nimic din ceea ce văzuse până atunci. Nici nu știuse că se află într-un asemenea stadiu.

Strecurase impresionismul prin filtrul propriei sale personalități și fusese pe punctul de a căpăta un mijloc de exprimare original, când, brusc, se oprise.

Așeză și pânzele cele mai noi pe șevalet. La un moment dat, abia izbuti să-și înăbușe un strigăt. Aproape că reușise să prindă acel ceva care îi lipsise întotdeauna. Ultimele tablouri dovedeau că dobândise un stil precis, numai al lui, o nouă victorie câștigată în chinuitoarea bătălie din timpul iernii.

Nenumăratele săptămâni în care nu pictase îi prilejuiau acum o perspectivă clară asupra lucrului său. Crease o nouă tehnică impresionistă, cu totul personală. Se privi atent în oglindă. Barba trebuia potrivită, și părul tuns;

cămașa era murdară, și pantalonii atârnau ca niște zdrențe mototolite. Își călcă hainele cu un fier încins, îmbrăcă una din cămășile lui Theo, luă o bancnotă de cinci franci din caseta cu bani și se duse la frizer. După ce se ferchezui, porni gânditor pe Boulevard Montmartre, spre *„Goupil”.*

— Theo, spuse el, putem să stăm puțin de vorbă?

— Dar ce s-a întâmplat?

— Ia-ți pălăria. E cumva vreo cafenea prin apropiere unde să nu dea nimeni peste noi?

După ce se așezară în fundul unei cafenele, ascunși într-un ungher, Theo spuse:

— Știi, Vincent, cred că e mai bine de-o lună de când n-am mai stat amândoi de vorbă.

— Știu, Theo. Mi-e teamă că am făcut o prostie.

— Cum adică?

— Theo, spune-mi cinstit, eu sunt pictor sau organizator de grupări artistice?

— Nu-nțeleg ce vrei să spui?

— Am fost atât de ocupat cu organizarea grupului, încât nici n-am mai pus mâna pe o pensulă. Și sunt sigur că, după ce asociația va lua ființă, n-o să mai am nici o clipă de răgaz.

— Înțeleg!

— Theo, vreau să pictez. Doar n-am muncit atâta în acești șapte ani numai ca să fiu un fel de vătaf al pictorilor. Crede-mă, Theo, mi-e dor de pensulele mele, atât de dor, încât aș fi în stare să fug din Paris cu primul tren!

— Dar, Vincent, acum, după tot ce-am...

— Ți-am spus că am făcut o nebunie, Theo, vrei să asculți o mărturisire?

— Da.

— Numai când îi văd pe ceilalți pictori simt că-mi ies din sărite. Sunt sătul până peste cap de discuțiile lor, de teoriile și certurile lor fără sfârșit. O, nu zâmbi. Știu că și eu am luat parte la ele. Tocmai asta e rău. Cum spunea

Mauve? „Un om poate ori să picteze, ori să vorbească despre pictură, dar nu le poate face pe amândouă o dată.” Ei bine, Theo, tu m-ai întreținut timp de șapte ani numai ca să m-auzi îndrugând teorii?

— Ai muncit mult și cu folos pentru grup, Vincent!

— Da, dar acum, când suntem pe cale să ne mutăm, îmi dau seama că n-am ce căuta acolo; n-aș mai fi în stare să trăiesc și să lucrez. Theo, nu știu dacă mă-nțelegi… Când eram singur în Brabant, sau la Haga, mă credeam o persoană însemnată. Eram un om singuratic, care se războia cu lumea întreagă. Eram pictor, singurul pictor de pe lume. Tot ce pictam era de preț. Eram încredințat că, până la urmă, datorită talentului meu, lumea va ajunge să spună: „Iată un pictor adevărat!”

— Și acum?

— Din nefericire, acum sunt doar unul dintre mulți. Sunt sute de pictori în jurul meu. Mă văd peste tot în caricatură. Gândește-te la toate nenorocitele alea de pânze din apartamentul nostru, trimise de pictori care vor să facă parte din grup. Și ei cred că vor deveni mari. Oare sunt și eu la fel ca ei? Cum să aflu, cu ce să-mi țin curajul acum? Înainte de a veni la Paris, nu știam că există nerozi fără scăpare, care se înșală singuri toată viața. Acum știu. Dar asta e dureros.

— Nu-nțeleg, ce legătură are cu tine?

— Poate că n-are. Dar niciodată n-am să fiu în stare să înlătur această sământă de îndoială. Când sunt singur în mijlocul naturii, uit că se pictează mii de pânze în fiecare zi. Îmi închipui că a mea e singura și că e cel mai frumos dar făcut omenirii. Aș continua să pictez chiar dacă aș ști că ceea ce fac e oribil, dar această… această iluzie de artist… înseamnă totul! Înțelegi?

— Da.

— Afară de asta, nu sunt un pictor citadin. Nu mă simt bine în decorul ăsta. Eu sunt pictorul țăranilor. Vreau să

mă întorc la câmpiile mele. Vreau soare, un soare atât de fierbinte, încât să ardă totul în mine, afară de dorința de a picta!

— Așadar… vrei… să pleci din… Paris?

— Da. Trebuie!

— Dar grupul?

— Mă retrag din el. Tu, însă, tu trebuie să continui.

Theo clătină din cap.

— Nu, fără tine, nu.

— De ce nu?

— Știu eu? Asta o făceam numai de dragul tău… pentru că voiai tu.

Tăcură câteva clipe.

— Nu ți-ai dat încă demisia, Theo?

— Nu. Aveam de gând s-o dau la întâi.

— Crezi că putem înapoia banii tuturor donatorilor?

— Da… Când ai de gând să pleci?

— Nu înainte ca paleta mea să se limpezească bine.

— Înțeleg.

— Pe urmă plec. În sud, cred. Încă nu știu unde. Undeva unde să fiu singur. Și să pictez, să pictez, să pictez de unul singur…

Îi puse cu dragoste mâna pe umăr.

— Theo, să nu mă disprețuiești. Las totul baltă după ce te-am băgat până peste cap în treaba asta.

— Să te disprețuiesc?

Theo zâmbi cu o blândețe nemărginită. Se sculă în picioare și-i strânse afectuos mâna cu care-l ținea pe după umăr.

— ...Nu... nu, sigur că nu. Te înțeleg. Cred că ai dreptate. Haide, băiete… dă pe gât paharul. Trebuie să mă întorc la slujbă.

13. SPRE SUD, MEREU SPRE SUD, CĂTRE SOARE!

Vincent munci neobosit încă o lună, dar, cu toate că paleta lui ajunsese acum aproape tot atât de clară și de luminoasă ca a celorlalți, tot nu era mulțumit. La început crezu că acest sentiment de neîmplinire se datorește impreciziei desenului. Încercă să lucreze încet, cu sânge rece. Dar strădania meticuloasă de întindere a culorii era o tortură pentru el; când privea pânza după aceea, i se părea și mai proastă. Încerca să ascundă urma pensulei prin suprafețe netede, sau să lucreze în culoare subțire, în locul izbucnirii bogate de pastă. Dar nimic nu era de vreun folos. În căutarea înfrigurată a unui mijloc de expresie, nu numai unic, personal, dar și în stare să-i îngăduie a zugrăvi orice-ar dori, simțea că bate pasul pe loc, bâjbâind.

— Cred că de data asta l-am aflat, murmură într-o seară în timp ce picta în atelier. L-am aflat, dar nu în întregime. Dac-aș putea să-mi dau seama ce mă ține în loc!

— Cred că pot să-ți spun eu, interveni Theo, luând pânza din mâinile fratelui său.

— Serios, poți? Ia spune!

— E Parisul.

— Cum... Parisul?

— Da, Parisul a fost pentru tine o adevărată școală. Atâta timp cât vei rămâne aici, ai să fii mereu un școlar. Îți aduci aminte de școala noastră din Olanda, Vincent? Învățam despre ceea ce realizau alții, despre cum realizau, dar noi, de fapt, nu făceam nimic.

— Vrei să spui că subiectele de-aici nu mi se potrivesc?

— Nu asta. Eu cred că nu ești în stare să te rupi cu totul de profesorii tăi. O să-mi fie foarte greu fără tine, Vincent,

dar îmi dau seama că trebuie să pleci. Undeva, pe lume, trebuie să existe un loc unde să te simți cu adevărat tu însuți. Nu știu unde, tu trebuie să-l găsești. E limpede că nu poți s-ajungi la maturitate fără să te rupi de școală.

— Știi la ce loc m-am gândit eu, Theo, în ultima vreme?

— Nu.

— Africa.

— Africa, adevărat?

— Da. Toată iarna asta blestemată, lungă și rece, n-am visat altceva decât soare, soare arzător. Acolo și-a găsit Delacroix culoarea; poate că și eu m-aș regăsi.

— Africa e cam departe, Vincent, spuse Theo gânditor.

— Dar vreau soare, Theo! Îl vreau, cu dogoarea și puterea lui cea mai cumplită. L-am simțit toată iarna chemându-mă spre sud, ca un magnet uriaș. Cât am stat în Olanda, habar n-aveam ce-nseamnă soarele. Acum știu că nu poate exista pictură fără el. Soarele arzător, cred că el e acel ceva care-mi lipsește, care mă va duce la maturitate. Sunt înghețat până-n măduva oaselor de iarna pariziană, Theo, și cred că frigul ăsta mi-a pătruns și în paletă, și în pensule. Niciodată n-am putut izbuti ceva ce nu mă atrăgea pe de-a întregul. Ce-ar fi dacă soarele Africii ar goni tot frigul din mine și mi-ar înflăcăra paleta?...

— Hmm, mormăi Theo, trebuie să ne mai gândim la asta, poate că ai dreptate.

Paul Cézanne dădu o petrecere de adio prietenilor. Tatăl lui îi cumpărase o bucată de pământ pe dealul care domina Aix, și acum se întorcea acasă, să-și clădească atelierul.

— Pleacă din Paris, Vincent, spuse el și vino în Provence. Nu la Aix, acolo e domeniul meu, dar undeva pe-aproape. În sud soarele e mai fierbinte și mai curat decât în orice parte a lumii. Ai să găsești în Provence o lumină și niște culori deschise cum n-ai mai văzut până acum. Eu am să rămân acolo tot restul vieții.

— Și eu abia aștept să plec din Paris, sări Gauguin. Mă-

ntorc la tropice. Dacă-ți închipui, Cézanne, că soarele adevărat e cel din Provence, atunci trebuie să-l vezi pe cel din Marchize. Acolo lumina soarelui și culorile sunt tot atât de pure ca și oamenii.

— Voi ar trebui să intrați în secta celor ce se închină soarelui! spuse Seurat.

— Eu, unul, anunță Vincent, cred că voi pleca în Africa.

— Ei, ei, murmură Lautrec, ne-am învârtit de încă un Delacroix în fașă!...

— Într-adevăr, vrei să faci asta, Vincent? întrebă Gauguin.

— Da. Poate că nu dintr-o dată. Cred c-ar trebui să mă opresc mai întâi undeva în Provence și să mă obișnuiesc acolo cu soarele.

— Nu poți să te oprești la Marsilia, spuse Seurat, orașul ăsta aparține lui Monticelli[1].

— Nu mă pot duce în Aix, răspunse Vincent, pentru că aparține lui Cezanne; Monet a pictat în Antibe, iar Marsilia a fost sfințită de „Fada”. Ei, atunci, dați-mi o idee, unde să mă duc?

— Stai! strigă Lautrec, știu locul care-ți trebuie. Te-ai gândit vreodată la Arles?

— Arles? O veche așezare romană, parcă?

— Da. E așezat pe Ron, la două ore de Marsilia. Am fost o dată acolo. Scenele africane ale lui Delacroix par anemice pe lângă coloritul acestei regiuni.

— Ce vorbești? E chiar atât de puternic soarele?

— Puternic? Cât să te înnebunească. Dar arlezienele! Superbe, cele mai frumoase femei din lume. Păstrează încă trăsăturile pure și delicate ale strămoșilor greci și statura robustă și viguroasă a cuceritorilor romani. Și totuși, curios, au și o notă orientală; presupun că se datorește

[1] *Adolphe-Joseph-Thomas Monticelli* (1824-1866), pictor (de gen, scene idilice, peisaje) francez, renumit pentru strălucirea coloritului său. Supranumit „Fada” (Cu capul în nori, zăpăcitul).

invaziei sarazinilor, din secolul al optulea. La Arles a fost descoperită adevărata Venus, Vincent. E clar că sculptorul a avut o arleziană ca model.

— Par atrăgătoare, după cât spui, zise Vincent.

— Așa și sunt, așteaptă însă să simți mistralul[1], și pe urmă să stăm de vorbă.

— Ce este mistralul? întrebă Vincent.

— Ai să vezi tu când ai să fii acolo, răspunse Lautrec zâmbind.

— Cum e viața? Scumpă?

— În afară de mâncare și adăpost, care costă mai nimic, n-ai pe ce cheltui banii. Dacă vrei neapărat să pleci din Paris, încearcă acolo!

— Arles... murmură Vincent pentru sine. Arles și arlezienele. Mi-ar plăcea să pictez asemenea femei!

Parisul îl tulburase pe Vincent. Băuse prea mult absint, fumase prea multe pipe, se lăsase furat de felurite activități. Avea nervii răscoliți. Simțea dorința vie să stea singur undeva unde să fie liniște și să-și poată cheltui numai pentru pictură toată energia lui clocotitoare. N-avea

---

[1] un vânt regional din Franța, puternic, rece și de obicei uscat, venind din nord, care accelerează atunci când trece prin văile fluviului Rhone și râului Durance, spre coasta Mării Mediterane în zona regiunii Camargue. Acesta afectează partea de nord-est a câmpiei Languedoc și regiunea Provența până la est de Toulon, unde se simte ca un vânt puternic de vest. El are o influență puternică asupra coastei mediteraneene din Franța și este cauza furtunilor bruște din Marea Mediterană între Corsica și Insulele Baleare. Denumirea acestui vânt vine din dialectele limbii occitane, fiind numit *mistrau* în provensală și *magistrau* în languedocian, și înseamnă „meșteșugit”. Același vânt este numit *mestral* în limba catalană și *maestrale* în limba italiană și dialectele din insula Corsica. Mistralul este de obicei însoțit de vreme frumoasă și senină și joacă un rol important în crearea climatului din Provence. El poate ajunge la viteze de mai bine de nouăzeci de kilometri pe oră, în special în valea Rhone-ului. Media zilnică a vitezei acestuia poate ajunge la circa cincizeci de kilometri pe oră, calmându-se sensibil pe timp de noapte.

nevoie decât de un soare fierbinte, care să-i pârguiască întreaga creație. Avea simțământul că punctul culminant al vieții lui, forța creatoare spre care năzuise opt ani îndelungați, era acum mai aproape ca oricând. Știa că nimic din ce pictase până atunci nu era de valoare; poate că nu mai avea înaintea lui decât un scurt răgaz în care să creeze cele câteva tablouri care să-i justifice viața.

— Cum spune Monticelli? „Trebuie să muncim din greu, zeci de ani, ca până la urmă abia să putem păstra două-trei portrete autentice.”

La Paris avea un trai asigurat, prietenie și dragoste. Avea întotdeauna un cămin cald la Theo. Știa că fratele lui nu l-ar lăsa niciodată să flămânzească sau să ceară de două ori materiale de pictură, știa că nu-i refuza nimic din ceea ce-i sta în putere să-i ofere, și, mai ales, îi dăruia toată înțelegerea.

Știa că în clipa în care va părăsi Parisul vor începe necazurile. Nu era în stare să se gospodărească fără Theo. Jumătate din vreme va umbla iar nemâncat. Va trebui să trăiască în hoteluri mici și prăpădite, să se frământe că nu-și poate cumpăra culorile la timp, să-și înăbușe cuvintele în piept în lipsa unui suflet apropiat cu care să schimbe o vorbă.

— Are să-ți placă la Arles, îi spuse a doua zi Toulouse-Lautrec. E liniștit, n-o să te sâcâie nimeni. Căldura e uscată, coloritul minunat - e singurul loc din Europa unde poți găsi o limpezime apropiată de cea a stampelor japoneze. E paradisul pictorilor. Dacă n-aș fi atât de legat de Paris, aș merge și eu.

În seara aceea, Theo și Vincent se duseră la un concert; se cânta Wagner. Se întoarseră devreme acasă și petrecură o oră depănând, în tihnă, amintiri din copilăria lor de la Zundert. Dimineața următoare, Vincent îi prepară cafeaua lui Theo și, după ce fratele său plecă la „*Goupil*”, făcu lună micul apartament, care nu mai fusese dereticat

de când se mutaseră. Puse pe pereți un tablou cu crevete roz, un portret al lui *Père* Tanguy cu pălăria lui rotundă de pai. *le Moulin de la Galette,* un nud de femeie văzut din spate și un studiu din Champs Elysées.

Seara, când Theo se întoarse acasă, găsi pe masa din salon un bilet:

„Dragă Theo,

Am plecat la Arles; îți voi scrie imediat ce ajung.

Am pus câteva tablouri de-ale mele pe pereți, ca să nu mă uiți.

Te îmbrățișez,
Vincent"

CARTEA a VI-a
ARLES

1. CUTREMUR SAU REVOLUȚIE?

Soarele arlezian îl izbi în ochi; Vincent simți cum sulițele lui nemiloase îi străpung creștetul. Era ca un bulgăre, ca un vârtej de văpaie lichidă, galben ca lămâia, care scălda tot albastrul intens al cerului într-o lumină orbitoare. Arșița cumplită și limpezimea perfectă a atmosferei îi dădeau impresia că se afla într-o lume nouă, neobișnuită.

Coborî în zori din vagonul de clasa a treia și o porni pe drumul șerpuitor care ducea de la gară spre Place Lamartine, o piață mărginită într-o parte de cheiul Ronului, iar în cealaltă de niște cafenele și hoteluri prăpădite. Arles i se așternu în față, întins parcă de mistria unui zidar pe spinarea dealului, dormitând sub soarele fierbinte, tropical.

Nu-și bătu prea mult capul cu găsirea unei locuințe; intră în primul hotel pe lângă care trecu, în Place Lamartine, „*Hotel de la Gare*” și închirie o cameră. Se găseau în ea un pat de alamă ce scârțâia la cea mai mică mișcare, un urcior crăpat, așezat într-un lighean, și un scaun stingher. Proprietarul îi mai aduse și o masă nevopsită. În odaie nu era loc să-și instaleze șevaletul, dar Vincent avea de gând să picteze toată ziua în aer liber.

Își aruncă valiza pe pat și o zbughi afară, să cerceteze priveliștile. Din Place Lamartine se desfăceau două drumuri ducând spre inima orașului. În stânga, un drum ocolit, pentru căruțe, înconjura întreaga așezare și urca șerpuind larg spre culmea dealului, trecând pe lângă

vechiul for și amfiteatru roman. Vincent apucă însă pe o cale mai scurtă, care se strecura printr-un labirint de străduțe înguste, pavate cu piatră. După un lung urcuș, ajunse în Place de la Mairie, pârjolită de soare. În drum, trecu pe lângă ogrăzi pietruite, neprietenoase, pe lângă curți pătrate, care păreau să fi rămas neatinse de pe vremea romanilor. Pentru a fi ferite de soarele dogorâtor, străduțele erau atât de înguste, încât puteai atinge ambele rânduri de case doar întinzând mâinile. Ca să pună stavilă mistralului, străzile se răsuceau în loc, pe coasta dealului, într-o întortochere disperată: nu suiau în linie dreaptă nici măcar zece pași. Erau pline de gunoaie, de copii murdari în ușile caselor, totul învăluit într-o atmosferă sinistră, de locuri bântuite de stafii.

Părăsi Place de la Mairie și, trecând printr-o străduță scurtă, dădu în drumul principal din spatele orașului. Tăie apoi prin micul parc și porni la vale, spre arena romană. Sări ca o capră din piatră-n piatră, până când ajunse sus, pe creasta zidului. Se așeză pe un bloc de piatră, legănându-și picioarele deasupra unei prăpăstii abrupte, adâncă de câteva sute de metri, își aprinse luleaua și-și admiră domeniul al cărui stăpân și proprietar se numise singur.

Sub el, orașul se prăvălea la vale, spre Ron, ca o cascadă multicoloră. Acoperișurile caselor se îmbucau unul într-altul, alcătuind un mozaic încâlcit și pestriț. Țigla lor, cândva roșie, răscoaptă de dogoarea stăruitoare a soarelui, împrumutase acum toate culorile, de la galbenul cel mai palid și trandafiriul delicat de scoică până la albastrul aprig de levănțică și cafeniul întunecat al humei.

Apele late și învolburate ale Ronului făceau o cotitură chiar la poalele dealului pe care stătea aninat Arles și porneau apoi năvalnic spre sud, spre Mediterana. Fluviul era strâns între cheiuri de piatră. Pe celălalt mal, orașul Trinquetaille apărea ca pictat pe o ilustrată. În spatele lui

Vincent străjuiau munții, lanțuri uriașe, înălțându-se drept în sus, în lumina albă, limpede. În fața lui se desfășura o panoramă bogată: ogoare cultivate, livezi în floare, dâmbul Montmajour și văi fertile, răscolite de mii de brazde adânci, toate adunându-se într-un punct îndepărtat, în zare.

Dar ceea ce-l buimăcea cu desăvârșire era coloritul regiunii, care-l făcu să-și treacă mâna peste ochi, orbit. Cerul era albastru, dar de un albastru atât de intens, adânc, implacabil, încât părea să nu mai fie albastru de loc și să nu mai aibă nici o culoare. Verdele ogoarelor întinse la picioarele lui era chiar esența culorii verzi, dezlănțuite în nebunie. Soarele incandescent, galben ca lămâia, roșul-sângeriu al pământului, albul țipător al unui nor singuratic agățat deasupra lui Montmajour și rozul mereu reîmprospătat al livezilor... un asemenea colorit părea de necrezut. Cum să le picteze? Cum ar putea vreodată să convingă pe cineva că ele existau aievea, chiar dacă izbutea să le transpună pe paleta lui? Galben, albastru, verde, roșu, roz; natura se dezlănțuia în cinci nuanțe chinuitoare.

O luă pe drumul de căruțe care ducea spre Place Lamartine, își înhăță șevaletul, vopselele și pânza și o porni de-a lungul Ronului. Pretutindeni, migdalii dădeau în floare. Lumina albă, orbitoare a soarelui, oglindită în apă, îi înjunghia dureros ochii. Își uitase pălăria la hotel. Soarele îl ardea prin roșul părului și-i absorbea tot frigul Parisului, toată oboseala, descurajarea și sila cu care viața citadină îi împovărase sufletul.

La un kilometru în josul râului găsi un pod mobil, pe care tocmai trecea o cotigă profilată pe cerul siniliu. Râul era albastru ca un izvor de munte, iar malurile - portocalii, așternute cu iarbă verde. Un grup de femei, în bluze groase de pânză și cu bonete multicolore, spălau rufe la umbra unui pom singuratic.

Își instală șevaletul, trase adânc aer în piept și închise ochii. Nimeni nu putea prinde un asemenea colorit cu ochii deschiși. În clipa aceea, i se spulberară deodată din minte toate teoriile lui Seurat despre *pointillism*-ul științific, discursurile vehemente ale lui Gauguin despre primitivismul decorativ, aparențele de sub suprafețele solide ale lui Cézanne, petele de culoare și liniile născute din ura plictisită a lui Lautrec.

Din clipa aceea nu rămase decât el singur, Vincent.

Se întoarse la hotel pe la ora prânzului. Se așeză la o măsuță din bar și comandă un absint. Era prea tulburat, prea încărcat ca să poată mânca. Un bărbat de la o masă alăturată, văzându-i mâinile, fața și hainele mânjite de vopsea, intră în vorbă cu el.

— Sunt ziarist, din Paris, începu el. Mă aflu aici de trei luni și strâng material pentru o carte despre dialectul provensal.

— Eu am sosit chiar azi-dimineață din Paris.

— Da, mi-am dat seama. Ai de gând să rămâi mult?

— Da. Așa cred.

— Ascultă-mi sfatul și lasă-te păgubaș. Arles e locul cel mai nesănătos de pe întreg globul.

— Ce te face să crezi asta?

— Nu cred. Știu. De trei luni urmăresc oamenii de-aici și te asigur că nu-i nici unul teafăr. Uită-te numai la ei. Uită-te în ochii lor. Nu există nici o ființă normală, întreagă la minte, în tot Tarasconul.

— Mi se pare curios ce spui, făcu Vincent.

— Într-o săptămână ai să fii de aceeași părere cu mine. Regiunea din jurul orașului Arles e cea mai crunt sfâșiată și biciuită din întreaga Provence. Ai umblat puțin prin soarele ăsta? Ei, poți atunci să-ți închipui ce efect are asupra acestor oameni, care sunt torturați zi de zi de lumina lui orbitoare? Îți spun, le arde creierii din cap, nu altceva! Și mistralul! N-ai simțit încă mistralul? O, atunci

așteaptă să-l simți! Biciuiește fără milă orașul două sute de zile pe an. Dacă-ncerci să umbli pe și radă, te izbește de pereții caselor. Dacă te afli afară, pe câmp, te doboară la pământ și te strivește în praf. Te răstoarnă și-ți întoarce sufletul pe dos, până ce simți că nu mai poți îndura nici o clipă. Am văzut cum vântul ăsta păcătos smulge ferestrele din țâțâni, dezrădăcinează copacii, dărâmă gardurile, șfichiuie oamenii și animalele pe câmp, de te aștepți să-i vezi rupți în bucăți. Am stat numai trei luni aici, dar simt că sunt gata să-mi pierd și eu mințile. Mâine dimineață o șterg.

— Ești sigur că nu exagerezi? întrebă Vincent. Arlezienii mi s-au părut oameni normali, atât cât i-am văzut eu astăzi.

— Atât cât i-ai văzut azi, dar așteaptă să-i cunoști mai bine. Știi care-i părerea mea?

— Nu, care? Vrei să bei un absint cu mine?

— Mulțumesc. După părerea mea, Arles suferă de epilepsie. Se biciuiește singur până la un asemenea grad de excitare nervoasă, încât nu te mai îndoiești că, dintr-o clipă într-alta, va izbucni într-o criză violentă și va face spume la gură.

— Și izbucnește?

— Nu! Asta-i partea curioasă. Ajunge mereu la un punct culminant, dar niciodată nu intră în criză. Am așteptat trei luni să văd o explozie ori un vulcan erupând în Place de la Mairie. De nenumărate ori am crezut că locuitorii vor înnebuni toți deodată și-și vor tăia unul altuia beregățile! Dar chiar în clipa când explozia e gata să izbucnească, mistralul încetează pentru câteva zile, și soarele se ascunde după o perdea de nori.

— Păi, râse Vincent, dacă nu intră niciodată în criză, poți să mai spui că Arles suferă de epilepsie? Ce zici?

— Nu, răspunse ziaristul, dar pot să-l socotesc epileptoidal.

— Asta ce naiba mai e?

— Pregătesc un reportaj pe această temă pentru ziarul la care lucrez. Articolul ăsta nemțesc mi-a dat ideea.

Scoase o revistă din buzunar și i-o întinse lui Vincent peste masă.

— Doctorii ăștia au studiat câteva sute de oameni care sufereau de boli nervoase asemănătoare cu epilepsia, dar care nu ajungeau niciodată la crize. Uite, pe schemele astea au înregistrat curba ascendentă a nervozității și excitării, pe care ei o numesc tensiune volatilă. Ei bine, în toate cazurile bolnavii au dus-o într-o febrilitate mereu crescândă până la treizeci și cinci - treizeci și opt de ani. În medie, cam pe la treizeci și șase de ani trec printr-o violentă criză de epilepsie. După aceea, mai urmează încă vreo șase accese, în decurs de un an sau doi, și adio!...

— Asta nu-i o vârstă la care să mori, spuse Vincent. La treizeci și ceva de ani omul abia începe să fie stăpân pe forțele lui.

Ziaristul băgă revista înapoi în buzunar.

— Ai să stai mai mult timp la hotelul ăsta? Articolul meu e aproape gata; vreau să-ți trimit un exemplar imediat ce se va publica. Teoria mea e următoarea: Arles e un oraș epileptoidal. De secole, pulsul îi zvâcnește din ce în ce mai furtunos. Se apropie de prima lui criză. E sigur că se va produce. Și asta, destul de curând. Când se va întâmpla, vom fi martorii unei înspăimântătoare catastrofe. Crime, incendieri, violuri, distrugere totală. Regiunea asta nu poate supraviețui la nesfârșit acestei stări de supraexcitare. Ceva trebuie să se întâmple, și se va întâmpla. Eu o șterg înainte ca oamenii să înceapă a face spume la gură! Și te sfătuiesc și pe dumneata să vii cu mine!

— Mulțumesc, spuse Vincent, mie-mi place aici. Acum mă duc la culcare. Te mai văd mâine dimineață? Nu? Atunci îți urez noroc! Și nu uita să-mi trimiți articolul.

2. MAȘINA DE PICTAT

În fiecare dimineață, Vincent se scula înaintea zorilor, se îmbrăca și făcea un marș de mai mulți kilometri pe malul râului sau prin ținut, în căutarea unui loc care să-l inspire. În fiecare seară se întorcea cu o pânză gata terminată - terminată, pentru că mai mult n-avea ce să-i facă. După cină, se ducea direct la culcare.

Devenise o mașină de pictat, oarbă, grămădind pânzele, una după alta, cu înfrigurare, fără să-și dea măcar seama ce face. Livezile ținutului erau în floare. Îl cuprinse o pasiune sălbatică să le picteze pe toate. Nici nu se mai gândea la ce pictează. Picta pur și simplu. Toți cei opt ani de trudă intensă își găseau, în sfârșit, expresia într-o uriașă izbucnire de energie biruitoare. Uneori, o pânză începută în zori o termina până la amiază. Se întorcea înapoi în oraș, bea o ceașca de cafea și se îndrepta greoi în altă parte, purtând sub braț o pânză neîncepută.

Nu știa dacă ceea ce picta era bun sau rău. Nici nu-i păsa. Era beat de culoare.

Nimeni nu-i vorbea. Nu vorbea cu nimeni. Energia pe care n-o dăruia picturii o folosea în lupta împotriva mistralului. Trei zile pe săptămână trebuia să-și fixeze șevaletul cu țăruși bătuți în pământ. Șevaletul flutura încolo și-ncoace în vânt, ca un cearceaf pe o frânghie de rufe. La căderea nopții, se simțea atât de zdrobit, de parcă ar fi fost bătut zdravăn.

Nu purta niciodată pălărie, și soarele sălbatic îi pârlea, încet-încet, părul din creștetul capului. Noaptea, când zăcea în patul de alamă, își simțea capul încins de flăcări. Soarele îl săgeta în ochi, orbindu-l cu desăvârșire. Câteodată nu mai deosebea verdele câmpiilor de albastrul cerului. Dar, când se întorcea la hotel, își dădea seama că

pânza era în bună parte transpunerea vie, scânteietoare a naturii.

Într-o zi pictă o livadă cu pământ liliachiu, împrejmuită de un gard roșu și cu doi piersici trandafirii profilați pe un cer de un albastru și un alb triumfător.

— Cred că ăsta e cei mai bun peisaj pe care l-am făcut vreodată, murmură el.

La hotel îl aștepta o scrisoare, care-l vestea că Anton Mauve murise, la Haga. Scrise, în josul peisajului cu piersici *Souvenir de Mauve*[1], *Vincent și Theo* și-l trimise pe adresa casei din Uileboomen.

A doua zi dimineața, descoperi o livadă de pruni în floare. În timp ce lucra, se iscă un vânt turbat, cu răbufniri ritmice, ca talazurile mării. În răstimpuri, soarele strălucea, și florile albe scânteiau pe pomi. Continua totuși să picteze, amenințat în fiecare clipă să-și vadă șevaletul doborât la pământ. Își amintea de zilele de la Scheveningen, când picta pe ploaie, în mijlocul vârtejurilor de nisip, împroșcat de spuma oceanului. Pânza avea acum efecte de alb cu mult galben și nuanțe de albastru cu liliachiu. Când termină văzu că pe pânză apăruse ceva neașteptat, nici el nu știa cum: mistralul.

— Lumea o să creadă că tabloul ăsta l-am pictat beat, râse el de unul singur.

Îi veni în minte un rând din scrisoarea primită de la Theo cu o zi înainte. Cu ocazia unei vizite la Paris, *mijnheer* Tersteeg se oprise în fața unui Sisley și-i spusese lui Theo: „Nu-mi vine să cred că pictorul era treaz când a făcut tabloul acesta”.

„Dacă Tersteeg ar vedea tablourile mele din Arles, gândi el, ar spune cu siguranță c-au fost pictate în plină criză de delirium tremens.”

Oamenii din Arles se țineau la distanță de el. Îl vedeau

[1] În amintirea lui Mauve… (în lb. franc.).

gonind în zorii zilei, afară din oraș, cu șevaletul greu încărcat în spate, fără pălărie, cu bărbia azvârlită înainte, grăbit, cu ochii aprinși de nerăbdare. Îl vedeau când se întorcea seara, având, în loc de ochi, doi tăciuni încinși, creștetul capului la fel de roșu cum e carnea crudă, ducând sub braț o pânză încă udă, cufundat într-o discuție însuflețită cu el însuși. Orașul îi născocise o poreclă, și toată lumea o folosea: „*Fou-roux*”[1]!

„Poate că sunt un nebun roșcovan, își spunea el, ce pot că fac?”

Proprietarul hotelului îl storcea până la ultimul franc. De mâncare se găsea greu în oraș, căci aproape toți oamenii din Arles luau masa acasă. Restaurantele erau scumpe. Le cutreieră pe toate, în căutarea unei farfurii de supă bună, dar fără folos.

— E greu să-mi prăjiți câțiva cartofi, *madame?* întrebă el într-un loc.

— Imposibil, *monsieur*.

— Atunci poate aveți puțin orez...

— Orez o să gătim mâine.

— Dar macaroane?

— N-a mai fost loc pe plită pentru macaroane.

În cele din urmă, se lăsă păgubaș și nu se mai preocupă de mâncare, hrănindu-se cu ce găsea. Soarele fierbinte îi ținea trează energia, în ciuda faptului că acorda atât de puțină atenție stomacului. În locul unei alimentații sănătoase, se îmbuiba cu absint, tutun și cu povestirile despre Tartarin din Tarascon ale lui Daudet. Nenumăratele ore de intensă concentrare petrecute în fața șevaletului îi biciuiau nervii. Avea nevoie de stimulente. Absintul îl ațâța și mai mult, iar a doua zi starea de excitare creștea, șfichiuită de mistral și înfierbântată de soare.

Cu cât înainta vara, totul părea să ardă în jur. Nu se mai

---

[1] Nebun roșcovan (în lb. franc.).

vedea decât aur, bronz și aramă, sub un cer verde-azuriu, albit de arșiță. Tot ce cădea sub dogoarea soarelui căpăta nuanțe de un galben sulfuros. Pânzele lui deveniră mase de galben strălucitor, arzător. Știa că galbenul nu mai fusese folosit în pictura europeană de pe vremea Renașterii, dar asta nu-l împiedica de loc. Culoarea galbenă se scurgea din tuburi pe pânză și împietrea acolo. Tablourile ieșeau dense, coapte, tăbăcite de soarele arzător și măturate de vântul sălbatic.

Era încredințat că a picta un tablou bun nu-i mai ușor decât să descoperi un diamant sau o perlă. Rămăsese încă nemulțumit de el și de ceea ce făcea, dar, într-un ungher de suflet, îi licărea speranța că, până la urmă, pictura lui va deveni ceea ce trebuie. Uneori și această speranță părea o fată morgana. Dar nu simțea că trăiește decât atunci când trudea în fața șevaletului. Viață proprie nu mai avea de loc. Era, pur și simplu, un mecanism, o mașină oarbă de pictat, în care turna în fiecare dimineață ceva hrană, lichid și vopsea, pentru ca la căderea nopții să scoată o pânză terminată.

Și asta pentru ce? Pentru vânzare? Firește că nu. Știa că nimeni nu vrea să-i cumpere tablourile. Atunci de ce se grăbea atâta? De ce zorea și se vlăguia pictând zeci de pânze, când sub patul lui sărăcăcios de alamă nu mai era loc pentru teancurile de tablouri?

Renunțase la dorința de a avea succes. Picta pentru că nu putea altfel, pentru că asta îl împiedica să-și mai frământe mintea, pentru că-i abătea atenția. Putea să trăiască fără nevastă, fără cămin și copii, putea să trăiască fără iubire și prietenie, putea să trăiască fără sănătate și siguranța zilei de mâine, fără confort și hrană. Dar nu putea trăi fără acel ceva, care era mai puternic decât el însuși, care era viața lui: forța și talentul creator.

3. „LE PIGEON”[1]

Încercă să-și caute modele, dar lumea din Arles nu voia să-i pozeze. Socoteau că-i picta prost și le era teamă că prietenii vor face haz de portretele lor. Știa bine că dacă i-ar picta în genul drăgălaș al lui Bouguereau, oamenii nu s-ar mai feri să-i pozeze. Se văzu deci nevoit să renunțe la modele și să lucreze numai în mijlocul naturii.

Pe măsură ce vara se pârguia, arșița deveni tot mai cumplită, iar vântul încetă să mai bată. Lumina în care lucra trecea treptat de la galben-verzui la galben-auriu, dobândind nuanțe tot mai pale. Își amintea adesea de pictura lui Renoir, cu linia ei atât de pură și de clară. La fel apăreau toate și în aerul limpede din Provence, aidoma ca un stampele japoneze.

Într-o zi, în zori, zări o fată cu un ten arămiu, cu părul blond bătând în argintiu, cu ochii cenușii, îmbrăcată într-o bluză de stambă roz-pal, sub care se ghiceau sânii împliniți, tari și mici. Era o fetișcană elementară ca pământul ogoarelor, feciorelnică în toate liniile trupului.

Mama ei, îmbrăcată în galben murdar și albastru decolorat apărea, în lumina puternică a soarelui, proiectată pe un strat de flori strălucitoare, albe ca zăpada și galbene ca șofranul. Primiră să-i pozeze câteva ore în schimbul unei sume mici.

Gând se întoarse în seara aceea la hotel, băgă de seamă că gândurile îi tot fugeau la fata cu ten arămiu. Somnul nu voia să vină. Știa că în Arles existau anumite case, vizitate mai ales de zuavi, adică de negrii care-și făceau instrucția în rândurile armatei franceze. Auzise că tariful era îndeobște cinci franci.

---

[1] Porumbelul (în lb. franc.).

Trecuseră luni de zile de când nu mai vorbise cu vreo femeie decât pentru a-i cere o ceașcă de cafea sau o pungă de tutun. Își aminti de vorbele de dragoste pe care i le spunea Margot, de mângâierea degetelor ei pe obraz, de ploaia de sărutări drăgăstoase care urma.

Sări în picioare, străbătu grăbit Place Lamartine și pătrunse în labirintul întunecat al caselor de piatră. În timp ce urca, de undeva, de sus, auzi răcnete și tărăboi. O rupse la fugă într-acolo și, în scurtă vreme, ajunse în fața ușii unui bordel, în Rue des Ricolettes, tocmai când jandarmii încărcau într-o căruță doi zuavi înjunghiați de niște italieni beți. Fesurile roșii ale soldaților zăceau într-o baltă de sânge pe caldarâmul colțuros al străzii. Jandarmii îi îmbrânceau pe italieni spre închisoare, în timp ce mulțimea furioasă se repezea după ei urlând:

— Spânzurați-i! Spânzurați-i!

Profită de învălmășeală și se strecură nevăzut în *„Maison de Tolérance, Numéro 1”*, din Rue des Ricolettes. Louis, proprietarul, îi ură bun venit și-l conduse într-o mică încăpere, pe stânga, unde câteva perechi consumau băuturi.

— Am o fată foarte drăguță pentru dumneavoastră, spuse Louis. Doriți s-o vedeți? Dacă nu vă place Rachel, vă puteți alege alta, desigur.

— Vreau s-o văd.

Se așeză la o masă și-și aprinse luleaua. De-afară, din hol, se auzi un râs și apoi își făcu apariția, în pas de dans, o fată. Se lăsă ușor pe scaunul din fața lui Vincent și-i zâmbi.

— Eu sunt Rachel, zise ea.

— O, exclamă el, dar nu ești decât un copil!

— Am șaisprezece ani, spuse Rachel mândră.

— Și de când ești aici?

— La Louis? De-un an.

— Stai, să te văd mai bine.

Lumina galbenă a lămpii cu gaz era chiar în spatele ei și

fața îi rămăsese în umbră; își rezemă capul de perete și-și îndreptă bărbia în sus, spre lumină, ca Vincent s-o poată vedea.

Avea o figură rotundă, plină, ochi mari, albaștri, lipsiți de expresie, bărbia și gâtul cărnoase. Părul negru era răsucit în vârful capului, ceea ce făcea ca fața-i să semene și mai mult cu o minge. Nu avea pe ea decât o rochie subțire, imprimată și o pereche de sandale. Sfârcurile sânilor rotunzi împungeau spre el ca niște degete acuzatoare.

— Ești drăguță, Rachel.

Un zâmbet luminos, de copil, apăru în ochii ei pustii. Se răsuci și-i luă mâna într-ale ei.

— Îmi pare bine că-ți plac, zise ea. Sunt încântată să plac bărbaților. Asta face viața mai frumoasă, nu-i așa?

— Da. Dar tu mă placi?

— Cred că ești destul de nostim, *Fou-roux!*

— *Fou-roux l* Deci mă cunoști!

— Te-am văzut în Place Lamartine. De ce treci mereu ca o furtună cu legătura aia în spinare? Și de ce nu porți pălărie? Nu te arde soarele? Ochii ți-s roșii de tot. Nu te dor?

El râse de naivitatea copilei.

— Ești foarte dulce, Rachel. Vrei să-mi spui pe numele meu adevărat?

— Cum?

— Vincent.

— Nu, îmi place mai mult *Fou-roux*. Te superi dac-o să-ți spun așa? Și-acum, dai ceva de băut? Bătrânul Louis mă pândește din hol.

Își trecu degetele peste gât; Vincent le urmări cum se afundau în carnea moale. Zâmbi cu ochii ei albaștri, goi și Vincent își dădu seama că voia să pară fericită doar ca să-l dispună pe el. Avea dinții regulați, dar negri; buza de jos, cărnoasă, se răsfrângea atingând aproape cuta orizontală

de deasupra bărbiei pline.

— Comandă o sticlă de vin, spuse el, dar nu prea scumpă, că n-am mulți bani.

Când li se aduse vinul, Rachel zise:

— N-ai vrea s-o bem în camera mea? E mai intim acolo.

— Sigur că da.

Urcară un șir de trepte de piatră și intrară în cămăruța fetei. Avea un pat îngust, o masă, un scaun, iar pe pereții albi atârnau mai multe medalioane în culori. Două păpuși stricate tronau în mijlocul mesei.

— Le-am adus cu mine de-acasă, zise ea. Uite, *Fou-roux,* ia-le. Ăsta e Jacques și asta e Catherine. Mă jucam de-a tata și de-a mama cu ele. O, *Fou-roux,* ce caraghios arăți așa!

Vincent rămase zâmbind prostește cu câte o păpușă în fiecare mână, până când fata se opri din râs. Apoi Rachel îi luă păpușile din mâini, le aruncă pe masă, își zvârli sandalele într-un colț și lăsă să-i alunece rochia de pe ca.

— Stai jos, *Fou-roux,* și hai să ne jucăm de-a tata și de-a mama. Tu ai să fii tata și eu mama. Îți place să te joci așa?

Era scurtă, groasă, cu coapse bombate, cu o adâncitură sub sânii ascuțiți și cu pântecele rotund, durduliu.

— Rachel, zise Vincent, dacă ai de gând să-mi spui *Fou-roux,* să știi că am și eu un nume pentru tine.

Rachel bătu din palme și-i sări în brațe.

— Oh, spune-mi-l! îmi place să mi se dea nume noi!

— Am să-ți spun „*Le Pigeon*”.

Ochii lui Rachel căpătară o expresie jignită și mirată.

— De ce tocmai porumbel, papa?

El îi mângâie ușor pântecele rotund, cupid.

— Pentru că arăți ca un porumbel, cu ochii tăi blânzi și cu burtica ta umflată.

— E drăguț să fii porumbel?

— O, da, porumbeii sânt foarte drăgălași și merită să-i îndrăgești... așa cum meriți și tu!

Rachel se întinse spre el, îl sărută pe ureche, apoi sări din pat și aduse două pahare mari pentru vin.

— Ce urechiușe nostime ai, *Fou-roux!* spuse ea, între două sorbituri de vin roșu.

Când bea, își vâră nasul în pahar, cum fac copiii.

— Îți plac? o întrebă el.

— Da. Stat așa de moi și rotunde, ca ale unui cățeluș.

— Atunci ți le dăruiesc.

Rachel râse tare. Își duse paharul la buze, apoi chicoti din nou; o picătură de vin roșu îi căzu pe sânul stâng, se prelinse pe pântecele ei de porumbel și dispăru în triunghiul negru.

— Ești drăguț, *Fou-roux.* Toată lumea zice despre tine c-ai fi nebun. Dar nu ești, nu-i așa?

Vincent se strâmbă.

— Numai un pic, făcu el.

— Și vrei să fii iubitul meu? întrebă Rachel. N-am mai avut iubit de peste o lună. Vrei să vii la mine în fiecare noapte?

— Mă tem că n-am să pot veni chiar, în fiecare noapte, *Pigeon.*

Rachel se bosumflă.

— De ce nu?

— Păi, printre altele, pentru că n-am bani.

Pusă pe joacă, Rachel îl pișcă de urechea dreaptă.

— Dacă n-ai cinci franci, *Fou-roux,* îți tai urechea și mi-o dai mie? Mi-ar plăcea să fie a mea! Aș pune-o pe masă și m-aș juca în fiecare seară cu ea.

— Bine, dar dacă îți aduc cinci franci mi-o dai înapoi, nu?

— O, *Fou-roux,* ești așa de hazliu și de drăguț, aș vrea ca toți bărbații care vin pe-aici să fie ca tine!

— Nu-ți place aici?

— O, ba da, mă distrez bine și-mi place tot… adică stai, afară de zuavi.

Rachel lăsă paharul de vin din mână și își încolăci

brațele cu drăgălășenie în jurul gâtului lui Vincent. Îi simțea pântecele moale lipit de vestă, și vârfurile sânilor, ca niște muguri, îl ardeau. Își îngropă gura într-a lui. Și el se trezi sărutându-i interiorul moale, catifelat al buzei.

— Ai să mai vii să mă vezi, *Fou-roux*? N-ai să mă uiți și să te duci la alta?

— Am să mai vin, *Pigeon*.

— Și-acum ce facem? Ne jucăm de-a tata și de-a mama?

Când plecă, după o jumătate de oră, era chinuit de o sete ce nu putea fi stinsă decât de nenumărate pahare de apă rece și curată.

4. POȘTAȘUL

De la o vreme, Vincent observă că o vopsea cu cât era mai fin pisată cu atât se îmbiba mai mult de ulei; uleiul era numai mediul care păstra culoarea. Dar nu dădu nici o importanță acestui lucru, mai ales că nu-i păsa dacă pânzele lui căpătau o înfățișare mai aspră. Așa că, în loc să cumpere culori care fuseseră pisate pe piatră ore-n șir, la Paris, se hotărî să și le amestece singur. Theo îl rugase pe *Père* Tanguy să-i trimită fratelui său cele trei cromuri, malahitul, stacojiul, miniul portocaliu, cobaltul și ultramarinul. Și Vincent le pisa acum în cămăruța lui de la hotel. În acest chip, nu numai că-l costau mai puțin culorile, dar erau și mai proaspete și durau mai mult.

Apoi începu să fie nemulțumit de calitatea pânzei pe care picta. Stratul subțire de ghips cu care era acoperită pânza nu absorbea culoarea lui, pusă din belșug. Theo îi trimise suluri de pânză nepreparată, și el sta noaptea și

amesteca ghipsul într-un castronaș, întinzându-l apoi pe pânza pe care picta a doua zi.

Georges Seurat îi deschisese ochii asupra importanței ramei la un tablou. Când îi trimise lui Theo primele pânze din Arles, îi indică și ce lemn să fie folosit pentru rame și în ce culoare să fie vopsit. Dar tot n-avu liniște până ce nu-și văzu picturile încadrate în rame făcute de el însuși. Cumpăra stinghii simple de lemn, le tăia pe măsură și le vopsea apoi într-o culoare care să se potrivească tabloului.

Își prepara culorile, își făcea singur cadrele, își ungea pânzele cu ghips, le picta, apoi le înrăma.

„Păcat că nu pot să-mi cumpăr singur tablourile! murmură el. Atunci chiar că n-aș mai avea nevoie de nimeni!”

Mistralul începu să sufle din nou. Toată natura era dezlănțuită. Cerul părea de sticlă și aerul era foarte uscat. Se lăsase un frig pătrunzător, în ciuda soarelui care strălucea. Pictă o natură moartă în odaia lui: o cafetieră din smalț albastru, o ceașcă albastră cu auriu și o cană de lapte în pătrățele alb cu albastru, alături de un ulcior de majolică albastră, cu un desen roșu, verde și cafeniu, și, în sfârșit, două portocale și trei lămâi.

Când se potoli vântul, ieși iar din casă și pictă un peisaj cu podul de fier de la Trinquetaille, în care cerul și apele Ronului erau de culoarea absintului, cheiurile - liliachii, siluetele oamenilor rezemați în coate de parapet - întunecate, iar podul de fier - de un albastru tare, cu o notă vie de portocaliu pe un fond negru și o trăsătură de un verde puternic de malahit. Încerca să redea acel ceva deprimat și deprimant care plutea în atmosferă.

În loc să copieze fidel ceea ce i se înfățișa înaintea ochilor, începu să folosească în mod arbitrar culorile, ca să se exprime cu mai multă vigoare. Era adevărat, fără îndoială, ce spusese Pissaro, la Paris: „Trebuie să exagerezi, cu îndrăzneală, efectele pe care le produc

culorile, fie prin armonia, fie prin disonanța lor”. În prefața lui Maupassant la *Pierre et Jean* găsi aceeași idee: „Artistul are libertatea de a exagera, de a crea în romanul său o lume mai frumoasă, mai simplă, mai mângâietoare decât cea în care trăim”.

O zi întreagă munci din greu, fără nici o clipă de răgaz, printre lanurile de grâu bătute de soare, ca să prindă pe pânză un câmp arat: un ogor mare, cu bulgări violeți de pământ, boltindu-se spre zare; un semănător în albastru și alb; în depărtare, un lan cu grâu mic, copt, și, peste toate, un cer galben cu un soare și mai galben.

Era sigur, criticii parizieni ar spune că lucrează prea repede. Dar el nu era de aceeași părere. Oare nu emoția și sinceritatea simțământului pe care-l încerca în fața naturii îi dădeau impuls? Și dacă emoțiile erau uneori atât de puternice încât picta aproape fără să-și dea seama că pictează, dacă uneori trăsăturile de penel își urmau una alteia cu iuțeala și coerența cuvintelor în vorbire, știa că, după aceea, vor veni și zile greoaie, lipsite de inspirație. Trebuia deci să bată fierul cât e cald și să-l pună deoparte.

Își prinse șevaletul cu o curea în spate și porni grăbit spre casă, pe drumul de la poalele dealului Montmajour. Mergea repede, și, curând, ajunse din urmă un bărbat și un copil, care pășeau agale în fața lui. Îl recunoscu pe bărbat, era bătrânul Roulin, *facteur des postes*[1] în Arles. I se întâmplase adesea să stea în cafenea alături de el, și de multe ori voise să intre în vorbă, dar nu se ivise prilejul.

— Bună ziua, *monsieur* Roulin.

— A, dumneata ești, pictorul, spuse Roulin. Bună ziua. Am ieșit cu băiatul la plimbare, ca de obicei, duminica după masă.

— Frumoasă zi, nu?

— Da, minunată, mai ales că nu suflă blestematul ăsta de

[1] Factor poștal (în lb. franc.).

mistral. Ai pictat ceva azi, *monsieur?*

— Da.

— Sunt un neștiutor, monsieur și nu mă pricep de loc la artă. Dar m-aș simți onorat dacă mi-ai arăta și mie tabloul.

— Cu plăcere.

Băiatul fugi înainte, jucându-se. Vincent și Roulin mergeau alături. În vreme ce Roulin privea tabloul, Vincent se uita la el. Roulin purta pe cap șapca lui albastră de poștaș. Avea ochi blânzi, dar iscoditori, și o barbă lungă, pătrată, ondulată, care-i ascundea în întregime gâtul și gulerul, revărsându-se în valuri peste haina albastră de uniformă. Vincent simți la el aceeași blândețe și înclinare spre visare care-l atrăsese și la *Père* Tanguy. Era patetic în simplitatea lui, și fața necioplită de țăran părea nelalocul ei, încadrată în barba aceea bogată de înțelept grec.

— Sunt un neștiutor, *monsieur,* repetă Roulin, și o să mă ierți că-mi dau cu părerea. Dar lanurile dumitale de grâu îmi par la fel de vii ca ăla de colo, pe lângă care am trecut adineauri, când te-am văzut pictând.

— Așadar, îți place?

— Știu eu? Pot să spun doar atât: mă face să simt ceva, aici, înăuntru.

Își trecu mâna în sus, peste piept.

Se opriră o clipă la poalele dealului Montmajour. Soarele apunea, roșu, peste vechea mânăstire, și razele lui piezișe incendiaseră în flăcări portocalii trunchiurile și frunzișul pinilor care se înălțau printre bolovanii prăvăliți; alte pâlcuri de pini, de un albastru de Prusia, se profilau în depărtare pe cerul transparent, verde-albăstrui. Nisipul alb și bolovanii înălbiți, risipiți printre copaci, căpătau de asemenea reflexe albăstrii.

— Și asta are viață, nu, *monsieur*? întrebă Roulin.

— Da, și va mai avea chiar după ce noi nu vom mai fi, Roulin.

Merseră mai departe, vorbind liniștit, prietenește. Nimic

nu era supărător în cuvintele lui Roulin. Era un om simplu și gândurile lui, deși naive, aveau totuși profunzime. Din cei o sută treizeci și cinci de franci pe care-i câștiga lunar, trăia împreună cu nevasta și cu cei patru copii. De douăzeci și cinci de ani, de când era poștaș, nu fusese avansat nici măcar o dată și nu primise decât neînsemnate sporuri de salariu.

— Când eram tânăr, *monsieur,* urmă el, mă gândeam mult la Dumnezeu. Dar, o dată cu trecerea anilor, am uitat și de el. Mai dăinuie, cred, în lanul acela pe care l-ai pictat și în apusul de soare de pe Montmajour, în schimb, când mă gândesc la oameni… și la lumea pe care au făcut-o…

Peste drumul șerpuit de țară cobora încet înserarea. Primele steluțe se iveau prin perdeaua grea, de cobalt, a nopții. Ochii blânzi, nevinovați ai poștașului cercetau fața lui Vincent.

— Roulin, vrei să-mi faci o plăcere? Lasă-mă să-ți fac portretul. Oamenii din Arles nu vor să-mi pozeze.

— M-aș simți onorat, *monsieur*. Dar de ce vrei să mă pictezi tocmai pe mine? Nu sunt un om prea chipeș.

— Dacă ar exista un Dumnezeu, Roulin, cred c-ar avea barbă și ochii la fel că ai dumitale.

— Îți râzi de mine, *monsieur!*

— Nu, de loc, spun doar ce gândesc.

— Vrei să vii mâine seară să iei cina cu noi? Nu mâncăm cine știe ce, dar vom fi fericiți să te avem în mijlocul nostru.

Madame Roulin era o femeie simplă, țărancă; îi aminti oarecum de *madame* Denis. Pe fața de masă cu pătrățele roșii și albe se aflau o crăticioară cu mâncare de cartofi, pâine de casă și o sticlă de vin acru. După masă, stând de vorbă cu poștașul, Vincent o desenă pe *madame* Roulin.

— În timpul revoluției am fost republican, povestea Roulin, dar văd că n-am câștigat nimic. Fie că stăpânii sunt regi, fie că se cheamă miniștri, noi, oamenii sărmani,

suntem tot atât de năpăstuiți ca și înainte. Am crezut că, dacă o să fie republică, vom trăi cu toții mai bine.

— A, nu, Roulin!

— Toată viața am încercat să înțeleg, *monsieur,* de ce un om trebuie să aibă mai mult decât altul, de ce unul trebuie să muncească din greu, în timp ce vecinul lui stă deoparte și trândăvește. Poate că sunt prea neștiutor ca să înțeleg. Crezi, *monsieur,* că dac-aș fi mai învățat aș fi în stare să pricep mai bine lucrurile astea?

Vincent întoarse repede privirea spre Roulin ca să vadă dacă nu vorbise în bătaie de joc. Dar pe fața lui era întipărită aceeași expresie de simplă naivitate.

— Ehei, prietene! spuse el. Cei mai mulți dintre oamenii învățați par să înțeleagă foarte bine această stare de lucruri. Dar eu sunt la fel de neștiutor ca și dumneata și n-am să fiu niciodată în stare s-o înțeleg sau să fiu de acord cu ea.

5. CASA CEA GALBENĂ

Se scula cu noaptea în cap, o pornea pe jos cale de trei-patru ore, până găsea colțul de natură care-l atrăgea și apoi picta până se lăsa întunericul.

Să umbli de unul singur, zece-doisprezece kilometri, pe un drum pustiu de țară, nu era prea plăcut, dar atingerea mângâietoare a pânzei ude de sub braț îi ținea de urât. Pictă șapte tablouri mari în șapte zile. La sfârșitul săptămânii se simți vlăguit.

Vara fusese încântătoare, și el i se dăruise cu totul. Acum însă izvorul inspirației îi secase. Mistralul începuse

iar să sufle furios, stârnind nori de pulbere care pudrau copacii. Vincent se văzu nevoit să se oprească din lucru. Dormi șaisprezece ore fără întrerupere.

Urmară zile de inactivitate. Dar nu se putea bucura de acest răgaz pentru că nu mai avea bani, iar cei cincizeci de franci de la fratele lui urmau să sosească abia peste câteva zile. Și nu Theo purta vina. El îi trimitea regulat banii - din zece în zece zile - și, pe deasupra, toate materialele necesare pentru pictură. Vincent însă, nerăbdător să-și vadă încadrate ultimele pânze, comandase mai multe rame decât îi îngăduia punga. Vreme de patru zile trăi doar cu douăzeci și trei de cafele și o pâine, luată pe datorie de la brutar.

În starea de nervozitate în care se afla, se înverșună împotriva propriilor sale lucrări. Socotea că tablourile lui nu sunt pe măsura eforturilor depuse de Theo. Dorise întotdeauna să le poată vinde, ca să-i înapoieze fratelui său banii pe care-i cheltuia cu el. Le cercetă unul câte unul și-și spuse amărât că nu valorau cât costaseră. Chiar dacă, din când în când, se întâmpla să-i izbutească vreun studiu, știa că l-ar fi costat mai ieftin dacă l-ar fi cumpărat de la un alt pictor.

În tot lungul verii, ideile unor noi tablouri îl năpădiseră ca roiurile de albine. Deși era atât de singur, n-avusese timp nici să simtă, nici să se gândească la altceva. Nu făcuse decât să meargă înainte, ca o locomotivă. Acum își simțea creierii sleiți și n-avea bani nici pentru hrană, nici ca să-și poată îngădui, uneori, câte-o vizită la Rachel. Ajunsese la concluzia că tot ce pictase în timpul verii era neizbutit, lipsit de orice valoare.

„Oricum, își spuse el, o pânză pictată prețuiește mai mult decât una nepictată. Nici nu am altă pretenție; asta pare o justificare destul de bună ca să merite să pictezi mai departe.”

Era încredințat că e suficient să stea în Arles pentru ca

personalitatea lui artistică să se desfășoare în toată forța ei. Viața e scurtă, zilele trec repede. Ca pictor, rostul lui era să picteze.

„Degetele astea, de pictor, ale mele devin tot mai mlădioase, gândea el, chiar dacă în rest ființa mea se descompune.”

O dată, întocmind o listă lungă de culori ca să i-o trimită lui Theo, își dădu seama că nici o culoare de pe lista lui nu s-ar fi aflat pe paleta vreunui pictor olandez, fie el Mauve, Maris sau Weissenbruch. Arles desăvârșise ruptura dintre pictura lui și tradiția olandeză.

În ziua când îi sosiră banii află de un birt unde, în schimbul unui franc, se putea mânca un prânz destul de bun. Birtul avea o înfățișare ciudată în care predomina culoarea cenușie: podeaua era din bitum cenușiu, ca pavajul străzii, tapetul de pe pereți tot cenușiu, obloanele verzi, întotdeauna închise, iar ușa - acoperită de o perdea mare, verde, menită să împiedice pătrunderea prafului. Un mănunchi de raze strălucitoare se strecura, subțire ca lama unui cuțit, prin crăpătura unui oblon.

După ce se odihni mai bine de o săptămână, îi trecu prin minte să picteze peisaje nocturne. Pictă restaurantul cenușiu, cu patronii care-și luau masa și chelnerițele trebăluind în jur. Pictă cerul de noapte, așa cum se vedea din Place Lamartine, dens ca un cobalt cald, bătut în mii de stele provensale. Cutreieră drumurile din afara orașului și pictă chiparoșii în lumina lunii.

„Café de nuit” ținea deschis toată noaptea; își găseau acolo adăpost fel de fel de indivizi care n-aveau bani pentru cameră la hotel, sau care erau prea beți ca să-i mai poată urni cineva. Într-o noapte prinse pe pânză terasa cafenelei, într-o alta, interiorul. Încercă să înfățișeze pustiitoarele vicii omenești cu ajutorul roșului și al verdelui. Pictă interiorul în roșu ca sângele și galben mohorât, cu masa verde de biliard în mijloc și, deasupra,

patru lămpi galbene ca lămâia, împrăștiind o lumină portocaliu-verzuie. În toate amănuntele, chiar și în siluetele vagabonzilor care dormeau pe furate, se vedea lupta dintre cele mai izbitoare nuanțe de roșu și verde. Căută să redea atmosfera specifică a tavernei de noapte, loc în care puteai să te ruinezi, să înnebunești sau să ucizi.

Locuitorii orașului avură din nou un motiv de senzație aflând că *Fou-roux* pictează noaptea pe străzi și doarme în timpul zilei. Îndeletnicirile lui erau întotdeauna prilej de distracție pentru ei.

La întâi ale lunii, proprietarul hotelului nu se mai mulțumi să-i mărească doar chiria camerei, ci se hotărî să-i încarce socoteala cu încă o taxă zilnică, pentru cămara în care-și depozita pânzele. Vincent nu putea suferi hotelul și era indignat de lăcomia patronului. Nu se putea plânge de mâncarea gătită la birtul cenușiu, dar n-avea bani ca să poată mânca acolo decât de vreo două-trei ori în zece zile. Iarna bătea la ușă, atelier n-avea, iar camera de la hotel era mizerabilă, deprimantă, umilitoare.

Începu să-și otrăvească din nou stomacul cu mâncărurile ospătăriilor ieftine, singurele unde-și putea îngădui să ia masa. Trebuia neapărat să-și găsească o locuință și un atelier al lui.

Într-o scară, pe când traversa Place Lamartine însoțit de bătrânul Roulin, îi atrase atenția un bilet „De închiriat”, lipit în geamul unei case cu pereții galbeni, nu departe de hotelul unde locuia. Clădirea avea două corpuri de casă, cu o curte mare la mijloc. Fațada dădea atât spre piață, cât și spre orașul cocoțat pe deal. Vincent se opri și o privi gânditor.

— Ce păcat că e așa de mare! îi spuse el lui Roulin. Mi-ar plăcea să stau într-o asemenea casă.

— Dar nu-i nevoie să stai în toată casa, *monsieur*. N-ai decât să închiriezi doar aripa dreaptă, de pildă.

— Da? Câte camere o fi având? O fi mare chiria?

— Trebuie să aibă vreo trei-patru odăi și te-ar costa foarte puțin, nici pe jumătate cât hotelul. Dacă vrei, mergem împreună mâine, în timpul pauzei de prânz, să ne târguim. Am să te ajut s-o iei cât mai ieftin.

A doua zi, încă din zori, Vincent nu-și mai găsea astâmpăr. Se plimba în sus și-n jos prin Place Lamartine, cercetând casa galbenă din toate unghiurile. Era o construcție solidă, bătută din plin de soare. Privind-o mai îndeaproape, băgă de seamă că fiecare dintre cele două corpuri avea intrare separată și că aripa stângă era locuită.

Imediat după ce-și luă prânzul, se înfățișă și Roulin. Intrară împreună în aripa dreaptă a casei. Înăuntru, un coridor ducea spre o cameră mare, care dădea în alta mai mică. Pereții erau văruiți. Holul și scara ce ducea la etaj erau pardosite cu cărămidă roșie, curată. Sus se aflau încă o cameră mare și o odăiță. Podelele, din dale roșii, sclipeau, iar pereții, văruiți proaspăt, străluceau în lumina limpede a soarelui.

Proprietarul, anunțat de Roulin printr-un bilețel, îi aștepta în camera de la etaj. Schimbă câteva vorbe cu Roulin într-o provensală grăbită, din care Vincent nu înțelese mai nimic. Poștașul se întoarse spre el.

— Vrea să știe pentru cât timp închiriezi casa.

— Spune-i că nu știu; fără termen.

— Poți s-o iei măcar pe șase luni?

— O, sigur că da, firește!

— Atunci zice că ți-o închiriază cu cincisprezece franci pe lună.

Cincisprezece franci! pentru o casă întreagă! Era a treia parte din cât îl costa hotelul. Chiar mai puțin decât plătise pentru atelierul din Haga. O locuință statornică, pentru cincisprezece franci pe lună! Scoase în grabă banii din buzunar.

— Repede! Dă-i banii. O-nchiriez imediat.

— Vrea să știe când te muți, spuse Roulin.

— Astăzi. Chiar acum.

— Dar, *monsieur,* n-ai mobilă. Cum vrei să te muți?

— O să-mi cumpăr o saltea și un scaun. Roulin, nu știi ce-nseamnă să-ți petreci viața în camere ticăloase de hotel! Mă mut fără nici o întârziere!

— Cum doriți, *monsieur*...

Proprietarul plecă, și Roulin se întoarse la slujbă. Rămas singur, Vincent începu să se plimbe dintr-o cameră într-alta; cobora și suia mereu scările, cercetând avid fiecare colțișor al împărăției sale. Cei cincizeci de franci de la Theo sosiseră tocmai cu o zi înainte; mai avea din ei vreo treizeci. Se repezi afară, cumpără o saltea ieftină și un scaun și le cără în casa galbenă. Hotărî ca încăperea de la parter să-i slujească de dormitor, iar cea de sus, ca atelier. Aruncă salteaua pe podeaua de dale roșii, duse scaunul sus în atelier și se întoarse la hotel pentru ultima oară.

Născocind un motiv, destul de șubred de altfel, proprietarul hotelului îi încărcă socoteala cu patruzeci de franci și nu-l lăsă să-și ia pânzele până nu-i dădu toți banii. Ca să-și recapete tablourile, Vincent se văzu nevoit să aducă poliția; până la urmă, trebui totuși să plătească jumătate din suma pretinsă pe nedrept.

După amiază, târziu, găsi în fine un negustor care se învoi să-i dea pe datorie o sobiță cu gaz, două oale și o lampă de gaz. Îi mai rămăseseră în buzunar trei franci, din care cumpără cafea, pâine, cartofi și un pic de carne pentru supă. Se trezi fără o lețcaie. Bucătăria și-o instală în cămăruța de la parter.

Când se lăsă noaptea peste Place Lamartine, învăluind clădirea galbenă, Vincent își pregătea supa și cafeaua pe sobiță, în casa nouă. N-avea masă, așa că întinse o hârtie pe saltea, așeză cina și mâncă șezând pe podea, cu picioarele încrucișate. Uitase să cumpere cuțit și furculiță. Se folosi de mânerul pensulei ca să scoată din oală bucățile

de carne și cartofii, care căpătau astfel un ușor iz de vopsea.

Când isprăvi de mâncat, luă lampa cu gaz și urcă scările de cărămidă roșie la etajul de sus. În camera goală, pustie, doar silueta țeapănă a șevaletului se desprindea pe fondul ferestrei luminate de lună. În fund se întrezărea grădina întunecată din Place Lamartine.

Se trânti pe saltea și adormi. Dimineața, când se trezi, deschise ferestrele, și dintr-o singură privire cuprinse verdele grădinii, soarele care răsărea și drumul șerpuit spre oraș. Se uită încă o dată la cărămizile roșii, curate ale podelei, la pereții văruiți, albi ca laptele, la odăile încăpătoare. Își pregăti puțină cafea și începu să se plimbe de colo până colo, sorbind din ceașcă, plănuind cum își va mobila casa, ce tablouri va atârna pe pereți și cum își va petrece clipele fericite pe care i le făgăduia nouă locuință, cuibul lui.

A doua zi primi o scrisoare de la Paul Gauguin. Bolnav și sărac, prietenul lui era țintuit într-un han nenorocit din Pont-Aven în Bretania. *„Nu pot să scap din gaura asta*, scria Gauguin, *n-am bani să achit nota*, *și proprietarul îmi ține toate pânzele sub lacăt*. *Din tot noianul de nenorociri care se abat asupra omenirii, nimic nu mă înnebunește mai mult decât lipsa de bani*. *Și totuși, simt că eu n-am să scap niciodată de mizerie”*

Vincent se gândi la toți pictorii de pe pământ, hărțuiți, bolnavi, lipsiți de mijloace materiale, ocoliți și luați în râs de semenii lor, chinuiți de foame și de suferință până în ultima clipă a vieții. De ce oare? Ce crimă făptuiseră? Cu ce se făcuseră vinovați că să ajungă niște izolați, niște proscriși? Și cum puteau niște oameni atât de hărțuiți de mizerie să înfăptuiască ceva de valoare? Pictorul viitorului - o, acesta va fi un colorist, un om cum n-a mai existat vreodată! El nu va fi nevoit să locuiască în hoteluri nenorocite și nici să umble prin bordeluri păcătoase.

Bietul Gauguin! Zăcea într-o groapă mizerabilă din Bretania, prea bolnav ca să mai poată lucra, fără un prieten care să-l ajute și fără un ban în buzunar pentru hrană și pentru doctor. Vincent îl socotea un mare pictor și un om deosebit. Dacă o să moară Gauguin? Dacă va fi nevoit să renunțe la pictură? Ce pierdere pentru artă!

Vârî scrisoarea în buzunar, ieși din casă și pomi gânditor de-a lungul cheiurilor Ronului. Un șlep mare, încărcat cu cărbuni, staționa prins de țărm cu o parâmă. Văzut de sus, așa, ud, după o scurtă răpăială de ploaie, lucea ca oțelul. Apa avea o culoare alb-gălbuie, cu reflexe întunecate, cenușiu-sidefii. Cerul era liliachiu, cu dungi portocalii spre apus, iar orașul violet. Pe șlep se zărea un du-te-vino neîntrerupt - muncitori îmbrăcați în albastru și alb murdar cărau la țărm sacii cu cărbuni.

I se părea că se află în fața unei stampe de Hokusai[1]. Gândul îi zbură înapoi, la Paris, la stampele japoneze din prăvălia lui *Père* Tanguy... și la Paul Gauguin, care, dintre toți prietenii, îi era cel mai drag.

Văzu clar, deodată, ce avea de făcut. Casa galbenă era tocmai bună pentru doi oameni, cu câte un dormitor și un atelier pentru fiecare. Dacă-și găteau masa și-și preparau culorile singuri, dacă-și drămuiau cu grijă banii, puteau să trăiască amândoi din cei o sută cincizeci de franci trimiși de Theo. Chiria n-ar costa mai mult, iar hrana s-ar urca doar foarte puțin. Ce minunat ar fi să aibă iarăși un prieten lângă el, și încă un pictor cu care să poată vorbi același limbaj și să împartă aceleași preocupări! Și câte lucruri folositoare despre pictură l-ar putea învăța Gauguin!

Abia acum își dădu seama cât fusese de singur. Iar dacă nu se vor putea descurca cu cei o sută cincizeci de franci ai lui, poate că Theo s-ar învoi să le mai trimită încă cincizeci

---

[1] *Hokusai Katsushika* (1760-1849), picior, desenator și gravor japonez, cunoscut prin dinamismul și coloritul expresiv al creației sale, legată de activitatea oamenilor simpli.

de franci pe lună în schimbul unui tablou de Gauguin.

Da! Da ! Gauguin trebuie să vină și să stea împreună cu el aici, la Arles. Soarele fierbinte din Provence îi va goni boala din oase, cum i-a gonit-o și lui. Vor avea un atelier în care lucrul va merge din plin. Cel dintâi atelier al sudului. Vor continua tradiția lui Delacroix și Monticelli. Își vor scălda pânzele în lumina soarelui și în culorile vii, meridionale, vor trezi lumea la tumultul naturii!

Gauguin trebuia salvat!

Se întoarse și porni alergând înapoi în Place Lamartine. Năvăli în casa galbenă, sus, pe treptele de cărămidă roșie și începu, înfrigurat, să împartă în gând camerele.

„Aici, sus, vom avea dormitoarele. În camerele de jos vom face atelierele. Am să cumpăr paturi, și saltele, și cearșafuri, și scaune, și mese și o să avem un cămin adevărat! Am să decorez toți pereții cu floarea-soarelui și livezi în floare! O, Paul, Paul, abia aștept să fim din nou împreună!”

6. MAYA

Nu era însă chiar atât de simplu cum își închipuise. Theo se învoise să le dea cincizeci de franci mai mult pe lună în schimbul unei picturi de Gauguin, dar mai era și costul biletului de tren, la care nu se gândiseră și pe care nici Theo, nici Gauguin nu-l puteau plăti. Pe deasupra, Gauguin era prea bolnav, ca să poată călători, prea înglodat în datorii ca să poată scăpa din Pont-Aven și prea demoralizat să mai poată fi ispitit de vreun proiect. Scrisorile zburau des între Arles, Paris și Pont-Aven.

Vincent îndrăgise nespus casa lui galbenă. Își cumpără o masă și un scrin din banii trimiși de Theo.

„La sfârșitul anului, îi scria el lui Theo, *am să fiu un alt om. Să nu crezi însă că atunci am să plec de aici. Nu, asta în nici un caz. Am de gând să-mi petrec restul zilelor în Arles. Vreau să devin pictorul sudului. Iar tu să știi că, de acum înainte, ai o casă și-n Arles. Vreau s-o aranjez, s-o pun la punct, ca să-ți poți petrece și tu vacanțele aici”*

Cheltuia cât mai puțin pe cele necesare traiului și dădea tot restul pentru casă. În fiecare zi avea de ales între el însuși și casa lui galbenă. Să cumpere carne pentru prânz, sau vasul de majolică pe care-l ochise într-o prăvălie? Să-și cumpere o pereche de pantofi noi, sau să ia plapuma verde pentru patul lui Gauguin? Să comande o ramă de lemn de pin, pentru ultima lui pânză, sau să cumpere scaunele de trestie?

Și casa biruia întotdeauna.

Hoinărise prea mult, fără rost și fără măsură. Acum se străduia să-și asigure viitorul, și casa galbenă îi dădea un sentiment de liniște și securitate. Avea de gând să nu se mai mute din ea. Și după ce el nu va mai fi, va veni alt pictor, care va găsi totul de-a gata, un atelier în plină creație. Se gândea cu mare mulțumire că, de fapt, el întemeia un atelier care va fi folosit de generații întregi de pictori dornici să zugrăvească sudul. Îl urmărea ideea de a picta pentru interiorul casei niște panouri decorative care să justifice toți banii cheltuiți cu el în acești ani în care nu vânduse nimic.

Se adânci în lucru cu și mai multă râvnă. Învățase că observarea îndelungată îl ajuta să înțeleagă mai bine un lucru și să-l redea cât mai adevărat. Se duse de peste cincizeci de ori la Montmajour să studieze câmpul de la poalele lui. Smucindu-i mereu șevaletul din față, mistralul îngreuna realizarea acelei unități depline care trebuie să existe între sentiment și mâna celui ce conduce penelul.

Lucra de la 7 dimineața până la 6 seara, fără să se clintească din loc! O pânză pe zi!

— Mâine va fi arșiță mare, spuse Roulin într-o seară de toamnă târzie, în timp ce goleau un pahar de bere la „*Cafe* Lamartine”. Și după asta, iată și iarna.

— Cum e iarna în Arles? întrebă Vincent.

— Nesuferită. Ploi multe, un vânt tăios și un frig care te pătrunde până-n măduva oaselor. Dar iarna e foarte scurtă aici. Nu ține mai mult de două luni.

— Așadar, mâine va fi ultima zi frumoasă. Atunci văd limpede locul pe care trebuie să-l pictez. Închipuiește-ți, Roulin, o grădină de toamnă, cu doi chiparoși verde-închis, de forma unor sticle de bere, și trei castani mici, cu frunze de culoarea portocalei și a tutunului. Mai e și o mică tisă, cu frunzișul galben-palid și trunchiul violet, și două tufișuri cu frunzele sângerii, ca de purpură, puțin nisip, ceva iarbă și, deasupra, un petic de cer albastru.

— Ah, *monsieur,* când descrii dumneata ceva, îmi dau seama că toată viața am trecut cu ochii închiși pe lângă o mulțime de priveliști!

A doua zi dimineața se trezi o dată cu zorile. Era bine dispus. Își potrivi barba cu foarfecele, își pieptănă puținul păr pe care i-l mai cruțase soarele arlezian, îmbrăcă singurul lui costum de haine și, ca un deosebit semn de adio trimis soarelui, își puse căciulița de blană de iepure de la Paris.

Prezicerea lui Roulin se adeveri. Soarele răsări ca un bulgăre de jar galben. Căciulița de blană de iepure n-avea cozoroc, și lumina îl orbea. Grădina pe care voia s-o picteze se afla pe coasta unui deal, la două ore de mers, pe drumul dintre Arles și Tarascon. Își instală șevaletul în brazdele unui lan de grâu, în fața grădinii, așa încât s-o poată privi dintr-o parte. Zvârli jos căciulița, își scoase haina cea bună și potrivi pânza pe șevalet. Deși era încă devreme dimineața, soarele îi dogorea creștetul capului și-i

flutura în fața ochilor valul tremurător de aer fierbinte cu care ajunsese să se deprindă.

Cercetă cu atenție priveliștea din fața lui, analiză culorile și-și întipări liniile în minte. Când se încredință că a pătruns îndeajuns peisajul, își pregăti pensulele, desfăcu căpăcelele tuburilor de culori și-și curăță cuțitul de întins pasta. Se mai uită încă o dată la grădină, o mută cu gândul pe pânza goală din fața lui, amestecă niște culori pe paletă și ridică pensula.

— E nevoie să-ncepi așa de curând, Vincent? întrebă o voce în spatele lui.

Vincent să răsuci în loc.

— E încă devreme, dragul meu. Ai înaintea ta toată ziua, cât e de lungă, ca să pictezi.

Uimit peste măsură, se uita cu gura căscată la femeia care apăruse în spatele lui. Era foarte tânără. Avea ochii la fel de albaștri ca bolta de cobalt a unei nopți arleziene, iar părul, care-i cădea pe spate revărsat în cascade, era galben ca lămâia sau ca soarele din Arles. Avea trăsăturile chiar mai gingașe decât Kay Vos, dar ghiceai în ele ceva din plinătatea pârguită a ținuturilor sudului. Pielea era de un auriu arzător, iar dinții, albi, strălucitori, apăreau între buzele surâzătoare ca niște flori de leandru întrezărite prin roșul-sângeriu al viței de vie. Purta o rochie lungă, strâns lipită de corp, prinsă doar într-o parte cu o agrafă pătrată de argint. În picioare avea niște sandale simple. Trupul plin, bine făcut unduia în curbe pure, voluptuoase.

— Am stat prea multă vreme departe de tine, Vincent, spuse ea.

Se așeză între el și șevalet, sprijinindu-sa de pânza neîncepută și ascunzându-i priveliștea grădinii. Soarele îi aprindea părul auriu, revărsat pe spate în valuri scânteietoare. Îi zâmbea îmbietor, atât de drăgăstos, încât el se frecă la ochi să-și dea seama dacă nu cumva aiurează sau visează.

— Tu nu înțelegi, dragul meu, spuse femeia. Nici n-ai cum, căci am stat atâta vreme departe de tine!

— Dar cine ești?

— Sunt prietena ta, Vincent. Cea mai bună prietenă pe care o ai pe lume.

— De unde știi cum mă cheamă? Nu te-am văzut niciodată.

— Nu, dar eu te-am văzut de multe ori, de foarte multe ori.

— Cum te cheamă?

— Maya.

— Atâta doar, Maya?

— Pentru tine, doar Maya.

— Și de ce ai venit aici, pe câmp, după mine?

— Din aceeași pricină pentru care te-am urmat în toate peregrinările tale prin Europa: ca să fiu aproape de tine.

— Cu siguranță mă iei drept altcineva. Nu pot să fiu eu cel despre care vorbești.

Femeia își puse mâna albă, răcoroasă pe fruntea lui și-i netezi părul roșu, ars. Mâna ei și vocea joasă, învăluitoare, îl răcoreau ca apa dătătoare de puteri a unui izvor limpede, adânc.

— Nu există decât un singur Vincent Van Gogh. N-aș putea niciodată să greșesc și să-l iau drept altul.

— Și de când spui că mă cunoști?

— De opt ani, Vincent.

— Dar acum opt ani eram...

— ...Da, iubitule, erai în Borinage.

— Mă cunoșteai și atunci?

— Te-am văzut pentru întâia oară într-o după-amiază de toamnă târzie, așezat pe o roată ruginită de fier, în fața minei Marcasse...

— ...Privind la minerii care se îndreptau spre case.

— Da. Când m-am uitat întâia oară la tine, ședeai acolo. Era cât pe-aci să trec mai departe. Dar atunci ai scos din

buzunar un plic vechi și un creion și ai început să desenezi. M-am uitat peste umărul tău să văd ce-ai făcut. Și când am văzut… m-am îndrăgostit.

— Te-ai îndrăgostit? Te-ai îndrăgostit de mine?

— Da, Vincent, dragul meu, bunul meu Vincent, de tine!

— Poate că pe vremea aceea arătam ceva mai bine.

— Nici pe jumătate cât arăți acum.

— Vocea ta… Maya… sună atât de ciudat! O singură dată mi-a vorbit o femeie cu o asemenea voce…

— …Margot. Și ea te-a iubit, Vincent, tot atât de mult ca și mine.

— Ai cunoscut-o pe Margot?

— Am stat în Brabant doi ani. Am fost lângă tine pe câmp, zi de zi. Îți urmăream lucrul în atelierul din spatele bucătăriei. Și eram fericită că Margot te iubea.

— Atunci înseamnă că nu mă mai iubeai…

Îi mângâie ochii cu vârful degetelor ei răcoroase.

— O, ba da! Te iubeam. N-am încetat nici o clipă să te iubesc, de atunci, din prima zi.

— Și nu erai geloasă pe Margot?

Femeia zâmbi. Pe față îi apăru o expresie fugară de tristețe și milă nemărginită. Fără să vrea, Vincent se gândi la Mendes da Costa.

— Nu, nu eram geloasă pe Margot. Dragostea ei îți făcea bine. Dar iubirea ta pentru Kay nu mi-a plăcut. Te-a făcut să suferi.

— M-ai cunoscut și pe vremea când eram îndrăgostit de Ursula?

— Asta a fost înainte de a intra eu în viața ta.

— Nu ți-aș fi plăcut atunci.

— Nu.

— Eram un nerod.

— Uneori trebuie să fii nerod la început, ca să poți deveni înțelept mai târziu.

— Dar bine, dacă mă iubeai când eram în Brabant de ce

n-ai venit atunci la mine?

— Nu erai încă pregătit să mă primești.

— Și acum... sunt?

— Da.

— Și tot mă mai iubești? Acum... azi... în clipa asta?

— Acum... azi... în clipa asta... și pentru totdeauna!

— Dar cum poți să mă iubești? Uită-te la mine, gingiile-mi sunt bolnave. Toți dinții din gură sunt falși. Părul de pe cap e ars. Am ochii injectați, ca un sifilitic. Fața mi-e numai piele și os. Sunt urât! Cel mai urât dintre oameni! Am nervii zdruncinați, trupul vlăguit și otrăvit din creștet până în tălpi. Cum poți să iubești o asemenea ruină omenească?

— Vrei să stai jos, Vincent?

El se așeză pe scăunel. Femeia se lăsă în genunchi pe pământul moale.

— Nu, strigă el, e păcat să-ți murdărești rochia ta albă! Stai să-ți întind haina pe jos.

Femeia îl opri cu o mișcare ușoară a manii.

— De multe ori mi-am murdărit rochia urmându-te, Vincent, dar de fiecare dată a redevenit albă și curată.

Îi prinse bărbia în palma ei albă și cu vârfurile degetelor îi mângâie cele câteva fire de păr ars de după urechi.

— Nu ești urât, Vincent. Ești frumos! Ți-ai chinuit bietul tău trup, care te-ncătușează, dar sufletul - sufletului nu-i poți face nici un rău; și eu iubesc sufletul tău. Și când, în cele din urmă, te vei nimici cu totul din pricina acestei munci pătimașe, sufletul tău va trăi veșnic... fără sfârșit. Și o dată cu el și dragostea mea pentru tine.

Soarele urca mereu. Acum razele lui dogoritoare îl loveau din plin.

— Să mergem undeva la răcoare, spuse el. Sunt niște chiparoși ceva mai încolo, pe drum. Ai să te simți mai bine la umbră.

— Sunt fericită aici, cu tine. Nu-mi pasă de soare. M-am obișnuit.

— Ești de mult în Arles?

— Am venit o dată cu tine de la Paris.

El sări în sus, răsturnând scăunelul cu piciorul.

— Minți! Ai fost trimisă aici anume ca să-ți bați ioc de mine. Cineva ți-a povestit trecutul meu și te plătește ca să râdă pe socoteala mea. Pleacă, nu mai vreau să vorbesc cu tine!

Femeia îi înfruntă supărarea cu ochii ei zâmbitori.

— Nu te mint, dragul meu. Eu sunt singurul adevăr din viața ta. Dragostea mea pentru tine nu va pieri niciodată.

— Asta-i minciună! Nu mă iubești! Îți bați joc de mine! Dar stai, că te lecuiesc eu de glume!

O prinse brutal în brațe. Ea se întoarse spre el.

— Am să-ți fac rău dacă nu pleci, dacă mă mai chinuiești!

— Fă-mi, Vincent. Mi-ai mai făcut și altădată. Asta face parte din dragoste.

— Bine, atunci poftim!

Îi strivi corpul în brațe. Își lipi gura de a ei, mușcând-o, zdrobind-o sub sărutarea lui.

Ea-i oferi buzele moi, calde și-l lăsă să-i bea adânc din dulceața gurii. Tot trupul i se mlădia după al lui, din cap până-n picioare, într-o dăruire deplină, desăvârșită.

O împinse departe și se îndreptă amețit spre scăunel. Femeia se lăsă jos, pe pământ, își puse un braț pe coapsa lui și-și rezemă capul de el. Vincent îi mângâie părul bogat, de culoarea lămâii.

— Acum mă crezi?

— Spui că ai venit în Arles o dată cu mine. Știi ceva despre *Le Pigeon*?

— Rachel e un copil dulce.

— Și tu n-ai nimic împotrivă?

— Ești bărbat, Vincent, și ai nevoie de femei. De vreme ce nu era încă timpul să vin la tine și să mă dăruiesc ție, trebuia să te duci unde puteai. Dar acum...

— Acum?
— Nu mai e nevoie. Niciodată!
— Vrei să spui că tu...
— Sigur, Vincent, te iubesc doar.
— De ce m-ai iubi? Femeile m-au dispreţuit întotdeauna.
— Nu erai sortit iubirii. Aveai o menire mai înaltă.
— O menire mai înaltă! Am fost un caraghios. La ce sunt bune grămezile astea de pânze? Cine le preţuieşte? Cine vrea să le cumpere? Cine mă va răsplăti măcar cu o vorbă de laudă, cine va spune vreodată c-am înţeles natura, că i-am înfăţişat frumuseţile?
— Toată lumea o va spune într-o zi, Vincent.
— Într-o zi!... Ce vis! Ca şi când aş visa că într-o zi am să fiu un om sănătos, că o să am şi eu un cămin şi o familie şi bani destui ca să pot trăi fără griji. Sunt opt ani, lungi, nesfârşiţi, de când pictez, şi niciodată, în tot acest timp, nu s-a găsit un om să-mi cumpere măcar un tablou. Am fost un nebun!
— Ştiu, dar ce nebun măreţ! Când n-ai să mai fii, Vincent, abia atunci va înţelege lumea ce-ai vrut să spui. Pânzele pe care nu le poţi vinde azi nici cu o sută de franci or să se vândă într-o zi cu un milion. Nu zâmbi, Vincent, îţi spun adevărul. Tablourile tale vor sta în muzeele din Amsterdam şi Haga, Paris şi Dresda, München şi Berlin, Moscova şi New York. Tablourile tale vor fi nepreţuite, pentru că nici unul nu va mai fi spre vânzare. Se vor tipări cărţi despre pictura ta, Vincent, se vor scrie romane şi piese despre viaţa ta. Oriunde se vor întâlni doi oameni care iubesc pictura, numele lui Van Gogh va fi pomenit cu dragoste.
— Dacă nu ţi-aş simţi încă gustul buzelor, aş spune că visez sau c-am înnebunit!
— Vino, Vincent, stai lângă mine, dă-mi mâna!
Soarele se ridicase deasupra capului. Dealurile şi văile erau scăldate într-o pâclă galbenă ca pucioasa. Vincent

ședea lungit pe câmp alături de femeia necunoscută. De șase luni încheiate nu mai schimbase o vorbă cu nimeni în afară de Rachel și Roulin. Se adunase în el, zăgăzuit, un imens torent de cuvinte. Femeia îl privea adânc în ochi, și el începu să vorbească. Îi povesti despre Ursula și despre zilele când fusese angajat la *„Goupil”.* Îi vorbi despre lupta și dezamăgirile lui, despre dragostea pentru Kay și despre căsnicia pe care încercase s-o înjghebeze cu Christine. Îi povesti despre speranțele legate de pictură, despre poreclele care-i fuseseră scornite și despre loviturile pe care le primise, îi explică de ce voia ca desenul lui să rămână aspru, pictura neprecisă, culoarea explozivă; îi vorbi despre tot ce dorea să realizeze pentru pictură și pentru pictori și cum își simțea trupul ruinat de boală și de oboseală.

Pe măsură ce povestea, se aprindea tot mai mult. Cuvintele îi țâșneau de pe buze ca vopselele din tuburi. Întreaga-i ființă se destindea ca un arc. Vorbea cu mâinile, își sălta brațele și umerii, se plimba în sus și în jos prin fața ei, răsucindu-și corpul în toate chipurile. Pulsul îi bătea tot mai repede, sângele îi zvâcnea din ce în ce mai tare. Dogoarea soarelui îi încinsese la culme nervii dezlănțuiți într-o energie febrilă.

Femeia îl asculta în liniște, fără să scape un cuvânt. Din privirea ochilor ei simțea că-l înțelege. Îi sorbea fiecare cuvânt, atentă, gata să-l asculte mai departe, să-l înțeleagă, să adune cu grijă tot ce risipea în această revărsare îndelung reținută.

Apoi el se opri brusc. Tremura tot de încordare nervoasă. Avea fața și ochii injectați de sânge, mădularele îi erau scuturate ca de friguri. Femeia îl trase jos lângă ea.

— Sărută-mă, Vincent.

O sărută pe gură. Buzele ei nu mai erau răcoroase. Ședeau întinși unul lângă altul în huma grasă, fărâmițată. Ea îi sărută ochii, urechile, nările, linia coborâtă a buzei de

sus, îi mângâie gura cu limba ei moale, dulce, își plimbă degetele pe gât, în jos pe umeri, pe pielea sensibilă a subsuorii.

Sărutările stârniră în el cea mai covârșitoare patimă pe care o simțise vreodată. Fiecare părticică din trup îi era mistuită de chinul pustiitor al simțurilor care nu poate fi alinat decât de plăcerile cărnii. Niciodată nu i se dăruise o femeie cu acest sărut răscolitor al dragostei. Îi strivi trupul în brațe, simțind cum pulsa, sub rochia albă, diafană, toată căldura ființei ei.

— Așteaptă, spuse ea.

Își desfăcu agrafa de argint de la șold și lăsă rochia să-i alunece la picioare. Trupul arămiu era feciorelnic, proaspăt, ca și chipul ei. Nu știuse că un trup de femeie poate avea forme atât de armonioase. Nu știuse că pasiunea poate fi un lucru atât de pur, atât de frumos și în același timp atât de pustiitor.

— Tremuri, iubitule! Ține-mă strâns dragul meu, dulcele meu iubit! Strânge-mă cu puterea cu care mă dorești.

Soarele cobora de partea cealaltă a cerului. Pământul dogorea încă de razele arzătoare ale zilei, răspândind o mireasmă în care se simțea tot ce fusese însămânțat, tot ce crescuse, tot ce-i fusese smuls, tot ce murise. Mirosea a viață, bogatele și pătrunzătoarele miresme ale vieții, zămislite neîncetat și mereu întoarse în materia din care luase ființă.

Tulburarea lui Vincent atinse culmea. Fiecare fibră i se zbătea într-un focar de suferință. Femeia își desfăcu brațele ca să-l primească și-i dărui toată căldura ei, sorbind în schimb tot ce era vigoare bărbătească în el. Primi în ființa ei tumultul vulcanic, patima copleșitoare care-i biciuise nervii și-i mistuise clipă de clipă trupul și-l înălță în unduiri line și mângâietoare spre culmile vibrante ale creației.

Istovit, adormi în brațele ei.

Când se trezi, era singur. Soarele apusese. Pe obraz, acolo unde își îngropase fața nădușită în țărână, avea lipită o bucată de humă întărită. Pământul se răcorise și împrăștia aroma vieții fremătânde pe care o nutrea la sânu-i. Își îmbrăcă haina, își puse căciulița de blană de iepure, își luă șevaletul în spate și pânza sub braț și porni încet pe drumul cufundat în întuneric.

Când ajunse acasă aruncă șevaletul și pânza pe salteaua din dormitor și ieși să bea o ceașcă de cafea. Își rezemă capul în mâini pe tăblia rece, de piatră a mesei și retrăi în minte toate clipele zilei.

— Maya! murmură el. Maya... Parc-am mai auzit numele ăsta! Înseamnă... înseamnă... dar ce înseamnă oare?

Mai luă o ceașcă de cafea. După o oră, străbătu Place Lamartine, spre casă. Se stârnise un vânt rece. În aer plutea miros de ploaie...

Când aruncase pe saltea șevaletul și pânza nu mai stătuse să aprindă lampa de gaz. Acum scăpără un chibrit și așeză lampa pe masă. Flacăra galbenă lumină camera. Privirea îi fu atrasă de niște pete de culoare de pe saltea. Mirat, se apropie și ridică pânza pe care o avusese cu el de dimineață.

Zări pe ea, într-o minunată aureolă de lumină, grădina de toamnă: cei doi chiparoși, de forma și culoarea unor sticle, cei trei castani mici, cu frunze portocalii și arămii, tisa, cu frunzișul ei de un galben-palid și cu trunchiul violet, cele două tufișuri roșii-sângerii, cu frunze de purpură, în față puțin nisip, un petic de iarbă și, pe deasupra, un cer albastru, albastru-intens, și soarele ca un vârtej de jăratic gălbui-sulfuros.

Rămase câteva clipe nemișcat, admirând pictura, apoi o puse cu grijă pe perete. Se întoarse la saltea, se așeză pe ea cu picioarele încrucișate, își privi zâmbind tabloul și spuse cu glas tare:

— Îmi place. E bun!

7. SOSEȘTE GAUGUIN

Veni și iarna. Vincent își petrecea zilele în atelierul cald, plăcut. Theo îi scrise că Gauguin venise la Paris pentru o zi, dar că era într-o dispoziție sinistră și că se împotrivea cu toată tăria ideii de a veni la Arles. În gândurile lui Vincent casa cea galbenă nu trebuia să fie doar un cămin pentru doi oameni, ci un atelier permanent pentru toți pictorii sudului. Făcea planuri amănunțite cum să mărească spațiul locuinței, imediat ce el și Gauguin vor izbuti să pună lucrurile în mișcare. Orice pictor care-și va arăta dorința să lucreze acolo va fi binevenit; în schimbul întreținerii, va trebui doar să-i trimită lui Theo câte o pânză pe lună. Când aveau să se strângă destule tablouri impresioniste, Theo urma să plece de la *„Goupil”* și să deschidă o galerie independentă la Paris.

Vincent arătase foarte limpede în scrisorile lui că Gauguin va fi șeful atelierului, maestrul tuturor pictorilor care vor lucra acolo. Între timp, punea deoparte ultimul franc pe care putea să-l cruțe ca să-și mobileze dormitorul. Zugrăvi pereții într-un violet-pal, în contrast puternic cu roșul dalelor de pe jos. Cumpără cearșafuri și fețe de pernă de un verzui foarte deschis, o cuvertură cărămizie și vopsi lemnul patului și al scaunelor în culoarea untului proaspăt. Masa de toaletă o făcu portocalie, ligheanul - albastru, ușa - liliachie. Atârnă pe pereți câteva dintre tablourile lui, deschise larg obloanele ferestrelor și apoi transpuse pe pânză întreaga scenă, așa cum arăta, ca să vadă și Theo cât de odihnitoare era camera lui. Pictă tabloul în culori subțiri, bine întinse, ca în stampele japoneze.

Cu odaia lui Gauguin era altă situație. Nu voia să cumpere pentru șeful atelierului orice mobilă ieftină. *Madame* Roulin îl asigură că patul de lemn de nuc, pe

care-l ochise pentru Gauguin, va costa cam trei sute cincizeci de franci, sumă pe care n-avea cum s-o strângă. Începu să cumpere, așadar, mai întâi obiectele mai mici necesare mobilării camerei, ceea ce-l ținea într-o veșnică lipsă de bani.

Când nu putea plăti modele, se așeza în fața oglinzii și-și mai făcea o dată autoportretul. Uneori venea să-i pozeze Rachel; *madame* Roulin venea și ea câte o după-amiază pe săptămână, aducând și copiii; o dată îi poză în costumul ei de arleziană, și *madame* Ginoux, nevasta patronului cafenelei unde obișnuia să bea câte un pahar de absint. Într-o oră îi prinse silueta pe pânză. Fondul era galben-deschis, ca lămâia, fața - cenușie, iar rochia - neagră cu albastru crud de Prusia. O pictă așezată într-un jilț de lemn portocaliu, împrumutat de la vecini, cu coatele sprijinite pe o masă verde.

Un tânăr zuav, cu fața mică, cu gât de taur și ochi de tigru, primi să-i pozeze în schimbul unei sume mici. Îl pictă până la brâu, în uniforma lui albastră, de un albastru de tigaie smălțuită, cu un galon portocaliu-roșcat, decolorat pe umăr și cu două stele de un galben-pal pe piept. Pe capul bronzat de felină purta un fes roșu, ce ieșea în evidență pe un fond verde. Rezultatul fu o îmbinare sălbatică de tonuri tari, disonante, chiar țipătoare, dar potrivite cu subiectul.

Ședea ore întregi la fereastră, cu creionul în mână și cu hârtia de desen în față, încercând să-și însușească îndemânarea de a prinde din câteva linii sumbre silueta unui bărbat, a unei femei, a unui copilandru, a unui cal sau a unui câine, așa cum sunt ele în realitate, cu cap, trup și picioare, toate armonios legate între ele. Copie un mare număr din pânzele pictate în timpul verii, făcându-și socoteala că, dacă ar fi putut realiza în cursul anului cincizeci de studii a două sute de franci fiecare, n-ar fi fost prea necinstit din partea lui că își îngăduie să mănânce și

să bea ca și când ar fi avut dreptul s-o facă.

În cursul acestei ierni observă și înțelese o mulțime de lucruri: că nu trebuie să picteze pielea cu albastru de Prusia pentru că arată ca de lemn; că petele lui de culoare nu erau atât de dense cum ar fi vrut să fie; că în sud cel mai important element îl constituie contrastul dintre roșu și verde, dintre portocaliu și albastru, dintre galben-verzui și liliachiu; că-și dorea să exprime cu ajutorul picturii ceva mângâietor, ca muzica; și că voia să-i înfățișeze pe oameni cu acel ceva nepieritor, simbolizat odinioară de o aureolă, pe care el căuta să-l redea printr-un colorit strălucitor și vibrant. Mai înțelese, în sfârșit, că cine trage la sărăcie nu scapă niciodată de ea.

Unul dintre unchii Van Gogh muri, lăsându-i lui Theo o mică moștenire. Întrucât îl știa pe Vincent dornic să-l aibă cât mai degrabă pe Gauguin lângă el, Theo hotărî să folosească jumătate din sumă pentru mobilarea dormitorului lui Gauguin și să-l expedieze imediat la Arles. Vincent era în al nouălea cer. Făcea planul decorațiilor pentru interioarele casei. Se gândea să facă o duzină de panouri cu minunatele floarea-soarelui arteziene, o adevărată simfonie în albastru și galben.

Nici vestea biletului de tren gratuit nu păru să-l încânte pe Gauguin. Dintr-o pricină care-i rămase necunoscută lui Vincent, Gauguin prefera să lâncezească la Pont-Aven. Vincent, însă, era grăbit să termine decorațiile și să aranjeze atelierul, pentru ca la sosirea maestrului totul să fie pus la punct.

O dată cu primăvara, tufele de leandru din curtea aflată în spatele casei galbene izbucniră nebunește, înflorind cu frenezie. Flori proaspete se deschideau peste cele veștede; verdele lor se reînnoia mereu în țâșniri violente, ce păreau că nu mai ostenesc.

Vincent își încărcă din nou șevaletul în spate și porni prin ținut, să găsească floarea-soarelui pentru cele

douăsprezece panouri. Gliile câmpurilor arate aveau o culoare cafenie blândă, iar cerul, de un albastru de nu-mă-uita, era presărat cu scame de nori albi. Apucă să picteze câteva floarea-soarelui, în zori, când își ridicau talerele spre astrul abia răsărit; luă altele acasă și le pictă într-un vas verde.

Apoi, spre hazul locuitorilor din Place Lamartine, zugrăvi fațada casei cu un strat proaspăt de galben.

Când termină cu pregătirile, vara era în toi. O dată cu ea, își făcură din nou apariția soarele fierbinte, mistralul turbat, încordarea mereu crescândă ce plutea în aer, înfățișarea chinuită, bântuită a ținutului și a orașului de piatră, cocoțat pe coasta dealului.

Și, o dată cu ea, își făcu apariția și Paul Gauguin.

Ajunse în Arles înaintea zorilor și așteptă răsăritul într-o cafenea mică ce ținea deschis toată noaptea. Proprietarul se uită la el și strigă:

— Dumneata trebuie să fii prietenul mult așteptat! Te recunosc!

— Ce tot îndrugi acolo?

— *Monsieur* Van Gogh mi-a arătat portretul pe care i l-ați trimis. Vă seamănă leit, *monsieur*.

Gauguin se duse și-l trezi pe Vincent. Revederea fu gălăgioasă și veselă. Vincent îi arătă casa, îl ajută să-și desfacă bagajul, îl întrebă de noutăți de la Paris. Șezură la taifas, vorbind cu însuflețire ore în șir.

— Ai de gând să lucrezi azi, Gauguin?

— Dar ce-ți închipui că sunt eu, un Carolus-Duran[1]? Nu cumva crezi că mă dau jos din tren, îmi iau paleta și-ți trântesc pe loc un tablou nemaipomenit, cu efecte de lumină?!

— Te-am întrebat doar.

---

[1] *Carolus-Duran* (pe adevăratul nume *Charles Durand*) (1837-1917), pictor francez; a lucrat mai mult în Italia.

— Nu mai pune întrebări prostești.

— Atunci îmi iau și eu vacanță azi. Hai să mergem să-ți arăt orașul.

Urcară pe deal în sus, traversară prin Place de la Mairie, scăldată de soarele nemilos, și o luară pe drumul de căruțe din afara orașului. Zuavii făceau instrucție pe câmp, chiar în fața barăcilor; fesurile lor roșii păreau să fi luat foc în bătaia soarelui. Vincent îl conduse pe Gauguin prin micul parc din fața forului roman. Arlezienele își făceau plimbarea de dimineață. Vincent îi vorbise cu patimă despre frumusețea lor.

— Ei, ce părere ai despre arleziene, Gauguin? îl întrebă.

— Să-ți spun drept, mă lasă rece.

— Uită-te la tonul carnației, omule, nu la forme! Uită-te la efectul soarelui pe pielea lor!

— Spune-mi, mai bine, cum sunt bordelurile pe aici?

— Nu-s decât de-alea de cinci franci, pentru zuavi.

Se întoarseră în casa galbenă să pună la punct viitoarea lor gospodărie. Bătură în cuie, pe peretele din bucătărie, o cutie și puseră în ea jumătate din bani - atâta pentru tutun, atâta pentru cheltuieli neprevăzute, plus chiria. Deasupra cutiei așezară o bucată de hârtie și un creion, ca să-și noteze fiecare franc pe care-l luau. În altă cutie puseră restul banilor, împărțiți în patru, ca să aibă săptămânal pentru hrană.

— Te pricepi bine la gătit, Gauguin, nu-i așa?

— Ba bine că nu! Doar am fost marinar.

— Atunci, pe viitor, ai să gătești tu. Astă-seară însă am să pregătesc eu cina, în cinstea ta!

Când îi servi supa, Gauguin o lăsă aproape toată în farfurie.

— Nu pot să-mi explic cum ai fost în stare să obții o asemenea porcărie!? De fapt, ca să-ți spun drept, cam tot așa faci și cu culorile în tablourile tale…

— Ce te supără la culorile mele, pot să știu și eu?

— Văd, dragă Vincent, că tot te mai bălăcești în neoimpresionism. Ai face, însă, mai bine să renunți la metoda asta. Nu se potrivește cu firea ta.

Vincent împinse farfuria de supă din fața lui.

— Și asta mi-o spui așa, de la prima ochire? Bravo, halal critic!

— Bine, dar uită-te și tu. Doar nu ești orb, nu? De exemplu, galbenul ăsta violent e mult prea exagerat.

Vincent ridică ochii la panourile cu floarea-soarelui de pe pereți.

— Asta-i tot ce găsești să-mi spui despre ele?

— Nu, drăguțule, dacă vrei, pot să-ți mai găsesc o mulțime de cusururi!

— Și cam ce anume?

— Ce anume? Uită-te și tu la felul în care se armonizează culorile; monoton, neizbutit.

— Asta-i o minciună!

— O, stai jos, Vincent. Și nu te mai uita la mine de parc-ai vrea să mă ucizi. Sunt mult mai bătrân ca tine și mai copt. Tu ești încă în faza căutărilor. Mai bine ascultă ce-ți spun eu și-ai să înveți lucruri folositoare.

— Iartă-mă, Paul. Vreau într-adevăr să mă ajuți.

— Atunci primul lucru pe care ar trebui să-l faci e să-ți scoți toți gărgăunii ăștia din cap. Ai bătut câmpii toată ziua despre Meissonier[1] și Monticelli. N-au nici o valoare, nici unul, nici celălalt. Atâta timp cât vei continua să admiri acest gen de pictură, n-ai să faci niciodată măcar o singură pânză ca lumea.

— Monticelli a fost un pictor mare. Știa despre culori mai mult decât oricare altul din vremea lui.

— Ia mai slăbește-mă cu Monticelli al tău! Un bețivan țicnit, asta e fost!

---

[1] *Jeart-Louis-Ernest Meissonier* (1815-1891), pictor francez, cunoscut prin mici tablouri de gen cu subiecte din trecut, în special din Franța secolului al XVIII-lea.

Vincent sări în sus și-l fulgeră, peste masă, cu privirea. Castronul de supă căzu pe dalele roșii și se făcu țăndări.

— Să nu spui asta despre „Fada”. Țin la el aproape ca la propriul meu frate. Toate trăncănelile neroade despre el, c-ar fi fost un bețiv, că n-ar fi fost în toate mințile, nu sunt decât bârfeli ordinare. Un bețiv n-ar fi putut picta niciodată tablourile lui Monticelli. Truda mintală pe care o cere îmbinarea armonioasă a celor șase culori esențiale, calculul și încordarea extremă ca să te poți gândi la o sută de lucruri într-o singură jumătate de oră, toate astea presupun o minte sănătoasă și limpede. Când repeți bârfeala asta despre „Fada”, ești la fel de răuvoitor ca și bestia aceea de femeie care-a scornit-o.

— Ala, bala, portocala!

Vincent reacționă ca un om căruia i s-a turnat un pahar cu apă rece pe ceafă. Nu putu să mai rostească nici un cuvânt; o tulburare puternică puse stăpânire pe el, înăbușindu-l. Încercă să-și stăpânească furia, dar nu izbuti. Se repezi spre dormitorul lui și trânti ușa după el.

8. ÎNȚELEPCIUNE ȘI RĂTĂCIRE

Până a doua zi uitară de ceartă. Luară cafeaua împreună și plecară, care încotro, în căutare de peisaje. Seara, când Vincent se întoarse acasă, istovit de ceea ce numea el „îmbinarea armonioasă a celor șase culori esențiale”, îl găsi pe Gauguin pregătind cina pe soba mică de gaz. Un timp stătură de vorbă liniștiți; apoi discuția alunecă spre pictori și pictură, singurul subiect care-i pasiona cu adevărat.

Și lupta izbucni numaidecât.

Pictorii pe care-i admira Gauguin îi disprețuia Vincent. Ceea ce adora Vincent înjura Gauguin. Erau într-un dezacord deplin până în cele mai mici amănunte ale meseriei lor. Ar fi putut discuta liniștit, prietenește, despre orice altceva, dar pictura era pentru ei ceea ce e aerul și apa pentru viață. Își apărau părerile până la ultima picătură de energie. Gauguin era de două ori mai puternic fizicește, dar temperamentul pătimaș și clocotitor al lui Vincent făcea ca forțele să devină egale.

Chiar când discutau despre lucruri asupra cărora erau de aceeași părere, argumentele lor se ciocneau gata să scapere scântei. După discuții rămâneau întotdeauna sleiți, ca niște baterii descărcate.

— N-ai să ajungi niciodată pictor, Vincent, îl dăscălea Gauguin, până ce n-ai să-nveți să privești natura, apoi să te întorci în atelier și abia acolo, la rece, să pictezi ce ți s-a întipărit în minte.

— Nu vreau să pictez la rece, caraghiosule! Vreau să pictez cu sângele în clocot. De-asta mă aflu aici, la Arles.

— Tot ce-ai pictat până acum nu e altceva decât o copie servilă a naturii. Trebuie să înveți să pictezi *ex tempore.*

— *Ex tempore!* Sfinte Dumnezeule!

— Și încă ceva; era bine dacă-l ascultai pe Seurat. Pictura e ceva abstract, băiete. N-are nimic de-a face cu poveștile pe care le spui tu și cu morala pe care tot încerci s-o scoți în evidență.

— Ce să scot în evidență? Ești nebun!

— Dacă vrei să predici, Vincent, întoarce-te la popie. Pictura e culoare, linie și formă; nimic altceva. Pictorul poate înfățișa ceea ce e decorativ în natură, atât, și nimic mai mult!

— Artă decorativă! pufni Vincent. Dacă asta e tot ce înțelegi tu din natură, întoarce-te mai bine la Bursă!

— Bine, am să mă întorc, dar să știi că voi veni să-ți

ascult toate predicile tale duminicale. Ce altceva înțelegi tu din natură, *brigadier?*

— Mișcarea, Gauguin, ritmul vieții.

— Ei, gata, ai nimerit-o!

— Când pictez soarele, vreau să-i fac pe oameni să-l simtă cum se rotește, cu o iuțeală amețitoare, împrăștiind lumină și valuri de arșiță, cu o forță uriașă. Când pictez un lan de grâu, vreau ca oamenii să simtă atomii din grâu cum își croiesc drum spre deplina lor întrupare, gata să plesnească. Când pictez un măr, vreau ca oamenii să simtă zeama fructului pulsând sub coajă, și semințele încercând să răzbească afară ca să dea rod!

— Ah, Vincent, de câte ori ți-am spus că un pictor nu trebuie să aibă teorii!

— De pildă, via asta, Paul. Privește! Strugurii ăștia sunt pe cale să plesnească și să te împroaște în ochi cu zeama lor. Uită-te bine la râpa asta. Vreau să-i fac pe oameni să simtă milioanele de tone de apă care i-au săpat malurile. Când pictez portretul unui om, vreau să se simtă întreaga desfășurare a vieții lui, tot ce-a văzut, ce-a făcut și ce-a suferit.

— Unde dracu vrei să ajungi?

— Uite ce vreau să spun, Paul. Ogoarele care fac să crească grâul și apa care se prăvălește la vale, pe coasta râpelor, seva strugurelui și viața omului, așa cum trece peste el, sunt toate unul și același lucru. Trăsătura comună a întregului univers este unitatea ritmului. Un ritm după care jucăm cu toții: oameni, mere, râpe, ogoare arate, căruțe printre lanurile de grâu, case, cai și, deasupra tuturor, soarele. Materia din care ești făcut tu o să apară mâine într-un strugure, pentru că tu și cu strugurele sunteți una. Când pictez un țăran trudind pe câmp, vreau să arăt cum țăranul pătrunde în țarâna câmpului, la fel ca grâul, și cum, la rândul ei, țărâna câmpului pătrunde în el. Vreau să se simtă cum razele soarelui pătrund în țăran, în

câmp, în grâu, în plug, în cai, în aceeași măsură în care toate acestea se întorc din nou în soare. Când începi să simți ritmul unanim în care se mișcă totul pe pământ, atunci începi să înțelegi viața.

— *Brigadier,* spuse Gauguin, *vous avez raison*![1]

Tulburarea lui Vincent ajunsese la culme; tremura tot, cuprins de o nervozitate febrilă. Cuvintele lui Gauguin îl izbiră ca o palmă peste obraz. Rămase țintuit locului, uitându-se prostit, cu gura căscată.

— Ce naiba vrei să spui cu asta… „Brigadier, ai dreptate”?

— Înseamnă că a sosit timpul să mergem la cafenea, să bem un absint.

La sfârșitul celei de-a două săptămâni, Gauguin spuse:

— Ia să vedem cum e bordelul ăla de care mi-ai vorbit! Mergem diseară, poate găsesc o fată drăguță, grasă!

— Bine, mergem, dar s-o lași în pace pe Rachel. E fata mea.

Urcară prin labirintul de străduțe pietruite și intrară în „*Maison de Tolérance*”. Când auzi vocea lui Vincent, Rachel se repezi pe coridor și se aruncă în brațele lui. Vincent îl prezentă pe Gauguin patronului.

— *Monsieur* Gauguin, întrebă Louis, sunteți pictor, nu-i așa? V-aș ruga să vă dați părerea despre două picturi noi pe care le-am cumpărat anul trecut de la Paris.

— Cu plăcere. De unde le-ai cumpărat?

— De la „*Goupil*” în Place de l’Opéra. Le-am așezat în salonul din față. Nu doriți să intrați o clipă, *monsieur?*

Rachel îl duse pe Vincent în camera din stânga, îl împinse pe un scaun lângă una din mese și-i sări pe genunchi.

— De șase luni de când vin aici, bombăni Vincent, Louis nu s-a gândit niciodată să-mi ceară părerea despre

[1] Brigadier… ai dreptate! (în lb. franc.).

tablourile lui.

— Nu te socotește pictor, *Fou-roux.*

— Poate că nu greșește.

— Nu mă mai iubești!... se alintă Rachel.

— Ce te face să crezi asta, *Pigeon?*

— N-ai mai venit pe la mine de nu știu câte săptămâni.

— Am avut mult de lucru cu aranjarea casei; îl așteptam pe prietenul meu.

— Dar mă iubești și când nu vii pe la mine?

— Și atunci, *Pigeon*.

Rachel îl pișcă de urechile mici, rotunde, apoi i le sărută pe rând.

— Ca să-mi dovedești asta, *Fou-roux,* dă-mi mie urechiușele tale nostime, vrei? Mi le-ai promis doar!

— Dacă poți să le tai, sunt ale tale.

— Oh, *Fou-roux,* cum vorbești, parc-ar fi cusute cu ață, ca ale păpușii mele!

Dintr-o odaie din cealaltă parte a holului se auzi larmă și țipete. Cineva se prăpădea de râs sau se văita de durere. Vincent o dădu jos de pe genunchi pe Rachel, traversă holul și, din câțiva pași, ajunse în salon.

Frânt în două, Gauguin se tăvălea pe podea, cu lacrimile șiroaie pe față. Louis, înmărmurit, ținea lampa într-o mână, uitându-se la el cu ochii căscați. Vincent se aplecă și-l prinse de umeri, scuturându-l.

— Paul, Paul, ce-i cu tine, ce s-a întâmplat?

Gauguin încercă să vorbească, dar nu putu. După o clipă, gâfâi:

— Vincent... în sfârșit... suntem răzbunați... privește... privește... pe perete... cele două tablouri... pe care Louis le-a cumpărat de la *„Goupil”*... pentru salonul bordelului său. Amândouă sunt de Bouguereau!

Se ridică în picioare, împleticindu-se, și o porni spre ușă.

— Stai puțin, strigă Vincent, fugind după el, unde te duci?

— Direct la poștă. Asta trebuie să le-o telegrafiez chiar acum băieților, la Clubul Batignolles.

Vara se așeză cu arșița ei cumplită, orbitoare. Întreg ținutul se dezlănțui într-o beție de culori. Verdele, albastrul, galbenul și roșul erau atât de intense, încât răneau ochiul. Razele soarelui prefăceau în scrum tot ce întâlneau în cale. Aerul de deasupra văii Ronului tremura din pricina valurilor de căldură care se năpusteau ca niște imense talazuri. Soarele îi lovea drept în creștet pe cei doi pictori, strivindu-i, pătrunzându-i până în măduva oaselor, secându-le toată vlaga, iar mistralul le șfichiuia trupurile și nervii, scuturându-le capetele până când li se părea că vor plesni sau se vor rostogoli în țărână. Cu toate acestea, în fiecare dimineață plecau, o dată cu răsăritul soarelui, și pictau până când albastrul-intens al cerului de noapte întuneca albastrul-intens al cerului de zi.

Între cei doi prieteni - unul, un adevărat vulcan în erupție, celălalt fierbând amenințător ca un cazan sub presiune - se pregătea o luptă cumplită. Noaptea, când erau prea istoviți ca să doarmă, dar și prea nervoși că să stea liniștiți, își cheltuiau restul de energie exasperându-se unul, pe celălalt. Cu banii o duceau prost. Posibilități de distracție n-aveau. Începură să se stârnească unul pe altul, ca să-și mai descarce pasiunile prea mult reținute. Gauguin nu obosea niciodată când era vorba să-l scoată din sărite pe Vincent. Și când acesta ajungea în culmea furiei, îi aruncă în față: *„Brigadier, vous avez raison!”*

— Nici nu e de mirare, Vincent, că nu ești în stare să pictezi. Uită-te la dezordinea din atelierul tău! Uită-te ce harababură e în cutia asta de culori! Dumnezeule, dacă nu ți-ai fi împuiat mintea ta de olandez căpățânos cu fel de fel de Daudet și Monticelli, poate c-ai mai fi putut să ți-o limpezești și să pui puțină ordine și în viața ta!

— Asta nu te privește pe tine, Gauguin. E atelierul meu. Ține-ți atelierul tău cum îți place.

— Pentru că veni vorba, vreau să-ți spun că în mintea ta domnește același haos ca și într-o cutie de scrisori. Admiri pe cel din urmă pictor de cărți poștale ilustrate din Europa, și-n schimb nu poți pricepe că Degas…

— Degas! Care din pânzele lui ar putea fi puse vreodată alături de un Millet?

— Millet! Sentimentalul ăla!

Vincent se dezlănțui ca o furie, auzind insulta adresată celui pe care-l socotea maestrul și părintele său spiritual. Se năpusti după Gauguin, care fugea dintr-o odaie în alta. Îl urmări prin toată casa, urlând la el, strigându-și argumentele și agitându-i pumnii prin fața ochilor. Se certară amarnic, până târziu, în aerul fierbinte, înăbușitor al nopții, gata în orice clipă să se încaiere.

Dar în momentele febrile de creație, amândoi se străduiau din răsputeri să surprindă natura, să se surprindă pe ei înșiși. Zi de zi se războiau cu paleta lor explozivă, noapte de noapte cu personalitatea lor clocotitoare. Chiar când nu se certau cu patimă, discuțiile lor obișnuite erau atât de tari, încât nu-și mai puteau găsi somnul. Theo trimitea regulat banii, dar ei îi topeau numaidecât pe tutun și băutură. Era prea cald ca să mai poată mânca. Își închipuiau că absintul le potolește nervii, dar nu izbutea decât să-i ațâțe și mai mult.

Pe deasupra, se porni și mistralul, sălbatic, biciuitor, care-i sili să stea în casă. Gauguin nu mai putea să lucreze și-și petrecea vremea provocându-l pe Vincent, ținându-l mereu sub presiune. Nu mai întâlnise până atunci un om care să pună atâta patimă în niște simple păreri, și, cum Vincent constituia singura lui distracție, nu se dădea în lături s-o folosească din plin.

— Mai bine te-ai potoli, Vincent! îi spuse după a cincea zi de când începuse mistralul.

Până într-atât îl scosese din minți, încât mistralul turbat părea o adiere blândă și mângâietoare față de furtuna

stârnită sub acoperișul casei galbene.

— Dar tu ce cusur ai, Gauguin?

— Bagă de seamă, Vincent, e primejdios să rămâi mai mult timp în tovărășia mea și să discuți în contradictoriu cu mine; unii și-au pierdut mințile din pricina asta!

— Mă amenințí?

— Nu, te avertizez.

— N-ai decât să-ți păstrezi avertismentele pentru tine!

— Treaba ta, dar ai să dai vina pe mine dacă ți s-o-ntâmpla ceva!

— Ah, Paul, Paul, hai să punem odată capăt acestor discuții nesfârșite! Ești un pictor mai priceput decât mine. Recunosc că pot să învăț multe lucruri de la tine. Dar nu pot îndura să mă disprețuiești, auzi? Am robit nouă ani încheiați și, pe dumnezeul meu, simt că am ceva de spus în pictura asta afurisită! Trebuie să recunoști, Gauguin, nu? Hai, spune drept!

— *Brigadier, vous avez raison!*

Mistralul se potoli și, în sfârșit, arlezienii îndrăzniră să scoată iarăși capul din casă. Soarele orbitor se ivi din nou, și o furie nestăpânită se abătu asupra orașului. Poliția trebuia să intervină mereu în scandaluri și încăierări, care se terminau adesea prin crime. Oamenii forfoteau încoace și-ncolo, cu priviri în care mocnea amenințarea. Nimeni nu mai râdea, nimeni nu mai scotea o vorbă. Țigla acoperișurilor crăpa sub dogoarea soarelui. În Place Lamartine se iscau bătăi și adeseori se vedeau lame de cuțit fulgerând prin aer. Plutea apăsător în văzduh amenințarea unei catastrofe. Arles era încordat din cale-afară și părea să nu mai poată îndura multă vreme această tensiune. Valea Ronului stătea gata să explodeze în mii de țăndări.

Vincent își aminti de teoria ziaristului din Paris. Se întreba singur: „Oare ce se va întâmpla? Se va cutremura pământul, vor sări oamenii în aer?” Dar continua să picteze

pe câmp, în plin soare, cu creștetul descoperit. Avea nevoie de arșița albă, orbitoare, ca să descătușeze pasiunile puternice, zăgăzuite înlăuntrul lui. Își simțea creierul ca un cuptor încins, din care țâșneau, una după alta, pânzele incandescente.

Cu fiecare pânză pe care o isprăvea, creștea tot mai puternic în el simțământul că rezultatul celor nouă ani de muncă se concentrase în aceste câteva săptămâni istovitoare, transformându-l într-un adevărat pictor. Pânzele pe care le crea acum întreceau cu mult pe cele din vara trecută și simțea că niciodată nu va mai fi în stare să picteze ceva care să exprime atât de profund esența naturii și a lui însuși.

Lucra de la 4 dimineața până când întunericul nopții îi răpea priveliștea din față. Picta două, uneori chiar trei tablouri pe zi. Cu fiecare pictură fierbinte, clocotitoare, smulsă din străfundul ființei lui, își scurta viața cu câte un an. Nu punea nici un preț pe numărul zilelor hărăzite șederii sale pe pământ; îl interesa numai felul în care le folosea. Pentru el, timpul se măsura cu numărul de pânze pe care le picta, și nu cu filele zburătoare ale calendarului.

Își dădea seama că arta lui atinsese o culme, că această culme însemna încununarea întregii lui vieți, țelul spre care năzuise cu atâta ardoare în ultimii nouă ani. Nu știa cât va dura această stare, știa doar că trebuie să picteze mereu, mereu alte pânze... și iarăși altele... și tot așa mai departe. Această culme a creației sale, această fărâmă de veșnicie trebuia scoasă la iveală, păstrată, susținută, până ce va izbuti să aștearnă pe pânză toate imaginile care-i mocneau în adâncul sufletului, așteptând să prindă viață.

Amândoi, pictând cât era ziua de lungă, certându-se până-n zori, fără să închidă o clipă ochii, mâncând foarte puțin, îmbătându-se, în schimb, de soare și de culoare, de tutun și de alcool, cu nervii încordați, ațâțați de natura dezlănțuită și de procesul chinuitor al creației, sfâșiindu-se

unul pe altul cu sălbăticie și furie, se apropiau, încet-încet, de un paroxism al încordării.

Soarele îi pârjolea, și mistralul îi biciuia. Culoarea le sfredelea ochii, iar absintul le ardea măruntaiele goale, în nopțile fierbinți, înăbușitoare, casa galbenă se clătina, zgâlțâită de furtuna dinăuntru.

Gauguin îi făcu portretul lui Vincent în timp ce acesta picta o natură moartă. Vincent se uită lung la portret. Pentru prima dată înțelese limpede ce credea Gauguin despre el.

— Fără doar și poate că sunt eu, dar după ce voi fi înnebunit.

Seara o porniră împreună la cafenea. Vincent comandă un absint slab. Și, deodată, din senin, îi aruncă lui Gauguin în față paharul plin. Acesta se feri, îi cuprinse mâinile și, ridicându-l în brațe, străbătu cu el Place Lamartine. Fără să știe cum, Vincent se pomeni în pat și adormi pe loc.

— Dragul meu Gauguin, se scuză el a doua zi dimineață cu mult calm, parcă mi-aduc aminte că te-am jignit aseară.

— Te iert bucuros, din toată inima. Dar, vezi tu, scena de ieri s-ar putea repeta. Dacă m-ai lovi, s-ar putea să-mi pierd stăpânirea și să te sugrum. Așa că îngăduie-mi să scriu fratelui tău și să-i aduc la cunoștință că plec.

— Nu! Nu! Paul, să nu faci asta! Cum să părăsești casa galbenă? Tot ce-am făcut aici a fost numai pentru tine!

Toată ziua bântui în casă furtuna. Vincent lupta cu disperare să-l convingă să rămână mai departe cu el. Gauguin, însă, rămânea surd la orice argument. Vincent imploră, linguși, blestemă, amenință, plânse chiar. Și, până la urmă, în această bătălie se dovedi cel mai tare. Simțea că întreaga lui viață atârna de prezența prietenului său în casa galbenă. O dată cu sosirea nopții, Gauguin, vlăguit, cedă, și asta numai ca să obțină o clipă de răgaz.

Fiecare încăpere a casei galbene era suprasaturată de tensiune electrică, gata să producă o descărcare fatală.

Gauguin nu putu să închidă ochii. Abia spre dimineață ațipi.

Deodată se trezi sub impresia unui simțământ ciudat. Aplecat peste patul lui, Vincent îl privea țintă prin întuneric.

— Vincent, ce-i cu tine? îl întrebă cu seriozitate.

Vincent ieși din cameră, se trânti în pat și se cufundă într-un somn adânc.

Noaptea următoare, Gauguin fu din nou smuls din somn de același straniu simțământ. Vincent era din nou aplecat deasupra lui și-l fixa prin întuneric.

— Vincent! Du-te la culcare!

Vincent se întoarse în camera lui. A doua zi, la cină, izbucni o ceartă violentă din pricina supei.

— Mi-ai turnat vopsea în farfurie! urlă Gauguin.

Vincent râse prostește. Se apropie de perete și scrise cu cretă:

„Je suis Saint Esprit,
Je suis sain d'esprit"[1]

Câteva zile se purtă normal, ca toți oamenii. Era însă posac și deprimat. Abia dacă-i adresa câte-un cuvânt lui Gauguin. Nici măcar pe pensulă nu punea mâna. Nu citea. Ședea pe un scaun, cu privirea ațintită în gol.

În după-amiaza celei de-a patra zile, când mistralul se dezlănțui și mai sălbatic, Vincent îi propuse lui Gauguin să iasă împreună la plimbare.

— Hai să mergem sus în parc, îl rugă el. Vreau să-ți spun ceva.

— Nu poți să-mi spui aici? Stăm mai comod.

— Nu, nu pot vorbi stând jos. Trebuie să umblu.

— Foarte bine, dacă trebuie, atunci hai să mergem!

---

[1] Joc de cuvinte cu următorul înțeles: ”Eu sunt Sfântul Duh”/”Sunt sănătos la minte” (în lb. franc.).

O luară pe drumul de căruțe care urca șerpuind în partea stângă a orașului. Ca să poată înainta, trebuiau să se opintească la fiecare pas împotriva vântului, ca și cum și-ar fi croit drum printr-o substanță densă, care le opunea rezistență. În parc, chiparoșii se îndoiau până aproape de pământ.

— Ce vrei să-mi spui? întrebă Gauguin.

Trebuia să-i urle în ureche, fiindcă vântul îi fura vorbele înainte ca Vincent să le poată prinde.

— Paul, am chibzuit mult în ultimele zile și mi-a venit o idee grozavă.

— Iartă-mă, dar să știi că nu prea am cine știe ce încredere în ideile tale grozave...

— Adevărul e că noi toți am dat greș în pictură, dar știi de ce?

— Ce spui? N-aud nici un cuvânt! Vorbește mai tare!

— ȘTII DE CE-AM DAT GREȘ CU TOȚII ÎN PICTURĂ?

— Nu. De ce?

— Pentru că fiecare pictează de unul singur.

— Cum adică?

— Unele lucruri le pictăm bine, altele prost. Le aruncăm însă grămadă pe aceeași pânză.

— *Brigadier,* aștept să-mi explici.

— Ți-amintești de frații Both[1], olandezii? Unul se pricepea la peisaje. Celălalt la figuri. Toate tablourile le pictau împreună. Unul făcea peisajul, celălalt figurile. Și tablourile au ieșit foarte reușite.

— Ei da! Și care e strălucitul sfârșit al acestei interminabile povești?

— Ce? Vino mai aproape. Nu te aud!

— Spune mai departe!

---

[1] *Both Jan* (1610-1652) și *Andréas* (1609-1650), pictori olandezi, dintre primii artiști din Olanda care au suferit influența picturii italiene. Cel doi frați lucrau împreună : *Jan* picta peisajele, iar *Andréas*, oamenii și animalele.

— Paul, așa trebuie să facem și noi. Tu și cu mine, Seurat, Cézanne, Lautrec, Rousseau, toți trebuie să lucrăm pe aceeași pânză. Asta ar fi un adevărat comunitarism în pictură. Am zugrăvi fiecare ce ne pricepem mai bine. Seurat, aerul. Tu, peisajul. Cézanne, obiectele. Lautrec, personajele. Eu, soarele, luna și stelele. Toți împreună am putea fi un singur și mare pictor. Ce părere ai?

— Ala, bala, portocala!

Izbucni într-un râs gros, nestăpânit. Hohotele, purtate de vânt, îl împroșcară în față pe Vincent ca spuma valurilor mării. Se simți adânc ridicol.

După ce se mai potoli, Gauguin strigă:

— *Brigadier!* Al dracului să fiu dacă asta nu e cea mai mare idee pe care am auzit-o vreodată! Iartă-mă, dar trebuie să mă duc să râd în voie!

O porni la vale pe potecă, ținându-se cu amândouă mâinile de burtă, frânt în două de râs.

Vincent rămase locului, împietrit.

Un stol de mierle se năzări din seninul cerului. Mii de mierle ciripitoare, bătând din aripi. Se năpustiră asupra lui copleșindu-l, îl loviră, i se încurcară prin păr, îl izbiră în nas, în gură, în urechi, în ochi, învăluindu-l într-un nor gros, negru, înăbușitor de aripi fâlfâitoare.

Gauguin se întoarse.

— Vino, Vincent, hai să mergem la Louis. Vreau să sărbătoresc cum se cuvine ideea ta neprețuită! Hai!

Fără o vorbă, Vincent îl urmă spre Rue des Ricolettes.

Gauguin dispăru la etaj cu una dintre fete.

Vincent se așeză la bar. Rachel i se așeză pe genunchi.

— Nu vii cu mine sus, *Fou-roux?*

— Nu.

— De ce?

— Pentru că n-am cei cinci franci.

— Atunci dă-mi în schimb urechea ta. Vrei?

— Da.

După un timp, Gauguin se înapoie. Coborâră împreună dealul spre casa galbenă. Gauguin își înfulecă grăbit cina, apoi ieși pe ușa din față fără să rostească un cuvânt. Străbătuse aproape întreaga Place Lamartine, când auzi în spatele lui un pas bine cunoscut, mărunt.

Se răsuci pe călcâie.

Vincent se repezea după el, ținând în mână un brici deschis.

Gauguin se propti zdravăn pe picioare și-l privi drept în ochi.

Vincent se opri la doi pași. Se uită țintă, prin întuneric, la Gauguin, apoi lăsă capul în jos, se întoarse și o luă la fugă înapoi, spre casă.

Gauguin se opri la primul hotel, luă o cameră, încuie ușa cu cheia și se culcă.

Vincent intră în casă și urcă scările de cărămidă roșie care duceau spre odaia lui. Luă oglinda în fața căreia își făcuse de atâtea ori portretul, o așeză pe masa de toaletă, sprijinită de perete, și-și privi ochii injectați.

Sosise sfârșitul. Viața lui era terminată. I se citea clar pe față!

Era mai bine să-i pună capăt chiar acum.

Ridică briciul. Simți ascuțișul rece al oțelului pe pielea păroasă, ca de gâscă, a beregatei.

Îi răsunau în urechi glasuri care-i șopteau cuvinte stranii.

Deodată, parcă tot soarele arlezian își izbi văpaia orbitoare în luciul oglinzii din fața lui.

Dintr-o singură mișcare, își reteză urechea dreaptă.

Rămase din ea doar o bucățică de lob.

Aruncă briciul. Își înfășură capul în prosoape. Sângele șiroia pe podea.

Scoase urechea din lighean și o spălă. O înveli cu grijă în mai multe hârtii de desen, apoi în ziar.

Îndesă peste bandajul gros o bască, coborî scările și ieși

prin ușa din față. Străbătu Place Lamartine, urcă dealul, trase mânerul clopotului de la *„Maison de Tolérance, Numéro 1”*.

O slujnică deschise ușa.

— Cheam-o pe Rachel.

Rachel veni în grabă.

— A, tu erai, *Fou-roux?!* Ce dorești?

— Ți-am adus ceva.

— Mie? Un cadou?

— Da.

— Ce drăguț din partea ta, *Fou-roux!*

— S-o păstrezi cu grijă. E o amintire de la mine.

— Ce e?

— Desfă și ai să vezi!

Rachel despachetă hârtiile, dădu cu ochii de ureche, și, îngrozită, se prăvăli leșinată pe caldarâm.

Vincent se întoarse. Coborî dealul. Străbătu Place Lamartine. Închise ușa casei galbene în urma lui și se culcă.

A doua zi dimineața, pe la 7 și jumătate, când Gauguin se întoarse, găsi lume multă adunată în fața casei; Roulin își frângea mâinile deznădăjduit.

— Ce i-ai făcut prietenului dumitale, *monsieur?* îl întâmpină un bărbat cu o pălărie neagră, rotundă pe cap. Avea un ton tăios și sever.

— Nu știu.

— Ba știi... știi foarte bine... e mort!

Lui Gauguin îi trebui mult timp ca să-și adune mințile. Mulțimea îl sfredelea cu privirile, de parcă ar fi vrut să-l sfâșie în bucăți, să-l gâtuie.

— Să mergem sus, *monsieur,* îngăimă el. O să ne lămurim acolo.

Pe podelele celor două odăi de la parter zăceau, aruncate peste tot, prosoape îmbibate de sânge. Scara ce ducea spre camera lui Vincent era de asemenea mânjită de

sânge. Înfășurat în cearșafuri, Vincent zăcea ghemuit în pat. Părea lipsit de cunoștință. Ușor, foarte ușor, Gauguin îl atinse. Era cald. Dintr-o dată, Gauguin își redobândi toată energia, tot curajul.

— Fii bun, te rog, *monsieur,* șopti el șefului poliției, și trezește-l, dar cu multă băgare de seamă. Dacă întreabă de mine, spune-i că am plecat la Paris. Vederea mea poate să-i fie fatală.

Șeful poliției trimise după doctor și chemă o trăsură, îl luară pe Vincent la spital. Gâfâind, Roulin alergă tot drumul pe lângă birjă.

9. „FOU-ROUX”

Doctorul Felix Rey, tânărul internist al spitalului din Arles, era un bărbat scund, îndesat, cu un cap octogonal și un smoc de păr negru care-i țâșnea drept din frunte. Îi pansă rana, apoi îl așeză în pat într-o odăiță ca o celulă, pe care o golise cu totul. După ce ieși, închise ușa cu cheia.

Vincent se trezi spre seară, când îi luau pulsul. Se uită în tavan, la peretele văruit, apoi privirile îi alunecară afară pe fereastră, la peticul de cer albastru care se întuneca. Întoarse încet ochii spre doctorul Rey.

— Bună seara, spuse în șoaptă.

— Bună, îi răspunse doctorul.

— Unde mă aflu?

— La spitalul din Arles.

— Oh!

Un fulger de durere îl făcu să-și ducă mâna acolo unde fusese odată urechea lui dreaptă. Doctorul Rey îl opri.

— Să nu pui mâna acolo!

— Da… acum… parcă mi-amintesc.

— Ai o rană frumoasă și adâncă, prietene. Dar în câteva zile o să te punem pe picioare.

— Unde e prietenul meu?

— S-a întors la Paris.

— …Înțeleg… Pot să trag o pipă?

— Încă nu.

Doctorul Rey îi spălă și-i pansă rana.

— E un fleac, un mic accident, spuse el. În definitiv, omul n-aude cu foile astea de varză lipite de-o parte și de alta a capului. Nici n-ai să-i simți lipsa.

— Ești foarte drăguț, doctore. Dar de ce e camera asta… așa de goală?

— Am scos totul ca să te apăr.

— De cine?

— Chiar de dumneata.

— Ah, da… înțeleg…

— Ei, acum trebuie să te las. Trimit infirmierul să-ți aducă cina. Încearcă să stai cât mai liniștit. Pierderea de sânge te-a slăbit.

A doua zi de dimineață, când Vincent deschise ochii, Theo veghea lângă patul lui. Era palid, tras la față, cu ochii roșii.

— Theo! strigă el.

Theo se lăsă în genunchi lângă pat, îi luă mâna și, nemaiputându-se stăpâni, izbucni în plâns.

— Theo… întotdeauna… când am nevoie de tine și mă trezesc… tu te afli lângă mine.

Theo nu era în stare să scoată nici un cuvânt.

— Îmi pare rău că te-au făcut să vii atâta drum până aici. Cum ai aflat?

— Mi-a telegrafiat ieri Gauguin. Am prins trenul de noapte.

— A fost o greșeală din partea lui că te-a pus pe

drumuri. Firește, n-ai închis ochii toată noaptea, Theo.

— Da, Vincent.

Se priviră un timp în tăcere.

— Am vorbit cu doctorul Rey, Vincent. Spune că ai făcut o insolație. Ai lucrat în soare, fără pălărie, așa e?

— Da.

— Păi vezi? Nu trebuia să faci asta. Pe viitor, băiete, să lucrezi numai cu pălăria pe cap. O mulțime de oameni fac insolație la Arles.

Vincent îi strânse ușor mâna. Theo încercă să înghită nodul care i se pusese în gât.

— Am să-ți aduc o veste, Vincent, dar cred c-ar fi mai bine să mai aștept câteva zile.

— E o veste bună, Theo?

— Cred c-o să-ți facă plăcere.

Doctorul Rey intră în cameră.

— Ia să vedem cum o duce bolnavul nostru astăzi?

— Doctore, ce părere ai, poate să-mi dea fratele meu o veste bună?

— Sigur că da. Stai puțin, să mă uit la rană. Da, e bine, merge spre bine. O să se vindece repede.

După ce doctorul își termină vizita și părăsi camera, Vincent, nerăbdător, îl rugă pe Theo să-i spună vestea.

— Vincent, eu... ei bine, eu... am cunoscut o fată.

— O, bravo, Theo!

— E olandeză. Johanna Bunger. Ca fire, seamănă cu mama. Cel puțin așa mi se pare mie...

— O iubești, Theo?

— Da. Fără tine, Vincent, m-am simțit cumplit de singur la Paris. Înainte de venirea ta, nu mi-am dat seama, dar după ce-am stat împreună un an...

— Sunt destul de greu de suportat, Theo. Spune drept, cred că ți-am mâncat sufletul!

— Ah, Vincent, dac-ai ști de câte ori mi-am dorit să intru în casă și să-ți găsesc ghetele pe bufet, sau pânzele ude

împrăștiate pe patul meu! Dar acum ajunge cu vorba! Trebuie să te odihnești. Să stăm așa, unul lângă altul, în liniște.

Theo mai rămase două zile la Arles. Nu plecă decât după ce primi asigurări că Vincent se va însănătoși repede. Doctorul Rey îi făgădui să-l îngrijească pe fratele lui nu numai ca pe un bolnav, dar și ca pe un prieten.

Roulin venea în vizită seară de seară, și de fiecare dată îi aducea câte un buchet de flori. În întunericul nopților, Vincent nu putea dormi și avea vedenii. Doctorul Rey îi presăra camfor pe pernă și pe saltea ca să-i alunge insomnia.

La sfârșitul celei de a patra zile, după ce se încredințase că prietenul său e cu totul normal, doctorul așeză la loc restul mobilierului și lăsă ușa camerei descuiată.

— Pot să mă scol și să mă îmbrac, doctore?

— Dacă te simți destul de zdravăn, sigur că da. După ce ieși puțin la aer, treci și pe la cabinetul meu.

Clădirea spitalului din Arles avea patru aripi cu câte două etaje, cuprinzând la mijloc o curte interioară, plină de flori viu colorate, tufe de ferigi și alei pietruite. Vincent se plimbă câtva timp agale, în sus și-n jos, apoi se îndreptă spre cabinetul doctorului Rey.

— Ei, cum te simți? îl întrebă doctorul.

— Foarte bine.

— Spune-mi, Vincent, de ce-ai făcut asta?

Vincent rămase multă vreme tăcut.

— Nu știu, răspunse.

— Ce gând ți-a trecut prin minte când ai făcut-o?

— ...Nu știu... nici un gând...

Zi de zi, își recăpăta tot mai mult puterile. Într-o dimineață, pe când ședea de vorbă cu doctorul Rey, în camera acestuia, luă briciul de pe lavoar și-l deschise.

— Ești cam nebărbierit, doctore. Nu vrei să mă lași să te rad eu?

Doctorul Rey se retrase într-un colț, ferindu-se cu palma ridicată în fața ochilor.

— Nu! Nu! Lasă imediat briciul din mână!

— Dar, crede-mă, doctore, sunt un bărbier desăvârșit, te-aș bărbieri perfect.

— Vincent, lasă briciul, înțelege!

Vincent închise briciul râzând și-l puse la locul lui.

— Nu te speria, prietene, de-acum înainte s-a terminat cu toate prostiile astea!

La sfârșitul celei de-a două săptămâni, doctorul Rey îi dădu voie, să picteze. Un îngrijitor îi aduse șevaletul și câteva pânze din casa galbenă. Ca să-i facă plăcere, doctorul Rey se oferi el însuși să-i pozeze. Vincent lucra încet, câte puțin în fiecare zi. Când termină portretul, i-l oferi doctorului.

— Vreau să-l păstrezi ca amintire de la mine, doctore. E singurul fel în care pot să-mi arăt recunoștința pentru bunătatea dumitale.

— Ești foarte drăguț, Vincent. Mă simt onorat.

Doctorul duse portretul acasă și-i găsi o întrebuințare utilă, acoperind cu el o crăpătură din perete.

Vincent mai rămase două săptămâni în spital. Pictă curtea interioară, scăldată în soare. Purta acum, în timpul lucrului, o pălărie mare de pai. Îi trebuiră două săptămâni încheiate ca să picteze grădina cu flori a spitalului.

— Să treci pe la mine în fiecare zi, îi spuse doctorul Rey, când își strânseră mâna în poarta spitalului. Și, nu uita, nici absint, nici emoții sau tulburări, nici lucru în soare, fără pălăria de pai!

— Îți făgăduiesc, doctore! Și-ți mulțumesc din suflet pentru toate!

— Am să-i scriu fratelui dumitale că te-ai înzdrăvenit pe deplin.

Ajuns acasă, constată că proprietarul închiriase casa galbenă unui tutungiu. Dar Vincent ținea foarte mult la

această casă. Era rădăcina care-l ținea legat de pământul acela. Zugrăvise cu mâna lui fiecare centimetru de zid, și pe dinăuntru, și pe din afară. O transformase într-un adevărat cămin, pe care, în ciuda accidentului, îl socotea tot al lui și pentru care era hotărât să lupte până la capăt.

Gândul că-și va petrece nopțile singur în toată casă îl înfricoșa mai ales din pricina insomniilor, pe care nici cu ajutorul camforului nu izbutea să le alunge. Ca să-i gonească vedeniile groaznice care-l înspăimântau, doctorul Rey îi dăduse bromat de potasiu. În cele din urmă, amuțiră și glasurile care-i șopteau povești ciudate în ureche. Acum le auzea rar și numai în vis.

Era încă prea slăbit ca să lucreze pe câmp. Dar creierul i se limpezea cu încetul, sângele se primenea zi de zi și, treptat, îi reveni și poftă de mâncare. Se duse la restaurant împreună cu Roulin și luară o masă plăcută, veselă, care-l făcu să uite cu desăvârșire spaima de o nouă criză. Începu să lucreze pe îndelete la portretul nevestei lui Roulin, pe care-l începuse înainte de accident. Îi făcu plăcere să remarce felul în care îmbinase nuanțele de roșu, de la roz până la portocaliu, trecând prin toate tonurile de galben, cu umbre de un verde-deschis ce se întuneca treptat.

O dată cu sănătatea, se îmbunătățea și lucrul. Că poți să-ți frângi mâna sau piciorul și apoi să te însănătoșești știa și el de mult, dar că poți să-ți frângi mințile și totuși să redevii om normal, asta i se părea foarte curios.

Se duse într-o după-amiază la Rachel s-o întrebe de sănătate.

— *Pigeon*, îmi pare rău de necazul pe care ți l-am pricinuit.

— Nu-i nimic, *Fou-roux,* nu te necăji din cauza asta. În orașul ăsta se întâmplă destul de des asemenea lucruri.

Și prietenii, când îl vizitară, îl încredințară că în Provence toți suferă de febră, ori au vedenii, sau sunt nebuni de-a binelea.

— Ascultă-mă pe mine, Vincent, nu-i nimic nefiresc, îl liniștea Roulin. Aici, în patria lui Tartarin, toți suntem puțin loviți cu leuca în cap!

— Cu atât mai bine, spuse Vincent, atunci ne putem înțelege de minune, ca în familie!

Mai trecură câteva săptămâni. Acum se simțea în stare să lucreze în atelier chiar și toată ziua. Gândurile nebunești, de sinucidere, îl părăsiseră și începu să se simtă aproape normal.

În cele din urmă, își luă inima-n dinți și ieși să picteze în aer liber. Ce folos că soarele aprindea și mai mult galbenul exaltat al lanurilor de grâu dacă el nu mai putea să-l redea pe pânză. Mâncase bine, dormise regulat, evitând tulburările și entuziasmul exagerat. Era atât de normal, încât nu mai putea să picteze.

— Ești un *grand nerveux*[1], Vincent, îi spuse doctorul Rey. N-ai fost niciodată prea teafăr. Dar, în fond, nici un artist nu e teafăr la minte; dacă ar fi normal, n-ar putea fi artist. Oamenii normali nu creează opere de artă. Ei mănâncă, dorm, ocupă funcții obișnuite și mor. Tu, însă, ești hipersensibil la aspectele vieții și ale naturii și de aceea ne dezvălui și nouă, celorlalți, ceea ce noi nu putem vedea. Dar dacă nu te îngrijești, chiar această sensibilitate deosebită te va distruge. Cu timpul, starea de încordare îl răpune pe orice artist.

Dar Vincent știa că pentru a reda tonul acela intens de galben, care domina pânzele lui de la Arles, trebuia să fie pe muche de prăpastie, încordat, zvâcnind de excitare, cu simțurile ascuțite de patimă, cu nervii întinși la paroxism. Dacă ar fi căzut din nou pradă unei astfel de stări, ar fi putut picta iar la fel de strălucitor ca înainte. Dar, pe de altă parte, starea aceasta îl ducea în chip sigur la pieire.

„Artistul are o datorie pe care trebuie s-o îndeplinească,

---

[1] Hipernervos (în lb. franc.).

își spuse el. E o prostie să-mi prelungesc viața dacă nu pot să pictez așa cum vreau.”

Ieși la plimbare pe câmp, fără pălărie, ca să absoarbă toată puterea soarelui. Se lăsă amețit de culorile fantastice ale cerului, de galbenul bulgărelui de foc, de verdele câmpiilor și de florile care izbucneau violent în mii de culori. Se lăsă biciuit de mistral, strivit de cerul apăsător al nopții, obsedat de floarea-soarelui, care-i înfierbânta fantezia. Pe măsură ce-i creștea excitarea nervoasă, îi scădea pofta de mâncare. Trăia din nou numai cu cafea, tutun și absint. Noaptea zăcea treaz, și prin fața ochilor injectați i se perindau culorile tari ale ținutului. În cele din urmă, își luă șevaletul în spate și o porni pe câmp.

O dată cu puterea, îi reveni și simțul ritmului universal din natură, îndemânarea de a isprăvi o pânză în câteva ore și de a o scălda în lumina strălucitoare, orbitoare a soarelui. Fiecare zi însemna o nouă pânză, fiecare zi însemna o creștere a încordării emoționale. Pictă treizeci și șapte de tablouri fără nici o clipă de răgaz.

Într-o dimineață se trezi sleit de puteri. Nu mai izbuti să lucreze. Se așeză pe un scaun, privind țintă la peretele din fața lui. Nu se mișcă aproape de loc toată ziua, și din nou auzi cunoscutele glasuri șoptindu-i în ureche povești ciudate, din ce în ce mai ciudate. Când se lăsă noaptea, se duse la birtul cenușiu și se așeză la o măsuță. Comandă o supă. Când chelnerița i-o aduse, un glas îi țipă în ureche, avertizându-l.

Mătură cu mâna farfuria de supă de pe masă. Castronul se făcu țăndări.

— Vreți să mă otrăviți, urlă el. Mi-ați pus otravă în supă!

Sări în sus și răsturnă masa cu piciorul. Unii dintre clienți se năpustiră afară, alții rămaseră pironiți, privindu-l cu gura căscată.

— Cu toții vreți să mă otrăviți! strigă. Vreți să mă omorâți! V-am văzut când îmi turnați otravă în supă!

Doi jandarmi intrară în restaurant, îl luară pe sus și-l duseră la spitalul de pe deal.

După douăzeci și patru de ore, liniștit cu totul, discută întâmplarea cu doctorul Rey.

Lucra în fiecare zi câte puțin, se plimba prin ținut, dar seara se întorcea la spital, unde mânca și dormea. Uneori era cuprins de neliniște, alteori avea momente când noțiunea timpului și a înlănțuirii faptelor părea să-l părăsească.

Doctorul Rey îi îngădui să picteze din nou. Zugrăvi o livadă de piersici, lângă o potecă, cu Alpii în fund; altă dată pictă o pădurice de măslini, cu frunze de un argintiu mat bătând în verde, profilându-se pe albastrul cerului, și cu sclipiri portocalii în țarina arăturii.

După trei săptămâni, se întoarse iar în casa galbenă. Tot orașul, și mai ales cei din Place Lamartine, erau porniți împotriva lui. Urechea tăiată și povestea cu supa otrăvită depășiseră cu mult ceea ce puteau ei trece cu vederea. Arlezienii căpătaseră convingerea nestrămutată că pictura îi înnebunea pe oameni. Când trecea Vincent, se uitau lung în urma lui, făceau observații cu glas tare și, uneori, treceau pe trotuarul celălalt, numai ca să evite o întâlnire cu el.

Nu mai fu primit în nici un restaurant din oraș.

Copiii din Arles se adunau în fața casei și-i strigau tot felul de ocări și batjocuri.

— *Fou-roux! Fou-roux!* Taie-ți și cealaltă ureche!

Închidea ferestrele și obloanele, dar strigătele și râsetele copiilor tot răzbăteau până la el.

— *Fou-roux! Fou-roux!*

— Nebunul! Nebunul!

Născociră și un cântecel pe care i-l cântau sub fereastră:

„*Fou-roux,* cu mintea lui necoaptă,
Și-a retezat urechea dreaptă.

Acum poți trage și cu tunul,
Că n-aude nimic, nebunul!”

Ca să scape de hărmălaia lor, încerca să iasă afară din oraș, dar droaia veselă de ștrengari se ținea după el pe străzi, până în câmp, cântând și făcând haz.

Zi de zi, numărul celor care se adunau în fața casei galbene era tot mai mare. Vincent își îndesa vată în urechi. Lucra la șevalet, copiind tablouri mai vechi. Strigătele copiilor pătrundeau prin crăpături, prin pereți, i se înfigeau în creier.

Ștrengarii deveneau din ce în ce mai îndrăzneți. Se cățărau pe burlane, ca niște maimuțe, se urcau pe pervazul ferestrei, se uitau în cameră și strigau la el.

— *Fou-roux,* taie-ți și urechea ailaltă! Vrem urechea ailaltă!

Larma din Place Lamartine creștea necontenit. Într-o zi sprijiniră, câteva scânduri de perete și se urcară până sus. Sparseră geamurile și, aplecându-se pe jumătate înăuntru, începură să arunce în el cu fel de fel de mărunțișuri. Droaia care rămăsese în stradă îi încuraja, răspunzând ca un ecou la cântecele și batjocurile lor.

— Adu-ne urechea, vrem și urechea ailaltă!

— *Fou-roux!* Nu vrei niște bomboane? Vezi, că sunt otrăvite!

— *Fou-roux!* Vrei niște supă? Vezi, că e otrăvită!

„*Fou-roux* cu mintea lui necoaptă,
Și-a retezat urechea dreaptă.
Acum poți trage și cu tunul,
Că n-aude nimic, nebunul!”

Cei cocoțați pe marginea ferestrei dirijau corul din stradă. Scandau împreună din ce în ce mai tare:

— *Fou-roux, Fou-roux,* aruncă-ne și urechea ailaltă,

aruncă-ne și urechea ailaltă!

— *FOU-ROUX, FOU-ROUX*, ARUNCĂ-NE ȘI URECHEA AILALTĂ, ARUNCĂ-NE ȘI URECHEA AILALTĂ!

Se ridică șovăind din fața șevaletului. Călare pe pervazul ferestrei, trei ștrengari răcneau cât îi ținea gura. Se repezi la ei, dar o zbughiră în jos pe scânduri. Droaia de jos urla. Rămase la fereastră, uitându-se la ei.

Un stol de mierle se năzări din seninul cerului, mii de mierle ciripitoare, bătând din aripi. Întunecară Place Lamartine, se năpustiră asupra lui, îl loviră, umplură camera, îl copleșiră, i se încurcară prin păr, îl izbiră în nas, în gură, în ochi, învăluindu-l într-un nor gros, negru, înăbușitor de aripi fâlfâitoare.

Sări pe pervazul ferestrei.

— Plecați de aici, gemu el. Diavoli împielițați, plecați odată! Pentru numele lui Dumnezeu, lăsați-mă-n pace!

— *FOU-ROUX, FOU-ROUX,* ARUNCĂ-NE URECHEA, ARUNCĂ-NE URECHEA!

— Plecați! Lăsați-mă în pace! N-auziți, lăsați-mă în pace!

Apucă ligheanul de pe masă și-l aruncă jos, după ei. Copiii se feriră, și ligheanul se sparse de caldarâm. Alerga prin cameră, apucând toate lucrurile care-i veneau la îndemână și azvârlindu-le jos, în mijlocul pieței, unde se făceau țăndări, unul câte unul. Scaunele, șevaletul, oglinda, masa, așternutul de pat, tablourile cu floarea-soarelui de pe pereți, toate le azvârli jos, în gloata ștrengarilor. Cu fiecare lucru aruncat, dispărea câte un crâmpei din amintirea zilelor petrecute în casa galbenă, a sacrificiilor făcute ca să cumpere, unul câte unul, cele câteva mărunțișuri cu care-și mobilase căminul vieții lui.

Când odaia rămase goală, se rezemă de fereastră, tremurând din toate mădularele. Apoi căzu moale peste pervazul ferestrei, cu brațele și capul bălăbănind în gol, deasupra caldarâmului pieței.

10. ÎN SOCIETATEA EXISTENTĂ PICTORUL NU ÎNSEAMNĂ ALTCEVA DECÂT UN VAS SPART

În aceeași zi, în Place Lamartine trecu din mână-n mână o plângere semnată, până la urmă, de vreo nouăzeci de bărbați și femei.

„*Către primarul Tardieu.*

Noi, subsemnații cetățeni din Arles, suntem pe deplin convinși că Vincent Van Gogh, domiciliat în Place Lamartine, nr. 2, e un nebun primejdios, care nu poate fi lăsat în libertate.

Prin prezenta, noi, cu toții, stăruim pe lângă primarul nostru ca acest nebun să fie închis.”

Se apropia vremea alegerilor în Arles, și primarul Tardieu nu voia să-și nemulțumească alegătorii. Dădu ordin șefului poliției să-l aresteze pe Vincent.

Jandarmii îl găsiră zăcând pe jos, sub fereastră. Îl duseră târâș la închisoare și-l aruncară într-o celulă, cu lacăt la ușă. În fața ușii fu pus de pază un gardian.

Când își recăpătă cunoștința, ceru să-l vadă pe doctorul Rey, dar cererea i se refuză. Ceru creion și hârtie ca să-i scrie lui Theo, dar nici aceasta nu i se îngădui.

Într-un târziu, doctorul Rey izbuti să pătrundă în închisoare.

— Încearcă să-ți stăpânești indignarea, Vincent; altfel, o să te declare nebun furios și atunci s-a terminat cu tine. Afară de asta, știi foarte bine că emoțiile puternice nu fac decât să-ți înrăutățească starea. Am să-i scriu fratelui dumitale și o să facem în așa fel încât să te scoatem de-

aici.

— Te rog, doctore, nu-l lăsa pe Theo să vină încoace. E tocmai pe cale să se însoare și vestea asta ar putea strica totul.

— Am să-i spun că nu-i nevoie să vină. În ce te privește, am o idee bună, am să-ți spun eu.

Peste două zile, doctorul reveni. Gardianul se mai afla încă la ușa celulei.

— Trebuie să-ți dau o veste rea, Vincent. Venind încoace, l-am văzut pe proprietar scoțându-ți lucrurile din casă. Mobila ți-a depozitat-o în subsolul unei cafenele, iar tablourile le-a sechestrat și zice că nu ți le dă înapoi până când nu-i plătești chiria datorată.

Vincent nu scoase o vorbă.

— De vreme ce tot nu te mai poți întoarce acolo, cred c-ar fi mai bine să punem în aplicare planul meu. Deocamdată, nu se știe cât de des vei avea aceste crize de epilepsie. Dacă ai să duci o viață liniștită și ai să locuiești într-un cadru plăcut, fără prilejuri de enervare, s-ar putea să nu se mai repete. Altminteri, se pot repeta la o lună, două, sau poate chiar și mai des. Deci, pentru a te apăra pe tine și pe alții din jurul tău… cred c-ar fi mai înțelept… să intri…

— …într-o *maison de santé*[1]?

— Da.

— Atunci… crezi că sunt?…

— Nu, dragul meu, nu ești. De altfel, poți să-ți dai seama și singur că ești tot atât de întreg la minte ca și mine. Dar crizele astea de epilepsie sunt ca orice febră. Îl fac pe om să-și iasă din minți. Și când ești în criză, firește că poți face unele lucruri iraționale. De aceea ar fi mai bine să te internezi într-un spital, unde să te poți bucura de îngrijirea necesară.

---

[1] Ospiciu (în lb. franc.).

— Înțeleg.

— Cunosc unul foarte bun, la Saint-Rémy, numai la douăzeci și cinci de kilometri de aici. Se numește „Saint-Paul de Mausole”. Are trei clase; clasa a treia costă numai o sută de franci pe lună. Deci poți să faci față. Înainte a fost o mânăstire acolo, chiar la poalele dealurilor. Locul e foarte frumos și liniștit, Vincent, atât de liniștit! Vei avea un doctor care să te sfătuiască și maici care te vor îngriji. Mâncarea e ușoară și bună. Acolo, fără îndoială, te vei însănătoși foarte repede.

— Dar am să pot picta?

— O, sigur că da! Ai voie să faci tot ce dorești… în afară de ceea ce ți-ar putea pricinui vreo neplăcere. O să fie întocmai ca într-un spital, dar cu spații imense. Dacă duci o viață liniștită timp de un an, poți să te vindeci cu desăvârșire.

— Bine, doctore. Acum, însă, cum scap din hruba asta?

— Am vorbit cu șeful poliției. E de acord să te lase să pleci la „St-Paul de Mausole” cu condiția să te însoțesc eu.

— Și într-adevăr e frumos acolo?

— O, e încântător, Vincent! Ai să găsești o mulțime de priveliști de pictat.

— Da, n-ar fi rău. De fapt, o sută de franci pe lună nu e mult. Poate că e tocmai ce-mi trebuie pentru un an de zile, ca să mă liniștesc.

— Sigur că da. I-am scris și fratelui tău și i-am spus despre ce e vorba. I-am dat să înțeleagă că, în starea în care se află sănătatea ta în prezent, nu e indicat să faci un drum prea lung și nu e cazul să te întorci la Paris. I-am spus că, după părerea mea, „Saint-Paul” ar fi cel mai nimerit loc, deocamdată.

— Bine, dacă Theo e de acord… Eu primesc orice, numai să nu-i mai fac și alte necazuri…

— Aștept răspunsul din clipă-n clipă. Imediat ce-l primesc, vin să-ți spun.

Theo n-avea de ales. Încuviință. Trimise bani pentru achitarea datoriilor. Doctorul Rey îl duse pe Vincent cu o trăsură la gară și se urcară în trenul de Tarascon. O dată ajunși la Tarascon, o luară pe o linie secundară, care urca șerpuind pe firul unei văi verzi și roditoare, până la Saint-Rémy.

Urcară doi kilometri pe coasta abruptă a unui deal, trecură prin orășelul adormit, luară o trăsură și se îndreptară spre „Saint Paul de Mausole”. Drumul ducea drept spre creasta unor dealuri negre, pleșuve. Când se apropiată, Vincent văzu, cuibărite la poalele lor, zidurile pământii ale mănăstirii.

Trăsura se opri. Coborâră. În dreapta drumului se întindea un petic rotund de pământ curățat de iarbă, pe care se înălțau un Templu al Vestei[1] și un Arc de Triumf.

— Cum naiba au ajuns astea aici?! întrebă Vincent.

— Cândva a fost pe locurile astea o însemnată așezare romană. Râul pe care-l vezi acolo, jos, umplea odată toată această vale. Ajungea până aici, sus, unde stăm noi acum. Pe măsură ce râul se retrăgea, orașul se târa după el tot mai jos, spre poalele dealului. Acum n-a mai rămas aici nimic în afară de aceste vechi monumente și de mânăstire.

— Interesant.

— Hai să mergem, Vincent, doctorul Peyron ne așteaptă.

Se abătură din drum și se îndreptară spre poarta mânăstirii, trecând printr-o pădurice de pini. Doctorul Rey trase de un mâner de fier care dădu glas unui clopot puternic. După câteva clipe, poarta se deschise, și în prag apăru doctorul Peyron.

— Ce mai faci, doctore Peyron? spuse Rey. L-am adus pe prietenul meu, Vincent Van Gogh, după cum ne-am înțeles. Știu că o să-l îngrijiți cu atenție.

---

[1] Vesta, fiica lui Saturn, a fost o veche divinitate romană, considerată drept protectoare a focului din cămin și a căminului în general.

— Fără îndoială, doctore Rey. O să avem toată grija.

— Și acum, te rog să mă ierți, doctore, trebuie să mă grăbesc; abia mai am timp să prind trenul înapoi spre Tarascon.

— O, firește, doctore Rey. Te înțeleg.

— La revedere, Vincent, spuse doctorul Rey. Fii cuminte și ai să te faci bine. Am să vin să te văd cât oi putea de des. Pe la sfârșitul anului sper să te găsesc un om pe deplin sănătos.

— Mulțumesc, doctore. Ești foarte drăguț. La revedere.

— La revedere, Vincent.

Se întoarse și dispăru în păduricea de pini.

— Hai să intrăm, Vincent, îl pofti doctorul Peyron, ferindu-se într-o parte, ca să-i facă loc.

Vincent trecu pe lângă el, și poarta ospiciului se închise în urma lui.

CARTEA a VII-a
SAINT– RÉMY

1. CLASA A TREIA

Salonul în care dormeau pensionarii azilului arăta ca o sală de așteptare de clasa a treia a unei gări mărunte. Nebunii nu se despărțeau nici o clipă de pălăriile, ochelarii, bastoanele și paltoanele lor, de parcă ar fi fost mereu pe picior de plecare.

Sora Deschanel îl conduse pe Vincent prin coridorul lung și îngust până în dreptul unui pat neocupat.

— Aici veți dormi, *monsieur.* Noaptea trageți perdelele ca să rămâneți singur. După ce vă instalați, doctorul Peyron vă așteaptă în cabinetul lui.

Cei unsprezece oameni, așezați în jurul sobei reci, nici nu-l băgară în seamă; nu se rosti nici un cuvânt în legătură cu sosirea lui. Sora Deschanel, cu rochia ei albă, scrobită, cu boneta neagră și cu vălul negru atârnând țeapăn în urma ei, se întoarse și dispăru.

Vincent lăsă jos valiza și se uită împrejur. De-a lungul pereților se înșirau două rânduri de paturi înclinate, înconjurate fiecare de un cadru, pe care atârnau niște perdele murdare și decolorate. Tavanul era susținut de grinzi groase, pereții - văruiți, iar în mijloc se afla o sobă de tuci, cu un burlan răsucit ce ieșea din partea stângă. Chiar deasupra sobei atârna singura lampă din încăpere.

Se miră cât de liniștiți ședeau oamenii. Nu-și vorbeau, nu citeau, nu jucau nici un joc; se sprijineau în bastoane și priveau fix la sobă.

Pe perete, la căpătâiul patului, era bătută în cuie o cutie,

dar el preferă să-și lase lucrurile în valiză. Puse în cutie doar pipa, tutunul și o carte, împinse valiza sub pat și ieși în grădină. În drum, trecu pe lângă un șir de camere întunecate, umede, părăsite și zăvorâte.

Curtea interioară a mânăstirii era pustie. Pini uriași se înălțau din iarba mare, crescută neîngrijit, amestecată de-a valma cu buruieni. Zidurile închideau un pătrat de lumină de soare stătută. O luă spre stânga și ciocăni la ușa apartamentului în care locuia doctorul Peyron cu familia.

Doctorul Peyron fusese *médecin de marine*[1] la Marsilia și, după aceea, oculist. O formă gravă de gută îl silise să caute o *maison de santé* în liniștea provinciei.

— Vezi, Vincent, îi spuse el, sprijinindu-se cu palmele de colțurile biroului, înainte îngrijeam de sănătatea trupului. Acum îngrijesc de sănătatea sufletului. E același *métier*[2].

— Dumneata ai experiență în bolile nervoase, doctore. N-ai putea să-mi explici de ce mi-am tăiat urechea?

— Asta se întâmplă deseori cu bolnavii de epilepsie, Vincent. Am mai avut două cazuri similare. Nervii auditivi devin extrem de sensibili, și bolnavul își închipuie că poate înlătura halucinațiile tăindu-și pavilionul urechii.

— A... înțeleg. Și tratamentul pe care trebuie să...

— Tratament? În primul rând, trebuie să faci cel puțin două băi fierbinți pe săptămână. Insist asupra acestui lucru. Și să stai în baie câte două ore. Asta te va calma.

— Și altceva ce trebuie să mai fac, doctore?

— Să stai absolut liniștit. Nu trebuie să te enervezi. Nu lucra, nu citi, nu discuta și nu te indispune.

— Știu... sunt și prea slăbit ca să lucrez.

— Dacă nu vrei să iei parte la slujbele religioase care se oficiază în mânăstire, am să le spun maicilor să te lase în pace. Dacă ai nevoie de ceva, îmi spui mie.

---

[1] Medic de vas (în lb. franc.).

[2] Meșteșug (în lb. franc.).

— Mulțumesc, doctore.
— Cina se servește la 5. Ai să auzi gongul. Încearcă să te deprinzi cât mai repede cu programul spitalului, asta-ți va grăbi însănătoșirea.
Străbătu cu pas șovăielnic grădina neîngrijită, trecu pe sub porticul dărăpănat de la intrarea clădirii de clasa a treia și pe lângă șirul de chilii pustii și întunecoase. Se așeză pe patul lui din salon. Ceilalți rămăseseră tot în jurul sobei, fără să scoată o vorbă. După câtva timp, auzi sunetul unui gong din altă încăpere. Cei unsprezece oameni se ridicară cu o expresie de încruntată hotărâre și se năpustiră spre ușă. Vincent îi urmă.
Încăperea în care luau masa era nepardosită și n-avea nici o fereastră; în mijloc se afla o masă lungă din lemn de brad, negeluit, cu bănci de jur împrejur. Călugărițele serviră mâncarea: întâi supă și pâine neagră (gândacii din supă îi dădură lui Vincent nostalgia birturilor din Paris), apoi un soi de fiertură amestecată cu năut, fasole și linte. Mâncarea avea un ușor gust de mucegai, ca în pensiunile proaste. Ceilalți bolnavi mâncau totuși cu poftă, adunau în palmă până și fărâmiturile de pâine neagră de pe masă și le aruncau apoi în gură cu lăcomie.
După ce terminară masa, oamenii își reluară locurile lor în jurul sobei de tuci, la fel de cufundați în gânduri, așteptând să-și facă digestia. Apoi se ridicară pe rând, se dezbrăcară, traseră perdelele și se culcară. Vincent nu-i auzi rostind nici măcar un sunet.
Soarele asfințea. Se ridică de pe pat, se rezemă de fereastră și privi afară, spre vâlceaua verde cuprinsă sub bolta unui cer minunat, galben-palid, pe care se profilau pinii îndoliați, ca o broderie neagră de dantelă fină. Frumusețea priveliștii nu-i trezi nici un sentiment, nici măcar dorința de a picta.
Rămase la fereastră, cu privirea pierdută, până când lunga și apăsătoarea înserare provensală cuprinse tot cerul

gălbui, sorbindu-i treptat culoarea. Nimeni nu veni să aprindă lumina în salon. În întuneric n-aveai nimic altceva de făcut decât să cugeți la propria-ți soartă.

Se dezbrăcă și se întinse pe pat, privind țintă, cu ochii larg deschiși, la grinzile groase din tavan. Înclinarea somierei îl făcea să alunece mereu spre picioarele patului. Adusese cu el cartea lui Delacroix. Scotoci pe dibuite în cutie, o găsi și-și apăsă scoarțele de piele pe inimă. Atingerea cărții îi dădu un sentiment de siguranță. N-avea nimic de-a face cu acești nebuni care-l înconjurau, ci doar cu marele maestru, ale cărui cuvinte înțelepte, de mângâiere străbăteau scoarțele cărții și-i încălzeau inima îndurerată.

După un timp adormi. Dar îl trezi curând un geamăt înfundat ce venea din patul alăturat. Gemetele creșteau tot mai mult, ajungând până la strigăte sfâșietoare, însoțite de torente de cuvinte răstite:

— Pleacă! Ce vrei de la mine? Ce mă tot urmărești? Nu l-am ucis eu! Degeaba încerci să mă prostești! Știu eu cine ești! Ești de la poliția secretă! Ei bine, percheziționează-mă dacă vrei! N-am furat eu banii! S-a omorât singur, miercuri! Pleacă! Pentru numele lui Dumnezeu, lasă-mă în pace!

Vincent sări din pat și dădu perdelele la o parte. Văzu un tânăr blond, de vreo douăzeci și trei de ani, trăgând cu dinții de cămașa de noapte. Zărindu-l pe Vincent, căzu în genunchi la picioarele lui și-și împreună mâinile într-o implorare fierbinte.

— *Monsieur* Mounet-Sully, nu mă lua! Nu sunt vinovat, îți jur! Nu sunt homosexual! Sunt avocat. Am să mă ocup de toate procesele dumitale, *monsieur* Mounet-Sully, dar nu mă aresta! N-aveam cum să-l omor miercurea trecută! N-am banii! Privește! Nu sunt aici!

Smulse cuverturile de pe el și, în culmea delirului, începu să zgâlțâie patul, tunând fără încetare împotriva

poliției secrete și a învinuirilor neîntemeiate ce i se aduceau. Vincent nu știa ce să facă. Toți ceilalți pensionari păreau să doarmă adânc.

Fugi la patul alăturat, trase perdelele și-l zgâlțâi pe omul care dormea. Acesta deschise ochii și se uită la el cu o privire tâmpă.

— Scoală-te și ajută-mă să-l liniștesc, rosti Vincent. Mi-e teamă să nu-și facă vreun rău.

Omul din pat începu să saliveze din colțul drept al gurii, apoi slobozi un șuvoi de sunete gângave și de scâncete.

— Haide! strigă Vincent. Nu pot să-l țin singur!

Simțind o mână pe umăr, se întoarse repede și văzu pe unul dintre bolnavii mai vârstnici stând în spatele lui.

— Nu-ți pierde vremea cu ăsta, spuse omul. E idiot. N-a rostit nici un cuvânt de când a fost adus aici. Vino, să încercăm amândoi să-l liniștim pe băiat.

Tânărul blond făcuse cu unghiile o gaură în saltea și, ghemuit deasupra ei, scotea cu migală paiele și câlții. Văzându-l din nou pe Vincent, începu să urle citate întregi din *Dreptul roman*. Apoi, bătând cu palmele în pieptul lui Vincent, strigă:

— Da! Da! Eu l-am omorât! Dar nu din gelozie! Nu din cauza asta, *monsieur* Mounet-Sully! Și nu miercurea trecută! L-am ucis ca să-i fur banii! Uite! Îi am! Am ascuns portofelul în saltea! Dumitale ți-l dau, dar, te implor, fă ceva să nu mă mai urmărească poliția secretă! Pot să scap, chiar dacă l-am omorât! O să-ți citez sute de cazuri ca să-ți dovedesc... Uite portofelul! E în saltea, ți-l dau imediat!

— Apucă-l de celălalt braț, îi spuse bătrânul lui Vincent.

Izbutiră să-l imobilizeze în pat, dar tânărul continuă să aiureze mai bine de o oră. În cele din urmă, obosi, cuvintele se topiră într-un murmur nervos și omul se cufundă într-un somn agitat. Bătrânul ocoli patul și veni lângă Vincent.

— Băiatul studia dreptul. E un caz de surmenaj grav.

Cam la zece zile are crize de astea, dar nu face nici un rău nimănui. Noapte bună, *monsieur!*

Bătrânul se întoarse în patul lui și adormi imediat.

Vincent se duse din nou la fereastra ce dădea spre vale. Mai era mult până la răsăritul soarelui și prin bezna nopții nu răzbeau decât razele reci ale luceafărului. Își aminti un tablou de Daubigny, reprezentând luceafărul, care părea să exprime nemărginita seninătate și măreție a universului… sentimentul de dureroasă nimicnicie a omului singuratic care-l privește de jos, de pe pământ.

2. SOLIDARITATE ÎNTRE NEBUNI

A doua zi dimineața, după ceai, pensionarii ieșiră în grădină. În depărtare, dincolo de zid, se conturau crestele dealurilor golașe, singuratice, părăsite încă de pe vremea când romanii le trecuseră prima oară. Vincent îi urmări pe pensionari cum jucau, plictisiți, popice, apoi se așeză pe o bancă de piatră și privi copacii groși, năpădiți de iederă și pământul acoperit cu smocuri de iarbă verde. Călugărițele din Ordinul Sf. Iosif de Aubenas treceau spre vechea capelă romană; păreau niște șoareci așa cum erau înveșmântate în negru și alb. Treceau, cu ochii duși în fundul capului, numărându-și boabele mătăniilor și îngânând rugăciunile de dimineață.

După ce jucară vreo oră popice, pe tăcute, pensionarii se întoarseră în salonul lor răcoros, așezându-se în jurul sobei stinse. Desăvârșita lor trândăvie îl îngrozea pe Vincent. Nu înțelegea cum nu simțeau nevoia să citească măcar un ziar vechi.

Dându-și seama că nu mai poate îndura, ieși din nou în grădină și începu să se plimbe încoace și-ncolo. Până și soarele părea să agonizeze la „Saint Paul”.

Clădirile vechii mânăstiri fuseseră ridicate după stilul obișnuit, în patru laturi; la nord, era salonul pacienților de clasa a treia, la răsărit, locuința doctorului Peyron, capela și o galerie boltită, datând din secolul al X-lea; la sud, încăperile pensionarilor de clasa întâi și a doua, iar la apus, despărțitura nebunilor furioși și un zid lung de pământ întărit. Poarta, închisă și zăvorâtă, era singura ieșire spre lumea din afară; zidurile erau înalte de patru metri, netede, cu neputință de escaladat.

Vincent se opri și se așeză pe o bancă de piatră, lângă o tufă de trandafiri sălbatici. Încercă să-și adune gândurile, să descopere motivul care-l făcuse să vină la „Saint Paul”, dar o descurajare și o groază cumplită puseră stăpânire pe el, împiedicându-l să gândească. Nu izbuti să afle în sufletul lui nici o speranță, nici o brumă de dorință.

Se îndreptă cu pași greoi spre salon. În clipa când trecu pe sub porticul clădirii, un urlet straniu, ca de câine bătut, sfâșie tăcerea. Înainte de a ajunge la ușa salonului, i se păru că urletul nu mai e de câine, ci de lup.

Străbătu salonul în toată lungimea lui și, în colțul cel mai îndepărtat, îl văzu pe bătrânul din noaptea trecută întors cu fața la perete. Își ținea capul ridicat spre tavan și urla din toate puterile, cu o privire bestială în ochi. Urletul de lup căpătă o sonoritate ciudată, ca o chemare a junglei, care umplea încăperea cu un vuiet lugubru.

— În ce menajerie am fost băgat? se întrebă Vincent, năucit.

Cei din jurul sobei nici nu se sinchiseau. Urletele fiarei din colț crescură până la limita disperării.

— Trebuie să facem ceva! spuse Vincent tare.

Băiatul cel blond îl opri.

— E mai bine să-l lași în pace. Dacă încerci să-i vorbești,

poate deveni furios. În câteva ore se potolește.

Vincent auzi, tot timpul prânzului, vaietele sfâșietoare ale nenorocitului străbătând prin pereții groși ai mânăstirii și spărgând liniștea desăvârșită. Își petrecu apoi toată după-amiaza într-un colț îndepărtat al grădinii, încercând să scape de obsesia urletelor.

Seara, la cină, un tânăr care avea partea stângă a corpului paralizată sări în picioare, înșfăcă un cuțit și și-l îndreptă spre inimă.

— A sosit momentul! urlă el. Am să mă omor!

Cel care ședea în dreapta paraliticului se ridică plictisit și-i apucă brațul.

— Nu astăzi, Raymond. Astăzi e duminică.

— Ba da, ba da, chiar astăzi! Nu mai vreau să trăiesc! M-am săturat! Lasă-mă! Vreau să mor!

— Mâine, Raymond, mâine. Azi nu e ziua potrivită.

— Dă-mi drumul! Lasă-mă să-mi împlânt cuțitul ăsta drept în inimă! Lasă-mă, n-auzi, trebuie să mă omor!

— Știu, știu, dar nu acum. Te rog, nu acum!

Îi smulse cuțitul din mână și-l conduse înapoi în salon, în vreme ce Raymond plângea cu lacrimi de furie neputincioasă.

Vincent se întoarse. Omul de lângă el avea pleoapele roșii și-și urmărea cu atenție mâna tremurătoare cu care încerca să ducă la gură lingura de supă.

— Ce e cu el? întrebă Vincent.

Sifiliticul lăsă lingura jos și răspunse:

— De un an încoace nu e zi de la Dumnezeu în care Raymond să nu-ncerce să se sinucidă.

— Dar de ce încearcă aici? întrebă Vincent. De ce nu fură cuțitul și nu se omoară noaptea, când doarme toată lumea?

— Poate pentru că nu vrea să moară, *monsieur*.

A doua zi dimineața, în timp ce Vincent se uita la ei cum jucau popice, unul dintre pensionari se prăbuși pe

neașteptate și începu să se tăvălească pe jos.

— Repede! Apucați-l! strigă cineva. A intrat în criză!

— Săriți, luați-l de brațe și de picioare!

Patru inși abia îl țineau. Epilepticul, care se zvârcolea, părea să aibă putere cât zece. Tânărul cel blond băgă mâna în buzunar, scoase o lingură și i-o vârî între dinți.

— Ține-i capul! îi strigă lui Vincent.

Omul se zvârcolea în convulsii din ce în ce mai puternice. Ochii i se rostogoleau în orbite și dâre de spumă i se prelingeau pe la colțurile gurii.

— De ce-i ții lingura între dinți? mormăi Vincent.

— Ca să nu-și muște limba.

După o jumătate de oră de spasme, epilepticul își pierdu cunoștința. Vincent, împreună cu alți doi, îl duseră în pat. Cu asta, întâmplarea luă sfârșit, și nimeni nu mai pomeni un cuvânt despre ea.

În decurs de două săptămâni, Vincent îi văzu pe cei unsprezece bolnavi din salon trecând fiecare prin criza care-i era caracteristică: maniacul gălăgios care-și rupea hainele de pe trup și spărgea tot ce-i cădea în mână, cel care urla ca o fiară, cei doi sifilitici, monomaniacul obsedat de gândul sinuciderii, paraliticii care sufereau de accese de furie și exaltare, epilepticul, paranoicul suferind de mania persecuției, tânărul cel blond urmărit de poliția secretă.

În fiecare zi intra câte unul în criză, și de fiecare dată Vincent era chemat să-i potolească zvârcolirile nebunești. Pacienții de la clasa a treia erau, unul pentru altul, și doctor, și infirmieră. Peyron îi vizita doar o dată pe săptămână, iar îngrijitorii nu se ocupau decât de cei internați la clasa întâi și a doua. Bieții oameni „de la a treia” se simțeau strâns legați unii de alții, se ajutau în clipele grele și dovedeau o răbdare fără margini. Fiecare știa că în curând îi va veni și lui rândul și că va avea nevoie de ajutorul și răbdarea celor din jur. Era un fel de

solidaritate între nebuni.

Într-un fel, Vincent era mulțumit că venise acolo. Văzând care era adevărul în toată această nenorocită soartă a nebunilor, groaza aceea nedeslușită, teama de nebunie, îl părăsi treptat. Încet-încet, ajunse să considere demența o boală ca oricare alta. În a treia săptămână ajunse la concluzia că tovarășii lui de suferință nu erau cu nimic mai înfricoșători decât bolnavii de tuberculoză sau de cancer.

Ședea adesea de vorbă cu cel despre care i se spusese că e idiot și care nu-i răspundea decât cu sunete incoerente, dar Vincent simțea că omul îl înțelege și e fericit că i se vorbește. Maicile nu schimbau nici un cuvânt cu bolnavii, decât dacă era neapărată nevoie. Cele cinci minute pe săptămână când se întreținea cu doctorul Peyron, erau singurul răstimp în care Vincent purta o discuție rațională.

— Spune-mi, doctore, întrebă el, de ce oamenii ăștia nu vorbesc niciodată între ei? Unii îmi par destul de inteligenți în perioadele dintre crize.

— Nici nu trebuie să-și vorbească, Vincent, îi răspunse doctorul. Dacă vorbesc se contrazic, se enervează și-și pot provoca o criză. Au învățat asta și știu că n-ar putea trăi altfel decât păstrând o tăcere deplină.

— În acest caz, ar putea tot așa de bine să fie și morți, nu?

Peyron dădu din umeri.

— Asta, dragul meu, e o chestiune de opinie.

— Dar de ce nu citesc măcar? Cărțile cred că nu...

— Vrând-nevrând, lectura le frământă creierul, și rezultatul imediat ar putea fi o nouă criză. Nu, prietene, oamenii aceștia trebuie să se mulțumească doar cu propriul lor univers, limitat. Și să știi că nu e cazul să-i compătimești. Nu-ți amintești ce-a spus Dryden[1]? „Există,

---

[1] *John Dryden* (1631-1700), poet și dramaturg clasic englez.

fără doar și poate, o plăcere și în nebunie, pe care doar nebunii o cunosc.”

Trecuse o lună, și Vincent nu simți nici măcar o singură dată dorința de a se afla în altă parte; nici ceilalți pensionari nu dădeau semne c-ar dori să plece. Înțelese curând cauza; oamenii își dădeau seama că sunt prea zdruncinați ca să poată trăi în lume.

Și rămâneau liniștiți în salonul peste care domnea atmosfera fetidă a oamenilor intrați în descompunere.

Vincent se străduia să-și păstreze moralul, în așteptarea zilei când îi va reveni dorința și puterea de a picta. Tovarășii lui de salon vegetau în trândăvie, preocupați doar de cele trei mese zilnice. Ca să se ferească de această imbecilizare animalică, refuza să ia vreo înghițitură din mâncarea râncedă sau ușor stricată. Se mulțumea doar cu puțină pâine neagră și supă. Theo îi trimise o ediție Shakespeare într-un singur volum. Citi *Richard al II-lea, Hernic al IV-lea, Henric al V-lea,* și mintea îi zbură spre alte vremi și meleaguri.

Se lupta din toate puterile ca deznădejdea să nu i se adune în suflet ca apa stătută într-o mlaștină.

Theo se însurase. Îi scriau des, el și soția lui, Johanna. Sănătatea lui Theo era șubredă, și Vincent își făcea mai multe griji pentru fratele lui decât pentru el însuși. O rugă pe Johanna să-i gătească mâncăruri olandeze, consistente, să-l hrănească iarăși ca lumea, după cei aproape zece ani de restaurant.

Cât despre el, Vincent era încredințat că numai munca l-ar recrea cu adevărat, mai mult decât orice altceva, și că, dacă i s-ar fi dăruit din nou cu toate forțele, pictura l-ar fi lecuit definitiv. Ceilalți bolnavi din salon n-aveau de ce să se agațe, n-aveau de unde să aștepte salvarea, din ghearele unei morți lente, prin descompunere; el însă avea pictura, care, până la urmă, trebuia să-l scoată de acolo refăcut și fericit.

La sfârșitul celei de a șasea săptămâni, doctorul Peyron îi dădu o cămăruță pe care s-o folosească drept atelier. Odăița avea un tapet verde-cenușiu de hârtie și două perdele cu trandafiri roz-pal, pe un fond verde ca marea. Perdelele și fotoliul vechi, acoperit cu o învelitoare stropită cu pete de culoare ca un tablou de Monticelli, rămăseseră de pe urma unuia dintre pensionarii mai bogați, care-și sfârșise zilele acolo, în ospiciu. Fereastra dădea spre un lan de grâu în pantă, spre libertate. Drugi groși, negri zăbreleau însă geamul.

Vincent pictă numaidecât priveliștea ce i se arăta în față. În primul plan, un lan de grâu răvășit, culcat la pământ de furtună, apoi un zid ce înconjura lanul, urmărind înclinația pantei, iar în spate, întrezărite prin frunzișul cenușiu al unor măslini, câteva colibe și dealuri. În partea de sus a pânzei, un nor mare, alb-cenușiu se pierdea în azurul cerului.

La vremea cinei, se întoarse în salon în culmea fericirii. Se luase iar de piept cu natura și băgase de seamă că puterile nu-l părăsiseră. Dorința de a picta îl ajutase să reziste, și acum îl îndemna să creeze.

Ospiciul de nebuni nu mai putea să-l răpună. Se afla pe calea însănătoșirii. Peste câteva luni va putea ieși de-acolo și va fi liber să se întoarcă la Paris, la vechii lui prieteni. Simțea că se naște parcă a doua oară. Îi scrise lui Theo o scrisoare lungă, înflăcărată, cerându-i vopsele, pânze, pensule și cărți interesante.

A doua zi dimineața soarele răsări galben și fierbinte. Greierii din grădină începură să țârâie, care de care mai strident. Își duse șevaletul afară, ca să picteze pinii, tufișurile și zidurile. Bolnavii din salon veniră să se uite peste umărul lui, dar rămaseră tăcuți și respectuoși.

„Au o purtare mai omenoasă decât onorabilii cetățeni din Arles”, își zise el.

După amiază, târziu, se duse la doctorul Peyron.

— Mă simt perfect sănătos, doctore; aș vrea să-mi dai voie să ies pe câmp să pictez.

— Da, e adevărat că arăți mai bine; negreșit, băile și liniștea ți-au ajutat. Dar nu crezi că e cam imprudent să ieși singur atât de repede?

— Imprudent, de ce? Cum adică?

— Să presupunem că... ai o criză... pe câmp...?

Vincent râse.

— S-a terminat cu crizele, doctore! Am scăpat de ele! Mă simt mai bine decât înainte de-a le avea.

— Nu, Vincent, mi-e teamă...

— Te rog, doctore! Să mă pot duce unde vreau și să pictez ce-mi place, crede-mă, numai asta mă poate face fericit!

— Fie, dacă munca e ceea ce-ți trebuie...

Și astfel, poarta ospiciului se deschise. Își luă șevaletul în spate și plecă în căutare de peisaje. Zile întregi umblă pe dealurile din spatele azilului. Chiparoșii din jurul orășelului Saint Rémy începură să-l atragă. Voia să scoată din ei ceva aparte, ca în panourile cu floarea-soarelui. Se miră că nu-i pictase încă nimeni, așa cum îi vedea el. I se păreau la fel de frumoși, în linii și proporții, ca un obelisc egiptean: torțe negre, într-un peisaj însorit.

Își reluă vechile obiceiuri din vremea când locuise la Arles. În fiecare dimineață, o dată cu răsăritul soarelui, pornea cu o pânză goală sub braț și, în fiecare seară, înainte de asfințit, apuca să vadă un crâmpei de natură oglindit în ea. Chiar dacă puterea și talentul îi slăbiseră oarecum, el nu-și dădea seama. Cu fiecare zi, se simțea mai puternic, mai sensibil, mai sigur de el.

Era din nou stăpân pe propria-i soartă și nu se mai temea să mănânce ce i se dădea la ospiciu. Își înfuleca porția cu lăcomie, uitând chiar și de gândacii din supă. Trebuia să se hrănească bine, ca să-și poată păstra puterea de muncă. Nu mai avea de ce să-i fie teamă acum. Se

simțea cu totul stăpân pe sine.

Se afla de trei luni la ospiciu, când descoperi câțiva chiparoși foarte decorativi, care-l făcură să-și uite de necazuri, ridicându-l deasupra tuturor suferințelor îndurate. Copacii aveau o înfățișare măreață. Primul plan era năpădit de mărăcini și hățișuri. În spate se înălțau dealuri violete, iar deasupra se întindea un cer verde și roz, cu un corn de lună. Pictă tufele de mărăcini din față cu vopsea groasă, în galben, violet și verde. Seara, când cercetă pânza, își dădu seama că ieșise de-a binelea din groapă și se afla din nou cu picioarele pe pământ sigur, cu fața îndreptată spre soare.

În bucuria lui nemărginită, se simțea iarăși un om liber, normal.

Theo îi trimise ceva bani în plus, iar doctorul îi dădu învoirea să plece la Arles, ca să-și recapete tablourile. Locatarii din Place Lamartine se purtară politicos cu el, dar vederea casei galbene îi făcu rău. Crezu că va leșina. Nu se mai duse să-i viziteze pe Roulin și pe doctorul Rey, așa cum plănuise, și porni în căutarea proprietarului, care-i oprise tablourile.

Nu se mai întoarse la ospiciu seara, după cum făgăduise. A doua zi îl găsiră între Tarascon și Saint Rémy, zăcând cu fața în jos într-un șanț.

3. UN CIOB RĂMÂNE TOT CIOB

Febra îi întunecă mintea timp de trei săptămâni. Cei din salon, pe care-i compătimise pentru crizele lor periodice, se arătară foarte atenți și răbdători. Din clipa în care își

reveni îndeajuns ca să-și dea seama de ce i se întâmplase, nu înceta să repete:

— E îngrozitor! E îngrozitor!

Spre sfârșitul celei de a treia săptămâni, când începu să se dezmorțească plimbându-se prin salonul sărăcăcios, lung ca un coridor, călugărițele tocmai aduceau un nou pensionar. Acesta se lăsă foarte docil condus până la pat, apoi, în clipa în care călugărițele ieșiră, izbucni într-o furie oarbă. Își smulse hainele și le sfâșie în bucăți, urlând tot timpul, cât îl ținea gura. Făcu praf patul, zvârli cutia din perete, rupse perdelele, fărâmă cadrul și dădu cu piciorul în geamantan până ce nu se mai cunoscu ce formă avusese.

Pensionarii ospiciului nu se atingeau niciodată de un nou venit. În cele din urmă, veniră doi îngrijitori, înșfăcară nebunul dezlănțuit și-l închiseră într-o chilie din fundul coridorului. Două săptămâni urlă ca o fiară. Vincent îl auzea și ziua, și noaptea. Apoi răcnetele încetară, și Vincent îi văzu pe îngrijitori îngropându-l în micul cimitir din spatele capelei.

O stare de cumplită deznădejde îl cuprinse. Pe măsură ce sănătatea îi revenea și putea să raționeze mai limpede, i se părea tot mai absurd să se agațe în continuare de pictură, care-l costa atât de mult și nu-i aducea în schimb nimic. Și, totuși, dacă nu lucra, nu putea să trăiască!

Doctorul Peyron îi oferi carne și vin din cămara lui, dar nu-i îngădui să se mai apropie de atelier. În timpul convalescenței, Vincent nici nu se sinchisi, dar când puterile îi reveniră și se văzu condamnat la trândăvia animalică a celorlalți bolnavi, se revoltă.

— Doctore Peyron, munca mi-e necesară ca să mă vindec. Dacă mă silești să stau degeaba alături de nebunii ăștia, o să ajung ca ei.

— Știu, Vincent, dar tot munca exagerată a fost aceea care ți-a provocat criza. Sunt nevoit să te feresc de

agitație.

— Nu, doctore, nu munca a fost de vină. Vederea orașului Arles mi-a făcut rău. Cum am revăzut Place Lamartine și casa galbenă, am simțit că mă pierd. Dacă n-o să mă mai duc pe-acolo însă, n-o să mai am nici o criză, te asigur. Fii bun, te rog, lasă-mă să intru în atelier.

— Nu pot să-mi iau singur o asemenea răspundere. Am să-i scriu fratelui dumitale. Dacă-și dă și el consimțământul, atunci te lăsăm să lucrezi.

Răspunsul lui Theo, în care doctorul Peyron era îndemnat să-i îngăduie cât mai curând lui Vincent să picteze, mai aducea încă o veste îmbucurătoare. Theo era pe cale să devină tată. Știrea îl făcu pe Vincent să se simtă dintr-o dată fericit și puternic, ca înainte de ultima sa criză. Se așeză imediat și-i scrise lui Theo o scrisoare însuflețită.

„Știi ce nădăjduiesc eu, Theo? Că familia va fi pentru tine ceea ce natura, bulgării de țărână, iarba, grâul copt auriu și țăranii sunt pentru mine. Copilul pe care ți-l dăruiește Johanna va fi pentru tine o rădăcină înfiptă în realitatea vieții, pe care nu o poți dobândi altminteri, într-un oraș mare. Sunt sigur că acum te simți și tu strâns legat de natură, din clipa în care Johanna ți-a vestit primele semne ale pruncului."

Intră iarăși în atelier și pictă din nou peisajul din fața ferestrei cu zăbrele, lanul de grâu, cu un secerător mărunt și cu un soare imens. Pânza era în întregime galbenă, în afară de zidul pieziș ce cobora o dată cu panta și de fundalul dealurilor, nuanțate în violet.

Doctorul Peyron îndeplini dorința lui Theo și-i îngădui să iasă pe câmp să lucreze. Pictă chiparoșii care țâșneau din pământ și se implantau în bolta incendiată de lumina soarelui. Zugrăvi o altă pânză, cu femei culegând măsline:

pământul în violet, cu pete de galben-ocru în depărtare; copacii, cu trunchiuri ruginii, ca niște coloane de bronz, și cu frunzișul verde-cenușiu; iar cerul și trei dintre femei, în roz-închis.

De câte ori întâlnea în drum țărani care-și lucrau ogorul, se oprea și ședea de vorbă cu ei. În sinea lui, se socotea mai prejos de acești oameni.

— Vezi, îi spuse o dată unuia dintre ei, eu trudesc la pânzele mele tot așa cum trudiți și voi pe ogoarele voastre.

Frumusețea acelor zile târzii de toamnă provensală dăduse în pârg. Pământul își scosese la iveală toate tonurile de violet; în jurul trandafirilor pitici de grădină, iarba pârjolită ardea parcă; cerul verzui contrasta cu nuanțele schimbătoare ale frunzișului galben.

O dată cu toamna, care întârzia, lui Vincent îi reveni întreaga vigoare. Arta lui făcuse mari pași înainte. Idei rodnice începură din nou să-i furnice prin minte și se simțea fericit când le putea da viață. Datorită șederii îndelungate la Saint Rémy, ajunsese să pătrundă cu adâncă sensibilitate specificul ținutului. Se deosebea foarte mult de Arles. Mistralul era în bună parte oprit de dealurile care adăposteau valea, iar dogoarea soarelui era mult mai domoală. Acum, după ce izbutise să se apropie de frumusețile înconjurătoare, nu mai dorea să părăsească ospiciul. În primele luni n-avusese altă dorință decât să treacă anul fără să-și piardă mințile. Acum, adâncit în lucru, nici nu mai știa dacă se află într-un spital de nebuni sau într-un hotel. Deși se simțea pe deplin sănătos, își dădea seama că ar fi mare prostie să se mute în altă parte, cine știe unde, și să-și piardă alte șase luni ca să se deprindă cu un nou peisaj.

Scrisorile de la Paris îi întrețineau bună dispoziție. Theo mânca acum acasă bucate gătite de soția lui; sănătatea îi revenea văzând cu ochii. Johanna purta sarcina fără nici o dificultate. În fiecare săptămână Theo îi trimitea tutun,

ciocolată, vopsele, cărți și câte-o hârtie de zece sau douăzeci de franci.

Amintirea ultimei crize i se ștergea treptat din minte. Căuta să se încurajeze singur, spunându-și într-una că, dacă nu s-ar fi înapoiat în orașul acela blestemat, n-ar mai fi avut nici o criză. Când studiile cu chiparoși și măslini se uscară, le spălă cu apă și cu puțin vin, ca să înlăture uleiul din pastă, și le trimise lui Theo. Vestea că fratele lui îi expunea câteva din pânze la Salonul Independenților nu-l bucură. Simțea că nu dăduse încă întreaga măsură a posibilităților lui și nu voia să-și scoată pânzele în public înainte ca tehnica lui să fi atins perfecțiunea.

Theo îl asigură, însă, în scrisori că făcea progrese văzând cu ochii. Se hotărî ca, după trecerea anului de ospiciu, să închirieze o casă în satul Saint-Rémy și să continue zugrăvirea peisajelor din sud. Se simțea cuprins de aceeași veselie fără margini ca înainte de venirea lui Gauguin la Arles, când pictase panourile cu floarea-soarelui.

Într-o după-amiază, pe când lucra liniștit în câmp, simți că mintea începe să-i rătăcească. Seara, târziu, paznicii ospiciului îl găsiră la câțiva kilometri de șevalet, cu trupul încleștat în jurul unui trunchi de chiparos.

4. „AM DESCOPERIT PICTURA CÂND NU MAI AVEAM DINȚI ÎN GURĂ ȘI DE-ABIA ÎMI MAI TRĂGEAM SUFLETUL”

Își reveni în simțiri abia către sfârșitul celei de-a cincea zile. Ceea ce-l durea mai mult era faptul că ceilalți bolnavi

îi socoteau crizele ca pe un lucru firesc, inevitabil.

Veni și iarna, dar el nu găsi destulă voință ca să părăsească patul. În soba de tuci din mijlocul salonului duduia acum un foc îmbietor. Bolnavii, păstrând o tăcere de gheață, ședeau înțepeniți în jurul ei, de dimineața până seara. Prin ferestrele înguste și lungi ale salonului pătrundea foarte puțină lumină. Soba încălzea și răspândea mirosul greu și stătut al decăderii. Călugărițele, parcă și mai ascunse sub bonetele și glugile negre, treceau murmurând rugăciuni și pipăindu-și mereu crucile de la gât. Dealurile golașe din fund se profilau ca niște capete de mort.

Vincent zăcea treaz în patul lui povârnit. Ce-l învățase tabloul lui Mauve de la Scheveningen? *Savoir souffrir sans se plaindre.* Să știi să suferi fără să te plângi, să primești suferința ca pe ceva de neînlăturat... Da, dar în acest chip risca să-și piardă mințile. Dacă se pleca în fața durerii, a deznădejdii, era pierdut. Orice om trece în viață prin clipe în care simte că nu mai poate îndura; atunci se leapădă de suferință ca de o haină jegoasă.

Zilele treceau și nu se mai deosebeau una de alta. Mintea îi era pustie, fără gânduri și fără speranțe. O dată le auzi pe călugărițe vorbind despre tablourile lui; se întrebau dacă picta pentru că era nebun, sau dacă era nebun pentru că picta.

Idiotul ședea lângă el, pe marginea patului, și scâncea ore întregi. Vincent simțea căldura prieteniei pe care i-o arăta bietul om și nu-l alunga. De multe ori vorbea cu el pentru că nu era altcineva care să-l asculte.

— Ele cred că pictura mi-a tulburat mințile, îi spuse într-o zi, când treceau două călugărițe pe lângă ei. În fond, e adevărat că pictorul e un om atât de absorbit de ceea ce-i văd ochii, încât nu mai poate rămâne cu totul stăpân pe restul vieții lui. Dar e firesc, oare, ca, din pricina asta, să nu mai poată trăi în rândul oamenilor?

Cretinul îl privea, însă, cu o căutătură tâmpă, și balele i se prelingeau pe bărbie.

În cele din urmă, un rând din cartea lui Delacroix îl ajută să-și adune puterile și să se dea jos din pat: *„Am descoperit pictura,* scria Delacroix, *când nu mai aveam dinți în gură și de-abia îmi mai trăgeam sufletul.”*

Nu mai simțea nici măcar dorința de a ieși în grădină. Treceau săptămânile, și el ședea în salon, lângă sobă, citind cărțile pe care i le trimitea Theo de la Paris. Când vreunul dintre bolnavi intra în criză, nu se mai mișca de pe scaun și nici măcar nu mai ridica ochii. Alienația devenise pentru el sănătate mintală, anormalul devenise normal. Trecuse atâta timp de când părăsise lumea celor cu mintea întreagă, încât ajunsese să nu-i mai socotească anormali pe nebuni.

— Îmi pare rău, Vincent, îl înștiință doctorul Peyron, dar nu-ți mai pot îngădui să părăsești incinta ospiciului. Pe viitor va trebui să rămâi între zidurile lui.

— Dar ai să-mi dai voie să lucrez în atelier?

— Nu te sfătuiesc.

— E mai bine să-mi pun capăt zilelor, doctore?

— Bine, bine, dacă ții neapărat, n-ai decât să lucrezi în atelier, însă numai câteva ore pe zi.

Dar nici vederea șevaletului și a pensulelor nu-l smulse din amorțire. Ședea în fotoliul acoperit cu învelitoarea care-i amintise de Monticelli și privea dus, printre zăbrelele de fier, la ogoarele pustii.

Câteva zile mai târziu, doctorul Peyron îl chemă în cabinetul lui ca să semneze de primire pentru o scrisoare recomandată. Când deschise plicul, găsi înăuntru un cec de patru sute de franci pe numele lui. Nu mai văzuse niciodată atâția bani și nu pricepea de ce-i trimite Theo deodată o sumă atât de mare.

„Dragul meu Vincent,

În sfârșit! Una dintre pânzele tale a fost cumpărată cu patru sute de franci. E vorba de Via roșie, *pe care ai pictat-o la Arles, primăvara trecută. A cumpărat-o Anna Bock, sora pictorului olandez.*

Felicitări, băiete! În curând, pânzele tale se vor vinde în toată Europa. Ți-am trimis toți banii, ca să-i folosești pentru întoarcerea ta la Paris, bineînțeles dacă doctorul Peyron încuviințează.

Am cunoscut de curând un om încântător, pe doctorul Gachet, care locuiește la Auvers-sur-l'Oise, la numai o oră depărtare de Paris. Toți pictorii de seamă, de la Daubigny încoace, au lucrat în casa lui. El pretinde că-ți înțelege cazul perfect și că, oricând te vei hotărî să vii la Auvers, e gata să te îngrijească. Am să-ți scriu din nou mâine.

Theo"

Îi arătă scrisoarea și doctorului Peyron și soției acestuia. Doctorul o citi gânditor, apoi pipăi cecul și-l felicită pe Vincent pentru norocul care dăduse peste el. Vincent se înapoie pe cărare, simțind cum celulele plăpânde ale creierului său se trezesc cu nerăbdare la o nouă viață. La jumătatea drumului prin grădină, văzu că luase doar cecul și uitase scrisoarea în cabinetul doctorului. Se întoarse repede.

Când era gata să ciocănească în ușă, își auzi numele rostit înăuntru. Șovăi o clipă, nehotărât.

— Atunci de ce crezi c-a făcut-o? întreba *madame* Peyron.

— Poate s-a gândit c-o să-i facă bine.

— Bine, dar de unde a putut să scoată atâția bani?

— S-a gândit probabil că merită, sperând că-l aduce la normal.

— Deci tu crezi că nu e posibil să fie adevărat?

— Draga mea Marie, cum ar putea să fie? Cumpărătoarea e, chipurile, sora unui artist. Cum îți

închipui oare că un om cu oarecare simț artistic ar putea...?

Vincent se îndepărtă.

La cină primi o telegramă de la Theo.

„I-am dat băiatului numele tău. Johanna și Vincent se simt bine.”

Vânzarea tabloului și vestea îmbucurătoare de la Theo îl înzdrăveniră peste noapte. Dimineața se duse în atelier, își curăță pensulele și își puse în ordine pânzele și studiile ce ședeau rezemate de perete.

„Dacă Delacroix a putut descoperi pictura când n-a mai avut dinți și putere, își zise el, eu o pot descoperi când nu mai am dinți și minte.”

Se cufundă în lucru cu o furie oarbă. Copie *Samariteanul milostiv* după Delacroix, *Semănătorul* și *Săpătorul* după Millet. Era hotărât să privească ultima lui nenorocire cu un adevărat calm nordic. Arta trecea printr-o epocă de prefaceri; știa asta încă de când se apucase de pictură. Ce rost avea, așadar, să se plângă abia acum?

Într-o dimineață, la două săptămâni după primirea cecului, găsi în corespondența lui un număr din ianuarie al revistei *Mercure de France.* Theo încercuise, pe prima pagină, un articol intitulat *Les Isolés*[1].

„Ceea ce caracterizează creația pictorului Vincent Van Gogh - citi el - *este excesiva forță și violență a expresiei. Prin afirmațiile categorice pe care le face asupra caracterului esențial al lucrurilor, prin simplificarea adeseori brutală a formei, prin pasiunea ce se degajă din liniile și coloritul lui, prin dorința nemăsurată de a privi soarele drept în față, pictorul se dovedește a fi un titan, un*

---

[1] Izolaţii (în lb. franc.).

bărbat, un îndrăzneț, uneori violent, alteori de o delicatețe neprihănită.

Vincent Van Gogh merge pe linia artei sublime a lui Franz Hals. Realismul lui trece însă dincolo de adevărul înfățișat de acei «mari mici burghezi» ai Olandei, atât de sănătoși la trup și atât de echilibrați la minte, care au fost strămoșii lui. Ceea ce caracterizează pânzele lui Van Gogh e studiul amănunțit al caracterului, continua căutare a esențialului în fiecare lucru, adânca și aproape copilăroasa lui dragoste pentru natură și adevăr.

Acest pictor viguros și sincer, cu sufletul iluminat, va cunoaște, oare, vreodată bucuria de a fi apreciat de marele public? Cred că nu. Vincent Van Gogh e prea simplu și, în același timp, prea subtil pentru spiritul nostru burghez contemporan. El nu va fi niciodată pe deplin înțeles decât de confrații săi.

G. Albert Aurier"

Nu-i mai arătă articolul și doctorului Peyron.

Toată puterea și pofta de viață îi reveniră. Făcu un tablou al salonului în care dormea, îi pictă pe supraveghetorul azilului, pe soția acestuia și făcu apoi numeroase copii după Millet și Delacroix; își ocupă astfel zilele și nopțile, muncind neobosit.

Reconstituind în minte, pas cu pas, evoluția bolii, constată că atacurile lui erau de natură ciclică, ivindu-se din trei în trei luni. Or, dacă știa când urmau să se producă, n-avea decât să se pregătească din vreme. Când se va apropia criza următoare, va înceta lucrul și se va așeza în pat, pregătindu-se pentru o scurtă indispoziție. După câteva zile, va fi din nou pe picioare, ca după o ușoară răceală.

Singurul lucru care-l supăra acum era exagerata atmosferă pioasă care domnea în ospiciu. O dată cu venirea iernii întunecate, călugărițele păreau să fi căzut

într-un bigotism isteric. Uneori, urmărindu-le cum își îngânau rugăciunile, cum își numărau mătăniile, cum umblau cu ochii pironiți în biblii și se strecurau în vârful picioarelor pe ușa capelei, de câte cinci sau șase ori pe zi, pentru rugăciuni și slujbe, se întreba care erau adevărații alienați ai ospiciului și care îngrijitorii lor. Încă de pe vremea zilelor trăite în Borinage, rămăsese cu o profundă aversiune pentru toate exagerările religioase. Aberațiile călugărițelor îl exasperau adeseori, și atunci se cufunda cu și mai multă pasiune în lucru, încercând să-și șteargă din minte imaginea făpturilor cu glugi și bonete negre.

Cu două zile înainte de sfârșitul celei de a treia luni, se hotărî să se odihnească și se urcă în pat, perfect sănătos la trup și la minte. Trase perdelele în jurul patului, pentru ca isteria religioasă mereu crescândă a călugărițelor să nu-i poată tulbura echilibrul mintal.

Ziua sorocită crizei se apropia. O aștepta nerăbdător, aproape cu drag. Dar orele se scurgeau și nu simțea nici o schimbare. Surprinderea făcu loc dezamăgirii. Trecu o zi, apoi încă una, și el se simțea la fel de normal. Către sfârșitul celei de-a treia zile, văzând că nu i s-a întâmplat nimic, își spuse râzând:

„Am fost un caraghios. S-a sfârșit cu crizele mele, ăsta e adevărul. Doctorul Peyron n-a avut dreptate. De-acum înainte nu mai am de ce să mă tem. Mi-am irosit timpul stând în pat degeaba. Mâine dimineață, cum mă scol, mă apuc iar de lucru.”

În puterea nopții, când toți dormeau, se dădu binișor jos din pat. Păși tiptil, în picioarele goale, pe pardoseala de piatră a salonului, dibuind prin întuneric drumul spre pivnița cu cărbuni. Căzu în genunchi pe un morman, luă o mână de praf de cărbune și începu să se mânjească pe față.

„Vezi, *madame* Denis, acum mă socotesc că pe unul de-ai lor. Înainte n-aveau încredere în mine, dar acum sunt și

eu o *gueule noire.* Minerii or să primească să le aduc cuvântul Domnului.”

Paznicii îl găsiră puțin după ivirea zorilor. Murmura rugăciuni fără șir, repeta frânturi din *Scriptură,* răspundea vocilor care-i șopteau povești stranii la ureche.

Halucinațiile religioase îl chinuiră mai multe zile. Când își reveni în simțiri, rugă pe una dintre călugărițe să-l cheme pe doctorul Peyron.

— Doctore, cred că, fără isteria religioasă care bântuie aici, aș fi fost scutit de criza asta.

Doctorul Peyron ridică din umeri, se așeză pe marginea patului și trase perdelele de jur împrejur.

— Ce pot să fac, Vincent? Așa se întâmplă în fiecare iarnă. Nu sunt de acord, dar nici nu pot să mă amestec. Cu toate astea, călugărițele își văd de treabă.

— Așa o fi, spuse Vincent, dar, după ce că e destul de greu să rămâi teafăr printre toți nebunii ăștia, te mai vezi expus, pe deasupra, și scrântelii religioase. Trecusem de perioada crizei…

— Nu te amăgi singur, Vincent. Criza ar fi venit oricum. Sistemul tău nervos rezistă cam trei luni, după care, în mod inevitabil, urmează criza. Dacă halucinațiile n-ar fi avut caracter religios, ar fi căpătat alt aspect.

— Dacă mai am vreo criză, îl voi ruga pe fratele meu să mă ia de-aici.

— Cum vrei, Vincent.

Întâia zi de adevărată primăvară îl găsi în atelier, în fața șevaletului. Pictă din nou priveliștea care se zărea pe fereastră, miriștea galbenă, de curând arată. Înfățișă contrastul dintre violetul pământului arat și galbenul fâșiilor de miriște, pe fondul dealurilor. Migdalii înfloreau la tot pasul, și spre apus cerul se făcuse iar palid ca lămâia.

Dar veșnica renaștere a naturii nu-l mai trezi de astă dată la o nouă viață. Pentru prima oară de când trăia

laolaltă cu tovarășii lui de suferință, gângăveala lor prostească și crizele lor periodice începură să-i zguduie nervii și să-l macine lăuntric. Nici măcar de făpturile pioase, în negru și alb, care mișunau ca șoarecii, nu putea să scape. Era de ajuns să dea cu ochii de ele, și-l năpădeau tot felul de presimțiri negre.

„Theo, îi scrise el fratelui său, *n-aș vrea să plec din Saint Rémy; e încă multă treabă bună de făcut aici. Dar dacă mai am o criză de natură mistică, înseamnă că e numai din pricina atmosferei din ospiciu și nu a nervilor mei. Încă două-trei crize de-astea, și e de ajuns să mă ucidă.*

Îți scriu să fii pregătit. Dacă mai trec printr-o criză de-asta religioasă, plec spre Paris imediat ce voi fi în stare să mă dau jos din pat. Poate va fi chiar mai bine pentru mine să mă-ntorc iarăși în nord, unde, oricum, te poți bizui pe un oarecare echilibru mintal. Ce se mai aude cu doctorul Gachet ăl tău? Crezi că se va ocupa în mod deosebit de cazul meu?”

Theo îi răspunse, asigurându-l că vorbise din nou cu doctorul Gachet și-i arătase câteva din pânzele lui. Doctorul Gachet îl aștepta cu nerăbdare la Auvers, unde putea să picteze în voie.

„E specialist nu numai în boli nervoase, dar și în pictură. Sunt încredințat că n-ai putea să încapi pe mâini mai bune. Când te hotărăști să vii, e de ajuns să-mi telegrafiezi, și mă sui în primul tren spre Saint Rémy.”

Căldura primăverii timpurii începu să se facă simțită. Greierii se porniră să țârâie în grădină. Vincent pictă porticul salonului de clasa a treia, aleile și pomii din grădină, apoi propriul lui portret, în oglindă. Lucra cu un ochi la pânză și cu celălalt la filele calendarului.

Următoarea criză era sorocită pentru luna mai.

Într-o zi auzi din nou glasuri care-l strigau pe coridoarele goale. Le răspunse, dar ecoul propriului său glas îl izbi, ca o chemare nefastă a soartei. De data aceasta, îl găsiră în capelă, inconștient. Abia la jumătatea lunii izbuti să scape de halucinațiile religioase care-i stăpâneau mintea.

Theo ținea neapărat să vină să-l ia de la Saint Rémy, dar el voia să facă drumul singur. Primi doar ca unul dintre îngrijitori să-l conducă până la Tarascon și să-l urce în tren.

„Dragă Theo,

Nu sunt nici invalid și nici o fiară periculoasă. Lasă-mă să-ți dovedesc și ție, precum și mie însumi, că mai sunt, încă, o ființă normală. Dacă izbutesc să mă smulg din ospiciul ăsta prin propriile mele forțe și să încep o viață nouă la Auvers, poate că voi fi în stare să înving până la urmă și boala.

Îmi mai acord încă o șansă. Sunt încredințat că departe de această Maison des fous[1] *voi putea redeveni un om rațional. După câte îmi scrii, Auvers e un loc liniștit și plăcut. Dacă voi duce o viață cumpătată, sub îngrijirea doctorului Gachet, sunt sigur că voi putea învinge boala.*

Am să-ți telegrafiez ora plecării trenului din Tarascon. Așteaptă-mă la Gare de Lyon. Vreau să plec de aici sâmbăta, ca să petrec duminica acasă, cu tine, cu Johanna și cu micul Vincent.”

---

[1] Casă de nebuni (în lb. franc.).

CARTEA a VIII-a
AUVERS

1. PRIMA EXPOZIȚIE

De grijă, Theo nu închisese ochii toată noaptea. Plecă la Gare de Lyon cu două ore înainte de sosirea trenului. Johanna rămăsese acasă cu copilul. Ședea pe terasa apartamentului lor de la etajul patru, din Cité Pigalle, pândind prin frunzișul copacului mare, negru, care ascundea fațada casei, ivirea trăsurii ce urma să dea colțul dinspre Rue Pigalle. De la Gare de Lyon până la Theo acasă era o bucată bună de drum.

Așteptarea i se păru Johannei fără de sfârșit. O cuprinsese teama să nu i se fi întâmplat ceva lui Vincent. În sfârșit, o trăsură deschisă coti din Rue Pigalle; două fețe voioase o salutară și două mâini îi făcură semn. Își încordă privirea să-l deslușească mai bine pe Vincent.

Strada Cité Pigalle era o fundătură, închisă de o grădină și de o casă de piatră ieșită pieziș în afară. Strada, cu aspect îngrijit, era mărginită de două clădiri lungi. Theo locuia la numărul 8, în ultima casă din fund; clădirea avea în față o grădină și un trotuar care-i aparțineau exclusiv. După câteva clipe, trăsura trase lângă copacul mare și negru din fața intrării.

Vincent urcă scările în fugă, urmat de Theo. Johanna se așteptase să vadă un bolnav, dar omul care o cuprinse în brațe avea o culoare sănătoasă, o față zâmbitoare și o expresie de mare hotărâre.

„Pare perfect sănătos. Arată chiar mai zdravăn decât Theo”, fu primul ei gând.

Dar n-avea curaj totuși să se uite la urechea lui ciuntită.

— Bravo, Theo, strigă Vincent, ținând-o de mâini pe Johanna și privind-o cu bucurie, nu încape îndoială că ți-ai ales o nevastă strașnică!

— Mulțumesc, Vincent, râse Theo.

Își alesese o soție în genul mamei sale. Johanna avea aceiași ochi castanii ca ai Annei Cornelia, aceeași expresie de duioasă înțelegere, plină de căldură și mângâiere. De pe acum, deși avea copilul doar de câteva luni, căpătase un ușor aer de viitoare matroană. Avea trăsături comune, blânde și o față ovală, cam inexpresivă. Părul bogat, castaniu-deschis era pieptănat simplu, descoperind fruntea înaltă, specific olandeză. Dragostea ei pentru Theo îl cuprindea - se vedea bine - și pe Vincent.

Theo îl trase pe Vincent în dormitor și-i arătă pruncul dormind în leagăn. Cei doi frați priviră copilul în tăcere, cu lacrimi în ochi. Johanna simți că e bine să-i lase un pic singuri și se îndreptă în vârful picioarelor spre ușă. Chiar în clipa când punea mâna pe clanță, Vincent se întoarse zâmbitor către ea și, arătându-i cuvertura croșetată care acoperea leagănul, îi spuse:

— Să nu-l acoperi cu prea multă dantelă, surioară.

Johanna închise încet ușa după ea. Privind încă o dată pruncul, Vincent se simți cuprins de tristețea amară a celor hărăziți să ducă viața singuratică, a celor care nu lasă nici un urmaș după ei, a căror moarte înseamnă moartea veșnică.

Theo îi citi gândurile.

— Mai ai timp, Vincent. Într-o zi ai să găsești o femeie care să te iubească și să împartă cu tine greutățile vieții.

— Nu, Theo, e prea târziu.

— Nu, nu, chiar zilele trecute am descoperit o femeie cu care te-ai potrivi de minune.

— Ce tot spui, cine e?

— Fata din *Terre Vierge*[1] de Turgheniev. Ți-o amintești?

— Fata care colaborează cu luptătorii ruși și trece documentele compromițătoare peste graniță?

— Da, Vincent. Cred că nevasta ta trebuie să fie cam în felul ei, o femeie care a sorbit până în fund paharul suferinței omenești.

— ...Și de ce s-ar încurca, oare, cu mine? Un om cu o singură ureche?

Micul Vincent se trezi, se uită la ei și zâmbi. Theo îl ridică din leagăn și i-l așeză în brațe unchiului.

— Ce moale și cald e, ca un cățeluș! se minună el, strângând pruncul la piept.

— Stai, neîndemânaticule, așa se ține un copil mic?

— Mi se pare că mi-e mai la-ndemână să țin o pensulă.

Theo luă copilul și-l sprijini de umăr, lipindu-și obrazul de buclele lui castanii. Lui Vincent i se părură cioplíți din aceeași piatră.

— Ei bine, Theo băiete, rosti el resemnat, fiecare om cu mijloacele lui. Tu creezi din viață vie... și eu din vopsele.

— Așa e, Vincent, chiar așa!

Seara, câțiva prieteni veniră să-i ureze bun sosit. Primul fu Aurier, un tânăr frumos, cu bucle în vânt și cu o barbă îngrijită, despărțită în două. Vincent îl conduse în dormitor, unde Theo atârnase un tablou de Monticelli reprezentând un buchet de flori.

— În articolul dumitale, *monsieur* Aurier, spuneai, printre altele, că eu aș fi singurul pictor care percep cromatismul lucrurilor într-o manieră metalică, așa ca pe niște pietre prețioase. Uită-te la acest Monticelli. „Fada” făcea acest lucru cu ani înainte de venirea mea la Paris.

După o oră, renunță să-l mai convingă pe Aurier; în schimb, îi dărui una din pânzele cu chiparoși, de la Saint Rémy, drept mulțumire pentru articolul său.

---

[1] Este vorba de romanul „*Deșțelenire*” de Turgheniev.

Toulouse-Lautrec dădu buzna în cameră, cu răsuflarea tăiată de scările urcate, dar la fel de glumeț și de nerușinat ca de obicei.

— Vincent, strigă el, în timp ce-și strângeau mâinile, când urcam scara am trecut pe lângă un antreprenor de pompe funebre. Mă căuta pe mine, sau pe tine?

— Pe tine, Lautrec. Dacă m-ar aștepta pe mine, ar da faliment!

— Hai să punem rămășag, Vincent! Pariez că în cărțulia lui numele tău e trecut înainte de al meu.

— S-a făcut. Pe ce punem rămășag?

— Pe o masă la „*Café* Athènes” și o seară la Operă.

— N-ați putea să renunțați totuși la glumele astea macabre? spuse Theo zâmbind ușor.

Un străin intră pe ușa din față, îl căută cu privirea pe Lautrec, apoi se așeză pe un scaun, într-un colț îndepărtat. Toți așteptau ca Lautrec să-l prezinte, dar el nu-i dădu nici o atenție, continuând să vorbească.

— Nu vrei să ni-l prezinți pe prietenul tău? întrebă Vincent.

Se așternu o tăcere penibilă.

— A, tu nu știi, Vincent? Am fost *non compos mentis*[1] vreo două luni. Mi-au spus că din cauza abuzului de alcool, așa că acum beau lapte. Am să-ți trimit o invitație la viitoarea mea petrecere. Are o poză pe ea: eu, mulgând o vacă, de la coadă.

Johanna servi gustări. Toți vorbeau în același timp, era gălăgie, și aerul devenise gros din pricina fumului de tutun. Vincent își aminti de zilele petrecute odinioară la Paris.

— Cum o duce Georges Seurat? îl întrebă pe Lautrec.

— Georges! Cum, n-ai aflat nimic?

— Theo nu mi-a scris nimic. Ce s-a întâmplat?

---

[1] Nu în toate minţile (în lb. lat.).

— Georges se prăpădește în curând. Doctorul spune că n-o mai duce mult peste a treizeci și una aniversare a zilei lui de naștere. Plămânii!

— Plămânii? Cum vine asta, doar Georges era voinic și sănătos?

— Munca excesivă, Vincent, spuse Theo. Sunt doi ani de când nu l-ai văzut. Georges muncea ca un turbat. Dormea pe apucate, două sau trei ore, iar restul timpului lucra până la istovire. Nici bătrâna lui mamă n-a putut să-l salveze.

— Așadar, Georges se prăpădește, rosti Vincent îngândurat.

Apăru și Rousseau, cu o pungă plină de biscuiți, făcuți în casă anume pentru Vincent. *Père* Tanguy, purtând aceeași pălărie rotundă de pai, îi oferi lui Vincent o stampă japoneză și un călduros discurs în legătură cu bucuria de a-l vedea din nou la Paris.

Pe la 10, Vincent insistă să coboare ca să cumpere un kilogram de măsline. Îi făcu pe toți să mănânce din ele, chiar și pe însoțitorul lui Lautrec.

— Dacă ați vedea livezile de măslini verzi-argintii din Provence, exclamă el, sunt sigur că n-ați mai mânca altceva, toată viața, decât măsline.

— Pentru că veni vorba despre livezile de măslini, zise Lautrec, cum ți s-au părut arlezienele, Vincent?

A doua zi dimineața, Vincent îi ajută Johannei să coboare căruciorul jos, în stradă, pentru ca pruncul să-și ia obișnuita baie de soare, pe trotuarul din fața casei. Apoi se întoarse în apartament și se uită, pe rând, la toate tablourile lui, care acopereau pereții. În sufragerie, deasupra căminului, atârna *Oameni mâncând cartofi,* în salon, *Priveliști din Arles* și *Ronul noaptea,* iar în dormitor *Livezi înflorite.* Spre disperarea menajerei, pe sub paturi, sub sofa, pe după bufet, în camera de musafiri, se aflau mormane uriașe de pânze neînrămate, îngrămădite una

peste alta.

Tot cotrobăind prin biroul lui Theo, dădu peste câteva pachete voluminoase de scrisori, legate cu sfoară groasă. Rămase surprins descoperind că erau scrisorile lui. Fratele său păstrase cu grijă fiecare rând pe care i-l scrisese, din ziua când plecase de la Zundert la firma *„Goupil”* din Haga, în urmă cu douăzeci de ani. Erau cu totul șapte sute de scrisori. Se întrebă de ce oare le păstrase Theo pe toate.

În alt colț al biroului găsi desenele pe care i le trimisese lui Theo în ultimii zece ani, toate puse în ordine, după perioade. Erau acolo și minerii, sau nevestele lor aplecate asupra sterilului, din perioada Borinage, și săpătorii sau semănătorii de pe ogoarele de lângă Etten, și bătrânii și bătrânele azilurilor din Haga, săpătorii din Geest și pescarii din Scheveningen; iată și țesătorii din Nuenen; restaurantele și scenele de stradă din Paris; primele schițe cu floarea-soarelui și livezile din Arles, grădina azilului de la Saint Rémy...

„Am să-mi aranjez expoziția mea”, își spuse el.

Luă toate tablourile de pe pereți, desfăcu pachetele cu schițe și trase afară de sub mobile maldărele de pânze neînrămate. Le rândui cu grijă pe perioade, apoi alese schițele și pânzele în care socotea că prinsese cel mai bine atmosfera locurilor unde pictase. În vestibul, la intrarea în casă, atârnă vreo treizeci din primele lui studii: minerii ieșind din mină, sau aplecați peste sobele ovale, sau mâncându-și cina în sărăcăcioasele lor cocioabe.

— Asta e camera cu desene în cărbune, anunță el.

Cercetând restul apartamentului, hotărî să folosească până și baia. Se urcă pe un scaun și atârnă de jur împrejur, pe cei patru pereți, în linie dreaptă, un șir de studii inspirate din viața țăranilor din Brabant, făcute la Etten.

— Iar asta, firește, e camera schițelor în creion.

Apoi intră în bucătărie. Aici agăță schițele de la Haga și

Scheveningen, priveliștea de la fereastra dinspre curtea cu cherestea, dunele de nisip, bărcile de pescari trase spre mal.

— Camera a treia e rezervată acuarelelor, adăugă d.

În odăița de musafiri atârnă *Oameni mâncând cartofi*, adică tabloul care-i înfățișa pe prietenii lui, De Groot; era prima pânză în ulei în care izbutise să se realizeze din plin. În jurul ei așeză zeci de studii cu țesătorii din Nuenen, cu țărani în doliu, cu cimitirul și biserica tatălui său, cu turla ei zveltă, ascuțită.

În dormitorul lui atârnă picturile în ulei din perioada de la Paris, cele pe care le pusese pe pereții lui Theo din Rue Lepic în seara când plecase spre Arles. În salon îngrămădi pe pereți tot ce putu să încapă din arzătoarele pânze arleziene, iar în dormitorul lui Theo atârnă tablourile pe care le făcuse în ospiciu la Saint Rémy.

Când isprăvi, se apucă să curețe podeaua. Apoi își puse pălăria și haina, coborî cele patru etaje și se plimbă cu micul lui tiz prin soare, pe Cité Pigalle, în timp ce Johanna îl ținea de braț și-i vorbea în olandeză.

Theo apăru de după colț, din Rue Pigalle, puțin după ora 12. Le făcu un semn vesel cu mâna și grăbi pasul. Ajuns lângă ei, ridică pruncul din căruț cu un gest drăgăstos. Lăsară căruțul la portar și urcară scările vorbind cu însuflețire. În fața ușii, Vincent îi opri.

— Theo și Jo, le spuse el, am să vă conduc printr-o expoziție Van Gogh; pregătiți-vă pentru această grea încercare.

— O expoziție, Vincent? se miră Theo. Unde?

— Închideți ochii și aveți răbdare.

Dădu ușa de perete, și cei trei Van Gogh pășiră în vestibul. Theo și Johanna priviră împrejurul lor, înmărmuriți.

— Când eram la Etten, începu Vincent, tata mi-a spus o dată că din rău nu poate izvorî niciodată binele. Eu i-am

răspuns atunci că nu e întotdeauna așa, că în artă e chiar necesar ca binele să pornească din rău. Dacă binevoiți să mă urmați, dragă frate și dragă soră, am să vă arăt povestea unui om care-a început pe dibuite, ca un copil stângaci și care, după zece ani de muncă neîntreruptă, a ajuns la... dar mai bine să vă spuneți voi singuri părerea.

Îi conduse, urmând cronologia firească, din cameră în cameră. Se opreau ca trei vizitatori într-o galerie de artă, privind lucrările ce reprezentau viața unui om. Își dădură seama de progresul lent, greoi al pictorului, de bâjbâiala lui îndărătnică pe drumul spre maturitatea artistică, de cotitură care se produsese la Paris, de izbucnirea pătimașă a forței lui creatoare la Arles, care încununase toate strădaniile anilor de trudă... și apoi... lovitura zdrobitoare... pânzele de la Saint Rémy... lupta înverșunată pentru a păstra focul sfânt al creației și căderea înceată... cădere... cădere... cădere...

Priviră lucrurile cu ochii unor străini oarecare, contemplând într-o scurtă jumătate de oră reconstituirea existenței unui om pe pământ.

Johanna le servi un prânz tipic olandez. Lui Vincent îi fu de ajuns să simtă iarăși gustul bucatelor gătite ca în Brabant, ca să se simtă fericit. După ce Johanna strânse masa, cei doi frați își aprinseră lulelele și se așezară la vorbă.

— Trebuie să ai multă grijă, Vincent, și să urmezi în totul ceea ce-ți va recomanda doctorul Gachet...

— Da, Theo, sigur...

— Pentru că, știi, el e specialist în boli nervoase. Dacă-i vei urma sfaturile, poți să fii sigur c-ai să te vindeci.

— Îți făgăduiesc.

— Și Gachet pictează. Expune în fiecare an cu „Independenții”, sub numele de P. Van Ryssel.

— Are lucrări bune, Theo?

— Nu, n-aș putea spune asta. Dar e unul dintre oamenii

care au talentul de a recunoaște… talentul. A venit la Paris la vârsta de douăzeci de ani, ca să studieze medicina, și s-a împrietenit cu Courbet, Murger[1], Champileury[2] și Proudhon[3]. Frecventa cafeneaua *„La Nouvelle Athènes”* și a devenit repede intim cu Manet, Degas, Renoir, Durante și Claude Monet. Daubigny și Daumier au pictat în casa lui cu mult înainte de apariția impresionismului.

— Ce spui?!

— Aproape toate tablourile pe care le are au fost pictate fie în grădina, fie în casa lui. Pissarro, Guillaumin, Sisley, Delacroix, toți s-au dus la Auvers să lucreze cu Gachet. Ai să vezi pe pereți și pânze de Cézanne, Lautrec și Seurat. Îți spun, Vincent, n-a existat pictor de valoare, în ultima jumătate de secol, care să nu fi fost prieten cu doctorul Gachet.

— Hei! Oprește-te puțin, Theo, mă sperii! Ce să caut eu în tovărășie atât de strălucită? A văzut vreun tablou de-al meu până acum?

— Ah, nătărăule, dar de ce crezi tu că e atât de nerăbdător să te vadă la Auvers?

— Să fiu afurisit dacă știu!

— Fiindcă pânzele tale cu priveliști de noapte din Arles, expuse la ultimul Salon al Independenților, i s-au părut

---

[1] *Henri Murger* (1822-1861), prozator și poet francez. A publicat culegeri de povestiri din viața boemă a artiștilor și studenților, în care a zugrăvit condițiile grele de trai ale tinerelor talente în societatea burgheză și a satirizat lipsa de gust artistic a burgheziei.

[2] *Jules Husson Champileury* (1821-1889), scriitor realist francez. A publicat numeroase piese de teatru, istorii de literatură și de artă, biografii și povestiri în care a satirizat viața mic-burgheză din provincie.

[3] *Pierre-Joseph Proudhon* (1809-1865), literat, economist și sociolog francez, precursor al anarhismului, critica marea proprietate capitalistă de pe pozițiile micii burghezii și preconiza o societate bazată pe mica proprietate privată, negând lupta de clasă, revoluția proletară și dictatura proletariatului.

cele mai bune din toată expoziția. Când i-am arătat panourile cu floarea-soarelui, pe care le-ai pictat pentru Gauguin, în casa galbenă, îți jur că i-au dat lacrimile. S-a întors spre mine și mi-a spus: „*Monsieur* Van Gogh, fratele dumitale e un mare pictor! N-a existat până acum, în toată istoria artei, nimic asemănător galbenului cu care sunt pictate aceste flori. Chiar numai aceste pânze sunt de ajuns ca să-l facă nemuritor pe fratele dumitale, *monsieur!*”

Vincent se scărpină în cap și zâmbi.

— Bine, dacă doctorul Gachet are asemenea păreri despre florile mele, cred că ne vom înțelege de minune amândoi.

2. UN SPECIALIST ÎN BOLI NERVOASE

Doctorul Gachet veni la gară în întâmpinarea celor doi frați Van Gogh. Era un omuleț nervos, fără astâmpăr, cu o expresie de adâncă melancolie în priviri. Îi scutură cu căldură mâna lui Vincent.

— Da, da, ai să vezi că te afli într-un sat făcut parcă anume pentru pictori. O să-ți placă aici. Văd că ți-ai adus șevaletul. Ai vopsele destule? Trebuie să începi lucrul imediat. Iei masa cu mine astăzi, nu-i așa? Ai adus câteva din ultimele dumitale pânze? Mă tem că n-ai să găsești aici galbenul acela arlezian, dar sunt alte lucruri, da, da, ai să găsești alte lucruri. Trebuie să vii la mine acasă să pictezi. Am să-ți arăt vase și mese pictate de colegi de-ai dumitale, de la Daubigny până la Lautrec. Cum te simți? Arăți bine. Crezi c-o să-ți placă aici? Da, da, o să-ți purtăm noi de

grijă, te facem noi sănătos!

De pe peronul gării, Vincent privi, peste un pâlc de pomi, la verdele râului Oise, ce șerpuia alene prin valea roditoare. Făcu vreo câțiva pași într-o parte, ca să poată cuprinde priveliștea în întregime. Theo îi spuse în șoaptă doctorului Gachet:

— Te rog să-l urmărești îndeaproape. Dacă observi că se ivesc iar simptomele tulburării lui, telegrafiază-mi imediat. Trebuie să fiu lângă el când... trebuie să-l împiedicăm să... unii spun că e...

— Ei na, acum!... îl întrerupse doctorul, legănându-se de pe un picior pe altul și frecându-și bărbuța cu degetul arătător. Vezi bine că e nebun! Dar ce-i fi vrând? Toți artiștii sunt nebuni. Asta-i partea lor bună. Mie așa-mi plac. Uneori aș vrea să fiu și eu nebun! „Nici o minte, de calitate nu e scutită de un dram de nebunie.” Știi cine-a spus asta? Aristotel, da, da, chiar el!

— Știu, doctore, spuse Theo, dar Vincent e tânăr, are abia treizeci și șapte de ani. Are toată viața înainte.

Doctorul Gachet își smulse șapca lui albă, caraghioasă și-și trecu mâna prin păr de mai multe ori, fără nici un motiv aparent.

— Lasă-l în seama mea. Știu eu cum să-i iau pe pictori! Într-o lună fac din el un om sănătos. Am să-l pun să lucreze. Asta o să-l vindece. Am să-l pun să-mi facă portretul. Chiar acum, azi după amiază. Mintea lui trebuie eliberată de obsesia bolii.

Vincent se întoarse, trăgând adânc în piept aerul curat al câmpului.

— Ar trebui să-i aduci pe Jo și copilul aici, Theo. E o crimă să crești copiii la oraș.

— Da, da, trebuie să veniți într-o duminică, să petreceți toată ziua cu noi! sări Gachet.

— Mulțumesc. O să-mi facă multă plăcere. Uite că vine și trenul meu. La revedere, doctore. Gachet, îți mulțumesc

pentru atenția pe care i-o arăți fratelui meu. Vincent, să-mi scrii în fiecare zi.

Doctorul Gachet avea obiceiul de a ține oamenii de cot și de a-i împinge în direcția în care voia să meargă. La fel îl tot împingea înainte și pe Vincent, revărsând asupra lui un potop nestăvilit de cuvinte. Își susținea singur conversația, răspunzând cu glas sonor propriilor sale întrebări, și divagă neobosit, înecându-l pe Vincent într-un monolog interminabil.

— Ăsta-i drumul spre sat, îi spuse el, ăsta, drept înainte. Dar vino pe aici, am să te duc peste deal, să-ți ofer o adevărată priveliște. Nu ți-e greu să umbli cu șevaletul în spate? Acolo, la stânga, e biserica catolică. Ai băgat de seamă, catolicii își ridică întotdeauna bisericile pe un deal, ca să privești în sus când te uiți la ele. Doamne, doamne! Probabil că îmbătrânesc, panta asta îmi pare din ce în ce mai abruptă. Uite ce lanuri de grâu minunate, nu? Auvers e înconjurat de asemenea lanuri. Trebuie să vii neapărat să le pictezi odată. Firește că nu sunt atât de galbene ca în Provence... da, și acolo, la dreapta, e cimitirul... l-au așezat pe coama dealului, ca să domine râul și valea... dar crezi că morților le mai pasă unde zac?... le-au ales cel mai frumos loc din toată valea Oisei... vrei să intrăm?... de aici ai cea mai bună priveliște spre râu, putem vedea aproape până la Pontoise... da, poarta e deschisă, împinge-o un pic... spune, nu e plăcut?... zidurile au fost înălțate așa, ca să nu pătrundă vântul... Aici îi îngropăm laolaltă și pe catolici, și pe protestanți.

Vincent își lăsă șevaletul din spate și făcu doi-trei pași înaintea doctorului, ca să scape de torentul de vorbe. Cimitirul, așezat chiar pe creasta dealului, avea o formă perfect pătrată. O parte cobora la vale, pe coastă. Vincent se apropie de zid; de-acolo cuprindea cu privirea toată valea Oisei, așternută la picioarele sale. Râul, verde, răcoros, își croia drum cu grație printre malurile năpădite

de verdeață strălucitoare. La dreapta, se ridicau acoperișurile de stuf ale satului și, puțin mai departe, în vârful unui alt deal, se înălța un castel. Cimitirul, scăldat în lumina proaspătă a soarelui de mai, era plin de flori timpurii de primăvară. Deasupra se boltea cerul de un albastru dulce. Pacea adâncă, odihnitoare avea ceva din pacea de dincolo de mormânt.

— Știi, doctore, spuse Vincent, îmi prinde bine că am fost în sud. Acum pot să prețuiesc mai bine nordul. Uite cât violet e colo, departe, pe malul râului, unde soarele n-a atins încă verdele!

— Da, da, violet, violet, chiar așa e, vio...

— Și cât e de sănătos, murmură Vincent. Ce calmant și odihnitor!

Coborând dealul, trecură pe lângă lanurile de grâu și pe lângă biserică și făcură la dreapta, pe drumul întins ce ducea spre inima satului.

— Îmi pare rău că nu te pot găzdui la mine, spuse doctorul Gachet, dar, din păcate, n-avem loc. Am să te duc la un han bun și ai să vii în fiecare zi la mine, să pictezi. Ai să te simți ca acasă!

Doctorul îl apucă pe Vincent de cot și-l călăuzi spre un han aflat dincolo de primărie, aproape de malul râului. Gachet vorbi cu stăpânul hanului, care se-nvoi să-i dea lui Vincent casă și masă, cu șase franci pe zi.

— Acum te las să te instalezi, îi spuse Gachet. Dar ai grijă să fii la ora 1 la masă și nu-ți uita șevaletul. Trebuie să-mi faci portretul și să-mi arăți ultimele pânze. O să stăm mult de vorbă, da?

Îndată ce doctorul se făcu nevăzut, Vincent își strânse lucrurile și ieși pe ușa din față.

— Stați puțin, strigă hangiul, unde vă duceți?

— Sunt un simplu muncitor, îi răspunse Vincent, nu un capitalist. Nu pot să plătesc șase franci pe zi.

O luă înapoi pe drum și, în Place, chiar peste drum de

primărie, găsi o cafenea mică numită Ravoux, unde obținu casă și masă cu trei franci și jumătate pe zi.

Cafeneaua „Ravoux” era locul de întâlnire al țăranilor și muncitorilor care lucrau în împrejurimile Auversului. Pe dreapta, lângă intrare, era barul, iar de-a lungul pereților încăperii întunecoase, posomorâte se înșirau mese și bănci grosolane. În fundul cafenelei, în spatele barului, se afla mândria și distracția localului: o masă de biliard, cu postavul verde murdar și rupt. O ușă, în fund, dădea spre bucătărie și, chiar alături de această ușă, o scară ducea sus, la cele trei dormitoare. De la fereastra odăii se vedeau turla bisericii catolice și un crâmpei din zidul cimitirului, de un cafeniu proaspăt, viu, în lumina blândă a soarelui din Auvers.

Își luă șevaletul, vopselele și pensulele, mai luă și un portret de arleziană și porni să caute locuința lui Gachet. Același drum, care cobora de la gară și trecea pe lângă cafeneaua „Ravoux”, se furișa apoi, din Place, spre apus, cățărându-se iarăși pe o pantă. După ce merse puțin, ajunse la un punct unde se despărțeau trei drumuri. Cel din dreapta urca dealul spre castel, iar cel din stânga cobora șerpuind printre răzoarele de mazăre, până la malul râului. Gachet îi spusese s-o ia pe drumul din mijloc, care dădea ocol dealului. Umbla agale, gândindu-se la doctorul în grija căruia fusese lăsat. Băgă de seamă că, în locul caselor vechi acoperite cu stuf, începură să apară vile arătoase și că întreaga înfățișare a locului se schimba.

Ajunse la poartă și trase de mânerul de alamă înfipt într-un zid înalt de piatră. La sunetul clopotului, Gachet apăru alergând. Își conduse oaspele sus, urcând cele câteva trepte de piatră ale unei terase cu flori. Casa, solidă și bine clădită, avea trei etaje. Doctorul îndoi brațul lui Vincent și, apucându-l de cot, îl plimbă prin curtea din dos, unde mișunau rațe, găini, curcani, păuni și o droaie de pisici tărcate.

— Hai înăuntru, Vincent, îl pofti Gachet după ce-i povesti amănunțit istoria fiecărei orătănii din curte.

Salonul, aflat în partea din față a casei, era spațios, cu tavanul înalt, dar avea numai două ferestre mici, care dădeau spre grădină. Încăperea era ticsită de mobile, antichități și mărunțișuri, încât abia mai rămânea loc să se poată învârti amândoi în jurul mesei din mijloc. Din cauza ferestrelor mici, camera era cam întunecoasă, și toate lucrurile dinăuntru păreau negre.

Gachet umbla de colo până colo, lua în mână diferite lucruri, i le punea lui Vincent în brațe și i le lua înapoi, înainte de a fi apucat să se uite la ele.

— Uite. Vezi buchetul ăsta din tabloul de pe perete? Aici, în vasul ăsta, a pus Delacroix florile ca să le picteze. Uite-l, pipăie-l. Se simte că e cel din tablou, nu-i așa? Vezi scaunul ăsta? Pe el a stat Courbet când a pictat grădina, aici, lângă fereastră. Ce zici de vasele astea, nu-i așa că sunt minunate? Mi le-a adus Desmoulins din Japonia. Unul dintre ele a fost pictat de Claude Monet într-o natură moartă. Am tabloul sus. Vino să ți-l arăt.

La masă Vincent îl cunoscu pe Paul, fiul lui Gachet, un băiat de cincisprezece ani, vioi și frumos. Gachet, deși era suferind, cu o digestie proastă, servi cinci feluri la masă. Vincent, obișnuit cu lintea și pâinea neagră de la Saint Rémy, se sătură după al treilea fel și nu mai putu să mănânce.

— Și acum, să ne apucăm de lucru! strigă doctorul. Ai să-mi faci portretul, Vincent, am să-ți pozez chiar așa cum sunt, nu?

— Cred că trebuie să te cunosc mai bine, doctore, altfel mă tem că portretul n-o să-ți semene.

— Poate că ai dreptate, poate că ai dreptate. Dar firește că vei picta ceva, nu-i așa? Mă lași să mă uit cum lucrezi? Sunt nerăbdător să te văd.

— Am zărit în grădină un colț pe care mi-ar plăcea să-l

pictez.

— Bine! Bine ! Am să-ți instalez șevaletul. Paul, du șevaletul lui *monsieur* Vincent în grădină. Să ne arăți unde vrei să-l punem, și eu am să-ți spun dacă a mai pictat cineva acolo.

În timp ce lucra, doctorul se învârtea împrejurul lui gesticulând. Când încântat, când consternat, sau pur și simplu uimit, revărsa peste umărul lui Vincent un torent nesfârșit de sfaturi, presărate cu zeci de exclamații puternice.

— Da, da, de data asta ai prins-o! Ar trebui să pui un strop de lac purpuriu. Bagă de seamă! Ai să strici pomul! A, așa da, acum e bine! Nu, nu! Nu mai pune cobalt. Aici nu e în Provence. Acum înțeleg. Da, da, e uimitor! Cu grijă, Vincent! Adaugă un vârf de galben la floarea aceea. Da, da, chiar așa! Cum dai viață lucrurilor! Toate trăsăturile tale de penel sunt atât de vii! Nu! Nu! Te implor, fii atent! Nu prea mult! Ah, da, da, acum am înțeles! *Merveilleux!*[1].

Vincent rabdă cât rabdă agitația zgomotoasă a doctorului, dar, în cele din urmă, se întoarse către omulețul săltăreț și-l întrebă:

— Scumpe amice, nu crezi că-ți face rău să te tot agiți și să te frământi atâta? Ca doctor, știi doar cât de important e să fii calm.

Dar Gachet nu putea sta locului când vedea pe cineva pictând.

După ce termină schița, Vincent intră în casă împreună cu doctorul și-i arătă portretul arlezienei, pe care-l adusese cu el.

Gachet închise un ochi și se uită la tablou chiorâș. După un lung răstimp, în care discută însuflețit cu el însuși despre calitățile și defectele tabloului, se hotărî:

— Nu, nu pot să fiu de acord. Nu pot să fiu cu totul de

[1] Minunat! (în lb. franc.)

acord. Nu înțeleg ce ai vrut să spui.

— N-am vrut să spun nimic, mărturisi Vincent, e o sinteză a tuturor arlezienelor, dacă vrei. Am încercat să redau tipicul cu ajutorul culorilor, și atât.

— Din păcate, spuse doctorul posomorât, nu pot să fiu de acord cu totul.

— Îmi dai voie să mă plimb prin casă și să-ți admir colecția?

— Da, firește, firește, du-te și uită-te cât vrei. Eu rămân aici cu doamna asta, să văd dacă va reuși să-mi placă.

Hoinări prin casă vreo oră, condus din cameră în cameră de junele Paul. Într-un colț găsi, aruncată cu nepăsare, o pânză de Guillaumin, un nud de femeie pe o canapea. Se vedea bine că tabloul fusese neglijat, vopseaua începuse să se crape. În timp ce-l examină, doctorul Gachet veni în fugă, agitat, și azvârli un potop de întrebări. În legătură cu arleziana lui Vincent.

— Vrei să spui că, până acum, n-ai făcut altceva decât să te uiți la tablou? îl întrebă Vincent.

— Da, da. Și abia acum simt că-ncep s-o înțeleg.

— Iartă-mi îndrăzneala, doctore, dar acesta e un Guillaumin splendid. Dacă nu-l înrămezi repede, o să se distrugă.

Gachet nici nu-l auzi măcar.

— Spui că, în desen, l-ai urmat pe Gauguin… Nu sunt de acord… ciocnirea asta de culori… îi distruge feminitatea… Ba nu, nu i-o distruge, dar… Bine, bine, am să mă duc să mă mai uit… Încep s-o înțeleg… încet-încet… Ciudat… parcă se repede la mine de pe pânză…

Gachet își petrecu toată după-amiaza învârtindu-se în jurul arlezienei, arătând-o cu degetul, luând o mie de poze, fâlfâindu-și brațele, vorbind singur, punând nenumărate întrebări, la care-și dădea singur răspuns. Când se lăsă noaptea, femeia îl cucerise cu desăvârșire. Îl cuprinse o pace plină de mulțumire.

— Cât de greu e să fii simplu! remarcă el istovit, privind cu adâncă împăcare portretul.

— Da.

— E frumoasă, o, ce frumoasă! N-am mai simțit niciodată atâta profunzime de caracter.

— Dacă-ți place, doctore, ți-o dăruiesc; de asemenea și peisajul pe care l-am făcut azi în grădină.

— Dar de ce să-mi dai mie tablourile astea, Vincent? Sunt lucruri de valoare.

— Poate că în viitorul apropiat o să fie nevoie să mă îngrijești. N-o să am bani să-ți dau, așa că-ți plătesc cu pânze.

— Dar eu nu te-aș îngriji pentru bani, Vincent. Aș face-o din prietenie.

— Bun! Atunci și eu îți dăruiesc tablourile din prietenie.

3. NU SE POATE PICTA UN RĂMAS BUN

Își reluă din nou viața de pictor. Se culca la 9, după ce-i privea îndelung pe muncitori jucând biliard sub lampa posomorâtă din cafeneaua „Ravoux”, și se scula dimineața la 5. Vremea era frumoasă, soarele blând încălzea valea plină de verdeață proaspătă. Răstimpurile de boală și trândăvie silită petrecute la Saint-Paul erau de domeniul trecutului; acum pensula îi juca iar, sprintenă, în mână.

Îl rugă pe Theo să-i trimită cele șaizeci de studii în cărbune ale lui Bargue, temându-se să nu dea greș dacă nu studia iarăși proporțiile și nudul. Cutreieră prin Auvers, în căutarea unei căsuțe în care să se instaleze definitiv.

Câteodată se întreba dacă Theo avea dreptate să creadă că, undeva pe lumea asta, ar exista într-adevăr o femeie care să împartă viața cu el. Scoase câteva din pânzele făcute la Saint Rémy, ca să le retușeze și să le îmbunătățească.

Dar această revenire bruscă la normal nu era decât o izbucnire trecătoare, reacția unui organism încă prea puternic ca să se lase doborât.

Acum, după îndelungata izolare din ospiciu, zilele îi păreau lungi ca săptămânile. Nu știa cum să și le umple, căci nu mai avea nici putere și nici poftă să picteze necontenit. Înainte de accidentul de la Arles, absorbit de înfrigurarea creației, avea impresia că zilele fug prea repede; acum i se păreau nesfârșite.

Peisajele îl ademeneau din ce în ce mai puțin și, când începea într-adevăr să lucreze, se simțea ciudat de calm, aproape indiferent. Ritmul lui obișnuit de lucru, înfrigurat, năvalnic, care-l ținuse zile și săptămâni în șir încordat în fața șevaletului, îl părăsise. Acum picta pe îndelete, într-un ritm care, pentru el, era aproape ca și cum ar fi trândăvit. Nu i se mai părea o nenorocire dacă nu termina o pânză până la căderea nopții... îi era totuna.

În afară de doctorul Gachet, nu mai legă nici o prietenie în Auvers. Gachet își petrecea aproape întreaga zi la Paris, în cabinetul lui de consultații; seara venea adeseori la cafeneaua „Ravoux”, să se uite la tablouri. Vincent se întrebase de multe ori de ce privirea doctorului exprima o mâhnire atât de adâncă.

— De ce ești nefericit, doctore?

— Ah, Vincent, am muncit atâția ani... și-am făcut atât de puțin bine! Medicul nu vede altceva decât suferință, suferință, numai suferință.

— În ce mă privește, mi-aș schimba bucuros meseria cu a dumitale.

O strălucire de extaz lumină brusc melancolia din ochii

doctorului.

— Ah, nu, Vincent, să nu spui asta! Cel mai frumos lucru din lume e să fii pictor! Toată viața mi-am dorit să fiu artist... Dar n-am avut timp... doar câte-o oră, când și când... sunt atâția oameni bolnavi care au nevoie de mine!

Doctorul Gachet se lăsă în genunchi și trase un vraf de pânze de sub patul lui Vincent. Ridică una, cu o floare a soarelui de un galben-aprins, și o admiră îndelung.

— Dac-aș fi pictat o singură pânză ca asta, Vincent, mi-aș socoti existența împlinită, justificată. Toată viața mi-am petrecut-o alinând suferințele oamenilor... dar, oricum, până la urmă, oamenii tot mor... ce rost mai are deci strădania mea? Dar florile tale... vor alina mereu suferința din inimile oamenilor... le vor aduce bucurie... secole după secole... O, Vincent! viața ta e încununată de o mare împlinire... trebuie să te simți un om fericit!

Câteva zile mai târziu, Vincent pictă portretul doctorului; îl înfățișă în redingota lui albastră, cu șapca albă, pe un fond albastru de cobalt, cu fața și mâinile într-un ton foarte deschis, luminos. Îl prinse rezemat de o masă roșie, pe care se aflau o carte galbenă și un vas cu degeței roșii-purpurii. Când isprăvi, observă amuzat că semăna cu autoportretul pe care și-l făcuse la Arles, înainte de sosirea lui Gauguin.

Doctorul manifestă un entuziasm copleșitor în legătură cu portretul. Vincent nu mai auzise niciodată un asemenea potop de laude și felicitări. Gachet insistă să-i facă o copie. Vincent consimți, și bucuria doctorului nu mai cunoscu margini.

— Trebuie să folosești mașina mea de litografiat din pod, Vincent, strigă el. O să mergem la Paris să luăm toate pânzele tale și să facem litografii după ele. Nu te va costa nici un ban. Hai să-ți arăt atelierul meu.

Urcară o scară și pătrunseră în pod printr-un chepeng. Atelierul lui Gachet era ticsit cu tot felul de ustensile

ciudate, fantastice; Vincent se crezu în laboratorul unui alchimist din evul mediu.

Când coborâră, observă că nudul de Guillaumin continua să zacă în același colț, nebăgat în seamă.

— Doctore, iartă-mă că insist, trebuie să-l înrămezi! Prăpădești, pur și simplu, o capodoperă!

— Da, da. Am de gând să-l înrămez. Dar, spune-mi, când mergem la Paris să luăm picturile? Poți să faci litografii câte vrei. O să am eu grijă de tot materialul.

Iunie luă pe nesimțite locul lui mai. Vincent începu să picteze biserica catolică de pe deal. Pe la mijlocul după-amiezii începea să se simtă obosit, dar nici nu se sinchisea că nu termină tabloul. Altă dată, întins pe pântece, cu capul aproape vârât în spice, izbuti, cu mari eforturi de voință, să picteze un lan de grâu. Mai făcu o pânză mare cu casa doamnei Daubigny, alta, înfățișând o casă albă între pomi, sub un cer de noapte, cu lumină portocalie la ferestre, înconjurată de verdeață întunecată și cu o umbră de trandafiriu-închis. Mai zugrăvi, în sfârșit, și un efect de înnoptare, doi peri negri, pe un cer pălind.

Dar seva picturii lui pierise. Lucra din obișnuință, pentru că n-avea altceva de făcut. Fantastica forță care-l mânase în ultimii zece ani de muncă titanică de-abia îl ajuta acum să se târască. Ceea ce-l atrăsese și-l emoționase odinioară în natură îl lăsa acum nepăsător.

„Am pictat lucrurile astea de-atâtea ori, își spunea, cutreierând drumurile cu șevaletul în spate, în căutarea unui subiect. Nu mai am nimic nou de spus. De ce să mă repet? Tata Millet avea dreptate: *„J'aimerais mieux ne rien dire que de m'exprimer faiblement*”.

Dragostea lui pentru natură nu murise; dar nu mai simțea nevoia disperată, irezistibilă de a se arunca asupra unui peisaj și a-l transpune pe pânză. Era secătuit. Toată luna iunie pictă doar cinci tablouri. I se făcuse lehamite. Se simțea gol, uscat, stors, ca și când sutele și sutele de

desene și picturi care se revărsaseră din ființa lui în ultimii zece ani îi luaseră fiecare câte-o fărâmă din vigoarea, din viața lui.

Socoti totuși că trebuie, oricum, să continue lucrul; datoria față de fratele lui îi părea inepuizabilă. Uneori, însă, în timp ce lucra își amintea de vrafurile de pânze câte zăceau îngrămădite în casa lui Theo, mai multe decât s-ar putea vinde în zece vieți, și împingea șevaletul deoparte, cuprins de greață.

Știa că viitoarea criză urma să se producă în iulie, la sfârșitul perioadei de trei luni. Frământat de teama ca nu cumva să facă vreo faptă nesăbuită în timpul crizei, se izolă în sat. Când plecase din Paris nu hotărâse cu Theo nici un fel de aranjament în legătură cu banii; acum îl muncea și gândul nesiguranței bănești în care se afla. Pe de altă parte, mâhnirea și extazul care alternau în privirea doctorului Gachet ajunseră să-l irite din ce în ce mai mult.

Dar ceea ce puse capăt la toate fu vestea că pruncul lui Theo s-a îmbolnăvit.

Îngrijorarea pentru micul lui nepot îl scoase aproape din minți. Se stăpâni cât putu, apoi luă trenul spre Paris. Apariția lui neașteptată în Cité Pigalle nu făcu decât să mărească zăpăceala. Theo arăta palid și bolnav. Atât cât se pricepu, Vincent se strădui să-l îmbărbăteze.

— Nu mă neliniștește numai copilul, recunoscu Theo, în cele din urmă.

— Dar ce mai e?

— E vorba de Valadon. M-a prevenit c-o să-mi ceară demisia.

— Cum? Nu se poate, Theo! Ești la *„Goupil”* de șaisprezece ani!

— Știu. Dar Valadon pretinde că, din cauza impresioniștilor, am neglijat vânzările obișnuite. De la o vreme nu mai vând mare lucru și, când totuși se întâmplă să mai vând câte ceva, prețurile sunt mici. Patronul zice că

în ultimul an am fost în deficit.

— Și cum, ar putea într-adevăr să te dea afară?

— De ce nu? Partea care aparținea familiei Van Gogh a fost lichidată în întregime.

— Și atunci ce-ai să faci, Theo? Ai să-ți deschizi un magazin al tău?

— Cum? Cu ce? Aveam ceva bani puși deoparte, dar i-am cheltuit cu nunta și cu copilul.

— Dacă n-ai fi aruncat miile de franci pentru mine…

— Te rog, Vincent! N-are nici o legătură una cu alta. Știi că eu…

— Dar ce-ai să faci, Theo? E vorba de Jo și de copil.

— Da. Am să văd… nu știu… deocamdată mă neliniștește boala copilului.

Vincent rămase câteva zile la Paris. Lipsea cât mai multă vreme de-acasă, ca să nu-l stânjenească pe micul bolnav. Parisul și întâlnirea cu vechii prieteni îl tulburară; se simți din nou cuprins, încet-încet, de vechea agitație febrilă. Când sănătatea micului Vincent se mai îmbunătăți, luă trenul și se întoarse în pașnicul Auvers.

Dar nici liniștea de aici nu mai izbuti să-l calmeze. Era frământat de griji. Ce se va întâmpla cu el dacă Theo își va pierde slujba? Se va trezi pe stradă, un cerșetor nenorocit! Dar, mai ales, ce se va întâmpla cu Jo și cu copilul? Dacă moare micuțul? Știa că Theo, cu sănătatea lui șubredă, n-ar putea supraviețui unei asemenea lovituri. Cine-i va întreține pe ei toți până-și va găsi Theo o nouă slujbă? Și Theo, va rezista oare acestui șir de necazuri?

Ședea ore întregi în cafeneaua întunecoasă. Îi amintea de „*Café* Lamartine”, cu mirosul ei de bere trezită și de fum acru de tutun. Împungea cu tacul pe masa de biliard, lovind la întâmplare bilele decolorate. N-avea bani pentru băutură. N-avea bani să-și cumpere vopsele și pânze. Nu putea să-i ceară nimic lui Theo, în clipele grele prin care trecea. Și-i era o teamă cumplită că va face o nebunie în

timpul crizei ce se apropia, ceva care să-i pricinuiască bietului Theo un necaz și mai mare, o nouă cheltuială.

Încercă să lucreze, dar fără folos. Pictase tot ce dorise să picteze. Exprimase tot ce voise să exprime. Natura nu mai trezea în el dorința de a crea; își dădea seama că partea cea mai bună a ființei lui murise.

Zilele treceau. Iulie ajunse la jumătate și dogoarea verii puse stăpânire pe sat. Theo, pe punctul de a fi azvârlit de Valadon, înnebunit de griji din cauza copilului și a notelor de plată ale doctorului, reuși totuși să smulgă cincizeci de franci și să-i trimită fratelui său. Vincent îi dădu lui Ravoux. Acești bani îi vor ajunge cam până la sfârșitul lui iulie. După aceea însă... ce va mai fi? Alți bani de la Theo nu putea să mai aștepte.

Ședea culcat pe spate în lanurile de grâu de lângă micul cimitir, în bătaia razelor fierbinți ale soarelui. Se plimba de-a lungul malurilor Oisei, sorbind mireasma răcoroasă a apei și a frunzișului care-i umbrea malurile. Se ducea la masă la Gachet și mânca în neștire, fără să simtă gustul mâncării, fără s-o poată mistui. În timp ce doctorul îi vorbea cu entuziasmul acela exagerat despre picturile lui, își spunea: „Nu, negreșit, nu vorbește despre mine. Astea nu pot fi tablourile mele. N-am pictat niciodată nimic. Nu-mi recunosc nici măcar semnătura mea de pe pânze. Nu-mi amintesc să fi așternut o singură trăsătură de penel pe vreuna din ele. Sunt sigur că au fost pictate de altcineva!”

Culcat în întunericul odăii lui, discuta îndelung cu el însuși: „Bine, să presupunem că Theo nu-și pierde slujba, că o să-mi poată trimite în continuare cei o sută cincizeci de franci pe lună. Dar ce mai am de făcut în viață? În toți acești ultimi ani nenorociți am vrut să trăiesc pentru că trebuia să pictez, pentru că trebuia să scot la iveală ceea ce ardea înăuntrul meu. Dar acum s-a stins totul. Sunt o cochilie goală. Ce mai am de făcut? Să mă târăsc, vegetând în neliniște, ca bietele suflete de la «Saint Paul», așteptând

o întâmplare care să mă șteargă de pe fața pământului?”

Alteori, însă, îl chinuiau gândurile în legătură cu soarta lui Theo, a Johannei și a copilului.

„Să zicem că-mi revin puterea și echilibrul mintal și că mă cuprinde din nou pofta să pictez. Cum pot să mai primesc bani de la Theo când el are nevoie de ei pentru Jo și pentru copil? El nu mai trebuie să-și cheltuiască banii cu mine. Și-așa sunt puțini. Îi trebuie toți. Îi trebuie ca să-și trimită familia la țară, să se însănătoșească și să se întremeze. Zece ani în șir m-a ținut în spate. Nu e destul? Nu e timpul, oare, să dispar și să-i las loc micului Vincent? Eu am spus ce-aveam de spus, acum e rândul lui.”

La rădăcina tuturor frământărilor stăruia însă teama copleșitoare: unde-l va duce oare, până la urmă, blestemata lui de boală, epilepsia? Acum era întreg la minte, lucid; putea să facă ce voia cu viața lui. Dar dacă viitoarea criză îl va transforma într-un nebun maniac? Dacă mintea lui va ceda sub încordarea atacului și ceea ce va mai rămâne din el, după criză, nu va mai fi altceva decât un cretin nenorocit cu spume la gură, fără putință de vindecare? Ce ar putea să mai facă atunci bietul Theo? Să-l închidă într-un ospiciu pentru cei iremediabil pierduți?

Îi mai dădu doctorului Gachet încă două pânze și încercă să scoată de la el adevărul.

— Nu, Vincent, îl liniști doctorul, s-a terminat cu crizele. De-acum înainte ai să fii perfect sănătos, să știi, însă, că nu toți epilepticii au norocul ăsta...

— Și ce se-ntâmplă cu ei până la urmă, doctore?

— Uneori, după ce au avut mai multe crize, își pierd cu totul mintea.

— Și-atunci sunt definitiv pierduți?

— Da. S-a sfârșit cu ei. Pot s-o mai ducă așa câțiva ani, într-un ospiciu, dar nu-și mai revin niciodată.

— Și cum se poate ști, doctore, după o criză, dacă-și mai revin sau dacă e ultima și sunt pierduți?

— Nu se poate ști dinainte, Vincent. Dar, haide, ce rost are să discutăm asemenea lucruri? Să mergem mai bine în atelier și să tragem câteva litografii.

În cele patru zile care urmară Vincent nu-și mai părăsi camera lui de la „Ravoux”. *Madame* Ravoux îi aducea mâncarea în fiecare seară.

— „Acum sunt bine și întreg la minte, își spunea mereu, sunt stăpân pe propria mea soartă. Dar viitoarea criză?… Dacă-mi vine de hac?… Nici măcar n-am să știu, ca să mă pot omorî… Am să fiu pierdut, pierdut… fără scăpare!… Oh, Theo, Theo, ce să mă fac?”

A patra zi, după masă, se duse la Gachet. Doctorul era în salon. Vincent intră în cabinetul unde văzuse cândva nudul neînrămat al lui Guillaumin și luă pânza.

— Ți-am spus s-o înrămezi! făcu el.

Doctorul Gachet se uită la el mirat.

— Știu, Vincent. Săptămâna viitoare am să comand o ramă de lemn la tâmplarul din Auvers.

— Trebuie înrămată acum! Azi! Chiar în clipa asta!

— Dar, Vincent, spui prostii!

Vincent se uită o clipă țintă la doctor, făcu un pas amenințător spre el, apoi își vârî mâna în buzunarul hainei. Doctorul Gachet avu impresia că-și încleștează degetele pe un revolver și că-l îndreaptă spre el prin haină.

— Vincent! strigă el.

Vincent se cutremură, lăsă ochii în jos, scoase mâna din buzunar și fugi din casă.

A doua zi, își luă șevaletul și o pânză, coborî drumul lung spre gară, se urcă pe deal, trecu pe lângă biserica catolică și se așeză în lanul galben de grâu din fața cimitirului.

Spre prânz, când razele soarelui dogoritor îl izbeau drept în creștet, un pâlc de mierle se năzări deodată din seninul cerului. Umplură văzduhul, întunecând soarele. Nu mai văzu nimic. Îl învăluiră într-o pătură groasă de întuneric, i se încurcară prin păr, îl izbiră în ochi, în nas, în

gură, îl cufundară într-un nor gros, negru, înăbușitor de aripi fâlfâitoare.

Continuă să lucreze. Pictă păsările zburând deasupra lanului auriu. Nu-și dădu seama cât timp mânuise pensula; când isprăvi, scrise într-un colț *Ciori deasupra unui lan de grâu,* apoi se întoarse, cu șevaletul și pânza, la „Ravoux”, se trânti pe pat și adormi.

În după-amiaza următoare ieși din nou. Străbătu Place de la Mairie, urcă dealul și trecu pe lângă castel. Un țăran îl văzu cocoțat într-un pom.

— E cu neputință, îl auzi mormăind, e cu neputință!

După câtva timp, coborî din pom și o luă razna prin arătura din spatele castelului. De data asta era sfârșitul. Îl știuse încă de la Arles, dar nu fusese în stare să facă ultimul pas.

Dar ar fi vrut să-și ia rămas bun. Lumea în care trăise fusese totuși bună. Cum spunea Gauguin: „Pe lângă otravă, există și antidot”. Și-acum, părăsind-o, ar fi vrut să-și ia adio de la ea, să le spună rămas bun tuturor celor ce lăsaseră urme în viața lui, care îi determinaseră, într-un fel, cursul. Să-i spună rămas bun Ursulei, al cărei dispreț îl smulsese dintr-o viață obișnuită și-l făcuse să devină un singuratic; lui Mendes da Costa, care-l încredințase că, până la urmă, își va găsi făgașul și-și va împlini viața: lui Kay Vos, al cărei „Nu, niciodată, niciodată!” lăsase arsuri de acid în sufletul lui; doamnei Denis, lui Jacques Verney și Henri Decrucq, care-l învățaseră să iubească pe dezmoșteniții soartei; reverendului Pietersen, a cărui prietenie nu ținuse seama de îmbrăcămintea zdrențăroasă și de purtarea lui necioplită; tatălui și mamei lui, care-l iubiseră cum se pricepuseră ei mai bine; Christinei, singura soție cu care soarta găsise potrivit să-l miluiască; vărului Mauve, care-i fusese maestru timp de câteva săptămâni prețioase; lui Weissenbruch și lui De Bock, primii lui prieteni dintre pictori; unchilor Vincent, Jan,

Cornélius Marinus și Stricker, care-l socotiseră oaia rătăcită a familiei Van Gogh; lui Margot, singura femeie care l-a iubit vreodată și care a încercat să-și ia viața din dragoste pentru el; tuturor prietenilor din Paris - lui Lautrec, care se afla din nou închis într-un ospiciu de nebuni, unde avea să-și sfârșească zilele, lui Georges Seurat, mort la treizeci și unu de ani din cauza muncii istovitoare, lui Paul Gauguin, ajuns cerșetor în Bretania, lui Rousseau, care putrezea în gaura lui de lângă Bastille, lui Cézanne, sihăstrit în vârful unui deal la Aix, lui *Père* Tanguy și lui Roulin, care i-au dezvăluit farmecul sufletelor simple; lui Rachel și doctorului Rey, fiindcă-i arătaseră o afecțiune de care avea atâta nevoie, lui Aurier și doctorului Gachet, singurii oameni de pe lume care l-au socotit un pictor mare și, mai presus de toți, lui Theo, dragului, neasemuitului Theo, cel mai răbdător, cel mai bun și cel mai iubitor dintre toți frații care au existat vreodată. Tuturor ar fi vrut să le spună rămas bun.

Dar el era deprins cu alt mijloc de exprimare a emoțiilor decât cuvintele. Ar fi trebuit deci să picteze acest rămas bun.

Dar un rămas bun nu se poate picta.

Își ridică ochii în sus, către soare. Apăsă revolverul în dreptul inimii și trase. Se prăbuși, îngropându-și fața în lutul roditor, înmiresmat al câmpului, ca un pumn de țărână trecătoare, pribeagă, care se întorcea la matca de unde se desprinsese.

4. O MÂNĂ DE ȚĂRÂNĂ TRECĂTOARE

După vreo patru ore, intră clătinându-se în cafeneaua întunecoasă. *Madame* Ravoux îl urmă până în cameră și văzu pete de sânge pe hainele lui. Fugi imediat după doctorul Gachet.

— Oh, Vincent, Vincent, ce-ai făcut? se văită doctorul când intră în cameră.

— Cred că am dat greș, ce spui?

Gachet cercetă rana.

— Oh, Vincent, bietul meu prieten, ce nefericit trebuie să fi fost dacă ai făcut una ca asta! Cum de n-am înțeles? De ce ai vrut să ne părăsești, când noi toți te iubim atât de mult? Gândește-te la minunatele tablouri pe care mai trebuie să le pictezi pentru omenire!

— Vrei să fii bun să-mi dai pipa din buzunarul vestei?

— Da, firește, dragul meu.

Umplu pipa cu tutun, apoi i-o vârî lui Vincent între dinți.

— Te rog, un foc, ceru Vincent.

— Imediat, prietene.

Vincent pufăi liniștit din pipă.

— Vincent, azi e duminică și fratele tău nu e la magazin. Care-i adresa de acasă?

— Asta nu-ți spun.

— Dar bine, Vincent, trebuie! Trebuie să-l găsim numaidecât!

— Ce rost are să-i stricăm duminica? Și-așa e obosit și chinuit; are nevoie de odihnă.

Zadarnic se strădui doctorul, nu reuși să capete adresa lui Theo. Rămase cu Vincent până noaptea târziu, îngrijindu-i rana. Apoi plecă acasă, să se odihnească puțin, lăsându-l pe fiul lui să-l vegheze.

Vincent zăcu în pat toată noaptea, cu ochii larg deschiși,

fără să-i adreseze nici un cuvânt lui Paul. Își umplea mereu pipa și fuma liniștit. În dimineața următoare, când Theo sosi la *„Goupil”* îl aștepta telegrama lui Gachet. Luă primul tren spre Pontoise. Acolo sări într-o trăsură, care-l duse în goană la Auvers.

— Așa, Theo! spuse Vincent.

Theo căzu în genunchi lângă patul fratelui și-l luă în brațe ca pe un copil, fără să poată rosti un cuvânt.

Când veni doctorul, Theo îl scoase pe coridor. Gachet clătină din cap cu tristețe.

— Nu e nici o speranță, prietene. Nu pot să-i extrag glontele, acum e prea slăbit. Dacă n-ar fi avut un organism de oțel, ar fi murit acolo, pe câmp.

Theo nu s-a mișcat toată ziua de lângă pat, ținându-l de mână pe Vincent. Când se lăsă noaptea și rămaseră singuri, începură să depene liniștiți amintiri din copilăria lor, din Brabant.

— Ți-aduci aminte de moara de la Ryswyk, Vincent?

— Era o moară veche și plină de farmec, nu, Theo?

— Ne plimbam pe cărarea de pe malul pârâului și ne lăsam în voia visurilor noastre copilărești...

— Și când ne jucam în grâul înalt, în miezul verii... Mă țineai de mână, ca acum. Ți-amintești, Theo?

— Da, Vincent.

— Când eram la Arles, în spital, mă întorceam adesea cu gândul la vremea petrecută în Zundert. Am avut o copilărie frumoasă, noi doi, Theo!... Ne jucam în grădina din spatele bucătăriei, la umbra salcâmilor, și mama ne pregătea plăcinte pentru prânz.

— Pare atât de mult de-atunci, Vincent!

— ...Da... așa e... viața e lungă. Theo, te rog, ai grijă de tine! Făgăduiește-mi acum! Păzește-ți sănătatea. Trebuie să te gândești mereu la Jo și la copil! Du-i undeva la țară, să fie puternici și sănătoși. Să nu mai rămâi la *„Goupil”,* Theo. Ți-a stors toată vlaga... și nu ți-au dat nimic în

schimb.

— Am să deschid o mică galerie a mea, Vincent. Și prima expoziție va cuprinde creația unui singur pictor: toate lucrările lui Vincent Van Gogh... așa cum le-ai aranjat tu, acasă... cu mâinile tale.

— Ah, da. Creația mea... mi-am dat toată viața pentru ea... și mințile aproape...

Liniștea adâncă a nopții din Auvers învălui încăperea.

Puțin după ora 1, Vincent întoarse ușor capul și șopti:

— Aș vrea să pot muri acum, Theo!

Peste câteva clipe închise ochii.

Theo simți că fratele lui l-a părăsit pentru totdeauna.

5. ȘI NICI ÎN MOARTE N-AU FOST DESPĂRȚIȚI

Rousseau, *Père* Tanguy, Aurier și Èmile Bernard veniră de la Paris pentru înmormântare.

Ușile cafanelei „Ravoux” erau închise, cu obloanele lăsate. În față aștepta micul dric cernit, cu doi cai negri.

Așezară cosciugul pe masa de biliard.

Theo, doctorul Gachet, Rousseau, *Père* Tanguy, Aurier, Bernard și Ravoux ședeau în jur, fără grai. Nu erau în stare nici măcar să se uite unul la altul.

Nu se gândise nimeni să cheme un preot.

Omul cu dricul ciocăni la ușa din față.

— E timpul, domnilor.

— Pentru numele lui Dumnezeu, nu-l putem lăsa pe Vincent să plece așa! izbucni Gachet.

Aduse din camera lui Vincent toate tablourile și-l trimise

pe Paul acasă, să ia și celelalte pânze.

Se căzniră cu toții, în grabă, să atârne picturile pe pereți; numai Theo rămase lângă sicriu.

Pânzele însorite transformară cafeneaua cenușie, posomorâtă într-o catedrală strălucitoare.

Se strânseră din nou în jurul mesei de biliard. Gachet fu singurul care izbuti să-și descleșteze gura.

— Să nu ne lăsăm copleșiți, noi, cei ce suntem prietenii lui. Vincent nu e mort. El nu va muri niciodată. Dragostea lui, geniul lui, frumusețea pe care a creat-o vor dăinui în veci, îmbogățind lumea. De câte ori mă uit la picturile lui, de fiecare dată deslușesc o nouă credință, un nou înțeles al vieții. A fost un uriaș... un mare pictor... un mare filozof. A căzut jertfă nemăsuratei lui iubiri pentru artă.

Theo încercă să-i mulțumească.

— Eu... eu...

Lacrimile îl înecară și nu putu să mai spună nimic.

Lăsară capacul peste Vincent, apoi cei șase prieteni ridicară sicriul de pe masa de biliard, îl scoaseră din cafenea și-l așezară cu băgare de seamă pe dric.

Porniră în urma lui, pe drumul scăldat de soare, trecând pe lângă căsuțele acoperite cu stuf, pe lângă micile vile de țară.

Ajuns la gară, dricul o luă la stânga și începu să urce anevoie dealul. Lăsară în urmă biserica catolică și se afundară prin lanurile aurii de grâu.

Se opriră la poarta cimitirului.

Cei șase prieteni purtară pe umeri sicriul până la groapă, urmați de Theo.

Doctorul Gachet alesese drept lăcaș de veci pentru Vincent locul de unde admiraseră în prima zi încântătoarea vale verde a Oisei.

Theo încercă din nou să vorbească, dar nu izbuti.

Coborâră sicriul în groapă și aruncară pământul cu lopata peste el, apoi îl bătătoriră cu picioarele.

Cei șapte oameni se întoarseră, ieșiră din cimitir și coborâră dealul.

Doctorul Gachet reveni după câteva zile și sădi câțiva lujeri de floarea-soarelui în jurul mormântului.

Theo se înapoie acasă, în Cité Pigalle. Pierderea fratelui îl chinuia zi și noapte, fără răgaz, cu o durere grea, sfâșietoare, nepotolită.

Și mintea lui nu rezistă acestui chin.

Johanna îl duse la Utrecht, într-o *maison de santé*, unde cu ani în urmă fusese dusă și Margot.

După șase luni, aproape în aceeași zi în care murise Vincent, Theo părăsi și el lumea celor vii. Îl îngropară la Utrecht.

Mai târziu, citind *Biblia* ca să-și găsească alinare, Johanna întâlni următorul verset, în Samuel:

„Și nici în moarte n-au fost despărțiți”

Aduse trupul lui Theo la Anvers și-l culcă alături de fratele său. Când soarele aprig din Anvers își revarsă dogoarea peste micul cimitir dintre lanuri, Theo odihnește la umbră. La umbra bogată a florilor atât de dragi lui Vincent.

NOTĂ

Poate că cititorul se va fi întrebat: până unde e adevărată această povestire? Firește, dialogul a trebuit să fie imaginat; câte un episod a fost născocit pe de-a întregul, ca, de exemplu, scena cu Maya, lucru de care cititorul și-a dat seama, desigur, fără greutate. O dată sau de două ori am înfățișat câte un fapt, de mică importanță, încredințat fiind de probabilitatea lui, chiar dacă n-am putut să-l susțin cu documente, ca, de pildă, scurtă întâlnire dintre Cézanne și Van Gogh, la Paris. Alteori am recurs la câteva mici denaturări, pentru a ușura lucrurile; de pildă, întrebuințarea francului ca monedă de schimb în timpul trecerii lui Vincent prin Europa, sau am renunțat la câteva întâmplări lipsite de însemnătate. În afara acestor libertăți, care țin de tehnica scrisului, cartea e întru totul corespunzătoare realității.

Principalul izvor de date a fost constituit de cele trei volume de scrisori ale lui Vincent către fratele lui, Theo (Houghton Mifflin, 1927-1930). Dar cea mai mare parte a materialului l-am cules eu însumi, mergând pe urmele lui Vincent prin Olanda, Belgia și Franța.

Aș da dovadă de lipsă de recunoștință dacă nu mi-aș exprima îndatorirea față de prietenii și admiratorii lui Van Gogh din Europa, care m-au găzduit și mi-au pus la dispoziție fără nici o rezervă atât materialul documentar, cât și timpul lor: Colin Van Oss și Louis Bron, de la *Haagsche Post;* Johan Tersteeg de la *„Galeriile Goupil”* din Haga; familia lui Anton Mauve din Scheveningen; domnul

și doamna Jean-Baptiste Denis din Petit Wasmes; familia Hofkes din Nuenen; J. Bart de la Faille din Amsterdam; dr. Felix Rey din Arles; dr. Edgar Le Roy de la „Saint Paul de Mausole” și Paul Gachet din Auvers sur-l’Oise, care rămâne cel mai devotat prieten al lui Vincent din Europa.

Sunt îndatorat lui Lona Mosk, Alice și Ray, C. B. Brown și lui Jean Factor pentru editarea cărții. În fine, doresc să-mi exprim profunda recunoștință față de Ruth Aley, cea dintâi care a citit în manuscris această carte.

6 iunie 1934

I. S.

CUPRINS

Redactor responsabil: RALIAN ANTOANETA
Tehnoredactor: VÎNTU-IONESCU AURICA

Dat la cules 12.02.1962. Bun de tipar 16.04.1962.
Apărut 1962. Tiraj 30.200. Broșate 29.100. Legate 2100.
Hârtie semivelină satinată de 65 g/m^2, format
540X840/16. Coli ed. 29,65. Coli tipar 32,5.
A. nr. 01335. C. Z. pentru bibliotecile mari 82.
C. Z. pentru bibliotecile mici 82-31—R.

Tiparul executat sub comanda nr. 20.194 la
Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii”,
București - R.P.R.